

JÓKAI MÓR ÖSSZES MŰVEI

JÓKAI MÓR ÖSSZES MŰVEI

Szerkeszti
NAGY MIKLÓS

R E G É N Y E K

5.

JÓKAI MÓR

EGY MAGYAR NÁBOB
(1853—54)

I. KÖTET



AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1962

Sajtó alá rendezte
SZEKERES LÁSZLÓ

Lektorálta
FÁBIÁN PÁL
MOLNÁR JÓZSEF



© Akadémiai Kiadó, Budapest 1962



Printed in Hungary

I. EGY KÜLÖNC 1822-BŐL

Rút, fergeteges idő van odakünn a pusztán, az ég felhős, a föld sáros, szakad az eső két hét óta, mint a parancsolat; minden ér kiáradt, kiöntött, nád terem a búzavetés helyén, gólya szánt, kácsa költ a drága tengeri közt.

— Medardus napján kezdődött az ítéletidő, már ez negyven napig majd így fog tartani, márpedig há így tart, akkor nem tudom, ki lesz az a Noé, ki e parciális özönvízből embert és barmot kiszabadít.

E sajnos észrevételt nemzetes Bús Péter uram tevé, ki a kegyetlen sors által arra volt hivatva, hogy a keresztúti gáton nemes Szabolcs vármegyében a vendégekkel veszekedjék, a Törökszakad csárdának lévén kocsmárosa.

Szép menedék volt a Törökszakad csárda a keresztúti gáton, melyben Bús Péter uram vala a kocsmáros. Nevét nem őseitől nyerte e derék ház, hanem érdemekkel szerzé, mert amíg azt elérte az utas, törni vagy szakadni kellett addig valaminek.

Kivált ily kedves időben, midőn megerednek az égnek csatornái, és eszébe juttatják az embernek, hogy mennyivel jobb volna, ha inkább a földnek volnának csatornái; ekkor nem állna meg a tó kétfelül a gát mellett, fenékgig áztatva azt keresztül, hogy aki vesztére behajjt, ott vénül meg benne, vagy a hátán hordja ki a szekérét.

Estére kezd már az idő járni. Bús Péter uram a szántóföldről jött meg lóháton; csak úgy lassan dörmögdél magá-

ban, mert a pipáját restelli a szájából kivenni azért, amit mond. Az a pipa azért látszik feltalálva lenni, hogy az embernek legyen mivel bedugni a száját, hogy ne káromkodjék annyit.

— A szénát boglyástul elvitte az ördög, a búza a földön fekszik, mind az ördögé lesz. Beleütött az egész gazdaságba a mennydörgő ménkü!

Mert a pusztai kocsmáros nem abból él, hogy bort ad el, hanem gazdálkodik, s nála a csaplárság csak szinekúra.

Míg így háborog magában, egy kétes némbéri alak — kiről hirtelen nehéz megítélni: felesége-e vagy szolgálója — a gát túlsó végire mutat, mely a Tisza felé visz.

— Nem valami hintó jön ott?

— Hiszen csak az kellene még, hogy most meg vendéget hozzon az istennyila — szól Bús Péter morogva, s oda se néz, hanem bemegy a konyhába átázott bundáját kiteríteni a tűzhely elé, s csak ott dörmögi el a többit. — Azt sem tudom, ha a kenyereink elfogy, hol kapunk másikat pénzért? Én pedig senki fiáért sem koplalok.

Végre mégis kitekinte az ablakon, letörölve róla az izzadságot, s megláta egy hintót jó tova négy postalóval lubickolni a gáton, s megnyugtató legyintést téve felé kezével, vigasztalódottan monda:

— Nem ér az MA ide.

Azzal kiült a kapu elé, s pipáját félrevágva szájában, elnézte boldog nyugalommal, mint kárhozik el négy ló szekerestül a hosszú gáton. A nehéz kasornya magas rugóin akkorákat vetődik, hogy szinte felbillen, de két ember fogja kétfelől, s ahol zökkenő jön, majd egyik, majd másik nehezedik a lépcsőkre, ahol pedig aztán istenigazában levág a kerék tengelyig, s mind a négy ló kiáll, elébb kikiabálják magokat a lovakra, azután nekifanyalodnak, kapával, doronggal kiássák, kiemelik a kereket, a küllőkről lefaragják az egy tömeggé vált sarat, s annál nagyobb diadallal mennek aztán ismét néhány lépést.

Bús Péter uram nézi igaz predestinációt hívó képpel a más veszedelmét, a hajszolás, ostopattogás hangja elhat olykor a fülébe; de biz ő nem bánja; volna ugyan négy jó paripája, mellyel ha segélyére menne az érkező vendégnek, úgy kirántaná a sárból, hogy a szeme is szikrát hányna; de minek az? Ha a végzetek könyvében az volt megírva, hogy az a hintó szerencsésen a csárdáig jusson, akkor így is eljut, ha pedig az van róla határozotva, hogy a sárban megfenekelvén, ott virradjon, akkor úgy kell annak megtörténni, s kár volna a gondviselés útjait bevágni.

Végre csakugyan mind a négy kerekével úgy levág a hintó éppen a gát közepén, hogy sem előre, sem hátra nem lehet azt mozdítani.

Emberek elrekedtek, hámok, istrángok elszakadtak, lovak lefeküdtek a sárba, az idő is elsetétült szépen. Bús Péter uram könnyebbült szívvel verte pipája hamvát a tenyerébe. Hála istennek, ide ma nem jön vendég, s örült a lelke, midőn kapuján befordulva az üresen álló kocsiállást megpillantá, melyben kedélyesen veszekedtek az éjszakai álláson összekapott apró baromfiak. Maga is lefeküdt mindjárt egész háznépével, mert a gyertya drága — még a tüzet is kioltá; s ott bundáján heverészve, s utolján égő pipáját szortyogtatva elmélkedik afelett, hogy milyen balgatagság ilyen moslék időben útnak indulni valahová!

..... Míg Bús Péter uram csendesen aluszik az Úrban, jön másfelől házára a veszedelem: a túlsó oldalon. Nyíregyháza felé nincsen ugyan gát, hanem szabadon járhat alá s fel a víz, amerre neki tetszik. Ismeretlen ember ha nekibódorodik e sőppedéknek, tegyen testamentomot, mert ott vész, ellenben akik ismerősök a föld titkaival, könnyebben eljönnek rajta, mint a csinált úton, sőt vannak kocsisok, akik sokáig betyárkodtak a vidéken, s azalatt úgy kitanulták a laposok és dombosok minden tekervényeit, hogy késő éjszaka is keresztüljönnek rajta bármilyen hintóval.

Már közel lehet az éjféli, mert a Törökszakad csárda kakasai egyre-másra kezdenek kukorikolni, midőn világosság kezd támadni a sötlyéken. Tizenkét lóhátas ember jön égő fáklyákkal, egy hintót s egy szekeret fogva közre.

A szekér elől megy, a hintó hátul, azért hogyha gödörbe talál tévedni, a szekér dőljön fel, s a hintó okuljon a példán, és kikerülje a helyet.

A fáklyát vivő férfiak mindnyájan sajátságos egyenruhát viselő hajdúk.

Fejeiken csákos kalpag, fehér lószőr bokkrétával, derekukon piros dolmány sárga zsinórral, melyre farkasbőr kacagány van vetve a szakadó zápor ellen. Nyeregkápájába mindegyiknek fokos van akasztva és két pisztoly. Övig csak megjárná a gúnya, de azon alól kurta rojtos vászon lábravaló következik, mely sehogy sem akar illeni a skarlát posztódolmányhoz.

Most lássuk a szekeret; négy jó mokány ló van eléje fogva, miknek serénye csaknem a vízben úszik, a gyeplőt egy betyárképmű vén kocsis kezeli. Alszik a jó fiú, mert hiszen lovai jól tudják az utat, s csak olyankor ébred, ha megrántják a kezében a gyeplőt; akkor aztán nagyot cserdít közé, és még ő haragszik.

Benn a szekérben nagyon furcsán ülnek; mert noha a hátulsó ülés nem látszik elfoglalva lenni, mégis az első ülésbe helyezkedék két bizonytalan külsejű férfiú háttal a kocsisnak; kicsodák, micsodák? Azt hirtelen kivenni nem lehet, mert úgy el vannak téve gubákba, fejökre levén húzva azoknak kámzsjája, hogy semmi emberi ábrázat azokból nem látszik, azonfelyül jócskán alusznak is; lóg-lóg mind a kettő feje jobbra-balra, s csak néha-néha hőköl fel hol egyik, hol másik, hol mind a kettő, aszerint, amint a löcsbe vagy egymásba ütődnek fejeikkel, s olyankor kiegyenesedik, mintha elszántan mondaná: „Már most igazán nem alszom!” A másik percben aztán újra elalszik.

A szekérderek be van fedve pokróccal, melynek domborulásairól azt lehet gyanítani, hogy nagyon sok mindenféle van alatta. A hátulsó ülésen néha-néha megmozdul a pokróc, s azt engedi hinni, hogy ott mégiscsak kell valami élő állatnak létezni, ki iránt való tiszteletében a két úriember a rosszabb ülést foglalta el; míg végre csakugyan hosszas küszködés után, a ráterített pokróc alól kibirkózza magát a rejtélyes valaki, s kidugja fejét a világba egy gyönyörű szép — agár. Tehát őt illeté az elsőbbség! S ezt jól látszott érzeni; felült két lábra a szekérben, s méltóságteljesen ásított egy nagyot, azután megvakarta kegyelmes füleit hosszúságos lábaival, megrázta a nyakán csengő-bongó acéllancos örvét, s minthogy egy imper-tinens éjjeli bögőly erővel ismeretséget akart vele kötni, azzal nagy vitába elegyedett, utána kapkodva s nagyokat csattantva fogaival. Miután ezt a mulatságot is megunta, alvó társaira vetette figyelmét, s éppen leereszkedő kedélyben levén, midőn a hosszabbik férfiú szundikáló állapotában nagyokat bókolt előre, a humorisztikus agár felemelé első lábát, és végighúzá annak orcáján. Az nagyot dörmögött rá: „Ne izéljen a tekintetes úr!”

Most lássuk a hintót.

Őt televér ménlő van eléje fogva, csak úgy hányja-veti a cifra cafrangot mindegyik a fején; kettő a rúd mellett, három ló van elöl, mind a három nyakán csengettyű lóg, hogy megszűről meghallja a szembejövő a neszt, s előre kitérhessen.

A bakon vén-kocsis ül prémes bekecsében, kinek azon egy instrukciója van, hogy akármerre jár, soha hátra ne merjen tekinteni a hintóba, mert rögtön föbe lövetik.

Minthogy azonban mi nem félünk a föbelövetéstől, nézzük meg, ki van ottan.

A kocsi ernyője alatt egy éltés férfi ül torkig farkasbőr bundába takarva, fejébe nagy asztrakán süveg van húzva egészen a szeméig.

Belőle sem látszik egyéb az arcánál, de az arcvonások és a szemek oly szokatlanul képesek meglepni a szemlélőt; egy

eltévedt lélek látszik e szemekben, mely tán döntő nagy eszmékre volt hivatva, s fátuma, környezete, elhagyatása miatt kereste a szokatlant a kicsiségekben, s most mintha önmagán bámulna el, oly mereven tud nézni; az egész arc kövér, de színtelen tekintetével, nemes vonásaival, de melyek mind oly bizarr szegletekké vannak elferdülve, e durva szemöldök, az elhanyagolt bajusz oly visszataszító hatást okoznak első tekintetre, pedig ha tovább nézné az ember, lassankint kibékülne minden vonással; kivált midőn szemeit behunyja, s az álom elsímítja a dúlt körvonalakat, oly ős patriarkális tekintetet vesz föl ez arc, hogy az ember atyjára gondol utána. De ami még feltűnőbbé teszi őt, ez azon különös körülmény, miszerint mellette kétfelől két parasztleány ül szorosán melléférközve, két pirosposztag leányzó, kiknek komoly, sőt mondhatni aggodalmas arcáról azt lehet következtetni, miszerint nem pusztán csintalan tréfa ülteté őket az öregúr mellé.

Az agg férfi fázik a hűvös, nedves éjszakában, a farkasbőr bunda nem képes testét melegen tartani, azért ültették mellé a két fiatal pórleányt, hogy azoknak életerős magnetizmusa kölcsönözzön meleget szétbomladozó életműszereinek.

Az ember sietett élni, és hamarább megszűnt élni, mint meghalt volna, úgyhogy most csak egy eleven hazajáró lélek, ki eltompul, elfásul, s csak akkor kezd újra élni, ha valami új inger, valami új mámor, bohó, bizarr, rendkívüli eszme, vágy, gondolat felébreszti lelki tetszhalálából.

Most is az hozza távol fekvő kastélyából éjszakának idején, hogy egész éjjel nem tudott aludni, nem találta semmiben örömet; végre azt gondolta ki, hogy elmegy a Törökszakad kocsmárosra veszekedni, abba mindenáron beleköt, az különben is mérges fog lenni, hogy éjjel fel kell neki kelni, és káromkodni fog, ha enni, inni kérnek tőle, amiért ő azt azután jól megvereti hajdúival. A kocsmáros nemesember, az egész tréfa kerülni fog egypár ezer forintba, de a multság megér annyit.

Ezért fellármázta embereit, befogatott, fáklyát gyújtatott, s éjszakának idején tizenkét hajdúval nekiindult az úttalan sötlyéknek, magával vivén minden enni-innivalót, ami szükséges leend a megtörtént tréfa után rendezendő lakomához, nem feledkezvén meg egyúttal azon három személyről, kik leginkább szokták mulattatni, s kik ott vitetnek elöl a másik szekéren; egyik a kedvenc agár, másik a cigány bohóc, harmadik a tányérnyaló poéta, kik ott egy társaságban ülnek szépen.

Így halad végig a zimankós éjben a bizarr csoport túszkölkő paripával, sziporkázó fáklyáival a sík vízúton keresztül a Törökszakad csárda felé, mely nagy tetejével úgy tűnik elő egy távol dombon, mint valami vár megnagyítva az éji látás csalódásától.

Odaérve meghagyatott az egyik hajdúnak, hogy verje fel a kocsmárost, és beszéljen vele per *kend*.

Akik ismerik a magyar nyelvet, tudni fogják, hogy ez a „kend” szó nem fejez ki valami hízelgő megszólítást, és hogy azt nemesembernek mondani, még ha kocsmáros is, valóságos injúria.

Márpedig nemes Bús Péter uram híres volt arról, hogy nála nem sokat kellett instálni egy kis gorombaságért, és semmit sem lehetett olyan könnyen kapni tőle, mint összeszidást; egy görbe nézés elég volt rá, hogy az emberbe belekössön, s ha valakinek a képe nem tetszett neki, vagy okoskodni próbált az ellen, amit ő mondott, avagy megszólítás közben elmulasztá őt *nagy uramnak* címezni, annak úgy kitette a szűrét, mintha benn sem lett volna; azt a merényt pedig, hogy őt „hallja kend”-nek szólítsa valaki, csupán egyszer merete megpróbálni két *jó futó* pataki diák; azok is annak köszönjék, hogy elbújtak a sásban, megszabadulásokat, mert utánok indult lóháton, s meg akarta őket vasvillázni.

Tehát ezt a derék urat kelté fel ilyen szavakkal egy hajdú, pogány dörömbözést mívelvén az ablakán:

— Keljen fel *kend* szaporán kocsmáros! Jöjjön *kend* ki gyorsan, és szolgáljon *kend* ízibe!

Bús Pétert mintha kiöntötték volna e szóra az ágyából, kiugrott, kapta a fokosát, s veszettségében az almáriomba ment be a konyhaajtó helyett.

Amint azonban kitekinte az ablakon, s meglátta azt a sok fényes cselédet, kik egészen bevilágíták a házat fáklyáikkal, mindjárt megtudta, kivel van dolga. Észrevette, hogy őt bszontani akarják mulatságból, s föltette magában, hogy csak azért sem fog bosszankodni.

Mindjárt szépen felakasztotta szegre a fokost, fejébe nyomta báránybőr süvegét, s bundáját vállára kanyarítva kilépett az udvarra.

Az érkezett vendégek már akkor mind a tornácon voltak; közepen, testőreitől körülvéve, maga a nagyságos úr, hosszú, térdig érő nagy aranygombos atillában, testének terjedelme miatt fejét kissé hátra tartva, s egy nagy aranyfejú spanyolnád botra támaszkodva. Most tűnt még csak ki, mily rosszul illik arcához e gúnyos, kötekedő kifejezés, mely egészen kiforgatta azt joviális vonásaiból.

— Jöjjön közelebb *kend*! — kiálta a kocsmárosra erőtetten, felcsapott hangon. — Nyisson *kend* nekünk szobákat, és készítsen vendégséget; bort nekünk, tokajit és ménésit; fácánhúst, árticsókat meg rákfarkat!

A kocsmáros levette nagy alázatosan a süvegét és kezébe fogta, s nagy csendes hidegvérrel viszonzta:

— Isten hozta a nagyságos urat nálunk; mindennel szolgállok, amit csak parancsolt; csupáncsak azért kell engedelmet kérnem, hogy tokaji és ménési borom nincs, a fácánjaim még nem híztak meg, a rákok pedig, amint tetszik látni, mint belefúltak a nagy vízbe, hacsak ezt a tizenkét rákot itt konyhámra nem adja nagyságod.

Ez célzás volt a hajdúk skarlát montúrjára, s az ötlet azonnal félrevitte a nagy úr figyelmét. Tetszett neki, hogy a kocsmáros

csak úgy komázik vele. Ezt nem várta, és még jobban mulattatá.

A cigány bohóc eközben előtolta fekete pofáját, mely vetekedett akármelyik szerecsennel, s két sor fehér fogát a kocsmárosra villantva, ujjain kezdé elszámlálni, hogy neki meg mi kell.

— Nekem nem kell egyéb, mint egy tál kolibrimadár-tojás, szoptatós őznek a vaja, meg a kecsege porcogójából főzött kocsonya; sohasem élek egyébbel.

— Kár az ilyen úri gyomorba — szólt Bús Péter —, szolgállok inkább egy kis *cigány*pecsenyével.

— De már azt kikérem! — kiálta a bohóc. — Az nekem atyámfia, azt nem szabad megsütni.

A nagy úr kacagni kezdett ez ízetlen tréfákon; neki az ilyenekben telt mulatsága, s hogy a kocsmáros eltalálta a kedvét, egészen megváltozott íranta való szándéka.

— Hát mit tud kend adni vendégeinek? — folytató a vitakozást.

— Mindent biz én, nagyságos uram; csakhogy amim volt, az elfogyott, amim pedig lesz, az messze van, amim pedig volna, az nincs.

A nagy úrnak annyira megtetszett e körülírása a semminek, hogy hahotára fakadt rajta, s kívánta megörökíttetni.

— Hol van Gyárfás? Hol kuttog a poéta? — kiálta összevissza; pedig ott áll mellette a jámbor, hátul összetett kezekkel, sovány, száraz, bőrré vált orcával kedvetlenül szemlélve az egész mulatságot. — Frissen, Gyárfás, ízibe! Mondjon kend verset erre a csárdára, hol az emberek nem kapnak enni.

Gyárfás úr lehúzá szemöldökét, száját feltolta az orráig, s ujjá hegyével megbökve homlokát, ex tempore kiugratá a distichont:

„Enni ha nem hoztál ide, állhat előtted üres tál;
Bőjt vagyon itten örök, nem megy el itt a török.”

— Micsoda beszéd már ez! Hát mi köze ehhez a csárdához a töröknek?

— Nagy köze van — felelt nyugodtan Gyárfás. — Mint-hogy a töröknek enni kell, különben nem mehet, itt pedig nem kap enni, tehát a vers tökéletes.

— Szarva között a tölgye — monda rá a nagy úr, s azzal mintha hirtelen valamit meglátott volna, ismét a kocsmároshoz szólt:

— Van kendnek egere?

— Nem az enyimek, mert én csak árendás vagyok a háznál, hanem van elég, s ha egy-kettő elfogy, nem kell róla a tisztartónak számot adnom.

— No hát süttessen meg kend nekünk egy *egeret*.

— Csak egyet?

— Hát mi a gutát? Csak nem pokol a béle ennyi embernek, hogy eggyel be ne ériék.

— Szolgálhatok vele — monda a kocsmáros, s rögtön hitta magával a macskákat a kamrába. Csak a mángorló köveit kellett megbolygatni, azután válogathatott bennök az ember, azaz hogy a macska.

Különben az egér olyan szép, kedves kis állat, én meg nem foghatom, miért irtóznak tőle. Csak olyan, mint a mókus, mint a tengerimalac, miket szobában tartanak, cirógnak, játszadoznak velük, csakhogy még azoknál is ügyesebb; olyan finom kis orra van, csinos kedves fülecskéi, parányi pici lábai, furcsa komikus nagy bajusza s olyan ragyogó, fekete szemei, mint a gyémánt, s mikor játszik, mikor cincog, mikor feláll fonni két lábra, oly ügyes, oly módos, mint akármely más állat.

Attól, hogy a rákot megfőzik, senki sem irtózik, az asztalra tett csigától senki sem szalad el, pedig azok sokkal iszonyúbb állatok az egérnél, mi van hát azon elszörnyedni való, hogy egy egeret megsütnek? Kivált mikor az Kínában a legnagyobb delícia, úrias nyalánság, melyet kalitkában hizlalnak dióval, mandulával, s csemegeképp adnak fel az asztalra.

Egyébiránt az egész társaság meg volt győződve felőle, hogy ebből a leggyönyörűbb tréfa fog kerekedni, s előre nevetett magában mindenki.

Bús Péter uram ezalatt felnyitá egyetlen nagy, pajtányi szobáját az úri vendég számára, melynek egyik szegletében volt egy üres nyoszolya, a másikban pedig egy fogas. Az ember válogathatott, ha nem tetszett hálni a nyoszolyában, hálhatott a fogason.

A hajdúk azonban lepakolván a szekérről, párnákat, szőnyegeteket, táborig székkeket és asztalokat hurcoltak elő, s egy perc alatt úri lakká varázsolák az üres, kongó termet. Az asztal tetézve rakatott meg ezüsttálakkal és billikomokkal, s nagy ezüstvedrekben jég közé eltéve nyújtogatók fel karcsú nyakaikat a metszett velencei kristályedények, mik csábító tartalmat látszottak ígérni.

A nagy úr végigfeküvék a számára elkészített táborig ágyon, hajdúik lehúzták lábáról a nagy sarkantyús csizmákat, az egyik parasztleány a fejéhez ült, kezeivel gyér ősz hajában kapargálva, a másik pedig az ágy végéhez, flaneldarabbal dörzsolva lábait. Gyárfás, a poéta és Vidra, a bohóc, ott álltak előtte, távolabb a hajdúk, ágy alatt az agár.

Ilyen környezete volt Magyarország leggazdagabb urai egyikének: hajdúk, bohócok, parasztleányok és agarak. Különben mind szemenszedett nép; a hajdúk a nép legizmosabbjaiból, a pórleányok legszebbjeiből válogatva, a bohóc a legfeketébb species, melyet cigányok között találhatni, s a poéta olyan fűzfáról szakadt, amelyet csak a két hazában valaha lőni lehetett.

Mindig létezett ez a fajta a tollatlan kétlábú állatoknak, melynek a költő név csizma volt, amelyben járt; mely csavarogott úrtól úrhoz, írva és nyomatva köszöntő, beköszöntő, üdvözlő és magasztaló, installationalis, restaurationalis, gratuláló verseket úri mecénások névnapjaira, születésnapjaira, főispáni beiktatásokra, lakadalmakra és keresztelőkre, nem-

különben halálozásokra, csúffá téve önmagában a költő szép nevét. Egypár példány a régi jó időkből maig is fennmaradt, kik palotáról palotára henyességgel és hízelgéssel keresik kenyeröket. Elég keserű kenyér.

Ezalatt megsült az egér. Maga a kocsmáros hozta be feltéve egy roppant nagy ezüsttál közepére szíjácscsa faragott torma közé, a szájába zöld petrezselyem téve, ahogy egy bizonyos más állatnál szokták.

Letevék az asztal közepére.

Legelőbb a hajdúkat kínálta vele sorba a nagy úr. Nem tetszett nekik. Csak a fejöket csóválták; végre a legöregebb kirukkolt a szóval:

— Hátha ezt a csárdát nekem adná a nagyságos úr, kocsmárostól, hozzányúlnék-e?

Ekkor a poétára került a sor.

— Pardon, grácia, nagyságos uram! Majd én csak verset írok arra, aki megeszi.

— No hát ide, Vidra. Kapd be ízibe!

— Én, nagyságos uram? — szólt az, mintha nem hallott volna jól.

— No mit félsz tőle? Mikor a sátorban laktál, egy ökröm megdühödött, s ti megettétek.

— Meg biz azt, még ha egy hordó bora megdühödött volna a nagyságos úrnak, azt is megittuk volna. Akkor volt az!

— No hát csak szaporán, a tál tisztességéért.

— De ilyen állattal nem hadakozott ám az öregapám sem.

— Légy külön az öregapádnál.

— Különb leszek — száz forintért! — szólt a bohóc, kondor haját körülvakargatva.

A nagy úr dolmánya zsebébe nyúlt, s kivett belőle egy nagy degesz tárcát, melyet felnyitva látni engedé a sok szép *veres szemű* bankót.

A bohóc fél szemmel a tömött tárcába sandítva ismétlé még egyszer:

— Száz forintért, nem bánom, megteszem.

— Hadd lássuk.

A bohóc kigomboló frakkját (mert melleleg mondv, a nagy úr frakkban járatta a bohócát, mint amely öltözet előtte igen különösnek tetszett, s gyakorta a legújabb divatok szerint öltözteté őt fel, amint jöttek a bécsi zsrnálóknban, hogy majd halálra kacagta magát fölötte). Tehát kigomboló frakkját, ostoba gömbölyű képét négyszegletesre húzta, nehányszor alá s fel tolta mozgékony fejbőrét, mely által egész borzas hajerdeje előre-hátra mozdult, mint a babuka bóbitája, azzal megfogá a borzalmas állatot azon részénél fogva, mely legtávolabb van a fejtől, s ilyenformán a levegőbe emelte, csúnya savanyú képet csinált, megcsóválta fejt, s kétségbeesett elszánt-sággal nekifanyalodva eltátá a száját, szemeit behunyta, s egy perc alatt eltűnt az egér.

A bohóc még nem tudott szólni, hanem a torkához kapott; nem bolondság egy egész négylábú állatot egyszerre lenyelni; de a másik kezét egyszerre nyújtotta a nagy úr elé fuldokolva nyögvén: „Azt a száz forintot!”

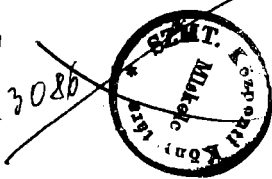
— Micsoda száz forintot? — kérdé a tréfás úr. — Hát mondtam én, hogy adok száz forintot? Nemhogy megköszönnéd, hogy olyan ritka sültet kaptál, amit még a nagyapád sem evett, hanem még fizessek is érte.

A tréfán volt mit kacagni, ámde rögtön elmúlt a jókedv, mert a bohóc egyszerre elkékült, elzöldült, szemei kidülledtek, hanyatt veté magát a székben, nem tudott szólni, csak fuldokolva mutatott feltátott szájára, és elkezdte rángatózni.

— Ahol van ni, a torkán akadt! — kiáltának többen.

A nagy úr nagyon megijedt, ez igen komoly fordulatot adott a tréfának.

— Töltsetek a szájába bort, hogy lenyelhesse.



A hajdúk hirtelen kapták a palackokat, s kezdék itceszámra töltögetni a bohóc torkába a jóféle egrit és ménesit, ki nagy sokára lassankint nagy lihegve magához kezdte térni, s szemeit törülve érthetlen szókat makogott.

— No, fogjad a száz forintot — szólt a megszeppent nagy úr, ki az ijedségből alig tudott magához térni, s örömet akarta volna megengesztelni a halál révéről érkezett bohócot.

— Köszönöm — nyögé az keservesen —, nem kell már, vége a Vidrának, meghal a Vidra! Még ha a farkas ölte volna meg a Vidrát, de egér öli meg.

— No ne bolondozz, hiszen semmi bajod sem lesz, nesze, még a másik száz is, no ne tégy úgy, hiszen már elmúlt. Ússétek egy kicsinyt hátba; hozzátok elő az őzpecsenyét, majd az lenyomatja.

A bohóc megköszönte a hátbaütést, s amint az őzhúst eléje tették azzal a kétes kifejezésű pofával, mint mikor a durcás gyermek nem tudja, hogy sírjon-e vagy nevensen, s majd elneveti magát, majd ismét elbődül, ült neki az ízletes hideg sültnek, mely finoman spékeltén, jó borsos, tejeles lében volt elkészítve, s abból akkora falatokat kezdte magába tömni, hogy nincs a világon akkora egér. Ez végre teljesen megnyugtató a nagy urat. A bohóc búsan, keservesen evett, odainté az agarat is nagy falatokat hányva fel a levegőbe, miket az gyönyörű ügyességgel tudott elkapni, s nagy szomorún mondá olyankor, mintha az utolsó falatját osztaná meg vele: „Nesze, Matyi!” (A nagy úr bohócának: állatnevet, kutyáinak embernevet adott.)

A tréfa mégis jól ütven ki, s megszabadulván a nagy ijedségtől, a nagy úr felszólítá Gyárfást, hogy most erre rögtön mondjon verset.

A poéta megvakarta az orrát és szólt:

„Mily kicsiny a kis egér, de cigány torkába ha nem fér,
Jobbra, de balra forog, sír szeme, könnye csorog.”

— Ejnye kend szemtelen tolvaj! — kiálta rá a nagy úr. — Hisz ez az utolsó sor lopás Gyöngyösiből, aki hasonlót írt a Torda hasadékba szorult kéményseprőrül.

— Pardon grácia — szólt a poéta megzavarhatatlan képpel —, ez poetica licentia: a poétáknak szabad egymástul lopni, s ez a figura neveztetik plágiumnak.

A nagy úr intésére felhordák a hajdúk a magukkal hozott hideg étkeket, s a megrakott asztalt odatolva elé, míg ő maga ágyán fekvé maradt, az asztal túlsó végén három tábori széken foglalának helyet a kedvenc személyek: a bohóc, az agár és a poéta.

A nagy úr lassankint étvágyat kapott e három személyt látva enni, a bor apródonkint összeatyafiasítá őket, a poéta a cigányt kezdte nagyságolni, a bohóc meg az urát tegezte, ki egyre-másra szórta a silány elméncségek az egérről, melyeken a másik kettőnek hahotával kellett nevetni.

Mikor aztán a jó úr maga is azt hitte, hogy lehetetlen többféle variációban szólni az egérről, akkor a cigány a keblébe nyúlt, s elneveté magát:

— Itt az egér!

S azzal kirántá azt frakkja belső zsebéből, ahova észrevétlenül csúsztatá, míg a megijedt társaság azt hivé, hogy lenyelte, s meg akar fúlni tőle, s csaknem kétségbeesve kérlelte etetvén, itatván mindenféle jóval.

— Nesze Matyi!

Az agár aztán igazán elnyelte a corpus delictit.

— Hát te család semmirekellő! — kiálta fel az úr. — Így szedsz te rá engem! Felakasztatlak. Hajdúk, hozzatok kötelet! Fel kell húzni a gerendára.

Azok menten szót fogadtak; a folyvást kacagó cigányt megragadták, felállíták egy székre, nyakára veték a hurkot, a kötél túlsó végét keresztülhúzták a gerendán, s akkor kirúgták alóla a széket.

A bohóc rúgott, kapálózott, nem használt semmit, ott

tartották mindaddig, míg igazán fuldokolni nem kezdett, s csak akkor ereszték le újra.

A bohóc megharagudott.

— Én meghalok. Én nem vagyok bolond, hogy többet felakasztassam magamat, mikor tisztességesen is meg tudok halni.

— Csak halj meg — biztatá a poéta —, ne félj, epitáfiumodról majd én gondoskodom.

— Meg is halok — szólt a bohóc, s hanyatt veté magát a földre, és behunyá szemeit.

Gyárfás rögtön készen volt az epitáfiummal.

„Itt fekszel te cigány, soha többé nem te kacagván,
Más hegedűse valál, rád hegedűle halál.”

És a cigány nem mozdult meg többet. Elnyúlt, megmerevedett, lélegzete elállt, hiába csiklandák az orrát, a talpait, meg nem mozdult. Akkor feltevék az asztalra, körülrakták égő gyertyákkal, mint valami ravatalt, s a hajdúknak énekelni kellett fölötte, mint valami halott felett mindenféle bolond értelmű dalt, a poétának pedig fel kellett állani egy székre, s onnan búcsúztatót mondani fölötte.

A nagy úr kacagott, hogy az orcája elkékült bele.

— — — — —
Míg ezek odabenn folytak a Törökszakad csárda egyetlenegy vendégszobájában, addig új vendégek közelítének a vendégnemszerető hajlék felé.

Ama szerencsétlenül járt hintó utasai voltak ezek, mely a keresztúti gáton saját szemeink és a csapláros szemei láttára a sárban megfeneklett, s miután a vele levő emberek és igavonó állatok három óra hosszat hasztalan törekedtek a zátonyra jutott járművet helyéből megmozdítani, végre kénytelen volt a kocsiban ülő egyetlen úr azon sajátságos ötletre vetemedni, hogy magát gyalog emberháton a csárdáig vitesse.

Felült tehát a vadásznak, egy hórihorgas, széles vállú cseh suhancnak a hátára, s inasát otthagyva a hintón, hogy vigyázzon a holmire, a postakocsist a kocsilámpával maga előtt küldé, s ilyen furcsa módon belovagolt a csárdáig. Az izmos cseh vadász ott tette le a tornác alatt a hátárul.

Érdemes lesz az új jövevényt, amennyire lehet, hirtelenében megismernünk.

Külső viselete mutatá, hogy nem az alföldi urak közül való.

Levetve bő, kurta gallérú à la Quiroga köpönyegét, egy sajátzerű módit engede láttatni, minőt ha napjainkban mutogatnának az utcán, nemcsak az utcagyerekek, de magunk is utána szaladnánk.

Nevezték ezen divatot amaz időben „à la calicot”-nak.

Fején kicsiny, kurta kalap, körülbelől oly alakú, mint egy kis pléh casserole, oly keskeny karimával, hogy az ember kétségbeesik, ha elgondolja, hogy minél fogva veszi le.

E kurta kalap alól kétfelől nagy csomó kifelé fodorított liffleffegő hajerdő bokrosodik elő olyan mennyiségben, hogy felyülkerül a kalap karimáján.

Az arc meg van borotválva, csak két hegyes bajusz ágaskodik az ég felé öklelő modorban, s a nyak egy magas kemény kravátliba van szorítva, melyet két hegyes vászonfűl díszít, hogy az ember az állát meg nem bírja benne mozdítani.

A sötétzöld frakk dereka éppen a hóna alatt van, de szárnyai térden alul érnek, s gallérja oly magas, hogy alig lehet belőle kilátszani, mellhajtókája pedig kétszer-háromszor is ki van hasogatva, a frakk rézgombjai nem nagyobbak egy meggyagnál, ujjai pedig éktelen bővek, pufogósak, vállain magasra felemelkedve.

A viaszsárga mellény csaknem el van takarva félig a kihajló nagy melltászli által.

Megteszi az egészet az à la cosaque lábravaló, mely aláfelé mindinkább bővülni kezd, végre a csizmáknál buggyt vet, s elöl ki levén hasítva, ott kell a csizmát kidugni rajta.

A mellény alul mindenféle csengő-bongó zsuzsuk lógnak elő, a csizmákra pedig irtóztató hosszú sarkantyúk vannak ütve, hogyha nem vigyáz az ember, kiszúrhatja velök a szemét.

Ilyen volt az azon idők harcias divatja; amikor tudniillik schol sem volt harc.

Kiegészíté a viseletet egy vékony tekenősbékahéj pálcikó elefántcsontból faragott madárfejjel, melyet a jó szokásokkal ismerős ember rendesen a szájában szokott forgatni; ha síp is volt a madár fejében, igen úriás dolog volt rajta sípolni.

Ilyen férfi volt az újon érkezett vendég, s ha ruháját leírtuk, úgy hiszem, egészen ismerjük őt. Az akkori idők divatemberei magok is aszerint változtak, idomultak szokásaikkal, modorokkal, még jellemükkel is, ahogy a divat alakult.

A „jeunesse dorée”, az „arany ifjak” divatjában nagy göröcsös botokat viselt a divatvilág, s a párizsi szalonokban szokássá vált az „r” betűt ki nem mondani, s ez egész Coblenzig terjedt, hogy mikor az elegáns ifjak XVIII. Lajos noble garde-ját vezényelték, a katonák nem értették az elköszöörtül „r”-ek miatt, hogy mit mondtak nekik.

A calicot idejében viszont még a boltoslegények is úgy viselték magukat, mint a katonák, s az egész elegáns világ oly kemény „r”-eket mondott, mintha nagyon haragudnék.

A chapeau à la Minerva alatt divat volt republikánusnak lenni, római és görög neveket hordani; a chapeau à la Robinson s a cravate à l'oreille de lièvre (nyúlfülű nyakkravaló) napóleoni szimpátiákat föltételezett; ezt aztán mindjárt a chapeau à la russe váltotta fel, és az emberek mindig ugyanazok voltak; csak öltönyt, elvet és jellemet változtattak, néha ugyan még nevet is, mint ez egy hazánkiával megtörtént, ki 1790-től 1820-ig minden fázisán keresztülment a párizsi divatvilágnak, s kinek neve volt eredetileg Váry, lett belőle a római divatban Varus, a francia nemzeti divatban de Var, a lengyel szimpátiák divatjában Varszky, azután meg Waroff, és hazajött végre mint Herr von War.

De nem ez az, aki előttünk áll.

— Eh, ventrebleu! Eh, sacrebleu! — kiálta a jövevény (ennyit tanult meg Béranger-bul), amint berúgta a konyha ajtaját, s megrázta esőtülázott köpönyegét. — Micsoda ország ez! Hej! világot! Ki van idehaza?

E csodára kilépett Bús Péter uram gyertyával kezében, s miután eléggé megbámulta a konyhájába betört jövevényt és szolgáját, szörnyűképpen hozzá nem illő készséggel kérdezé: „Mit parancsol az úr?” A képe mutatta, hogy semmit sem fog adni.

Az idegen törte a magyar nyelvet, kiejtésén nagyon észrevehetőleg megérezett valami idegen akcentus.

— Mille tonnerres! Nem tudnak itt más nyelven, csak magyarul?

— Nem.

— Az rossz. Hát maga a kocsmáros?

— Én vagyok; hát az úr kicsoda? Honnan jön? Hol lakik?

— Bírok itten, lakom Párizsban. Ördögök engem ide hoztak. Bár vinnének odább; de a sár megfogott az úton. Mármost adjon nekem — comment s'appelle cela? (Itt megakadt, nem jutott eszébe a szó, amit kérni akart.)

— Mit adjak uram?

— Comment s'appelle cela? Hogy híják?

— Engem? Bús Péternek.

— Diable! nem magát, hanem azt, ami kell.

— Hát mi kell uram?

— No az, ami a kocsit húzza; négy lába, ostorral ütik . . .

— Lovat?

— Pas donc; azt nem úgy híják.

— Forspontot?

— Az, az, forspont! Nekem kell forspont, mindjárt.

— Nincs uram, kinn vannak a lovak a legelőn.

— C'est triste; akkor itt maradunk. Tant mieux, ez

engem nem zseníroz; én utaztam Egyiptomban és Marokkóban, háltam elég déplorable gunyhóban, s az nekem multság. Azt fogom képzelni, hogy valami beduin barakkban vagyok, s ez itt a Nílus áradva ki, s ezek az állatok, akik a vízben szólnak, comment s'appelle cela? — békák, a nílusi aligátorok, s ez a miserable ország — — — — —
hogyan híják ezt a département-t?

— Nem *part* ez uram, hanem *gát*, úgy híják, hogy a keresztúti gát.

— Fripon! Nem erről a sárról beszélek, amibe beleragadtam, hanem ezt itt körül hogy híják?

— Úgy? Az Szabolcs vármegye.

— Szabolcs? Szabolcs? C'est, parce que bizonyosan sok szabó lakik benne, azért híják így? Haha. Ez jó calembour volt tőlem, c'est une plaisanterie. Tudja?

— Nem mondhatnám, hanem így híják a magyaroknak egy régi vezéréről, akivel Ázsiából kijöttek.

— Ah, c'est beau! Ez kedves. A jó magyarok még most is a régi emberekről nevezik a département-okat, ez érzékeny.

— Hát megkövetem, az úr miféle nemzet?

— Én nem itt lakom. Bon Dieu! Micsoda fátum valakinek itt lakni, ahol a piszoknak nincs feneke, s az ember nem lát egyebet, mint gólyát.

Bús uram gondolá magában, hogy vele is kevesebbet lászon, fogta magát s fordult a szobája felé.

— No, no, ne menjen el azzal a gyertyával, signore contadino! — kiálta utána az idegen.

— Megkövetem, az én nevem nemes Bús Péter, és én meg vagyok vele elégedve.

— Ah, óh, ah, monsignore Bouche, tehát maga nemes ember és kocsmáros; nem tesz semmit; Stuart János fejedelmi vér volt, és végtére ő is kocsmáros lett. Hát ha itt kell maradnunk, van-e magának jó bora és szép leánya, hein?

— Borom rossz. Nem úrnak való. Szolgálóm pedig csúf, mint az éjszaka.

— Csúf! Ah c'est piquant! Nem kell búsulni, annál jobb. Egy gentlemannek ez mindegy; tegnap elegáns dáma, ma Aschenbrödel; egyik szép, mint istenasszony, másik cudar, mint Macbeth boszorkányai, ott parfüm, itt hagymaillat, c'est la même chose! Ez mindegy; így tarka az élet.

Bús Péter uramnak sehogy sem tetszett ez a beszéd.

— Jobb volna bizony, ha azt kérdené az úr, hogy hol fog az éjjel hálni, mert azt ugyan magam is szeretném tudni.

— Ah ça, ez intéressant. Hát nincs itt vendégszoba?

— Van egy, de már abban van valaki.

— C'est rien. Megosztozunk. Ha férfi, nem kell neki magát zsenírozni, ha dáma, tant pis pour elle, annál rosszabb reá nézve.

— Nem úgy van az. Meg kell tudni, hogy Jancsi úr van abban a szobában.

— Qu'est-ce que cela? Ki az ördög az a Jancsi úr?

— Hát Jancsi úr. Nem hallotta az úr soha hírét Jancsi úrnak?

— Ah, c'est fort, ez erős! Hát itt oly patriarkális élet van, hogy az embereknek csak keresztneveik vannak? Eh bien, hát mi baj van Jancsi úrral? Megyek be hozzá, és megmondom neki, hogy én ott akarok a szobájában aludni. És én gentleman vagyok, kit refüzirozni nem lehet.

— Az bizony jó lesz — mondá Bús Péter; azután nem is mondott többet, hanem elfújta a gyertyát, s bement lefekünni, ráhagyva az idegenre, hogy keresse fel hát annak a szobának az ajtaját, ahova be akar menni.

Olyan sötétség volt, hogy ragadt az emberre, hanem a víg danolás és ordítózás hangjai vezetőkül szolgáltak a jövevénynek a rejtélyes nagy úr szobájáig, akiről mármost tudunk annyit, hogy Jancsi úrnak hívják; hogy miért hívják annak, majd az is kiderül.

Ott a bolondos tréfa már ekkor a dühödés tetőpontját érte, a hajdúk felkapták az asztalt a rajta fekvő bohóccal együtt négy lábánál fogva, s körülhordozák nagy, vonító énekszóval, utánuk ment a poéta, nyakába kötve palástul az abroszt, s pokolnak való rossz alexandrinus verseket deklamálva hevenyében, míg maga Jancsi úr kapott egy szál hegedűt a kezébe, melyet mindenütt utána hordoztak, s egyre-másra húzta a friss magyart, oly ügyesen megcifrázva, mint akármelyik cigány; erre pedig a két parasztlányt táncolni kellett előtte a két hajdúval.

A bohó temetési paródia, össze-vissza keveredve a táncoló párokkal, a muzsikáló úr hegedűvel kezében, ének és zene, versrikácsolás, ittas ujjongás és kacaj össze-vissza oly pokoli charivarit szolgáltattak szemnek és fülnek, aminőt csak képzelni lehet.

E pillanatban lépett be az idegen úr a terembe; az ajtót senki sem őrizte, csak akkor vették észre, mikor már megszólalt.

— Jó estét uraim és dámáim, van szerencsém önöknek szalütürozni.

Amilyen nagy volt a lárma, egyszerre úgy elhallgatott minden ember, a szájak tátva maradtak, ahogy éppen a szó beléjük szakadt, amidőn e középük nem illő alak egyszerre csak a társaság közepében termett, s nagy affabilitással üdvözlé őket.

Mindenki meg volt zavarodva. Jancsi úr kiejté kezéből a vonót, mert szerette bár a bohóságot a végletekig vinni, de nem szerette, ha azt idegenek látták; azonban mindjárt nem lett a jövevény idegen, mert a bohóc meglepve az egyszerre beállt csend által s feltekintve, amint meglátta a hozzá nem hasonlótlanul öltözött gavallért, elfeledé, hogy meg van halva, felugrott ravataláról, s nekiesett, átölelte, s megcsókolta: „Hozott isten, kedves édes, jó barátom!”

A kacaj újra kitört e bolond fogadásra.

— Ah, ce drôle de cigány! — szólt az idegen kifeszelve magát a bohóc ölelései közül. — Ne csókolj meg többet, mert elég volt.

Azzal körülhajtá magát a díszes társaság előtt, arcáról letörölve zsebkendőjével a cigánycsók nyomait.

— Ne derangírozzák magokat miattam uraim és dámáim, tessék folytatni a mulatságot. Én nem szoktam mulatságot rontani; én igaz gentleman vagyok, aki minden társaságban tudja magának prendre son air. Van szerencsém nagyságtoknak magamban bemutatni *Kárpáti Kárpáthy Abellinót*.

S ezzel pálcája sípján füttyörészve, noble nonchalance-szal veté le magát egy táborigyűlésbe nagy sarkantyús lábait egymásra hajtva.

E szóra még jobban elbámult mindenki. Jancsi úr most már éppen felült fektéből, s tenyereit két térdére téve, úgy bámult a jövevényre, míg a bohóc eb módjára kezdte körülzselezni az idegent.

Végre ünnepélyes, vontatott hangon kérdé Jancsi úr:

— Az úr egy Kárpáthy? Tudja-e, mit tesz az: egy Kárpáthy-nak neveztetni? Viselni olyan nevet, melyet harminckét ős hagyott hátra, kik mind főispánok, zászlós urak voltak, melynél különben hangzó név nincs a magyar hazában? — Azért gondolja meg az úr, hogy mit mond. Kárpáthy csak egy van még a hazán kívül, és azt Kárpáthy Bélának hívják.

— Le voilà! Az éppen én vagyok — szólt az idegen az egyik lábát elnyújtva egy előtte álló széken, a másikkal taktust ütve valami új operai dallamhoz, melyet beszéd közben szájába dugott botja végén füttyölt. — Engem szült ebben a barbár országban az apám — ah cà! Nem az apám: comment s'appelle cela? Az az apám, amelyik asszony volt?

— Tán az anyja?

— Úgy ni! Az anyám. Az egy noble dáma volt, igen finom nevelésű, hanem az apám az egy kissé furcsán tetszett magának. A több furcsaság között van az, hogy engem

egyetlenegy fiát Bélának kereszteltetett, és magyarul tanítatott. Béla! Hát nemes embernek való név az? Szerencsémre az apám jókor meghalt, s én elmentem anyámmal Párizsba. Nevem nem tetszett, tehát akkor legdivatosabb név volt Abellino, csináltam Bélából azt, de azért a magyar nyelvet nem tudtam elfelejteni. Nem tesz semmit. Én tudok négerül is. Az nem árt egy igazi gentlemannek.

— Hm. És lám most jó hogy tud, mert különben mit csinálna ezen utazván?

— Ah! venir ici de Paris, c'est tomber du ciel á l'enfer! Párizsból idejönni, égből potyogni pokolba. C'est merveilleux, csodálatos, hogy tudnak itt élni az emberek. Ah, mon cher hajdú ott valami süttet látok, legyen szíves közelebb adni, tegye ide az asztra, és töltsön poharat nekem. Á votre santé messieurs et mesdames! És különösen az úr egészségére, monsieur Jancsi!

Jancsi úr hallgatott; szemei folyvást figyelemmel kísérik a jövevény minden mozdulatát, s arcvonásain lassanként valami csendes szomorúság kezdett elvonulni.

— Hát mi hozza most ide az urat — az égből a pokolba?

— Hélas! — sóhajtja Abellino késével, villájával marsot verve a tányérján. — Egy elmúlhatatlan dolog. Egy gentlemannek, ki külföldön lakik, sok szüksége van, s nekem nem hagyott az apám többet, mint rongyos négyszázezer frank jövedelmet; kérem, mi az arra, hogy abból az ember illendően éljen? És hogyan éljen? Ha az ember becsületet akar szerezni a nemzetének, meg kell mutatni a külföldön, hogy mihez ért. Én első házat tartottam Párizsban, saját meute-ét és écurie-t tartottam, szeretőim voltak a leghíresebb táncosnők, énekesnők; utaztam Egyiptomban, Marokkóban elszöktem a bej legszebb háremhölgyét, a szezon Itáliában töltém, magamnak volt elegáns villám a lago di Como mellett, s íratam utazásaimról a legelső francia auteur-ökkel foliántokat, s kiadtam, mintha magam írtam volna, az académie des sciences megválasztott

érte tagjának; homburgi fürdőn egy ülő helyemben elvesztettem egy félmillió frankot, anélkül, hogy egy vonást elhúztam volna arcomon, s az én rongyos négyszázezer frank jövedelmem a capitálissal együtt phű!

Itt kézzel és szájjal mutatá, hogy az mind a levegőbe van fújva.

Jancsi úr mindig merevebb tekintettel néze a még nem igen idős rouéra, s önkénytelen, öntudatlan egy mély sóhaj szakadt fel kebléből.

— Ez azonban nem tesz semmit — folytató a chevalier megnyugtató hangon —, míg az embernek van egy milliója, abból elkölthet kétmilliót; ez olyan tudomány, amit könnyű megtanulni. Egyszer azonban ces fripons des créanciers, ezek a gaz hitelezők fejkbe veszik, hogy pénzt kérjenek tőlem, s amint az egyik elkezdi, a többi bolond utána. — Én leszidom őket, ők nem elégesznek meg, mennek a törvényszékhez, s nekem el kell hagynom Párizst. C'est pour se brûler la cervelle. Ez főbe löni való! Mais v'la. A szerencse engem megszeret. Ekkor történik, hogy az apámnak egy testvére, valami Kárpáthy János, aki még sokkal gazdagabb volt az apámnál . . .

— Ahán!

— Egy bolondos vén öreg ember, akiről ezerféle ostobaságot mesélnek.

— Valójában?

— Igen. Hogy soha falujából ki nem mozdul, hanem ott tart a kastélyában teátrumot, melyben saját komédiásai játszanak, s oda hozatja a legelső énekesnőket csak azért, hogy neki parasztnótákat daloljanak; aki egy egész palotát tart a kutyái számára, s velők egy asztalnál eszik.

— Hát még?

— Hogy egész háremet tart parasztleányokból, s magához hasonló betyárok társaságában reggelig eltáncol velők, akkor meg összeveszítí a társaságot, s vérig verekesznek.

— Hát aztán?

— És annyira különöc a magaviseletében, hogy semmit sem tűrhet ami külföldi, még csak borsot sem enged tenni az asztalára, mert nem idebenn termett, hanem paprikát, s kávé t nem szabad a házához vinni, cukor helyett pedig mézet használ. Nem bolond ez?

— De biz az. Tud még róla valamit?

— Ah, ezer ilyet; az egész élete mind bolondság, csak egyszer tett életében valami okosat; amidőn én már éppen az utolsón voltam, és semmi sem segíthetett rajtam egyé b, mint egy gazdag örökség, akkor véletlenül ez a gazdag onkli, ez a magyar nábob, ez a Plutus, egy éjszaka torkig eszi magát bíbictojással, s reggelre meghal nekem; amiről engem rögtön tudósítottak.

— És most az úr azért jött ugyebár, hogy a gazdag örökséget menten fölvegye.

— Ma foi, semmi egyéb rá nem bírt volna, hogy e détes-table földre lépjek.

— No hát akkor csak fogassa az úr a lovát a szekere hátuljába, s kocsikázzék vissza Párizsba vagy Itáliába, vagy akár Marokkóba, mert az a félbolond nagybátya, az a gazdag betyár *én vagyok*, és nem haltam meg.

Abellino szétmeredt e szókra, kezét lábát elejté ijedtében, s önkénytelen hebegé:

— Est-ce possible? Lehetséges volna?

— Az úgy van. Én vagyok az a Kárpáthy János, kit a köznép Jancsi úrnak csúfol, ahogy az úrnak is tetszett szólítani.

— Ah, ha gondolhattam volna! — kiálta felugorva a chevalier, s sietett megragadni nagybátyja kezét. — De hisz énelőttem a rossz emberek egészen másformán írták le az én egyetlenegy onklimat, úgy, hogy éppen nem képzelhettem őt egy ily derék noble gentleman alakjában; mille tonnerres! Merje nekem még valaki mondani, hogy az én kedves onklim nem a legderekabb gavallér a kontinensen! Vigasztalhatatlan volnék, ha meg nem ismertem volna. Ez nagyon derék: egy

holt onklit keresek, és találok egy elevent; c'est bien charmant! A szerencse istenasszony nem hiába dáma, mert egészen belém bolondult.

— Hagyja az ilyenfajta beszédet, édes uramöcsém, nem szeretem én azt, én már ahhoz vagyok szokva, hogy velem még a hajdúm is gorombán beszél, mert az nekem jobban tetszik. Úrócsém jön nagy messze földről engem örökölni, a hitelezői regementestül jönnek utána, s most úgy találja, hogy én még élek; már hogyné volna ez bosszantó?

— Au contraire. Minthogy kedves onklim él, annál könnyebben teheti magát szeretetre méltóvá előttem.

— Hogyan? Nem értem.

— No, én nem akarok évenkénti apanázsért *bejönni*, ce serait bien fatigant mind a kettőnkre nézve; hanem azon ajánlatot teszem, hogy ha most kifizeti adósságaimat egyszerre, békét hagyok ezután.

— Űm, be nagylelkű; és ha ki nem fizetem, akkor tán háborút indít?

— No édes onkli, minek ez a plaisanterie? Minek azt mondani: „Ki nem fizetem”? Une bagatelle: egynéhány százezer livres. Mi az magának?

— Már édes úrócsém, nagyon sajnálom, hogy birtokának, melyet vitéz őse érdemeivel szerzett, oly könnyű szerén nyakára hágott, de nem segíthetek rajta; a pénz nekem is kell; én is bolondokra költöm, de itthon termő bolondokra, nekem vannak betyár pajtásaim, hajdúim és léhűtőim falkaszámra és, ha azokra el nem megy a jövedelemem, megtraktálom a mezőn lakó darvakat, vagy egy bolondos kedvemben hidat építtetek egyik hegytől a másikig, de biz az én jövedelmemből sem táncosnékat nem kocsikáztatunk, sem marokkói hercegasszonyokat nem szöktetünk, sem a piramisokra nem mászunk; ha tetszik — enni, inni, mindig talál nálam amennyit akar, szép leányban is válogathat untig, s ha felöltözteti cifrára, csak olyanok, mint a marokkói hercegasszony; utazhat is, mert

elég nagy az ország, hét egész nap akár le se szálljon a szekérről, mindig saját jószágaimon mehet, de pénzt külföldre, Dunába vizet nem hordunk.

A chevalier veszteti kezdé türelmét, s az egész kelletlen lecke alatt szüntelen forgatta maga alatt a széket, előre-hátra feszenge rajta.

— Hiszen nem ajándékot kérek! — kiálta végre szóhoz juthatva. — Hanem csak éppen előlegezést.

— Előlegezést? Mire? Tán a tulajdon bőrömrre?

— Eh! — kiálta fel türelmetlenül Abellino, s arcán az a fitymáló impertinencia kifejezése kezdett helyet foglalni, melyet oly jogosan bámulunk némely embereknél, kik éppen akkor, midőn legalázatosabbaknak kellene lenniök, szúrni, sértegetni tudnak. S ezzel nyakát kravátlijában nagy dölyfösen hátraigazítva, két ujját tászlijába dugva monda:

— Hisz amiye van, az elébb-utóbb úgyis az enyém lesz; csak nem akarja magával vinni a *koporsóba*?

— *Koporsóba!* — kiálta fel összerendülve az öreg, s arca egyszerre elhalaványult. — Mit? *Koporsóba*? Én?

— Igen, igen; fél lába úgyis már a *koporsóba*, bankettek, pástétomok és parasztleányok majd a másikat is odaviszik, és akkor mindene az enyim lesz, anélkül, hogy meg kellene köszönnöm.

— Kocsisok! — ordíta felugorva helyéből az öreg Kárpáthy, s arcán e percben egy hős vonásai látszottak. — Elő a szekerekkel! Megyünk innen, megyünk ebben a pillanatban. Ne vegyen senki lélegzetet sem többet ebben a szobában.

Abellino kacagott az öreg tehetlen haragján:

— No, mit dühösödik, mit échaufírozza magát; így még hamarább megüti a guta. Nono, jó öreg, nem kell úgy mérgeződni, hiszen én ráérek, én még fiatal vagyok.

S ezzel elkezdett valami vaudeville-ből eszében maradt sanzontöredéket dúdolni, végignyújtózva egyszerre három széken.

A hajdúk ki akarták alóla ráncigálni a székeket, s a holmit készültek összetakarítani.

— Hagyjatok mindent, ahogy van! — kiálta az öreg. — Nem kell semmihez nyúlni, amihez ő hozzátért! Kocsmáros! Hol van az úr? Ami ebben a szobában van, az mind az uré.

Az utolsó szavaknál már egészen berekedt az öreg, hogy alig lehete a szavait érteni. A bohóc megfogá kezét, hogy el ne essék, a poeta féltében előrekotródott.

— Lássa, magának nem használ a lárma — szólt gúnyos részvétellel Abellino. — Ne szaladjon úgy, mert elesik, s az nem egészséges, vegye magára bundáját, hogy magát meg ne hűtse; hol van a nagyságos úr lábtarisznyája? Hej fickók, téglát melegíteni az én kedves onklím lába alá! Vigyázzatok minden haja szálára!

János úr ezalatt egy szót sem szólt; életében első eset volt ez, hogy így merték őt felboszontani. Hah! ha más tette volna, milyen kimenetele leendett! A hajdúk, a lovászok reszketve állottak előtte, maga Bús Péter uram is megnémult, amint a hallgató néma arcra tekintte, mely véres szemeivel merően nézett maga elé . . .

A hajdúk nagy nehezen a kocsiba emelték; a két leány mellé ült kétfelől, ekkor odainté magához a kocsmárost, s tompa, rekedt hangon néhány szót mormogott fülébe, mire az helybenhagyólag billentett fejével. János úr ekkor odaveté neki tárcáját, s inte, hogy tartsa meg mind.

Azzal kirobogott a hintó körülfogva fáklyás lovagjaival.

Gúnyos, rikácsoló hangon szólt utána a roué boszontó búcsúja, ki csókot hányva integetett felé:

— Adieu cher oncle! Adieu kedves Jancsi bácsi! Tisztelem a kisasszonyokat odahaza és a kiskutyákat detto! Au revoir! A viszontlátásig!

És hánytá folyvást a csókokat utána.

A kocsmáros ezalatt kezdett egyet-mást kihurcolni a szobából, ágyakat és asztalokat, miket János úr neki hagyott.

— Ah, cher ami, nem hagyhatná el azt a takarítást reggelig, szükségem volna reájok!

— Nem lehet, mert a házat fel kell gyűjtanom.

— Que diable! Hát hogy mer ilyet mondani?

— A ház azé az úré, aki elment; ami benne van, az enyim, s ki van fizetve az ára; ő azt parancsolta, hogy a kocsmát fel kell gyűjtani, s ezen a helyen nem lesz többet kocsmá; a többire kinek mi gondja.

És azzal szépen odatartá nagy flegmával a gyertyát az eresz alatti nádkévéhez, s nagy hidegvérrel nézte, mint harapódzik tovább a láng. A világosságnál nagy kényelmesen számíthatá meg, mennyi pénzt kapott ez illuminációért. Három házat vehetett rajta Szegeden. Meg volt elégedve.

A chevalier-nak, ha benn nem akart égni, nem volt mit tenni más, mint szedni a köpönyegét, s leguggoltatván hórihorgas lovászát, felülni a hátára, s újra visszavitetni magát a hintójához.

— Te kiüztél engem a csárdából, én kifűzlek téged a világból! — mormogá magában, míg lovásza cuppogó csizmákkal tántorgott vele odább a végtelen sárban. A két ember egymás hátán olyan volt a tűzvilágnál, mint egy bukácsoló óriás.

Itt végződött a két rokon végzeteljes találkozása a Török-szakad csárda alatt.

II. ALKU EGY ÉLŐ EMBER BŐRÉRE

Monsieur Griffard egyike volt ezen időkben Párizs leg-gazdagabb pénzembereinek.

Griffard úr még 1780-ban pástétomsütő volt valamelyik külvárosban, s fináncstudományát még csak a picpus-i kollégium diákjain élesítgeté, szüntelen hányva-vetve azt az aureus calculust, mely szerint, ha egy diák adós maradt a fellakomázott pogácsák árával, hogy lehessen azt a többi készfizezőre felróni.

A Mississippi-örjögés őt is magával sodorta örvényébe. Párizsban akkor minden ember egyszerre milliomos lett; úton, útfélen, piacokon, köztérekén árulták, adták, vették a Mississippi-részvényeket. Mr. Griffard eladta pástétomos boltját a legöregebb legényének, maga elment milliomokat keresni, azokat meg is találta; egy napon aztán, mint a cifra szappanbuborék, szétpattant az egész Mississippi-tréfa, s Mr. Griffard kilenc sou-val maradt a zsebében.

Ha az ember még nem volt millionaire, s akkor marad kilenc sou a zsebében, azon nincs mit boszonkodni; de ha valaki már állt azon a magasságon, ahonnan saját kocsit, lovat, livrés inasokat, pompásan bútorozott szobákat, dús asztalt, szép szeretőket s más efféle kellemes tájékokat láthatni, a visszaesés csakugyan kellemetlenül eshetik.

Griffard úr bújában elment egy késáruló boltba, hat sou-ért vett egy nagy kést, két sou-ért kiköszörültette; azalatt

odaérkezett egy csoport legújabb divat szerint levetkezett és felgyürközött citoyen, frígiai sipkákban, erősen kiáltozva: „Le az arisztokratákkal!” — s egy nagy póznára feltűzve zászlóképpen hozta Marat újságának legújabb esti számát, s itt észrevevén, hogy többen vannak, akik még annak tartalmát nem ismerik, levevék a póznáról, s egy a több közül, aki legkevésbé volt elrekedve, fennhangon elolvasta azt a köszörűs butikja előtt; amiből aztán Mr. Griffard azt tanulta ki, hogy sokkal hasznosabb foglalatosságot is lehet egy kiköszörült késsel művelni, mint hogy az ember vele a saját torkát elmesse. Dugá tehát azt az öve mellé, s ő is a csoport közé vegyült, és kiáltá mint a többi: „À bas les aristocrates!”

Hol, merre hanyódott-vetődött azután néhány évig, azt tán ő maga sem tudja. A hírrel, dicsőséggel nem sok baja volt, azt engedé másnak, hanem amint néhány év múlva a direktórium alatt ismét találkozunk vele, már akkor úgy tisztelhetjük őt, mint élelmezési biztost majd a rajnai, majd az olaszországi hadseregnél; aszerint, amint vagy az egyik, vagy a másik tábornok akarta főbe lövetni.

Mert az élelmezési biztosoknak két neme szokott lenni — olyanok, akik koldusokká lesznek, és olyanok, akik milliomosokká lesznek vállalatuk mellett; az elsőbbek magukat szokták főbe löni, az utóbbiakat mások. Hanem az utolsó eset sokkal ritkább.

Mr. Griffard szerencséjére azok közé tartozott, akik milliomosokká lesznek, és nem lövetnek főbe. Néhány szép jószágocskát szerzett össze, melyeket kivándorolt főurak a státusra hagytak, s midőn újra visszajövének, a restauráció napjaiban, Mr. Griffard is egyike volt azon renomirt habituénak, kik saját palotáik balkonjárul nézték az egyesült seregek pompás defilírozását Párizs utcáin; egynémely emigráns, ki csoporttal jött a diadalmas seregek hátuljában, csodálkozva tekintte az új, pompás, ötemeletes palotára a Boulevard des Italiens-ban, mely még akkor nem volt ott, midőn legutóbb

látta Párizst, s ha kérdezősködék gazdája felől, hallott olyan nevet, mely ismeretlen volt előtte.

De nem soká maradt ismeretlen. Akinek milliomai vannak, az kevés fáradsággal juthat azon megtiszteltetéshez, hogy a legjobb társaságokba juthasson.

Mr. Griffard neve rövid időn egyike lőn a legkellemesebben hangzó jelszavaknak. Egy elegáns estély, egy szeniális matiné, egy lófuttatás, egy derék orgia, egy híres szöktetés nem történhetett meg nála nélkül, és Griffard úr sehonnan sem maradt el, mert hiszen az ily alkalmak mind igen kínálkozóak arra, hogy egy ügyes, figyelmező ember a többiek szenvedélyeit, bohóságait, vagyoni állapotját, pazarlását vagy pénzsztükét alaposan kitanulhassa, s szilárd számításokat építhessen rájuk.

Griffard úr a legmerészebb vállalkozó volt a világon. Ő mert nagy összegeket kölcsönözni oly ruinált tékozlóknak, akiket már a cselédjeik is megidéztek ki nem fizetett havi béreikért, és lám, vagy egy, vagy más úton mindig pénzéhez jutott. Mikor azt mondom „pénzéhez”, ez mindig annyit tesz, hogy kétannyihoz, mint amennyit adott. Mert éppen azért foglalkozott mindig kockázatos vállalatokkal, hogy ne legyen kénytelen aprólékos kamatfélékkel fáradozni.

S nemcsak egyeseket, nemcsak a legmagasabbakat bírta ő maga iránt leköteleni. Gondja kiterjedt a tisztelt közönségre is. A legjobb karban álló tontinák, életbiztosító intézetek, a legszolidabb játékbankok az ő védurasága alatt állottak, s hogy a státus se mondhassa, miszerint a közügyekkel nem törődik, a börzén mindig leghitelesebbek voltak az ő tudósításai, s akármilyen állt a hivatalos Moniteurben, ha Mr. Griffard hirtelen nagy mennyiségű papírjait bocsátá áruba, hanyatt-homlok esett az egész börzevilág ijedtében, s futottak lefelé a kurzusok, ha pedig ő vásárolni kezdte, szépen kigömbölyödtek az arcok, s mint a napsugártól a fű, úgy nőtt fel ismét minden papíros.

Néha ő egyedül egymaga maradt kitartó az egész börzeingadozásban, s olyankor iszonyúakat nyert kitartása által.

Ő maga sem tudta már, mily nagy lehet vagyonértéke. Szegény embernek nagy munka száz forintra vergődni, de egy milliomosnak csekélység másik milliomot szerezni. — Hiába, a pénz is a társaságot szereti.

Ismételjük, miszerint ez a nagy férfiú bírt azon ritka és szeretetre méltó bátorsággal, miszerint kétségbeesett vállalatokat legnagyobb önbizakodással elfogadott, vagyonbukott embereknek pénzt kölcsönzött, s ezt azért láttuk jónak újra megemlíteni, hogy elejét vegyük minden csodálkozásnak, ha a legközelebb történt csárdai rencontre után rögtön mindjárt Párizsban találkozunk elbeszélésünk egyik hősével — ha ugyan szabad e címmel megbántani a fiatal sensitif chevalier-t.

A hely tulajdonképpen nem Párizs, hanem a Szajna egyik kedves szigete, az Île de Jérusalem, a párizsi leggazdagabb pénzemberek villáinak kiváltságos helye, hol minden rongyos millionaire-nek nemigen állt módjában mulatóházat építtetni, kerteket, parkokat rendezni, mert ezen a helyen minden négyszöglet ezer, néha ezerkétszáz frankon szoktak vesztegetni; úgyhogy ott egy tízholdas angolkertecske oly áron kelt, mint egy középszerű magyarországi domínium.

Mindazon villák, pavilonok és tusculanumok között, melyek e kised szigetet ellepték, legszebb, legnagyobb és legköltségesebb volt tagadhatatlanul monsieur Griffard kéjtanyája.

Egy kised, emelkedett dombon, melyet emberi fáradság emelt magasra, homlokzatával a Szajna vizébe tekintve épült a mindenféle nemzet és kor ízlésére készült mulatólak; nagy dicséretére az akkori építészetnek, mely megvetve minden pedáns klasszicitást és másfelől minden rokokóneműt, ehelyett iparkodott mindenben feltalálni a tekervényest, a furcsát és a kényelmetlent.

Nem volt pedig elég, hogy a kert maga is szigeten állott, még azonfelül körül volt kerítve mesterséges vízfolyással, melyen mindenféle hidak vezettek keresztül, az amerikai lánchídon kezdve a fa és kéregből összerakott s téli zöldekkel

befuttatott breton hidakig, s azokat mind saját alabárdos hídőrök strázsálták, saját megfelelő tanyáikon, melyek szinte majd remetegunyhót, majd tengeri világítótornyot képezének, s mindenkinek sajátyszerű trombitája levén, szépen meg lehetett tudni előre, melyik hídon és melyik úton közelít valami vendég a kastély felé.

A hídon túl következtek az angolkert tekervényes utai, melyek azon időben a színfalakká nyírt korábbi falegyenes allék iránti ízlést egészen háttérbe szoríták. Az ember mindenütt egymásra hajló sűrű, lombos fák között bolyongott, elcsavaroghatván órákig anélkül, hogy odatalálhatna, ahova akar; az utak melléke mindenütt teleültetve nyíló virágsorokkal, minden kanyarodásnál majd egy jázminlugas, idilli padokkal, majd antik márvány istenszobrok, mikre igen jó gondolat volt gobalákat futtatni fel, másutt egész piramidok egymásra halmozott divatvirágokból, majd mesterséges romok, közéjük ültetett agave és kaktusz-szőrnyetegekkel; itt egy egyiptomi sírbolt, igazi múmiákkal s örökké égő lámpával, melybe minden reggel olajat töltöttek; amott egy római oltár kőből faragott edényekkel, korinthy vázakkal, s mindenféle színes kövekből utánzott régi római lepények- és pogácsákkal, amilyenek Egeria nimfa idejében jók voltak a római isteneknek, s melyek alá egyszer valami tréfás ember ezt a bêtise-t írta: „Itten kaphatók régi pástétomok” — ami a hajdani pástétomsütőt egyébiránt éppen nem bosszantotta; úgyhogy még csak le sem törülteté onnan a tréfát. Néhol a tágasabb helyeken roppant szökőkutak és vízesések zuhogtak márvány-medencébe üveglabdákat hajigálva a magasba s virgonc aranyhalacskákat mulattatva; miknek vize nagy keleti sások közé rejtett tavakba folydogált, hol szép fehér hattyúk úszkáltak a csendes habtükrökön, melyek nem énekeltek ugyan olyan szépen, mint a költők el akarják hitetni az emberrel, hanem annál több kukoricát fogyasztottak, ami akkor még drágább volt, mint a tiszta búza.

Ha az ember mind e tekervényeket végigfutotta, s mind e csodákat megbámulá, valahára mégis okkal-móddal ráakadt a tusculanumhoz vezető sétányra, melynek minden lépcsője narancsfákkal van megrakva, egyik még virágzik, a másikat már ért gyümölcsseinek terhe húzza.

E narancsfák között látjuk az ifjú gentlemant, kivel már volt szerencsénk ismeretséget kötni. Azonban azóta egy egész évszak folyt le, a divat nagyon változott; kell tehát, hogy őt újra bemutassuk.

A calicot-szezonnak vége van; jelenleg hosszú, térdig érő kaputot visel az ifjú dandy, mely széles keresztülvető leffentyűkkel van összegombolva, a feszes kimondhatatlan magas szárú, fényes csizmákba van húzva, a bajusznak híre sincs már, helyette a fültől az orr felé induló vajas szarvas alakú pofaszakáll ad új idomot az arcnak, a haj kétfelé van simítva, s felyül rányomva egy irtóztató valami, melyet chapeau à la Bolivarnak neveztek, s mely igen célszerű faja volt a kalapoknak, oly széles karimája levén, hogy az eső nem érhetette az embert, teteje pedig fölfelé mindinkább szélesedett.

Ez Kárpáthy Abellino.

A bankár lépcsőin, előszobáin seregei hemzsegték a léhűtőknek, ezüstös cselédi egyenruhákban kevélykedve, kik az érkező vendégeket kézről kézre adták, s elszedték köpenyét, pálcáját, kalapját és kesztyűjét, miket aztán a visszafelé jövőnek úgy kellett ismét jó borra valóért visszaváltogatni tőlök.

Abellinót jól ismerték már az érdemes kenyérpusztítók, mert a magyar főurak jól tudják azt, hogy külföldön nemzetök becsületét különösen a cselédek előtt fenn kell tartani, arra pedig csak egy mód van: szórni a pénzt, minden polár vízért, minden elejtett zsebkendő feladásáért aranyakat osztogatni. Tudnunk kell, hogy elegáns gavallér nem visel magánál egyéb pénzt, mint aranyakat, azokat is legújabb év vereteiből és jól belocsolva eau de Cologne-nyal és más illatszerekkel, hogy idegen kezek érintése ne érezzék rajtok.

Egy perc alatt el volt szedve Abellino kalapja, pálcája és kesztyűi, a cselédek egymásnak csengettek, egyik futott a másik szobába, a lovag alig ért az utolsó ajtóhoz, midőn már jött a legelébb szaladó vissza, jelentve, hogy monsieur Griffard kész az elfogadásra, s azzal szétcsapta a magas mahagónifa szárnyajtókat, melyek Griffard úr meghitt szobájába vezettek.

Ott ült Griffard, egy csomó hírlaptól körülvéve, mert melleleg mondvá, csak a magyar főuraknak van azon ideájuk, hogy a nyár azért adatott a teremtőtől, miszerint abban semmi újságlapot sem kell olvasni. Griffard úr tehát éppen a görögök legújabb diadalait olvasá, egészen felfrissülve általok azon kellemetlen érzésből, melyet egy angol kritikai lap támasztott kedélyében, aholott bizonyos Watts úr nyomról nyomra be akarja bizonyítani, miszerint azon istentelen, kevély, felfuvalkodott lord Byron minden költeményeit innen-amonnan lopogatta, s mindazok a dolgok meg voltak írva. E polémia egypár évre nevezetes emberré tette Watts urat.

A bankár előtt kis kínai porcelán asztalon ezüst teakészület állt s egy félig tölt laposdad csésze, melyből koronként valami hígságot szörpölgetett, hihetőleg tojással kevert teát, amelyet bizonyos tejből kristályosult cukorral édesíte, ami akkor legújabb találmány volt, mint mondák, igen jó a mellfájás ellen, de rendkívül drága, melynél fogva igen sok nagy úr divatnak tartá mellfájásban szenvedni, hogy vele élhessen.

A bankár szobája egy pillanatra sem emlékeztetett a hajdani pástétomsütőre; midőn az emigráltak kastélyait megvásárlá, azoknak komornyikjait is magához váltogatta, s egy ügyes komornyik a legjobb nevelő, aki valakit amaz előkelő idomtalanságokra (Uniform) megtaníthat, miket a tiers état emberei, a chinéser, lateiner és filiszter osztályok annyira bámulnak, és nem tudnak elsajátítani. A bútorok masszív része, a fotelek, pamlagok, író- és könyvtartó asztalok ébenfából, ezüstéktvényekkel, a kelmék fehér kasmírból, virágos bordureökkel, egy bútordarab sincs a fal mellett vagy a szögletekben,

hanem részint a szoba közepén, részint keresztbefordítva a szegletek felé, mert most ez a divat, s a tömör bútorok között, melyek nehézkes alakjaikkal az újabbkori (1822) európai unalmat és költőietlenséget akarják képviselni, mint szükségesnek érzett ellentétek, felállítva a szépen cizellírozott nyúlánk korinthy vázák, drága antik szobrok, miket a nemrég felfedezett Pompéji omladékaik közül ástak ki, és a tarka, fényes, aranyos, ezüstös kínai porcelán asztalkák. A lábszőnyegek mind kézzel hímzett munkák; a legtöbbre nagy betűkkel ráhímezve e szó „souvenir”, de ami azért nem hártja el a gyanút, hogy azokat a bankár drága pénzen vásárolta; a falak ezüsttel préselt szőnyegekkel bevonva, miket a virágos tibetsálók osztanak szakaszokra, a plafontól a földig levén vonva s középett ezüstkígyók által összeszorítva, minden szakaszban pompás acélmetszetek (elegáns dolgozószobákban nem szokás olajfestményeket tartani, azok a szalonba valók), híres divatköltők és híres paripák arcképei, kiket a bankár személy szerint ismer, kik verseket írtak hozzá, és hátukon hordozák.

Mindez eléggé bizonyítja, hogy a bankárnak igen ügyes és a kor ízlését ismerő komornyikja van.

Maga a bankár egy hetven év körüli, igen tiszteletreméltó ősz férfiú, arca a nyájasságig kedves, mondhatni első tekintetre megnyerő; nemcsak viselete, de egész modora is élénken emlékeztet Talleyrand-ra, akinek ő csakugyan legnagyobb tisztelői közé tartozik. Haja csodaszép fehér, arca még egészen piros és simára levén borotválva, ezáltal is elevenedik, fogsorai épek és fehérek, kezei is különösen finomak és simák, mint szokott rendszeren lenni olyan embereké, kik sokat foglalkoztak édes tészták gyúráásával.

Amint a szétnyitott ajtókon meglátta a pénzember Kárpáthyt, letette hírlapját, melyet szemüveg nélkül olvasott, s az ajtóig eléje menvén, a kitelhető legnyájásabban üdvözlé.

Állt pedig a kitelhető nyájasság az elegáns divatformák szerint abból, hogy az ember hirtelen felemelkedett a két

lábhegyére, egyszersmind a kezét ujjjaival a szája felé fordítva, derekát, amilyen messzire lehetett, meghajtá, s azzal fejét csöndesen megrázva, tenyerét az érkező elé kinyújtá, mit az hasonló attitűdökkel viszonzott.

— Monseigneur! — kiálta az ifjú merueilleux („csodálatos” ez volt a divaturak címe) —, öné vagyok egész cipőm talpáig.

— Monseigneur! — válaszolt Mr. Griffard hasonló plaisanteriával — én öné vagyok egész a pincém fenekéig.

— Hahaha! hahaha! Ez jól volt mondva, ön megfelelt nekem! — kacagott az ifjú dandy. — E bonmot-rul egy óra múlva valamennyi szalonban fognak beszélni. — Hát mi újság Párizsban, kedves pénzszerűenem? Rossz nem kell, csak azt mondja, mi jó.

— Legjobb újság — szólt a bankár —, miszerint önt ismét Párizsban láthatjuk. És még annál is jobb újság az, hogy ön nálam van.

— Ah, monsieur Griffard, ön mindig olyan udvarias — szólt az ifjú incroyable („híhetetlen!” ez is divatcím) magát egy fotelben hanyatt vetve; ámbár ez már akkor nem volt divat Párizsban, hanem a megfordított székre úgy kellett ülni, mint a nyeregbe s a támlájára könyökölni. Még ezt Abellino nem tudhatta.

— Eh bien, monsieur Griffard — folytató beszédét, egy zsebbeli tükörből elébb körülnézve magát, ha sima haját nem borzolta-e fel —, ha ön csak ilyen jó újságot tud nekem mondani, tudok én önnek mondani különbet, de rosszat.

— Például?

— Például — ön tudja, hogy én bizonyos örökséget átvenni mentem la Hongrie-ba, bizonyos majorátust, mely másfél milliót jövedelmez.

— Tudom — szólt a bankár hideg mosolygással, s egy kezébe vett tollal játszadozott.

— Azt is fogja ön talán tudni, hogy ez ázsiai országban, ahol majorátusom fekszik, semmi sincs olyan rossz lábon, mint a törvénykezés, kivéve az országutakat. De nem, a törvénykezés mégis rosszabb. Az országutak, ha száraz idő van, lehetnek jók, de a törvénykezésre mindegy — akár eső van, akár napfény.

Itt megállt az ifjú merueilleux, mintha időt akarna engedni a bankárnak, hogy az esprit-teljes ötletnek gratulálhasson.

Az csak mosolygott csendesen.

— Képzelnél kell önnek — folytatá Abellino mellett kifeszítve s jobb karját a karszék támlája mögé vetve —, hogy van ezeknek egy nagy könyvük; legkevesebbet mondom, ha épicier strazzakönyvéhez hasonlítom; abban benne van mindenféle törvény, amit valaha barbárok hoztak, még az is, hogy egy cocu (hála istennek, nincs rá magyar szó) hűtlen feleségét tetten kapott szeretőjével együtt meggyilkolhatja. Emellett az ország tele van prókátorokkal, a parasztság csak két osztályból áll, földművelő és prókátor; ott ugyan némely parasztot nemes embernek hírnak, nem tudom miért; ezeknek a prókátoroknak nincsen egyéb dolguk, mint mindenütt keresni a pört, csinálni ahol nincs, s ennyi tenger pörre, prókátorra van minden departement-ban egy bíró, az is repcét vet, meg pálinkát főz nyáron; de még ez nem elég, ha végtére igazságos ítéletet kapott is az ember, az elítélt félnek szabadságában van a bírót elkergetni, bottal, vasvillával ellentállni, apellálni három felsőbb törvényszékre, melyek közül a legutolsót *septemtrionalis* táblának hívják.

— Nagyon mulattató dolgok ezek, amiket ön nekem beszél — szólt felkacagva Mr. Griffard, ki éppen nem értette, hogy mi szükség neki mindezeket így hegyről tövire megtudni.

— Ah, meg kell önnek mindezt hallani, ha meg akarja érteni, amit majd később mondok. Van aztán még egy

gonosz kifejezés a magyar nyelvben: „Intra dominium et extra dominium”, mely franciául annyit tesz, hogy „Birtokon belül és birtokon kívül”. Mármost akármilyen igazságos joga legyen valakinek bizonyos uradalomhoz, ha birtokon kívül van, övé a baj; annak, aki belül van, bármilyen bitorló is, könnyű mosolyogni, mert a dolog messze elhúzható. Így vagyok én tehát. Képzeld, az örökség, a gazdag majorátus másfél millió jövedelemmel már szinte kezeim között van, én sietek csak átvenni a jószágokat, amidőn azt találom, hogy valaki már előttem benne ül.

— Értem — szólt a bankár furcsa mosolygással —, tehát önnek, monseigneur Kárpáthy, gazdag örökségében szintén intra dominium ül valami gonosz akarató bitorló, aki nem akarja önnek igaz jussát kiszolgáltatni, s ragaszkodik ahhoz az ostoba nagy könyvhez, melyben a sok paragrafus között az is meg van írva, hogy: „Élők után nincs örökösödés.”

Az ifjú dandy nagy szemeket meresztett.

— Mit tud ön?

— Azt tudom, hogy e gonosz bitorló, ki önnek örökségével visszaél, senki sem más, mint önnek nagybátyja maga, ki elég indiszkrét, miután egyszer már a guta megütötte, hirtelen alkalmazott érvágás által annyira magához jönni, hogy önnek birtokait újra elfoglalja, s önt ezáltal olyan helyzetbe hozni, hogy dacára ama vastag könyv tartalomgazdagságának, egy cikkecskét se lellessen benne, mely önnek jogot adjon élő nagybátyját megperelhetni, hogy mért nem halt meg.

— Ah, ez gyalázat! — kiálta Kárpáthy felugorva fektéből. — Én mindenütt azt beszéltem, hogy perelni fogok.

— Csak maradjon ön csendesesen — csillapítá őt a bankár. — Mindenki azt hiszi, amit ön mond. Csupán nekem kell tudnom az igazat; mert én bankár vagyok. Hanem én hallgatni szoktam. Előttem a nepauli herceg családi viszonyai Kelet-Indiában éppen úgy ismeretesek, mint a legelső spanyol grand életmódja. S nekem az egyiknél az embaras de richesse (gazdag-

ság miatti zavar) éppen úgy hasznomra van, mint a másíknál a fénnel takargatott szegénység. Én meg tudom mondani minden idegennek az állását, aki Párizsba jön, akármilyen úton és zajjal jön is. E napokban két magyar gróf érkezett ide, kik gyalog járták be Európát, egy másik Amerikából tért vissza, hol az egész utat a harmadik földözeten tölté, de én azért jól tudom, hogy ezeknek az uraknak oly jó rendben hagyott gazdagságaik vannak otthon, hogy ők kölcsönözhetnének nekem; ellenben hat fehér lóval hajtattott be a minap porte St-Denis-n aranyos hintóban, tollas lovászokkal egy északi herceg, kinek neve a legjobban hangzik, de én jobban tudom, hogy szegénynek minden pénze az, amit magával hozott, mert valami politikai éclat miatt minden vagyonai lezároltattak.

Kárpáthy türelmetlenül szakítá félbe a bankár beszédét.

— Eh, uram, de hát mi szükség nekem mindezt meghallanom?

— Annak bizonyítékául, miszerint titkok igenis voltak és lesznek is a szívek és tárcák fenekén, és azért, hogy a pénzvilágot kormányzó emberek valamit megtudnak, az váltig titok maradhat, s azért, hogy én tudom önnek érzékeny körülményeit, ön egészen mást beszélhet a világ előtt, s nem fogja tapasztalni, hogy valaki kétkednék azokban.

— Enfin, mit használ az nekem?

— Vagy úgy? — kiálta a bankár homlokát megütve. — Ön kevésbé bánná, ha az egész világ tudná azt, mit én tudok, csak én magam nem. Ez természetes; ön azon szándékkal jött hozzám, hogy nekem egészen más betegség jeleit fogja elmondani, mint amiben szenved, s arról gyógyíttatja magát; azonban én praktikus orvos vagyok, s meglátom a szenvedés okait az arc színéből. Hátha mégis meg tudnám önt gyógyítani?

Abellinónak tetszett a keserű tréfa.

— Hm, tapints a ön üteremet — szóló tréfálva —, de ne a kezemhez, hanem a zsebemhez nyúljon.

— Nem szükség az. Előbb lássuk a kórjeleket. Tehát van önnek egy kis indigestiója, mintegy háromezrezer frank meg nem emésztett adósság miatt.

— Ön jobban tudja. Adjon be hitelezőimnek valamit, amitől elmenjenek.

— Ah, kár volna szegény emberekért; ki ölné meg kárpitosát, a kocsiyártóját, a lócsiszárját azért, hogy ne kelljen fizetni? Sokkal egyenesebb út lenne őket kielégíteni.

— Miből? — kiálta föl dühvel Abellino. — Ha csak mint Don Juan de Castro, a fél bajuszomat nem küldöm Toledóba, hogy adjanak rá pénzt. De már azt sem tehetem, mert levágtam.

— S mit fog ön tenni, ha mégis kérni fogják?

— Az rövid. — Főbe lövöm magamat.

— Ah, azt nem teszi ön. Mit mondana a világ, hogy egy előkelő magyar nemes rongyos néhány százezer frankért főbe lőtte magát?

— S mit fog mondani, ha néhány rongyos százezer frankért az adósok börtönébe záratja magát?

A bankár mosolyogva tevő kezét a dandy vállára, s biztató hangon monda:

— Majd megpróbáljuk, mint lehetne önön segíteni.

E mosolygás, e leereszkedő vállveregetés a legtökéletesebben rajzoló a parvenüt.

Kárpáthynek e pillanatban nem jutott eszébe, hogy a legelső zászlósurak egyikének ivadékára egy hajdani Rambuteau utcai pástétomsütő terjeszti ki pártfogó védelmét.

A bankár helyet foglalt mellette a széles pamlogon, s ezáltal kényszeríté őt egyenesen ülni.

— Önnek háromezrezer frankra volna szüksége — monda Mr. Griffard nyájas, szelíd hangon, s ön éppen nem ijedne meg azon gondolattól, hogy ez összeg helyett, majd ha majorátusát megnyeri, hatszázezet fizessen vissza.

— Fi donc! — szólt megvetőleg Kárpáthy, kiben egy percre felébredt a nemesi büszkeség, s hidegen voná ki karját a bankár kezéből. — Ön mégiscsak uzsorás.

A bankár mosolyogva tette zsebre a megbántást, s tréfával iparkodott azt elsimítani.

— A latin példabeszéd azt mondja: „Bis dat, qui cito dat”. „Kétszer ad, aki rögtön ad.” Miért ne kívánhatná tehát kétszeresen vissza? Egyébiránt, uram, a pénz árunemű, s ha szabad az elvetett magtól tíz magot várni, miért ne az elvetett pénztől? Azt is tekintetbe kell önnek venni, miszerint ez a legerősebben kockáztatott vállalat a világon; ön elébb meghalhat, mint rokona, aki után örökölni akar; leeshetik a lóruól rókavadászaton vagy versenyfuttatáson, s nyakát szegheti, agyonlőhetik párbajban, egy láz, egy meghűlés, s én tehetek gyászt a kalapomra megboldogult háromszázezer frankomért. De menjünk tovább. Az önre nézve nem elég, hogy adósságait kifizesse, még ezutánra is kell, legalább évenként még kétszer annyi összeg. Jó. Én azt is kész vagyok önnek előlegezni.

Kárpáthy érdekelten fordult e szóra a bankár felé.

— Ön tréfál?

— Legkevésbé sem. Én kockáztatok egy milliót, hogy nyerjek kettőt, kockáztatok kettőt, hogy nyerjek négyet és így tovább. Nyíltan beszélek. Én sokat adok és sokat veszek. Ön e pillanatban semmivel sincs jobb állapotban, mint Don Juan de Castro, ki a toledói szaracénoktól fél bajuszára vett kölcsön. Jó! Egy magyar nemes bajusza se legyen rosszabb a spanyolénál; én adok rá amennyit parancsol, s bátran kérdésbe merem hozni, hogy rajtam és a toledói mórokon kívül tette-e azt valaki, és fogja-e ezután utánozni.

— Jó. Egyezzünk meg — szólt Kárpáthy, egészen komolyan véve a dolgot —, ön ad nekem egy milliót, én adok önnek adóslevelet két millióról, mely akkor lesz lefizethető, midőn nagybátyám meghal.

— S ha ön nagybátyjának életfonal a párkák kezében hosszabb találna lenni, mint az ön kezében az egy millió?

— Akkor fog ön adni egy másodikat és így tovább. Pénzét igen jó helyre teszi ön, mert a magyar nemes vagyonának rabja, s azt a törvényes örökösön kívül másra nem hagyhatja.

— S teljesen bizonyos ön arról, hogy a törvényes örökös egyedül ön lehet?

— Senki más nincs, ki Kárpáthy János holta után még e nevet kívülem viseli.

— Azt tudom. De Kárpáthy János még megházasodhatik.

Abellino felkacagott.

— Ön nagybátyámat valami szeretetre méltó gavallérnak képzelem?

— Éppen nem. Én igen jól tudom, hogy ő csaknem a halál révén áll, s életműszerei annyira teljes felbomlásban vannak, hogy hacsak életrendén rögtön nem változtat, tobzódásaival fel nem hagy, amihez nagyon kevés reménységem van, bármennyire sajnáljam is őt, alig hiszem, hogy tovább élhessen egy esztendőnél. Megbocsát ön, hogy így beszélek kedves rokona lehető kimúlta felől.

— Tessék bátran.

— Nálunk, kik az életbiztosító intézetekkel foglalkozunk, megszokott dolog az valakinek az életét megbecsülni, s az egészet vegye úgy, mintha jelenleg nagybátyját egy életbiztosító intézetbe íratná be.

— Fölösleges skrupulusok; én nem vagyok nagybátyám iránt semmi kegyelettel.

A bankár mosolygott. Jobban tudta ő azt, mint maga Abellino.

— Tehát azt mondám az imént, hogy önnek nagybátyja megházasodhatik. Ez nem tartozik a legtrikább esetek közé.

Gyakran megtörténik, hogy élemedett gentlemanek, kik nyolcvan évig irtóztak a házasságtól, hirtelen valami elérzékenyült órában a legelső fiatal ladyt, akit meglátnak, legyen az bár néha konyhaszorgáló, kezeikkel megajándékozzák. Vagy pedig lehet valami régi hajlamuk, s évek múltán, mint a kőszénbe szorult rovar, új életre támad, s ideáljokat, kit tizenhat éves korában el nem vehettek, mert talán máshoz volt kötve, midőn az hetvenéves korában ismét szabad lesz, akkor veszik el.

— Az én bátyámnak nincsenek ideáljai. Ezt a nevet sem ismeri. Egyébiránt is biztosíthatom önt, hogy ily házasságot semmi szokásos eredmény nem követhetne.

— Eziránt meg vagyok nyugodva, különben alig bátorodtam volna önnek ajánlataimat tenni. De még egy más pont-ra nézve kell önnek biztosítékot nyújtania számomra.

— Én? biztosítékot? No, most kerül a szakállamra a sor — dörmögé Abellino arcához simogatva fekete favoris-ját.

— Valóban, ez alku éppen olyan — szól derülten a bankár —, mint ahogy beszélnek egy nálamnál sokkal gazdagabb gentlemanről, kit köznyelven ördögnek szoktak nevezni, hogy midőn az embereknek megmérhetetlen kincseket osztogat, lelkeiket vérrel aláírt szerződésben kötelezi le magának. Par Dieu! Az én ízlésem más, ez a monsieur Satan tud valamit csinálni a lelkekkel, de mire használnám én? Ellenkezőleg; én arról akarom magamat biztosítani, hogy ön sokáig éljen.

— Természetesen, nehogy elébb meghaljak, mint nagybátyám.

— Találva van. Én tehát nemcsak pénzt adok önnek, hanem egyúttal arra is vigyázok, hogy életében kárt ne tegyen.

— Például?

— Elmondom; míg az öreg Kárpáthy János él, nem szabad önnek párbajt víni, nem szabad parforce vadászatokra menni, nem szabad tengeri útra kelni, nem szabad a balett-

személyzet tagjaival liaisont kötni, egyszóval, kötelessége minden alkalmat kikerülni, ami életveszéllyel jár.

— Így tehát bort se igyam, és lépcsőre se menjek, mert ittas fővel leeshetem, s kitörhetem a nyakam?

— Azt nem vesszük oly szorosán. Az elsorolt tilalmak, megengedem, hogy eléggé kellemetlenek fognak lenni önre nézve, de tudok egy esetet, mely azokat azután megszüntetné.

— És az?

— Ha ön megházasodnék.

— Parbleu! Ekkor inkább azt fogadom meg, hogy nem ülök lóra, és nem fogok kezembe fegyvert.

— Monseigneur! Ön úgy szól, ahogy a vaudeville-ekben hallja beszélni a festett chevalier-eket. Ez karikatúr elméncség, amit feuillettonisták csinálnak. Hiszen tudhatja, aki közéről szeret látni, hogy a házasság az elegáns világban csak kaucsuklánc, összetart, ha akarjuk, de nyúlik, amennyire akarjuk. Ön egy elegáns hölgyet megtisztelne kezével; az első évet eltöltené boldogan, mert hiszen Párizsban található hölgyet, akit az ember képes legyen egy egész évig szeretni. Egy év múlva egy ifjú sarjadékkal több lenne a Kárpáthy-család, s azontúl ön fel lenne oldva terhes fogadása alól, nyakát szeghetné, vagy főbe lövethetné magát, ahogy legjobban tetszik. Ha pedig jobbnak találná azt, hogy az életben gyönyörködjék, Párizs elég nagy, a világ kétakkora — csak kétszer akkora! — ön úgy ellehet benne, hogy nejét akár többször ne is lássa, hacsak esetleg ismét bele nem akar szeretni, midőn már egészen idegennek találandja. Ez nem oly irtóztató dolog.

— Majd meglássuk — szólt Abellino felkelve helyéről, s körme lapjával kiegyenesítve ülés közben meggyűrődött ingelőjét.

— Hogyan? — kérdé figyelve a bankár, ki előre látta, hogy ha Kárpáthy pénzzavarából kisegíteni késznek mutatkozik, ez akkor kezdi el majd játszani a begyest.

— Azt mondom, hogy majd meglátjuk, az előttem álló utak közül melyik lesz a legjárhatóbb. Az ajánlott pénzt mindenesetre elfogadom.

— Ah! Ezt reméltem.

— Csupán a biztosítékok forognak kérdésben. Előbb megpróbálom, hogy tudom kiállani önnek elém szabott tilalmait. Óh, én hozzá vagyok szokva az aszkétai lemondásokhoz; egy időben homoeopathice gyógyíttattam magamat, s öt hétig nem volt szabad kávé innom és a hajamat beillatszereznem. Én sok lélekerővel bírok. Ha ezt ki nem állom, akkor megpróbálom a házasságot. Mindezeknél sokkal jobb eset volna az, ha nagybátyámtól szépszerivel meg tudnék szabadulni.

— Ah uram — szólt a bankár felugorva —, ez reményem, csak tréfa volt öntől.

— Haha! — nevetett az ifjú dandy. — Nincs gyilokrul és méregrül szó, még csak azon sem gondolkozom, hogy vérmes némberek vagy kövér pástétomok által rongáljam szegénynek az egészségét. Vannak, tudja ön, olyan jó nehéz pástétomok, miket örökségi pástétomoknak hívnak. Nincs bennök mérég, csak lúdmáj és nyalánkságok. Egy jóllakás belőle, rá jó veres bor, és kész a gutaütés.

— *Nem tudom*, mert én sohasem csináltam olyanokat — szóla komolyan az egykori pástétomsütő.

— Nem is azért mondom, hogy nagybátyám számára csináljon; én tudok gyűlölni, tudok gyűlöletből meglőni, leszúrni valakit, de meggyilkoltatni azért, hogy örököljem, nem természetem; hanem annyit mondhatok, hogy ha én azt a fáradságot venném magamnak, hogy közelében lakjam, képes volnék őt megszöktetni a világból.

— Kár volna, várjuk el, míg önkényt elutazik.

— Nincs mit tenni egyéb. Addig ön lesz kénytelen bankárom lenni. Mentül több pénzt kőitök el, az csak önnek használ, mert kétszeresen kapja vissza. Mit bánom én? Aki utánam jó, tegye be az ajtót.

— Eszerint megegyezénk.

— Holnap reggel tizenkét óra után elküldheti ön hozzám jegyzőjét, kész iratokkal, hogy sokat ne vesződjem.

— Nem fogom önt fárasztani.

Abellino elbúcsúzott, a bankár kezeit dörzsölve kíséré egész a szalon ajtajáig.

A legszebb kilátás volt rá, hogy a magyarországi legnagyobb birtokok egyike néhány év alatt egészen egy idegen bankár kezére jusson.

III. ROUSSEAU SÍRJÁNÁL

Három könnyeden öltözött ifjat látunk az ermenonville-i erdőcske felé haladni. Viseletökben, minden útiás pongyolósága mellett is, észre lehet venni azt a kéresetlen csínt, melyet finomabb ízléshez szokott egyének nem tagadhatnak meg maguktól.

Ifjú magyar főnemes mind a három. Mindháromnak hallottuk már hírét monsieur Griffard-nál, s tudni fogjuk, hogy ama kettő, ki szélről megy, Magyarországból jött, gyalog utazva be kölcsönös fogadásból, nélkülözésekbeni versenyzés mellett egész Európát. Erős, jelölt arcvonásokkal bír mind a kettő. Az elsőt különösen jellemzik a sűrű, fekete szemöldök s bizonyos szarkasztikus mosolygása az arcnak, mely azonban csak pillanatokra jelen meg, s eltűnik; a másik egy atlétai termetű alak, roppant mell, sűrű fekete haj, merész, tüzes szemek, határozott ajk, mely fölött rövid kis bajusz pelyhedzik; ha olykor megszólal, oly mély, dörgő hangot hallat, hogy az ember meglett korú férfinak tartaná, arcát nem látva.

A harmadik, ki középen kettőjük között halad, magas, sugár ifjú, simára borotvált arccal. Viselete egyszerű, arcán semmi kifejezés nem látszik magát jellemezni; hideg, szenvedélytelen nyugalom terül az egészen, ajkain, szemeiben az a tisztult egykedvűség, mely nők előtt annyi ingerrel bír és oly veszedelmes. Mozdulataiban angolos hanyagság, minden

keresett affektáció nélkül, beszéde csendes, egymásból folyó, egyik szónak nem ad sem nagyobb súlyt, sem erősebb hangot, mint a másiknak, s inkább azon látszik lenni, hogy beszédét érthetővé tegye, semhogy szónoki tehetségét bámultassa. Ez azon ifjú, kiről Griffard mondá, hogy Amerikából a harmadik fedezeten jött.

Csodaképpen hozzátehetjük, hogy mind a hárman magyarul beszélnek, ami, tekintve azt, hogy történetünk ideje az ezernyolcszázhuszonkettedik év, helye az ermenonville-i család és személyei magyar főurak — elég okot adhat a méltó bámulásra.

Az ifjak egymást beszéd közben keresztneveiken szólítják; a tüzes, izmos ifjú neve Miklós, ama sötét szemöldű István, a középen levő Rudolf.

A figyelmes szemlélő észreveendé azon körülményt, miszerint a haladás közben a három karöltve sétáló ifjú közül az egyik egy egész fejjel mindig elébb jár, míg a másik hátrább, ilyenformán előre-hátra vonva középen levő társukat, ki gyakran kénytelen megállni, hogy a menetrendet helyreállítsa, mely a heves vita közben untalan felbomlik.

Az erdei magányban kissé hangosabb beszédet engednek maguknak; az ermenonville-i erdő nemigen kedvenc tere a divatvilágnak, az ember beszélhet, vitakozhatik bárminő fennhangon anélkül, hogy valaki által nevetlennek tartassék.

Egyszerre a bokrokon keresztültörtet egy ifjú alak, s az úton megállva, pillanatokig a hallott beszédre látszik figyelni. Külséjéről ítélve a munkásosztályhoz tartozik, fején kerek, lapos sipka, izmos tagját bő kék vászonzubzony fedi, melyre tarka inggallér látszik kihajtva.

Az ifjú arcán öröm és meglepetés tükrözi magát, amint a három szemkört jövőt beszélni hallja. Pillanatra habozni látszik magában, de azután elhatározott léptekkel eléjük indul, és megszólítja őket.

— Ah, uraim, önök magyarul beszélnek, én is magyar vagyok.

Az ifjú munkásnak örömkönny csillogott szemében.

— Üdvözlünk honfitárs — szólta ama dörgő hangú ifjú, barátságosan nyújtva jobbját az ismeretlen elé, s megrázva azt férfiasan, mit társai is követének.

Az ifjú kézműves egészen el volt érzékenyülve, s alig lelt szavakat érzelmei kifejezésére.

— Megbocsássonak, uraim, hogy így önök közé tolok, de amióta Párizsban lakom, hét éve már, most hallok először hazám nyelvén beszélni, s az nekem olyan jólesik, de olyan jólesik.

— Hát jöjjön velünk — mondá a középen álló —, ha dolgai engedik, kapaszkodjék valamelyikünk karjába, és beszéljünk.

A kézműves szerényen látszott vonakodni, mire az ifjak közül az, kit Istvánnak neveztek, karjába ölté kezét, és odavonta maguk közé.

— Nem tartóztatjuk önt valamely foglalatosságtól vissza?

— Nem, uraim, ma ünnepnap van, nem dolgozunk.

— De tán valamely találkozástól vonjuk el önt? — kérde amaz futó mosollyal arcán.

— Éppen nem — felelt a kézműves. — Csak úgy szoktam ide kijárni valahányszor üres időm van.

— Pedig ez nagyon kevés mulatsággal kínálkozó hely.

— Az igaz, hogy bormérő házak nagyon messze vannak ide, de van itt egy nagy ember sírja, akinek munkáit olvasni nekem többet ér minden mulatságnál, mert úgy vannak azok írva, hogy a legeggyűbb embert is gyönyörködhessek bennök; talán ismerik műveit az urak? Ah be együgyű kérdés tőlem! Hogyne ismernék ily művelt urak Jean Jacques Rousseau munkáit?

— Ön Rousseau sírját szokta látogatni?

— Az nekem a legkedvesebb emberem. Könyveit százszor keresztülolvastam már, s mindig újabb szépséget találok bennök; Őh, milyen igaz minden szava, sokszor tapasztaltam már magamon, hogy mikor valami nagy gond volt fejemben, valami eset nagyon bántott, elővettem Rousseau-t, s úgy megcsendesített, ha olvastam. Így ünnepnapokon ki szoktam ide járni, s az egyszerű emlék alá, mely tiszteletére emeltetett; leülök, előveszem könyvét, és olyankor úgy tetszik nekem, mintha ővele magával beszélnék. Már korán reggel kijöttem, most visszatérőben vagyok.

Rudolf hidegen szólt közbe, egészen más irányt adva a beszédnek:

— Minő hivatás tartja önt Párizsban?

— Munkás vagyok, uram, asztaloslegény Gaudcheux atelier-jében, ha azon járnak önök, ne restelljék megtekinteni azon díszműmintákat és egy gót ízlésű templomfelszerelést, mely a kirakatban látható, azokat én rajzoltam.

— Miért nem iparkodik ön saját établissement-hoz jutni?

A kézműves öntudatlan felsóhajtott.

— Nem akarok Párizsban maradni, uram; visszamegyek hazámba.

— Haza Magyarországra? Tán rossz dolga van Párizsban?

— Jobbat kívánni sem lehet. Mestereim becsülnek, fáradtságotat jól fizetik, az ember megszereti itt mesterségét, mert az örökké változó divat csaknem művészetté emeli azt; csupa gyönyörűség mindennap valami új, valami pompás darabon dolgozhatni, abban kitüntethetni az embernek tehetségét; de én mégsem maradhatok Párizsban, hanem hazamegyek; pedig tudom, hogy ott nem fogok sem hercegi díszágyakat, sem templomi karzatokat dolgozhatni, mert az ilyesmit nem bízzák magyar nevű emberre. Tudom, hogy szegénységgel fogok küzdeni, s ha azt akarom, hogy élhessek, parasztlócákat leszek

kénytelen faragni meg tulipántos ládákat, mert magyar mesterembertől nem várnak egyebet; de én azért mégis hazamegyek.

— Tán rokonai vannak otthon? — kérde Rudólf.

— Senkim a jó istenen kívül.

— Akkor mégis megfoghatatlan, hogy a jólétből elkíváncozik.

— Oktalanság biz az, uraim, és én magam sem tudom magamnak megmagyarázni. Csaknem gyerek voltam még, mikor hazulról elszakadtam, s azóta sok idő lefolyt, de mégis, ha eszembe jut, hogy az a nép, amelyik az én nyelvemet beszéli, száz meg száz mérföldnyire van hozzám, és én nem lehetek közöttük, kiesik a könny szememből, és én nem tudom elmondani, hogy micsoda érzés az. Legyenek csak az urak hét esztendeig távol hazájuktól, akkor majd megtudják, hogy mi az.

Szegény bohó fiú! Azt gondolta, hogy minden ember úgy érez, ahogy az asztaloslegények!

István odafordult Rudólfhoz, s odasúgva monda:

— Látod ezt? Ha ti csak egy századrészt éreznétek ennek!

Rudólf vállat vonított fogai közt mormogva:

— Irigylésre méltó érzégs.

Eközben egy keresztúthoz értek ifjaink, s ott tétovázva álltak meg, nem tudva, melyik felé induljanak.

— Ah, hiszen ifjú barátunk járatos e vidéken — szólt Miklós, ki legszabadelvűbb volt a baráti szó osztogatásában. — Lesz ön szíves bennünket útba igazítani. Mi is Rousseau sírjához indultunk.

Az ifjú kézműves nem rejthette el meglepetését.

— Önök is a jegenyefák szigetére szándékoznak?

— Ön csodálkozni látszik.

— Mert az igen elhagyatott hely, egy bölcsnek a sírja, akit nagyon kevesen látogatnak. De igen örülök rajta, hogy önök is megemlékeztek róla; az egész francia földön csak ezt fogom sajnálni, hogy magammal nem vihetem. Ma már

voltam ott egyszer, de szívesen visszamegyek újra. Egész a sírig ugyan nem mehetünk, mert az körös-körül van mocsárral, hanem átellenben van egy jókora domb, melyen valami régi templomforma áll, annak egy oszlopára szintén fel van jegyezve Rousseau neve, s oda felállva éppen ráláthatunk a bölcs sírkövére.

Az ifjak szívesen fogadták az ajánlatot, s megindultak a sűrű bozóttá vált csaliton keresztül a gyalogutakkal ismerős legény nyomán, ki meg-megállt, nem akarva elhinni, hogy a háta mögött jövők tudjanak oly erősen sietni, mint ő.

Végre kitűnt a domb, melyen a Montaigne tiszteletére épült kisded templom látszik, melynek hat oszlopára egy-egy filozóf neve van bevésve, köztük Voltaire, Montesquieu és Rousseau. Az épület félben van hagyva, sohasem volt kész, tán azért nevezték bölcsesség templomának.

Szemben e halommal látszik azon kisded tér, melyet jegenyefák szigetének hívnak, ott a rezgő lombú fák alatt fehérlik a bölcsnek sírja; egy magas kőobeliszk az egész, ráírva e szavak:

„Itt nyugszik a természet és igazság férfia.”

Nem csuda, hogy oly elhagyatott a sír, az igazság rossz ajánlólevél.

De a természet pártul fogta legkedvesebb emberének sírját, a virág sohasem szárad el rajta, s körös-körül zöldülő bokrokat növeszt, mintha egészen el akarná azt foglalni magának.

Montaigne emlékéhez érve, ahonnan a sírra lehet látni, a kézműves búcsút vett a három magyar ifjútól, neki még Párizsba kelle visszatérni, azzal érzékenyen megszorítva társai kezét, s anélkül, hogy neveik után tudakozódnék, eltávozott számtalanszor visszatekintve útjából.

— Én valami oly csüggetettséget érzek magamban — szólott István, ahogy a kézműves eltávozott. — Nem tudom, e fiú szavai költötték-e azt bennem, vagy e rideg magány,

melyet egészen másképpen képzeltem magamnak? Én az ermenonville-i virányt egy derült tájnak gondoltam, virágzó bokrokkal, csörtető folyam közepén kis szigetecskével, hová csak najádokat és tilinkós faunokat kell képzelni, hogy előttünk álljon Tempe völgye, s íme látunk itt egy kákával és vízi tulipánnal benőtt mocsárt, melynek közepén egy művészietlen alakú fehér kő látszik, a legkevésbé festői fekete nyárfák alatt.

— Egykor olyan volt e vidék, aminőnek magadban képzeléd — monda Rudolf leheveredve a fűbe, míg Miklós az emlék feliratait jegyezteté tárcájába —, virágos Tempe-völgy, melyből még a najádok sem hiányoztak, Párizs galant hölgyei által képviselve, s Rousseau sírjához két kis vízágon keresztül apró csónakokon lehetett eljutni, ami nagyon alkalmas hely volt szerelmi pásztorórákra; hanem egyszer nekijött egy felhőszakadás, elhordta a kis patak martjait, elöntötte vízzel az egész síkságot, s azóta mocsár van körös-körül, és azóta nem látogatja Rousseau sírját más, mint a békák, kik Homer óta nagy barátjai a költészetnek, néhány különc routier, kinek erre is ideje jut, s vagy egy asztaloslegény, aki az Új Héloïse-t olvassa. Ez hivatása minden tudósnak a föld alatt. Boldog barbárok ti, kiknek nincsenek tudósaitok!

— Ha minket értesz azon boldog barbárok címe alatt, e megtiszteltetéshez érdemünkön kívül jutottunk, újabb időkben a magyar is kezd lelki letargiájából ébredezni, s többé nem Csokonai a legutolsó költő, ki a literatúrában helyet foglal, s nem a „*Tudós palóc*” az egyetlen folyóirat, mely a szépirodalmat képviseli. Ez évben már több tudományos és irodalmi folyóiratunk keletkezett; almanachjainkat pedig, melyek ez évben kijöttek, a legkövetelőbb kritika elől sem volnánk kénytelenek elrejtteni.

— Én is igen tiszteletreméltó érzületnek tartom a sajátunk iránti előszeretetet.

István heves kezde lenni e szóra.

— Óh, ez több mint előszeretet, ez öntudat; ifjú költőink, kik újabb időkben felmerültek, büszkévé tesznek bennünket nyelvünkre, fajunkra.

Miklós készen volt a feliratok lemásolásával, s dörgő szavával közbeszólt:

— Hát a magyarnak, mint a vénasszonynak, csak a nyelvében van már minden büszkesége, s nem áll előttünk *egyéb tér*, mint a versírás és a könyvnyomtatás, melyen naggyá lehet lenni?

— Barátom, nagy hősök, nagy státusférfiak csak ott születtek, hol a nagy költők, s egy nép halálbizonyítványa az, ha költői elnémultak, s egy letargiában fekvő nemzet új életének hangja az, ha költői szólni kezdtek. Korunkban egy Hunyadi János szellemére alig várna egyéb hivatás, mint hogy szántson és vessen, míg azon ifjaknak, kik ez évben az Aurorában léptek ki a közönség elé, Bajzának, Szenveynek, Vörösmartynak fényes jövődőt merek jóslani.

— Ismeretlen nevek — szólt Rudolf kezét feje alá téve s egy leszakított fűszálat forgatva szájában.

— Nem fognak azok maradni. Egyébiránt szolgálhatok ismerősebbekkel, nehogy azt hidd, miszerint az irodalommal foglalkozók a nemzet páriáinak tartatnak; az idei Hébé című almanachban találkozhatol nevekkkel, mint Dessewffy, Teleky Ferenc, Ráday Gedeon, Majláth, akik már nostrasok és nem ismeretlen nevek.

Itt újra látszott az a futó szarkasztikus mosoly a beszélő arcán.

— Holttestek galvanizmusa az egész — felelt rá hidegen Rudolf szemeit hanyagul lehunyva.

— Te azt hiszed, hogy meg vagyunk halva? — kérde István.

— Azt.

— De már azt tagadom! — kiálta egyszerre mind a két ifjú hevesen.

Rudolf elveszíthetlen nyugalommal felelt:

— Ha az erős hang jó cáfolat a meghalás ellen, akkor helyesen teszitek, hogy úgy kiáltotok rám; ti tagadjátok a gondolatot, mert nektek még fáj; de én látom, tudom, érzem, bennem öntudattá van fagyva, hogy fajunk lejátszta szerepét, s oda fog térni, hová elődei: a hunok, avarok és pecsenégek. Városait, nagyobb kereskedelmi helyeit most is kevés magyar lakja. A faj optimatesei csak a térképről tudják, merre van az ország, s legkisebb maguk erőtetése nélkül átszegődhetnek akármely más nemzethez; az eredeti faj apródonként kiszorul pusztáira, karámjaiba; lassankint onnan is kikoptatják nálánál életrevalóbb gazdáik, elpusztul, eladósodik, a nemesség eltemeti magát obsolet institúciói alá, amint a civilizációval első összeközösbe jön. Nem a barbárok fogják a magyar népet ezután elfogyasztani, hanem a civilizáció, s miye van népünknek, mely jövődőt ígérjen neki?

— Vannak fiai! — szólt Miklós mély, erős hangon.

— Ez helyesen volt mondva Miklós — szólt István társa kezét megszorítva —, egyébiránt én azt mondom, hogy *mindene* van, ami kell arra, hogy éljen.

— Bora, búzája, ugyebár?

— Az is egy. Van neki miből élni, ami nagy prezervatíva az elernyedés ellen. Igaz ugyan, hogy éppen amiatt, minthogy van neki miből élni, nincs arra szorulva, hogy szellemét tökéletesítse; pedig a magyar ezermester. Ha kényszerítve leend, hogy fáradsággal jusson kenyéréhez, csodáit fogja adni mindenoldalú tehetségeinek. Elfogadandja a polgárisulás minden jelszavait, lépést fog haladni az idővel, versenyezni fog minden téren a világ első nemzeteivel; lesz új élet, új mozgás, új vérkeringés az egész fajban, leteszi a kardot, mellyel egykor egész Európát védte, s megmutatja, hogy minden eszközt bír forgatni, mellyel hírt, hasznot, becsületet lehet szerezni, legyen az szobrászvésű vagy bányakalapács, festőecsetet vagy építészsinór, s kik buzdítsák, lelkesítsék,

lesznek magas lelkű emberei, s úgy hiszem, hogy azoknak a születése után már nem kell várakoznunk.

— És a legfőbb, amit elfeledtél — szólt közbe Miklós —, előtte a diplomáciai tér, s azt meg kell engedned, hogy a legutolsó magyar táblabírónak a kisujjában több státusférfitüi bölcsesség van, mint a legelső . . .

(Maga is átlátta, hogy nagyon sokat akart mondani.)

Rudolf mosolygott az utóbbi állításra, s fél könyökre dőlve István felé fordult:

— Ennek itt nem felelek — szólt Miklóstra mutatva —, mert képes lenne ebbe a mocsárba belevetni; hanem az, amit te mondtál, csak fordított része az én állításomnak; ha fajunk levetközti ősi sajátságait, beletörődik azon formákba, miket elé az újabb fogalmak szabnak, megszűnik lenni az, ami; új életet kezd, de a réginek meghal; lehet boldog nép, de nem lesz magyar, mentül inkább megközelít más világnemzetet, annál messzebb távozik önmagától; poéták és népzéneszek fenn nem tartják a nemzetéletet. — A státusférfiakról nem merek szólni, mert azok Miklós fedezete alatt vannak.

— Éspedig, lásd, ez egész aggodalomnak egy szó, egy eszme végit veti. E szó *akarni* és *nem akarni*. Ha mi azt mondjuk, hogy *akarunk* élni, *akarjuk* 'si nemzeti sajátságainkból mindazt megtartva, örökítve megőrzeni, ami azokban nemes, életrevaló és szép; *akarunk* ki-ki saját tehetségei szerint a választott pályán becsületesen megállani, *akarjuk* szeretni magunkat, megbecsülni azt, ami a mienk, *akarjuk* mindazon előnyt felkeresni, kimívelni, ami fajunkat emeli; és viszont nem *akarunk* hiú majmolói lenni annak, ami idegen, hanem ha átvettünk valamit tőle, az, mint a tüdő leheletétől a fehér chylus, piros vérré válik bennünk; ha eljárunk a külföldre azért, hogy hazánknak bölcsességünkkel, nem pedig, hogy a külföldnek ostobaságainkkal legyünk hasznára, akkor nincs oly természeti vagy morális erő, mely bennünket elolvasszon. Elolvad a jég, de a kristály azt mondja: „Én nem olvadok!” és szikrát

vet a napban. A népek át fogják látni, hogy életrevalók vagyunk, és tisztelni fogják törekvéseinket; mezőinken új élet fog virulni, száraz és vízi utainkon megélnékül a kereskedés, a magyar nyelv felhat szalonjainkba és divattá válik, nagyobb városainkban megszületik a nemzeti szellem, az ország fővárosában, Pesten összpontosulni fog a nemzet fénye, ereje, szelleme; lesz akadémiánk, írói egyleteink, nemzeti színházunk. És mindezt csak akarnunk kell.

— Szép. És ki fogja e szent akarást megkezdeni? Mert valakinek csak kell példával *előljárulni*, a lélek nem szállhat meg egyszerre egynéhány millió embert.

— A capite foetet piscis; azok, kiknek legtöbb érdemeik vannak a múltban, legtöbb bűneik a jelenben s legtöbb tartozásuk a jövőre iránt: a magyar főurak.

— Sajnálom, hogy nem szoktam fennhangon nevetni — szólta Rudolf —, most jó alkalmam volna rá. Hol vannak azok a magyar főurak?

— Nagy része külföldön; de azt talán nem akarod elvitatni, hogy ha a hazából elhozott port leverték is saruikról, szíveiket nem adták zálogba.

Rudolf csendesen mosolygott.

— Te misszionárius vagy, ki meg akarod téríteni eretnek hazádfiait, s bejárod a világot, hogy őket hazahívogasd?

— Én nem tartom azt lehetetlennek.

— Boldog fiatalember, hány éves vagy most?

— Elmúltam húsz.

— Holnap tíz évvel öregebb leszesz. Holnap jöjjetek el velem az *ifjú óriások* klubjába. Ez egy nemes társaság, melybe csak oly tagoknak van beléphetése, kik vagy előkelő születés, vagy gazdagság, vagy valami nevezetes bohó életmód által kitüntették magukat. A magyar előkelő világ itt lakó ifjait mind ott találándjátok együtt. Akkor azután majd megkérdem tőled: „Akarod-e és hiszed-e őket magaddal vihetni?”

— Ej, oktalan törekvés! Az országgyűlési regálisok minden fáradság nélkül hazagyűjtendik őket.

Ez utolsó szavakkal Miklós biztatta társait, ki az egész vita alatt azzal fáradozott, hogy egy, a templom előtt heverő kettétört kőoszlopot állítsa fel, melyre ez embléma volt írva: „Ki állíthatja ezt fel újra?” Miklós megfordította a követ, tört felét a földre nyomta, s felyülkerült talapjára a tört darabot koronájával állította megcáfolva a bölcs kérdést.

— Tehát holnap együtt megyünk az *ifjú óriások* klubjába.

IV. AZ IFJÚ ÓRIÁSOK

A Boulevard Montmartre északi oldalán áll egy háromemeletes ház, jelenleg a Jockey Club szállása, mely akkor is (1822) kedvenc gyűlhelye volt az elegáns fiataloknak. (E mondat pleonazmusnak látszik, miután elegáns ember örökké igényt képezhet arra, hogy fiatalnak tartassék.)

Itt történtek mindazon események, melyek a magasabb köröket foglalkodtatni szokták; steeplechase-ek és lóversenyek rendezései, bankettek híres művészek tiszteletére; innen indult ki a színházakat lesújtó és felemelő közvélemény, fütty és taps; itt határozottat el, hogy jövő farsangon minő virág fog divatban lenni; tavaly egy ideig a hortenzia volt, de vége felé a narancsvirág és a heliotropium kiszorította, most már a narancs- és a napraforgóvirág a cselédszobákba száműzetett, jelenleg a geránium és melaleuca között oszlanak meg a vélemények, s nem lehet előre megjósolni, melyik leend a győztes. Nagyobb kérdés még ennél is az, ha vajon az Académie Royale de Musique (ilyen cifra neve volt akkor az operaszínháznak) igazgatója fog-e bírní elég bátorsággal Zelmirában, mely Rossini legújabb zeneműve, a címszerepet Catalaninak adni, kit a fiatal óriások pártolni kívántak, mivel most jött és még fiatal, s mellőzendí-e madame Mainvielle-t, ki már régen itt van, s ami több: férjhez ment, s ami még több: egy színészhez, és ami legtöbb: jól él a férjével. Minden szobában, a pikétasztaloknál úgy, mint a biliárdok körül csoportok alakulnak, kik

mind heves vitában látszanak lenni; mindenkit ez egy kérdés foglalkoztat, alig bírja a közérdeket egy percre magára vonni egy-egy művészi karambol vagy egy diadalmas sextet.

Az elitje a társaságnak, a crème du crème legkedvencebb helye az erkélyszoba. Pompás márvány domborművekkel ékített terem, művészi festményű plafonnal, melyen Lebrun ecsetje remekelt.

Az erkélyen öt vagy hat ifjú látszik egy csoportban, kik onnan Párizs előkelő és nem előkelő világát látva pompás anyagot találnak azon igen kedves mulatságra, melynek médisance a neve, nálunk emberszólásnak hívják.

Köztük látjuk a híres marquis Debryt, Párizs legelső bonhomme-ját, a legszeretreméltóbb rágalmazót, kinek minden apró kalandot, a budoárok legkisebb titkait, a kulisszák regényes intrikáit meg kell tudni, azokból mindenféle változatokkal meséket, anekdotákat csinálni; ha valakire ránézett, már az bizonyos lehet felőle, hogy tud róla valamit, hanem azért a márki a legkedvesebb ember, mert senkit szemben meg nem sért, ezért pedig, amit az embernek háta mögött mondanak, civilizált világban nem szokás megharagudni.

A körüle álló ifjak kacagása tanúsítja, hogy most éppen valami kedves kalandot mesél, néha a beszéd a suttogásig alászáll, a hallgatók összedugják fejeiket, egyszerre kitör ismét a kacaj, s dülnek jobbra-balra.

A márki egy elhízott kövér ember, kiről senki sem tenne fel annyi mozgékonyságot, annyi könnyűséget; úgy tudja kezeivel, arcával gonoszul illusztrálni elmondott szavait, hogy gyakran maga a történet alig volna érdekes, ha ő nem mondaná el, s akik utána akarják mások előtt ismételni, rendszeren kudarcot vallanak vele.

Azon percben érkezünk oda Rudolf gróffal és társaival, midőn a történet már javában foly; Rudolf, ki ismerős a társasággal, röviden bemutatja társait, s az illő üdvözet után tovább foly a monda.

— — Mindannyi meghiúsult törekvés és fiaskó után sem engedé magát a mi Saint-Michelünk visszaretenteni — folytatá a kedves ember —, miután szegény még csak annyira sem ment, hogy a kis Petit-pas-nak szemébe tudjon ötleni, mert szegény fiú velem együtt nemigen számíthatja magát az Adoniszok közé (milyen alkalmas emberszólási forma ez a „velem együtt”), jövődöbéli örökségét pedig eddigelé még őelőtte is ismeretlen emberek bírják, s az a havi fizetés nem elég Petit-pas-nak egy melaleuca-bokrétára, azonfelül arra sincs születve, hogy valaha esze által tegye magát szerencsétlenné; tehát mit gondoljon ki mégis a szegény Saint-Michel, hogy a kedves kis őzlábú táncosnő közelébe juthasson, vele mindennap beszélhessen, hogy úgyszólván éjjel és nappal otthon legyen nála?

— Ohó, ez kissé sok lesz! — kiálta fel e szóra Iván herceg, egy magas, katonás alak, kiben azon északi herceget van szerencsénk tisztelni, kiről már egyszer volt szó.

— No, adok száz aranyat annak, ki kitalálja.

— Add magadnak azt a száz aranyat, és találd ki! — szólt rá lord Burlington, egy furcsa angol fiú, ki háttal ülve a társaságnak lovagolt egy széken annyira elnyújtva a lábait, hogy szinte hihetetlen volt, hogy ez mind hozzá tartozzék.

— A nemes lord jobb élceket mond, mint magam — nevetett a márki —, jól tudja, hogy száz arany nem szokott a zsebemben heverni. Tehát a jámbor fiú — beszegődött a kis táncosnéhoz — — inasnak.

— Ah, ah! — kiáltának fel valamennyien.

— Úgy dupla célt ért el — szólt hátulról a lord —, mert egyúttal szobaleányoknak is udvarolhat.

— Fi donc! — hangzék egy vékony, cérnaszálvékony hang; ez gróf Vezekéri, magyar elegant ifjú hangja volt, egy nyúlánk, tejképű ifjúé, ki kényes lustasággal veté hátát az erkély rácsozatának, két karját túllógatva rajta. — Fi donc! Ne mondja ön tovább, ez engem alterál, ily skandál a mi körökben!

— Nincs valamelyiteknél szagos üveg? A gróf úr elájul! — kiálta tréfásan Debry.

— Halljuk a történetet tovább! — sürgeték mások.

— Tehát a fiú inas lett a kis Petit-pas-nál — nevetett Iván —, tán éppen az volt, ki a múltkor kocsim ajtaját kinyitotta, s és egy rubelt adtam neki.

— És aki az én redingote-omat teával végigöntötte — szólt a lord —, és én egy pofont adtam neki érte.

— Ah, ah! — iparkodék szólni selyemszál szavával a fiatal szenzitív magyar gróf — és akire én rábíztam, hogy szerelmes leveleimet adja át kisasszonyának.

— No, azokat bizonyosan mind a tűzbe dobta! — nevetett Debry. — De hagyjátok hát elmondanom, mi történt tovább —, mert ez a java.

— Halljuk!

— Egy napon a kis Petit-pas-nak légyottja volt a boulogne-i erdőcskében, hol neki csinos kis villája van isten kegyelméből.

— És az én erszényemből — dörmögé Iván.

— Herceg, amit a jobb kéz ad, ne tudja a bal — szólt feddőleg a márki. — Tehát a kis táncosnőre valami pásztoróra várakozék odakünn, mire nézve idegen kocsit bérelt, s inasát természetesen magával vivé.

— Kit? Saint-Michelt?

— Éppen őt; ott valami derék tábormokkal kellett találkoznia, ki iránt a kedves hölgy úgy hiszem, személyes vonalmat érez.

— Debry! Ne rágalmaz! — kiálta tréfás feddőzéssel Rudolf, ki szinte a hallgatók közé vegyült.

— Ah, elfeledtem, hogy méltóságod jelen van, különben jobban vigyáznék kifejezéseimre. Annyi kétségtelen, hogy a derék tábormok igen szerencsés az asszonyok körül, engem magamat már több helyről kiszúrt.

— Ne beszélj magadról, rólad majd beszélünk mi, ha elmegy.

— Tehát maradjunk a tárgynál. A tábornok megjelen, a kis Petit-pas két terítékre asztalt hozat a rózsalugas alá, éppen ahogy Ovidius Naso idejében szokták a pásztorok, illatos rózsalugas, csergedező patak s aztán két szerető szív, csakhogy azok a hajdani pásztorok nem ittak champagne-it, s nem tartottak magok körül szerencsétlen inasokat, akik azalatt a dugókat húzogassák a palackokból, míg ők azoknak tartalmát ürítik. Tehát amint Damon és Phyllis az asztalhoz ülnek, a szerencsétlen inasnak oda kellett állani kisasszonya széke mögé tányérral hóna alatt; és miután a tábornok szemközt ült vele, tehát azzal farkasszemet kellett nézni. Hát amint rátekin, majd a föld alá süllyed a szerencsétlen Saint-Michel, hisz az tulajdon — nagybátyja!

— Ah, már így még jobb.

— Még talán, ha lélekjelenléttel bír, kikerülte volna, hogy nagybátyja ráismerjen, mert cselédek nemigen szokás figyelmesen nézegetni, értve tudniillik a velünk hasonló nemek levőket; azonban a jó fiú oly zavarodott lett, hogy mindent összevissza cselekedett, kést adott, ha kanalat kértek, villát dugott a fagyaltba, s majd kilőtte a tábornok szemét egy pezsgődugóval. Erre már mégiscsak ránézett, s amint nézi, lassankint ráismer. „Que diable, hisz ez Saint-Michel, az én unokaöcsém!” — kiált fel végre. A boldogtalan egyszerre elejtett fél tucat kínai porcelánt a földre ijedtében. A kis Petit-pas pedig elkezdte kacagni úgy, hogy kapcsai felpattogtak, s székes-tül hanyatt dőlt.

— Ah, ez érdekes.

— Nem történt semmi skandalum, felemelték; a tábornok jókedvű ember, Saint-Michelt odaültették az asztalhoz, terítéket adtak neki, s késő estig vigadtak együtt a viszonttalálkozás örömére.

— És azután? — kérdé a lord.

— No ez derék. A nemes lord azt akarja, hogy az ember úgy végezzen egy anecdotont, mint Scott a regényeit: ki meddig élt, és hogyan halt meg.

— Mi történt azután Saint-Michellel?

— Abban az órában semmi. Vannak nagybátyák, akik szeretetreméltóbbak unokaöccseiknél. Hanem meglehet, hogy ez anecdot után divatlion válhatik belőle.

— Ah, minő fád mesék — sóhajtja a szenzitív szittya gróf, óráját kivonva zsebéből s oly közel tartva szeméhez, hogy szinte kiszúrhatná a mutatójával, ha üveg nem volna rajta. — Már öt perc egyre, és én elkésem — azzal felkeresé kalapját, összehúzott érzékeny szemekkel megnézve kívül-belől, ha vajon csakugyan az ő kalapja-e; s azután felpróbálva fejére, ha vajon csakugyan az ő feje-e az, amire ráteszi.

— Honnan késik ez el? — kérdé egy az ott maradtak közül, midőn az elébbi eltávozott.

— A „bain cosmétique de lait”-ből — felelt gonoszul Debry.

— Ön tréfál — szólt közbe István —, csak nem fördik tán tejben, mint az asszonyok?

— Sőt igen, mert az finommá teszi a bőrt és érzékennyé az idegeket; egy időben folyvást marhahúslében fürdött, hogy érző inai felfrissüljenek, melyeket olyan jól szoktatott, hogy valahányszor Rossini Mózesét adják, a magasztosabb hangzatoknál versenyt ájuldozik a többi jelenlevő asszonyságokkal.

— Párducos Árpád! — sóhajtja Miklós mennydörgő mélységes hangon.

Ezalatt a társaság jött, ment, változott az erkélyen, az eltávozottak helyett újak jöttek, és akik ott maradtak, megszólták azt, aki legközelebb elment. Ez olyan rendes.

Legelébb az északi herceg távozott el. Debry mindjárt tudott róla valami anekdotát mondani.

— A minap az orosz követségi palota előtt találkozik egy kozákkal, aki éppen akkor száll le lováról. „Te paraszt!” —

kiált rá a kozák —, a kozáknak mindenki paraszt, aki puskát nem hord, vagy lovon nem jár. „Te paraszt, úgymond, jer ide, fogd a lovamat, míg odabenn leszek”, s odaveti neki a kantárját. A herceg szépen megfogta a lovat, s tartotta, míg a kozák bement. Meglátják ezt az ablakból a követ cselédei, s nagy ijedten rohannak le a lépcsőn kiabálva a szemközt jövő kozákra, hogy az istenért, mit cselekedék! Iván herceggel tartatja a lovát. A szegény nyavalyás ijedtében majd elhalt, térdre esik a herceg előtt, és könyörög, hogy legyen iránta kegyelmes, hihetőleg meg lehetett volna vele alkudni száz kancsukában. Ekkor a herceg kivesz két aranyat, és markába nyomja: „Nesze fiam; és ne félj semmit, ezután is tudj büszke lenni!”

Némelyik nevetni, másik csodálni valót talált e vonásban. A lord azt mondá rá, hogy ez csak különckedés, s felrúgta a székét, átlépett három előtte ülő térdein, kezeit hátradugta a frakkja zsebébe, s kalapját meglelve az asztalon abba beledugta a fejét anélkül, hogy kezével hozzányúlna, és eltávozott az erkélyszobából.

— Lám, a nemes lord azt hiszi, hogy csak neki van kiváltsága a különckedésre — szólta Debry. — Hallották önök legközelebb a Théâtre de la Gaieté-beni vendégszereplését? Ah ez érdekes! — monda Rudolf felé fordulva, s nem várva el, hogy az megmondja, vajon hallotta-e, vagy sem. Ismeri ön ugyebár azt a kedves kis vaudeville-t: „La belle laitière” (A szép tejárusnő), mely néhány hét előtt olyan nagy furorét csinált. Abban egy medvének igen érzékeny szerepe van; valami vadászszal nagy tusakodásba ered, míg végre a vadász leöli, s végignyújtva a színpadon ráül, s ott danol el az elejtett medvén egy kedves kis kuplét, melyet már minden gamin füttyöl. Ez a bolondos lord egyszer ráveszi a Gaieté igazgatóját, hogy engedje neki azt a medve szerepét játszani. Az beleegyezik. A lordot befűzik a medvebőrbe, pompásan tudott morogni, cammogni s a fejét hánytatni. Végre jó a vadász, a lord két lábra áll, a vadász megrohanja, a lord olyat üt a medvetalpával

a kezére, hogy az elhullatja a vadászkést, akkor összekapnak, a vadász nem bír a medvével, birkóznak, végre a vadász esik el, a medve lenyomja a földre, s azzal ráül nagy diadallal, s ezúttal a medve énekl el a vadász hátán az ismeretes kuplét a közönség tomboló kacajára. Hát nem érdekes tréfa ez?

Rudolf komoly, figyelmes arccal hallgatta a márki meséjét, s meg nem zavarta, míg beszélt, csak akkor mondta meg neki:

— Nagyon érdekes és új. Csak tegnapelőtt olvastam a „Journal des caricatures”-ben.

— No, ez kemény levágás — szólt Debry —, végigmondadni az emberrel egy mesét, amit már az újságokban is olvastak. Ily kudarc után szököm innen.

Mielőtt kilépett volna, tréfás esedezéssel fordult a társasághoz:

— Uraim, legyenek irántam irgalommal. Én tudom, mi sors vár arra, aki innen elmegy. Kegyelem és irgalom, uraim!

Debry szerencséjére e pillanatban egyszerre más tárgy ragadta meg az erkélyen ülők figyelmét, mely nem engedé, hogy róla elmondják, miszerint ő a leggazdagabb ember a földön, mert nemcsak a saját zsebéből, hanem szüntelen a másokéból költ, hogy a szakállát festi, és harminc rendbeli álhatat visel, mindennap hosszabbat tesz fel, a hónap végén aztán azt mondja, hogy megnyíratja a haját, s ismét újakezdi, és nagyon haragszik, ha a parókájára vonatkoznak; egyszer az angollal szinte párbajra ment egy élc miatt, amidőn az Odéonban voltak, s a fiatal óriások szüntelen nyitva hagyták a páholyajtót, s Debry lármázott, hogy légvonat van! „Pedig önnek könnyű beszélni — mondta a lord —, mert nincs fedetlen fővel.” — Mindezek és még mások készen valának ellene, ahogy eltávozott az emberszólás köréből, amidőn a bulváron nagy vágatva hajtat keresztül egy sajtáságos úri fogat. Ujdon fényes görögdinnyezöld calèche elé fogva négy szürke telivér

mén, mégpedig nem kettő elöl, kettő hátul, ahogy szokás, hanem egymás szélében mind a négy, mint valami római diadalszékér előtt. A lovakat maga az elegáns úr hajtja, a kocsis és a vadász hátul ülnek a kupében.

— Nézzétek Kárpáthyt — szól egy fiatal dandy az erkélyen kihajolva (ez, hogy el ne felejtjük, egy magyarországi alispán fia, ki hazulról apanázst húz, s esztendő óta iparkodik elhitetni az emberekkel, hogy az anyja báróné, s hogy Magyarországon az alispánokat excellenciás uraknak hívják) —, ah milyen derék fiú ez a Kárpáthy! Uraim, ilyen kocsis nincs több Párizsban. Ugy vágat en carrière, mikor legtöbb szekér jár a bulváron. A minap egy tejárus szekér nem akart előle kitérni. „No várj!” — monda neki, én mellette ültem, s ő oly ügyesen hajtattott neki, hogy beleakadva a tejárus tengelyébe, hopp! egy perc alatt a szekeret felfordította, mind a négy kereke az ég felé állt, a tejárus csak úgy nézett ki a kas alól; eltörött egy lába, meg egy lőcse. Abellino azután a Conciergerie-n, hova a tejárus panaszra ment, rövid processzust csinált, elővette az erszényét: „Ennyi az eltörött lőcsért, ennyi az eltörött lábért.” Milyen elméncség! Éppen hasonló eset történt mamám, a báróné kocsisával; egy reggel bejön a papához, azt mondja; „Excellenciás uram . . .”

A többit nem mondhatta el az ifjú merueilleux, mert e percben nagy zaj támadt a szalonban, mintha valakit diadallal üdvözlénének, s megnyílván az erkélyterem ajtaja, dicsőségtől ragyogó arccal lép be rajta Kárpáthy, kísérve az összecsoportosult fiatal óriásoktól, kik abbahagytak kártyát, tekeasztalt, hogy a jó hírt hallhassák, melyet Abellino a Mainvielle—Catalani-féle ügy felől hozott, rá levén bízva annak elrendezése.

— Hogyan, mint végezett? — száz kérdés intéztetett hozzá.

— Uraim, hagyjatok egy kissé lélegzethez jönnöm, egészen alterálva, egzaltálva, fatigálva vagyok.

Hirtelen széket toltak alá, és leültették.

— Minden nyerve van, többet kivívtam, mint amennyit kívánt a klub; csitt, csendesen uraim! Mindent elmondok, de kikötöm, hogy senki bele ne szóljon a beszédembe!

Tehát tudják önök, hogy ez a makacs, önféjú Deboureaux, az operaszínház igazgatója, milyen állhatatosan megmaradt azon szándéka mellett, hogy Zelmiráat minden követeléseink dacára se adja Catalaninak, hanem Mainvielle-nének.

— Ugyanazon Mainvielle-né ez — kérdezé István közbeszólva —, ki néhány év előtt oly kitűnően fogadtatott Szentpétervárott, Velencében és itt Párizsban?

— Ahol van ni, már valaki beleszólt! — kiálta bosszúsán felpattanva Abellino.

— Bocsánat érte, a név meglepett, miután e nő hazánk leánya.

— Az . . .

E szó oly hangon volt mondva, mintha azt jelentené: „Hogy is lehetne valami kitűnő, ha a miénk?”

— Tehát — folytató Abellino —, az igazgató egészen hozzájárulhatlanná tévé magát, s beszédbe sem akart éreszkedni e pont felett. Ekkor az én régi pártfogóném, a szerencsés véletlen, jön segítségemre egy pudlikutya képében.

Általános kacaj.

— Mint mondom, egy pudlikutya képében. Ismerik önök uraim azt a legújabb divatban levő drámát, mely Shakespeare és Hugo Victor darabjait mind háttérbe szorította: „Aubry, vagy a háládatos kutya”. A tárgy az, hogy egy lovagot megöltek, s annak hűséges kutyája lép fel vádlóul a gyilkos ellen, mire a király ordáliákat rendel, hol a vádlottnak meg kell jelenni a sorompók előtt, s a bosszúálló pudlival megvívni, mely által csakugyan legyőzetik. Valamely lángész ebből érzékeny drámát csinált, melyben a főszerepet Philax úr, a pudli viszi. Philax úr bejárta már fél Európát, s mindenütt diadallal, lelkesüléssel fogadtatott, záporként hullott lábaihoz a koszorú, gazdjája zsebébe pedig a tallér és louisidor; hasztalan

kiabáltak a költők, a zsumálfirkancok, hogy ez gyalázat, megbecstelenítése a művészetnek; lealázása a poézisnek! Philax úr azért folytatá műutazását, s néhány hét előtt Párizsba térve, itt is elkezdett furorét csinálni. Eleinte ugyan féltek az igazgatók felléptetni, mert a színészek azzal fenyegetőztek, hogy rögtön otthagyják a színpadot, ahol a művész egy kutyával állíttatik egy kategóriába, s hol eddig a helyes deklamáció, művészi arcjáték, kitűnő hang és ragyogó érzelem jutalmául osztogatott taps és koszorú egy oktalan barom csaholására és ugrándozásira pazaroltatik.

— Ez nem rosszul beszél — súgá István Rudolf fülébe.

— Ne búsulj, majd mindjárt elrontja.

— Azonban mégis akadt egy igazgató, a Luxembourg színházé, akit nem zseníroztak színészei, s ez bátorságot vett magának a kutyát elfogadni vendégszerepekre, a sikertől föltételezvé, ha vajon rendes tagnak szerződtesse-e vagy sem. A siker várakozáson felyül volt. A luxembourg-i nyomorult pajta, melybe azelőtt senki sem járt más, mint matrózok, diákok és débardeurök, s még jóra való lorette sem mutatta benne magát, ez estve Párizs legelegánsabb népével tölt meg; a fokhagyma- és pálinkaillatú páholyokból a legismertebb divathölgyek tekintettek elő, s ezen estve a művészkutya a szó teljes értelmében virágesővel temettetett el. E naptól fogva egyik színház a másik kezéből ragadta ki az elhírhedt négy lábú művészt; egy nap a Gaieté hallotta őt csaholni, másnap a Théâtre des Vaudevilles, azután a Varietés, végre minden párizsi színpadot körüljárt, s a két rátartó színház, a Théâtre Français és az Académie Royale de Musique közönség nélkül maradt; az elegáns világ törte magát Philax úr után, felvitték őt páholyaikba, caressírozták, húzolgatással halmozták, s természetesen ahova a dámák mennek, oda sietnek a férfiak is, egyszóval: a két pedáns színház játszhatott üres padok előtt, adhatták ott Cidet, Hermione-t, Tartuffe-öt; amott Cenerentolát, Gazza ladrát, Alcidort, vagy Nurmahalt, a színház üres

volt, s az igazgatók dühösködtek a közönségre, mely egészen szerelmes volt a kutyába.

— Monsieur! Mind szükség minekünk ezt megtudnunk?— kiálta fel egy türelmetlen hang.

— Uraim, én diszkréciót kérek — szólt méltatlankodva Abellino —, különben egy szót sem fogok szólani.

Megszavaztatott a diszkréció.

— Ekkor én meglátogatom monsieur Deboueux-t, s tudva azt, mennyire fel van ingerelve a kutya ellen, úgy-hogy ha ő játszaná Aubryban a gyilkos szerepét, bizonyosan ő harapná meg a kutyát, nem az őt; tehát azon ajánlatot tevém neki, hogy ha én rögtön végít szakasztom ennek a kutyaszезон-nak, s a közönséget kigyógyítom caniculai szenvedélyéből, minő hálával fog nekem tartozni. — „Mindennel, amit ön kíván” — felele a derék ember. Jó, én tehát két dolgot kívánok; Zelmira szerepét Catalaninak adni, ez az első. Megígérte.

A fiatal óriások szerteszéjjel szedték e szóra Abellinót.

— A másik pedig az, hogy Zelmira adatása utáni napon adassa „Italiana in Algeri-t”, ezt a kopott és divatból kiment operát, s abban léptesse föl Mainvielle-nét.

— Brávó, brávó! — kiáltának többen. — Ez gyönyörű, soha ügyesebben fel nem lehetne emelni egy művésznőt és a másikat megbuktatni mellette.

— Várjatok, még ez nem minden. Mainvielle-né bizonyosan megérezte a bajt, mert még azon órában odaizent az igazgatóhoz, hogy őt bocsássa szabadságidejére, mert férje beteg, s fürdőkre kell vele menni. No már ki ne látná itt megint a világos malíciát? Hát az-e a világ rende, hogy a színésznők férjeikkel együtt utazzanak? Enfin, az igazgató kötelezve volt, Mainvielle-nét három nap múlva útra kelle bocsátania, s Zelmirának még csak a két első felvonása van betanulva, s így csak az ő eltávozta után fog színre kerülni, s az a színe lesz a dolognak, mintha Catalani csak sükségben kapta volna meg a szerepet. — Ki tud itt segíteni?

Itt körülnézett a fiatal óriásokon, s miután azok hallgattak, büszke öntudattal ütött homlokára, mintha mondaná: „Az én fejem!”

— Annál jobb, mondám, tehát adadni fogjuk ugyanazon este Zelmira két első felvonását és utána azt a kiállhatatlan két utolsó felvonást „Italiana in Algeri”-ből, mely elől rendszeren meg szokott szökni a közönség. Hát nem jól van így?

— Dicső, felséges! — kiáltának mindnyájan — leleményesen van kigondolva, az arrangement tökéletes. Ugyanazon este a diadal és a bukás, egyfelől a taps, másfelől a chut (pisszegés).

— De halljuk tovább. A feltétel ezért az volt, hogy a kutyaszezonnak vége szakadjon. — Itt felugrott Abellino székéről, egyet csettentve ujjaiával. Eh voilà: már vége van!

— Hogyan, hogyan? — kérdék mind elcsodálkozva.

— Én rögtön lóra ültem, beszéltem bankárommal (ennél a szónál megigazította kravátlíját, hogy hallgatói azalatt gondolkodhassanak azon, miszerint neki ismét bankárja van); onnan egyenesen vágattam Pelerinhez, kié az a művészkutya. Kihívtam magamhoz kutyástul, s le sem szállva lovamról azt kérdezém tőle: „Hogy adod azt az ebet?” A pimasz elébb gorombául felelt azt mondva, hogy nincs annyi pénzem, amennyiért azt megvehessem. Par Dieu! Lehet-e magyar nemesnek ennél nagyobb gorombaságot mondani? Hát úgy nézek én ki, uraim, mint akinek azt lehet mondani, hogy nincsen pénze? — Hah! — dühösen kiálték a fickóra — Monsieur, mint nevez ön pénznek? Hiszi, hogy én nem tudom megadni kutyájának az árát? Mit kér ön érte? — Az ember azt felelé, hogy nem adná ötvenezer frankon alól. — Fripon! s azt nevezi ő pénznek! Itt van ötvenezer frankod! — kiálték hirtelen kirántva tárcámból ötven bankbilétet, s odavetém neki. A fickó elbámult; a kutya ugyan művészete keresményével őt évről évre táplálta, de a kutya meghalhat, ötvenezer frank pedig nem hal meg, s azon ő magának fűszerszámos boltot nyithat, s élhet belőle holtig; egy kicsinyt gondolkozni látszott,

azután eltette a bankbiléteket, s a pudlit örvénél fogva odavezette hozzám, s vigyorogva mondá: „Ezzel ugyan jó vásárt csinált az úr!” A gazember valami vándorszínház igazgatónak nézett, s azt hitte, hogy már most majd én fogok városul városra járni a kutyával, s mutogatom, hogy micsoda mestersegeket tud. No semmirevaló, hogy lássad, miszerint egy magyar nemes embernek ötvenezer forintot kidobni micsoda tréfa, s máskor respektusod legyen előtte, hát íme, nézz ide! Azzal kivontam nyeregkápámból egy tercerolt, s puff! ott hevert a kutya *agyonlőve* —, s azzal vége az ebszezonnak.

A csodálkozás megnémítá az ajkakat, csak egy önkénytelen sóhaj volt hallható.

— Társad sajnálja a kutyát — szól Abellino Rudolphhoz Istvánra mutatva.

— Nem a kutyát, hanem téged.

— Eh bien, én teljesítém a föltételt, s Deboureaux is a magáét, holnaputánra van kitűzve Zelmira és La Italiana; most sietve gondoskodni kell az előkészületekről, a szerepeket fel kell osztanunk, hogy mindenre időnk teljék, mert sietnünk kell; Debryre bízzuk a virágárusnőket felhajhászni; valahány melaleuca van, mind vegye meg; Fennimor (ez a tejfürdőt használó hazafi keresztneve volt) beszéljen azokkal a poétákkal, akik nekünk dedikálni szoktak, írjanak magasztaló verseket. Iván siessen az ékszerárushoz, s válassza ki a legszebb gyémántokat — neki ebben legjobb ízlése van — egy pompás diadém számára; ha a klub pénztárát meghaladja a költség, azt én fedezem.

Az ifjú óriások közt nagy mozgalom támadt e szóra, mindenki akarta, hogy valamit bízzanak rá.

— Parancsoljanak velem is! — ismétlé az a fiatal gentleman, aki az atyját excellenciás úrnak szokta titulálni. — Parancsoljanak velem is! — ismétlé már tizedszer.

— Szívesen, barátom — szól a mindent rendező Abellino —, siessen ön monsieur Oignont felkeresni és idehívni.

Az ifjú ember egy darabig gondolkozott, ha vajon elég nagy megtiszteltetés-e ez rá nézve vagy sem. Végre mégis elhatározta magát, vevé a kalapját és eltávozott.

— Hát ti semmit sem fogtok mozdítani, he? — kérde Abellino odafordulva, hol Rudolf és társai álltak egy szegletben.

— Ahol annyi a játszó személy, nézőnek is csak kell maradni — felelt hideg szarkazmussal Rudolf, míg István megfogá Abellino karját, s mutatóujját annak gomblyukába akasztva odavoná közéjük.

— Szólj, miért e harag Mainvielle-né ellen? Sértett meg valakit közületek?

— *Mindnyájunkat!* Vérig sértett! Hogy négy év előtt ide jött, az egekig emeltük, dicsőítettük, világhírt szereztünk neki, s mivel hálálta meg? Avval, hogy pimaszul elvonult előlünk morózus, hypochondriacus férje mellé, a legderekabb gavallérokat visszautasította; pedig többen a legbecsületesebb liaisont szándékoztuk vele kötni, mind visszautasított.

— Már így igazatok van — szólt Rudolf alig mozdítva keserű vonásra ajkait.

— De ez mind kevés. Nemrég bankettet adánk, melyen csupa művésznők és műbarátok valának jelen, s ő kihúzta belőle magát azt vetve okul, hogy férje beteg, azt kell ápolnia. Ah madame! Ön velünk dacol? Megállj, majd megmutatjuk, hogy le tudunk onnan vetni, ahova felemeltünk!

— Hátha az asszony férje fel talál lépni ellenetek? — kérde Miklós, ki ezt nagyon természetesnek találta volna.

— Férje? Que diable? Mit léphetne miellenünk? Mi közönység vagyunk és ő színész, mi fizetünk és ő játszik; ha tetszik tapsolunk, ha tetszik füttyülünk. Megfizettünk érte.

— Egyet hagyj még mondani — szólt István, mi később szokássá vált nála, annak akivel beszélt, nyakkendőjét igazgatva —, ez a nő magyar születésű, hazánk leánya. Tehát még itt is üldözni fogjuk-e azt, ami a miénk?

Abellino nem felelt a kérdésre, hanem amint István gomblyukában tartá ujját, tréfásan monda:

— Lesz ön szíves gomblyukamat elereszteni, vagy levesem frakkomat és itt hagyjam? — Az elsőbbi megtörténvén, a fiatal lion nonchalant lebegéssel a több óriások közé vegyült.

Nemsokára visszaérkezett az alispáni és bárónői mésalliance-ból származott fiatalember monsieur Oignon társaságában.

Monsieur Oignon pedig senki sem volt más, mint a claque entrepreneurje, magyarul: egy olyan ember, aki tapsokkal és füttyökkel kereskedik. Nagy tekintélyű férfiú, kitől az írók és művészek sorsa függ.

Az első cikk iránt, a taps, koszorúhányás és versszórás dolgában hamar megvolt az alku. A másik kissé nehezebben ment; egy köztiszteletben álló művésznőt kipisszegtetni nem tréfa dolog, s ahhoz úgy könnyedén hozzáfogni nem lehet, az ember hamar alkalmat nyújt magának a gendarmerie-vel való megismerkedésre, a publikum is hamar pártra kelhet. Aztán a claqueur chefnek is van szíve.

No de szerencsére a claqueur chef szíve nincsen vasból, néhány markába nyomott argumentum végre mégis meglágyítja; majd meglátja, hogy mit tehet. Rajta lesz, hogy a fogadtatás hideg legyen, kieszközli, hogy a pástétomhordók ne hordjanak frissítőt a karzatokon, hogy a közönség zúgolódjék a nagy melegségben, aztán egy-egy kis véletlen intermezzo mindig jó szolgálatot tehet; egy kalap, mely a földszintre esik, egy ember, aki a pianissimóban irtóztató nagyot ásít, hogy a közönség könnyebbvérű része kacagva fakadjon, mindez sokkal többet fog érni, mint valami elhatározott fütty, mert az unalom és hidegség sokkal lesújtóbb nyilatkozat, mint a pisszegés és fütty, mely gyakran visszahatást szokott előidézni.

Ilyenformán megkötöttet és ratifikáltatott az egyesség a holnaputáni napra, mely nevezetes napot oly nehéz volt elvárni a felizgatott óriások kedélyének.

— Hát viszed-e őket haza? — kérde Rudolf hallgató társától.

— Annyi bizonyos, hogy tégedet elviszlek közülök.

Rudolf lecsüggeszté fejét, és hallgatva ment végig társaival a klub termein, s csak a lépcsők végén mondá:

— Az meglehet.

★ ★ ★

Most lássuk, ki volt ez a Mainvielle-né, ki oly erős mozgalomra adott okot az óriások világában, s kinek érdekességét növeli előttünk az, hogy magyar születésű hölgy, s mint ilyen európai hírnő volt. — Csak *volt!* Most ő is mélyen alszik, s tündérhangjai elháltával egy szava sincs róla többé a hírnek . . .

V. EGY HÍRES MŰVÉSZNŐ PÁLYÁJA

Nem ideális dolgokrul beszélek; a költők hazudnak, az élet mond igazat.

Azon művész, kinek életéről írok, egyike volt kora legragyogóbb szellemeinek, kit a természet gazdag szívvel, bájos arccal, elragadó hanggal ajándékoza meg; reá a művészet géniusza legforróbb ihletét lehelte, s a szeszélyes sors kinyitá előtte keblét, hogy válogasson annak minden kincseiből.

Híre el volt terjedve Moszkautól Velencéig és Béctől Párizsig és Londonig; beszéltek róla, mint csodatüneteményről; a költők, kik a világharcok hőseire csillagokat raktak, őt a nap-sugárban fűrésztöttek, s diadala tökéletesebb volt, mint Napóleonné, mert ő nemcsak egy-egy nemzetnek volt büszkesége, hanem egész Európáé egyszerre, s Angolhonban éppoly nagynak tarták, mint Oroszországban, s a Tuilériákban éppúgy elismerék fensőbbségét, mint a Kremlben. Nevét úgy ismerte mindenki, mint most Lind Jennyét — és ennek alig múlt harminc éve — és most senki sem emlékszik róla többé.

E hölgy neve volt *Fodor Jozefine*. Nagybátyja, Fodor Károly, mint magyar huszárcapitány a múlt században származott ki Hollandba három fiával együtt. Ezek közül a legkisebb, József a zenére adta magát, s egy francia hölgygel nőülve, Montmorency herceg által udvari karnagyává választatott. E házasságból született Jozefine; gyermeki szépsége bizonyítá, mennyire szerették egymást szülői, s szépségének éveivel

történt nevedése azt, mennyire szerette ő szülőit. Meglehet, hogy babona, amit mondok, de én azt hiszem, hogy amely gyermek szülői nem szeretik egymást, az rútnak születik, s aki nem szereti szülőit, az rútnak nő fel, mert a szerelem teremti a szépet.

A francia forradalom kiütésekor Montmorency herceg kibujdosott, s Fodor József visszatért Hollandba, s ott nője meghalt. Ekkor ismerkedék meg Kurakin herceggel, ki követképp volt a hollandi udvarnál, s általa meghívott Oroszországba, hol a szépművészeteket bálványozó orosz főúr karnagyává tevő, Jozefine-t pedig saját hercegekisasszonyaival együtt nevelteté európai hírű mesterek által. A kisleány már tízéves korában a világ minden művelt nyelvén beszélt, a hazai édes barbár nyelvet pedig édesatyjától tanulta titkos magános órákban.

Már gyöngé gyermekkorában oly tökélyel játszott a hárfán, mely még akkor sok előnnyel bírt a tökéletlen zongora felett, hogy apja nem félt őt a moszkvai úri világ előtt egy hangversenyben fölléptetni, melyben mindenkit bámulatra ragadott.

Két év múlva újra hallották őt a moszkvai művészetimádók; már ekkor énekelt. Jelen volt Sándor cár maga a hangversenyben, s annyira elragadtatott a kedves hangok által, hogy a leánya kezét mindenki láttára megszorítaná, s nem telt bele egy hét, midőn udvari kamarását elküldé atyjához, hogy Jozefine-t az udvari énekszínházhoz háromezer rubel fizetéssel szerződtesse.

Nemsokára a közönség kedvence lett. Óh, azon hideg éghajlat alatt, ama barbár emberek, kikről mi forró égálg művelt szülőttei azt hisszük, hogy mind medvebőrben járnak. s dobszóra táncolnak — nagyon forrón tudnak érezni a művészet iránt.

Azon időben francia drámai színháza is volt Moszkaunak, melynek legünnepeltebb hőseül Tharaud-Mainvielle urat emlegeté a hír.

A művész magas, eszményi alak volt nemes, szilárd vonásokkal, mikén a közéletben csak egy kifejezés volt látható, a becsületesség, a nyíltszívűség, és ez volt valódi jelleme, de ah, a színpadon, ott ezer alakot váltott: düh, szenvedély, megrázó indulat s elborzasztó harag, ellenállhatlan csáb, halvány bosszú vagy nevetető tréfa egyforma tökélyel tükrözé magát arcán — és ez volt művészet.

A hír éppen annyi dicsőt beszélt Mainvielle-ről, mint Jozefine-ről. A hír, ez a rábeszélő kerítőné, járt egyiktől a másikhoz; mindennap egymás diadalairól kellett hallaniok. A hír nem egyszer bírt már összeszerezni két híres embert, férfit és hölgyet, kik azt hitették el magukkal, hogy egymást megszerették, pedig csak egymás hírébe szerettek.

Kivétel történt a szabály alól. A kornak két leghíresebb művésze egymást megszerette, és e szeretet nem múlt el soha, még akkor sem, midőn elmúlt a hír. Mert édeseim, kik a hír utain jártok, tudjátok meg, hogy a művész híre mulandó, neki nem kell meghalni, csak megvélni; még él, de már eltemették.

Tehát a két híres művész férj és feleség lett, s azóta kettős dicsősége volt mind a kettőnek; a tapsoló közönség éppen olyan jól ismerte a Mainvielle, mint a Fodor nevet, s nem kellett új szóhoz szoknia, midőn kegyencét mint nőt látta a színpadon.

Azonban kiütött a harc az orosz és francia császár között, s ekkor Sándor cár rögtön kitiltott birodalmából minden francia színészt, köztük Mainvielle-t is, Jozefine nem tartozott férjét követni, mert őt nem érte a tilalom súlya, ő az orosz udvari operánál volt szerződötve, s nem történt volna rendkívüli eset a világban, ha férjét futni hagyja, s maga dús szerződése mellett marad.

De nem úgy tett, hanem követte férjét, elhagyta jó sorsát, elment vele szegénységbe, szomorúságba. Kóbor színtársulató alakítottak, vele bejárták Stockholmot, Koppenhágát, Ham-

burgot; operájok nem volt, és Jozefine játszott *drámai szerepeket*. Ezt úgy hiszem, a lehető legnagyobb lemondásnak tekinteni mindenki, aki az operaénekesek ragyogó pályáját a drámai színész hús életútjával összehasonlítja.

Igy jutottak vissza Párizsba.

Valami harmad-negyedrendű művészetszarnok, a Feydau színház megengedé sok utánjárásra, hogy Jozefine felléphessen benne. E nap óta Párizs kedvencévé lőn. Rögtön mint első énekesnőt szerződtek az olasz operatársasághoz, s midőn Griseldában fellépett, az előbbi primadonna, signora Barilli örök feledékenység zöldjébe lőn temetve.

Innen bejárta Angolhont, a tündér Velencét. Itt a zene őshonában érte el dicsősége tetőpontját. Ritka művész az, ki Olaszthonba viszi másutt szerzett koszorúit, de aki odavitte, és onnan visszahozta *hervadatlanul*, annak fején örökzölddé lettek azok.

A velencei világ lelkesedése oly fokra nőtt a magyar művésznő iránt, hogy a Fenice színházban ünnepélyesen megkoronázták, s emlékére arany-, ezüst-, és bronzpénzeket verettek, miknek egyik felén a művésznő mellképe volt nevével körülvéve, másik felén borostyánkoszorú e szavakkal: „Te nuova Euterpe Adria plaudente onora”. (Téged, új Euterpé, Adria tapsolva dicsőít.)

Ekkor visszakövetelte őt Párizs. Rendesen a külföld becsülése után tudjuk meg sajátunk értékét. Jozefine visszavért. Éppen azon időben történt, hogy Rossini legelső műveivel szerencsét próbált, de balszerencsét aratott Párizsban. „Sevillai borbély”-a került a színpadra; az első előadáson kipisszegték, a másodikon kinevették, a harmadikon nem nézték meg, azután végképp kitörülték a repertoárból. Jozefine megismerkedett a művel, s lánglelke belátta annak szépségeit. Azt kívánta, hogy abban léptessék fel. Midőn eléneklé Rosinát, a párizsi nép tombolt örömeiben; mindenütt új, ismeretlen szépségek tűntek elő. Rossini egy nap alatt divat embere

lett, s a „Sevillai borbély”-ban nyolcvanszor hallgatá és tapsolá meg egymás után a közönség Mainvielle-nét.

A jó közönség! Hisz a közönség olyan jó magában, akit egyszer megszeret, azt könnyen el nem hagyja; csak egyes emberekből ne állna a közönség!

Bármilyen nagy legyen egy művésznő, bármennyire meghódítja is a közönség szívét, ha sokáig egy helyben van, lassankint elhidegülnek iránta, megszokják, és nem veszik többé észre előnyeit, hibáit pedig feljegyzik. Ha tisztán művészetének él, ha nem veti magát oda a világ zajának hasonló szerepeket játszva az életben, mint a színpadon, vagy ha éppen otthon házi boldogságot talált, melybe csendesen elvonulhat; ha szüntelen csak férje karján jelen meg, kit éveken át makacsul szeret — lassankint elfogynak az imádók, később a tisztelők is; a tapsokat, a koszorúkat tele marokkal szórják tehetségtelen olcsó szépségeknek, s neki meg kell ismerkedni mindazzal, ami a közönség elhidegülését tanúsítja, a néma hallgatással, midőn lelkében érzi, hogy művészete remekelt, fitymáló bírálatokkal és üres padokkal. Később azt is hallania kell, hogy már régóta játszik, hogy már régen él; éveit megszámlálják; elmondják, hogy erre meg arra a szereposztályra már alkalmatlan lett; beszélnek róla, hogy ki lesz utána, ha ő ki fog dűlni. Kereken szemébe mondják, hogy megvénült. És ha jön egy szerencsés vetélytársné, kinek két nagy érdeme van fölötte: egyik az, hogy új, másik az, hogy a közönség kegyét nemcsak a színpadon, de a színpadon kívül is iparkodik megérdemelni; akkor a régi kegyencnő, anélkül, hogy vétett volna, anélkül, hogy erejében, művészetében hanyatlanék, bukva van; mindenki ellene támad, elkövetkezik a kritika fitymálása, a közönség hidegsége, a színésztársak intrikái, gyűlöletes szerepek és utoljára a *sziszegés*.

Catalani nem volt sem szebb, sem fiatalabb, sem nagyobb művésznő, mint Jozefine, de volt egy talizmánja, mely sokat jelent a művészvilágban. Nem hordta magával férjét. A jámbor

tengerészkapitány ki tudja melyik világrész tengerén fogyasztá a rumot, neje még csak annyira sem méltatá, hogy a közönség előtt nevét viselje. Hogy is cserélhette volna fel annyi diadal emlékével összekötött jól hangzó nevét egy barbár bourgogne-i névvel? Tapsolóinak fele elhallgatott volna, ha signora Catalani helyett madame Valabregue-et kellett volna hangoztatnia.

A becsületes Valabregue nem állt útjában neje művésztének, ő lehetett beteg bátran, lelhetette a sárgahideg, skorbut, vereshimlő, s ami egyéb ajándékai vannak a trópusok légkörének, meg is halhatott tetszése szerint, és sülyedhetett a tengerbe, azért legkisebb változás sem történe a hetirendben, s a kitűzött darabnak nem kellett elmaradni a játéksorozatból.

Már csak az is nem eléggé bosszantó-e, ha egy kihírlelt műnek el kellett maradni napjáról, mert a főszerepvivőnő aznap megbetegedett? Lehet-e ilyesmit elhinni, lehet-e megbocsátani? Mindennapi ember, ha meghűtötte a gyomrát, lehet kedvetlen, ha hurutja van, köhöghet, ha epéje kiömlött, lehet haragos, ha nem bír lábain állani, lefekhetik; de egy művész, kinek kötelessége a közönséget mulattatni, mi joga van annak köhögni, gyöngélni, lefeküdni?

S hát olyat hallott-e már valaki, hogy egy művésznő csak azért elvonja magát a színpadtól, mert férje beteg? Isten neki, hát hívasson hozzá orvost, ő úgysem gyógyítja meg; maga pedig menjen játszani, énekelni, mosolyogni, kacérkodni.

Már több nap óta keringett a városban az a botrányos hír, hogy Mainvielle-né nem akar fellépni, azt vetve okul, hogy képtelennek érzi magát énekelni, midőn férje halálos beteg, s ő, ha egy percre eltávozik tőle, a legkínzóbb aggodalmak között van. — Lárifári! Ki hinné ezt? Azért nem akar fellépni, mert Catalani itt van, s a közönség tapsol Catalaninak, és ez sérti a madame-ot.

Az igazgatót minden oldalról megrohanják, hogy miért nem lépteti föl Mainvielle-nét? Az igazgató minden órában izenget hozzá, végre fenyegetölőzik, hogy kényszeríteni fogja; a művész nő végre szabadságidejét kéri, mert férje csak úgy gyógyulhat meg, ha fürdőkre mehet vele; úgy, de elébb egyszer még fel kell lépnie, mert így van szerződésében; nem bánja, azt is megcselekszi, csak bocsássák; ekkor odaküldik legkiállyhatatlanabb szerepét; nem törődik vele, elszánja magát, hogy átesik rajta.

Már hét éjszakát virrasztott keresztül a szenvedő férj ágya mellett, s maga is oly halvány, miként az. Hosszú éjszakákon át ott ült a beteg ágya szélén, leste ajkainak sóhajtását, számlálta az órák perceit, nehogy a gyógyszer bevételével elkéssék, hűs kezével lohasztá égő homlokát, s biztató suttogásával üzte a kór ijesztő álmait. Látogatók, jó barátok elmaradtak, mert azt mondták, hogy Mainvielle betegsége ragályos. A nő átölelte férjét, mellé hajtá fejét izzadt vánkosára, forró ajkait csókolá, égő fejét keblére fekteté, gondolva, hogy ha ragályos a láz, ragadjon őreá, s ha meghal a férj, haljon meg ő is vele . . . és olyankor feledve volt a színvilág és az egy napig élő dicsőség!

Mainvielle betegsége éppen az éjszakán fordult meg, s most üdítő álmot fogta le szempilláit, az orvosok biztatása szerint ezentúl már életveszélyen kívül van.

Jozefine ott ül ágya mellett, halvány, nemes vonásain a megtért nyugalom boldogsága látszik. Csak egy gondolatja van, az, hogy férje meggyógyuland.

Kezében a kiállyhatatlan szerep hangjegyei, mikén végigfut, hogy visszaemlékezzék, s teremő lelkével új fényt, új szépséget keressen bennök. Hasztalan. Hálátlan szerep az, egyike azoknak, mikben a művész kiadja testi-lelki erejét anélkül, hogy legkisebb sikert arathatna, miket a költő kedv nélkül, gondolat nélkül szerze, s a művészre bízta, hogy leheljen beléjük lelket, ami tőle távol volt. Százszor földhöz

kellene csapnia szerepét, széttépní lapjait és papucsával rágá-
zolni; de Jozefine nem haragszik, a színpadi világ ingerei nem
hatnak szívéig, ő csak azt érzi most, hogy férje meg fog gyó-
gyulni.

Néha elkomorodik arca, ha élte ragyogó felén végig-
gondol, s odáig viszi gondolatja, hol a művészi élet alkonyán
meghosszabbul minden árnyék, de egy tekintet az alvó férj
arcára, s szemei újra mosolyogni kezdenek, hisz az mind csak
komédia! A boldogság négy fal között lakik, s semmi köze
a csilló lámpafényhez. Lám, amiért imádkozott az éghez:
férje meggyógyul; hadd vesszen cserébe a hír! Ha őt elvesztette
volna, jöhetne a hír, jöhetne a dicsőség, soha nem pótolná
vissza.

Egyszer halkan nyílik az ajtó, s a puha szőnyegek-
óvatosan lép be mademoiselle Jeanette, Jozefine legrégebb
kedves cselédje, kit utóbbi időkben minden munkától felmen-
tett, s mint társalkodónőt, mint barátnét tartott magánál.

A leány arcán aggodalom látszik, melyet rosszul bír
rejtteni.

— Miért jött, Jeanette? — kérde halkan Jozefine kezével
intve, hogy zörejt ne okozzon, mert férje alszik.

— Ah, madame, mint örülök, hogy Mainvielle úr meg-
gyógyul, s mint szeretném, ha ön ma hirtelen megbetegednék.

— Jeanette, ön nekem rosszat kíván.

— Világért sem madame, nem valami tartós nyavalyát
érttettem, hanem csak valami olyan *színpadi betegséget*.

— Tudja, Jeanette, hogy nekem az a bajom nem szokott
lenni, miért óhajtana most?

— Ah madame, ön talán még nem tudja, hogy Catalani
is ma fog fellépni Zelmirában.

— Tudom, Jeanette.

— És tapsolni fognak neki, koszorúkat hányni.

— S azt hiszi ön Jeanette, hogy az nekem rosszul esik?
Catalani mindazt megérdemli, mert nagy művész.

— Nagy, ahol ön nincs. Én istenem, minő gondolat; önnek mellette Italianában lépni föl! A közönség hideg lesz.

— Hozzászoktatott már.

— De nem csak hideg, közönyös lesz; nemtetszését fogja éreztetni.

— Eltűröm Jeanette.

— Óh, madame, ön nem tudja, mi van ön ellen készülőkben. A városban mindenütt beszélnek . . .

— Mit beszélnek?

Jeanette habozni látszott, mintha új szokat akarna felfedezni, végre mégiscsak az igazit mondá meg:

— Hogy önt ki fogják *pisszegni* . . .

Jozefine egy percre halavány lett, mint a fal, szerepe kihullott kezéből, feje alácsüggedt, s szemeiben két könnycsepp jelent meg.

— Óh, madame, ha lehet, ne lépjen ön fel ma, ne lépjen fel soha többet; önt meg fogják gyalázní.

Jozefine nyugodtan emelé fel e szóra arcát.

— Tegyük. Mit gondolok én már vele!

S itt pillantatai alvó férjére estek.

— Ne beszéljünk többet, Jeanette, férjem föl talál ébredni, s meghall valamit.

Mainvielle e percben felnyitá szemeit, s száraz kezét kinyújtva, megfogá Jozefine sima fehér kezét, s odavoná őt magához, halk suttogó hangon rebegve:

— Mindent hallottam. — Óh, a betegek ravaszok, sokszor lehunyják szemeiket, tetteve, mintha alunnának, csak azért, hogy kihallgassák, mit beszélnek körülöttük . . . Hát ide jutottunk! . . .

Jozefine lehajolt hozzá, és megcsókolá homlokát.

— Ne gondolj vele, Tharaud; nagyobb a hír, mint a való; én nem hiszem, hogy azt tegyék velem, és ha tennék is, mit vehetnek el tőlem? Híremet? Akkor leszek boldog, ha azt elfeledtem. Te enyím maradsz.

— Nem kellett volna engemet annyira szeretned — sóhajtja Mainvielle. — A színésznő az egész világé, s aki azt lefoglalja, az tolvaj, és azt megbüntetik.

— Légy nyugodt, és ne gondoldj arra többet.

— Én ne gondoljak rá többet? — szólt keserűn a beteg színész. — Én, aki tudom, mit tesz az, egyetlen szisszenést hallani ezer taps között, melyet meghall a művész legnagyobb lelkesedése közepett, s mely jobban fáj, mintha fullánkját érzened a kígyónak; én majd csendesen aludjam akkor ugyé, midőn tudom, hogy te, az én bálványom, az én oltárképem, a szégyenpadon állasz, s nyomorult fickók tépik le homlokod koszorúit, miket isten kezei fontak körüle. Idáig fogom hallani a sziszegést, mintha poharamból hangzanék felém. Ah, nyújtsd ide azt a poharat, hadd törjem darabra!

— Tharaud! — esenge a nő. — Ne indulatoskodjál. Sérthet-e egy tiszta lelket ily bántalom? Ha visszatérek, nem fogod homlokomon látni a szégyen pírját.

— S én addig itt az ágyban fekvé fetrengjek? Azt hiszed? Nem. Elvitetem magamat oda, félholtan vitetem a nézők közé. Látni akarom, lesz-e bátorsága valakinek — engemet megölni, lesz-e bátorsága rajtam keresztülgázolni? Én! Én magam kihívom az egész világot!

— Feküdjél le, Tharaud — szólt hidegvérrel Jozefine. — Ez indulatoskodás neked nem használ. Beteg embertől senki sem fél. Ha egészséges volnál, sem védhetnél engem, mert férjem vagy. Ha szeretőm volnál, akkor tehetnél értem mindent; de gondoldj rá, milyen nevetséges szerep volna az: egy színésznő férje, ki összevész azokkal, akik feleségének nem akarnak tapsolni!

Mainvielle mindkét kezével eltakarta arcát.

E percben az előszobaajtón csengettek. Jeanette sietett felnyitni.

— Ha felgyógyulok — hörgé heves zokogással Mainvielle —, kötél táncos leszek! Cirkusz, ugrálni tanított kutyák,

szemfényvesztők, orcátlan balettmeztelenség kell ide, nem művészet. Ha újra kezdem az életet, lovardát kormányzok, nem színházat. Farewell Othello! Bamboche-é a vásár!

Jozefine hasztalan kérlelé heveskedő férjét, ki szavaiban végerejét látszott kimeríteni, midőn visszatért Jeanette egy felbontott levelet tartva kezében.

— Bocsánat, madame, hogy e levelet bátor voltam felbontani, de miután átadója nevét éppen nem akará megmondani, azon gondolatra jöttem, hogy tán valami bosszantó irat, valami paszkvill; óh, az emberek mindenre képesek.

— Tehát mi az?

— Egészen ellenkezője annak, amit hittem. Elolvashatja ön.

— Névtelen levél? Ki írhatja azt?

— Nem lehet valami nagy úr, mert igen szépen van írva, egy egyszerűen öltözött férfi adta kezembe; olvassa ön, madame, olvassa úgy, hogy Mainvielle úr is hallja.

Jozefine kezébe vevé a levelet, s ezt olvasá belőle fennhangon:

„Halhatatlan művésznő! Ne lepje meg azon hír, hogy mai fölléptére bizonyos emberek, kiknek nincsen egyéb dolguk, oly előkészületeket tesznek, melyek önt megszoríthatnák; én bizonyosan mondhatom önnek, hogy a közönségnek azon része, mely nem fecsegni, hanem hallgatni jár a színházba, mindazok, kik önben a művészetet és nem személyes kellemeit bámulták, most is forrón éreznek ön iránt, s ez érzelmöket a mai estén nemcsak szóval, de ha kell, bizonyomra *tettel* is be fogják bizonyítani. Azért lépjen ön oly bátorsággal a közönség elé, mint aki tudja, hogy őt szeretik. Megbocsásson ön kuszált soraimért; én, ki ezeket írtam, egyszerű kézműves vagyok, s minden érdekem, ami önhez szólni késztet, az, hogy én is Magyarországbán születtem, s önre, mint hazám leányára, büszke vagyok. N. N.”

Az egyszerű, cifrázatlan szavak oly jól estek az üldözött művésznőnek. Tehát ott, hol csak a művészet kéjeit élvezik,

s nem követelnek a művésznőtől többet, mégsem hal meg a kegyelet egészen.

— Lásd — monda férjének —, e néhány szó engemet föl-
emel. E névtelen írás nagyobb diadal énnekem, mint egész
halmazai az illatos leveleknek, miknek pecsétjei tízágú koroná-
kat viselnek; ennek pecsétje egy méh, a szorgalom jelképe;
óh, e napon erős fogok lenni!

Újra csöngettek.

Janette kétségeskedő arccal jött vissza.

— Az igazgató kihordója van itt valami izenettel. Nem
tudom, bebocsássam-e?

— Jöhet! Bárminő izenettel — szólt Jozefine, erős szív-
vel. — Ma nem fog semmi megrendíteni.

S kiment elé a szalonba, nehogy férjét a netalán kelle-
metlen izenet újabb kedélyizgatottságba hozza.

Az igazgató egész tisztelettel jelenté kihordója által, mi-
szerint bocsánatot kér a tisztelt művésznőtől, a mai estére hirde-
tett „Italiana in Algeri” helyett mást kénytelen helyettesí-
teni, mert a király őfensége éppen most parancsolá meg, hogy
a tegnapi érkezett Nemours hercegnő kívánatára, ki Mainvielle-
nét Semiramide-ben akarná hallani, ez utóbbi dalmű vétessék
elő. Azonban, ha a tisztelt művésznőt tán családi bajok tartóz-
tatnák, az igazgató kegyeskedik elengedni a föllépést, s magára
vállalandja, hogy a tisztelt művésznőt a hercegnő előtt ki-
mentse.

A kedves, engedelkeny igazgató! Milyen jószívű lett
egyszerre. Ah igen, mert Semiramide oly szerepe volt Jozefine-
nek, melyben a közönséget elbűvölé, s ha abban lép fel Zelmira
után, könnyen kiragadja a pálmát Catalani kezéből. Ah,
milyen keresztvonás volt ez az ifjú óriások számitásain! Rémül-
tökben ők adták azt a tanácsot a Deboureaux-nek, hogy inkább
mentse fel a játék alól Mainvielle-nét, ki úgyis félni fog e napon
a végzetes föllépéstől.

Jozefine arca kigyulladt, ajkai remegtek, és keble hevült.

— Tisztelem Deboureaux urat — szólt hirtelen elhatározva magát —, *játszani fogok!*

A kihordó sietett vissza az izenettel, mely tökéletes dühbe hozta az ifjú óriások seregét. Ez merész dac s nyílt kihívás volt ellenükben; ők tért nyitottak neki, hogy visszavonulhasson, és ő nem használta azt, hanem szembeállt velök; a kihordó jól hallá az ajtón keresztül, mint parancsolá emelt hangon Jozefine társalkodónéjának, hogy legszebb diadémját, legpompásabb öltözékeit készítse el számára.

Ah! Tehát harc életre-halálra!

VI. A SZÍNHÁZI CSATA

Eljött a várt, a rettegett óra, a népség tódult az operaszínház felé. A fiatal óriások nem eléggé titkolt előkészületei a lehető legszélesebb kiterjedésben széleszték el a hírt, hogy ma nagy dolgok fognak történni a színháznál, nagy előadás lesz nemcsak a színpadon, hanem a parterre-en, a karzatokon és a loge infernale-ban (alvilági páholy). Így hívták a színpadhoz legközelebb levő páholyt, mely a fiatal óriások kedvenc barlangja volt, azon tulajdonságánál fogva, miszerint sokkal alább esett a színpadnál, a legkellemesebb kilátást nyújtván balettek alkalmával.

A fiatal merveilleux-k törik magokat a népen keresztül, mely a pénztárak- és előcsarnokokban tolong, iparkodva észrevétni, hogy most foglalatosságban járnak; ha kettő összetalálkozik, nagy, gondos fontossággal kérdezik egymástól: „Minden rendiben van?” — A fiatal alispánffy azt a szerepet találta ki maga számára, hogy minden szembejövőtől megkérdezze: Nem látta ön monsieur Kárpáthyt? Nem látta ön az én barátomat, Iván herceget? Nem látta ön monsieur Fennimort?” — Utoljára kifogyva a többiből, még azt is megkérdezi: — „Nem látták-e monsieur Oignont?” — aki után pedig civilizált ember nemigen szokott minden bolond helyen tudakozódni, lévén az embereknek bizonyos osztálya, kikkel négy szem között szokás bizalmas lábon állani, de mások előtt nem szokás őket megismerni.

Monsieur Oignont nem is szükség keresni, ő a maga helyén van; embereit jól elrendezé földszinten és karzatokon; most az előőrsöket vizsgálni jár, ha vajon mindenki rendelkezése helyén áll-e. A tapsot a parterre-en kell kezdeni, mert ez adja a hitelt; minthogy az opera először adatik, az emberek nem tudhatják, mikor tapsoljanak; tehát arra kell vigyázniok, hogy a loge infernale-ban mikor áll fel Kárpáthy a tükör előtt. Ez azt jelenti, hogy most tapsoljatok. A koszorúvetők már be vannak tanítva s elhelyezve mind a három karzaton; a harmadik karzaton ott van már az az ember, akinek a kalapját le kell ejteni, mikor Semiramide áriája jön, átellenben pedig a másik, ki ásítani fog a legcsendesebb fioritúrák alatt.

A fiatal óriások beavatottabbjai ezalatt a foyer-ben lengetik szárnyaikat Catalani körül csoportozva. Mainvielle-né még nincs felöltözve, ő csak két felvonás múlva jön, s addig öltözőszobájában marad.

Catalani ma csupa kedély, elmés, néha csípős ötletei mindenkit jókedvre hangolnak; nagyon jól tudja van előtte az ifjú gentlemanek ez esti fáradozása, s igyekszik érte hálados lenni.

Öltözete a legigézőbb. Hosszú, fekete haja félig lebontva omlatag fürtökké szoríttatik össze a keresztülfont gyöngyfüzérék által, a habkönnyű tunika, mely termete igéző bájait leplezi, frígiai kelméből készült, melynek szövetéből nagy munkával minden második selyemszálát kihúztak, hogy annál árulóbb legyen; a gazdagon hímzett piros öv úgy van kötve karcsú derekára, hogy sorsát irigylésre méltóvá tegye azok előtt, kik örömezt változnának kasmírrá, hogy a szépasszony derekát átfűzhessék.

A szép asszony egy évvel sem fiatalabb Mainvielle-nénél, de a játszi vidámság, a gyakran túlcsapongó kacér kedély s valami bámulatosan hódító merészség, mely egész lényegén előmlik, azon hódolatot biztosítják számára, mely az örök fiatalságé. Emellett ő minden szerepében csak magát, csak

Catalanit játssza, a kedves, a vidám, a hódító asszonyt; nem sokat törődik vele, hogy öltözete jellemző legyen, mint inkább, hogy kellemeit emelje; megőrül a kulisszák közé mosolyogva, s meghal az alvilági páholy felé vetve hódító tekintetét. Ez ugyan kevés annak, ki a *művészetet* imádja, de annak, ki a *művésznőt*, elég.

Catalaninak nincsenek azon gyöngéi, amik más művésznőknek, akik szeretik azt hitetni el a világgal, hogy ők vetélytársnéik ellen nem áskálódnak, s ha valaki előttük rosszul beszél azokról, megfeddik, hogy minek cselekszi azt. Óh, madame Valabregue még a színpadon sem szereti a színlést. Ő egyenesen buzdítja arra imádóit, hogy előtte a többi énekesnőket megszólják, s ha kifogytak azok, szolgálatot ő maga anyagot. Egy időben e rendkívülisége által, midőn az opera igazgatónéja volt, annyira vitte a dolgot, hogy társaságának valamennyi nőnemen levő tagja otthagya, s ő egyedül maradt.

Ma rendkívüli vásárja volt a kedveskedésnek; e frakk-szárnyú pillangók nagy titokban megsúgák a szépasszonynak, hogy ma reá nagyszerű meglepetés vár; később azután azt is kifecsegték, hogy miből állandó meglepetés; koszorúk és gyémántos diadém a művésznő számára, püsszegés és talán fütty a vetélytársnének.

—Úgy kell neki! — monda a szép asszony nem rejtegetett örömmel, kicsi, gömbölyű ökleit egymáshoz ütögetve.

Később azt is elmondák a jelenlevők, hogy mindezek kinek a művei. Természetesen, aki jelen nem volt, arra nem háromlott semmi.

A szép asszony gyönyörű mosolygással jutalmazá a fáradozókat, s maga szólítá fel Abellinót, hogy mint a szépségnek legavatottabb tanítványa, a kis fekete *szépségflastromot* ragaszsa fel korallpiros ajkai fölé. E kitüntetést növelte az is, hogy a pompás gyémántokkal kirakott *órát*, melyet Abellino ma reggel ajándékozott a szép asszonynak, keblére tűzte. Hogy

Zelmira idejében viseltek-e a dámák szépségflastromot és zsebórákat, az nem ide tartozó kérdés.

Végre jön a rendező, s egész alázattal jelenti, hogy a darabot már kezdeni kellene, mert Nemours és Berry hercegnők már páholyaikban vannak.

— Mit nekem Nemours és Berry hercegnők? — kiálta büszkén a szép asszony, ki nem tudta elfelejteni, miszerint ők az okai, hogy ma Mainvielle-né nem Italianát, hanem Semiramide-et éneкли. — Várjanak! Itt én vagyok a királyné.

A fiatal óriások azonban nem szándékoztak örökké abban a birodalomban élni, ahol a szép asszony a királyné, s nagy courtoisie-val kértek bocsánatot, hogy a művésznőt idáig tartóztatták, midőn az éppen azt szerette volna, ha még tovább is tartóztatják.

Sietett mindenki páholyaiba. Abellino még egyszer végigfutotta a szövetségesek páholyait intve, serkentve és buzdítva őket; egy páholyban a három ifjú magyar mágnás ült, István, Rudolf és Miklós. Hozzájuk is benyitott Kárpáthy.

— Ah, ti is megjelentetek? Nagyon szép. Csak kérlek, a mi páholyunkra vigyázzatok.

— Úgy látszik — szólta Rudolf —, mintha ma ti fognátok debütírozni, nem azok ott a színpadon. Sok szerencsét!

Lassankint helyére vergődött mindenki. A nyitány elkezdődött, ezalatt a loge infernale kiszégezé távcső-battériáit megostromolva a páholyok sorait, a világszépségek eleven műtárlatát, onnan sorba vették a földszint, a karzatokat, mindenütt akadt ismerős.

Monsieur Oignon, a taps karmestere, az első karzaton emelkedék magasra egy pad végére állva fel, kivel Abellino a páholyban levő nagy velencei tükörből váltogatá titkos jeladásait.

Végre dob- és trombita-szakadtából befejeződött a nyitány, s a várva várt függöny fellebbent.

Minden szem, minden látcsó oda volt fordulva, minden tenyér készen állt már, a koszorúk és versek repülőfélben, úgy, hogy midőn a megnyílt színpad felsötét hátteréből előlépett a bíborpalástos, arannyal hímzett nőalak, egész vihara a tombolásnak zendült meg felette, s hogy vihar ne legyen szemét és eső nélkül, repülő koszorúk és kavargó versek kezdtek aláözönlenni a színpadra.

— Barmok! Mit csináltok? Hisz ez még nem Catalani, hanem signora Brussi, ki a prológot fogja elmondani! Csendesüljetek el!

A megrettent signora észrevév, hogy a vihar nem az ő kedvéért támadt, s sietett elkotródni a maga prológgjával helyet adva Zelmirának, ki dühösen jött a színpadra pokolnak ajánlva Rossinit, ostoba librettóírójával együtt, ki prológokat készít az operák elé, s másnak szóratja a koszorút. Hiába, nem lehet első előadásnál azokat a tudatlan embereket mindenre jól betanítani. Nincs más mód a hibát helyrehozni, mint signora Brussit skiccírozni, s rögtön belekapni a jelenésbe.

E jelenetre kétszer akkora lett a taps. Ha más színész nő feledkezik így el magáról és a közönség iránti tiszteletről, bizonyos lehet felőle, hogy azon színpadról eltiltatik; ah, de a közönség kegyencétől ez zsenialitás és bámulatos lélekjelenlét.

E jelenésre a még elkésett koszorúk is útnak eredtek, úgyhogy Catalani a szó teljes értelmében térdig járt a versben és bokrétában, ami a tisztelt művésznőnek nem csekély akadályára szolgált a sűgőlyukhoz közeledésben; azon különös tulajdonsága levén, miszerint partitúrája szövegét rendszeren fölöslegesen tartá megtanulni, s ez amint egyrésről nagyszerű bátorságát bizonyítja, másfelől annak tanúságára szolgál, mennyire nem szükség énekes darabokban a szereplőknek a mű beltartalmával ismeretségben lenni.

Hanem azt meg kell engedni, hogy szép asszony volt; — itt a lámpafény mellett gyermekded leánykának tetszett, minden pillanata őlt és elevenített, minden mozdulata elbűvölt,

elragadott; nem iparkodott ő szerepének keresztülgondolt összhangot adni, hanem az egy változatos láncolata volt mindennek, ami varázsló, bővülő, csábító; maga az ének is messze esett attól, ami szerepében volt írva, annyira átfűzve azt tetszése szerint csodálatos hajlékonyságú hangja virágaival, elővette mindazon mesterfogásokat, mik a közönséget meghódítják, s teleszórtá csillagokkal úgy az egész darabot, hogy maga Rossini, ki a színpalak közül hallgatá saját művét, tapsolni kezdte, a körülállóktól kérdezve: „Nagyon szép mű ez, nem tudják, ki szerzette?”

A közönség is igen jól játszott, monsieur Oignon emberei jól viselték magukat, egy kézmozdulatára Kárpáthynek száz meg száz tenyér visszhangzott, s ha ő letette kezét, elhallgattak ismét, hogy egyetlen drága fioritúra el ne vesszen a közönségre nézve holmi idéltlen tapsolás miatt.

Most következett Zelmira románca; a mű legszebb fénypontja, hol a mélabús áriát csak egy fuvola, egy hegedű pizzicato s egy oboe koronkinti kísérete mellett énekl.

— Csitt! chut! pszt — hangzék jó eleve; a loge infernale-ből integettek, hogy csendesen legyen a közönség, mert most jön a java.

Catalani egész a színpad elejére lépett, hogy annál jobban megérthessék, s olvadékony, lágy hangon elkezdé a románcot énekelni.

Alig haladt egypár taktust, midőn a legelső trillánál valami harsány hang „brávó”-t kiált, s arra elkezde számtalan tenyér tapsolni.

Kárpáthy ijedten tekintte fel: „Micsoda ügyetlen bolond ez az Oignon! Ilyenkor tapsoltat, mikor a piano van.”

Catalani megállt az ének közepén, s látható bosszúsággal végigvárta, míg a taps elnémul, s csak akkor folytatá a románcot.

Ismét alig ment a legközelebbi ruládig, megint rákezdték a tapsot és a brávókiáltást.

— Megőrült ez az Oignon? — kiálta Kárpáthy elég hallhatólag, kihajolva páholyából. — Csitt! Csendesség!

Az egész loge infernale felállt, hogyelcsitítsa a mal à propos zajt; márpedig semmi sem nehezebb, mint egy tapsoló közönséget megkérlelni, hogy ne tapsoljon. Zelmira kezdett kijönni a szerepéből, s a fejét csóválta.

Azzal újra hozzáfogott a dalhoz, a taps megint félbeszakasztá, ami végre annyira dühbe hozta a művésznőt, hogy magáról egészen elfeledkezve, bosszúsán toppantott.

Abellino dühösen rohant erre ki a páholyból, fel a második karzatra, ott sápadtan szembejövő Oignont torkon ragadta.

— Ember! Mit cselekszel? Meg akarsz ölni bennünket?

— Uram — szabódék a sápadt tapskereskedő —, bukott ember vagyok, itt idegen kezek működnek, ezek nem az én tapsaim, ez ármány, amely túljár az eszemen. Én e tapsolók közül egy lelket sem ismerek.

— El kell őket csitítani.

— Oda ne menjen ön uram, mert ezek valami részeg ouvrier-k, akik hamar megmarkolásszák az embert.

Abellino kétségbeesve tépte haját.

Végre Zelmira látva, hogy a merő taps miatt ezt a csendes áriát el nem énekelheti, hirtelen feltalálta magát, s egy másik operából, mely a közönség kedvence volt, hirtelen kikapott egy finálét, s azt énekelte el Zelmira románca helyett. A taps irtózatos lőn. Oly művésznőnek, ki a közönség kegyence, minden szabad, minden jól illik.

Az ifjú óriások magukon kívül voltak a süker nagyszerűsége felett, s midőn a függöny legördült, felrohantak a színpadra, melyről a koszorúkat éppen akkor gereblyélte össze két színházszolga, hogy saját bokrétáikból egy levelet megkaphassanak; a művésznőt Zelmira jelmezében ültették hintájába, s nagy lelkesedésben kifogták lovait a rúd mellől, s maguk vonták diadalmi menettel egész szállásaig, hol ismét átöltözködött, hogy imádói seregével együtt a színházba visszatérhessen,

páholyában élvezendő diadala másik részét, vetélytársnéja megbukását.

Ezalatt a második darabhoz szükségelt előkészületek rendbe hozattak, a nyitány megkezdett. Mindenki helyére ült, szeméhez igazítá lornyettjeit, s kíváncsian várta a függöny fellebbentét, mert hiszen ma nevezetes rendkívüliségnek kell történni; a színház első művésznőjét, ki annyi éven keresztül a közönség kedvence volt, fogják ma kipisszegni, s a közönség némi elégtételt lát abban, hogy akinek oly sok ideig tiszteletével adózott, végre valahára megalázva, összetörve lássa. Utoljára is töredékeny játékszer volt csupán.

A nyitány végződött — a színpadon hallatszott az ügyelő csengetése —, egy páholyban nagy zajjal csapták be az ajtót, s elkezdtek fennhangon beszélni, nevetni; az Catalani páholya volt, ki igen jól látszott mulatni több fiatal óriás társaságában, mi annyival hallhatóbb volt, minthogy az egész közönség az utolsó dobütés elhangoztával a legmélyebb hallgatásba merült.

A függöny lassan felgördült. A színpad háttéréből magas fönséges alak lépett elő. — Arca, termete, magatartása igazán királynői. Maga Semiramis nem lehetett szebb, nem magasztosabb, midőn bírái, midőn ellenei elé lépett birodalmát visszanyerni vagy elveszteni. — Óh, itt is egy birodalomról volt szó!

Mély csend honolt mindenütt, csak egy páholyban fecsegtek hangosan. Még egy *szisszenés* sem hallatszott; ezt csak akkor volt szokás megkezdeni, midőn az illető a *lámpák* elé lépett.

Jozefine jól tudta azt, hogy ez ama veszélyes helynél szokott kezdődni, s arcán egy vonása sem látszott a félelemnek, a tétovázásnak. Odalépett bátran.

Azon percben Barry hercegnő, ki Nemours hercegnő mellett ült, kihajolt páholyából, s erős, csengő hangon e szöveget kiáltá:

— *Au nom de la reine!* (A királynő nevében!)

S a közönség egy *immortelle* koszorút látott repülni a művész előlé.

A következő pillanatban egy férfihang kiálta az első karzatról:

— *Au nom du peuple!* (A nép nevében!)

S a művész lábaihoz egyszerű babérkoszorú hullt alá.

E percben, mintha rögtön kicserélték volna a közönséget, oly óriási általános taps zendült meg, hogy Catalani ijedten kapta vissza a fejét, mintha valami explózió történt volna.

A közönségnél a méltatlanságot a nagylelkűségtől csak egy hártya választja el, s amilyen könnyen hajlik az elsőre, éppoly kitörő a másodikban.

Mainvielle-né mindenre készen volt, csak erre nem; két koszorú hullott előlé, két oly nagy név jelkiáltása mellett, mely előtt tisztelettel hajol meg mindenki, mely egy varázsütéssel képes volt megnyerni számára a közönséget, úgyhogy midőn lehajolt e két koszorút felemelni, mely egész özönével felért a fizetett bokrétaéknak, elfeledkezék Semiramisról, és térdre roskadt. Azt hiszik sokan, hogy a színész nem tud igazán sírni a színpadon; óh, ezek valódi könnyek voltak, a végzetlen, a határtalan hála könnyei.

A közönség nem bírt magához térni a tapsolásból, s ez valóban jól történt Jozefine-re nézve, mert ha e percben énekelnie kellett volna, egy hangnak sem leendett birtokában.

De végre kisírta magát, ereje visszatért, egy színházszolga eljött a színpadra a két koszorút ezüsttálcára teendő. Jozefine annyit mondott neki sűgva, hogy siessen beteg férjét a látottakról tudósítani — s azzal ismét Semiramis lett, a szíveket, országokat hódító királyné...

Sohasem hallották őt így énekelni! Hangja csengett, mint az üvegharmonika zenéje, versenyt sirt a fuvolával, úgyhogy nem lehetett megismerni, melyik az ének, melyik a zene hangja; majd lement mélyen harmadfél oktáván keresz-

tül, s mint a megütött harang zúgott tiszta érhangja a szíveken keresztül. Nem volt az mesterséges, de művészi; nem volt az csáb, nem varázslat; de ideál, de költészet!

A közönség, mintha megbánását akarná benne kifejezni, hogy egykori kedvencét oly könnyen felcserélte, kétszeresen el volt ragadtatva.

Van valami bizonyos önkénytelen zúgás, valami névtelen hangja az elragadtatásnak, mely olyan, mint az arany: nem lehet mondva csinálni, s éppen azért oly becses, mint ama nemes érc, s többet jelent minden tapsviharnál; e sóhajból, biztatásból, elégtelenségből vegyült hang kíséré végig Jozefine első énekét, melyben nem lehet egy foltot, egy lehetét a gyöngöseségnek találni.

A loge infernale népessége meg volt némulva; ha valaki, aki egy véletlenül szét pattant gőzös roncsában egyszerre a tenger fenekére süllyedt, leírhatná azon érzést, mely által meglepetett, az valamennyire megközelítené az ifjú merveil-leux-k belső mivoltát.

— Mi ez? Ez ármány! Ez komplot! Összeesküvés! Kinek a műve? Áruló volna tán közöttünk? Ah, ez a taps botrány! Ez fizetett dolog. Bizonyosan ez az újonnan érkezett két magyar mágnás rendezte az egészet. Nem, nem, azok sokkal takarékosabbak. Ez kétségbeejtő!

Ilyen és hasonló aposztrófok tölték be az alvilági páholyt, míg Abellino nem állhatva tovább a nyugtalanságot, ígérkezék, hogy felszalad Rudolffhoz, és kiveszi belőle, nincs-e e botránynak valami összeköttetése az ő szeparatizmusokkal.

— Ah — szólt lerohanva a páholyba —, tehát a büszke Mainvielle-nének is vannak gazdag imádói!

Rudolf vállat vonított, mintegy mutatva, hogy ezt a szillogizmust, melynek sem eleje, sem hátulja nincsen, nem értheti.

— No mert azt csak nem tagadhatod, hogy ily dühöngés nem történik imádók nélkül.

— Megengedem, hogy vannak imádói, csak azt nem értem, hogy miért kell azoknak gazdagoknak lenni?

— Ah, tehát azt hiszed, hogy ily pompás tréfát ingyen lehet csinálni? Ez valóban famóz! Akárki tette közülünk, azt meg kell vallani, hogy övé a diadal.

— Pedig egyikünké sem a diadal, mert nem közölünk való szerzette.

— Ahán! Ti tehát ismeritek, hogy ki az. Csak nekem mondjátok meg, hogy a többiek meg ne tudják.

— Amott áll az első galéria közepén, jól kiveheted, mert valami sajtáságos zsinóros öltözet van rajta, amilyet itt nem viselnek.

Abellino oda irányzá látcsöveit.

— Bon Dieu! Ki az ördög az?

Rudolf hidegvérrel felelt:

— Gaudcheux asztalosmester uram legénye.

— Va-t'en! (Eredj!) — kiálta bosszúsan Abellino, s felugrott, és otthagya a páholyt.

— Hát érdemes ennek igazat mondani? — szólt Rudolf szemüvegét az arszlánpáholy felé fordítva, melynek szemfegyverei rettenetesen dolgoztak, mindenfelé ismerős arcot akarva felfedezni a váratlan ellenség között; de mindhasztalan; a rejtélyt nem bírták kibonyolítani.

Abellino ezalatt rohana monsieur Oignon felkeresni. A lépcsőkön találkozott vele. Az ember úgy nézett ki, mint akinek az orra vére foly.

A dandy megragadá a tapskereskedő magas gallérját.

— A kingdom for a horse! Egy lovat egy füttyért, nagy ember!

— Ah uram, nem vagyok én többé nagy ember. — Összetört, semmivé tett ember vagyok. Hallja ezt az embergyilkoló tapsot? Én futok.

— Fuss, de sípokért és druszáidért (oignon = hagyma). Ha ők a végletekre mennek, megyünk mi is oda.

— Ők! Ők! De kik azok az „ők”? Hiszen ha csak egyet ismernék közölök, mindjárt megtudnám, ki lappang a hátuk mögött. De csupa merő ismeretlen pofák, s mit tudom én, kinek a parancsára működnek.

— Jól van Oignon, ön gyáva fickó, s ez önnek jól áll; hanem gentlemaneket nem fog senki csúffá tehetni, most takarodjék ön, és küldjön maga helyett koszorúba fonott oignonokat.

— Ah uram, gondolja ön, hogy lesz valakinek bátorsága azt lehajítani?

— Fripon! Lesz nekem.

— Az istenért, azt ne cselekedje ön uram; akkor inkább még egy kísérletet teszek; a legközelebbi entr'acte alatt utasítást adok embereimnek a pisszegésre, a sípra nézve ma rossz aratás lehetne, tán egy erős chut hasonló szolgálatot teend kevesebb veszéllyel.

— Tehát lássa ön, hogy helyrehozza a kudarcot, nehogy mi vegyük át a szerepet.

Abellino ezzel visszatért az oroszánbarlangba elmondva erélyes föllépését Oignon ellenében, mely hősi magaviselet az egész klub helybenhagyásával találkozott, s mindnyájan késznek nyilatkoznak azon esetben, ha Oignon szavát nem tartja, Kárpáthy ígéretét beváltani, s a canaille ellenében határozottan föllépni.

Az első felvonás ezalatt dicsőségesen végződött; közönség és szereplők meg voltak elégedve egymással, ami nagy ritkaság. A felvonásköz alatt valami véletlen üzenet érkezett Barry hercegnőhez, mire mindkét hercegnő elhagyta a páholyt.

Ez jó jel volt az ifjú óriásoknak. Sokan Oignon úr bandájából tartózkodást éreztek a magas vendégek jelenléte miatt, s eltávoztuk után új erőre ébredt bennök a rakoncátlan-kodási vágy.

A második felvonásban nincs mindjárt dolga Mainviellenének, elébb több apróbb szereplők végzik a magok ügyeit.

Ezek jók voltak arra, hogy a kötelőködés fegyvereit előre hozzájok fenjék. Egy művész pályáján még az idegen emberek szerencsétlensége is befolyást gyakorol.

Itt kezdődik Semiramide áriája. Csendes, álomszerű ábránd, melynek dallamát az ember, úgy tetszik, mintha szívvel hallaná, s régi visszhangokat érzene ébredni mindegyik szavára.

E csendes, méla ária közepett, a halk pianissimo alatt, mint Oignon úr eleve jól elrendezé, egyszerre elkezd valaki a harmadik karzaton nagyot és cifrát ásítani, végignyúlva az ábéce valamennyi magánhangzóin.

Ennyi magánhangzóra azután hirtelen egy *mássalhangzó* következett, mely *mássalhangzó* nem találta semmiféle ábécében, nem levén az egyéb, mint egy goromba tenyérnek a hangja, mely az ásítás közepén valakinek a szájára egész súlyával ütődik.

A közönség hallá az ásítást és a csattanást, néhányan nevettek, egy-kettő pissegett, azután ismét csendesség lett, s Mainvielle-né zavartalan folytatá áriáját.

Az első jeladás megtörténvén a fiatal óriások figyelve látszottak lesni, hogy mikor kezdődik már a *chut*.

A csattanás pillanatában hangzott ugyan egypár, de arról nem lehet tudni, vajon a színpadra szól-e vagy az ásítóknak, vagy a nevetőknek.

Több nem hallatszott.

Már az áriának is vége volt, pissegés csak nem tört elé; hanem a közönség tapsolt, s az eltávozott művésznőt nyílt jelenetben kihívá.

Már ekkor az ellenfél dühe nem fékezhető magát többé; a loge infernale-ban elkezdtek pissegni. De mi volt ez annyi taps ellen? Szélfúvás, mely csak a tüzet éleszté.

— Fel a karzatokra! Fel a karzatokra! — kiálta Abellino. — Ha kell botrány, legyen az csattanós! Miért nem hozattam előre hagymakoszorúkat!

Az ember mond sokszor nagyot, amiről tudja, hogy úgy-sincs kéz alatt, s ha azután akad valami hirtelen kezű ember, aki rögtön előteremti a kért, de nem kívánt tárgyat, akkor aztán mit csináljon?

Igy járt Abellino, mert a mellette álló excellens fiatal honfi, amint meghallotta, hogy mije hiányzik, rögtön futott le a piacra, megvásárolt egy egész hagymáskofát, s a hátára vetett hagymakötegekkel futott vissza a páholyba.

— Itt vannak!

Már benne voltunk. Kárpáthy kénytelen volt végigjászani hősi szerepét.

— Fel a karzatokra! Előre, barátom! — kiálta elhatározottan.

Annyi esze volt, hogy az excellens ifjút küldötte előre.

S az ifjú titánok rohantak fel a mennydörgő Olympra, azt vélve, hogy szövetségeseiket lángra buzdítandja erélyes megjelenésök.

Jaj, de már akkor az egész szövetséges sereg siralmasan demontírozva volt.

Miként Rudolf helyesen gyanítá: Gaudcheux uram asztaloslegényei vitték ezúttal a legtitkosabb políciát. Társuk által felbuzdítva, nemcsak abban voltak munkások, hogy a nép kedvencét tetszésnyilatkozatokkal megtiszteljék, hanem egyúttal abban is, hogy Oignon úr legényeinek ellenkező nyilatkozatait idejekorán elfojtsák.

Az első darab alatt igen együgyű dolog volt kiszemelniök azon választottakat, kik a loge infernale intésére tapsolnak, s könnyű volt kitalálni, hogy a második darabban ezek fognak majd sziszegni. Az entr'acte alatt tehát, midőn a közönség meggyérül, odafurakodának melléjük, minden fogadott pisszegő mellé egy tenyeres-talpas asztaloslegény, s abban a pillanatban, amint az első pissenés megtörtént, mint a parancsolat fúródott a sziszegő oldalába egy-egy hegyes könyök vagy egy izmos ököl. Az aztán meg sem mukkant többet.

Un soufflet pour un sifflet! Ez volt a titkos jelszó, mely bonmot annyit tesz, hogy „Egy pofont egy füttyért.” S ez untig elég volt az ellenfél elnémitására. Hasonló fátum érte az ásitót is, ki hihetőleg máskor otthon fogja magát kialudni. Az egész claque le volt fegyverezve; monsieur Oignon nem képzelt egyebet, mint hogy embereit elnyelte valami titkos süllyesztő.

Ámde jöttek a triáriusok. Elöl rohant az excellens ifjú vállán a veszélyes koszorúkkal; két-három lépcsőt ugrott át egyszerre, Fennimor nem győzött utána kiáltozni, hogy e rohanás afficiálja a tüdőket.

— Itt vagyunk! — kiálta az első diadallal a legfelső lépcsőre jutva, de azon pillanatban úgy üték fejébe eddig észre nem vett kezek a Bolivar-kalapot, hogy az széles karimájaival a vállait takarta el.

Azon percben el volt szedve a muníció, a zajra kirohant a lépcsőkre a sok mindenféle tímárlegény, asztaloslegény s más afféle kesztyűtlen hadak, a gants jaunes (sárga kesztyűk) nem állták ki az ostromot, ki kalap, ki frakkszárny vesztéssel jutott vissza a lépcsőkre, az egész fellázadt óriássereg lejupitereztetett a paradicsomból, üldöztetve prédára jutott vereshagyma mennykövektől.

Benn a színházban minderről semmit sem tudtak; tizenkétszer hívták ki egymásután Jozefine-t, ki sírt elérzékenyültében, a hölgyek kendőikkel integettek, a férfiak botjaikkal verték a pallót; alig akartak megválni tőle.

Csak a loge infernale volt üres.

Ennek lakói odakinn harcoltak ezalatt az ismeretlen canaille-jal, mely bepiszkolta fehér mellényeiket, behorpasztotta kasztorkalapjaikat, legázolta glaszécsizmáikat, s összetépte sima öltönyeiket a nagy perpatvarban, mely Catalani contra Mainvielle ekként ére véget.

És ezt nevezték 1822-ben „*pompás mulatságnak*”.

★ ★ ★

A színházigazgató, Deboureaux, még aznap játék után sietett Mainvielle-néhez azon ajánlatot téve, hogy 14 ezer frankot fog neki fizetni, ha *nem lép föl többet.*

Kik a cselszövények érdekeit figyelemmel kísérték, érteni fogják, mint adhat egy igazgató 14 ezer frankot azért, hogy legjobb művésznőjétől *megszabaduljon . . .*

VII. CHATAQUÉLA

A divat virágainak rövid életök van. E kényes istenszszony paphoszi szigetén, Párizsban a dicsőség nem jár egy úton a halhatatlansággal.

Néhány hónap lefolyta alatt elmondjuk, hány új tárgy volt a hírnek, a közbeszédnek, vagy hogy műszóval éljünk: kik voltak a nap oroszlánai?

Mert egyik hír a másikat eltemeti, s aki ma bálvány volt, az holnap áldozat lesz egy új bálvány oltárán.

Tehát ápril 1-jétől egész 5-ig divathős volt a „*La belle laitière*” szerzője; 5-től 8-ig lord *Burlington*, ki a medvét játszta, s a vadászt földhöz verte, 9-től 10-ig *Debry komornikja*, kinek ura félévi fizetés fejében egy sorsjegyet adott, s ez nyolcvanezer frankot nyert rajta, mely összeget amint kezéhez vett, rögtön elkezdte hasonló gazdaságot folytatni, miként a márki maga; kocsikat, lovakat vásárolt, hotelt éablírozott, páholyt vett az opéra comique-ban, és balett-táncosnőknek udvarolt. Ezen az úton nagyon könnyű volt neki kiszámítani, hogy négy hónap múlva, tehát augusztus tizedikéig egy sou-ja sem marad abból a nyolcvanezer frankból, mire nézve jó eleve megkérte hajdani gazdáját, Debry márkot, hogy ne fogadjon helyette komornikot, mert ő majd ismét vissza fog térni.

Ápril közepéig ismét *Iván* herceget emelte föl a hír, ki megtudta, hogy *Vestris*, híres táncosnő, jószágain keresztül

veendi útját, parancsot adott azon városban, melynek ő kegyura, hogy minden fogadóról szedjék le a címert, s azok helyett az ő saját palotájára tetetett vendéglői jelvényt, mely család által a hirhedett művész nő egyenesen az ő palotájába hajtatott be, hol őt a herceg mint vendéglős fehér előkötővel, hóna alá vett sipkával fogadá, s teljesíté minden parancsait, csak azután tudatva vele, ki által szolgáltatta magát, midőn a városból ismét továbbutazott.

Őutána következett a világhírben mademoiselle Grignon, ki fiatal rat (patkány; így hívják az operáknál a némaszemélyzetet) létere egy fiatal dandyt, ki őt valahogy rászedte, a Palais Royal legnépesebb utcáján lovagkorbáccsal eldöngetett.

Elmosta a hírt valami *mangeur des petits enfants* (kisgyermek-evő), ki tán őt vagy hat embert gyilkolt meg egymás után, s ezért lefejeztetett. Mert ez is elég arra, hogy az ember divatba jöjjön.

A lenyakazott hírét elhomályosítja *Aubry kutyája*, mely lázba hozta az egész közönséget. A kutyát felváltá *Kárpáthy Abellino*, ki azt ötvenezer frankért agyonlőtte.

Következett a színházi csata, a *Mainvielle—Catalani* harc, erről legtovább beszéltek, ez a hír körülbelől kihúzta a szezont augusztus 10-ig. Ekkorra, mint előre megmondá, minden pénzét elköltötte Debry komornyikja, s ismét visszaállt inasnak elébbi urához, kivel négy hónapig gavallérságban versenyzett; mind e híreket eltörlé azonban nemsokára egy név, mely amilyen különösen hangzik a mi nyelvünknek, kétszeres bajt okoz a franciának, ki kénytelen minden elképzelhető erőszakot elkövetni beszélő műszerein, míg e nevet ki tudja mondani:

„*Chataquéla.*”

Pedig már szeptember elején senki sem beszélt egyébről, mint a csodás Chataquéláról, s nem volt derék ember, aki legalább egy új kalandot nem tudott felőle regélni, lett legyen az való avagy sem.

Igy, a hangzás után ítélve, sokáig engedhetnők találgatni a sajtóságos név alatt rejlő egyéniséget, s lenne, aki nilusi lovat, arab szemfényvesztőt vagy ausztráliai madarat vélne benne feltalálni; e malomkelepeléshez hasonló név akárminek lehetvén képviselője, csak valami eszményi tárgynak nem.

Pedig e nevet a legszebb hölgyek egyike viselte, kiket valaha a trópusok égalja szült.

Chataquela afgán hadifőnök leánya volt, s mint olyan, az angolokkali harc alatt jutott fogságra még gyermekkorában. Elébb fogságra, azután uralkodásra, mert az Európába átteltett meleg égalji virágszál azon perctől fogva, midőn lábait a szárazföldre tevő, uralkodónéja lett minden férfiszívnek.

Egészen új, idegenszerű szépség, mely a megszokottól annyiban elüt, s szokatlan bájaival ismeretlen gyönyöröket ígér.

Arc- és testbőre, mint az ezüsttel vegyített arany, fényes, de nem kellemetlen sárga, melynek hamvas bársonya alatt ez átlátszó aranyon keresztül világlik az arc hajnalodó színe, melyet láthatólag kigyullaszt a néma szenvedélyek lángja. Szemeinek fehére valami mély porcelánszerű kékséggel bír, szivárványa igazán szivárvány, mert feketéjében a napsugár minden színét vélheted ragyogni. Haja négy hosszú tekercsbe fonva, színére nézve a kékbe átmenő acél feketeségével ragyog; ajkai oly parányiak, pirosak, töltek, mint egy meghasadt cseresnye, s termete karcsú és délceg. De mit arc, termet és szemek? Mit ér a holt leírás az élőnek egy tekintete mellett? Ki tudna beszélni e szemek olthatlan tűzéről, mely világít és éget, mely kínoz és epeaszt, mely boldogít és elvarázsol? Volna-e bátorsága festőnek ecsetéhez, költőnek tollához nyúlni, ha látná ez ajkat mosolyogva? hogy más helyzetéről ne is szóljunk. S ki győzné őt minden percben leírni, hisz e csodálatos hölgy minden percben más alakot vált, még soha két férfinak nem volt róla egyenlő fogalma, és ha egy társaságban vannak tízen, Chataquélát mindegyik másnak fogja látni; egynek szende, másnak kacér, harmadiknak hősné, negyediknek gyermekét,

itt óvatos, amott öntudatlan, ma kicsapongásig víg, holnap ábrándos és méla, és ezért őrjöngnek a férfiak annyira utána.

Különben mindezekből nem szükség Chataquéla ellen gyanús elővéleményt támasztanunk, ő nem tartozott a divatszépségek, nem az entretenue-k s más egyéb könnyen hozzájárulható hölgyek sorába, ő maga volt a morál és legszigorúbb erény példaképe — afgán fogalmak szerint.

Csupán csak az afgán fogalmakat kell tehát ismernünk.

Az afgánok házassági kódexeiben nagyon kevés formáság van megalapítva a hivatalos szerelmi összeköttetésekre nézve. Az egész mindössze abból áll, hogy ha egy férfinak megtetszik valami szabad állapotban levő asszonyszemély, derekán viselt övét elküldi hozzá, s ha a hölgy megtartja azt, és cserébe a magáét küldi vissza, a házasság megkötött. Arról azután, ha a hölgy valamely férfi övével derekán jelenik meg, tudhatja mindenki, hogy ez annak felesége és többé nem szabad; a férfi azonban tartozik valamely csekély ajándékkal udvarolni a legközelebb talált boncnak, aki őket ezért megáldja.

Az elválás hasonló egyszerű formások mellett megy végbe. Amelyik félnek nem tetszik az összeköttetés többé, leoldja derekáról az övet, s visszaküldi annak, akitől kapta, s ismét szabadok lesznek. Kereshet mind a két fél új nőt és új férjet, és ezt annyiszor ismételheti, ahányszor kényelmesnek találja. De jaj volna azon nőnek, ki addig, míg más férj öve van derekán, egy idegennek engedné kezeit érinteni; az afgán erkölcs szigorú! Azon nő házasságtörő volna, s az még csak istenes dolog, hogy ezen a világon elevenen elásatnék, de a másik világon a nagy fogú Talihaméha tüzes fűrészekkel osztja ezer darabra, s mindegyiknek külön kell érezni a kint, mit ezen a földön egy darabban érzett.

Im ezen jámbor fogalmai szerint a morálnak a legtökéletesebb hölgy volt Chataquéla mindazok közt, kiket valaha a Dhavalagiri bércei neveltek.

Első férje egy angol colonel volt, ki őt magával hozta Londonba; ott azonban egy lord kisasszonyát véve nőül, tőle a fent leírt egyszerű szertartások mellett törvényesen elvált.

Ettől fogva Chataquéla nagy kedvezésében részesült Siovának, az afgánok szerelem-istenasszonyának, ki ábrázol-tatik tizenkétezer fülekkel, hogy mindazon sóhajtást meghall-hassa, melyek hozzá intéztek.

Két év alatt ugyanis alig maradt a világ fővárosaiban híres ember, ki őt rendes törvényes feleségül ne bírta volna, és Chataquéla mind valamennyi iránt szigorúan megtartá a köte-lezett hűséget és női erényt, ameddig tudniillik jónak nem látta tőlük végképp elválni.

A legutóbbi időkben a görög thermopilai hőst, Ulysses-t követte Hellasz földére, s harcolt vele együtt bátran és hősi-leg a törökök ellen, ugyanott megismeré egy csata alkalmával a lánglelkű szellemóriást, Byront, s elválva Ulysses-től, őt tisztelé meg sokat vándorolt övével, s a költővel vissza is jöve Londonba.

Alig pár hete, hogy a brit fővárosból Párizsba érkezék, itt mindenki csak róla beszél. Szépsége fölülmúl minden eddig látottat, sajátosságai elragadók.

Az ember tudja, mily végtelen szerelem lakik e szívben, és azt elérni mégis milyen nehéz.

Nem elég gazdagnak lenni őelőtte. Chataquéla tud tűrni, nélkülözni azért, akit szeret; ha kell, tud szolgálója lenni; előtte szeretetre méltónak kell lenni, mert ő szerelmet nem hazudott soha.

Neki férje van. Ez európai fogalmak szerint nagyon kényelmes dolog, mert egy férjes nővel kezdett viszony nem végződhetik házasságon, s emellett az a tréfa is van benne, hogy az ember magának örömet, másnak bosszúságot szerez, ami kettős élvezet. Ámde Chataquéla férje iránti hűségéről csak következő férje iránti szerelemből mond le, s másra nézve illethetetlen.

Ez ismét nem volna igen nagy baj, mert hiszen az ember tehát nőül venné, és azután idő jártával ismét elválna tőle; de nem olyan könnyű az afgán hölgyet meghódítani. Az európai courtoisie szegény az ő szeszélyeinek megfélemleni. A hízélgés, a léha kedvtelések őt nem mulattatják; őelőtte hősnak, bátor-nak, eszesnek, önfeláldozónak kell lenni, s nem elég mindez indulatokat szenvedni, ő az embert kényelmetlen próbákra állítja, s ha ki nem állotta azokat, kikacagja.

Őerte fáradni, küzdeni kell, pedig mily könnyű és édes az ő bírhatása!

Ez ad legnagyobb ingert a szenvedélyeknek; e csalogató csáb, mely éppen a cél előtt állít meg, mint a tenger fenekén látszó virágok, mikről azt hiszi az ember, hogy kezével elérheti, s csak ha utánok nyúl, tapasztalja, minő mélyen vannak.

Ez lázítja fel az egész elegáns fiatalságot, mindenki törek-zik az új férj helyét elfoglalhatni, ami ezúttal annyival nehe-zebb, mert a régi még bírja a nő szerelmét, és ez a régi *lord Byron*, és ez oly magasan áll korának minden arslánai felett, hogy a gondolatnál kétségbe kell esni, miszerint az ő emléké-t valaki egy szerető hölgy szívéből kitörölhesse.

És az ifjú óriások azért nem szűntek meg remélni; minden-nap ostromolják a szép egzotikus hölgy termet és szívét; a termék nyitva, de a szív zárva örökké. Ő csak szomjat oszt, de nem enyhítését a szomjnak. Játszik, enyelg, mulat velök, mint játszanék szelídített állataival; az ifjak mindennap el-mondják a klubban, ki mennyire haladt már — és ha felvetik a végeredményt, azt látják, hogy ott vannak, ahol kezdtek.

Egy délután tűz ütött ki a Mouffetard utcában.

Még akkoriban nem voltak a tűzoltó intézetek oly jól rendezve, mint most, s minden gyulladásnál nagy dob- és harangszót kellett ütni, hogy akinek ép keze-lába van, siessen a közveszélyt meggátolni.

A Mouffetard utca különben is nagyon alkalmas arra, hogy a benne támadt égés az egész környékre nézve veszélyessé váljék.

Egy tömkelege az a legcsodálatosabb alakú házaknak, mik közül némelyik több háromszáz esztendősnél, összekeveredve apró szűk sikátorokkal, mint a St. Médard, Arras, Oursine utcák, melyek csak gyalogok számára látszanak fennhagyva lenni. Egyik ház földszinti, a másik háromemeletes, de mind oly ódon, romladozott, elfeketült falakkal, szűtte kapukkal; az utcán keresztül a házak tetejére kötött zsinegről lógnak a lámpák alá, e szurtos keverékben csak a népség legszegényebb osztálya, mely a városrészt lakja, tud kiigazodni, s minthogy itt úri előfogatok és postakocsik úgysem robognak keresztül, az utca néhol oly keskeny, hogy ha szekér talál rajta keresztülmenni, a gyalogembereket a falhoz szorítja.

A rongyos középkori épületek között emelkedik magasra egy rengeteg épület vörös téglafalakkal, nagy és sűrűn egymás mellett álló ablakokkal; ez a Gobelin szőnyeggyár, mely az egész utca népességének ad munkát, kik egész nap itt dolgoznak, és éjszaka mennek rongyot keresni.

Az utca egyik végén áll a La Pitié kórház, hol a nyomor vagy bűn által látogatott nők számára van szülőintézet, a másik végén a La Bourbe kórház haldoklók számára és a Sainte Pélagie börtön a halálra ítélteknek. Ez utca népességéről tehát gondoskodva van a bölcsőtől a sírig.

Alig kondult meg a Saint Médard templomában a vészharang, a megdöbbsent nép roppant fekete füstoszlopot látott az égte gomolygani, melyet utóbb éles lángnyelvek cikáztak keresztül.

A népség azonnal minden oldalról sietett a veszélyben forgott városrész felé; a harangok egyenkint felelgettek egymásnak ijedelemgerjesztő zúrhangokban, mikből legborzasztóbban hangzott ki a Notre-Dame-i harang iszonyú zúgása.

A Panthéon térről legszebben lehet látni a tüzet, mely gáttalanul harapózott szét a sűrű épülethalmaz között; ide sietett az elegáns világ a nagyszerű tüneményt bámulni pompás előfogatain, lovon, cabriolet-n; az asszonyások késszen tartott flakonokkal, hogy ha szükség lenne elájulásra; a chevalier-k a legelső kútnál meglocsoltatták öltözeteiket, hogy azt mondhassák majd, miszerint a tüzet oltani segítettek.

Itt lehet látni Chataquéla nyitott kocsiját is körülfogva elegáns lovagoktól, kik közt látjuk Abellinót, Fennimort, az alispánfit s más honi ismerősöket, lord Burlington fenn ül a kocsi hátulsó bakján térdére fektetett hosszú látcsővel vizsgálva az égés terjedését; a többi lovagok mint hadi nyargoncok száguldanak előre-hátra tudósításokat hozva a delnő számára, ki pompás kasmír öltözetében hanyagul hátraveté magát a hintó vánkosai közé, finom rizskalapját levette fejről, s szalagjainál fogva kezében tartja, s merőn a tűzbe bámul.

Legtöbben azok közül, kik neki újabb hírt hoznak, nemigen lovagoltak odább a szomszéd utcánál, s jónak látták onnan a néptolongás elől visszatérni, csupán Iván herceg vevé magának azt a fáradságot, hogy lóháton ülve keresztültörtessen a szitkozódó canaille-on, korbácsnyéllel verve magának utat közöttük. Kis idő múlva ismét visszatért.

— A tűz egyre terjed — monda Chataquéla hintájába behajolva —, nemsokára a Saint Médard templomba is bele fog kapni, ami nagyszerű látvány lesz.

— S nincsenek itt bátor férfiak, akik ezt meg tudják gátolni? — kérde a delnő.

— Mit tehetnek fecskendők nélkül? A szűk sikátorokon keresztül nem lehet a nagyobb fecskendőket vinni. Úgy nevettem egypár jó fiút közülünk, úgy hiszem magyar mágnások voltak, kik ott vesződtek egy rokkant kertészfecskendővel, aminővel a hernyókat szokás lelövöldözni a fákról; persze az égő ház ablakáig sem bírtak vele prűszkölni.

— De hát nincs itt közelében nagy tűzoltógép?

— Van biz itt a Panthéon udvarán, de nincsenek lovak, melyek odahúzzák.

— Azon könnyű segíteni — szólt Chataquéla, s inte kocsisának, hogy hajtson a Panthéonba.

Odaérve kifogatá hintaja elől pompás angol telivér lovait, s a roppant fecskendő elé kapcsoltatá, melyet már akkor egy csoport fiatalember törekedett odább tolni.

Azzal Chataquéla elhajítá rizskalapját, felgyűrő gyönyörű karjain vállig a hímzett ujjakat, s felugorva a fecskendő ülésébe maga kezébe ragadá a gyeplőt.

— Ah! — szörnyűködének kísérői. — Ön tán nem akarja maga odahajtani a lovakat?

— Hát mit tegyek? Itt az előfogattalan kocsiban csak nem ülhetek.

Azzal közibe vágott az ostorral lovainak, a nehéz tűzoltógép mennydörögve gördült végig a kövezeten a Mouffetard utca felé. Az elegáns világ megbotránkozva csóváltatá fejét: „Minő bizarrerie! Minő feltűnni vágás!”

A kísérő dandysereg lassankint elmaradozott tőle, az élére vert néptömeg rögtön összezárult a fecskendő mögött, s míg ennek hurrákiáltással sietett utat csinálni, az utána jövő lovasokat szitkozódva kergeté vissza.

Chataquéla észre sem vevé, hogy a tűz színhelyére érve, egyedül van jelen az elegánt világból.

— Ide, ide, madame! — kiálta ekkor hirtelen egy nemes akcentussal kiejtett hang mellette, s Chataquéla egy legújabb divat szerint öltözött ifjút pillanta meg, de ki egészen össze volt locsolva és bekormozva, s a lovak zablájába kapva egy szeglethez iparkodott azokat kormányozni, hol egy ügyetlen fecskendő segélyével néhány hasonlóul díszes öltözetű ifjú törekedett az átelleni házon a tűz terjedését meggátolni.

Ez volt a legföltöbb pont. Ha a tűz e szegletet elfoglalhatja, akkor a Médard-templom veszve van. Több, blúzba öltözött

ouvrier egy másik fiatal chevalier vezetése mellett a háztetőre mászott fel, arról verve le a tetőt.

Chataquela mindezek közül senkit sem ismert; bár a legelőkelőbb világhoz kellett tartozniok, ő sohasem találkozott velök; de azok jól ismerték őt, s egy közülök rövid üdvözléssel nevéen szólítá megköszönve, anélkül, hogy bókot mondana, a tett szolgálatot, s miután az új fecskendőt a szegletre állíták, felszökött rá, s csövét megragadva, gyönyörű ügyességgel irányzá a vízsugarat a felettük égő tetőre.

A hatás rögtön észrevehető volt, a láng e részen lohadni kezdte, de annál sűrűbben sziporkázott.

Mintegy tizenkét ház égett már egy csomóban.

Egyszer nagy kétségbeesett sírás hangjai hallatszanak a tömeg lármája közül.

A Gobelin-gyárból egy csoport néember jó, kezeit tördelve, a legnagyobb kétségbeesés kifejezésével, a körülálló férfiakkal nagy erőszakra kerül őket visszatartóztatni, hogy a tűzbe ne rohanjanak.

— Mi baja azon asszonyoknak? — kérde Chataquela egy odaérkező munkástól.

— A nyomorultak, midőn dolgozni mentek a gyárba, rendszeren egy udvarba szokták beadni gyermekeiket, hol valami vénasszony viselt rájuk gondot. Most az a vénasszony valahova bizonyosan eltávozott, s azalatt bezárta a gyermekeket, és azok most mind odaégnék.

— De hát ki kell őket szabadítani.

— Hiszen csak hozzá lehetne férni azon udvarhoz, de körülkörüln minden ház ég már, hacsak valaki az égő házak tetején keresztül nem menne értök, mert a sikátorok be vannak omolva.

És valóban úgy tetszék, mintha a láрма, zavar közül távol gyermeksírás hangjait lehetne kivenni.

— Uraim, ez irtóztató! — kiálta Chataquela a körülállókhoz fordulva. — Nem hallják önök ezt a sírást? Hát nincs mód e gyermekeket megszabadítani?

— Van egy — szólta hidegvérrel azon ifjú, ki legelőbb megszólítja a delnőt —, hágcsót támasztani ez előttünk álló háznak, tetején a fecskendő folytonos működése mellett keresztülhatolni, onnan egy ember a másikat kötélen leereszti az udvarba, s ez ugyanazon kötélen egyenként felhúzza a gyermeket, s így kézről-kézre le lehet adogatni.

— Igen — szólta munkás bosszúsan lerántva sipkája ernyőjét —, de ki lesz oly merész, hogy ez égő háztetőre másszék?

— Leszek én! — szólta változatlan arccal a gavallér.

— De hát az a másik, aki onnan leereszkedik arra a veszélyre, hogyha ön elhagyja, ott vész? Hein?

— Ki fogja magát önre bízni?

— Én, én! — kiálta hevesen Chataquéla. — Gyorsan lábtót és kötelet ide! — S azzal nem sokat tanakodva magával, hirtelen kikapcsolá az öltönyét elől összetartó agrafe-jait, s anélkül, hogy a körülállókkal törődne, hirtelen leveté magáról a kasmír felöltönyt, nem gondolva meg, hogy sokkal nagyobb gyújtogatást követ el ezáltal, mint maga a tűzvész. Pompás természet nem rejté egyéb, mint egy vállait szabadon hagyó csalánszövetű ing s egy bő selyem török bugyogó, mely indu szokásként csupán térdeig ért, ott lábaihoz levén szorítva s széles csipkekarmantyúval fodrozva.

A körülállók egy percre még a tűzoltásról is megfeledkeztek.

Chataquéla nem vevé észre a veszélyes hatást, melyet előidézett, s erős, csengő hangon kiálta:

— Előre, uraim! Hozzátok a lábtót, az anyák gyermekükért sírnak, siessetek!

— Hitemre, ez asszonynak van szíve! — dörmögé magában a munkás, s elsietve, nemsokára társaival egy hosszú lábtót és kötelet hozott elé; a lábtót nekitámaszták az égő háznak, a kötelet dereka körül foná a delnő, s inte az ifjúnak, hogy menjen előre. A nép hurrákiáltása kísérte a két vakmerőt.

Az asszonyok letérdepeltek az átelleni ház előtt, s imádkozva várták a sikert a magasból.

Megállapodás nélkül haladtak felfelé. Már az ifjú az égő tetőhöz ért. Kezével int a hölgynek, hogy maradjon kissé hátra. Neki egy égő gerenda alatt kell elébb keresztülbújni. Most egy jól irányzott vízszög ér a gerendát, s a hirtelen elottott részt sikerül az ifjúnak megragadni s annál fogva a gerendát félrevetni az útból. Azzal kezét nyújtja az utána jövő hölgynek, az bátran szökik fel a zsarátnakos falra. Ez a nő vagy a jókkal, vagy a rosszakkal van szövetségben!

Ugyanazon vízszög, az alant álló gavallértól irányozva kíséri most a tűz közepett haladókat, utat törve előttük s szabadon tartva hátuk mögött. Ah, sikerült a tűzfalig eljutniok. Az ifjú helyet keres lábaival, megtapogatva a falat, ha nem omlík-e le alatta. Kezével megnyugtatólag int az alant állóknak, hogy a gyermekek ott vannak az udvarban. Most legombolítja derekáról a hölgy a kötelet, egy kiálló gerendára kétszer körülkerítik, azzal a fal párkányába fogóztatva lassankint lebecsátkozik; a kötél az ifjú kezében van, ki őt csendesen bocsátja alá; ha az ifjú csak egy percre gyáva talál lenni, a hölgy veszve van; és mindez omló zsarátnakzár s fojtó füstfelleg közepett történik. Az emberek odalenn elcsendesültek, oly mély a várakozás, a bámulat. Az ifjú fél térdre bocsátkozva mindkét kézzel kénytelen a kötelet tartani, hogy terhét el ne szalassza; eközben egy feje fölött égő gerenda lassankint elkezd alá felé hajolni; a férfi jól látja, hogy felé fog esni, alant az irtózat hangja tör ki, mindjárt ott fogja zúzni! Az ifjú nem tarthatja elé kezét, nem léphet előle félre, mert a kötelet kell tartania, csak nézi csendesen, mint hajlik felé az égő szálfa. Többen mentésére sietnek fel a lábtón a példa által bátorítva; már késő! A szálfa lezuhant! Azon percben ügyesen hajolt előle félre az ifjú, s az lábaihoz esett le alig félnyomnyira tőle.

Már ekkor több bátor férfi ért fel a tetőre. E pillanatban az udvarra szállt le a delnő. A gyermekek mind egy nagy

akácfa alá voltak gyűlve, mely lombjaival védte őket idáig a tüzeső ellen; mintegy huszonnégyen lehettek.

Chataquéla hirtelen egy rövid dorongot hurkolt a kötél végére, s kétfelől két gyermeket ültetett rá meghagyva nekik, hogy kapaszkodjanak jól a kötéltre, s azzal inte a magasban álló ifjúnak.

Az felvoná a két gyermeket, kiket a többi munkások kézről kézre adva szállítának le a lábtón.

Lássátok azon anyák örömét, kik gyermekeiket legelőbb megkapták, nézzétek ezt az őrzöngést; mint szorítják kebleikre, sírnak, s földre borulnak az öröm miatt; a többi lihegve imádkozik, hogy az isten megsegítse a fáradozókat.

Az ifjú újra két gyermeket húzott fel a kötélen; lassankint minden anya keblére ölelheti gyermekeit. Már az utolsó kettő is emberkezek közt van. Ah, de még egy nincsen itten. A legutolsó, a legkisebb, egy kis pólyában fekvő csecsemő, kit bizonyosan a szobában feledtek; egy szegény, fiatal, tizenkilenc éves asszony csecsemője, kinek férje az idén halt meg, s kinek minden vigasztalása a gyermek, s ki ott fetreng a porban kétségbeesésében hajfūrteit tépve. Az ifjú már int a tetőn álló embereknek, hogy távozzanak el, s nagyobb erőt látszik a kötélfelhúzására fordítani, mint eddig. Látszik, hogy az nem gyermeki teherrel jön ezúttal. A fiatal anya megszakadó szívvel tekint fel az égre, mintha gyermekét keresné benne, midőn óriási örömiadal zendül meg körül; a delnő felért a tűzfalra — és karján hozá fel a megtalált csecsemőt.

Néhány pillanat múlva ismét lejutott a két bátor mentő a hágcsonkon, a ház minden emelete beégett már ekkor, minden ablakon jött ki a láng.

Lejutva a földre, Chataquéla az ifjú özvegy keblére tevő a megmentett csecsemőt, a keblén viselt gyémánt fétist akasztva nyakába, s azzal sietett hirtelen magára venni felöltönyét.

Milyen szép volt! Szemei miként ragyogtak, arca derült volt és boldog. Hogy fogják áldani majd a nyomorú viskókban! — És hogy kigúnyolják majd a szalonokban e kötél-táncosi bravúráért.

E pillanatban nagy robajjal omlott össze az égő ház féloldala. Ha tíz perccel előbb történik, mindkettőt odatemeti.

Azonban a tűz ez oldalon el volt fojtva, s másfelől erősen oltották; a népség széledezni kezdett.

Ezalatt Chataquéla hintaja utána érkezett a visszatért fogattal, s inasai ugrottak szolgálatára, hogy őt ülésébe segítsék.

A delnő körültekintett, mintha valakit keresne, de a három ismeretlen ifjú már nem volt sehol; ők azon pillanatban, midőn a delnő a csecsemőt anyjának visszaadta, eltűntek a néptömeg közül, hihetőleg a hálálkodásokat akarták kikerülni.

Chataquéla hasztalan tudakozódék utánok a körülállóktól, senki sem ismeré, pedig úgy szeretne volna tudni, ki volt azon ifjú, kire ő életét oly könnyelműen rábízta, s ki azt oly erős lélekkel őrzé meg.

Néhányan azt állítják, hogy vele jött vadásza grófnak címezé az ifjat.

Igy mégis kell vele találkoznia valahol, hacsak ez ifjú nem aszkéta vagy puritán, hogy kerülje azon köröket, mikben ő meg szokott fordulni.

Mint szeretne vele még egyszer találkozni az életben. Talán semmi egyébért, mint hogy megmondhassa neki: „Ön derék férfi!”

Miként előre mondók, lesz tréfa és anekdota ez akrobatai produkcióról a *jobb* körökben elég.

A fiatal óriások klubjában az a boldogabb, aki szebb élcet tud ez esetre készíteni. Ha ők is jelen lettek volna, akkor hősi tett volna e munka, de így csak badinage, amin nevetni kell.

Chataquéla tettét százféle toldással és megfordítással adták elő, csak azt nem bírták kitudni, hogy ki volt azon:

ismeretlen hős, aki segített neki benne. Hát éppen nincs abban az emberben hiúság, hogy nem siet magát felfedezni valami újságíró előtt? Vagy ha a *jobb* körökből való, hogy nem dicsekszik vele? Ha közember, miért nem siet jutalmát elvenni a kormánytól; ha főúr, Chataquélától?

Az ismeretlen azonban nem jött elő.

Egy délben legjobban folyt a tréfa és elméncség e tárgy fölött; ezúttal Abellino vitte a szót az erkélyteremben, jelen voltak a szokott ismerősök, lord Burlington, Rudolf, Iván herceg, Debry márk, Fennimor és a többi.

— Nyomon vagyok, uraim — szólt Abellino. — Psychologicus adataim vannak, hogy az ismeretlen szalamander a nemesi körökből való.

— Halljuk az adatokat! — kiáltának többen.

— Tehát, amidőn Chataquéla azt az ajánlatot tevő a nép között, hogy ezer aranyat fog kapni, ki őt a tűz közé fogja követni, senki meg sem mozdult; ekkor azt kiáltá: „Egy csókot azon férfiúnak, ki velem jó!” és rögtön akadt vállalkozó. Hát nem közülünk valót jelent ez?

— Hihih! — kacaga az alispánfi, kinek igen jó szokása volt másnak rossz élceit megnevetni. — Hát azután megkapta-e a csókot?

— Hagyjon ön beszélni, monsieur — szólt neheztelő lenézéssel Abellino, ki igen jól tudta, hogy Magyarországon nem híják az alispánokat excellenciás uraknak, s emiatt nagyon sértette, hogy egy ilyennek a fia belevág a szavába.

— Tehát — folytatá magához térve —, a monda szerint a mi delnőnk az ismeretlen férfinak nagyobb hitelesség kedvéért ott a tűz közepett a nép szeme láttára szolgáltató ki a kitűzött csókot.

Általános kacaj, melyben csak Rudolf nem vesz részt, ezalatt valami angol lapot olvasva.

— E néembernek nagy kedve lehet a tűzben csókolózni — jegyzé meg Iván herceg.

— Hogyne! — szólt a megjavíthatlan alispánfi, ki azt hivé, hogy ezúttal Iván hercegnek valami újat mondhat, ki mint afféle muszka, ezt bajosan tudhatja. — Hisz az indus nők magukat férjeik holttestével együtt égetik meg, s az nekik gyönyörűség.

— Alig hiszem, hogy Chataquéla volt és leendő férjei valamelyikét ebben a dicsőségben részesítse — szólt nevetve Abellino, és a többi is nevetett utána mind.

Erre a szóra felkelt Rudolf a helyéből, hol eddig ült, s odalépett a kacagó társaság közé.

Szép, halavány arcán e pillanatban oly nyomasztó kifejezése ült az életunalomnak, bosszúságnak, embergyűlöletnek és megvetésnek, hogy akik ránéztek, önkénytelen elhagyták a kacajt. Tekintete különösen Kárpáthy felé volt fordulva.

Alig lehetne bizarrabb csoportozatot festeni, mint e két arcot, így egymással szemközt tekintve. Egyfelől a könnyelmű, oktalan gőg büszke, nevető arca, kihívó, gúnyoló vonásaival — másfelől az éles tekintetű, megvető, szoborszerű arc hideg, keserű mosolyával, mely amazt visszatorolni látszik. E két ember arcából azt olvashatná le egy fiziognóm, hogy ezek valaha keserű ellenségei lesznek egymásnak.

— Fogadjunk, uram, hogy amit ön mondott, az nem igaz... — szólt Rudolf, könnyeden odavetve a szót Kárpáthyhoz.

— Hogyan? — kérdék többen, elcsodálkozva Rudolf szokatlan magaviseletén.

— Fogadjon ön — szólt Rudolf, merően Kárpáthy szemébe nézve —, hogy ez a kérdéses nő képes magát férje halála esetén megölni.

— Ah ça! Ez furcsa fogadás. Ismertessen meg ön a módjával. Az idő nagy különbség, mert fő kérdés az, hogy Chataquéla még akkor fiatal legyen.

— Ajánlatom rövid és gyorsan végbemehet. Én elveszem nőül ezt az asszonyt; ez az első. Azután gondom lesz rá, hogy

hirtelen meghaljak; ez a második. Chataquéla utánam fog halni; ez a harmadik; és akkor ön kötelezve van magát tetszése szerinti módon kivégezni; ez a negyedik.

— Ah, ez bolondság! — kiálta fel Iván. — Ti oly könnyen beszéltek két nemesember életéről, mintha két tekebírót kellene választva kiutni.

— Ez pompás tréfa! — állítja a lord. — Igen sajnálom, hogy nem tőlem származik, vagy hogy Rudolf nem angol. Egyébiránt én hiszem, hogy ő meg fogja szavát tartani.

Abellino kacagott, mint szoktak azok, kik megijedtek a komoly szótól.

— Hinni vagy fogadni, uram! — szól hideg arccal Rudolf kezét nyújtva elé.

— Mit hinni?

— Azt, hogy Chataquéla meg tud halni férje után — vagy fogadni — fejet fejért!

— Áll a fogadás! — kiálta Abellino kacagva, s megragadá az elényújtott kezét.

— Nemesi szóra! — monda Rudolf.

— Nemesi szavamra! — állítja Kárpáthy nevetve.

— Hallották uraim — szólt Rudolf a körülállókhoz fordulva —, ha én nem tartom meg, amit ígértem, tartsanak gyávának, ha azon nő nem teszi kötelességét, nevensenek ki; ha pedig mindkettő megtörtént, önök bizonyosan látni fogják, hogy Kárpáthy Béla nemesi szavának meg fog felelni. Addig a titoktartás becsületügy.

Azzal vette kalapját és eltávozott.

Abellino arca az utóbbi szavaknál mosolygó gömbölyűségéből kissé hosszúkasra vált, s kezdte restelleni, hogy a fiatal óriások ezt a fogadást olyan igen jó tréfának találják. Azonban benne volt, s szükségből el kellett fogadnia a nagylelkűséget.

E fogadás bámulatos derék dolog volt, csak az az egy volt benne szomorú a jelenlevőkre nézve, hogy kifecsegni nem

lehetett. Rudolf becsületüggé tette, és ez természetes volt, nehogy a hírt megtudhassa maga az érdekelt delnő.

Lesznek sokan, kik e fogadást túlzásnak fogják tekinteni, de azokat bizonyossá tehetjük, miszerint e magas körökben igen olcsó az élet; egy szó, egy tekintet elég ok ölni és halni. Szegény embernek lehet aggodalma az élet iránt, de nagy urakhoz ez nem illik, a divatszerű blazírt kedélyek előtt pedig éppen bűn. Szegény ember tartozik életével családjának, hazájának, istenének; nagy urak között az a hit él, hogy ők nem tartoznak vele senkinek.

Ah, megálljunk! Itt mégis most az egyszer kivétel van. Monseigneur Kárpáthy csakugyan tartozik az életével valakinek: a hitelezőjének.

Mr. Griffard megtudta a fogadást, mert hiszen neki mindent meg kell tudni, legyen bár a titok lakat, diplomáciai pecsét, káptalani szentély vagy becsületszó alá lezárva. Hanem azért titok maradt, mert tőle nem származik odább.

Griffard úr tehát megtudva, hogy a tréfa annyira komoly, miszerint ha Rudolf teljesíti a fogadás föltételeit, Kárpáthy kénytelen annak eredményét elfogadni, különben jogában áll a jelenvoltak bármelyikének őt, ahol találja, föbbe löni; s lord Burlington már előre meg is vigasztalta vele, hogy ha neki magának nem lenne bátorsága fogadását teljesíteni, ő szolgálhat neki a magáéval, s a jámbor lord ellövi ötven lépésről a fölvetett tallért.

E fogadás tehát éppen nem tetszett a bankárnak. Fölkeresé személyesen Kárpáthyt, és szemére veté, hogy szerződésüket máris megszegte életveszélyes kalandba bocsátkozva.

— Ah, bah! — szólt Abellino — itt oly távol az életveszély, mint a hold. Először annak kell megtörténni, hogy Rudolf elvegye a delnőt — afgán szertartás szerint, de hiheti-e ön, hogy ez neki sikerülni fog. Ez önfejú asszony nem akarta feledni a brit poétát sem értem, sem másokért, kik mind gazdag, généreux, elegáns gavallérok; fogja-e tenni Rudolfért, ki egy

melankólikus, spleenes, Jenki szokásokkal teljes különcc. Ez alig valószínű; de föltéve, hogy megtörténhetnék, képzelhető-e egy épesű emberről, hogy ez csupán azért, hogy fogadását megnyerje, megölje magát? Ez Rudolftól bizonyosan csak kötekedés és feltűnési vágy, mely vissza fog térni a végletnél. Végre azonban még azt is megengedve, hátravan az utolsó lehetetlenség, az, hogy Chataquéla magát utána ölje, mert Indiában ez így szokás. Ez lélektani abszurdum. Egy nő, kinek ötven férje volt már, s azok közül akárhány meghalt.

— De meg kell önnek gondolni, hogy a delnő azoktól még életökben elvált, s így vallási kötelezettsége megszünt irántok.

— Ejh, hagyjon ön nekem ilyen faggatásokkal békét! Azzal hátat fordíta a bankárnak, és elkezdett fűtyölni.

Ez igen jó felelet, mikor az ember meg van fogva.

* * *

Az indu hölgy azalatt a szenvedély hevével keresé mindenütt ismeretlen lovagját, s e szenvedély majd dühvé, végre kétségbeeséssé vált, hogy sehól sem találta.

Nappal szüntelen Párizs utcáin kocsizott, nyilvános éttermekben ebédelt, a leglátogatottabb kioszkokba járt fagyfaltozni, este rendre járta a színházakat, szemüvege szüntelen sorba vett minden férfiarcot; hasztalan! Sehól sem volt, akit keresett. Ah, az kétségbeejtő; ily végtelen néptömeg között keresni egy alakot, melyet csak egyszer látott, s mely nyomtalanul eltűnt. Ki lehetett az? Mi oka van előle rejtőzni? Nincs senki, aki őt ismerté volna, hogy még csak nem is beszélnek róla? Oly közel állt hozzá, kezét szorítá kezében, éltét odaveté neki, hogy vigyázzon reá; és elfeledett csak egy szót is szólni hozzá, csak annyit kérdeni: „Hogy hívják önt, uram? Mikor fogom önt láthatni újra?” Most milyen boldog lehetne, ha e két kérdés feleletét bírná.

Egész éjszakákon át ébren van. Vén dajkája, a bűvész Hyurmala mulattatja hindu varázslatokkal, miknek mind azt kellene megjósolni, ki volt azon ifjú, és fogja-e őt újra látni.

A vén duenna felállítja az alacsony lábú asztalkára a hindu palackot. Ez egy öblös üvegedény, felül szűk, hosszú nyakkal, tele valamely sűrű, de kristálytisza nedvvel. Ekkor felül a szűk nyíláson valami aranytisza sárga folyadékot tölt belé a varázslónő, s a palack nedve azonnal elhomályosul, mintha felhőkkel töltötték volna tele, melyek sűrűn hömpölyögvé rohannak le egész a palack fenekéig mindig sötétebben, mindig feketébben. Midőn a feneket érte a felhőszerű gomolygás, elkezd a palack belseje bámulatosan megelevenülni, jövő-menő alakok tetszenek fel benne, mik változnak, eltörpülnek, egymást félretolják, s mikből a felizgatott képzelet ismerős arcokat, házakat, városokat teremt. A sötét felhőszínű tárgyakat lassankint szivárványos színek derengik át, a mezők zöldje s a hajnal pirossága játszik egymással, benne valami tündéri világítást nyernek a mozgó alakok, majd végre lassúbb lesz a ködalakok mozgása, a tárgyak mindinkább egymásba olvadnak, a szivárványló színek elsápadnak, a körforgás csodái elülednek, s az egész tünemény terét eltakarja valami átlátszótlan fakó halálszín.

A vén Hyurmala, kinek arcborét cerszínűre festette a kegyes idő, nem késik e látott alakokból, mik talányos káosszá keveredve, egymás hegyén-hátán hömpölygenek, összefüggő regéket alakítani. Elmondja asszonyának, az ismeretlen ifjú mostan hol jár. Most virágos mezőkön sétál, valahova lép, zöld és piros lesz a táj, s elhagyja, gyászos kékre, lilaszínre válik. Mik ezek a barna alakok itt mögötte? Ezek fogadott gyilkosok, kik őt meg akarják ölni. De védi őt erdő, berek, sötétzöld lombok borulnak össze mögötte, s nem sértheti őt meg senki. Túlnan egy haloványsárga alak jár, keresztül-kasul törve magát a gomolygó tüneményeken, mintha valakit keresne. Mindig kikerülik egymást. Apró gyermekfők a földön, repkedő

kígyók a légben vonulnak előtte, utána. Áldás és rágalom. Most egymáshoz közelítenek, a sárga alak megáll, a gyermekfők rózsafejékké változnak, s lugost alakítanak körüle, a kígyók galambokká, mik mindkettőjük feje fölött repkednek. Nézd, nézd, most sebesen forognak egymás körül, ah! Mindjárt egymáshoz érnek. Most összeértek — mindkét alak egyszerre egymásba olvad, s csodálatos tünemény! Az egész bűvpalackot egyszerre égő rózsafény derengi át! — Asszonyom, akit vársz, az el fog jönni érted, és azután meg fog szeretni. — Most az alakok elülnek, a nedv elsápad, elhomályosul. — És azután nem fogsz szeretni senkit többé.

Chataquela ez éjjel gyönyörű képeket álmodott, pedig reggel fölébredve, elixírral tölt csészéjét érintetlen találta; tehát az álmok másunnan jöttek.

Felöltözteté magát; viseletének fantasztikus divatát saját kalandor lelke alkotta, összekötve a hindu és európai viseletből az eszményit. Omló fekete haját homlokán keresztülkötött fehér szalag tartá hátra, a hosszú halványsárga selyemöltözet fedetlen hagyá karjait, miket sima érc karmantyúk szorítának, s az elől nyitott volatok látni engedék a csodaszép tarkasággal szőtt indu rokolyát, ahogy csak a keleti kelmeszövények mernek bánni a színekkel, a legellentétebb neműeket rikítóan rakva egymás mellé, s az egész mégis oly összhangzó. Kéblén hármás rubinkapocs fogja össze az öltönyt, s karcsú, nyúlánk derekán a délceg csipőkre leszorulva van keresztülkötve a hosszú, arannyal, ezüsttel hímzett veres sálöv, mely egészen más szabást ad az akkori kurta derekú, szerfelett prózai divatnak.

Csengetésre bejő Hyurmala, s míg szobalyányai hosszú hajfürteit csodás fonadékokba idomítják, átnyújtja neki a tegnapi látogatók névjegyeit, kik aznap nem juthattak Chataquela-hoz, mert aznap beteg volt, talán szerelemből vagy tán csak szeszélyből.

A delnő végignézi a névjegyeket. Mind ismerős, megunt, elutasított emberek. De ah, egy új mégis van közöttök.

Egy név, melyet sohasem hallott még említeni. Egy név, melyet az eddig ismert nyelvek idomai szerint még csak el sem tud olvasni. A keresztnév hátul, a vezetéknevét elől, ahogy sehol sem szokták az előtte ismeretes világban. Hisz a többiek mind megfordítva vannak: Vicomte Abellino de Carpathy, — Comte Fennimore de l'île de Szigetvár, — Chevalier Charles de Calacci (olvassd Kalácsi). Miért éppen ez az egy ily külön? A cím leghátul így: „Szentirmay Rudolf báró”.

A többi jegy kihullott kezéből, csak ez egyet tevé ölébe.

Hátha éppen ő az, akit vár. A varázspalack jót jövendőt, és annak teljesülnie kell.

Szegény indu nő, ő nem ismeré azon áldást, hogy amit óhajtunk, azért imádkozni is lehet, s csak néma vágy vagy család varázslat és múló álmak foglalkodtaták lelkét.

— Senkit se bocsássatok be hozzám! — szóló Hyurmálához. — Csupán csak azt, ki a jegynek tulajdonosa. Igérte-e, hogy visszajön?

Senki sem emlékezett rá.

— Milyen volt alakja, arca? — tudakozódék a delnő epedő kíváncsisággal.

Senki sem tudta megmondani. Kikerülte figyelmüket, s helyette másokat írtak le, kiket Chataquéla nagyon jól ismert.

Nyugtalan, maradhatlan vágyak közt múlt a dél; hintók, cabriolet-k álltak meg koronkint a hotel előtt; hallatszott a portás csengettyűje; azután ismét tovagördültek a hintók; nem az jött, akit várt.

Már a délután is ott volt. Chataquéla beteg volt az epekedés miatt, nem találta helyét, ledült kerevetére, s ismét felszökött, száz munkához fogott, és mind abbahagyta.

Egyszer ismét hallatszik a kapus csengetése, s a hindu nő éles hallása a zárt lépcsőn férfiléptek hangjait lesé el.

Szíve sebesen kezdett dobogni.

Ez ő!

Leült kerevete egyik szegletébe, karjait keblére szorítva; nem mert föltekinteni.

Félt, reszketett, mint ifjú hajadon, ki vőlegényét várja. A szőnyegek susogtak, valaki belépett rajtok.

Ő volt az! Fel sem tekintett a hölgy, de tudta azért, hogy ő jön.

Hiszen sokszor álmodta így: a hős, a bátor ifjú belépett szobájába; arca, mely a vész közepett oly hideg volt, oly búbájos, szelíden tekintte most rá, szemei, a halállal dacolók, tele voltak sugárzó szerelemmel, odaült mellé, susogott fülébe... és annyiszor álmodta ezt.

Most is úgy volt.

Az ifjú belépett, susogva üdvözlé, búbájos szelíden tekintte rá, szemei telesugárzák lelkét szerelemmel, odaült mellé... és a delnő most is attól tartott, hogy ez újra csak álom.

Pedig valóban ott ült mellette, akit keresett, akit várt, akit szeretett, és az nem volt álom többé, az ifjú meleg lehelete érinté vállait.

Chataquéla suttogva szólt hozzá, ahogy szokás álomképekhez beszélni, nehogy elriadjanak.

— Tehát Rudolfnak hívják önt? Milyen nagy kín volt nekem, hogy nem tudtam önt magamban nevének nevezni, csak arcát láttam magam előtt, és nem tudtam megszólítani.

— Én is sokat gondolkoztam ön felől — viszonya Rudolf, kinek arcán mi e pillanatban sem fogunk egyebet látni a szokott hidegségnél; a búbájt sugárzó szemeket csak a szerelmes nő szemei látják benne. Az ily hideg, halavány arc az asszonyok veszedelme. Férfiak nem tudják azt, de a nők, akik szeretnek, ismerik jól, hogy ez vezet az örüléshez.

— Tudja-e ön, mit gondoltam akkor, midőn ama vészes órában életét reám bízta?

— Gondolkozott ön rólam akkor?

— Azt gondolám, hogy midőn a gyermekek meg lesznek mentve, s nem marad hátra más, mint ön, ekkor ahelyett, hogy

önt felvonjam, levessem a kötelet a mélységbe, s magam is utána rohanjak, és ott vesszünk el együtt a tűz között.

— Miért nem tevél azt? — kérdé a hölgy kimondhatatlan epedéssel.

— Midőn az utolsó két gyermek megszabadult, önnek valami őrszellem azt tanácslá, hogy menjen be az égő házba, ha nem maradt-e ott még valaki.

— Igen, úgy érzem, mintha valaki vont volna kezemnél fogva, hogy menjek oda.

— Ön bement, s egy bölcsőjében alvó csecsemőt hozott ki, azt övével keblére köté, s így nehézkedett a kötélre. És én nem tehettem többé azt, amit akartam.

— Pedig az nekem gyönyör lett volna. Kik a tűzben halnak meg, azok egyszerre a napba jutnak, akik a földben halnak meg, azoknak ott várni kell sokáig, még mind ilyen apró porszemekké válnak, minők itt a függönyök közt besütő napsugárban táncolnak, s miket a nap szemenként szí fel magához. Legszebb a halál tűzben és szerelemben — ahogy hazámban szoktak meghalni a nők.

Rudolf megfogá csendesesen a csodás asszony kezét.

— Chataquela, légy te az én nőm!

A hölgy reszketett, nem bírt felelni.

— Menj vissza férjedhez, és válj el tőle azonnal! Én utánad fogok menni, és nőül veszek, s szeretni foglak, míg meg nem halok.

A delnő elsápadt mint a viasz, ajkai elfehérültek, remegve, lázasan rogyott az ifjú lábaihoz, ki karcsú derekát karjival átfonva tartá őt fenn, s csak akkor tért magához, midőn lehajló nyakán egy forró ajk égetését érzé. — Erre felszökött, s kezeit védőleg tartá maga elé.

— Mit tevél! — kiálta ijedt tekintettel. — Megcsókolál, midőn nem vagyok tiéd, míg férjemtől nem váltam el. A haragos szellemek ezért vészt hoznak reám.

— Közöttük és közötted állok! — szólta Rudolf magához szorítva ellenállhatatlanul a delnőt.

Egy óra múlva útban volt Chataquéla Calais felé.

Rudolf megígérte, hogy két nap múlva követni fogja.

És itt helyén van megkérdenünk: „Tréfa ez vagy való? És ha való, miben alapszik?”

Honnan e harmincéves életunalom, e bizarr különködés, e megvetése a világnak, ez útjából kitevedt eszmejárás? Megmondjuk.

Nem a máj és lép betegsége ez, hanem a léleké, és többnyire nagy lelkeké, mert kis lelkek hamar otthon találják magukat a világban. A tétlenség átka ez mindazokon, kiknek rendkívüli szellemerőt adott a sors, de ők kikerültek, nem keresték a tért, mely számukra ki volt mérve, s büntetésül ostorra vált rájuk nézve éppen e lélekerő, mert üresnek látta a világot és haszontalannak mindent, ami benne van, mely sem fáradságra, sem szeretetre, sem gondolkozásra nem méltó. Pedig ha kereste volna, megtalálta volna, hogy van valami, ami karjai fáradságára, szelleme küzdésére és szíve legmélyebb szeretetére méltó, és az — ha nem egyéb — a haza.

Tíz nap múlt Chataquéla eltávozása óta, s Rudolf még mindig hasztalan várta a delnő levelét, pedig elválásuk percében megígérte, hogy amint megérkezik, tudósítani fogja Rudolfot.

Végre elhatározá, hogy utána menend Londonba.

Ösztönszerű nyugtalanság volt-e ez vagy valódi szerelem, vagy semmi egyéb, mint egy neme azon vágyaknak, miket az ember magára vitatott azáltal, hogy sokat gondolkozott róluk?

Azon nap előtti estén, melyre elindulását tűzte, még egyszer elment a színházba, és tapasztalá, hogy sohasem unta magát oly mértékben, mint ekkor. Az egész világ rendkívül rúttnak és ostobának tetszett előtte. Mars kisasszony sohasem szavalt oly helytelenül, a claqueurök sohasem impertinenskedtek oly ügyetlenül, a páholyokban sohasem viselte magát oly kacérul a fiatal nőnem, s az ifjú óriások sohasem mondtak annyi ízetlenséget, mint ma; kín, bosszúság volt akárhová nézni,

utóbb nem is nézett sehova, hátravetette magát páholya kerevetébe, s tökéletesen készen volt rá, hogy a legelső emberrel, aki páholyába benyit, össze fog vészni.

S csakugyan nyílik az ajtó, Rudolf félvállról tekint nagy mogorván vissza, s István grófot látja belépni.

Még az a bosszúság hozzá, hogy ezzel össze sem lehetett neki vészni, mert kénytelen volt iránta egy nemével a becsülésnek viseltetni.

Az ifjú gróf csak amúgy az ajtóban állt meg, beszélva halkán Rudolffhoz.

— Ugyan kérlek egy szóra. Eszékiék vannak itt, most érkeztek Londonbul, megtudták, hogy itt vagy, az öreg asszony nagyon szeretne veled beszélni.

Rudolf leírhatlan savanyú képet csinált ez örvendetes izenethez, s amint elhatározá magát, hogy helyéből fölkeljen, mintha egy gőzgépet kellene mozgásba hoznia, oly fáradsággal tevő, s nagy kedvetlenül beleakasztva magát István gróf karjába, engedé magát cepelni, amerre annak tetszett.

István gróf egy földszinti páholy ajtaját nyitá meg előtte.

A kérdéses család egyike volt Magyarország legelőkelőbbjeinek, s két tagja volt jelen a páholyban: az öreganya, a derék, kedélyes gróf Eszéki Sándornő és fiatal tizenhét éves unokája, Flóra, kivel egy telet Londonban töltött.

Az éltel asszonyság még mindenben megtartá a császárság alatti divatot, a nagy hajporozott dupét, mely különben igen jól illik piros, egészséges matronális arcához, a hegyes derekat, hímzett virágos övvel, a szűk, megfeszülő ruhát rövid ujjjaival s a hosszú, pávafark nagyságú festett legyezőt és a könyökig érő szarvasbőr kesztyűket.

Ő foglalja el a főhelyet, a színpaddal szemközt. Átellenben ül unokája, Flóra; egy megragadó szépségű arc, melyet csak a szerény komolyság őriz, hogy az emberek utána ne örüljenek. Tekintetének nyugalma, szép tojásdad arcának halvány vonásai, melyre ha sokáig néz az ember, úgy tetszik, mintha valami

dicsfényt látna körüle, vékony szemöldöke, szelided szemei, finom ajkai valami oly harmonikus ártatlanság rajzát adják élénk, miknek látása magában képes a vulgivaga Vénust megtagadtatni a szemlélővel. Egyike azon arcoknak, miknek látása nem költ szenvedélyt, bár szépsége tökéletes.

Figyelmét egészen a színpad foglalja el, s midőn a két ifjú a páholyba belép, könnyű főhajtással üdvözli őket, s udvarias gyöngédséggel vonja el tekintetét a színpadtól, anélkül azonban, hogy azt egészen a bejövőknek szentelné.

— Ön rossz ember — szolt tréfás feddőzéssel Eszékiné Rudolffhoz —, ha hatalomkarral nem küldenék érte, bizony nem is szólhatnánk vele. Mi azt hisszük, hogy majd a színházban találkozunk vele, s ő ahelyett, hogy sorba nézné a páholyokat, behúzza magát kerevete szögletébe, és sehova sem néz; micsoda megfélekedzés ez az illő kíváncsiságról? Ön rossz ember, ön mindig akkor távozik el egy városból, amikor mi megérkezünk, mintha szántsándékkal kerülne bennünket; de most az egyszer rajtakaptuk, s mi kerestük önt fel.

— Én tettem volna azt? — szolt Rudolf, midőn szóhoz juthatott a beszédes asszonyságtól. — Nem feledkezém el a tiszteletről, mellyel nagysádtoknak tartozom.

— Csakhogy azt nehéz lett volna tanúsítania, mert holnap már indulunk az én kedves Magyarországomba.

Néhány szarkasztikus rángás Rudolf arcán azt látszott mutatni, mintha ilyesmit mondana magában: „Kell menni, mert a repcét most kaszálják, a bárányokat most nyírják, ilyenkor jó gazdasszonynak otthon kell lenni.”

Ehelyett azonban azt mondá:

— Nagysádtok még nagyon jókor hagyták el Angliát; a víg élet, a lóversenyek, vadászatok, tengeri kirándulások, a víg multságok a Jersey szigeten még csak most kezdődnek.

— Nem maradhattam már a kis unokalyányomtól, mindig unszolt még a télen, hogy szeretne otthon lenni.

Rudolf csak ekkor tekintte figyelmesebben a „kis unokalány” arcára, kit eleget látott évek előtt, mint lóti-futi gyerkőcöt, s alig bírta rejteni meglepetését a kifejelett hajadon komoly, szűzies szépsége felett. Néha egypár év alatt ideáll fejlődik a gyermeki vonásaiban keveset ígérő arc.

— Tehát Flóra kisasszony unta magát Londonban? — szólt egyenesen a lánykához intézve szavait, valószínűleg, hogy beszédre bírja, s lássa, vajon e szép arc hogy jön zavarba kérdésére.

Azonban a jó nagymamának azon kedves szokása volt, hogy az unokájához intézett kérdésekre maga szeretett megfelelni, nem engedvén, hogy a *gyermeket* valaki zavarba hozza.

— Ah uram, hogy unhatta volna magát, hiszen még gyermek, akit minden mulattat, s még sem férje, sem imádói nincsenek, hogy az unalmat megismerhesse.

— Ezt a bókot elteszem az összes férfinem nevében — viszonzva felhangoltan Rudolf, kit Eszékíné azért tüntetett ki legjobban minden ismerős ifjak között, mert legmakacsabb és legfinomabb vitatkozó társát találta benne.

— Tehát csupa honvágó — folytató Rudolf egy kerevet karjára támaszkodva —, regényes epedés a szőke Tisza után, újra hallani a malmok csendes kelepelését a tiszaváradi jegenyék árnyékából, sétálni a búzavirágok között, látni az ismerős cigánycsoportot a falu végén, mint készítenek dorombot, s hallani vasárnaponkint a tiszteletes úr magasztos elmélkedéseit.

— Ah uram, ne is folytassa tovább szarkazmusait — vágott beszédje közé Eszékíné —, mi nem megyünk Tiszaváradra malomkelepelést hallgatni, s nagyon mezei fogalmi vannak a honvágyról, ha azt csak a búzavirágok közt látja érni; mi Magyarországon is nagy városban fogunk élni.

— Annál szebb. Debrecen vagy Szeged, vagy akár Hódmezővásárhely a legtrikább élvezetekkel fognak kínálkozni.

Teszem föl Debrecenben van egy nagy híd a város közepén, mely az egész utcán végigmegy, s mely azért európai ritkaság, mert szárazföldre van építve; ezen érdekes lesz járni.

— Ön ismét csalódik, mi tiszteljük ezeket a nagy kenyértermő városokat, de lakni Pesten fogunk.

— Ah, azt el is feledtem, hogy Magyarországon van. Úgy hiszem, ott maguk nagysádtok is el fogják feledni, hogy Magyarországon vannak. Hisz az nem magyar város, hanem egy nagy német—zsidó kolónia, ahol csak a kőrösi, kecskeméti udvarban lehet hetivásárok alatt magyar szót hallani.

— Legyen úgy, uram. Eggyel többen lesznek velünk, akiktől hallani fogják. Rég volt nekem egy bizarr eszmém, csak arra vártam, hogy unokám felserdüljön. Most állandóul Pesten fogunk lakni. Minthogy Pestnek úgyis kevés díszes épülete van (1822), építettünk nagyobbserű palotát a város kitűnőbb helyén. Nyári lakul választjuk a budai hegyeket; rajta leszünk, hogy minden munkát hazai művészek és mesteremberek által teljesíttethessünk; alkalmat adunk tehetséges költőknek, művészeknek, hogy Pesten élhessenek, nagy házat fogunk tartani, honnan számúzve lesz minden idegenszerű, a divatvilág asztalainkon magyar lapokat, termeinkben magyar szót, magyar zenét fog hallani, s elkívánja tőlünk. Vagy azt hiszi ön, hogy nem sikerülend kört alakítanunk?

E kérdésnél büszkén tekintett unokájára Eszékiné.

— Sőt inkább — felelt Rudolf —, én magam örökös satellite-je lennék nagysádtoknak, ha oly szerencsés volnék, hasonló honvágtyól lelkesülhetni.

— Édes Rudolf — szólt komolyan Eszékiné, megfogva a gróf kezét. — Ön méltatlanságot követ el lelkén, midőn a legszentebb érzelmet megtagadja. S e szomorú tüneményt alig látni másutt, mint a mi köreinkben. Végignézek a páholy-sorokon, s öt-hat magyar főurat látok itt, kik állandóul itt laknak, itt vesztegetik el vagyonukat és ami annál több, szellemüket; pedig mennyit használhatnának odahaza! Látja, én

politikához nem értek, nem tudom, van-e valami szerepe főurainknak még Magyarországon. De azt tudom, hogy ha egy népet éppen azok hagynak el, akik leggazdagabbak, legnagyobbak, annak okvetlen szegénnyé és kicsinnyé kell lenni.

— Mások használhatnának még, asszonyom — felelt Rudolf hideg mosollyal —, de énnekem mi hasznomat vehetni még? Én hasznavehetetlen vagyok.

— Nem úgy, édes Rudolf, azt én jobban tudom. Én ismerem az életet, mert magam is régen élek. A mi fajtánk férfiai rendszeren így szokták; tizenhat éves koráig gyerek, addig nincs róla mit beszélni; tanul jót, rosszat, összevissza; tizenhattól húszig ábrándozó, költői vagy legalábbis epedő szerelmes; húsztól huszonötig azután elmerül a világ minden örömébe, vad, gyönyörvadászó lesz, s mikor az évek végén már azt hiszi, hogy lábaival feneket ért minden élvezetben, akkor elkezd blazírt lenni, megtagadja szenvedélyeit, megtagadja szívét, még vére melegségét is; mosolyog, vagy még azt sem teszi; ha valamiféle szeretetről beszélnek előtte, illeszen az jó barátot, asszonyt vagy hazát; játszik életével, mint unott játékszerrel, melynek nincs előtte nagyobb becse, mint egy citromhéjnak, melynek levét az utolsó cseppig kifacsarta; s ez tart harmincéves koráig, ekkor nyílik ki csak saját szívének világa, ekkor kezd el valóban élni, helyesen látni, igazán érezni, ekkor lesz belőle emberbarát, hazafi, jó férj, egyszóval boldog ember. Lássá Rudolf — és ön még nincs harminc esztendő.

Rudolf türelmetlenül várta, hogy vége legyen a grófnő textusának, s erre e mondatot szalasztá ki ajkán:

— Egy új istennek kellene támadni arra, hogy belőlem új embert teremtsen.

Valóban csak rendkívül izgatott kedélyének kell tulajdonítani, hogy ilyet mondhatott, ő, ki különben a kegyeleteket nem szokta sérteni.

Eszékiné komolyan megbotránkozék.

— Édes Rudolf, nem jólesik öntől ily szót hallanom. Láska, én kegyeskedő nem vagyok, de isten nevét szeretem, ha tisztelettel említik. Azért, hogy Párizsban az oltárra egy táncosnőt a Bal Mabilie-ből állítottak fel, isten mindenható maradt, s csodái nemcsak az elemekben láthatók, hanem az emberek szíveiben is.

Rudolf nagyot sóhajtott, mintha azt kérdené magában: „Lesz-e hát isteni hatalom, mely őt meggátolja attól, hogy meghaljon hideg, kiégett, elfásult szívvel, aki őt valaha megtanítta élni és érzeni?”

Azonban illőnek találta ez emfatikus beszédfolyamnak más menetet adni, s Flórához fordulva csupa illedelemből valami általános tárgyú beszélgetéshez kezdett vele megkérdezve tőle, hogy mulatta magát Londonban, s mik ott a legújabb közbeszéd tárgyai.

A lyánka okos, nagy fekete szemeit s tündértiszta arcát a kérdezőhöz emelve helyes hangon válaszolt, őrizkedve, hogy beszéde sem oly magas ne legyen, hogy a hallgató közönséget zavarja, sem oly halk, hogy a páholyban levők suttogásnak vehessék.

— Óh, most nagy szomorúság van Londonban. Az egész divatvilág gyászol. Midőn eljöttünk, éppen azelőtti napon temették el a leghíresebb férfit és a leghíresebb asszonyt Angliában.

— Ah, erről mi még mit sem tudunk — monda Rudolf és gondolá magában: „Ez a kis együgyű leány bizonyosan a Lord-Mayort vagy valami nagy tábornokot tart leghíresebb embernek, s híres asszonya legalábbis csillagkeresztes hölgy.”

— És ki volt ama híres férfi és nő? — kérde Flórától, mint ahogy gyermekeket szoktunk kikérdezni.

— E híres férfi — monda a lyánka némi egzaltációval, mely nemes arcához úgy illett — korának legmagasabb szelleme, a halhatatlan költő — lord Byron.

Rudolf, mintha egy villanyos ütést kapott volna minden ízeiben, úgy megrendült e névre, arca elhalványult, halántékain és fehér homlokán az erek lüktetése volt látható; egy percre a szellem elhagyta minden érzékeit.

— És ki volt a nő? — kérdé elszorult hangon, midőn ismét vissza kezdenék térni gondolatai.

— E nő egy más éghajlat leánya, ki a költőt nagyon szerette, saját istenei előtt férjeül fogadta, s midőn meghalt a férj, mint ezt őshonában szokták, utána halt, magára gyűjtva a kioszkot, melyben lakott. Tán hallotta ön valaha e nevet: „Chataquela”?

Rudolf hallgatott, nem felelt semmit.

Tehát Byron elébb meghalt, mint Chataquela tőle elválhatott volna.

És az indu nő kötelességének tartá utána meghalni.

Megelőzte Rudolfot, ahelyett, hogy követte volna.

Tehát mégis van isteni hatalom, mely egy életunt kezéből kifacsarja a saját maga ellen irányzott fegyvert! . . .

Rudolf szent borzadályt érze végigfutni tagjain, mintha azon hangokat hallaná, miknek zengése Sault szent Pálra változtatá.

És csodálatos! Amint ismét magához kezde térni, e hír által nem érzé magát kellemetlenül meghatva, ellenkezőleg: oly megnyugtató valami érzést tapasztalt keblében, mint ki egy nyomasztó álomból ébred fel, s örül neki, hogy amit látott, csak álom volt.

Szerencsére megilletődését nem vevék észre a jelenlevők, mert e percben Mars kisasszony egy monológja foglalta el a figyelmet, s mindenki oda nézett. Rudolf maga is követé a közfigyelmet, s első volt, ki a szavalás végeztével tapsolni kezdett.

— Milyen jól szavalt ma ez a Mars.

És akárhová nézett, mindent más szemekkel látott, az emberek jobbak, szebbek voltak, mint azelőtt, s midőn pilla-

natai az előtte ülő Flóra arcára visszatértek, oly hosszan, oly önfeledten nézte e szép, nemes vonásokat, hogy a leányka lassan pirulni kezdett, mint a napsugártól érő gyümölcs.

Egyszerre minden apropos nélkül fordult Eszékinéhez, ki már kezdé vendégét szórakozottnak tartani.

— Mikor utaznak nagyságtok Magyarhonba?

— Holnap korán reggel.

— Megengedik, hogy útitársuk legyek?

E kérdés oly meglepő, oly váratlan volt mindenkire, hogy senki sem felelt rá.

Azokban a hallgatás és bámulat elég válasz volt.

Rudolf hirtelen vevé kalapját és búcsúzott.

— Sietnem kell ma még ügyeimet rendbe hoznom, s szekerem iránt rendelkeznem, hogy el ne maradjak.

S azzal egy boldog ember szelességével meghajtva magát, elrohant.

Midőn egyedül maradtak, István gróf kegyelettel hajolt le Flóra kezéhez, s annak gyöngéd, fehér ujjait érintve ajkaival, halkán rebegett:

— Köszönet kegyednek.

Flóra ámultan kérdé:

— Miért?

— Hogy egy derék férfit visszaadott hazájának.

A szép hajadon fejcskékjét rázva mutatá, hogy nem érti.

Pedig az oly egyszerű volt.

Rudolf pedig sebesen rohant le a lépcsőn; egy sarokfordulatánál szinte hanyatt taszítá Debryt, ki midőn ráismert, utána eredt, s elkapva frakkja szárnyát kényszeríté megállni.

— Ecco ce! ecco ce! Megálljon ön hát. Ime egy fogadás, melyet mind a két fél megnyert, és egyik sem vesztett el! Nem hallotta ön még, hogy Chataquela meghalt? Igen! Megégette magát férje után. Tehát ön megnyeré a fogadást. De nem ön után égette meg, tehát Abellino sem veszté azt el.



I. Barabás Miklós arcképe Jókairól (1854)

— Hallottam már — szólta Rudolf teljesen osztva a márkid erülségét, s kiszabadítva frakkja szárnyát sietett magát kocsiába vetni s hazahajtatni.

Útközben mégis szemrehányásokat akart magának tenni, hogy e nő halálán legkisebb szomorúságot sem tud érezni, pedig mily végtelen volt annak szerelmi önfeláldozása. De hasztalan! Az érzelmeket erőszakolni nem lehet; úgy érzi magát, mint ki gazdag örökséget nyert; örömet tenné, illenék is, hogy szomorú legyen, de más zajosabb érzések elriasztják a gyászt.

Szívtelennek kezdé magát vádolni, gyávának, ki örül, hogy egy halálos fogadástól egy szerető szív vesztével megszabadult, s hazaérve, naplóját vevé elé, hogy újra emlékébe idézze azon napok benyomásait, melyek ama bűbájós hölgy emlékével tölték el.

De amíg ezen lapokra jutott volna, elébb más lapokat kellett végigforgatnia, mikben rég elfeledett, s most újra visszatérő érzések emlékei voltak letéve. Egy-egy arckép rég nem látott rokonoktól, egy regényes tájék rajza a Duna csendes partjain, egy ép színben megmaradt virág, mely a lapok közül kihull azon gyermekévekre emlékeztetve, mik Erdély havasai közt tölték el, az első ábrándok tiszteletre méltó ömlengései, egy ősz hajfürt az elhalt apától, kinek arca elevenen tűnik szemei elé ez ősz fürtöt látva — s aztán egy gyöngéd kézzel írt levél, melyet özvegy édesanya küldött messze világba távozott fia után, míg ő nem tudott megválni a sírtól, mely legkedvesebb halottját rejté, kinek hamvait könnyeivel öntözi most is.

Rudolf lelkének mindez emlékeken egyenkint fel kellett akadni, némelyiken sokáig elmerengett, s midőn az utolsó lapokra ért, melyeket egy szokatlan, rendkívüli érzelem vagy jobban mondva fásulat befolyása alatt írt, oly nevetségeseknek, oly szánalomra méltóknak tartá az eszméket, hogy szégyenlé végigolvasni.

Még egy kísérletet tőn lelkében az őnmaga elleni harc, mely nem akarta engedni, hogy egy vasjellem szíve által legyőzesse magát. Vevé rajzóját, s leült naplójához, hogy emlékéből belérajzolja Chataquéla arcát, ami élénk képzelőtehetsége és ügyessége mellett máskor oly jól szokott neki sikerülni.

És most leverten vevé észre, hogy ez arcot nem bírja maga elé képzelni. Felidézte emlékében azon órát, melyben őt oly ragyogónak látta, s halvány körrajzokat vetett a papírra. A kép nem akart sikerülni; az arc valamivel hosszúkásabb lett, a szemek kevéssel derültebbek, nyitottabbak, a szemöldök keskenyebb, az ajk komolyabb, s midőn készen volt, s messzi tartá azt magától, hogy lássa, helyesen van-e, megdöbbenve állt meg előtte, a kép nem Chataquélához hasonlított, hanem Flórához.

Rudolf magasabb szellemek közellétét érzé maga körül; érzé, hogy ő itt e magányban nincs egyedül; mellette, fölötte, mindenütt valami fensőbb hatalom él, ki nemcsak az elemekben mutatja meg csodáit, hanem az emberi szívekben is.

Kezei önkénytelen összekulcsolódtak — kebléből egy fohász szállt a magasba, s szemeiben egy könny jelent meg; első fohász és első könny a bezárt gyermekévek óta.

Azután újra kezébe véve rajzóját, maga elé képzelé a szép, piruló leánykát, Flórát, néhány vonást igazíta a képen, és íme az arc most tökéletesen hasonlított élő mintájához, és szerelem és mosoly sugárzott rajta.

Rudolf öntudatlanul ajkaihoz emelé a képet, és megcsókolá azt. Arcán az elpirulás ifjúkori melegét érzé előmleni. Új érzések, új vágyak hullámszórtak át erein, új színt nyert előtte a világ.

Nyugodtan és jókedvvel fogott úti készüléeteihez . . . — vissza — a szép — a szegény Magyarhonba.

VIII. A PÜNKÖSDI KIRÁLY

Tehát ismét itthon vagyunk a kedves, a szegény Magyarhonban.

Piros pümkösd hajnala van, igazán piros hajnal. Nagykunmadaras utcáin korán, az első kakasszó után nagy muzsikával vonul keresztül egy banda barna zenész, előttük járul kivont mogyorófa pálcával egy városi esküdt, s arcának haragos méltóságán meglátszik, hogy fontos hivatalos foglalkozásban jár, és hogy még ma pálinkát nem ivott.

A derék esküdt férfiú becsületesen kékbe van öltözve, ahogy rangbeli emberhez illik, pörge kalapját ékesíti egy pár nagy, kinyílt bazsarózsa, gomblyukában egy csomó szegfű muskátlilevéllal, selyempuszlija ezüstgombos, képe piros, bajusza hegyes, csizmája bojtos, sarkantyús; oly hegyesen szedegeti a lábait, mintha tojásokon járna, s félre nem nézne a világért, még kevésbé a háta mögött járó cigányokra; csak amidőn egy-egy tanácsbeli vagy választott polgár háza előtt mennek, akkor int feltartott pálcájával, hogy menni lassabban kell, a trombitát fújni pedig erősebben.

A nagy zenére mindenütt felébrednek az utcák lakói, ablaktáblákat, redőnyöket nyitogatnak, a fiatal leánykák köténnyel eltakarva kebleiket néznek ki a kapuajtón, s kívágnak szerencsés jó reggelt Varju András uramnak; de Varju András uram senkit sem ismer, mert ő ma nagy hivatalt visel, mely nem engedi meg a leereszkedést.

Majd a tisztelendő urak házai elé ér; ide be kell neki menni, mert különös foglalatossága van velük: ez a különös foglalatosság abból áll, hogy ott egy ital pálinka vár reá, melynek szelídítő hatása meglátszik orcáján, midőn visszakerül.

Ezt elvégezve legutoljára marad a legfontosabb hivatás, önagságát, méltóságos Jancsi urat megtisztelni annak rendi módja szerint.

Ez nem tréfa, mert Jancsi úr szelídített medvéket tart az udvarán, melyek megeszik az embert, tekintet nélkül esküdti hivatalára, vagy a kopók közé téved, s úgy megszabdalják, hogy sohasem látott olyat. Szerencséjére azonban egy vörös mondúros éppen odakinn ácsorgott a kapuban, azt tehát megszólítá szép békességgel:

— Felkelt-e már a nagyságos Jan — Ján — Jancsi úr?

— Ejnye, majd alig látja kend kimondani a szedteveltét. Hát! Még le se feküdt.

Varju uram kotródott tovább. Most még jelentést kellett tennie a községházánál bírák uraiméknak, melyet le is rótt Varju uram, minden hosszadalmasság nélkül, röviden elmondva.

— Mindent elvégeztem.

— Jól van, Varju uram.

Most lássunk nevezetesebb embereket.

A tisztas községi teremben ülnek hosszú sorral a falakra függesztve az ország és város celebritásai arcképben lefestve, közben elég hely maradt még a meghalt patrónusok, esperesek, kurátorok, alapítók halotti címerei számára is, az asztalon nagy, fenyegető vastagságú könyvek lenyomtatva egy ólomkalamárrissal, az asztal alja szépen be van tarkázva tintával, ahogy a tollakat oda szokták verni.

Még csak most hangzik a hajnali harangszó, s már a tanácsbeliek mind fel vannak gyülekezve a terembe, s ott

könyökölnék szép rendben a hosszú asztal körül, elnököl a bíró, egy derék kövér ember.

Az ajtó felől egy csoport fiatal legény áll kurta, térdig érő, bő gyolcs lábravalókban, pitykés dolmányaik panyókára vetve, valemennyinek tarka kendő a gomblyukában s sarkantyús csizma a lábán.

Legeslegelől mind a fiatalok között áll a tavalyi *pünkösdi király*.

Magas, szikár természetű legény, nagy, előre görbülő sashorral, hosszú bajusza háromszor is meg van kanyarítva a végéig, s megerősítve viaszos kenőccsel; nyaka hosszú és előre görbült, feketére sülve odáig, hol az ing nem éri, azon alul mintha más bőrből szabták volna. Viselete nem olyan, mint más közemberé, vászon lábravaló helyett sinóros nadrágot visel, kordovány csizmákba húzva, melyekről hosszú bojtok fityegnek alá, széles derékszíjának villogó rézcsatja szépen kilátszik a rövid zöld selyemmellény alól, mindenik dolmányzsebéből egy-egy tarka kendő lóg ki, odakötve egyik szegleténél fogva a gomblyukba, ujjain karika- és pecsétnyomó gyűrűk úgy belédagadva, hogy le nem bírná húzni.

De ami legjelesebbé teszi a legényt, az egy nagy lombos koszorú, mely fejére van téve. Ezt az ifjú leányok fonták gyászfűzekből és virágokból, úgyhogy a szegfűkkel és rózsákkal ékes füzérek hosszan omlanak a legény vállaira, mint hosszú leányhaj, csak arcát hagyva szabadon, ahol kétfelé választvák.

Ezt a koszorút nyerve el aztán, aki tudja!

— No Márton — szól hozzá a bíró —, megint itt van piros pünkösdi napja.

— Tudom, nemzetes uram, tegnap én is voltam a templomban, hallottam, mondta a tisztelendő úr.

— Hát szándékozol-e még az idén is pünkösdi király maradni?

— Már énrajtam nem múlik, nemzetes uram. Csak hatodik esztendeje már, hogy az vagyok.

— Tudod-e, hogy hány akó bort ittál meg azalatt, hány palackot törtél össze, hány vendégségből, disznótorból, lakodalomból hánytad ki a vendégeket?

— Nem tudom, nemzetes uram, nekem csak arra volt gondom, hogy egyből se maradjak ki, s annyit mondhatok, hogy soha sem bor, sem ember meg nem vert.

— Olvassa csak fel neki, jegyző úr, hány akó bor és hány bevert fej van neki a rovásán!

És kisült a lajstromból, hogy Márton hat évi pünkösdi királysága 72 akó borba került a községnek, s több mint száz mulatság bomlott meg miatta, egy korcsmárost pedig tökéletesen gazdaggá tett azáltal, hogy minden héten összetörte az üvegeit, fizette a város.

— Hát azt számolod-e, édes öcsém, hányszor mentek kárba a lovaidd?

— Sohse törődöm én vele. Nem én őrzöm, hanem az *alattvalóim*.

— Hány leányt bolondítottál el?

— Minek bolondultak el?

— Sok nemigaz jószág fordult meg a kezeden.

— Engem nem kapott rajta senki.

— De ilyenforinán a te pünkösdi királyságod vajmi sokba kerül ám a városnak.

— Jól tudom én azt, hogy ez nem a város pénzéből telik, hanem hogy nagyságos Kárpáthy János úr édesatyja, akinek az érdemes orcája most is ott függ a falon la, hagyott egy summa pénzt a községnek azon célból, hogy egyrészt imez ősi szokás fenntartassék, másrészt pedig, hogy a lónemesítés előmozdítassék, minéifogvást minden pünkösöd harmadik ünnepén összegyűlnek a lovaslegények a környékből, s versenyt futtatnak egymással; azt is tudom, hogy aki ez alkalommal győztes marad, annak a kegyes úr hagyományából szabad ivása van a város minden kocsmájában, annak a lovait minden gazda tartozik őrizni, s akárhova kárba megy, nem szabad

megzalogolni, hanem fizeti a kárt, aki rosszul vigyázott rájuk. Továbbá szabad bejárása van mindenféle vendégségbe és lakodalomba, és ha egyszer-másszor jókedvűből ki talál rúgni, azért őt testi büntetéssel illetni nem szabad — sem megcsapatván, sem pedig börtönbe záratván.

— Ejnye öcsém, be jó prókátor lett volna belőled, hol tanultál meg ilyen folyvást beszélni?

— Hat esztendeig mindig én maradtam meg pünkösdi királynak — felel a legény, mellét büszkén kidüllesztve —, nagy módomban volt jussaimat kitanulni.

— Nono — feddőzék a bíró. — Nem jó az a hányavetiség, Márton; mert majd nagyon hozzá találsz szokni ehhez az élethez, s majd nehezen esik aztán újra rendhez szokni, fizetett bort inni, s vétségek esetén megcsapattatódni, ha ma vagy holnap letelik rólad a pünkösdi királyság. Pedig vajmi hamar megesik ám, hogy egy vagy más legény elédbe hág.

— Nem született még az az ember! — szól Márton, hetykén intve a fél szemöldökével, s két hüvelykujját a nadrághasítékba akasztva nagy méltóságosan.

A tanácsbeliek is átlátták, hogy itt hiába feleselnek, de meg nem is volt illendő ilyen magas állású személy tekintélye ellen munkálkodni, tehát áttérének egyenesen az ünnepély előkészületeire.

Négy hordó bor, külön-különféle, volt szekerekre rakva, egy szekér tele frissen sült cipóval, a szekerek mögé volt kötve szarvánál fogva a levágásra szánt két ökör.

— Ez nem jó leszen így — monda büszkére változtatott hangon Márton, ki egészen beleszokott már abba a peremptórius parancsoló hangba. Nagyobb *pompa* kell ide. Ki látta azt: a vágni való ökröt szekér után kötni? Holott azt a mészárosoknak kell kétfélől szarvánál fogva vezetni, a szarvára pedig citromot kell tűzni és szalagot kötni.

— Ejnye, hogy tudja az öcsém a módját!

— A hordók tetejébe pedig üljön fel négy-négy szűz, az osztogassa onnan füleskanccsókkal a bort!

— Parancsolsz-e még valamit, Márton?

— Hát! A cigányok húzzák az én nótámat, mikor megindulnak, nekem pedig tartsa a lovamat két hajdú, mikor felülök rá.

Minden a parancsolat szerint történt.

A népség rövid isteni tiszteletét végezve, megindult szép rendben ki a mező felé. Elöl lovagolt két esküdt pántlikával bevont rézfokost tartva kezében, utánuk a szekérre rakott cigánybanda égbekiáltó hangokon harsogtatva a Márton nótáját. Ezek után jött közvetlen a két felpántlikázott tulok, nekigyürkőzött mészároslegények által vezetettve, kiknek nem győzött eleget rimánkoani a saraglyában ülő vén brúgós, hogy az istenért el ne eresszék azt a bikát, mert ő lesz az első, akit fel fog bökni, veres nadrágjának miatta.

Ezek után jöttek az élelmiszeres kocsik, hátrább a boros társzekerek, fürge hajadonok ültek minden hordón.

Itt következett Varju uram. A sors még magasabbra emelte. Most lovon ült, s kezében egy nagy veres zászlót tartott, mellyel majd kiverte a szél a szemeit. Ha szabad arca elégtelenségéből következtetni, legalábbis azt gondolhatta, hogy ha Márton pümkösi király, akkor ő pümkösi palatinus.

Végre jött a pümkösi király. Lova nemigen szép, de nagy, csontos, tizenhat markos állat, s ami hiányzott rajta a formából, az meg volt neki adva cifra sallangokban, serénye tizenkét füzérbe szalagok közé fonva, nyeregtakarója farkasbőrből.

Nem rosszul ül a lovon. Egy kicsinyt lóg rajta, de ez nem a bevett reggelitől van, ez csak megszokott hetykeség, hol oldalt, hol hátra hajlik, pedig oly szilárdul ül a lovon, mintha hozzá volna nőve.

Mellette kétfelől két pógár lovagol kivont kardokkal, kiknek ugyancsak vigyázni kell magukra, mert Márton lova, amint észreveszi, hogy valamelyik ló fél fejfelé előbb van nála, olyat harap rajta, hogy elbődül bele.

Utána jönnek hosszú sorral a pályázó legények, mind-egyik arcán látszik valami biztató sugára a reménynek, hogy hátha ő lesz nyertes! Ki tudja, hátha tavaly óta meghosszabodtak a lova lábai? Hátha a többié rosszabb lett?

Befejezi a menetet az úri és fakó szekerek rende, melyek nagy port verve száguldnak a lovasok nyomában, megrakva vidám ünneplő népekkel, s körülűzködve szekéroidal és lószerszám zöld gallyal és repülő kendővel.

Így érkezik ki a síkra. Azon pillanatban tarackdurranás jelenti, hogy a legfőbb patrónus, Jancsi úr, a gazdag nábob, elindula kastélyából. A népség az elárkolt kertekben s temetőkben helyezi el magát. A bizakodó lovasok kiállnak a síkra, egy-kettő kevélyen fincoltatja a lovát, nagyokat kongatnak karikásaikkal, fogadásokat tesznek egymás között, és az mind borba megy.

Nemsokára a kertek alól támadó porfelleg jelenti, hogy Jancsi úr közelít, a dombra állított gyerekek futnak nagy sivalkodással, mert most mindjárt nagyot fognak löni kettőt.

Két vasból készült állat van a földbe ásva s beverve facövekkel; egy tapasztalt ember, ki a francia háborúban is járt, messziről hason mászva közeledik feléjük hosszú póznára szúrt égő taplóval, s megbántva vele gyújtólukaikat, elpukkantja szépen a veszedelmes ágyút; a facövek kimegy a levegőbe, a népség szétszalad előle, nehogy valakire ráessék, azután meg hogy lesett, ismét odatódulnak meglátni, hogy nem lett-e valami belőle, amíg odafenn járt.

Amint az úri hintók láthatóvá lőnek, hol a nép előtt elhaladtak, óriási vivátordítozás volt hallható (még akkor magyarul nem tudták mondani), melyet azonnal zсібongó víg kacaj váltá fel.

Hát ezúttal azt a tréfát gondolta ki Jancsi úr, hogy Vidra cigányt felöltöztette pompás aranyos ruhába, őt ültette a négylovas díszhintóba, maga pedig utána fakó szekéren ülve

hajtattott, a jámbor népség aztán elébb nagy vivatokat kiáltott az aranyos ruhának, később pedig meglátva, hogy abban a cigány van öltöztetve, annál nagyobb lón kacagása, s ez a jó urat úgy mulattatá.

Vele jöttek a két udvari bohócon kívül legszívesebben látott vendégei: a Bács megyei *Horhi Miska*, ötezer holdnyi birtok gazdája, ki át szokott néha rándulni egy *szóra a szomszédba* (Nagykunságba) kedves komájához, úgy például eljött hozzá márciusban, s körülbelől augusztus végével kérdezé meg, hogy kinek is hitták a szabolcsi második alispánt. Otthon azalatt meghagyta, hogy míg haza nem megy, aratáshoz, kaszáláshoz ne fogjanak; lábán maradt minden termése. Ez egy. Másik a híres *Csenkő Laci*, a legszebb ménes birtokosa az Alföldön, ki ha más szekerén nem ülhet, gyalog jár, mert sajnálja szép lovait befogni. Harmadik *Berki Lőrinc*, a leghíresebb vadász és agarász a környékben, oly folyvást tud hazudni, mintha diktálnák neki. Negyedik *Kalotai Frici*, kinek az a különös rossz tulajdonsága van, hogy ami kezeügyébe akad, pipa, ezüstkanál, zsebóra, azt menten ellopja; akik már ismerik, jól tudják, ha valamijök elveszett, hogy hol keressék, s minden tartózkodás nélkül nyakon fogják, kimotozzák a zsebeit, s ez őt legkevésbé sem szokta megzavarni. Végezetre itt van *Kutyfalvi Bandi*, a legpompásabb ivó és verekedő az országban, ki valahányszor iszik, mindig elszakolja ivótársait, inni pedig úgy tud, mint egy nílusi ló, és sohasem látta őt senki holtrészegnek.

Ilyen ripők kompániából állott Jancsi úr környezete, kik mind nagyon tetszetek maguknak azon gondolatban, hogy őket *eredeti fickóknak* tartásák, s ennek kiérdeklésére fül nem hallott, szem nem látott ostobaságokon törték a fejüket, melyek között a legszelídebbek közé tartoztak ezek: a vendég lovainak farkait többül levágnatni; újdonatúj hintóját oly apróra faragtatni, mint a forgács; a házat felgyújtani, mikor legjobban mulatnak alatta; fényes délbén, mikor legtöbb nép jár a városban, oly kosztümben jární végig a sétányon, amelyet csak az

úszóiskolában szokás viselni; ortodox zsidókkal szalonnát etetni, s más efféle zseniális dolgok, melyek egy időben nagyon mulatságos elméncségeknek tartattak.

Az úri vendégek megérkezvén a barna zenészek háromszoros tust fúvának, azzal az előljáró esküdtek kimérték a pályatért, a cél végéhez odaállíták Varju uramat a vörös zászlóval, túlnan pedig a lovaslegényeket, sorshúzás által határozott sorban, úgyhogy az úri nézők az egész futtatást a legkényelmesebben láthassák hintaikról.

A pályatér ezer lépésnyi volt.

Jancsi úr már inteni akart aranygombú botjával, hogy süssék el a tarackokat, a harmadik lövés leendvén jel a verseny kezdésére, amidőn túlnan a pusztáról nagy vágatva lát közeledni egy lovaslegényt, ki nagyokat kondítva karikásával rohan a pályázók felé, s nemsokára a két esküdt elé érve megáll, s megbillentve kalapját elmondja röviden, hogy ő is szerencsét próbálni jött a pünkösdi királyságer.

— Ki vagyok, mi vagyok? Sohase kérdezzék; ha legyőznek, úgylis odább megyek, ha én győzök, úgylis itt maradok! Ez volt válasza az esküdtek kérdésére.

Senki sem ismeré a legényt. Szép, barnapiros arcú, huszonhat éves fiú volt, kicsiny, pörge bajusszal, mely betyárosan felfelé volt csapva, vállaira ömlő haja göndör karikába szedve, fekete villogó szemei s merész kifejezésű szája, termete alacsony, de izmos és ügyes, viselete népies, de a kényességig tiszta. fehér lobogó ingén keresve sem lehetne találni egy pecsétet, s kalapját a hosszú árvaleányhajjal úgy tudja viselni, mint akármilyen gavallér.

Akárhol vette azt a paripát, amelyen ül, de gyönyörű állat: nyugtalan erdélyi telivér, hosszú, földig érő sörénnyel és farkkal, egy percig sem tud nyugton maradni, egyre táncol és ágaskodik.

Odaállítják őt is sorsot húzni, s azután elvegyül a többi lovas között.

Míg ott alkudozott, az úri lócsiszárok szemügyre vették a lovat, a lovasra nem sok gondjuk volt, de a paripa figyelmet gerjesztett.

Végre megtörtént a jeladás, az első tarackdurranásra elkezdtek hánykódni a paripák, a második lövésnél elcsendesültek füleiket hegyezve figyelmesen, csak egy-két tapasztalatlanabb paripa toporzékolt még apróra. Ekkor a harmadik pukkanás is elhangzott, s azon percben megindult az egész sor a pályasíkon.

Öt-hat mindjárt eleinte kivált a többi közül, ezek a legszelesebb lovasok, kik az elején sarkantyúzzák lovailkat, s utóbb elmaradnak, köztük van a legújabbban érkezett legény is.

A pünkösdi király a középtájon lovagol még csípőre tett kézzel, s meg sem mozdítja korbácsát.

Midőn háromszáz lépésnyire haladtak, akkor azután egyszerre sarkantyúba kapja a lovát, s kieresztve karikását, egyet rikolt, ésháromszökéssel kinn van a többiek csoportjából.

Ekkor kezdődik a lárma, az ostorcsattogás, valamennyi lovas lova nyakára fekszik, a kalapok hullnak, a menték repülnek, a pálya közepén mindenki azt hiszi, hogy ő leend a nyertes; egy paripa elbukott lovagostul a porban, a többi előrenyargal.

A hintókrul szépen lehet látni, mint vágat előre a többi között a pünkösdi király, fejéről a hosszú virágfűzér repülve vonul utána. Egyenkint elhagyja azokat, akik eléje vágattak, s valahányat elhagy, egyet pattant az ostorával, rákiáltva hetykén:

— Szorítsd öcsém!

A pályatér negyedik részében már világosan elhagyta valamennyit, csak egy van még előtte, az idegen legény.

Márton nekirugaszkodik ennek is, az ő lova hosszabb, de amazé gyors, mint a szellő. Már csak kétszáz lépés az élet. A fiatal legény visszanez versenytársára önbizakodó mosollyal, az urak onnan a hintókról kiabálják: — „Ne hagyd magad!” —

mely kiáltás mind a két versenyzőt illetheti, Jancsi úr felállva nézi az érdekes versenyt.

— No most mindjárt elibe vág! Nem biz a. Ez is sarkantyút adott a lovának. Egyet pattantott, s repül mint a fergeteg; milliom adta, milyen ló, s hogy ül rajta az a suhanc! . . . No Marci, most mindjárt vége a pünkösdi királyságnak! Már csak száz lépés az élet . . . Vége van! Nem bírja többet elérni.

Úgy is lett, az idegen legény egy egész másodperccel hamarabb ért a célhoz, mint Márton, s ott a zászló előtt megállt. Márton azonban, amint odaugratott, hirtelen kikapta Varju uram kezéből a zászlót, s diadalmasan kiálta a legényre:

— Ne is gondold öcsém, hogy te győztél, mert az a parancsolat, hogy aki hamarabb elkapja a zászlót, azé a pünkösdi királyság, már az pedig az én kezemben van.

— Úgy? — szólt a legény nyugodt szívvel. — Nem tudtam. No majd a másodszori futásnál ügyelni fogok rá.

— Ugyan ügyé? — mondta Márton. — Tán biz azt gondolod, hogy majd akkor is magam elé eresztlek? Nem éred azt hajasan. Most is csak annak köszönd, hogy a lovam megijedt a lobogós üngödtül, s félreugrott, különben ott hagytalak volna, ahol szent Pál az oláhokat. No de csak gyere másodszor, majd megtanítalak rá, hogy ki a legény a gáton!

Ezalatt a többi versenyzők is beérkeztek, kiket Márton százféle okokkal sietett felvilágosítani, hogy miért tudott az idegen legény hamarabb odaérni, mint ő. Utoljára még az is kisült, hogy nem is ért oda hamarabb, csupán csakhogy egy paraszthajszállal volt előbbre a lovának a feje, mint az övé.

Az idegen legény hagyta őt beszélni békével, s csendesen, jókedvvel léptetett vissza a kiindulási vonalra.

E nyugalom, ez önbizakodó engedékenység teljesen megnyerek számára a közönség rokonszenvét a garázda Márton ellenében, s az úri sereg között élénk fogadások kezdtek szövődni, mégpedig tízet egyre, hogy az idegen lesz mind a három futásban a győztes.

A tarackokat újra megtöltötték, a legények ismét sorba álltak, a harmadik lövésre megindult a versenyző csapat. Most már egyszerre ugratott ki mind a két versenyhős a többiek sorából. A pálya közepén már mind elhagyták egy öllel a hozzájuk közelebb jövőket, s szorosan egymás mellé férközve vágattak a zászló felé.

Egész a pálya végeig egyik sem bírta megelőzni a másikat. Midőn már csak alig ötven lépésnyire voltak, hirtelen nagyot durrantott ostorával az idegen, mire a megriadt paripa három nekidühödött szökést téve, egy egész fejjel előzte meg Márton lovát, s ez a különbség egész a pályacélig változatlanul megmaradt közöttük, bár a pütkösdi király korbácsnyéllel verte is tajtékzó paripáját.

Az idegen legény elébb ott volt a zászlónál, s ezúttal úgy kikapta azt Varju uram kezéből, hogy maga Varju uram is leesett a lóru.

Márton magánkívül dühében vágott ostorával az előle elragadott zászlóhoz, s lyukat hasított annak piros lebernyegén. Hasztalan düh. Az esküdtek odajövének, s a mérgében reszkető pütkösdi király fejről levevék a virágkoronát, s feltették a győztes fejére.

— Nem kell az a kalap! — kiálta rekedten a legyőzött lovas, midőn kalapjával kínálták. — Visszanyerem én még azt a koszorút újra!

— Pihenést kell nekik engedni! — kiáltának a hintókról.

— Nem szükség — felelt Márton dacosan —, én nem vagyok fáradt, sem a lovam, mi futunk, ha belehalunk is. Ugye Ráró?

A paripa, mintha értené, hogy mit beszélnek hozzá, kapált lábaival, s fejét szügyébe hanyta. Az esküdtek visszavezették a fiatalságot a vonalra.

Sokan átlátva, hogy e két lovassal nincs mit versenyezni, kiálltak a sorból, s a nézők közé vegyültek, úgyhogy a két versenyhős alig hatodmagával maradt a síkon.

Annál érdekesebbé lón a verseny, mert a tömeg nem vonta félre a figyelmet.

Mielőtt harmadszor is hozzáfogtak volna a versenyhez, az idegen legény leszállt a lováról, s a temető árkából egy hajlós fűzfavesszőt metszve, arról lehánta a leveleket, s karikását nyakába vetve, így ült fel ismét lovára.

Még eddig egyszer sem ütötte meg paripáját.

Most, amint meghallotta a nemes állat a vékony fűzfavessző éles fűtyölését, elkezdett ágaskodni. Két lábra állt, és zabláját harapta dühödten, körös-körül táncolva két hátulsó lábán. A legényt félteni kezdték, nem attól, hogy lova leveti, mert arról szó sem volt, hanem hogy elkésik vele, már a második lövés is eldőrdült, a többi mind hosszúra ereszté a kantárt, és felkészülve várt, az ő lova még egyre ágaskodott, s lábaival kapálta a földet.

Amint a harmadik lövést tették, az idegen lovag egyszerre rávágott a fűzfavesszővel a lovára, s odaveté a kantárszárat.

Mint a vihar száguldott előre a megcsapott ló, szilajon, böszülten nyargalta be a tért, ahogy csak akkor tud futni a paripa, ha valamitől megrettent, s magával ragadja veszendő lovagját. Senki, senki sem ért még csak közel is hozzá, maga Márton több ölnyi távolságra maradt el mögötte már a pálya felén, a népség bámult a lovag vakmerőségén vagy paripája dühén, amidőn hirtelen a sebes roham közepett lebontakozik a legény fejéről a hosszú virágfüzérés korona, s lehull a földre. Az utána rohanók patkói mind összegázolták.

Ő maga észre sem vevé koszorúja elesét, míg a célhoz nem ért, hol már előre vissza kellett tartania minden erejével böszült paripáját. A célt elérte, de a koronát elveszté.

— Így nem lehet pünkösdi király! — mondának többen. — Minek vesztette el a koronát?

De hát ki lesz akkor? A koronát senki sem vette észre a földön, beletapodták a porba.

— Ez nem igazság! — kiáltozott a nagy rész, míg többen új futtatást indítványoztak.

— Én mindenre kész vagyok! — monda az idegen legény.

— Megállj öcsém — szólt rekedt, eltompult hangon Márton, ki reszketett a dühtől —, váljék el hát köztünk, hogy melyikünk a derekabb legény. Itt a síkon te jártál elébb, megvallom, jobb lovad van, ehhez a bolond is ért, csak gyors lova legyen; de gyere, mutasd meg: ember vagy-e ott is, ahol meg is kell állni? Látod, itt sok szép népség van együtt, s ennyi nép számára nem hoztak többet két tuloknál. Ez kevés lesz. Gyere velem, ha legény vagy, hozzunk még egy harmadikat. Nem kell messze mennünk, itt a nádas közepén van egy kivert bika, aki már két hét óta rontja a vidéket, embereket ölt meg, gulyákat kerget szét, kalangyákat dúl fel, az utazószekereket felforgatja az útban, s bekergeti a városba a mezőről a munkásokat, a város valamennyi bérese, gulyása nem bírta egyesült erővel elfogni, menjünk mi rá ketten, s amelyikünk ide hajtja, legyen az a pünkösdi király.

— Itt a kezem! — szólt versenytársa tenyerébe csapva az idegen legény minden hosszas gondolkozás nélkül.

Akik hallották a köztük tett fogadást, kezdtek tágulni mellőlök, hisz ezek veszett emberek, akik az ünneplő nép közé akarják hajtani a szilaj bikát!

— Nem kell félni! — mondta Márton. — Mire ide hajtjuk, úgy megszelídül az, mint a bárány, vagy mi is ott maradunk.

Hirtelen, mint a futó tűz terjedt el e vakmerő fogadás híre. A népség félénkebb része iparkodott elárkolt helyek mögé jutni, a bátrabb legények lóra kaptak, utánok menendők, hogy meglássák a merénylet sikerét; az urak is mind paripáikat hozatták elő, még Jancsi úr is nekihajtatott parasztszekerével. Tán azt hitte, hogy őiránta még a szilaj állat is tartozik respektussal viseltetni?

Alig félóránnyira a várostól kezdődik az a rengeteg mocsár, mely innen azután lenyúlik egészen Püspökladányig és fel Nádudvarig és Tiszafüredig; abban bizony ellakhatik nemcsak a szilaj bika, de még a hipopotamus is.

Egyfelől gazdag búzavetések terülnek, másfelől magas sötétzöld sás mutatja a vonalat, ameddig a víz szokott járni, csak egy keskeny gát választja el a rétet és kaszálót az ingoványtól.

A legelőkön elszórva tanyázó gulyák pásztoraitól csekély fáradsággal meg lehetett tudni, merre jár most a kivert bika a mocsárban.

Jelenleg éppen a füzes sziget bokrai közé vette magát, oda látták becsörtetni, s egész éjjel ott morgott, böngött, csak nappal hallgatott el.

Tudnunk kell mindenekelőtt, hogy miféle karakterbeli állat egy kivert bika?

Mikor egy gulyához két bika kerül, vagy pedig egy ifjabb borjúból felnövekszik, télen át csak elvannak csendesen, legfeljebb, ha összetalálkoznak is, nagy morogva összevetik homlokaikat, s úgy elforognak egymás körül, s ha a bojtár közükbe hajítja botját, szétszaladnak; de amint a tavasz kinyílik, s a fűszerebb virágok merészebbé tesznek minden fűevő állatot, midőn a vér forni kezd, mindkettő magasan kezdi hordani szarvait, már messziről bömbölnek, ha egymást meglátják, s a gulyásoknak ugyan ügyelni kell, hogy ne találkozhassanak. Ha azután egy meleg nyári napon, mikor a pásztorok gubáik alatt alusznak, megkeríti egymást a két ellenséges főnök, eldöntő viadal kezdődik közöttük, mely rendszeren az egyik elestével vagy futásával végződik. Ilyenkor már hiába iparkodnak őket a pásztorok szétválasztani, a nekibőszült állat nem lát és nem érez, minden erejét megfeszíti, hogy ellenét letörje. Gyakran órákig eltart a viadal egy szérűnyi téren, melyen úgy felkapálják a fűvet, mintha szántva volna. Amelyik azután végtére hanyatlani kezd, érzi, hogy társa erősebb,

iszonyú bömbölés közt elkezd futni a gulya közül, belevadul a pusztába, véres nyelvvel, véres szemekkel kóborol keresztül-kasul mezőkön, vetéseken, gyakran visszatér oda, ahol meggyaláztatott, de a gulyához nem megyül többé, s jaj minden élő állatnak, amit előtalál; azt, amily messziről meglátta, elkezd üldözni; van rá eset, hogy a fára felfutott utast napokig előrizte a fa alatt, míg odavetődő csikósok el nem tereltek onnan, sőt újabb időkben a Szolnok felé járó vaskocsit is megtámadta egy ily bőszült állat, a szemközt jövő gőzmozdonyra rohanva előretartott szarvaival, s az összeütközésnél agyonzúzatott.

A gulyások utasítása szerint könnyű volt rátalálni a bika tanyájára, a magas nád között két külön út volt kivehető, melyeket maga előtt gázolt; a két legény egymástól különválva, a két külön úton indult el a bőszült vadat keresni. A nézőbe jött lovasok ezalatt a magas gátra vonultak fel, honnan a füzest egészen be lehetett látni.

Alig haladt Márton mintegy száz lépésnyire a sás között, midőn meghallá a bika mormogását. Egy percig gondolkozott, ha ne kiáltson-e a más úton járó legénynek. De utóbb győzött benne a büszkeség; egyedül küzdhetni le az állatot, s kibontva dróttal fonott végű karikását, karjára öltve az összeszedett pányvát, merészen nekiindult egyedül azon helynek, honnan a dörmögést hallotta jönni.

Ott feküdt a természetes vad a sás közepén, térdig beleásta magát a mocsárba, körös-körül nagy területben legázolva maga körül a tért bőszültségből vagy elővigyázatból.

Amint meghallá a közeledő csörtetését, felnyújtá fejét, egyik szarva korábbi tülekedésben meghajolva előre állt, a másik hegyesen fölfelé. Kormos fekete homloka tele volt tüskés, ragadós vízi bojtorjánnyal, orrán egy nagy hasítás be nem hegedt sebe látszék.

Meglátva a közeledő lovas, rögtön két első lábára emelkedett, s hosszú, ismételt vad bőgését hallatá.

Márton ki akarta csalni a síkra az állatot, hol könnyebben bánhatott vele, mint itt ez ismeretlen söppedékben, s mintegy kihívó jelül nagyot pattantott karikás ostorával.

E boszontó hangra dühödten szökött fel helyéből a szilaj állat, s a lovag felé rohant.

Ez rögtön megfordítá paripáját, s futott ki az ingoványból, maga után csalva a bőszült bikát.

Amint kiért a vadállat a mezőre, s körültekintve meglátta a gáton álló sokaságot, mintha sejtene, hogy mit akarnak vele, egyszerre megfordult, s morogva, bosszúsán lefeküdt az ingovány szélében.

Márton erre ismét visszafordult reá, s ostorával pattantott felé.

A bika elbődült rá, de meg sem moccant helyéből, sőt inkább az orrát is beledugta a sásba, s azután kongathatott tőle eleget a csikós, nem is felelt rá, csak a farkával csapkodott a légben.

Mártont bosszantá e makacsság, s közelebb léptetve a szilaj bikához, rávágott egyetkarikás ostorával. A horgos acélsodrony, mely az ostor végébe volt fonva, egész csíkot hasított fel a vad állat bőrén; de az meg sem mozdult. Egy második vágás a nyakát érte, hegyes pattanással csípve ki egy folt bőrt; a bika csak nyögött, de fel nem állt, s fejét úgy eldugta a sás közé, hogy a pányvát nem lehetett belevetni.

Most már a vadász kezdett dühbe jönni, egyre vágta, ütötte a magát megbikacsoló vadat, anélkül, hogy azt meg bírná indítani; már többen a lovasok közül oda kezdettek hozzá seregleni, kiket boszontott a bika gyávasága, s lármájokkal igyekeztek azt felriasztani.

Ekkor egy ostorcsapás hirtelen a szemét találta a bikának. Villámgyorsan ugrott az egyszerre talpra, fejét megrázva, ádáz dühvel rohant a lovagra, s mielőtt annak ideje lett volna előle menekülhetni, oldalt kapta, és iszonyú lökéssel feltaszítá a porba lovastul, keresztülgázolva rajta. A többiek rémülten futottak szerte. A legázolt paripa vergődve iparkodott ismét talpra

állni; hasztalan! A fenevad szarva keresztüljárta vékonyát, a nemes állat nem fog többé versenyt futni a mezőn, véresen hull ismét vissza, maga alá szorítva lovagját, ki lábával a kenyelbe keveredve, nem bír alóla kiszabadulni.

A felzaklatott vad irtóztató bömböléssel állt meg a síkon, lábait megvetve a földön, kivágott szeméből csorgott alá fekete szügyén a vér. Nem üldözte a futókat, hanem ismét visszafordult, s meglátva a földön fetrengő lovat és lovagot, bakkecskeszerű szökéssel kezdett feléje rohanni, szarvával itt-amott felhányva a földet.

Isten legyen irgalmas kegyelmes a szegény legénynek.

Végre sikerült Mártonnak lova alól kiszabadulhatni. Amint a bika meglátta, hogy ellenfele talpra állt, veszett dühvel nyargalt reá egyenesen. Egyetlen rémkiáltás tölté be a levegőt, többen elfordíták arcaikat, most mindjárt vége lesz!

Ebben a pillanatban, amint alig egy szökésnyire volt már áldozatához a vad, hirtelen megállt, és nyakát hátrakarta. Egy ügyesen vetett pányva hurkolása szorította azt össze, melynek vége az idegen lovag kezében volt, ki most törtetett elő a sás közül. Meghallva a hajcolás zaját, sietett arrafelé, s éppen jókor érkezék. Egy perc múlva versenytársa össze lett volna tiporva.

A meglepett fenevad a fojtó hurkot nyakán érezve hirtelen új ellenének fordult; de már akkorra ez is megfordította a kantárszárát, s a pányvakötelet vállára kapva elkezdett futatni a síkon keresztül.

E volt a futtatás! A nehéz vadállat versenyt száguldott a leggyorsabb paripával, a kötél megfeszült nyakán, hanyatt-homlok rohant előre egyenes irányban, nem látott már semmit, futni fog, amíg meg nem szakad bele.

A legény egyenesen a versenytér felé nyargalt vele, s egyszerre félreugratott előle lovával; a bika elfutott mellette, s ekkor a lovas maradt hátul, a vad futott elől. Azt sem vette már észre.

A lovag ekkor elővóná karikás ostorát, s elkezdte vágni hátulról a bikát, az mindig sebesebben rohant; a lódobogás, ostorpattogás, a nép ujjongatása elvevék eszméletét, csak futott; orrán, száján megeredt a vér, egész teste tajtéktól habzott, nyelve kicsüggött szájából; végre a versenytérre ért az összegyűlt népség ordító tömege közé; erős lábai megcsuklottak alatta, de nem bírta már magát megtartani, egy árokban elbotlott, s messze előrerohanva orrával túrta a földet, azután végignyúlt a pázsiton, és megszűnt élni.

A népség ujjongva, vivátozva kísérte végig az utcákon az új pütkösdi királyt, kinek eközben minden tanácsbeli és a főbíró háza előtt meg kellett állapodni, s ott egy pohár bort kiinni annak egészségére, mely szokás azt bizonyítja, hogy a pütkösdi királynak nemcsak jó futónak, hanem jó ivónak is kellett lenni; mely tulajdonság még szükségesebbé vált azon körülmény által, hogy mindezeket elvégezve utoljára Kárpáthy János úr kastélyába kellett mind az esküdtekkal egyetemben megtérnie.

Fenntartjuk magunknak az alkalmat e kastélyról s annak saját vigalmairól annak idejében beszélhetni, s hogy történetünk egyik újabb szerepvivőjének tért nyithassunk, magát a többiekkel egyenlő érdekűvé nőhetni ki, ezúttal a mellékes tárgyakról csak futólag fogunk emlékezni. Különben is a következő vigalom nem tartozik azon érdekesebb látványok közé, miket a Kárpáthy-kastély egy-egy János fővétele napján szokott mutatni, amidőn összesereglik a gazdag nábob névnapjára a vidék nemessége és cigánysága, s amidőn színészek ütik fel a szím alatt ponyvaberkeiket, poéták jönnek versenyezni örült ditirambokkal, s hírhedett szónokok mondanak kacskaringós tóosztokat, amidőn tűzijátékok lövetnek el, s csűrök égnek le, s az égés lángjai közt ott húzzák a barna zenészek táncra kerekítő nótáikat, s az urak táncolnak parasztmenyecskékkel.

Mindezek helyett most csak az *örök pohár* vad mulatságát fogjuk látni, mely abból áll, hogy egy nagy üres teremben

körbeülnek az *eredeti fickók* egy nagy gömbölyű asztal körül; az egész teremben semmi összetörhető bútor nincsen, csupán kicsiny, kartalan, gömbölyű székek lábak nélkül, melyeket nem lehet megfogni s egymás fejéhez vagdalni. Ekkor kézbe adatik egy gömbölyű talpatlan pohár, melyet nem lehet letenni az asztalra, hanem amint a hajdú, ki minden ember háta mögött áll, teletöltötte, ki kell inni menten és a szomszédnak átadni, ilyenformán szüntelen körüljár a pohár, s valahányszor egy vendég kiissza, a többinek ezt a nótát kell dalolni:

Valahányszor az oláh mondja: „szinyetátye” stb.

Az eredménye e jeles mulatságnak az szokott lenni, hogy majd egyike, majd másika a vendégeknek kidúl a sorbul, azt azután a hajdúk felfogják, s lefektetik a fal mellé egy gyékényre; ott alhatik másnap délig, a többi iszik tovább. E kétségtelenül igen kedélyes mulatság mindaddig tart, amíg csak egy ember marad utoljára az asztalnál, aki rendesen Kutyfalvi Bandi szokott lenni.

A feltett borból előre meg lehet mindig jósolni, milyen kimenetele lesz az esti mulatságnak. Amint azt a borok különböző szelleme hozza magával.

Mikor neszeményre jár az örök pohár, akkor a közönség lármás, beszédes lesz, egyik pajkos anekdota a másikat éri, s kacagnak rajta eleget; akik kidúlnak, alusznak csendesen horkolva, s aki utól marad, sorba csókolja jókedvében az őt vezető hajdúkat.

De mikor villányira megy a verseny, akkor már a tizedik fordulónál hajba kapott a közönség, mérges, haragos mindenki, törököt akar ölni, s egymást nézi annak; a földön heverők ordítanak és nyögnek, az utolsó hős birkózásnak ered a háziúr fogdmegeivel, s úgy kell lekötözni az ágyba.

Egyszer valami külföldi bort próbáltak ilyképpen, akkor meg az egész társaság azt képzelte, hogy szélvészektől hányatott hajón van, s hogy megkönnyebbítse a hajót, kihányt az ablakon minden széklet és asztalt, a földön fekvők tengeri betegségről.

ordítottak, s Kutyfalvi Bandi mind ki akarta őket is hányatni a tengerbe.

Hogy azonban kettős cél legyen összekötve, míg a pohár egyet fordul, kivált népes társaság közt, unaloműzés végett előveszik a kártyákat. — Csak kicsiben fognak játszani — mondják —, egy húszasban. Egy óra múlva aztán már ezerek állnak egy lapon, s nem egy bölcs, előrelátó férfiú jár úgy, hogy felteszi magában, miszerint nem issza le magát, s kicsinyben fog játszani, s eldül tele fővel és üres erszénnyel.

Mint a magyarázatból látjuk, e szellemdús multság nem sok változatosságot ígér, s arra, hogy az ember gyönyörűségét találhassa abban, mint hány a poeta cigánykereket közkívánatra, s hogy mond viszont verseket a cigány, minő dikciókat tart a helybeli kántor, s hogy éneklí el viszont a déleesti dicséretet a komoly képű Horhi Miska; szükségképpen oly állapotban kellene lennünk, mint ők, márpedig olyankor olvasni nem szoktunk.

Amint az esküdtek felvezették Jancsi úrhoz az új pünkösdi királyt, a nagy úr meghagyá, hogy mindenki takarodjék ki a szobából, csak ők maradjanak egymással egyedül.

Jancsi úr lábait egy nagy kád vízben tartva, s egypár keserű mandulát ráogatva ült karszékében. Mindez arra való volt, hogy a ma esteli ivásnál jó előkészülettel lehessen.

— Kinek hínak, öcsém? — kérdé a pünkösdi királytól.

— Kis Mihálynak, szolgálatjára, nagyságos uram.

— No te Kis Miska, te derék fiú vagy! Te nekem megtetszettél. Mármost te esztendeig pünkösdi király fogsz lenni, ugyé? Hát mit mívelsz ez alatt az esztendő alatt?

A legény felpödörte pörge bajszát, s felnézett a plafonra.

— Magam sem tudom én. Annyit tudok, hogy nagyobb úr leszek, mint eddig.

— Hátha esztendő múlva levetnek?

— Akkor megint visszamegyek csikósnak Nádudvarra, ahonnan jöttem.

— Nincs sem apád, sem anyád?
— Egy szikra sincs nekem. Sohasem láttam egyiket is.
— Hát megállj te, Miska. Mit szólnál hozzá, ha én téged még nagyobb úrrá tennélek, mint amekkorának képzeled magadat; beültetnélek ide az úri kompánia közé, adnék pénzt, amennyi kell, hogy igyál és kártyázzál velök mint nemes Kiss Mihály úr, nádudvari földesúr.

— Én nem bánom; de nem tudom ám én, hogyan kell magamat viselnem, hogy úrnak nézzenek.

— Légy mentül nagyobb betyár, annál nagyobb úrnak fognak tartani, csak a szemérmetség az, amiről a parasztra rá lehet ismerni.

— Ha csak ez kell, én kész vagyok rá.

— Mindenüve eljársz velem, iszol, kártyázol, garázdálkodol, verekedel, megvered a férfit, s elcsábítod a lyánt, aki hagyja magát. Egy esztendő múlva azután vége a püнкösdi királyságnak, leveted az úri gúnyát, s beállva hozzám hajdúk hadnagyának, felveszed a piros mentét, s szolgálod azokat az urakat, akikkel együtt ittál és kártyáztál egész esztendeig, s segíted hintóba ülni a kisasszonyokat, kik együtt farsangoltak veled. Én ezt igen jó tréfának találom; nem tudom, te is annak találod-e? Hogy fognak káromkodni az úrfiak s pironkodni a dámák, ha megtudják, hogy ki voltál.

A legény egy kicsinyt gondolkozott, azután megbiccenté fejét:

— Nem bánom.

Jancsi úr megnéze óráját:

— Most háromnegyed négyre. Ráemlékezzél! Mához esztendőre háromnegyed négyre kitelik az uraságod és nemesiséged, addig oly úr vagy, mint a többi, minden hónapra kapsz tőlem elpredálni való pénzt ezer forintot, az első ezer itt van a bugyillárisban. Most eredj, hajdúim majd felöltöztetnek, ha készen lész, gyere le az ivóterembe. Goromba légy a cselédekkel, különben észreveszik, hogy paraszt vagy; s az urakat csak

a kölyök neveiken szólítsd, per Miska, Bandi, Laci, Frici, Lenci. Engem úgyis tudod, hogy Jancsinak hínak.

Fél óra alatt fel volt Miska öltöztetve úrnak.

Az ivóteremben már ekkor nála nélkül is vígan voltak, mert itt az a szokás, hogy mindenkit szívesen látnak, de senkire sem várnak. A háziúr bemutatta az érkezőt vendégeinek mint nemes Kiss Mihály nádudvari földesurat, ki mint „eredeti fickó” csikósnak öltözve jött a pünkösdi királyságért versenyezni, s ott oly derekasan viselte magát.

Ezt mindenki eredeti tréfának találta. Látszik a szeméből is, hogy úr és nem paraszt! Minden mozdulatja, ahogy székre leül, ahogy lekönyököl az asztalra, ahogy a kalapját a szegletbe vágja, azok a betyáros tempók, világosan mutatják, hogy a jobb körökben növekedett; holmi valódi betyár fel sem merné itt ütni a fejét, míg ez az egész világgal csak úgy komázva bánik. Most már mindenki emlékezett rá, hogy a legelső látásnál felismerte benne az urat, sőt némelyek még azt is bizonyosan tudták, hogy itt-ott a főispáni ebédeken, a statutiókon találkoztak vele. Miska természetesen szinte mindazokra jól emlékezett, s egy perc alatt pajtáságot ivott az egész társasággal, s oly ismerős lett velök, mintha mindig köztük lett volna, s szinte maga is elcsodálkozott rajta, hogy milyen könnyű ez úri magaviseletet elsajátítani.

Az örök pohár eközben elkezdte vándorpályáját.

Miska új, eddigelé nem ismert bordalt kezdett el, a társaság azonnal felkapta azt, és sokkal szebbnek találta az eddiginél.

Kalotai Frici nagy érzékenységében odarohant hozzá, s összeölelgette.

— El ne lopd valamimet a nagy ölelgetésben, hej! — monda neki Miska, mely mondás, minthogy nagyon helyén volt Frici irányában, az egész társaság által hatalmas elméncségül fogadtatott, ámbár eredetileg nem volt egyéb csárdai impromptunál.

Egy óra alatt tökéletes hőse lett Miska az úri társaságnak, ivásban senki sem haladta túl, a poharat mindig körömpróbáig hajtotta fel; elkezdtek kártyázni, ő mindjárt tele marokkal rakta a pénzt, nyert egyre-másra, mint a *bomlott óra*, s még csak egy arcvonással sem mutatott rajta legkisebb örömet is, oly hidegvérrel nyúlt a pénzhez, mintha otthon zsákkal állna nála, s még kölcsön is adott Kalotai Fricinek, ami világos megvetése a pénznek, mert az sohasem szokta visszafizetni.

A többség feje már lógott a borversenyben, mindenki túl volt azon a határon, ahol a bor jókedve végződik, s kezdődik a mámor, mikor már az ember nem érzi a bor ízét, csak a szédelő ingert, mely csábítja a még többet ivásra. Kutyfalvi Bandi ilyenkor szokta elővenni régi tudományát, mely abból állott, hogy feltartott nyakkal egy egész pohár bort ki tudott inni, anélkül, hogy egyet nyelne aközben, vagy hogy műkifejezést használjunk — anélkül, hogy egyet *kortyantana*. Ehhez, mint tudva van, igen jó öblös és gyakorlott torok kívántatik, s Bandin kívül alig volt még egy-kettő a társaságban, aki azt utána tudta csinálni.

— Ez mind semmi — szólta Kis Miska, legkisebb erőtetés nélkül teljesítve a feladatot —, de csináljátok meg azt, amit én! Próbáljon valaki úgy, miként én, dalolva kiüríteni egy poharat, anélkül, hogy a dalolást félbeszakasztaná.

Ez akkoriban még új tudomány volt és igen nehéz, miután kivitelére nemcsak az szükséges, hogy a bornak a torkon keresztülpatakzása alatt a gégefő, az ádámalmacsutája meg ne mozduljon, hanem még efelett az is, hogy ugyanakkor félbeszakítatlan hangot kell adni.

E mutatványt közbámulatra remek ügyességgel teljesíté Kis Miska, s átadá a poharat, hogy csinálja utána más.

Természetesen mind belebuktak. Minden pohár bor egy-egy újabb kudarcnak lett okozója, az ivók egymáson nevettek, mert az éneket mindegyik kénytelen volt félbeszakítani az ivás alatt.

Kis Miska még egyszer megmutatta, hogy hogyan kell. — Ide azt a poharat! — kiálta végre Bandi, s hozzáfogott ő is a kísérlethez; egy darabig csak ment is az ének, de akkor a cigányútra talált szaladni egy csepp ital, s egyszerre visszacsapódva az elfojtott lélegzet, mint a tengerből felmerülő cethal vagy mint a szökőkutakra faragott tengeri isten lövellte szét egyszerre fejének minden nyílásán a torkán akadt italt.

E jelenetet óvatosabb körülírással nem bírjuk részletezni.

Igen jó mulatságnak tartják ezt, s szoktak vele dicsekedni.

Az egész asztal felugrált, a társaság majd megpukkadt a kacagás miatt, még Bandi fuldoklott a köhögéstől, ha egyszer-e egyszer csendesült tüdejének rohama ököllet mutatva Miskára és kiáltva: — „Megöllek! megöllek!” — S midőn el tudott végre csendesülni, felgyűrte ingujjait vastag, húsos karjain rekedten ordítva:

— Készülj, mert megöllek! Megölöm az egész kompániát!

E szóra ki-ki menekült az ajtók felé; ismerték már a szokását, jó volt ilyenkor előle futni vagy lefeküdni, mert a medvék természetével bírt, hogy a földön fekvőt nem bántotta. A hajdúk hirtelen kezdték kifelé cepelni Jancsi urat is. Aki kevésbé tudott lábaival parancsolni, meghúzta magát az asztal alatt.

Csak Kis Miska nem mozdult meg helyéből.

Kutyfalvi nagy, brutális erejű ember volt, háromvékás zsákot a fogaival keresztülhajtott a fején, a tallért ketté tudta harapni, s lefogta egyes-egyedül a szilaj lovat, mely tulajdonágok oly tekintélyt szerzének számára, miszerint igen nagy foka az ittasságnak volt arra szükséges, hogy ismerősei közül valaki kikössön vele, s az ily merénylet rendesen azzal végződött, hogy az éktelen Brontes könnyebb testalkatú ellenfelét tökéletesen kimángorolta.

Jaj teneked Kis Miska! — sóhajtja minden lélek, aki látta, hogy ő egyes-egyedül teszi ki magát e gigász dühének, ki fel volt bőszülve a rosszul sikerült bornyelési kísérlet miatt, s feldöntve

az előtte álló székeket kinyújtott karokkal rohant reá, hogy egyszerűbe szétmorzsolja.

De a csikósbul váltott gavallér szokva volt már az ilyen viadalokhoz, s amint ellenfele közel jutott hozzá, hirtelen karjai alá ugrott, s megmutatta ő is, hogy mi a csikóstempó.

Egy kézzel megragadni az ellenfél nyakravalóját s egyet csavarintani rajta, hogy a lélegzete elálljon, ugyanakkor gáncsot vetni neki lábbal, s a másik kézzel keresztülvetni a térdén. Ez a csikóstempó, mely a legóriásibb erejű verekedők ellenében is rendesen sikerül, csak az ember ne restelljen egypár ütletet kiállni a fejére, mire nézve gyakorta szoktak a csikósok fedetlen fővel járni a napon, hogy koponyájok megvastagodjék, úgy hogy a fokos se törje be.

Az ajtókból visszatekintő cimborák csak egy nagy zuhánást hallottak, amint Kutyfalvi Bandi roppant természetével megüté a földet, s látták, mint terül el a nagy erejű ember mozdulatlan rátérdelő ellenfele alatt, s engedi magát tarkótól talpig végigveretni, ahogy ő szokott tenni mással, ahogy ő verte meg nemegyszer egyik-másik cimboráját poharazás közben. Ah, jól esik ökelmének! Minden ember örült rajta, hogy rájárt a rúd, s midőn végre Kis Miska elereszté nyakravalóját, s ott hagyta a földön végignyúlva, csaknem tenyerökre vevék a sok évi sérelem megbosszulóját, s azután egész reggelig az ő egészségére ittak.

Kutyfalvi pedig, kit a cselédek e kis tréfa után kivittek a teremből, s szépen ágyba fektettek, délig aludván, azt álmodta, hogy egy magas hegytetőről egy mély kőbányába hengerült le, s a kiálló köveken összevissza zúzta minden porcikáját, s felébredvén nagyon csodálkozott rajta, hogy álma hatását még most is érezi.

E naptól fogva Kis Miska kedvence lett Jancsi úrnak s a környékbeli minden hímkompániának.

Hogy ez utóbb kiejtett szónak okát adjam, el kell mondanom, hogy az Alföldön és különösen a Bánságban van egy

neme a férfiszeparatizmusnak, mely nem elégszik be azzal, hogy a nők befolyását minden nyilvános téren nélkülözze, hanem ezt még társadalmi életébe, vigalmaiba is átviszi. Hol nők vannak, ott ők nem tudnak mulatni, vagy rajta vannak, hogy minél előbb megszöktessék őket a társaságból; az ilyen kompániák tagjai többnyire azon fajta emberek, kikre magányperceikben sem vár nyájasabb, szelídebb lények boldogító közelléte, kik a parasztszolgálon s a városi *olcsó szépségeken* kívül minden egyéb női ismeretséget kerülnek; ha nősök, feleségeikkel úgy bánnak, mint szolgálóikkal, és szolgálóikkal, mint feleségeikkel. Az ilyen társulatok a legjobb terjesztői minden barbarizmusnak, s betyárszemináriumok úri emberek számára. Ha poéta volnék, nevezhetném az ilyen hímtársaságokat erdőknek virág nélkül, és nem volna igazam, mert hiszen borvirág, mákvirág, akasztófavirág ott virágozik szépen.

Az 1825-iki országgyűlés némi szakadást idézett elő ez erőteljes társulatokban; kit egy, kit más hivatás kiragadott a baráti körből, s bár a rokon lelkek egymást Pozsonyban is megtalálják, mégis az akkori időknek volt már valami szokatlan fordulata, amely más ágakat oltott az elvadult kedélyek galagonyatüskéibe; kezdtek politikáról beszélni. Még ez is elég vad mulatság, de legalább mozgásba hozza nemcsak a torkot és tüdőt, hanem az észet és szívet is, eszébe juttatja az embernek, hogy vannak érdekek, melyek a borozásztalon túlterjednek; s az a föld, melyet beszántunk, learatunk, melyet zálogba adunk, elvesztegetünk, nemcsak domíniumnak, hanem egyúttal hazának is nevezetetik, s ennek a hazának követelei vannak irányunkban, melyek, amióta kamatjaikat nem fizetjük, iszonyú összegre kezdenek terjedni.

Szóval: a vadpohár helyét felválták a zöld asztalok, a hímtársulatok helyett klubok fogadták ismerőseinket, s nem egy elvadult kedély ismert e téren nemesebb hivatásaira.

A Kárpáthy-család legidősebb tagját is Pozsonyba idézte a nemzeti alkotmányos foglalkozás; megvált, bármi nehezen

esék, bohócaitól, kutyáitól, cimboráitól, hajdúitól és parasztleányaitól. Csak Miskától nem bírt megválni. Őt elvitte magával Pozsonyba. Lehet azonban, hogy ezt csak mulatságból tévé, miszerint a pszeudonemessel ott még több főurat hozzon barátságba; ki tudja, még tán egy grófkisasszony is beleszerethet a fiúba, s milyen jó tréfa lesz akkor a vőlegényt skárlát montúrban bemutatni, mint hajdút, ki a bakra szokott felugrani, mikor az uraság a hintóban ül.

Kis Miska azonban a pozsonyi elegáns társaságokban nyílt, vidám kedélye s csinos, férfias alakjának ajánlólevele mellett mindenütt kedvezően fogadtatott.

A mívelt köröknek saját szótára van, a durvaságot híják szelességnek, a rossz kifejezéseket eredetiségnek, a heveséget férfiaságnak és a figyelmetlenséget komolyságnak; ilyenformán Miska egy sereg szép tulajdonsághoz jutott, anélkül, hogy egyéb változott volna rajta, mint hogy mente helyett atillát vett fel. Született úr volt. Mindenki bámulta, nem ugyan az eszét, mert azzal keveset bajlódott, hanem férfias előnyeit, piros arcát, karcsú termetét, villogó szemeit, fekete bajuszát, ami mind többet ér minden tudománynál, s ha felült lovára, és ha egy szót sem szólt is, külön ember volt száz tudósnál, ki íróasztalánál görbe hátúvá tudományozza magát, s bárha a közjogi és alkotmányos viták alatt szeretett is bölcsen hallgatni, de viszont tudott beszélni ott, hol ismét a haza atyjai hallgattak többet: a hölgyek körül, s nem egy érzékeny kalandróli monda volt már közforgalomban egyik vagy másik delnőről, ki némi kitüntetésben részesíté a dali kalandort, kiről ugyan senki sem tudta, hogy jószágai hol fekszenek, hanem azt leheté tapasztalni, hogy pénze mindig van elég.

Jancsi úr csak titkon nevetett magában, mert piros pünkösd napja már közeledék, s Kis Miskával a fiatal főurak nagy-része pertu volt már, s itt-ott lehetett hallani, mint kérdezősködnek gondos édes mamák a derék ifjú körülményei felől, kik nem látták kedvetlenül annak leányaik körüli megjelené-

sét, sőt titok fejében megsúgák meghittebb barátnéiknak a kitüntetések, melyek okot engedének azt gyanítani, hogy a derék ifjú komolyabb célokat táplál magában.

Az ilyen titkok nagyon hamar el szoktak terjedni, s az öreg Kárpáthynek furcsa rohamai kezdődtek; gyakran a legkomolyabb társaságokban elkezdett fennhangon hahotázni; ilyenkor az jutott eszébe, hogy néhány nap múlva ez az ünnepelelt gavallér az ő hajdúja fog lenni; néha az ágyban felült kacagni, sőt egy ízben plena sessione, mikor legtöbb úri nép volt a karzaton, s éppen a jegyzőkönyvet olvasták fel, a főúr észrevéve, hogy a karzaton ülő delnők lornyettjei mint keresik a körülcsoportosult fiatalság között Miska deli alakját, efelett oly fékezhetlen kacajba tört ki, hogy akciót kapott miatta; amiért rögtön le is fizette a bírságiumát, mégpedig egyúttal megduplázva, miután semmiképpen sem bírta magát visszatartóztatni a nevetés további folytatásától.

Végre elkövetkezék a legmulatságosabb nap. Itt volt piros pünkösöd napja.

Kárpáthy nagy, költséges oszonnát rendezett a Dunán túli ligetben, melyre mindazokat meghívta, akik Miskával valami ismeretségben voltak.

Milyen derék multság lesz az, az annyiszor diadalmas hőst mint inast mutatni be a társaság előtt. Jancsi úr nem adta volna e tréfát egy uradalomért.

Éppen háromnegyedet ütött négyre.

Úgy volt kicsinálva, hogy már ekkor a pünkösdi király ott várakozzék az előszobában, s Jancsi úrhoz csak akkor bocsátassék be.

— Hát ez micsoda új módi! — kiálta Miska, amint beeresztették, s levágta magát egy karszékbe —, mióta várakoztatják a becsületes embert tíz percig az előszobában?

Jancsi úr szájában pipa volt, melyet éppen akkor tömött meg dohánnyal.

— Te, fiam, Miska — szólt nagy ravaszsággal —, kelj fel csak onnan a székről, s gyűjtsd meg a pipámat.

— Ott a fidibusz mellette, gyűjtsen rá maga; eléri.

Jancsi úr rámeresztette szemeit.

A fiú bizonyosan maga is elfelejtette, hogy mi nap van ma. Annál érdekesebb lesz, ha még ő maga is meglepetik általa.

— Hát szerelmes öcsém, tudod-e hogy ma van piros pünkösöd napja?

— Tudja a pap, meg a kalendáriumcsináló; hát mi gondom nekem arra?

— Ej ej, gondolj csak rá, hogy háromnegyed négyre megszűnt a te pünkösdi királyságod.

— Hát aztán? — kérde Miska legkisebb megütközés nélkül, atillája antik opálgombjait csiszolva selyemkendőjével.

— Hát aztán! — kiálta Jancsi, ki kezdett dühbe jöni. — Hát aztán e perctől fogva nem vagy többé úr!

— Hát mi vagyok?

— Mi vagy? Paraszt vagy, betyár vagy, gézengúz, jöttment sehonnai pimasz vagy, aki kezet csókolhat nekem, ha hajdúmnak megfogadom, hogy éhen vagy az akasztófán ne vesszen.

— Ah, dehogya! — felelt Kis Miska szépen felpödörve bajuszát. — Én nemes Kiss Mihály vagyok Almásfalva birtokosa, melyet tegnapelőtt vettem Almásfalvi Kázmér tömegéből örök áron százhúszezer forinton, mégpedig bírói végrehajtás útján, tehát a legbiztosabb jogcímen.

Jancsi úr csodájában majd hanyatt esett.

— Százhúszezer forinton! Hát hol és mikor találtál te ennyi pénzt?

— Tisztességes úton — szólt Kiss Miska mosolyogva — s egy esteli ülés alatt több nemes cimboráimmal való játszás közben. Még többet is nyertem, hanem azt egy pompás kastélyra szántam, melyet jószágonon fogok építtetni, hol a nyáron át lakom.

Jancsi úr előtt tökéletesen megfoghatóvá lett a dolog; a pozsonyi országgyűléseken sokkal nagyobb öszvegeket is volt szokás nyerni és veszteni.

Csak egyet nem értett még az egészből.

— Hogy vehettél te nemesi jószágot? Hiszen nem vagy nemesember.

— Az is nagyon egyszerű. Amidőn két hétig a minap távol voltam, azalatt egy dunántúli megyében időztem; ott kihirdettetém, hogy egy elszakadt tagja a nemes Kiss családnak itt maradt rokonait keresi, azért ha vannak e vármegyében nemes Kissek, akik emlékeznek Szabolcsba vándorolt rokonaikra, s nemesi leveleik birtokában azokat is kívánják részesíteni, alulírtnál ezer forint átvétele végett szíveskedjenek magokat jelenteni. Egy hét alatt ötvenkilenc Kiss família emlékezett vissza szabolcsi rokonaira, s hozta hozzám különféle nemesi leveleit; nekem nem volt egyéb dolgom, mint kiválasztani, amelyiknek legkülönb címere volt, azzal összecsókolóztunk, megcsináltuk a genealógiát, én kifizettem az ezer forintot, ők atyafivá fogadtak, a diplomát kihirdették a vármegyén, és most én is nemesember vagyok; itt a címer a gyűrűmön.

Jancsi úrnak ez a tréfa még a saját magáénál is jobban tetszett; ahelyett, hogy haragudott volna, összecsókolá a ravasz kalandort, ki túljárt mindenki eszén, s míg játékot vélték űzhetni vele, addig ő játszotta ki az egész világot, komolyan elfoglalva a csak tréfából neki szánt szerepet.

IX. EZERNYOLCSZÁZHUSZONÖT

Ilyenek voltak a magyar társadalmi viszonyok e század első negyedében . . .

Sokan legnagyobb uraink közül még akkor nem is ismerék azon hazát, melyben napi járó földeknek voltak birtokosi; idegen, tán soha nem hallott volt előttük a nyelv, melyen őseik beszéltek; idegen helyekre pazarlák gazdagságukat, szellemtelen majmolásra lelkeik erejét, bekergették a kerek világot sivár gyönyörök hajhászatában, s megfoszták magukat a legnagyobb gyönyörtől, mely ebben áll: használni tudni.

Kiknek azon dicsőség juthatott volna osztályrészüll, hogy milliók áldó magasztalásában örökítsék neveiket, örömeiket találták benne, ha a bolondok és henyék által emelt hiúság színpadán egy napig tartó bohóchősök diadalát ünnepelheték. Ők nagyon drágán vásárlák meg az európai műveltséget; a honszeretet árán, és még akkor is kérdés marad, ha vajon a rouerie finomságai, a szaloni ügyesség, a klubok rendszabályainak s a code du duelnek ismerete lényeges alkotórészei-e az európai műveltségnek?

Más, bár kisebb része főurainknak itthon maradt a hazában, s azáltal vélte az ősi szokásokat, az ép eredeti magyar vért megőrizhetni, ha szellemétől minden magasabb műveltséget megtagadott; ez valódi betyárpropaganda volt, kik szűrben, gubában állítottak be a táncvigalmakba, végigmuzsikáltatták magukat az utcán, hétről hétre jártak egyik háztól a másikhoz

farsangolni, tyúkverőre, kárlátóra; a tudóst tarták bolondnak, a könyvet életrövidítő eszköznek, a munkát parasztkötelességnek, s éltek abban a boldog öntudatban, hogy ők nemcsak az igazi életbölcesség feltalálói, hanem egyúttal jó hazafiak is, mert hiszen még csak nem is ismerik az idegen dolgait.

E két irány között oszlott meg a köznemesség tömege is. Jobb házaiknál vagy száműzve volt a nemzeti szellem; a családfő nejevel és gyermekeivel idegen nyelven beszélt, csak közönségesebb cselédjeikkel szólottak magyarul; fiak, leányok oly növeldékben képeztettek, miknek tanrendszerében legkisebb helyet sem foglalt semmi, ami nemzetünkre s nemzetünk nyelvére emlékeztetne; valamely nyilvános mulatságban bármely jobb családból való kisasszonyt hazai nyelven szólítani meg vagy tánra felkérni, a legvilágosabb sottise lett volna, amiért bizonyos lehetett a tánra felkérő, hogy bosszúsan visszatartatják, mert ezt a nyelvet csak a szolgálók irányában volt szokás gyakorolni, és ez a legtörzsökösebb magyar kisvárosokban is ily renden volt; vagy pedig más, szélsőségben vad, szemet szűrő modor uralkodott a nemesi körökben; a nemzeti érzület iparkodott mindenben ellentéte lenni amannak, fiak, leányok nem tanultak semmit; a leányoknak úgysem kell tanulni, mert hisz az asszony akkor legjobb, ha semmit sem tud; a fiak csak abban az esetben vetették magukat a tudományok után, ha már annyira elszaporodtak, hogy az ősi ugarokon nem volt mindnyájok számára elegendő nyúl, amit kergessenek; akkor aztán egyik vagy másik megtanult diáknak, és lett prókátor, a corpus jurison túl nem kellett neki semmit tudni.

Nép? Az nem létezett sehol. Mikor robot ideje volt, akkor néha találkoztunk vele, meg az úriszéken, hanem akkor nem volt szokás őket népnak nevezni.

Ez a szó „munka” ismeretlen volt nálunk.

Mit dolgozott volna a magyar nemesember?

Kereskedő, mesterember többnyire a német polgárság volt.

Földművelőnek elég jó volt a paraszt, a gazdálkodás kevés mesterséggel járt.

Tudományokra mi szüksége volt? Használhatta valamire? Legfelebb aranyeret kaphatott a sok ülés miatt, s hacsak profesz-szor nem akart lenni, ismereteinek semmi hasznát sem vehette.

Nyelvét művelte volna? Elég szomorú példa volt előtte éhen holt poéták és vándor komédiások siralmas sorsában, kiket vad fátum vagy iskolából való kicsapatás e tüskés pályára üldözött.

Alig tűnt ki egy-két kiváló szellem ez alvó nemzedék közül, ámde mégis e néhány elég volt arra, hogy gyanítani engedje, hogy e kavics homokja közt arany terem, csak művelni kell.

Voltak magas lelkű delnőink, kik anyjukká fogadták az elárvult nemzeti ügyet, egy *Ürményi Anna* országbíróné neve Magyarországon, egy *Telekinél, Bornemisszanél, Bánfinél* Erdélyben örök emlékekkel bírandnak, mint utolsó csillagai az éjszakának és első csillagai a hajnalnak.

Főuraink nevei közül is ott találandunk többeket a műveltség és haladás küzdterén, kik a hazai indolencia s a külföldieskedés visszhatása ellenében csodabizalommal léptek elő, tért foglalandók a műveltség országában a magyar nemzetnek és Magyarországon a műveltségnek. Ellenség volt és irtatlan erdő előttük, utánuk!

E derekak között tisztelve említünk mindörökké egy *Festetich Györgyöt*, a magyar Helicon megalapítóját, s ennek méltó sógorát, gróf *Széchenyi Ferencet*, a nemzeti múzeum teremtmőjét, egy *Rádayt*, egy *Telekit*, egy *Majláthot*, egy *Podmaniczkyt*, egy *Dessewffy*t, kik első zászlóemelői voltak egy szellemi mozgalomnak, mely akkor kezdetett meg, midőn széltére azt hitték a magyar népről, hogy ez csak a kardforgatáshoz ért, sőt voltak, akik már ezt sem hitték róla.

Előttündefeztek a közelgő kikelet dalnokai: *Berzsenyi, Kazinczy*, a két *Kisfaludy, Kölcsey, Vörösmarty* és *Bajza*, még

akkor mind ifjú szellemek — annak már huszonnyolc esztendeje.

Kezdek támadni hírlapok, miknek olvasása a mai kor szülötteire nézve nagyon tanulságos.

Derek, komoly művészek álltak csapatokba, hirdetőművészetet és hazai nyelvet, s megcáfolák az előítéletet, mely ez osztályt terhelni szokta. Erdély megelőzte a magyarhoniak buzgalmát, s ez évben elkészült díszes nemzeti színpadát Kolozsvárott oly ünnepélylyel nyitá meg, mely annak magas tekintélyt volt képes kölcsönözni; húsz férfi és hölgy Erdély legelőbbskelő családjaiból, mind komoly, nagyra becsült jellemek, vállalkozának a legelső műnek előadására, mellyel ez új temploma a nemzeti műveltségnek felszenteltetett.

Ily helyzetek közt nyílt meg az ezernyolczszázhuszonötödik év, mely új korszakot kezdte meg nemzetünk életében.

Új élet, új vérforgás minden ereiben a közéletnek, álomból ébredő emberek, kik maguk sem akarják hinni, hogy aludtak, s tovább alvók, kik most is azt álmodják, hogy minden alszik.

Nem szólok azon év politikai eredményeiről, országgyűlési tusáiról; sem elég eszesnek, sem elég botornak nem tartom magamat arra, hogy most e tárgyról írni tudjak. Vannak tárgyak, mikről bölcs ember igen sokat beszélhet, de vannak ismét esetek, mikben a bölcsesség nem használatos.

Hanem ez év eredményei meglátszottak a közéletben is; a Pozsonyban tartott országgyűlés nemcsak a közigazgatást szaporítá új, üdvös törvényekkel, hanem a társas életet is új, érdekes alakokkal.

Ez alakok nagy része előttünk már nem ismeretlen.

Ha néhány hóval az országgyűlés megnyílása után érke-zünk, igen érdekes csoportozatokat fogunk találni. A pártok már megalakulvák, s a rokonszenvek a konferenciák és klubok útján leszivárogtak a közéletbe.

Ismerős alakjaink nagyobb része kitűnő szerepet foglal el vagy itt vagy amott.

Méltó, hogy legelső helyen említessék közülök István gróf, kinek ifjú lángeszét, annyi agg bölcsességgel párosulva, a hazafiak legkomolyabb része bámulja, ki oly magasan, oly tisztán áll nyilvános jellemében, hogy barátai nem bátrak őt szeretni, ellenségei nem bátrak gyűlölni, de tiszteli mind a kettő.

Miklós nem jár többé karonfogva vele; őt hevesebb szenvedély meredekebb utakon ragadja; körülre sereglik a hővérű fiatalság, a vérmesebb hazafiak, kiknek közelebb van fejükhöz a szívök, mint másoknak, őt kezdi a közvélemény több agg celebritások sorában bálványozni, kik részint túl-élték emlékeiket, részint siettek azt elfeledtetni az utókorral.

Mint egykor megjövendölé, amit a poéták kantilénái ki nem vihettek — távollevő főuraink hazajöttét, azt megszerezték a regálisok. Az országgyűlés hazaidézett mindenkit, akiben csak egy csepp büszkeség volt. Minden félreértés kikerülése végett kijelentem, hogy nem nemzeti büszkeséget érték. Ez csak magánybüszkeségre volt értve.

És ha egy tíz órai vegyes ülés előtt megállanánk az ország-ház ajtajában, szívünk repesne örömben látva e derék, délceg, daliás hazafiakat, kik egymás után érkeznek pompás fogataikon, kócsagos kalpagokkal, prémes, sinóros ősmagyar mentékben, kacagányokban; türkizzel kirakott kardok markolatát szorítva, gyönyörű pörge bajuszokkal vagy körül meghagyott tuhumtumi szakállal, és megismernők bennök egyenkint majd a mi párizsi ismerősünket Kárpáthy Bélát, Fennimort, Liviust és a többi ősmagyar főurakat, s ezen szívünk örömét alig korlátozná egyéb, mint annak tudata, hogy ez ősmagyar főurak nagy része, midőn e három szót kell a teremben elmondania: „Én az indítvány ellen (vagy mellett) szavazok”, alig bír megküzdeni az akadályokkal, hosszabb beszédet pedig csak latinul tud elmondani.

De alig ismernők meg Kárpáthy Jánost, a magyar nábobot, e pompás, drágakövektől ragyogó öltözetben, melyben

ő nehéz természetével a legtermészetesebb következetességgel képviseli a tunya maradás elvét, örökös céltáblája lévén az ifjú ellenzék gúnynyilainak, melyek közül egy sem élesebb, egy sincs oly maró méregbe mártva, mint unokaöccseé, kinek ha semmi egyéb oka nem lett volna Magyarhonba visszajönni, csak azért visszatért volna, hogy nagybátyját a nyílt viták terén üldözhesse.

Nem vonzá őt a magyar országgyűlésre annyira azon gondolat, hogy ott a legnagyobb fényben ragyoghat, magát közbeszéd, hír, dicsőség tárgyává teheti, s az ország előkelő urainak, kik ide minden határból összegyűlekeztek, nejei és leányai ellen hódító hadjáratot kezdhet, mint azon eszme, hogy nagybátyjával mindennap találkozhatnak oly helyen, hol az előle meg nem szökhetik, hol őt vérig szúrhatja, és azt e bántás ellen senki sem védelmezheti.

Ha bátyja az ellenzékhez tartozott volna, úgy ő konzervatív leendett, így megfordítva esett ki a viszony, s Béla oly dühös ellenzéki volt, hogy társai kételkedni kezdtek benne.

Még egy régi ismerőnk nevével fogunk találkozni gyakrabban — nem ugyan a heves vitákról tudósító országgyűlési naplók hasábjain, sem a divateseményekről tudósító bécsi lapokban, de igen minden szabadelvű haladási mozgalom terén, minden jótékony célú aláírási íveken, nemzeti intézetek alapítói névsorában, s e név *Szentirmay Rudolfé*, melyet minden emberbarát vagy magasabb eszméket előmozdító vállalatnál még egy másik név is szokott kísérni, s ez — *Szentirmay Eszéki Flóra*.

Tehát mindnyájan hazakerültünk.

Eredménydús idők kezdetét éljük, ezt érzi minden ember.

Nagy eszmék, messze terjedő reformok merülnek fel a nyilvánosság terén, a kávéházakban falják a hírlapokat, estélyeken, lakomákon egyebekről is beszélnek, mint vadászatról és divatkelmékről, a hölgyek kezdik a színeket válogatni öltözékeikhez, a közvélemény sújt és emel, hol valakit kegyence

vagy üldözötttévé fogadott. Nappal a közönség oly kíváncsisággal és kedvvel jár az országgyűlési karzatokra, mint a színházba, s este a haza atyjai a színházba nagyobb kedvvel, mint az országgyűlésbe.

Ma éppen a főrendi táblának van nyílt ülése, a karzatok rendkívül megteltek mindennemű és osztályú hallgatósággal, mert már előtte való nap híre futamodott, hogy ma heves vitatkozások fognak történni; a legkedveltebb szónokok tartanak beszédet, s lesz éljenzaj és pisszegés.

Fontos kérdés van napirenden, melynek hovadűlésétől függ egyik és másik párt diadala vagy vesztesége. A figyelem mind alant, mind fent fel van fokozva, s a megelőző jegyzőkönyvek felolvasását oly országos csend fogadja, hogy a gyorsírók tollának sercegését meg lehet hallani.

Fölkel azonban egy hosszadalmasságáról és kifejezései laposságáról félelmetesen ismert szónok, s belefog egy hosszú latin előadásba, melynek bonyolult exordiuma rémletes távol-ságban engedi gyanítani a befejezést.

A közönség azon részét, mely e nyelvet nem érti, untatni kezdi az egyhangú multság, a figyelmezők pedig éppen boszongodnak. A fiatal jurátushad már-már türelmetlenül kezd kardjával zörögni; némely felőtölőbb mondatnál a táblánál ülő ellenzék szájasabb tagjai nem késnek közbekiáltani: — „Óh, óh!” — Hol a kifejezések kissé tűrhetlenebbekké válnak, valaki felkiált: „Halljuk!” utána száz és azután ezer meg ezer kiáltás hangzik: „Halljuk!” úgyhogy éppen semmit sem lehet hallani.

A beszélő szónokot mindez nem zavarja meg, ő a legnagyobb zsibaj közt folytatja beszédét, anélkül, hogy csak félre is tekintene — míg végre magától elcsendesedik a zaj.

Beszéde roppant ingerültséget idéz elő a táblánál. Többen a hevesebb vérű főurak közül felkelnek az asztaltól, túlhan ülő társaikkal értekezni, ahol három-négy egyértelmű tag van együtt, azok összedugják fejüket, s heves tagjártatás közt

suttognak, a hallgatóság találgatja, vajon mit beszélnek ott most.

Az egyik karzaton, melyet vegyesen foglalt el nő- és férfighallgatóság, egy csoport jurátus áll fekete atilladolmányokban, feszes magyar nadrágban, kik közül az egyik már régen itt van Pozsonyban, a többiek hihetőleg csak most érkeztek, mert szörnyen bámulnak mindenre, s egyre kérdezzetik amazt: — „Ki az, aki most a székéről felkelt? Ki az, aki ott tollát a kalamárisba mártja? Hát az ott, aki háttal van fordulva? Hol ül ez, hol ül amaz? Ki a liberális, s ki nem az?” s több efféle. Ez pedig természetesen mindezen kérdésekre kielégítő feleleteket tud adni, mert az országgyűlés megnyitása óta Pozsonyban lakik, a perszónálisanál van praxison, s valamennyi celebritással személyesen ismerős; azt is tudja, melyik kávéházba szokott az egyik, melyikbe a másik pártbeli jární, s társai előtt ennél fogva némi reputációban tud állani.

— Nézzétek, az ottan Kárpáthy Béla! — mutatja a többieknek. — Az ám a derék ember, nincs olyan liberális fiú az egész mágnsági táblánál! El lehet képzelni, mikor az édes unokabátyja ellen feltámad, amidőn az a konzervatív párthoz tartozik. Mernék én Gergely urambátyám ellen szólni? Pedig az csak szolgabíró. Ez, barátim, nagy jellem, dicső férfi; még magyarul is tud; oly folyvást elbeszél, hogy akármelyikünk megérti.

A vad gyerekek nem győztek eléggé csodálkozni.

— Nézzétek csak, hogy nem tetszik neki, amit a szónok beszél, most tollat vesz kezébe; dicső! Milyen pompásan mártja a kalamárisba. Bizonyosan jegyzeteket tesz rá, vagy valamit indítványoz. Ahán, most kézzel kézre adja. — Mindenkinnek tetszik, helybenhagyják, okos ember ám ez!

Az ifjabb Kárpáthy ezalatt azzal mulatta magát, hogy nagybátyával szemközt ülven, arról egy furcsa torzképet rajzolt; a jámbor urat mint türelmes kost állítva elő, mely urbarialis aktákon kérődzik. Ez azon irat, melyet szomszéd-

jaival közöl, s melyet a jurátusok valami fontos indítványnak néznek.

— Nézzétek csak, most ketten is fölkeltek, hogy odamenjenek hozzá! Azokat is mind ismerem. Azt csodálom, hogy minek beszél velök, hiszen mind a ketten ellenpártiak. Ahán, bizonyosan kapacitálja őket. Nézd, mint mutatja nekik nagy büszkén, hogy ő meg fog nekik felelni. — Elhiszem azt; azok kételkedni akarnak. Hiszen csak kerüljön beszédre a dolog, kettő is kevés lesz a kisujjára . . .

— . . . No hát fogadjunk, hogy itt lesz! — szólt Kárpáthy a két ifjú főúrhoz, kik e percben székére hajolva beszéltek hozzá.

— Én nem hiszem, míg nem látom — monda Livius, egy nyúlánk, sasorrú ifjú. — Ez rendkívül szigorúan nevelt leány.

— Ejh, a leány mind egyforma. Mindeniknek van szíve, csak kulcsot kell találni hozzá.

— Ott még zártörőkkel sem boldogulsz. A leányt egy kegyes, szüntelen imádkozó nagynéne s egy pokrócgoromba, harapós nagybátya őrzi, akik soha el nem maradnak a sarkából.

— Pah! A kegyes nagynénét elbolondítjuk, a goromba nagybátyát pedig elriasztjuk, s a Heszperidák kertje a miénk.

— Mondom, hogy hozzáférhetetlen, nem bocsátják semmi nyilvános helyre, sohasem jár sem színházba, sem sétányra, sem sehová, hol sok ember szokott összegyűlni, kivéve egy helyet és az a templom, ott is az orgona mellett szokott ülni és a rituálékban együtt énekelni.

— Mind régen tudom én azt. Nekem is mondták, hogy a leány csupáncsak templomi énekekben szokott feltűnni. Elég. Ebből az a tanulság, hogy tehát szereti magát hallatni, és bír művészi hajlamokkal. Ebbe lehet mindenféle gyümölcsöt oltani. Azt tudjátok, hogy ezer darab aranyban fogadtam Fennimorral, hogy egy év múlva a leány nálam fog lakni.

— Csaknem hihetlennek látszik, ha meggondolom, hogy Fennimor törekvései e leány körül milyen siralmas véget értek.

— Hogyan, hogyan? Mi történt vele? — kérdezősködék egy harmadik, ki most érkezett ide.

Abellino kész volt rögtön magyarázatokkal szolgálni:

— Hát a jó fiú szerelmes ajánlatokat küldött levelekben a leánynak, ki mindazokat nagynénje kezébe szolgáltatta. Ez a ravasz, imádkozó boszorkány Fanny nevében légyottra rendelé Fennimort a ház melletti kertbe; ez megjelenik a hátulsó, nyitva hagyott ajtón a kitűzött órában, egy ideig vár türelmesen a köszmétebokrok között, majd hogy senki sem érkezik, kezdi észrevenni, hogy rászedték. Azzal menni akar, s íme az ajtót, melyen bejött, zárva találja. Gondolkozik, hogy mit csináljon; zörgetni veszedelmes volt, az udvarban Boltay uramnak nyolc asztaloslegénye tartózkodik; ha zajt csinál, úgy megfurnírozzák, hogy a tulajdon bőrére nem ismer; körös-körül áthághatlan kőfal. Nem volt más választás, mint kényelembe helyezni magát a virágágyak között, s ott maradni reggelig, mikor a kertész ki fogja nyitni az ajtót. Képzeltetni, mily feladat ez Fennimorra nézve, kinek ha ágylepedője egy ráncot vet, nem bír elalunni, s le nem fekszik soha, míg ezerféle vízben meg nem mosdott. Ehhez járult még az a kegyetlenség is, hogy éjfél tájon az eső megeredt, úgy szakadt reggelig, mintha cseberből öntenék, az egész kertben pedig sehol egy hajlék, egy üvegház, de még csak egy spárgatakaró sem találtatott, mely alá valaki elrejt-hesse magát, s ez a multság tartott reggeli hat óráig, csak ekkor szabadult ki Fennimor a zuhanyfördőből. Nanking inexpressible volt rajta, selyemgallérú frakk és kasztorkalap. Képzeltetek, hogy nézett ki. Valahány ismerősével találkozott hazáig, mindnek azt mondta, hogy most jön a Dunából, ahonnan egy vízbe fúlni akaró fiút szabadított ki.

— Ezért volt hát oly kedve Fanny érényeire fogadni.

— Természetes. Ha nyer, igaza is lesz meg ezer aranya; ha vesz, az az elégtétele, hogy a hölgy megbukott, bárha

nem is őáltala. — Bizonyossá tehetem, hogy veszteni fog. Fanny egy év múlva tökéletesen az lesz, ami a nénjei.

— S mi úton vélsz célhoz juthatni?

— Azt nem beszélem ki előre, elég azt tudnotok, hogy annyira haladtam, miszerint ma a leány meg fog jelenni a karzaton; itt mindjárt az ötödik oszlopnál, pontban tizenegy órákor, ott ahol az a sok jurátus áll . . .

Ilyen tanulságos beszélgetés folyt azon jeles csoportozat között, melynek bámulásában a mi jurátusaink kifogyhatatlanok voltak, mialatt a többi honatyák kemény szavakat váltottak egy, a hon életébe vágó kérdés fölött.

— Nézzétek csak — szolt a jurátusi notabilitás újonctársaihoz —, most őméltósága idenezett reám. Engem jól ismer, sokszor beszélek vele, mikor principálisom cirkulárékkal küld hozzá. Azért nézett ide bizonyosan, hogy figyelmeztessen bennünket, hogy nemsokára beszélni fog. Majd éljenezzünk neki! Csak jó nagyokat kiáltatok!

E percben hölgyruha susogás hallatszott a fiatalok háta mögött, s néhányan, kiknek idejük volt hátratekinteni, egy csinósan öltözött polgárleányt vehettek észre egy éltes, de nagyon cifra asszonyság kíséretében. A lyánka alig lehetett több tizenhat évesnél, termete nyúlánk és delien karcsú, arca teljes és éltszínű, mely e percben szokatlanul égni látszik, ajkai remegnek, mint aki fél; szemeivel az előtte állók vállain keresztül iparkodik az alatt ülőkre letekinthetni, míg a cifra öltözetű asszonyság fülébe sugdos valamit, mire a leány gyakran kíváncsian fordul vissza halkán kérdezve: „Melyik?”

— Ott van ni! — súgá Abbelino társai csoportjához, s odairányzá lornyettjét. — Éppen most érkezett; ott azokon a jurátusokon túl. Most nem látszik attól a nagy hórihorgas kamasztól, aki előtte áll. Most ismét előtűnik; hogy el van pirulva, nagy fekete szemei félénken járnak körül; ne nézzetek nagyon oda, mert észreveszi, és elriad. Bárcsak az ördög elvinné előle azt a hosszú sihedert.

— Nini — szólt a jurátus. — Most rám mutatott, a többi méltóságos urak is ide néznek. Bizonyosan rólam beszél nekik. Engem nagyon szeret; a principálisom mindig dicsér előtte. Ejnye, de néz rám. Talán köszönni is kellene neki.

A fráter kezdte helyét nem találni; új meg új állásokat vett föl, kardját ölébe kapta, majd meg rátámaszkodott, a bajuszát pödörgette, társaihoz fordult furcsa komolysággal beszélgetni; egyszer szelíd képet csinált, majd bölcsen mosolygott, ahogy szoktak fiatal emberek feszengeni, midőn észreveszik, hogy nagyon nézik őket.

Végre nem állhatta tovább a dicsőséget; ezek a felé fordított lornyettek gyújtóüvegekként látszottak bőrét égetni. Azt mondá társainak, hogy e percben hirtelen szaladnia kell a principálisához, ha azalatt Kárpáthy beszélni talál, jól megjegyzeék, mit mondott, hogy őneki elmondhassák. És azzal megszökött.

Az eltűnése által támadt hézagon keresztül egyszerre látható lett a szép polgárlány alakja, ki csak néhány percig időzött ott, és aztán kísérőnéjével együtt ismét eltávozott.

— Valóban ő volt az — mondák oda alant. — Ez ördög-ség Bélától!

E percben hangzottak el az ellenzék utolsó szónokának végszavai a hallgatóság közbevegyült dörejétől kísérve.

— Mit? Mi zaj ez? — kérdék egymástól az egy csoportban beszélgető ifjú honatyák. — Miről volt szó?

Az elnök a további ingerlékeny viták kikerülése tekintetéből jónak látta szavazat alá bocsátani, hogy az alsóház végzése elfogadtassék-e vagy sem. A komoly státusférfiak arcán méltó aggodalom honolt, míg az igent vagy nemet kimondták; a mi ifjú nemzedékünk mondta, ami nyelvére akadt.

A mi jurátusainknak kevés fáradságukba került könyv nélkül megtanulni azt a beszédet, amit Abellino tartott.

— Nos? Nos? — kérde a korifeus hazaérkező társaitól. —
Hát mit beszélt Kárpáthy? Ugye dicső volt? Ugye fölséges
volt?

— Hát azt mondta, hogy „Én az alsóház indítványát
elfogadom.”

— Azt mondta? Milyen elmésség!

X. EGY CSALÁD ÁTKA

Lakott ezen időkben Pozsonyban egy nevezetes család, ha ugyan a köznyelven forgás szomorú fátumát szabad nevezetességnek híni.

Nevezzük őket Mayeréknek; ez a név olyan sok emberé, hogy senki sem veheti magára.

Az apa valami közpénztár kezelője volt, és volt neki öt szép leánya.

A leányok mind igen szépek voltak, egyik eszményibb, gyönyörűbb alak, mint a másik.

Milyen istenáldás öt szép gyermek! Kettő a lányok közül már 1818-ban nagy volt; a redoute-ok ünnepelt szépségei, bálkirálynék! Elegáns urak, még mágnások is örömetstáncoltak velök; nem is nevezték őket másként, mint a „szép Mayer lányoknak”.

Apa, anya hogy örült e dicsőségnek. A szép lányokat szépségüket megillető módon nevelték; nem alacsony munka és házi foglalkozás között, hanem mint kikre nagyobb hivatás vár a polgári háztartás kötelességeinél: fényes, úri módon. A közönséges kőtőiskolák helyett a legelső nevelőintézetekbe ártatták őket, az egyik kitűnően megtanult hímzeni, a másik csinosan énekelt, a többieknek is voltak nemes hajlamaik. Az apa olykor elgondolá: „Ebből híres művész nő lesz, amaz divatkereskedésből gazdagszik meg, valamennyit elveszik ezek a gazdag földesurak és bankárok, akik szüntelen körülöttük

tapossák a földet.” Talán valahol, valami múlt századbeli románban olvasható ilyen esetet.

Ily úri neveléshez úri jövedelem is kellett, pedig, mint tudjuk, egy közhivatalnok megszabott fizetése annak nemigen nevezhető. A háztartás sokkal többbe került, mint amennyit szabad volt kiadni; az apa jól látta ezt, törte is rajta a fejét néha egész éjszakákon át, hogy hol, melyik ágában a kiadásoknak lehetne megszorítást tenni, de sehol sem talált menekülést; a leányokat nem volt szabad, nem lehetett a világból visszavonni, nehogy szerencséjüket elrontsa, a nagyobbiknak éppen akkor udvarolt valami földesúr, ki vele a tavalyi redoute-okban ismerkedett meg; az talán el fogja majd venni, mert hiszen más egyéb kinézése nem lehet tisztességes, jó hírben álló ember leányával, s akkor egypár ezer forinttal mibe kerül neki őt kisegíteni zavarából?

A földesurakkali ismeretség pedig sokba kerül, a nyilvános vigalmak, a pipere, a fény az elborzadásig sokat megemésztettek, a terített asztalnál látatlan alakban ott ülnek a szabók, vargák, piperészek, fodrászok, selyemkereskedők és virágárusok, és segítik fogyasztani a családfő ebédjét.

Emellett az asszony is gondatlan volt, amilyenről azt mondja a magyar példabeszéd, hogy „Tűz van a háznál, csakhogya füstje nem látszik”.

A legrosszabb gazdasszony volt, amelyet csak képzelni lehet. Maga semmihez sem értett, mindent cselédjeire hagyott; ha meg volt szorulva, fűnél-fánál adósságot csinált, s arra sohasem számolt, hogy azt vissza is kell fizetni, s gyakran tett olyan tréfát, hogy midőn nem volt több pénz, mint éppen az utolsó napok konyhaköltsége, elment a virágárushoz, és vett rajta egy ananászt.

Egy napon aztán az történt, hogy a fennsőbb hatóságok hirtelen, mint szokás — előleges tudtul adás nélkül pénztárvizsgálatot rendeltek, s a Mayer által kezelt összegekben hatezer forintnyi hiány találtatott.

Ide vezetett az apai könnyelműség.

Mayert rögtön kitették hivatalából, s ami vagyona volt, lefoglalták; szó volt róla, hogy be is csukják.

Két hétig nem beszéltek a városban egyébről, mint az ő bukásáról.

Élt azonban Mayernek egy öreg néje Pozsonyban, egy világtól elvonult, agg szűz, boldogabb időkben a család nevetségeinek céltáblája; ki egész nap nem tesz egyebet, mint imádkozik, templomba jár, a macskáját cirógatja, s ha magához hasonlókkal összejön, szólja, szapulja a fiatalabb népet, talán mert ő nem élvezheti azt, amit azok; emellett még tán uzsoráskodik is, és senki iránt sincs olyan gyűlölettel, mint testvére családjá iránt, kikre azért haragszik, hogy miért járnak cifrán, miért élnek jól, mit báloznak annyit, mikor ő el tud lenni egész télen át a kályha mellett, s tizenkét esztendeig viselhet egy ruhát, s hétről hétre nem eszik egyebet köménymagos rántottlevesnél beleaprított zsemlyével. A lányok, ha meg akarják egymást nevetetni, csak azt kérdik, „Nem megyünk el Teréz nénihez ebédre?”

Tehát ez a részint nevetséges, részint gonosz indulatú kisasszony, amint meghallá öccsének szomorú esetét, felszedé rögtön törvényes kamatokon künn levő pénzeit, sok nélkülözésteljes év forintonkint félrerakott gyümölcsét, s bekötve azokat tarka zsebkendőjébe, elmene fel a városházára, és kifizetvén a pénztárban talált hiányt, addig meg nem nyugodott, míg valamennyi nagy urakat sorra nem járva kérelemmel, siralommal ki nem vitte, hogy testvérét ne csukják be, s az ellene támasztott bűnvádi eljárást szüntessék meg.

Mayer megtudva nénjének e cselekedeteit, sietett őt felkeresni sűrű könnyhullatások között, s számtalanszor csókolva kezeit nem talált elegendő szavakat, hogy háladatosságát iránta kifejezhesse, sőt még leányait is rábírta, hogy elmenjenek hozzá kezét csókolni, mely eléggé mutatja a jó leányok önfeláldozását, hogy nem sajnálták rózsához és eperhez hasonlító

ajkaikat az öreg, összetöpörödött kezekkel érintkezésbe hozni, s nevetés nélkül néztek a vén kisasszony csinált snecklijeire s régimódi öltözetére.

Mayer égre-földre esküdött, hogy egész életének nem leend egyéb feladata, mint kedves nénje jótékonyágát meghálálhatni.

— Azt azáltal érheted el — szólt az éltes hölgy —, ha családodnak tisztességes életmódot szerzesz. Én úgyszólván mindenemet odaadtam azért, hogy nevedet e nagy gyalázattól megőrizzem, most te is vigyázz, hogy megóvd azt még nagyobb gyalázattól, mert van ám még nagyobb gyalázat is a földön a tömlöcbe jutásnál. Te értesz engem. Szerezz magadnak foglalkozást, szoktasd gyermekeidet munkához! Te magad ne szégyellj valami kereskedőhöz könyvvezetőnek beállani, ahhoz értesz, és legalább van mire támaszkodnod; leányaid elég nagyok már, hogy magukon segíthessenek. Az isten őrizze meg őket attól, hogy mások segítsenek rajtok! — Egyik megkeresheti a kenyerét mint divatárusnő, mert ért a finom kézimunkákhoz, másik elmehet nevelőnének valamely tisztességes úri házhoz, a többinek is majd mutat dolgot az isten, és még bizonyosan mindnyájan boldogok fognak lenni.

A jámbor Mayer egészen megvigasztalódottan tért vissza nénjétől. Nem gondolkozott többé öngyilkolásról, hanem nagy hamar beavatá magát egy kereskedőházhoz mint segéd, leányaival közlé üdvös élettervét, s azok nagy sírások között el is fogadták azt, Eliza egy varrónőnél lelt alkalmazást, Matild azonban sokkal kedvezőbbnek találta a nevelőnéi pálya helyett a művészetire lépni, s minthogy csinos hangja volt, és tudott valamennyire énekelni, könnyű volt neki elhíttetni atyjával, hogy rá a színpadon fényes jövő vár, ezen a pályán legkönnyebben és legdicsőbben szereshető a gazdagság; jutott is eszébe egynehány nagy művészneve, kik éppen így tönkretutott családból eredtek, s éppen így jutottak a színi pályára, s aztán gazdagon eltarták egyedül rájuk támaszkodó szülőiket.

Mayer engedett leánya művészi hajlamának, s engedé őt hivatását követni. Előbb ugyan csak mint kardalnoknő szerződtetett, hanem hiszen a leghíresebb művésznők is így szokták kezdeni — ezt mondák Mayernek ahhoz értő, hiteles személyek, amit azonban nem tanácslunk senkinek, hogy elhiggyen.

Ezt természetesen nem kötötték Teréz néni orrára, hanem azt hitették el vele, hogy Matild nevelőnő; hisz a tisztességes asszony sohasem szokott színházba járni, s ha véletlenül valaki megsúgná neki, hogy Mayer leánya a színháznál van, könnyű lesz neki azt mondani, hogy az más Mayer leánya, nem az ő testvéreé, hisz ilyen nevű színésznő találtatik Wolf almanachjában legalábbis háromszáz, s Teréz inkább hinni fog, mintsem tájékára is menjen ez általa kárhozottatott intézetnek a valót megtudakolandó.

Így azt hívé Mayer, hogy már most egészen új életet fog kezdeni, a családban más rend fog beállni, mindenki teljesíti a maga kötelességét, és boldogság fog a házba hullani ajtón, ablakon és kéményen.

Mayerné asszonynak hozzá kellett magát szoktatni a főzéshez, Mayer úrnak pedig a kozmás levesekhez; az egész család naphosszant dolgozott. Mayer reggeltől estig el volt foglalva a comptoirban, Mayerné a konyhában, a gyermekek varrtak, kötöttek, a nagyobbak kinn a háztul törték magukat a nagy munkában, egyik rettentő sok kalapot és főkötőt készített, másik alig győzte a sok szereptanulást, legalább ezt hitték egymásról. Pedig voltaképpen az úr ezalatt a kávéházban időzött, s újságot olvasott, ami legolcsóbb kávéházi fogyasztás, az asszonyság bírta a pesztonkára a fazekakat, s a szomszédasszonyokkal cserfelt, a gyermekek eldugott könyveket olvastak, vagy szembekötősdit játszottak; a divatárusnőnél elegáns uracsok mulattaták a nagyobb leányt, a színházi kardalnoknő fáradtságos tanulmányairól pedig jobb lesz nem beszélni. Csak ebéd idején találkozott aztán a család egymással, s akkor mogorva, kedvetlen képpel ültek asztalhoz, a fiatalabbak civa-

kodva, irigykedve a sovány étkek felett, a nagyobbja cukros nyalánságok által elrontott étvággyal, mindenki hallgatag, unatkozó volt, mintha alig várná, hogy vége legyen együtt-lételőknek, s meheessen ki-ki ismét fáradságos dolgai után.

Vannak olyan boldog emberek, akik sohasem akarják azt hinni, ami nekik nem tetszik; akik el nem hiszik, hogy valaki haragszik rájuk, hacsak a lábukra nem gázol; kik észre nem veszik, ha az utcán lenézik őket legjobb ismerőseik; kik rá nem jönnek semmi változásra, mely hozzájuk legközelebb, családjuk bensejében történik, hacsak valaki meg nem mondja nekik; s ellenkezőleg, a féltés gyanakodó szellemével valami álmos ördögnek engedik át lelkületüket, mely a legvilágosabb hibák számára is inkább mentségeket keres, mintsem megjavításukkal fárasztja magát.

Ez kétségtelenül nagy kényelem, és sokáig lehet mellette élni.

Mayerék néhány hónapig igen elvonult, mondhatni szomorú életet viseltek.

A természeti gondviselés azon embereknek, kik munkájuk után kénytelenek élni, gyöngéd gondoskodásból valami jótékony ösztönt is szokott nyújtani, hogy örömük, büszkeségük legyen az elkezdett munkához; mikor az egész család összejön, eldicsekszenek vele, ki mennyire haladt vállalatában, és az olyan jólesik!

Ez ösztön hiányzott Mayeréknál; az ő munkájokon a paradicsomi elfűzetés átka fogott, senki sem dicsekedett haladásával, senki sem tudakozódott a másik után, őrizkedett mindenki bármiféle beszédhez kezdeni, mintha attól tartana, hogy abból ismét panasz lesz, és családi panaszokat hallgatni valami irtózatos dolog.

És azután vannak panaszok, melyek hallgatva is beszélnek; a család minden tagja kezdett valami lompossgógot venni fel külsejében, amire jutnak mindazok, kik csak új ruhában tudnak csinosak lenni, s hacsak egész nap nem ülhetnek a tükör előtt,

csügg, lóg rajtok minden öltözet, kopottnak látszik, anélkül hogy ócska volna, s elárulja a szegénységet.

A leányok kénytelenek voltak tavalyi ruháikat előkeresni, kiigazgatni; eljött a farsang, nagy bálók voltak hirdetve mindenfelé, az idén nekik itthon kellett maradniok, mert nem telt a jövedelemből.

Mayer akárhová tekintett, rosszkedvű, levert, durcás képeket látott maga körül, de aztán nem is sokat törődött velök; csak vasárnap délutánonként, midőn a messzely bor magnetizálta idegeit, akkor eredtek meg szavai; ömlött belőle a kegyes tanítás leányaihoz; elmondá nekik, hogy milyen boldog ő, hogy becsületes hírnevét megtarthatta, bár szegény és kaputja rongyos (ami ugyan nem nagy dicséret volt a felnőtt leányokra), de büszke ő e rongyokra, s kívánja, hogy leányai is olyan büszkék legyenek erényeikre stb.

Azok természetesen e prédikáció elől apródonkint mind kiszöktek a szobából.

Egyszer azonban kezdett ismét jobb kedv, vígabb szellem szállni a családba; Mayer uram, midőn bürójából vagy ki tudja honnan megtért, zajos éneklés közt lepte meg leányait, az asszony új főköntöket vásált, a viseletek újra kicsinosultak, az ételek kezdtek jobbak lenni, Mayer úr maga az eddig csak vasárnap élvezett messzely bor helyett most már mindennap találkozott e kedves asztali tüneménnyel. Neki ugyan mindez éppen úgy nem tűnt volna fel, mint az isten madarainak a meglepett búzaföld, melytől nem kérdezik, hogy ki vetette oda — ha egy napon maga az asszony meg nem súgta volna neki, hogy Matild oly örvendetes haladást követett el a művészetben, miszerint az igazgató jónak látta fizetését tetemesen megjavítani; amit azonban egy ideig még szükség titokban tartani, nehogy a többiek megtudják, s ők is fizetésjavítást követeljenek. Mayer úr ezt igen természetesnek találta.

Meglepte ugyan, hogy Matildot mindig cifránál cifrább öltözetekben látta megjelenni, a legdivatosabb sálók, kalapok

járták egyre, s mihelyt valami törődött, azonnal öcseinek adta; azt is tapasztalá, hogy gyakran, midőn a szobába belép, egyszerre félbeszakasztják a beszédet, s ha kérdezi, miről beszéltek, elébb egymásra néznek, nehogy ellenkező feleleteket adjanak, sőt egyszer annyira ment a nyughatatlanságban, hogy meg is kérdezé nejétől: „Minek visel Matild ily drága öltönyöket?”

A jó asszonyság azonban tökéletesen megnyugtató a gondos családapát. Először azok nem valami drága kelmék, hanem hogy sokat mutatnak; ami moarének látszik, az csak habos tafota, aztán nem is az eredeti árán veszi azokat Matild, hanem a primadonnák szokták azokat potom árért elvesztegetni, s ha egyet vesz, a másikon ismét túlad. Ezt így szokták a színháznál.

Mayer úr nagy dolgokat tanult. Ez mind igen természetes volt.

E naptól kezdve az egész háznép különösen kezdte kedvét keresni. Tudakolták, utána jártak, mit szeret, mit óhajt.

— Milyen jó leányok ezek az én leányaim! — mondá a boldog családfeje magában.

Születése napján egyik is, másik is meglepte valami ajándokkal.

Matild maga egy becses tajtékpipával örvendezteté meg, melyre vadászkutyák voltak faragva. A darab, az ezüstkupakot nem is számítva, megért huszonöt pengő forintot.

Részint előlötti örömeiben, részint megszokott illedelemből feltevé magában Mayer, hogy e napon Terézt is meg fogja látogatni, mihez annál nagyobb kedve lehetett, mert kaputjára új bársonygallért varrtak; a cifra tajtékpipát is szájába dugta, s úgy ment végig a városon Teréz lakásáig.

A jámbor kisasszony ott ült kandallója mellett; még őnála most is fűtöttek, pedig tavasz dereka volt.

Mayer úr felköszönté őt anélkül, hogy pipáját kivenné szájából.

Teréz leülteté őt. Végtelenül fagyosan bánt vele, háromszor köhögött, míg egyet szólt. Mayer úr csak várta, hogy mikor fogja megkérdezni tőle: honnan jutott e szép pipához, amiben azon mellékeszméje is volt, hogy megtudva annak ünnepélyes eredetét, Teréz is sietni fog őt valami születésnapi ajándokkal megörvendeztetni; végre maga kezdé meg a szót.

— Nézze néném, milyen szép tajtpipám van.

— Szép — szólt az anélkül, hogy ránézett volna.

— A leányom vette születésem napjára. Nézze hát!

E szókkal odanyújtá Teréznek a szép műdarabot.

Az fogta száránál fogva a pipát, s úgy vágta azt a kályha vaslábához, hogy szertesztét mállott.

Mayer úrnak kétfelé fordult a szája: „No ez szép születésnapi köszöntő!”

— Néném! Mit jelent ez?

— Mit jelent? Azt jelenti, hogy ön egy hígvelejű, ostoba ember, akinek akkorára nőttek már szarvai, hogy az ajtón nem fér be velök, s mégsem veszi észre, hogy viseli. Ön egy bamba. Az egész világ tudja, hogy az ön leánya egy gazdag főúrnak a szeretője, s ön nemcsak hogy nem áttal vele együtt lakni, gyalázatos keresményében vele osztozni, hanem még idejön hozzám azzal dicsekedni.

— Mit! Melyik leányom? — kiálta fel Mayer.

Hirtelen annyifelé ment az esze, hogy maga hátramaradt tőle.

Teréz vállat vonított.

— Ha nem ismerném önt, hogy milyen könnyelmű, kénytelen volnék igen elvetemedettnek tartani. Ön engem bolonddá vélt tenni, midőn azt mondta, hogy leányát nevelőnőnek adta, holott azt a színpadra vivé. Én nem akarom önnek elmondani, hogy mi nézeteim vannak ez életpálya felől; elismerem, hogy azok a múlt századból valók, hanem annyit fölteszek egy emberről, aki algebrát tanult, hogy leggyyszerűbb aequatio útján ki tudja számítani, vajon lehet-e

tizenhat forint havidíjából, amit az ön leánya kap, százakat adni ki feltűnő fényűzésre.

— Ah kérem, Matild fizetése felemeltetett — szólt Mayer, ki nagyon szerette volna, hogy más is higgyen abból valamit, amit ő hisz.

— Az nem igaz. Megtudhatja ön magától az igazgatótól, ha akarja.

— És aztán nem is oly fényűzés ám az, amilyenek néném gondolja. Azok ócska ruhák, miket ő visel; a primadonnáktól veszi.

— Az sem igaz, újdontan vásárolt mindent; csupán Felsz és Huber uraknál többet vett a héten háromszáz forint áru csipkénél.

Erre nem tudott Mayer úr mit felelni.

— De mit néz ön maga elé, mint egy bornyú a vágóhídon! — kiálta rá végre epés kifakadással Teréz. — Hisz százan, ezeren látták őt azzal a bizonyos úrral bérkocsin, hintóban ülni, csak ön maga az az ostoba, ki nem látja a fejére tett lámpást, amit mindenki lát; ön egy otromba, rászedett filkő, akiről csodálom, hogy valamelyik komédiásnak nem jutott eszébe még színdarabot írni: Eine Posse mit Gesang. Egy család-apa, ki vasárnaponként jól felborozva erkölcsi prédikációkat tart háta mögött nevető leányainak, s amelletttajtékpipákkal dicsekszik, miket leánya csábítója vett neki születésnap ajándékkul; mert ha azt hinném, hogy önnek csak sejtelme is volt e fertelmességről, azzal a seprűvel, mellyel e pipa cserepeit kitakarítom, kiséperném önt is a szobából, s ha önnek lelkét megvehetik mások egy tajtékpipáért, én meg nem adnék érte egy ütet taplót.

Mayer uram nagyon megütődött e szavakon; felkelt, egy szót sem válaszolt, vette a kalapját, és ment legelőbb is Felsz és Huber urak boltjába; megtudta, mennyit vásárolt ott a leánya. Biz az felyülhaladta a háromszáz forintot. Teréz jól volt értesülve. Hiába. Az embernek mindig vannak jó barátai.

kik mindenről tudósítják, amiről tudják, hogy neki szomorúságot fog okozni.

Innen elment a színházigazgatóhoz. Kérdé, hogy mi fizetése van lányának.

Az igazgató könyv nélkül emlékezett rá; mondá, hogy tizenhat forint, hanem azt sem érdemli meg, mert nagyon hanyag a tanulásban, egy cseppet sem halad előre, egyébiránt úgy látszik, hogy nincs is reászorulva, mert a próbákon sohasem jelenik meg, fizetésének fele büntetésbe megy el.

Ez sok volt!

Mayer uram nem ismert magára dühében. Hazarohant. Szerencsére oly zajjal rombolt be a házba, hogy a családnak ideje maradt Matildot ádáz dühe elől elszöktetni, de mégis azon elégtételt vevé magának, hogy kitagadá az elvetemült leányt mindenféle vagyonaiból megparancsolván, hogy azon földél alá ne merészeljen lépni, amely alatt ő lakik, mert nyakát fogja tekerni, kettéhasítja, darabokra tépi, és más egyéb legkevésbé szokásos kivégzések nemével irtja ki a világból.

A jámbor ember tigrisszívet váltott; dühös volt és kérélhetetlen, hallani sem akart elátkozott leánya felől, s megparancsolá, hogy odahaza elő ne merjék annak a nevét hozni, mert aki szólni bátorkodik felőle, utánamegy!

E kegyetlen mondás nagy sírásokra adott alkalmat, de Mayer uram feltette magában, hogy keményszívű fog lenni, s nem veszi észre, hogy leányai anyjostul együtt az egész ebéd alatt nem tesznek egyebet, mint egyre sóhajtoznak. Sóhajtozni szabad; akinek tetszik, gyakorolhatja magát benne, de ő nem fogja kérdezni, kinek mi baja.

Egy egész hétig kiállotta a kegyetlenséget, nem bánta volna ugyan olykor, ha már szólnának valamit felőle, csak hogy ő visszautasíthassa a beszédet, de nem lőn mit visszautasítani.

Néha már a nyelven lebegett, hogy kérdezősködjék felőle, de csak visszafojtotta a szókat, és hallgatott. Végre egy napon

ebédhez ülén, a családnak semminemű tagja sem evett egy falatot is, pedig sterc volt. Mayer úr nem állhatta tovább.

— Hát titeket mi lelt? Mi bajotok? Miért nem esztek? Minek sírtok itt nekem?

A leányok kötényeiket emelték szemekhez, s még jobban sírtak; az asszony nagy zokogva felelt:

— Meghal a leányom.

— Persze! — monda a férj akkora kanál sült lisztet dugva a szájába, hogy majd megfulladt tőle. — Olyan könnyen adják azt! Ha olyan könnyű volna meghalni.

— Hiszen jobb is lesz szegényre nézve, ha meghal, jól jár vele, legalább nem szenved többet.

— Hát miért nem hívatnak neki doktort?

— Az ő betegségét doktor nem gyógyíthatja meg.

— Űm — mordula Mayer úr, s elkezdé a fogait piszkálni.

Az asszony egy ideig hallgatott, azután siránk hangon folytatá:

— Mindig csak téged emleget, csak az apját szeretné látni, csak még egyszer óhajtaná megcsókolni kezeit, azután örömet meghalna.

E szóra az egész család, mint egy orgona kezdte rá a sírást, Mayer uram úgy tett, mintha az orrát fúná.

— Hát hol fekszik? — kérdé megerősítve hangját.

— A Zuckermantel* egy szegényes hónapos szobában, mindenkitől elhagyatva.

Tehát szegény állapotban! — gondolá Mayer úr. — Akkor talán hát mégsem egészen igaz az, amit Teréz beszélt felőle.

Meglehet, hogy szeretett valakit, s ajándékokat fogadott el tőle; ez még nem olyan nagy bűn, de ebből még nem az következik, hogy eladta volna magát. Mikor ezek a vénkisasszonyok, akik sohasem élvezték a világ legfőbb örömeit, olyan irigyek a fiatalság mulatságaira.

* Pozsony külvárosa

— Hm. Tehát rólam is beszél az a rossz leány.

— Azt hiszi, hogy a te átkod fogott rajta. Amióta innen elment . . .

Itt közbeszakítja a beszédet az általános siralom ismét.

— Amióta innen elment — folytatá újra Mayerné — soha fel nem kelt az ágyból, nem is hagyja azt el már, tudom, csak mikor a koporsóba teszik.

— No, vezessetek el hozzá délután! — monda Mayer úr végképpen elérzékenyülve.

Erre a szóra az egész család a nyakába borult, csókolták, cibálták, nem volt ilyen jó ember, ilyen kegyes apa több a világon.

Alig várták, hogy az asztalt elszedjék, felöltöztették a jámbor családfőt, pálcáját kezébe adták, s valamennyien elmentek vele a Zuckermannlira, ahol egy szegény padlás-szobában feküdt Matild, melyben a szó szoros értelmében nem volt egyéb, mint egy ágy és számtalan orvosságos üveg.

A jó apa szíve elfacsarodott e látványon. Tehát Matildnak semmije sincs! Szegény leány!

Arra a gondolatra ki tudott volna jönni, hogy a csipkéit és selyemkendőit csak nem itta be mind orvosságban egy hét alatt.

A leány fel akart kelni, hogy atyját meglátta, de nem bírt; Mayer úr bűnbánó képpel lépett oda hozzá, mintha ő vétett volna ellene; a leány megragadá kezét, odaszorítá kebléhez, csókjaival halmozta, s töredezett hangon esedezők bocsánatáért.

Valóban kőből kellett volna a jámbor apa szívének lenni, hogy azt megtagadhassa tőle. Megbocsátott neki. Rögtön bérkocsit rendelt, s visszaviteté őt a házhoz. Beszéljen a világ amit neki tetszik! A vér nem válhatik vízzé, egy apa nem ölheti meg szülöttjét egy kis botlás miatt.

Ezt annál kevésbé teheti, minthogy ezúttal oka sincs rá, mert még aznap kapott egy levelet, melyet libériás inas

hozott neki, és azt a sokszor említett földesúr saját kezűleg írta hozzá, mély fájdalmát fejezve ki afelett, hogy ártatlan, tiszta szándokú közeledése által oly félreértésekre adott okot. Ő a legnagyobb tisztelettel viseltetik egész becses családja iránt, s amit Matild irányában érez, az semmi sem egyéb, mint a művészet iránti tisztelet, arról pedig, hogy az ifjú leányzó erényei mily ostromolhatlan sáncok közé vannak zárva, ő adhat legérvényesebb bizonyítványokat, s azokat, ha kell, keze írásával is kész ellátni.

Ah, hiszen ez derék, becsületes ember!

Mayer, Mayer! Hol volt az eszed, midőn a másik fél kihallgatása nélkül ítéltél? Bizony megérdemlenéd, hogy te kérj bocsánatot megbántott családodtul.

Más leánynál ugyan azt felelné az ember az ilyen imádónak, hogy ha oly tiszta szándokkal van iránta, hát vegye el, hanem a művésznő kivétel, azt *tisztelni* is szabad; a művészetnek szabad hódolni, s az nem csábítás, az csak tisztelet, kitüntetés, méltó elismerés, s abból nem következik, hogy el kell venni.

— No jól van — monda Mayer úr, kit e levél egészen megnyugtatott —, ez már egészen más; de hát legalább ne iparkodjék Matildot a sétányokon, a színpalak között felkeresni, mert ez mégis kompromittálhatja; hanem, ha tisztességes céljai vannak, járjon a házhoz!

Balgatag ember! Kenyeret ad a patkányoknak, hogy éjszaka ne zörögjenek, ahelyett, hogy macskát tartana.

Két nap alatt Matild természetesen oly egészséges volt, mint a fáról szakasztott alma, s a földesúr mármmost a házhoz járt szépen.

Leírásával nem vesződünk, mert úgysem soká fogunk vele bajlódni; nehány hónap múlva elutazik, utána jó egy bankárfiú, azután ismét egy földesúr, majd egy negyedik és egy ötödik — és ki tudná hányadik? És ezek mind igen nagy tisztelői a művészetnek, mind igen derék, illedelmes emberek,

akiktől egy illetlen szót nem lehet hallani, kik kezét csókolnak a mamának, s bölcs dolgokat beszélnek a papával, s oly szerényen hajtják meg magukat a leányok előtt, mikor jönnek, mikor mennek, mintha grófkisasszonyokkal társalognának. Akadnak közöttük víg, mulatságos fiúk, akik halálra nevetetnek az embert tréfáikkal, akik kimennek a konyhába Mayer mamával kötekedni, megkóstolják az ételeit, ellopják a palacsintát, olyan kedves, bohó fiúk.

Négy leány lett nagy és deli. Egyik szebb volt, mint a másik; életkorukban alig volt közöttük egy-egy év különbség. Amint felnőttek, amint hajadoni szépségük kifejlett, annyival zajosabb, látogatottabb lőn Mayer uram háza; a régi fényűzés, könnyelműség, pazarlás visszatért, örök jókedv tanyázott a háznál; a legválogatottabb társaságok gyűltek ottan össze, grófok, bárók, főnemesek, bankárok és más nagy urak.

Vette ugyan észre Mayer uram, hogy midőn az utcán találkozik ezen grófokkal és bankárokkal, azok úgy tesznek, mintha nem látnák, sőt ha leányaival találkoznak is, egyik sem néz a másikra, hanem ő az olyan dolgokon, amik neki nem tetszetek, nem szokta törni a fejét; azt gondolta, hogy ezt mind így szokták a nagy urak.

Már a legkisebb leány is jól megnőtt, tizenkét éves volt, s látni lehetett fejlődéséből, hogy mindegyik nénjénél szebb lesz. Még most kurta viganót és fodros nadrágocskát viselt, s tömött hosszú hajzata két tekercsben fonva csüggött le hátul, s a ház *tisztelői* nem egyszer kérdék már tréfálva: — „Mikor fog ő is hosszú öltönyt kapni, mint nénjei?”

Egy napon szokatlan, meglepő látogatás érte Mayer uramat. Éppen egy csoport jókedvű fiatal enyelgett a vidám leánykával, jutott egy elefánt a mamának is, ki őt nevetesse.

Mayer papa pedig legyeket ütögetett a falon, s nagy megelégedésére szolgált, ha egy-egy hangosabb csattanásra valamelyik leány felsikoltott, mintha megijedt volna, amidőn

kocogás hallatszik az ajtón, s minthogy senki sem felelt rá, a kocogás ismétlődik; harmadszor is rákezdí, végre egy vidám cimbora odaugrik, s feltárja az ajtót gondolva, hogy ez is egy tréfás fiú lesz — ki őket meg akarja lepni.

Egy vén, száraz hölgy alakja, kopott fekete ruhában állt a fényes társaság előtt.

Mayer papa úgy megijedt, hogy elkezdett csuklani ijedtében. Teréz volt az . . .

Az éltes kisasszony, anélkül, hogy a jelenlevő társaságot legkisebb figyelmére is méltatná, minden megütődés nélkül odajárult Mayer úrhoz.

A jámbor családapa hallatlan zavarban volt, nem tudta, hogy leültesse-e a tisztos kisasszonyt. Hová? Oda valamelyik merueilleux mellé? Bemutassa-e a vidám társaságnak mint testvérnénjét, vagy eltagadja, hogy ismeri? Viszont a díszes vendégeket fejenként megismertesse-e Terézzel, mint házának mindmegannyi tisztelőit?

Kisegíté őt a zavarból maga Teréz. Nyugodt, hideg arccal megszólítja:

— Nehány szórn volna önhöz, s ha ráér, vendégeit egy pár pillanatra elhagyhatni, legyen szíves oly helyre jönni velem, hol a társaságot nem zavarjuk.

Mayer papa kapott az ajánlaton, hogy testvérét ez úri körből eltávolíthatja, s nyitotta előtte az ajtót, keresztülvezetve a távolabbi szobákba.

Alig tette be az ajtót, midőn víg kacaj hangzott fel az elhagyott társaság közepéből; Mayer papa sietett Terézt odább terelni; nagy együgyűség kellett volna hozzá, hogy ki ne találja, miszerint azok odabenn most a múlt századbeli kisasszony felett kacagnak.

Mayer papa iparkodott olyan nyájas lenni Terézhez, mint egy citromkereskedő.

— Foglaljon helyet, kedves jó rokonom. Óh, milyen szerencse, valahára láthatni . . .

— Éppen nem udvariasságokat jöttem ide mondani — beszélt száraz hangon Teréz —, s ahhoz a néhány szóhoz nem szükséges leülnöm; állva is elmondhatom. Két év óta nem láttuk egymást, azon idő alatt ön meglehetősen messze eltávozott tőlem, s oly életmódot folytat, mely körülbelől örök időkre lehetetlenné teszi, hogy ismét egymáshoz közeledhessünk; ez, úgy hiszem, nem nagy búsulására fog önnek szolgálni, s azért volt bátorságom azt elmondani. — Ön négy leányának egymás után ugyanazon életpályát választá. Nem szólok felőle. Az ilyenről legjobban hallgatni; kérem ne szakítson félbe, nem szemrehányásul mondtam. Ön ura saját tetteinek. Most még egy leánya van önnek, az is tizenkét éves már, és idestova felnőtt hajadon leendő. Nem jöttem színházi jelenéseket idézni elő ön házánál; nem akarok önnek leckéket tartani erkölcsről, vallásról, istenről, hölgyi szüzességről, miket a nagy urak és nagy szellemek által kigúnyolt szenteskedők annyit emlegetnek; nem akarok önnek atyai szívére hatni könyörögve, hogy amit négy leányában elvesztett, mentse meg az ötödikben, mert tudom jól, hogyha erre volna is önnek akarata, de nincsen ereje, s ha ereje volna is, nincsen esze hozzá.

Mayer úr olyan jó ember volt, hogy mikor ilyen dolgokat mondtak neki, csak mosolyogni szokott rá.

— Hogy mentül kevesebb ideig legyek önnek alkalmatlanságára, röviden kívánom elmondani, amiért jöttem. Én azt kérem — nem, rosszul mondtam, *követelem*, hogy legkisebbik leányát adja át nekem. Én fel fogom őt nevelni tisztességesen, becsületes polgárleányhoz illő módon. Még az ő lelke romlatlan, még isten kezében van, én holtom napjáig azon fogok törekedni, hogy őt a jó erkölcsben megőrizhessem, s öntől egyebet nem kívánok, mint hogy sem önnek, sem családjá bármely tagjának is ne legyen rá többé semmi gondja. Engemet jó szándokomban megsegít az isten. Jónak látom egyébiránt önnek megjegyezni, miszerint nem hiába mondtam az elébb, hogy „*követelem*”, mert azon esetben, ha ön netalán

ez ajánlatomat visszautasítaná, én a legfensőbb hatóságokhoz fogok folyamodni, hogy kérelmemet foganatosítsam, és ez önre nézve sok kellemetlenségnek lehetne okozója, mert én részemről kész vagyok a hercegprímásig felmenni és elmondani előtte azon okokat, melyek engemet e föllépésre kényszerítettek. — Ajánlatom nem kíván hosszas gondolkozást; mindamellettt holnap reggelig engedek önnek időt, hogy elhatározza magát. Ha ez ideig a leányt hozzám el nem fogja hozni, legállhatatosabb ellenségére számolhat bennem. — A bűnbocsátó isten kegyelme legyen önnel mindenha.

Ezzel megfordult az éltés kisasszony, s elhagyá a házat.

Mayer úr kikísérte nénjét, s míg őt maga előtt látta, az esze állva maradt, egy gondolatnak nem volt ura. Csak azután kezde magához térni, hogy őt kiküszöbölte. A leányok, az ifjoncok mulatságos észrevételekkel kísérek az aggszűz megjelenését, s e tréfákra megjött Mayer papa bátorsága. Elkezdett nekik referálni róla, hogy mi hozta ide a vénkisasszonyt.

— A bizony nem akar egyebet, mint Fannyt elvinni a háztul és magánál tartani örökre.

— Hó! — áh! — óh! — hangzott mindenfelől.

— És miért? Szeretném tudni, miért? Hát nem nevelem-e én őt tisztességesen? Hát lehet-e énellenem valakinek valami kifogása? Vethet nekem valaki valamit szememre? Nem úgy bánok-e én leányaimmal, mint a szemeim fényével? Hallott-e valaha valamelyik egy rossz szót tőlem? Tán bizony én valami országos hírű csaló vagyok, aki rossz példát ad gyermekeinek, hogy a hatóságok elvegyék azokat kezei közül? — Nos uraim, mondják meg, mit tudnak énfelelem? Tolvaj vagyok-e én? Rablókapitány vagy hamispénzverő? Istenkáromlásokat hallani-e éntőlem, vagy tékozlást vethetni-e az én szememre?

Eközben hevesen járt alá s fel a szobában nagy lépésekkel, mint egy színpadi hérosz, s bámultatta magát a vendégeivel.

Amit beszélt, az végtére is nagy hatást szült, azt a hatást tudniillik, hogy az úrfiak mind megszökdöstek a házból.

Teréz fenyegetésében volt valami, ami rájok nézve is kellemetlen leendett.

Midőn a család magára maradt, akkor kezdődött még csak rá a Teréz elleni kifakadás; e mindent felülmúló vakmerőség fellázasztá a kedélyeket; nem volt oly gonosz indulatú, incselkedő, áskálódó személy több a világon, mint a vénkisasszony; ne is próbálja többet betenni lábát a házba, mert ott kiséprűzik, lelúgozzák, lapáton vetik ki az utálatos, fertelmes méregkeverőnét.

Maga Mayer úr is egészen dühbe kezdte jönni. Nem nyughatott a haragtól, el kellett neki mennie hazulról, hogy panaszát kiöntse.

Volt három régi jó ismerőse még azon időkből, hogy hivatalt viselt; ezek most is főtörvényszéki hivatalnokok, híres jogtudósok voltak, kiknek tanácsadására sokat lehetne építeni. Régen nem látta ugyan már őket, de most eszébe jutott, hogy felkeresse mindégyiket, és megelőzze Terézt, ha netán az fenyegetését foganatba találná venni.

Első ismerőse, kit legközelebb talált, volt Schmerz úr, tanácsos, nőtlen, negyvenes férfi, sima képű, szelíd kedélyű ember, kit éppen a kertjében talált, amint szegfűket oltogatott.

Elmondá neki panaszát. Elmondá, hogy Teréz milyen álnok megtámadással fenyegeti, hogy őt még a hercegprímásnak is fel akarja adni.

Schmerz úr az egész beszéd alatt egyre mosolygott, csak néha figyelmezteté Mayer urat, hogy a nagy deklamáció közt bele ne lépjen a virágágyakba, mert oda kakastaréj meg vitézsarkantyú van vetve. Mikor aztán Mayer úr elvégzé beszédét, nagy szelíden azt felelte rá:

— Nem fogja azt Teréz cselekedni.

Nem fogja Teréz cselekedni? — gondolá magában Mayer. Ez nem elég. Ő azt akarta hallani, hogy Teréznek azt nem lehet, nem szabad tenni, és ha elkezdi, csúfot lát vele.

Schmerz úr végzetetlen sok szegfűt szándékozott oltani ezen a délután, úgyhogy Mayer úr jobbnak látta panaszával második ismerősét keresni fel, remélve, hogy az majd határozottabb választ adand.

E volt Chlamek úr, híres ügyvéd, egyike a legbecsültebb jellemeknek, rendkívül száraz ember, csupa praxis és józan okosság, emellett maga is családapa, kinek három fia és két leánya volt.

Chlamek úr végighallgatta ügyvédi türelemmel az eléadott ügyet, s szelíd, őszinte modorban válaszolt a kérdezőnek:

— Sohase civódjék ön, édes barátom, testvérével ily ügy felett, ha neki éppen úgy tetszik, hogy egy leányát magához akarja venni, adja oda isten hírével, önnek marad még azért elég; úgymagáról tudom, hogy több baj van egy leánygyermekkel, mint három fiúval. Én bizony nem tagadnám meg a kívánatát, ha önnek volnék.

Mayer úr egy szót sem felelt. Ez a tanács még kevésbé tetszett neki. Ment a harmadik ismerőshöz.

Ez volt előtte a legderekabb ember. Magyar neve volt, tekintetes Bordácsi úrnak hítták. Kriminális törvényszéki asszessor, rettenetes goromba ember azok iránt, akikre megharagszik, az egész törvényszéket úgy forgatja az ujján, mint a gyűrűt.

Mayer úr egy csomó pörös papiros között találta az érdekes kriminális asszesszort, kinek kitűnőleg azon szokása volt, hogy mikor befészkelte magát valamely összevissza bonyolult ügybe, azt annyira sajátjává tevő, hogy egészen benne élt, benne érzett, mérges volt, ahol igaztalan fondorlatokat, szembeötölő exceptívákat látott, s csak akkor volt megengesztelődve, ha az igazságos fél ügyesen kivágta magát. Emellett ismeretes volt megvesztegethetlensége felől; aki aranyakat hozott neki, azt kiverte a szobából, s ha szépasszonyok jöttek hozzá ítéletére kecsaik által befolyást gyakorlandók, azok irányában oly

minden udvariasságot mellőző modorral viseltetett, hogy bizonyára nem mentek hozzá másodsor informálni.

Amint Bordácsi meglátta a hozzá belépő Mayer urat, levevé pápaszemét, s a kinyitott okiratba tette, hogy az olvasás fonalát el ne veszítse, s valami rendkívüli pokróc hangon kiálta rá, daróc mimikával kísérve szavait:

— No mi baj, barátom uram Mayer?

Mayer úr megörült a „barát” szónak, pedig ez csak szójárás volt az asszessor úrnál; így szokta nevezni a patvaristáját, hajdúját és a pörös feleket, akiket megszid.

Elmondá panaszát nagy bizton, le is ült, anélkül, hogy kínálva lett volna, mint a hajdani boldog időkben szoká, midőn még hivataltszti társak voltak.

Mayer úr azalatt míg beszélt, sohasem szokott annak a szeme közé nézni, akihez szavait intézte, mely lélekbátortalanság által meg volt fosztva azon előnyöktől, miszerint szavainak hatását az arcokból olvashassa. Nagyon meglepő lehetett tehát rá nézve, midőn beszédét végezvén, tekintetes Bordácsi úr a kitelhető legharagosabb hangon ráordíta:

— Hát miért mondja el az úr nekem mindezeket?

Mayer úrban egyszerre meghűlt a lélek, nem tudott felelni, csak a szája mozgott, mint egy megtaszított gipszfigurának.

— Mi?! — kiálta még nagyobb tüdőfeszítéssel tekintetes Bordácsi úr, egészen odalépve a szerencsétlen kliens elé s ránézve ijesztően felnyitott szemeivel.

A szerencsétlen ember ijedtében felugrott a székről, melyre kínálatlanul le talált ülni, s csaknem ríva fakadtan rebegé:

— Én, kérem alássan, tanácsot kérni jöttem ide és — és pártfogást.

— Micsoda? Hát azt gondolja az úr, hogy én az úrnak pártját fogom fogni? — kiálta az asszessor oly hangon, mintha azt hinné, hogy süketnek kiabál.

— Én azt hittem — hebegé a boldogtalan családapa —, hogy azon régi szívesség, mellyel kegyed hajdanában házam iránt viseltetett . . .

Bordácsi nem hagyta végigbeszélni.

— Mit? Az ön háza! Akkor az ön háza tisztességes ház volt, most pedig az ön háza Sodoma és Gomorrha, mely tárva-nyitva áll a világ bolondjainak; ön mind a négy leányát eljegyzette a mélységes poklokkal és botránykoztatására szolgál minden tiszta lelkű embernek; ön megrontója a városi fiataliságnak, akinek a nevét, ahol csak kicsápongó fiak és elbúsult apák vannak, mindenütt emlegetik széles ez országban.

Már e helynél tökéletesen sírva fakadt Mayer, s olyasvalamit hebegett, hogy ő semmit sem tud.

— Milyen szép családdal áldotta meg önt az isten, és az úr hogy tette őket világcsúfjaivá, kereskedést űzött leányai ártatlanságával, szerelmével, lelki üdvösségével; eladta, elárverezte őket a többet ígérőnek, megtanította őket, hogy kell az utcán menőket elfogni szemek tekintetével, hogy kell nevetni, mosolyogni, szerelmet tettetni emberek előtt, kiket először látnak életökben, hogy kell hazudni, hogy pénzüket kicsikarják!

A szerencsétlen ember zokogva fuldokolt néhány szót, hogy ő ezt sohasem cselekvé.

— Most még egy leánya van az úrnak; az utolsó, a legszebbik, a legkedvesebbik. Mikor még én az úrék házához jártam, kicsiny ölbeli gyermek volt, mindnyájan azt szerették legjobban, mindig kézben volt. Nem emlékezik már reá az úr? És most ezt is el akarja adni az úr? És haragszik, ellenkezik, fűhöz-fához kapkod, midőn egy tisztességes személy meg akarja a szerencsétlen gyermeket menteni attól, hogy ártatlansága befertőztessék, hogy lelke, szerelme haszontalan, pimasz kéjencek, utcataposó, kalap-félrevágó, opera-fütyörésző lafancok körmei közt hervadjon el, hogy egész élete szerencsétlen legyen és gyalázatos, halála órája elhagyatott és meg-

átkozott, s a halálon túl irtózat és pokol tüze! S az úr még kifogásokat tesz? Persze, mert hiszen nagy kincstől akarják az urat megfosztani, amit jó drágáért eladhat, amit már magában előre számígtatott, hogy ennyi meg ennyi árát fogja kérni. Nem így van-e?

Mayernak vacogtak a fogai ijedség és borzalom miatt.

— Azt mondom az úrnak, ha még hajlandó a jó tanácsot bevenni — folytatá az asszesszor kérlelhetlen hangon —, hogy ha becsületes Teréz testvérje kívánja az úrnak Fanny leányát magához venni, adja oda minden feltétel alatt, levegye róla kezeit örökre, és adja át neki tisztán és békeességesen; mert ha pörre engedi jönni a dolgot, és további kifogásokat tesz — teremtsd úgy segéljen! én magam leszek, aki bezáratom az urat.

Mayer ijedtében azt kérdezte — hogy „Hová?”

Az asszesszort egy percre meglepte a kérdés, de rögtön talált rá feleletet.

— Hová? Azon esetben, ha az úrnak tudomásával vannak azon dolgok, amik családja körében véghez mennek — a fenyítő házba; ha pedig semmit sem tud azokról — akkor a bolondok házába!

Mayer úrnak elég volt ennyi. Magát ajánlotta, és ment. Alig talált ki az ajtón, melyen bejött, s tántorogva ért le az utcára; az ácsorgók nevetve mondák egymásnak: — „Ez is jól felöntött ma valahol!”

Tehát másoktól kellett neki megtudnia, hogy ő nem becsületes ember; idegen ajkról kellett meghallania, hogy őt lenézik, csúfolják, átkozzák, hogy őt szerelemkalmárnak nevezik, ki önleányai szerelmével úz kereskedést, s házát a fiatalság romlása helyének tartják.

Pedig ő azt hitte, hogy ő a legjobb ember a világon, kinek házát tisztelik, becsülik, kinek barátságát keresve keresik. Azon gondolkozott, vajon illendő-e még öneki azon házba betenni a lábát.

Elbúsultában kibarangolt egész a malomligeti tóig. — „Milyen szép tó — gondolá magában —, mennyi rossz leányt bele lehetne fojtani, az ember maga is beleugorhatnék!”

Azzal visszafordult ismét, és sietett hazafelé.

Otthon ezalatt még mindig folyt a beszéd, a panasz és jajveszékelés Teréz követelése fölött.

Egyik testvér a másik kezéből kapta ki a legkisebb leányt, ölelték, csókolták, mintha valami nagy szerencsétlenség várna rá.

— Szegény Fáni! Nálunk a szolgálónak jobb dolga van, mint teneked fog lenni Teréznél.

— Óh, milyen kedves napjaid lesznek; egész nap kötni, varrni, este aztán az „Áhítatosság óráit” olvasni a nagynéni előtt, míg el nem alszik.

— Tudom, hogy fog bennünket előtted szidni mindig, majd úgy elidegenülsz tőlünk, hogy ránk sem nézsz többé!

— Szegény Fáni, az a vén csont meg is fog verni.

— Szegény Fáni!

— Szegény leányom!

— Szegény öcsénk!

A gyermeket egész megvadították ezzel a sok sopánkodással, végre is abban állapotok meg, hogy mondja azt Fanny a papának, ha az csakugyan engedni akarna Teréznek, hogy ő *nem akar* odamenni, majd a többiek azután mind pártját fogják.

Éppen lehetett Mayer úr lépéseit hallani a lépcsőkön.

A kalappal fején lépett be a szobába, mert hiszen ilyen háznál nem szokás a kalapot levenni.

Tudta, hogy mindenki az ő arcára néz. Azt is tudta, hogy arca eléggé zavart arra, hogy mindenki megijedjen tőle, aki ránéz.

Senkire sem tekintett, csak Fannyhoz szólt.

— Vedd fel a köpenyedet, tégy kalapot és készülj!

— Minek, papa? — kérde Fanny rosszul nevelt leányok szokásaként, kik mielőtt tennék, ami mondván van, előbb megkérdeik: „Miért?”

— Jössz velem.

— Hová papa?

— Terézhez.

Mindenki iparkodott csodálkozását kifejezni. Fanny le-sütve szemeit és egy szalagot tekergetve ujjai körül rebe-gé félénk hangon:

— Én *nem akarok* Terézhez menni.

Egy szétszedett hímzőráma feküdt az asztalon.

— Mit mondtál? — kérde Mayer leányához lehajolva, mintha nem jól hallott volna.

Fanny szétnézett anyjára s testvéreire, s azoknak biztató tekintetével találkozáva bátor, határozott hangon ismétlé:

— Én *nem akarok* Terézhez menni.

— Úgy? Nem akarsz?

— Én itt akarok maradni az anyámnál és a néné-imnél.

— Az anyádnál és a nénéidnél? És lenni az, ami ők?

Azzal megfogá a leány kezét, másik kezével felkapta a hímzőráma egyik ágát, s mielőtt annak ideje lett volna a megijedésre, olyan sort vert rajta, hogy magának is megesett rajt a szíve.

A testvérek mind közbeveték magukat; éppen jókor! Ahány ága volt a hímzőrámának, azt Mayer papa mind összetöré rajtok, utoljára került az asszony. Már annak nem jutott a rámból. Tehát ököllet üté meg úgy, hogy lerogyott a szögletbe.

Néhány év előtt kellő mértékben alkalmazva még tán használt volna e megintés; így csak fájdalmat okozott.

Mayer úr az egész alatt egy szót sem szólt, ő csak dühét elégítette ki, mint egy kalitkájából kiszabadult vadállat.

Azzal megfogá a leány kezét, s anélkül, hogy valakitől elbúcsúztatná, elhurcolá őt magával Terézhez. A leány végig sírt az utcán.

A megvert leányok haragjokban azt kívánták, ahogy apjuk eltávozott, hogy bár vissza se térne többet. Ez a kívánságuk be is telt, mert Mayer úr sohasem tért többé vissza. Ez órától fogva eltűnt Pozsonyból. Hová lett, mivé lett, sohasem tudta meg senki. Némelyek azt állíták, hogy a Dunába ugrott, mások, hogy elbujdosott, s évek múlva is hordták haza a hírt távoli utasok, kik majd Törökországban, majd Angliában láttak hozzá hasonló embert.

XI. A KÍSÉRTŐ A TEMPLOMBAN

Mikor azután felvitte Jézust az ördög egy nagy magas hegyre, megmutatá neki a földnek minden országát egy szempillantásban. És monda néki: „Ím én neked adom mindazt a hatalmat, ha te imádasz engemet, mindezek tiéd legyenek.” Felele neki Jézus: „Távozzál éntőlem sátáni!”

Szentírás.

Boldog isten! Mennyivel közelebb vannak a gazdagok a mennyországhoz, mint a szegény emberek!

Mennyi bűn van, amibe a szegény ember beleesik, s amit a gazdag nem is ismer!

Hát hallhatni-e, hogy a gazdagok lopnak; hogy az életfenntartás ösztöne oly lépésre kényszeríti őket, amire isten parancsa és a világ ítélete átkot kiált? Hallhatni-e, hogy egy előkelő hölgy erényeit megvették pénzen? Nem. Ez csak a szegény emberek leányainak bűne.

Ős időktől kezdve, mióta az aranyat és a szerelmet ismerik, a szerelem volt az istenség jelképe és a pénz az ördögé. Oly ritka eset-e, hogy az istent eladják az ördögért? Nagyon sűrű. És a szegény mindig azé, aki *elad*, és nem azé, aki *vesz*.

Szerény, szorgalmas a leányka? Nem látott soha egyéb példát maga körül erény-, türelem-, lemondásnál? Szívébe edzve van a jó iránti érzés, s egy illetlen tekintet képes arcát pirulásra indítani? Lelke tiszta, erénye gyémánt, szerelme szűz? . . . De ha a kísértő felviszi őt a magas hegyre, és meg-

mutatja neki a gazdag, az örömeiben és élvezetekben határtalan világot, és azt mondja neki: „Nézd, én ezt mind neked adom, ha engemet imádsz!” — hány lesz, ki el nem szédül, és azt mondja: „Távozzál tőlem, sátán!” Kivált ha a kísértő csinos alakkal, kedvező arccal jelenik meg. Pedig hisz azt mindenki tudja, hogy aki a magasból leszédül, mindig összezúzza magát, s a természet rende azt kívánja, hogy esni csak *lefelé* lehet, de *fölfelé* soha. — És mégis annyian elesnek!

— — — — —

Három év folyt le már, hogy Fanny Teréz nagynénjénél lakott. Az ifjú, hajlékony lelkületre nagy befolyással volt a három év.

Régi eszme, hogy az emberi szívben a jó és rossz indulat egy bölcsőben alszik. Amelyiket ápolják, az nő meg, és elhagyja testvérét, a nevelés tudománya megtöri a kraneológok tanait. — Fannyból, a hírhedett divatleányok testvéréből a legszendébb, a leggyöngédebb szűz lett. Tán testvérei nem lettek volna azok, ha lelkeiknek más irányt tudott volna valaki adni?

Eleinte szigorú, kemény szívű volt iránta Teréz, ez megtörte a gyermeklélek tövises makacosságát. Legkisebb hibája iránt nem volt elnéző, idejének minden percére munkát szabott, és azt számon kérte; egyetlen ellenmondást, legkisebb szeszélyt nem tűrt, figyelmét nem lehetett kikerülni, mélyen tekintő, szigorú szemei előtt lehetetlen volt hazudni, keresztü látott a leány lelkén, megkapta a csírájában levő gondolatot, és kitepte onnan. Hiába, elébb a gyomot kellett kiirtani, azután lehetett elvetni a nemesebb virágok magvait.

Ezeknek a vén, életkedvhagyott nagynénéknak nevelési modoruk bizonyára igen kellemetlen, de igen hasznos.

Midőn végre a gyermek elvadult lelkülete meg volt törve, s bebizonyítva előtte, hogy a jót tettetni, színlelni, hazudni nem használ, mert van egy lény, aki a gondolatok mögé lát, ki mindenütt figyel, ki semmit el nem néz, ki tán még álmában is vigyáz; hanem *kénytelenség*ből igaznak, becsületesnek

kell lenni; akkor lassankint odavivé őt Teréz, hogy a lélek-változat kellemeit is tanulja ismerni. Őszinteségével egyenlő arányban nőtt Teréz bizalma is. Gyakran magára merete hagyni, a rábízott dolgoknak nem járt utána, szavait elhívé, bárha mindent titkon jól tudott is, és ez felemelte, megtisztítá a gyermek kedélyét. Látva, hogy szigorú nevelőnője bízik benne, *önbizalomhoz* jutott. És ez drága kincs! Kár, hogy olyan kevés figyelmet fordítanak rá.

Testvéreiről sohasem szólt előtte Teréz; sőt még arra is figyelt, hogy mikor gondolkozik felőlök, s olyankor iparkodott eszméit elszórni.

Később tisztasága érzetében kevesebbet sóhajtozott utánuk. Végre annyira jutott, hogy midőn egyszer Teréz engedelmével valahova kellett mennie, meglátva, hogy az utcán Matild jön szemközt nyitott hintóban, ijedten futott be egy ismerős asszonyság udvarába, s félve rebegett ott: „Bárcsak meg ne látott volna!”

Teréz megtudta ezt, s ez idő óta legnagyobb gyöngédséggel viseltetett Fanny iránt. A leány munkájához ülve nagyot sóhajtott. Teréz jól tudá, hogy most testvéreire gondolt.

— Miért sóhajtal? — kérdé tőle.

— *Szegény Matild!* — monda a leány őszintén, igazán megvallva gondolatát, mert hisz az eszme nem volt tisztátalan, ő *sajnálta* testvérét, ki hintóban ült, és brabanti csipkéket viselt, míg ő kézimunkája mellett oly boldog tudott lenni.

Teréz nem válaszolt semmit, csak érzékenyen szorítá keblére a gyermeket. Isten megjutalmazá őt háromévi lelki, testi fáradalmaiért, mert a leány meg volt mentve, visszaadva boldogabb jövődjének! . . .

Nem olyan nagy csapás ám az a szegénység. Akik közelebbről ismerik, tudják, hogy annak is megvannak a maga örömei, miket mások nem lelnek föl, ha aranyok halmazát adják is érte. Azután Teréz állapota nem is volt oly elhagyott; egy életbiztosító intézetből holtiglani jövedelme volt

ötszáz forint évdíj, melynek feléből ő kettőjük számára nemcsak jólétet, de apró multságokat is tudott szerezni; összejöttek az ismerős ifjak, lyánkák, s nagy hiba volna azt hinni, hogy az egyszerű emberek nem értenek a multságához. — Jövedelme másik felét pedig szorgalmasan félretevé — gondolva, hogy hátha majd ő nem lesz, maradjon Fannynak. És a leány is keresett már. — Munkájaért pénzt kapott. Óh, ti ezt nem tudjátok, jólétben úszó emberek, milyen gyönyör, milyen élvezet az, midőn a fiatal férfi, leány, becsületes fáradságát legelőször megjutalmazva látja; az a büszke öntudat, hogy önmagának hasznos tud lenni, s megél birtok és mások könyörülete, segítése nélkül!

És Fanny munkáját igen jól fizették; aminek titkául el kell mondanom egy korábbi körülményt, mely szorosabb kapcsolatot képezend történetünk némely személyei között.

Azon ház, amelyben laktak, egy magyar asztalosmesteré volt, ki több házzal is bírt Pozsonyban, neve *Boltay János*. E gazdag kézműves régen, régen! mikor még új mester volt — aminek már negyven éve — rokonérzelemmel viseltetett Teréz iránt, és kezét megkérte. De Teréz szülői nem adták hozzá a leányt — pedig az is szerette őt —, mert családjak hivatalbeli volt, s nem illett bele egy kézműves. Boltay azután mást vett el, házassága szerencsétlen volt és magtalan, s mire nője meghalt, megvénült ő is és Teréz is. Teréz sohasem ment nőül senkihez. Negyven év alatt megöszült, megvénült, anélkül, hogy első szerelmét feledte volna. Ezalatt az ő családja elszegényült, s ő maga egy külvárosi házba szorult lakni, s ott élt már huszonöt év óta. Boltay ezalatt meggazdagodott, s megvette azt a házat, melyben Teréz lakott, s így alkalma volt annak apró kényelmeiről gondoskodni oly modorban, hogy azt Teréz nem utasíthatta vissza. Az udvarból kertet csináltatott, a lármásabb lakókat eltávolította, és a legcsekélyebb házbért fogadta el csupán. És amellet sohasem beszéltek egymással. — Maga Boltay a város túlsó végén lakott egy másik

házában, hol egyszersmind raktára is volt; hanem azért mindent jól tudott, ami Teréz körül történik; megtudta azt is, hogy Fannyt magához vette, s ez idő óta gyakran küldözött oda egy fiatal legényt, első legényét, ki igen derék, jeles fiú volt, mint mondák, Boltay kedvence, kit úgyszólván örökbe fogadott, s mindenét rá szándékozik hagyni; mert rokonai úgyszincenek.

Ez a mi Párizsban látott ismerősünk, az ermenonville-i ábrándozó, a Mainvielle—Catalani ügyben a nép szószólója.

Ez ifjút azért küldé annyiszor Terézhez Boltay, hogy majd egy, majd más női munkát rendeljen meg, Fanny által készítendő, miket ő igen gazdagon szokott megfizetni. Teréznek nem merete volna ajánlani segélyét, de ily úton el kellett neki azt fogadni a leány számára.

A figyelmes vizsgáló előtt feltűnhetett volna az is, hogy mind Teréz, mind Boltay igen kevés nyugtalanságot tanúsítanak afelett, ha *Sándor* (most említjük először az ifjú kézműves nevét) hosszabb ideig ott felejtí magát az ifjú leánnyali beszélgetésben.

Tán gondoltak felőlők valamit?

Valóban szép pár leendett belőlük. Az ifjú magas, ideges, szabályos termet, szőke, göndör fürtökkel és szenvedélyes, kék szemekkel, arca bátor, férfias, magatartásában semmi elhanyagolt vagy közönséges és viszont semmi keresett úriasság, hanem az a nyugodt biztosság, mit az egyiránt kimívelt lélek és test szokott adni. A leány karcsú, ideál alak, epedő fekete szemekkel, mélyen piros teli arccal, mely még a szemek körül sem enged ellágyult színezetet látni. Valóban olyan alak, aminővel nagy hatást lehetne előidézni a nagyvilágban; szépen egymáshoz illenének — az szőke, ez barna; az kék, ez fekete szem; az bátor, komoly, erőteljes, ez szenvedély- és érzelemgazdag — azonban ki tudja, mi van felőlők megírva a csillagokban?

Azon ismerősök között, kik Teréz lakát látogatni szokták, volt egy kis, alacsony, fürgenc emberke, kit közönségesen nem a nevéen szoktak híni, hanem hivatalcímén.

Ez volt a *regens chori*, a templomi karnagy.

A derék *regens chori* egy délután, mikor az ifjaknak jókedvük volt, énekelni hallotta Fannyt. Valami „Gyöngyöm Minkám el kell válnom”-féle együgyű nóta lehetett az, de a műértő karnagyot meglepé a szép csengésű fiatal hang, nem tartóztathatá magát, hogy ki ne mondja, mennyire érdekes volna Fannynak a *Stabat mater* áriáját betanítani, hogy azt a templomban élénekelje.

Teréz összerendezte a gondolatra. Matild jutott eszébe. Ámde az egészen más: énekelni nyílt színpadon, cifrára felöltözködve, könnyelmű szerelmi dalokat, hivalkodó nézők előtt — mint énekelni isten templomában, rejtett rácsozat mögött, magasztos, lélekemelő éneket, ájtatos imádkozók előtt.

Pedig a gonosz, mely keresi, akit megegyen, megtalálja a templomban is a maga áldozatát.

Teréznek tehát meg kellett engedni, hogy Fanny eljárjon a *regens chori*hoz, ki őt nagy szenvedéllyel tanította, s fáradhatlan volt magasztalásában.

A lyánka ritkán járt egyedül odáig is; vagy Teréz, vagy annak egy barátnője, egy jámbor asszonyság, Krammné kísérte őt rendszeren a karnagy lakáig, s óra végeztével ismét érte ment. Különben is e polgári körökben nincs annyi ok féltetni a leányokat, mert egyik család úgy vigyáz a másik leányára, mint tulajdon gyermekére, s anyja, védnője nélkül bátran jelenhet meg akárhol a hajadon, mert mindenütt védőire talál, s a szerelemkalmárok ellen itt igen erős védvámrendszer van felállítva.

Hogy Fanny szépsége és erényes magaviseletének híre szét ne terjedt volna a városi körökben, azt várni sem lehetett. Vannak olyan dologtalan urak, kiknek nincs egyéb foglalatosságuk, mint hasonló felfedezések után járni, s ez érdemes gyönyörvadászok száma az összehívott országgyűlés alkalmával még többre szaporodott; fiatal honatyáink terjesztették is a jó erkölcsöt, amerre csak lehetett.

A Mayer leányokat ki nem ismerte volna már ekkor, s aki őket ismerte, hogy kerülhette volna ki figyelmét, miszerint azoknak még egy ötödik testvérök is van. „Hol van e legkisebb testvér?” Nemde, ez volt a legtermészetesebb kérdés.

A leányok nem csináltak belőle titkot. Elmondták, hogy kinél tartózkodik, hogy mikor és hol lehet őt látni. Ah! ez több volt mint könnyelműség; ez lelki aljasság, ez irigység, ez gyűlölet; Matild nem bírta megbocsátani Fannynak, hogy előle az utcán megszökött, és egyik sem bírta megbocsátani neki, hogy oly kincssel bír, amivel ők nem: ártatlansággal. Minő falat volt ez a finom ízlelők számára! — Milyen paradicsomi ritka gyümölcs! Egy tizenöt-tizenhat éves gyermek, kinek gyémántlelkét a sárból, a szeméből tisztogatták ki, kinek gyöngéd szívét tán egy ábrándozó ifjonc számára tartogatják, ki még csak istenről és gyermektegy vigalmakról eszmél; ezt letépni könnyörtelenül, bimbójából egyenkint kiszagatni a leveleket, behurcolni újra abba a fertőbe, amelyből kivették, s megismertetni vele egy egész pokolegyetemét azon új, azon szárazító, elemésztő szenvedélyeknek, melyek a szívek alvilágában születnek! Ah, mit értetek ti e gyönyört köznapi fogalmakkal bajlódó emberek, kik megszerettek egy leányt, azt nőül veszitek, egész élteteket annak boldogításában törítetek össze; megvénültök vele, míg megőszült, míg összeroskad, és akkor is szeretitek; ti nem fogjátok azt érteni, minő gyönyör van abban, egy ártatlan szívet feláldozni egy óra örömének, a ti katekizmustokban nincs még ez a tétel: „Asszonyt megcsalni nem bűn.” *Mért nem vigyázott magdra.* Mi fölkeressük, fölslaglásztatjuk, hol vannak ártatlan, ismeretlen szívek, körülhálózunk, tört vetünk nekik, vermet ásunk lábaik alá, tükröt villogtatunk szemekbe, hajtóvadászatot indítunk ellenök. — Miért nem vigyáznak magukra?

A hajtóvadászat megindult a paradicsomból lejárogató őzike ellen.

Úton-útfélen kerülgették, kísérgették ezek a mindenre ráérő chevalier errant-ok, törték magukat utána, hízelgéseket, hódolatokat, ajánlatokat nyilaztak felé, de a tündér őzikének egy csillag lebegett feje felett, mely nem engedé, hogy a rálőtt nyilak ériék: e csillag volt az erény tiszta csillaga.

A csodaifjak naponta bosszúsabban jöttek össze Mayerék-nél, s egymást gúnyolták a sikertelen kísérletek miatt. Legtöbbszöire fogadásokat is tettek, és veszettek e tárgy felett, ahogy szokás lóversenyek és agárfuttatások alkalmával.

Végre egyike az ismerős dandyknek, kit mi Fennimor néven szoktunk híni, azon elvet állítá fel, miszerint legjobb és legcélszerűbb modor nők irányában az egyenes, nyílt támadás.

Ő tehát egy napon, midőn megtudá, hogy Fanny egyedül van otthon, pompás télkerti virágokból kötött bokkrétát küldé hozzá, amibe egy szerelmi levél volt dugva olyanforma ajánlattal, hogy ha Fanny hajlandó egy szerető szívet elfogadni, este hagyja a kert hátulsó ajtaját nyitva. Vannak esetek, mikben hasonló ajánlatok leggyorsabban célhoz vezetnek.

A tapasztalatlan leány a meglepetés öntudatlanságában elfogadá a küldött virágot. És ez ügyesen volt kigondolva.

Más küldemény figyelmessé, óvatossá tette volna, de hisz a virágok oly összhangzók egy lyánka kedélyével, hogy lehetne azok iránt gyanús.

Csak miután a küldeményt hozó eltávozott, vevé észre Fanny a virágok közt rejülő levelet, s mintha egyszerre egy nagy mérges pókot látott volna meg, elejté azt kezéből, és sírva futott át Krammnéhoz, zokogások közt panaszolva el esetét. Azt hívé, hogy már ezáltal is meg van gyalázva.

Nemsokára hazaérkezék Teréz is, s Krammné asszonnyal együtt látleletet tartának a még lepecsételve talált levél felett. Fanny vigasztalhatlan volt, midőn Krammné ki találta előtte fecsegní a levél tartalmát; komolyan azt hívé, hogy e levél elfogadása által már most ő örökre meg van becstelenítve, s

dacára a két jámbor hölgy vigasztalásainak, úgy kilelte a hideg, hogy egész éjszaka lázban feküdt.

Ilyen érzékeny a lélek tisztasága legelső érintésére a pizsoknak.

A két hölgy ezalatt bosszút forralt e bánat okozója ellen, óh, mert azok a vénasszonyok olyan bosszúállók! Nyitva hagyaták a kert hátulsó ajtaját, s rálesettek, midőn a chevalier bement, akkor meg bezáratták. Ők maguk azután a padlásszoba ablakából nézték felváltva, mint tépelődik az egérfogóba került csábító, a derék vadász, ki maga esett bele a verembe, s midőn végre elkezdett esni az eső, gonosz kárörömmel mentek lefeküdni, fejük alá téve a kulcsokat, és örvendve hallgaták, amint az eső verte az ablaktáblákat.

E tisztességes kudarc csak magasabbra szítá a vadászok hevét. Megbukni egy tapasztalatlan gyermek előtt, kijátszatni vénasszonyok által — ezt már csak „esprit du corps” sem engedné meg abbanhagyatni, s az egész osztály renoméjának helyreállítására Abellino veté fel magát, büszke önbizalommal téve fogadást akármely összegre, hogy egy év múlva a paradicsomi szépség őnála fog lakni. Természetesen ezalatt nem feleségül vétel van értve.

Fanny a következő vasárnapon gyönyörűen éneklé a főtemplomban a „Stabat mater dolorosa”-t; a jelenlevők szívei megteltek áhítattal.

Krammné asszonyság — ezúttal vasárnapi piperében — ott ült egyik oldaloltár előtt, és magában gyönyörködött a gyermek szép énekében, midőn maga mellett elragadtatott hangon hallja susogni:

— Óh, mily fölséges; óh, mily magasztos ének!

Erre csakugyan oda kellett fordulnia, hogy meglássa, ki osztja ily mértékben lelki örömeit.

Egy szerényen öltözött úriembert látott maga előtt, ki kalapján gyászt viselt, s ég felé forgatott szemeiben éppen egy könnyet törölt szét. Ez Kárpáthy Abellino volt.

— Nemde, uram, gyönyörűen énekel? — monda a jó asszony büszkén.

— Angyalhoz hasonlóan. Ah, asszonyom, valahányszor ily éneket hallok, a könny megered szememből.

És kendőjét szemére tartá az érzékeny ifjú.

Vajon minő sors érhetette szegényt?

Azután elment, és egy szót sem szólt többet Krammnéhoz.

Krammnét hét napon keresztül azután majd megölte a tudnivágy, hogy mi baja lehet azon rejtélyes férfinak. Vajon jövő vasárnap eljön-e ismét?

Valóban újra megjelent. Most már mint régi ismerősök üdvözlék egymást.

— Lássá asszonyom — monda szomorú arccal az ifjú lovag —, ezelőtt tíz évvel nekem is volt egy kedvesem, meny-asszonyom, ki éppen ily szépen énekel, a „Stabat mater” éppen így hangzott ajkairól, mintha csak őt magát hallanám. Éppen a menyegzőnkre kitűzött napon halt meg. Halálos ágyán megfogadtatá velem, hogy ha találok fiatal, szegény hölgyet, ki e szent dallamokat oly szépen éneklendi, mint ő, az ő emlékeért minden évben háromezer forintot szenteljek arra, hogy azon hölgynek alkalmat nyújthassak magát a magasabb művészetben kiképezhetni, s így boldogságot szerzhessen magának. Én csak egy föltételt kötöttem e kívánatához: ha azon hölgy éppoly tiszta, oly ártatlan marad, miként ő volt, az én szeretett, az én feledhetetlen Máriám.

Az ifjú itt ismét szemekre nyomá kendőjét.

Milyen valódi fájdalom! — gondolá magában az asszonyság.

— Fájdalommal kell megvallanom, asszonyom — folytatá reszketeg hangon a dandy —, hogy nyolc év alatt nem tehettem eleget megholt arám kívánatának. Kiket jótéteményeimmel halmozék, haladtak bár a míveltségben, de megbuktak az erény útján. Szégyennel gondolok reájok; pedig vannak közöttük, kiket a világ dicsőséggel halmoz el. Minden újabb kísérlet csak újabb csalódás.

Itt ismét abba hagyja a beszédet, s engedé Krammné asszonyt egy egész hétig töprenkedni a különös történet felett. De ez nem szólt felőle senkinek.

Jövő vasárnap ismét megjelent Abellino.

Az ének végeztéig hallgatott, de arcán látszott, mintha valamit nagyon szeretne, de áttart kérdezni. De csak mégis erőt vett magán.

— Bocsánat asszonyom, hogy ilyen kérdéssel terhelem. Ne vegye tőlem rossz néven, ön úgy látszik, ismeri az éneklő személyt; én már annyiszor csalódtam jószívűségemben, miszerint alig merek előleges értesülés nélkül közeledni valakihez; én e leányzó családjáról a legcsodálatosabb híreket hallottam, mintha nem éppen nagyon sokat tartanának a jó erkölcsre.

Már erre a szóra Krammné is beszédes lett.

— Akármik legyenek is e leányzó rokonai, uram, ő gyermekkorától fogva nincs közöttük, s lelke oly tiszta, mint azon gyermekeké, kiket az idvezítő magához bocsátott; neveltetése pedig oly szigorú, hogy ha ma egyedül maradna is bárminő sorsban, soha a véteknek még csak árnyéka sem lehetne őrajta.

— Ah, asszonyom, ön engemet egészen boldoggá tesz.

— Hogyan, uram?

— Máriám szellemének valahára eleget fogok tehetni.

Ezzel ismét elment, s Krammnét újra hagyta gondolkozni egy álló hétig.

Azon vasárnapon azután szívének egész bizalmával megtisztel é a derék asszonyságot.

— Íme, asszonyom, én meggyőződtem afelől, hogy az ön védenca tökéletesen méltó pártfogásomra. E lyánkából egykor híres művésznő lesz, s ami őt mindeneknek fölé fogja emelni, ritka erényű hölgy leend. De vigyázni kell reá nagyon. Én már megtudtam, hogy titokban gazdag fiatalemberek incselkedtek utána. Vigyázzon asszonyom, és mondja meg azoknak, kik a lyánka felügyelői, hogy őt jól őrizzék. A fény

a legnagyobb jellemeket is megvakítja. De én feltettem magamban, hogy őt megszabadítom az álnokok cseleitől. Legyen ő művész. Ő hangjában oly kincset bír, hogy ha az mívelve fog lenni, ezek a gavallérok minden jövedelmeikkel koldusoknak fognak mellette látszani, s akkor, ha ő magában bírandja gazdagsága forrását, elenyészik a veszély, mellyel a gazdagság fenyegeti az ártatlanságot.

Krammné tökéletesen érteni hitte a dolgot. Már a templomot is színháznak nézte, s várta, hogy tapsoljanak Fanny énekére.

— Két év alatt tökéletes művész nő válhatik belőle. Csupán szorgalom és nagyon kevés költség kívántatik hozzá. Ez utóbbit szívesen előlegezem én, arámnak tett fogadásomnál fogva. Nem adom ingyen, *nem ajándékba*, csak kölcsön; majd ha gazdag leend, nekem vissza fogja azt fizetni, hogy ismét másokat boldogíthassak vele. Én kegyednek havonként átadok háromszáz forintot, hogy abból a leányzó tanulmányaira szükséges költségeket fedezze; de arra kérem, hogy ne tudassa vele, miszerint az egy férfitől jön, mert akkor meglehet, hogy el nem fogadná. Nevezze előtte megholt arámat, Darvai Máriát, a jótékonyság küldőjeül. Valóban ő is küldi azt, csak hogy az égből. Én csak egyet követelek; azt, hogy erényes maradjon. Ha ellenkezőt tudnék meg, rögtön megszüntetném pártfogásomat. Most tehát legyen szíves kegyed az első havi összletet tőlem átvenni s célszerűen felhasználni. Még egyszer kérem, hogy rólam ne szóljon semmit. A derék leány végett kérem. Tudja, a világ mindjárt rosszat mondana.

Krammné elvette a pénzt. Mért ne vette volna el? Akárki is azt tenné helyében. Adott valami okot a gyanúra a titkos jóltevő? Hisz ismeretlen akar maradni, hisz közeledni sem kíván, hiszen ő figyelmezteti mások incselkedéseire, s jótékonyága föltételül szabja a feddhetlen erényt. Hát mi kell több?

Krammné elfogadta a pénzt, s titokban ének- és zene-mestereket fogadott Fanny számára; egyedül vele tudatta a dolgot. És ez volt a hiba, hogy Terézzel nem közölte azt.

Attul tartott, ami bizonyosan meg is történt volna, hogy a szigorú hölgy kihajította volna a pénzt az ablakon, azt mondva, hogy tisztességes leánynak senkitől semmi ürügy alatt sem szabad elfogadni pénzt, mely becsületesen nincs megszolgálva! Hát még a másik pont: a művészi pálya? Ez is nagy ellenzésre talált volna Teréz előtt. Efelől alig mertek előtte példálózni.

Pedig Teréz előtt nem lehetett titokban maradni.

Rögtön észrevette ő a változást, mely a leány kedélyében véghez ment az első napok után.

A leány szívébe be volt ültetve azon gondolat, hogy ő magában oly kincset bír, mely őt dicsőséges úton pályatársai fölé emelheti. . . És többé nem volt kedve az egyszerű munkákhoz, a szegényes multságokhoz, miknek eddig örült; a fiatal kézművessel sem beszélt többé oly szívesen; gyakran órákig elábrándozott, s ily ábrándok után azt szokta mondani néjének, hogy egykor ő *gazdagon* jutalmazandja meg fáradozásait.

Mennyire megrezzent e szavakon Teréz! . . .

A leány *gazdagságról* ábrándozik. A gonosz megmutatta neki a világot, és mondá: „Ezt mind neked adom, imádj engemet!” És neki nem jut eszébe a felelet: „Távozzál sátán!”

A vadász jól veté a cset.

A leányt a hálaérzet többször készteté arra, hogy Kramm-nét unszolja, miszerint vigye el őt az ismeretlen jóltevőnőhöz, hogy forró köszönetét elmondhassa neki, s további tanácsát kérje, s hogy néjét beszélje rá engedékenységre; ily dolgokkal végre oly szűk sarokba szorítá a jámbor asszonyságot, miszerint az egyszer ki találta előtte mondani, hogy titkos jóltevője nem asszony, hanem férfi, ki örökké titokban akar maradni.

E fölfedezés az első percben nagyon megrettenté Fannyt, de későbbben annál jobban ingerlé képzelődését. Ki lehet azon férfi, aki őt boldogítani akarja anélkül, hogy valaha csak látni is szándékoznék, aki annyira óvatos, annyira fél becsületes ajándékával a leány szeplőtlen hírének ártani, hogy még csak nevét sem mondja meg?

Mi természetesebb, mint hogy a leány képzetében ismeretlen védőjére magának ideálképeket alkotott. Magas, komor, halvány arcú férfiúnak képzelte azt, ki soha nem mosolyog, csak midőn jót tesz, szelíd tekintete sokszor felkereste őt álmaiban.

Midőn az utcán végigment, s ifjú gavallérokkal találkozott, lopva egy tekintetet vetett rájuk. Nem ez az ő titkos jóltevője?

De azok mind nemigen jól illettek a lelkében alkotott minta helyébe.

Vége egy napon találkozott hasonló arccal, hasonló szemekkel, hasonló tekintettel, amelyet magában képzelt. Igen, éppen ilyen ideált alkotott ő magának! Ez ő! Ez az ő titkos nemtője, ki nem akarja, hogy őt ismerje. Igen, igen, ez alakról szokott ő álmodni, e szép kék szemekről, e nemes vonásokról, e délceg termetről.

Szegény leány! Az nem az ő jóltevője volt. Az *Szent-irmay Rudolf* volt, Flóra férje, a legboldogabb, leghívebb férj, kinek óráá *igazán* semmi gondja.

A leány fejéből semmi sem verte ki többé, hogy ez az ő pártfogója.

Kérte, unszolta szüntelen Krammnét, hogy mutassa meg neki csak egyszer a távolból azon férfit, ki sorsáról oly titokteljesen gondoskodik, de midőn végre a kegyes asszonyság elhatározá is rá magát, hogy kérésének engedjen, az nem vala módjában, mert Abellino nem jött el többé vasárnaponkint a templomba, sőt a legközelebbi hónap elején nem személyesen adá át Krammnénak az újabb háromszáz forintot, hanem vén komornyikja által küldé meg.

Milyen finom kiszámítás.

Krammné nem hihetett egyebet, mint hogy az ismeretlen úr ugyan őrizkedik valamiképp közel jutni a leányhoz, s azt erővel kell keresni.

Megkéré tehát nagy alázatosan a komornyikot, ha nem lehetne-e valahol az urát, bár csak egy percre is, valami nyilvános helyen távolról meglátni.

A komornyik azt felelé, hogy a főrendi táblánál a holnapi közülésen, ott szokott ülni az ötödik oszloppal szemben.

Ah! Tehát főfő úr ő is. Egyike a haza atyjainak, ki éjjel-nappal azon gondolkodik, mint lehetne országát és népét boldogabbá tenni? Ez még nagyobb bizalmat gerjeszte szívében. Akire az ország sorsa van bízva, az bizonyára nem lehet könnyelmű ember.

Hajh, sokan nagyuraink közül, ha ismernék azon kegyeletet, mellyel a köznép irántuk viseltetik, büszkék lennének arra, és iparkodnának azt — megérdemelni.

Krammné tudtára adá Fannynak, hogy ismeretlen jóltevőjét megláthatja holnap az országgyűlésen, ahol a nagy sokaság közt úgy el lehet vegyülni, hogy ki sem veendi őket észre, s az egész csak néhány percig tartand.

Így jutott Fanny az országgyűlési terem karzatára, hol Krammné megmutatá neki titkos jóltevőjét.

Fanny egéből hullott alá, ő egészen mást vélt ott látni. Azt most fel sem találta a többiek között. Az arc, melyet Krammné mutatott neki, semmi vonzerővel sem bírt reá, sőt bizalmatlan, félelelmidéző befolyást gerjesztett szívében. Sietteté Krammnét a karzatról, és csalódott szívvel tért haza.

Otthon mindent kivallott nagynénjének; ábrándjait, nagyravágyó céljait és csalódását. Megvallá, hogy most is szeret, szeret egy embert, aki ideálja, de kinek nevét sem ismeri, s kérte, hogy védje őt saját maga ellen, mert érzi, hogy szédül, és nem bír saját szívével többé.

Másnap, midőn Krammné Fannyért ment, őt az ének-mesterhez viendő, üresnek találta Teréz szállását. Ajtók, ablakok tárva nyitva, a bútorok elhordva. Senki sem tudta, hová ment, éjszaka jutott eszébe elhurcolkodni, a házbért letette a házmesternél, s ismeretlen hordárokkal vitetett el mindent. Senkinek sem mondta meg, hogy ezentúl hol keressék.

XII. SALDIRT (KI VAN FIZETVE)

Hová tűnt el Fanny oly rögtön, oly nyomtalan, nagynénjével együtt?

Teréz kétségbeesve hallá a leány vallomásait.

A leány elmondá neki őszintén, hogy szeret, lelkének, szívének minden hevével szeret egy ideált, kit jóltevőjével ugyanazon alaknak hitt, kinek jósága, magas, emberfölötti nemes jelleméről hónapok óta ábrándozik, kinek jótéteményeiért egykor szerelme hálaérzetével tudott volna fizetni, és most megtudva, hogy titkos pártfogója nem az, akit képzelt, akit egyszer látott, s azóta nem tud feledni; rettentő borzalom támadt szívében. Érzí, hogy helytelenül cselekvék, midőn amaz embertől pénzt fogadott el, bármily ürügy alatt; eladva, lekötelezve látja magát iránta, és fél, retteg tőle, nem mer az utcán megjelenni, nehogy vele találkozzék, arca bizalmatlanságot költ szívében, és irtózik az eszmétől, hogy azon ember óréá gondol. Ámde azért a tövis benn van a lélekben! Ama másik, amaz ideálkép, bár nincs oka többé róla gondolkozni, benne jóltevőjét sejtteni, többé ki nem törülhető szívéből; nem ismeri őt, még csak nevét sem tudja, de szeretni fogja holtig; elvész, elhal bele, de meg nem válik emléktől.

Szegény Sándor . . .

Teréz annyi évek fáradoalmainak romjain látta magát.

Tehát még itt is elérik az ártatlan gyermekszívet, tehát még a templomban sincs előlük biztosítva senki.

Kétségbeesett keservében oly lépésre határozta el magát, melyre a legnagyobb nyomor sem vehette egykor rá, elment Boltayhoz, elmondott neki mindent, és kérte, hogy védje, oltalmazza a leányt, mert asszonyvédelem itt többé nem elég.

Boltay örömmel ajánlkozott a pártfogásra. A durva tenyerű kézműves nagy képe sötétvörös lett a haragtól, aznap feléje sem ment a gyárnak, nehogy valakivel összevesszen, csak aziránt tett parancsokat, hogy Teréz holmiját szállítsák át még azon az éjjel az ő saját lakóházába, tulajdon szállása egyik szárnyába. Itt férjen azután hozzájuk valaki.

Sándor megtudott mindent, nagyon szomorú lett; de azóta kétszeres figyelemmel viseltetett Fanny iránt. Hisz az is reménytelenül szeretett — ő a leányt, a leány egy más, és mind a ketten boldogtalanok.

A családnál mindenki tudta e titkot, de senki sem beszélt felőle. A két öreg sokat tanácskozott egymással, mely családi gyűlésekbe néha Sándort is meghívták, kinek ez idő óta sok helyen kelle járni, ahol azelőtt meg nem fordult.

A jó öregek abban fáradoztak, hogy az ismeretlen nagy úr nevét kitudhassák. Minek volt az nekik? Vissza akarták neki küldeni a Fannyra költött összeget. Óh, az ilyen tartozásokkal adósnak maradni nem szabad! Le kell fizetni mentül előbb, ugyanazon pénzben, forintot forintért, három húszast számítva darabjára, nehogy azt mondhassa valaki, hogy más kapott, mint amit adott.

Úgy, de hogy lehetett e nevet kitudni? Fanny maga sem ismeré azt, s ő rá nem fog mutatni az utcán, ha meg kellene is halnia. Boltay mindenfelé eljárta a kávéházakba, a kereskedők gyülekezeteibe, fülelt, hallgatózott, ha nem beszélnek-e valahol egy polgárlyánról, ki foglalót vett fel erényei árában egy gazdag úrtól. Nem beszéltek semmit. Ez ugyan egyrésről megnyugtató volt, hogy még senki sem tud felőle semmit, tehát a baj még nem olyan nagy. De a név, a név?

Végre Abellino maga segítette a kutatókon.

Sándor minden vasárnap meg szokott jelenni a templomban, hova Krammné járt, s egy oszlop mellől vigyázott rá, hogy kivel fog az asszonyosság beszélni.

Harmadik vasárnap maga jött oda Abellino.

A jámbor asszonyosság elmondá neki a csoda történetet, hogy Fanny nagynénjével egy éjszakán véletlenül eltűnt, neki sem szóltak semmit, hogy hova mennek, ami elég nem szép tőlük, hanem ő gyanítja, hogy Boltay uramhoz hurcolkodtak el, s Teréz bizonyosan azt titkolja, mert valami viszony volt közte és Boltay között fiatal korukban, vagy talán azért ment oda, mert Boltay uram fogadott fiával akarja elvételni Fannyt. Ő bizony nem törődik velök többet.

Abellino vérig harapta ajkait bosszúságában; ezek a filiszterek aligha meg nem szagoltak valamit.

— Miféle mesterember az a Boltay? — kérdezé Krammnétól.

— Asztalos — lőn a felelet.

Asztalos? . . . Egy perc alatt kész volt Abellino fejében a terv.

— No, isten velünk madame — monda. Többé nem volt Krammnéra szüksége, sietett ki a csarnokból.

Sándor utána. Tehát végtére meglelé a templomi kísértőt! Abellino sietve ment az utcaszegletig, Sándor mindenütt nyomában. Ott amaz várakozó hintájába hágott, Sándor egy bérkocsiba veté magát, s vágatott utána. A Mihály-kapunál utolérte, itt kiszállt a főúr, hintaja berobogott az udvarra. Nagy medvebőrös kapus állt a bejárás alatt.

— Ki ezen úr, ki most itt bement? — kérdé Sándor a kapustól.

— Kárpáthi Kárpáthy Abellino őnagysága.

— Köszönöm.

Menten följegyzé azt tárcájába; pedig fölösleges volt azt odajegyezni. Évek, évtizedek múlva is lelkében marandott e név, mint amelyet a fák kérgebe véstek.

Tehát Kárpáthy Abellinónak hívják!

Azt hiszik, hogy ezek a tizenkét órakor ebédelő emberek nem tudnak gyűlölni?

Sándor sietett haza felfedezésével.

Ezen a napon az egész háznál oly harapós kinézésű volt minden ember, hogy aki látogatóba jött, megijedt tőlök.

Másnap ismét munkanap volt. Mindenki dolgai után látott. Boltay uram felgyürközve versenyt dolgozott legényeivel, de hiába vegyült a lárma közé, minden eszköz egy nevet látszott ismételni fülébe. Ő sohasem gondolkozott azon, hogy a gyaluk, a fűrészek mondanak-e valamit dolgozás közben; s most ráhallgatott, hogy az mind Kárpáthy nevét mondja, különösen volt egy-két, ember taszigálta fűrész, mellyel a furnírozásokat volt szokás metszeni, ez minden vonásnál oly tisztán ismétlé: „Kárpáthy, Kárpáthy!”, hogy Boltay uram utoljára rákiáltott a legényekre, „Ne húzzátok olyan csúnyául azt a fűrészt!” A legények elcsodálkoztak rajta; a mester tán azt akarja, hogy a fűrész úgy szóljon, mint a hegedű?

Teréz és Fanny ezalatt egy utcára nyíló ablakban ültek kézimunkával foglalkozva, szótlanul, mint egy idő óta szokták.

Egyszerre díszes úri hintó jött be az utcába, s éppen Boltay háza előtt állt meg.

Fanny fiatal leányok szokásakint kitekintett az ablakon; a hintóban ülő éppen akkor szállt ki. Ijedten, összerезzenve kapta vissza fejét, arca elsápadt, szemei elhidegültek, kezei leestek ölébe.

Mindez nem kerülé ki Teréz figyelmét. Őt látta! Ő van itt! Legelső gondolatja ez volt. Reszketett. Ha ez ember bejő, ha szemei elé merészel lépni, nem tudta, mit fog cselekedni akkor, de a düh, a szégyen, a kétségbeesés járta keresztül lelkét. Egészen elfeledkezett róla, hogy hiszen férfi is van a háznál, komoly, tréfát nem értő ember, úgy érzé, mintha az egész támadással neki kellene megküzdenie.

Az érkező léptei végighangzottak a lépcsőn, kívül valami arrogáns hang tudakozódása hallatszék, s a bejövő már az előterembe lépett. Vajon be fog-e a szobába is jönni?

Fanny felugrott székéről, s kétségbeesve rohant nagynénjéhez, arcát annak ölébe rejtve, lábaihoz omolva, és zokogott fuldokolva.

— Ne félj, ne félj! — rebegé Teréz, és minden íze reszkett. — Én itt vagyok.

De már ekkorra nyílt a túlsó ajtó is, melyen Boltay uram jött az előterembe az érkezett vendéget elfogadni. Műhelyéből hitták elő, honnan még most is fülébe hangzott, amit a gyaluk és fűrészek pokolbeli, kísértetes hangja egyre szakadatlanul beszél: „Kárpáthy, Kárpáthy . . .”

— Ah, jó napot! — szólt az érkezett úr fidélis leereszkedéssel, a mestert meglátva. — Ön az, Boltay mester? Ah, derék mester. Nagy híre van mindenfelé. A munkáit szeltire magasztalják; derék, becsületes ember. Most is műhelyéből jön; ezt szeretem, a munkás polgárokat én nagyra becslöm.

Boltay uram nem volt az az ember, aki mindenkitől dicsérni engedi magát, s nagy röviden félbeszakasztá a magasztalást.

— Kihez legyen szerencsém? Mit parancsol uraságod?

— Én Kárpáthy Abellino vagyok — monda az idegen.

Boltay uramat csak az almáriom tartotta, hogy hanyatt nem esett.

Erre a meglepetésre csakugyan nem számolt.

A magas úr nem méltóztatott észrevenni a kézműves arckifejezését, miután úgy gondolom, hogy egy kézműves arcán nem is volna szabad kifejezésnek lenni, hanem folytatá amint következik:

— Én önhöz egy egész établissement megrendelése végett jöttem, azért jöttem pedig személyesen, mivel hallám, hogy igen szép remek bútormintákat rajzol . . .

— Nem én rajzolom uram, az első legényem, ki Párizsban lakott.

— Azt én nem bánom. Tehát azért jöttem magam, hogy azon mintákból válasszak, mert szeretnék valami különösen csinos és amellet egyszerű polgári kiállítást, tudja ön, polgári ízlésben. Megmondom, hogy miért. Mert nőszülni fogok, s egy fiatal polgárleánykát veszek nőül; ne csodálkozzék ön rajta, én polgárleányt veszek valóságos, törvényes nőül. Miért teszem pedig azt? Arra nekem különös okaim vannak. Lásza, én különöc vagyok. Ez rendkívüli valami, ami a közrendűek között nem fordul elő. Nekem az apám is különöc volt, és minden tagja családomnak különöc; én egyszer meg akartam házasodni, mátkám valóságos szatócs leánya volt, gyönyörűen tudott énekelni a templomban.

Ahán, a régi mese!

— Én elvettem volna — folytatá a bőbeszédű dandy olyan éles hangon, hogy minden szobán keresztülhangzott —, de meghalt szegény. És én akkor megfogadtam, hogy addig nem nőszülök, amíg nem lelek egy másik polgárleányt, ki éppoly erényes, oly szép legyen, mint ő volt, és oly szépen énekelje a „Stabat mater”-t. És már nyolc év óta járok a világban, és nem találtam, akit kerestem sehol, mert vagy énekelt valaki szépen, de nem volt szép, vagy szép volt, de nem volt erényes, vagy volt erényes, de nem énekelt; egyszóval nem lehetett enyim. És most uram, ebben a kicsiny városban találtam, akit régen keresek, egy lyánkát, ki szép, erényes és énekel, és én azt el fogom venni, mármost adjon tanácsot, hogy milyen bútorzatot vegyek neki menyasszonyajándokul?

Mind e szavakat jól hallhatták a mellékszobában. Teréz öntudatlanul takarta el Fanny fejét, mely ölébe volt rejtve, mintha attól féltene, hogy ez együgyű mese hitelre talál előtte, s elkábítja fiatal lelkét. Hisz a fiatal leányok olyan könnyen hívők; még a virágtól is megkérdezik: „Szeret-e, nem szeret-e?” Hát még ha valaki szemökbe mondja.

Boltay uram e beszéd alatt lassankint összeszedte magát, s minden válasz nélkül írószekrényéhez lépett, ott keresgélt valamit, és azután írt nagy sebesen.

— Bizonyosan a mintákat keresi, s számvevést ír — gondolá magában Abellino, s azalatt szétnézegetett: — Vajon sok szobája lehet-e ennek a filiszternek, s melyikben tartja fogva a szép kis cukorfalatot? Hallotta-e a lány, amit ő beszélt?

A mester ezalatt készen volt az írással és keresgéléssel, odainté Kárpáthyt az asztalhoz, s egy csomó száz bankjegy közül leszámolt eléje hat darabot, mellé még négy forintot ezüst húszasban és harminc krajcárt kongó vörös pénzben.

— Tessék ide vigyázni: ez egy, két, három, négy, öt, hatszáz forint és négy forint meg harminc krajcár — szólt ujjával megböködve mindenik összeget.

Mi a patvart akar ez a filiszter a maga piszkos garasaival?

— Így ni. Mármost tessék leülni s aláírni ezt a nyugtatványt.

Azzal egy kész nyugtatót adott a chevalier kezébe hatszáz forintról és ennek kiszámított négy forint harminc krajcár kamatjáról, mint amely összeget alólírott Mayer Fanny kisasszonynak kölcsönadván, ez alulírt napon hiányosság nélkül visszakapta.

Abellino végtelenül meg volt lepetve. Arra nem volt készen, hogy ezek az ostoba filiszterek azokkal a vastag húsos pofákkal így keresztüllássanak minden tervén. Legjobb ily alkalommal mindenesetre a megsértettet játszani.

Némán, grandseigneurial félvállal végignézte az asztalosmestert, s lovagkorbácsával egyet füttyentett, mintegy annak kifejezéseül, hogy ily haszontalan emberre nem érdemes vesztegetni a szót, s azzal megfordult, hogy menjen kifelé.

Ez idő alatt mély csendesség volt a teremben, a mellékszobában levő hölgyek szívdobogva, remegve figyeltek e csendre, melyben annyi indulat zivatarja volt rejtve.

Boltay, látva, hogy a dandy távozni készül, mély, erőszakosan lenyomott hangon még egyszer megszólítja.

— Vigye el ön uram a pénzét, és írja alá a nyugtát, mert bizonyomra, meg fogja bánni, ha ezt nem teszi.

Kárpáthy megvetően elfordult, s becsapva maga után az ajtót eltávozott. Csak midőn hintájában ült, akkor jutott neki eszébe, hogy miért nem ütötte ő pofon azt az embert. Ezúttal azonban nagy köszönettel tartozik feledékenységének.

De ki is várhatta volna ettől a kérges tenyerű asztalosmestertől azt a ritka önmérsékletet, hogy dühös, szangvinikus természete ellenére, legkisebb kifakadás nélkül, ily egyszerű módon adja tudtára a meglepett udvarlónak ellenséges indulatát?

Abellino nem merte e jelentést elmondani társai előtt, annyira érzi, hogy bárminő verzió szerint is, a kézműves magaviselete diadalmasnak fog látszani.

Pedig még nem itt volt vége a visszautasításnak.

Boltay mester vissza sem tévé többé fiókjába az asztalon hagyott pénzt, hanem összesepre, elvitte a „Pressburger Zeitung” érdemes szerkesztőjéhez, s másnap a fenttiszelt lap hasábjain következő hirdetmény volt olvasható:

„Egy helybeli családapa hatszáznégyszáz forint és harminc krajcárt adott által a polgári kóroda számára, mely összeget nagyságos Kárpáthy Béla úr kegyeskedett az átadó fogadott leányának ajándékozni, mit azonban ez célszerűnek talált kegyesebb célokra fordítani.”

Ilyen affront azután ritkítja párját a társadalmi élet történetében.

A dologból nagy zaj lett, a kitett nevet minden magasabb körben jól ismerék, itt nevelték, ott szörnyűködtek a furcsa hirdetmény felett, egypár elménc úr az ellenpárton a zöld asztal előtt gratulálni kezdte Abellinónak a szenvedő emberiség nevében, az ifjú óriások tüzelték, lovalták, hogy ezt a bosszantást megtorlatlan hagyni nem lehet. Abellino egész

nap járt alá s fel a városban, keresve, hogy kit hívjon ki párbajra, de senkit sem talált e célra alkalmasnak; végre abban állapoték meg az elegánsoknak Mayeréknél tartott konferenciáján, hogy magát a családapát kell párbajra kihívni.

Kit? Boltay uramat? Az asztalosmestert? Ez lesz csak a furcsa.

Hátha nem megy ki? Akkor addig inzultáltatni úton, útfélen, míg Pozsonyból megszökik.

Mi cél lesz azáltal elérve?

Az, hogy *megijed* a filiszter. Megtér, megjuhászodik, megszeliődül. És azután nincsen kedvesebb ember egy megszeliődült, megtért ellenségnél, mert az mindig azon iparkodik, hogy elébbi tetteit jóvátegye. És akkor — akkor prédára jutott a tündérkisasszony, kinek őriző sárkánya meghódítottatott.

Az élettapasztalás jogot ad hasonló összevetésekre. Számtalan eset van, hogy rakoncátlankodó ember, ki nem szűnt meg ellenfelét sértegetni, ha az egyszer keményen ráijesztett, nemcsak felhagyott a bántalmakkal, sőt ennek legenedelmebb jó barátja támadt belőle.

Azon egy tekintet, hogy vajon *convenant* helyzet-e egy főrendű úrnak egy kézművessel párbajt víni, ki még tán nem is nemesember, de ha nemesember is, azáltal, hogy kézi munkára adta magát, azáltal, hogy szorgalma után él, minden megillető nemesi respektusról lemondott; ez, mondom, kérdésbe sem jöhetett, mert hiszen a jámbor filisztereket ismerjük már, mikor úrnapi díszmenetek alkalmával saját puskáikat el kell sütni, hogy megijednek tőle! Ez nem fog párbajt elfogadni, hanem inkább magyarázatokat ad, azaz-hogy bocsánatot kér, és megisszuk az áldomást, melynél a szép kis bujdosó lesz a „Hébé”, ki a poharakba bort s a szívekbe szerelmet töltöget.

Ez a legtermészetesebb perfolyama hasonló eljárásoknak.

Délután tehát elküldé segédeit Abellino az asztalozhoz.

Az egyik volt Livius; párbaji tekintély, kinek ítélete

kánon volt a jobb társaságok ifjai előtt minden point d'honneurrel illető ügyekben, s ki Hugo Victorral együtt fáradozott a „Code du duel” kidolgozásában.

Másik volt Konrád (magyar főúr), roppant atlétai alkat, kit emiatt minden kihívó fél nagyon szerencsésen alkalmazott hasonló eljárásoknál, ahol attól lehetett tartani, hogy a kihívott durva visszautasításokra vetemedhetik. A bramabasi termet imponans arccal volt ellátva, és hangja képes lett volna a medvéket is visszakergetni odúikba.

E két érdemes lovag tehát, pro superabundanti, megírva a kihívó levelet, ha netalán a filiszter eltagadná magát, vagy elbújt volna előlük, felkeresé Boltay uram lakát, s benyitott annak dolgozószobájába.

A mester nem volt honn. Korán reggel szekérre ült Terézzel és Fannyval, s úti eszközeiből leheté gyanítani, hogy hosszabb időre távozik.

A szobában magánosan ült Sándor, s mintákat rajzolt táblára feszített papíron.

A két gentleman bon jourt kívánt, mint az ifjú hasonlóul viszonzva, eléjük járult, kérdezve, hogy mit parancsolnak.

— Hm, fiatalember! — kezdé dörgő hangon Konrád.
— Ez Boltay mester háza?

— Ez — viszonzva Sándor, magában gondolva, hogy azért nem szükség olyan nagyon morogni.

Konrád erősen fújtatva tekintte körül a szobában, mint a mesebeli sárkány, aki emberbüzt érez, s lenyomott gégével dörmögé:

— Elé kell híni a mestert.

— Nincs idehaza.

Konrád szemével inte Liviusnak, odadörmögé:

— Nem mondtam?

Azután letevé egyik öklét az asztalra, másikat háta mögé dugta, s meghajtva derekát szemébe néze az ifjúnak marcona tekintettel.

— Hát hol van a mester?

— E bizalmával nem tisztelt meg — felelt Sándor, ki oly hidegvérrel bírt, hogy még a kifejezésekben is bírt válogatni.

— Jól van — monda Konrád, előhúзва belső zsebéből a pecsételt levelet. — Kinek híják önt, fiatalember?

Sándor csodálkozva és boszorkodva kezdte a kérdezőre nézni.

— No, no, ne ijedjen meg — biztatá Konrád —, nem akarom önt bántani; csak van önnek valami neve?

— Igen. Barna Sándor.

Konrád feljegyzé azt tárcájába, s azzal ünnepélyesen fogá a levél szélét.

— Tehát hallja ön, édesem, Barna Sándor úr... (az „úr” szót erősen megnyomva, hogy a fickó észrevehesse, mennyire meg van ő ezáltal tisztelve) ezen levél az ön mesterének szól... .

— Bátran átadhatja uraságod. Engem Boltay úr megbízott távollétében minden előforduló ügyeit saját nevében elintézhetni.

— No tehát fogja ön ezen levelet — szólt mennydörgő hangon Konrád, s még sok imponant dolgot elmondott volna, mikből azonban teljesen kizavarta Sándornak azon indiszkrét cselekedete, miszerint a mestere nevére címzett levelet feltöré, s az ablakhoz lépett vele, hogy azt elolvashassa.

— Mit cselekszik ön? — kiálta rá egyszerre mind a két tanú.

— Én meg vagyok bízva Boltay úr által, hogy távollétében minden hozzá érkező levelet elolvashassak, s idegen követeléseket, tartozásokat kifizessek.

— De ez nem olyan követelés, amelyet ön gondol! Ez magánügy, személyes ügy, amit ön nem ért.

Sándor ezalatt keresztülfutotta a levelet, s azzal a két tanú elé lépett.

— Szolgálatjokra állok, uraim.
— Micsoda? Mit ért ön ez alatt?
— Engem Boltay úr minden ellene intézett követelés kielégítésére megbízott.

— Nos? Hát aztán?
— Tehát — szólt Sándor a kitárt levelet lesimítva kezével — én e számadást kész vagyok bárhol és bármikor kielégíteni.

Konrád Liviusra nézett.

— Ez a fickó velünk tréfálni látszik.
— Nem tréfálok uraim, én tegnap óta címtársa vagyok Boltay úrnak, s akármely követelés éri firmánkat, egymás helyett tartozunk fizetni, ezt kívánja a kölcsönös hitel.

Konrád kételkedni kezdett a legény józan eszében vagy olvasási tehetségében. Ráírvallt:

— Olvasta ön, mi van azon levélben?

— Igen. Ez kihívás párbajra.

— No, és mi jupon akar ön egy más valaki ellen intézett kihívást elfogadni?

— Mert az nekem címtársam, mert az fogadott apám, és nincsen jelen, s minden jó és balszerencse, bukás vagy botrány, ami őt éri, ér engemet is. Ha maga jelen volna, felelne magáért; úgy, de eltávozott, s nekem okaim vannak meg nem mondani sem azt, hogy hová, sem azt, hogy mennyi időre — és így nincs uraságtoknak mit tenni egyéb, mint vagy visszavonni a kihívást, vagy tőlem fogadni el annak kielégítését.

Konrád félrevoná Liviust, megtudandó tőle, ha szokásos dolog-e ez párbaji rendszabályok szerint. Livius emlékezett hasonló esetekre, de csak nemesemberek között.

— Hallja ön, Barna Sándor — szólt Konrád —, amit ön ajánl, csak nemesemberek közt szokásos.

— Hisz uram, nem én vagyok a kihívó, hanem önök.

Erre nem lehetett mit felelni.

Konrád összefoná nagy mellén rettentő karjait, s az ifjú elé állva, csaknem a szájába kiáltott.

— Tud ön víni?

— Voltam Waterloo alatt, és kaptam érdemrendet.

Konrád megcsóválta a fejét.

— Ez dühös bolond.

Pedig Sándor igenis nyugodtan viselte magát.

— Tehát csakugyan meg akar ön verekedni mestere helyett? Ön nekem valami hetvenkedő, kötekedő, vakmerő cimborának látszik. Gondolja meg ön, hogy a párbaj nem háború, ahol messziről lövöldöznek az emberre, s le lehet a golyó elől hasalni, félrebukni, meg aztán két-három gléda áll előttünk, s minket hátul semmi baj sem ér, hanem meg kell állani szem-szembe, pisztoly pisztoly ellen, födetlen mellel egy arasznyira a kard hegye előtt, és az ember senkit sem hívhat segítségül, egyedül magára van hagyva. — Hán?

Sándor meg nem állhatta, hogy el ne mosolyodjék.

— Mindegy az nekem, uraim; én tudok pisztollyal, karddal, még vöröshagymával is víni.

Konrád visszahökkent.

— Diable! Ez az ember valamire céloz. S kezdett valóban emlékezni rá, hogy a Mainvielle—Catalani színházi csatában valaki irgalmatlanul meghajigálta vereshagymával.

Livius hivatalos hidegséggel vevé fel a szót:

— Kik lesznek önnek tanúi? Nevezzen meg két ismerőjét.

— Ismerőim mind békés munkásemlékek, kiket nem akarok ily veszélyes ügybe keverni. — Megtörténhetik, hogy én a kihívót lelövöm, s azon esetre nem akarok még két ártatlan embert földönfutóvá tenni, hanem legyenek önök szívesek saját becses körükből számomra két tanút kinevezni, én elfogadom, bárkik legyenek. Nagysádtok könnyebben keresztül-vágják magukat hasonló kényességeken.

— Az időről és helyről majd tudósítják önt — monda Livius, s azzal vevék kalapjaikat és eltávoztak.

— Ennek a fiúnak nemesemberhez illő szíve van —
monda Livius Konrádhoz eltávozásuk közben.

— Majd meglássuk, eltart-e neki holnap reggelig.

Még eznap este egy cifra, ezüstsínóros hajdú keresé fel Boltay mester műhelyét, és Barna Sándor úr után tudakozódott.

Egy levél volt kezében.

— Tisztelettel kérem — szólt a hajdú udvarias hangon, melyből kitetszett, hogy jó magaviselethez van szoktatva —, ön dolgozott Gaudcheux úr atelier-jében Párizsban?

— Igen, ott dolgoztam.

— Kegyed találkozott ezelőtt három esztendővel az ermenonville-i erdőben három magyar úrral.

— Igen, én találkoztam — felelt Sándor csodálkozva, hogy kinek jut eszébe életéből ily apró részletekre emlékezni.

— Úgy kegyed lesz az, kinek ez a levél szól — monda a hajdú átadva a levelet. — Tessék elolvasni, én megvárom a választ.

Sándor felszakítá a levelet, s mint szokás, legelőbb is a névalíráásra tekintett, a meglepetés felkiáltása hangzott el ajkairól.

Két nevet olvasott egymás alá írva, két oly nevet, melyek a legnagyobb tiszteletben állottak mindenki előtt, ki magát jó hazafinak s felvilágosult, becsületes embernek tartá: — Rudolf és — Miklós.

Mit írhatnak ők ez árva fiúnak ők, a nagyok, a nemzet ünnepeltjei, a nap hősei, egy szegény, ismeretlen munkásnak, kiről senki sem tud semmit?

E levél így szólt:

„Ön derék férfi; ön igen helyesen cselekvék. Önnek helyzetében bármelyikünk hasonlót tett volna. Ha segítségünket elfogadja ön, hajdani ismeretségünknel fogva készek vagyunk önnek e lovagi szolgálatot felajánlani.”

Sándor nyugodtan hajtá össze a levelet.

— Nagyra becsülöm ez ajánlatát öméltóságainak —
monda a hajdúhoz fordulva —, és mindennekfelett elfogadom.
A küldött illedelmesen meghajtá magát, és eltávozott.
Fél óra múlva eljött Rudolf és Miklós.

Ah, ha e percben Fanny otthon lett volna; de távol volt ő,
ki tudja hol, ki tudja merre, s az *imádó* és az *imádott* egymással
szemben ültek anélkül, hogy sejtelmük volna róla, hogy egyik
azért *szeret* reménytelenül, mert a másik reménytelenül
szerettetik.

Rudolf elmondá, hogy írásbeli felhatalmazásra van szükségük
Sándortól, nehogy Konrád és Livius oly embereket
adjanak neki segédül, kiket nem óhajt.

— Tehát mások is vannak, kik segédül ajánlkoznak.

— Óh, elegen. Az ifjú óriások közt valóságos csődület
van afelett, hogy ki lehessen jelen — mint ők mondják — a
tragikomédián.

— Nem lesz tragikomédia, mondhatom.

— Leginkább ez volt, mi bennünket arra indított, hogy
önnek e találkozásnál szolgálatunkat felajánljuk. Mi éppen
nem találunk semmi gyönyörűséget abban, hogy embereket
összeveszítsünk, s párbajokat sietessünk, mi körünkben,
fájdalom, a legjobb multságok közé tartozik; azonban ezúttal
kötelességet látunk abban, hogy önnek segélyünket felajánlva,
ezáltal útját álljuk azon idéetlen tréfáknak, miket egy eléggé
komoly ügyben könnyebb vérű barátaink örömet szeretnének
előidézni.

Miből állottak e szándékolt tréfák, azt határozottan
nem fejthetjük meg. Voltak, kik indítványozták, hogy valami
jeles komédiát kell ezzel a fickóval játszani, ki vakmerészkedik
egy nemesember elvetett kesztyűjét felvenni. Keresztül kell
őt vinni a halál minden félelméin, s mikor ijedtében már
félíg meg van halva, akkor pisztolyba tömött pelyhet kell a
szeme közé lőni, s több efféle. Hasonló indítványok ugyan csu-
pán a fiatal óriások legkönnyelműbbjeitől származhattak, de az

általános hangulat mégis adott aggodalomra okot, miszerint a kihívók részéről e párbaj inkább mulatságnak, mint komoly dolognak tekintetik. A szegény mesterlegényt bizony senki sem szándékozott agyonlőni, s az sem igen volt valószínű, hogy az ő munkában elfásult kezei harminc-negyven lépésről közönséges, új, ki nem próbált pisztollyal valakit eltaláljanak, hanem egy kissé meg akarták őt szeppenteni, hogy máskor elmaradjon a kedve a fiúnak hasonló, nem neki való mulatságoktól.

E zavartól akarták lovagiasabb érzelmű ifjaink az ember séges kézművest megmenteni. Fájt volna nekik a gondolat, hogy e nemes érzelmű fiú társaik gyöngédtelen gúnyjának áldozatul essék; inkább akarták, hogy menjen az egész komolyan, annak rende szerint.

Sándor megköszöné szívességeiket, és nagyon jólesett neki, hogy azok egy szót sem vesztegettek arra, hogy őt bátorítsák.

Másnap korán reggel egy bérkocsin megjelentek az ifjak. Sándor készen várta már őket, csupán néhány levelet pecsételt még le, miket az éjjel írt, egyiket gazdájához, elmondva, hogy a ház ügyeit minő rendben hagyta; másikat Fannyhoz, kérve, hogy csekély birtokát, mit szorgalma által szerze, legyen szíves tőle vég hagyományul elfogadni.

E leveleket egy harmadik borítékba zárva átadta a házfelügyelőnek azon kérelemmel, hogy ha tizenkét óráig vissza nem fog térni, bontsa fel a borítékot, s a belül írt helyre küldje el a benne foglaltakat.

Azzal felült a hintóba, hol Rudolf és Miklós vártak reá, távolabb egy másik bérkocsin kísérte őket a seborvos.

Ifjaink csodálkozva vevék észre, hogy a fiatal kézműves arcán legkisebb aggály, szorongás nyomai sem látszanak; oly hidegen, oly nyugalommal viseli magát, mint aki már beleszokott az ily helyzetekbe. Szokott elfogulatlan hangján beszélt velök a legközönyösebb tárgyokról, s midőn a napi-

renden levő országos és közemberiséget érdeklő tárgyakra hajlott át a beszéd, oly lelkesüléssel szólt hozzá, mint aki száz év haladó boldogságát látja maga előtt — és abból egy napot sem ígér magának.

Még nagyon kora volt az idő, midőn a hídon keresztül a ligetbe hajtattak; ott egy frissítőárus sátora állott. Ifjaink megállíták a kocsit, s felszólíták Sándort, hogy nem kívánna-e elébb reggelizni.

— Köszönöm — felelt ez. — Meg talán rajtam érzeni, s még valaki azt mondhatná, hogy szíverősítőre volt szükségem. Majd azután... Vagy azután sem! — veté utána könnyű kedéllyel.

Innen gyalog mentek az erdőn keresztül a kitűzött helyig, hova alig néhány percnyi várakozás után ellenfeleik is megérkezének.

Komor, felhős reggel volt, s hasonló komor egykedvűség ült a mi ifjaink arcán.

Az ellenfél nevetve, hányiveti délcegséggel jött karonfogva az ezüstnyárfa bokrokon keresztül; Abellino, a természetes Konrád, Livius, egy seborvos és egy szolgál. — Az utóbbi hozta magával nagy, saját alakú tokokban a pisztolyokat és a sebészi műszereket.

A négy tanú a középre ment, s halk beszéddel némi közös pontok felett látszott egyezkedni, mint a kiindulási és a lőtávolság és az első lövés felett. Ez tetszésre bízott. A kiindulási távolság negyvenöt lépés, huszonöt a korlát.

Ez értekezés alatt Abellino elővevé jó vontcsövű peckes (Schneller) pisztolyait, s produkciókat tartott a társaság előtt. Inasának parancsolá, hogy hajtson fel előtte hársfaleveleket a levegőbe, s ő azokat háromszor egymás után egyes golyóval lelőtte.

Ez csak az ellenfél remegtetéseért történt.

Miklós észrevevé a célt, s megnyugtató biztonsággal súgá a kézműves fülébe:

— Nem azokkal a pisztolyokkal fognak önök löni, hanem a mieinkkel, melyek egészen újak, s nem olyan könnyű velök bravúrlövéseket tenni.

Sándor keserűen mosolygott.

— Nekem mindegy. Előttem nem becsesebb az élet annál az előtt falevélnél.

Miklós mélyen tekintę az ifjú szeméibe. Sejteni kezdé, hogy ennek több oka is van a párbajt elfogadni a közös firma becsületénél.

Mindamellet kötelességökhez híven megkísérték a tanúk elébb a felek kibékítését. Abellino e két föltétel alatt ígéré a kihívást visszavonni: 1. ha a kihívott fél a védett firma nevében kinyilatkoztatja, miszerint őt megsérteni sohasem volt szándéka; 2. ha Boltay mester ugyanazon téren, melyen a sértő nyilatkozatot tevę, be fogja iktatni, miszerint Kárpáthy a kérdéses összeget a legnemesebb, tisztán műbaráti célokból adta gyámleányának.

Sándor tanúi elmondák előtte a feltételeket.

Mindjárt az elsőt visszautasítá.

Nem akarta őt megsérteni? Akarta, világosan, öntudatosan akarta, a sértést egyenesen magáévá teszi, és azt vissza nem vonja.

Ah, ennek több oka van pusztá hetvenkedésnél a viadalra. Itt nincs más mód, mint löni.

Abellino segédjeit fellázasztotta ellenfelök makacssága. Most már csak azért is meg kell őt kínozni.

Konrád nagy sztentorral fordult a velök hozott sebészhez:

— Itt vannak önnek műszerei? Tárja ki, tartsa készen. Érvágóra, úgy hiszem, kevés szükség fog lenni. Mit, hát a csontfűrész miért nem hozta el ön? Ön gondatlan ember, barátom. Párbajban megesik, hogy az embert nem lövik sonica főbe, nem találják a szívébe, hanem vagy lábát, vagy karját éri a golyó; s akkor, ha csontot sértett, még a városba viszik, és rögtön nem amputálják, könnyen rák eshetik bele.

Még csak az kellene, hogy a golyókivevőt is otthon felejtette légyen, amire minden bizonynal szükség fog lenni.

— Helyre! Helyre, uraim! — kiálta Rudolf véget vetendő a gyöngédtelen kínzásnak.

Abellino ekkor lövé el a negyedik hárslevelet huszonöt lépésről.

— Azokat a pisztolyokat félre kell tenni, mert már ismeretesek — szólt Rudolf. — A mieink egészen újak.

— Elfogadjuk — felelt Konrád —, biztos kézben ez is szilárdul hord; csupán arra kell vigyáznod — folytatá Abellino-hoz fordulva —, hogy midőn célolni kezdesz, ne felülről bocsásd lefelé karodat, hanem alulról fölfelé emeld, így ha a mellére célzasz, s a pisztoly lefelé rúg, a hasába fogsz találni, ha pedig felfelé rúg, akkor éppen a koponyájába.

Ezalatt megtöltötték a pisztolyokat, a golyók mindenki szeme láttára bocsáttattak a csövekbe, s a kihívott választott belőlük.

Azzal kiállíták őket a kiindulási pontokra; a sorompók fehér kendőkkel voltak jelezve.

A tanúk oldalt vonultak, egy csoportban az egyik felé, másikban a másiké. Konrád egy vastag jegenye mellé húzódott, mely meglehetősen elfedé széles termetét.

Három taps jelt adott a vívóknak az indulásra.

Sándor néhány percig állva maradt helyén, a pisztolyt leeresztett kezében tartva. Arcán hideg nyugalom ült, bánatnak is nevezhetők, ha ez egy neme nem volna a gyávaságnak. Abellino lassan féloldalt állva tett apró lépéseket előre, több ízben szeméhez vonva a kiszegzett pisztolyt, mintha rögtön löni akarna. Ez a lehető legnagyobb kínzása az ellenfélnek, mely a kissé remegős szívűt rendszeren arra kényszeríti, hogy a nagyobb távolságból elébb lőjön, s akkor, ha nem talált, egészen ellenfelének adta át magát.

Ehhez látai azt a boszontó mosolyt, azt a kötekedő, ingerlő hunyorítást, mellyel Abellino ellenfelét zavarba hozni töreke-

dett! Hisz ő a repülő falevelet is lelövi! „Szegény fiú!” — sóhajta halkan Rudolf, míg társa már rá akart kiáltani Kárpáthyra, hogy lovagias párbajban semmi ingerkedés sincs megengedve.

Azonban akkor egyszerre megindult helyéből Sándor, s szilárd, meg nem szakasztott léptekkel egész az őt illető sorompóig lépett, ott megállt, felemelé a pisztolyt és célzott. Arcán valami szokatlan hőség terült el e pillanatban, szemeiben rendkívüli tűz szikrázott, keze nem reszketett.

Ez szokatlan merészség. Az első lövés előtt nemigen szokott senki a saját sorompójáig lépni, mert akkor rossz siker esetére ellenfelének nagy előnyt adott; e merészség azt okozá, hogy Abellino megállt hat lépésnyire saját sorompójától, s hüvelykujját elmozdítá a pisztoly sárkányáról, melyet eddig tartott.

Ami a következő pillanatban történt, azt nem tudja megmagyarázni senki.

Egy lövés eldőrdült, s rá egy fél másodperc múlva a másik. Az elősiető tanúk Sándort a maga helyén látták állni egyenesen. Abellino háttal volt felé fordulva, s kezét bal fülére tapasztá. A sebészek odafutottak az utóbbihoz.

— Meg van ön sebesülve?

— Semmi, semmi! — inte, az egyik kezét folyvást fülén tartva. — Az ördögös golyó éppen fülem mellett repült el, aligha meg nem siketültem. Egy szót sem hallok abból, amit magam beszélek. Ördögös golyó! Inkább az oldalbordáim közé ment volna.

— Óhajtanám, hogy oda ment volna! — ordíta az előrohanó Konrád. — Ön egy veszett bolond, ön engemet lőtt meg ellenfele helyett. No nézzék uraim, amely fa mellett álltam, oda fúródott a golyó; hát diszkréción ez, tulajdon segédeinkre lövöldözni, ha az a fa ott nincs, maustodt vagyok, maustodt! — Maustodt! Majd jövök én többször párbajsegédnek, csak egy ekkora gyereket kell értem küldeni, mint a kisujjam; mindjárt eljövök.

Ez úgy történhetett, hogy amely percben Sándor golyója azzal a leírhatlan erőszakú füttyentéssel Kárpáthy füle mellett elsüvöltött, ez az egész agyrendszerét megrázó légütésre önkénytelen felkapta kezét, s az e percben elsült pisztoly golyója egészen oldalt vette az irányt, s Kárpáthy maga háttal fordulva találtatott a lövés után.

Ő nem hallá többé Konrád szemrehányásait, füléből lassú cseppekkel kezde szivárogni a vér. Bár nem mutatta, de arca halaványságán meglátszott, hogy iszonyú kínokat kell neki érezni agyában. Az orvosok azt suttogák, hogy fülhártyája megrepedt, s egész életén át nagyot fog hallani.

Nagyothallani! A legprózaibb minden emberi gyöngék között, melyet szánni ritkán, többször gúnyolni szoktak. Inkább az oldalbordák közé ment volna az a golyó.

Kárpáthyt kocsijához kelle vezetni. Ha fájdalmai engedék, szitkozódott. Inkább egy sebet kapott volna a tüdejébe.

Rudolf és Miklós akkor a két ellentanúhoz léptek, megkérdezve, hogy meg vannak-e elégedve a nyújtott elégtétellel.

Livius elismeré, hogy minden a maga rendében ment véghez, s a törvényes öt perc már lefolyt. Konrád pedig azt állítá, hogy ő annyira meg van elégedve ezzel a párbajjal, hogy zsvány legyen a neve, ha még valaha egyben is részt fog venni!

— Úgy legyenek szívesek uraim, *saldírozni* ezt a követelest! — szólt Sándor a tanúkhöz lépve s eljök mutatva azon kihívó levelet, melyet azok mesteréhez intéztek. — Tessék ideírni, hogy „saldirt”! Becsülettel ki van fizetve.

A tanúk jót nevettek az ötleten, s a legelső patzenhäusliban tollat és tintát kerítve, annak rendi szerint aláírták a kihívólevélre a „saldirt”-ot.

Saját tanúi pedig *előttemezték*.

Az ekként hitelesített okiratot zsebébe dugva, köszönetet monda az ifjú saját tanúinak szívességeikért, s gyalog visszatért a városba.

XIII. A NÁBOB NEVENAPJA

János fővétele napja közelgett, híres, nevezetes nap egész Szabolcs vármegye környékén. Kárpáthy János úr őnagysága névnapja ez, s minthogy ugyanazon napon születék, melyre kereszteltetett, egyúttal születése napja is, s már hatvankilenc esztendő óta hetedhét országra szóló vigalomnak ünnepe, mert amióta János úr megszületett, minden évfordulatban nagynál nagyobb dáridóval szokták azt megülni és ületni; elsőbb ugyan Kárpáthy János úr édesatyja, később pedig saját maga, s nagyon világtalan embernek kellett volna lenni abban az időben, kinek ez ünnepélyekről tudomása ne lett volna.

A körülfekvő falvak lelkipásztorai már előtte egy hónappal megrendelék Debrecenben vagy Nagykunmadarason az új kaputokat, ráparancsolván a szabóra, hogy „Zsebet nagyot!” Lembergri szemfényvesztő és tűzijátékos törte a szenet és szalamiát a rakétákhoz. Debreceni diákok tanulták a kántust, szép megköszöntő éneket s cifra népdalokat hármóniás nótára; cigányprímás sorra alkudott a gyántára valamennyi boltban; s vándor színésztársulat készíté titokban a tervet, mint lehetne akkorra megszökni Nyíregyházáról.

Az úriabb körökben, hol boldogtalan férjek feje felett gondos háziasszonyok gyakorolják azon hivatalt, mely az égben az őrangyalokra, itt e földön pedig a rendőrökre van bízva, előre folytak a házi zivatarok, amint János napja közel-

gett, mely el szokott tartani egy hétig, az első napon minden női renden levő teremtés megszökvén onnan, az utolsón pedig az ott maradt férfinépből ki félholtan, ki egész részegen, jól megverve, pénzét elkártyázva szállingóztatva haza.

János úr ő maga annyira szokva volt az ezen nap örömeihez, hogy elveszettnek hitte volna azon esztendő, melyben azt fel nem tartotta volna, és halálos ellensége leendett mindazon ismerőinek, akik e névnapon a megjelenést elmulasztották. Ez alól csak a halál volt okszerű mentesség.

Ezen évben tehát kénytelen levén az országgyűlésen fenn időzni, nagy tusakodásába került, vajon Pozsonyban tartsa-e fel nevenapját, s felvitesse saját költségén minden cimboráit, ismerőseit, papjait, diákjait, cigányait, poétáit, színészeit és parasztmenyecskéit. Ez mind nem történhetik meg. Azt nem lehet valakitől kívánni, hogy egy névnap kedvéért hat napi utat tegyen, és ha mindezek itt volnának is, hol maradna az otthoni úri kényelem, a rakoncátlanság és dévajtság senkitől meg nem bíralt menhelye; mert hisz akkor három mérföldnyi kerületben nem szabad józan embernek mutatni magát, s csak úgy apródonkint hordják széjjel a híret hazaszállongó vendégek, minő kapitális bohóságok történtek a kárpátfalvai kastélyban, Jancsi úr legkedvencebb lakhelyén, aholott nem lakik senki más, mint az ő vendégei, cselédjei és kutyái.

Ilyen multságok számára nagyon kedvezőtlen hely leendett Pozsony. Az ellenpártiak figyelme a főlovászmester felügyelete alatt, a nádor és az egész ország szemei előtt, józan német polgárok városában, bérbe vett szűk udvarú szálláson, újságírók közellétében; az ember még csak el sem meri rikkantani magát.

Akik ismerék Jancsi urat, már július vége felé vehették észre rajta azt a kényelmetlen feszengést, azt a bőréből kibújni vágyást, amit e nyomasztó körülmények idéztek elé benne, s midőn végre a nádor őfensége megengedé neki, hogy két

hétre hazaszabadulhasson, oly jókedve támadt, hogy madarat lehetett volna vele fogatni.

Akiket elől-utól talált, ismerőit, vagy akiket csak név szerint ismert, hitta, invitálta magához Kárpátfalvára, úgyhogy utójára példabeszéddé vált az úri körökben „Nem megyünk Kárpátfalvára Jánost köszönteni?” Ha két ember összeveszett, egy harmadiknak csak ezt kellett mondania, hogy rögtön elnevezzék magukat, és kibéküljenek.

E példabeszéd eljutott Abellinóhoz is, ki már ekkor kezdett magához térni a fejében támadt daganatból, s egyik fülére meglehetősen hallott. Betegsége azzal lett súlyosabb, hogy belül emésztő bosszúja, a bátyja iránti gyűlölet s a Fanny által történt megszegyenülés szüntelen háboríták kedélyét. És ő nem volt azon ember, aki lemondani tudott; a bukás csak újabb inger volt reá nézve, s akinek megrontását egyszer föl-tette magában, attól el nem állt, s ha tízszer elesett is, tizen-egyedszer megint megrohanta volna.

Egy napon, akik hozzá látogatni mentek, értesíték róla, hogy nagybátyja hazakérezkedett nevenapját megtartani. Ez igazán mulatságos szenvedély.

Abellino mosolyogni látszott. Noha egy-egy szisszenés szakítá félbe mosolygását, percnyi fájdalomra torzítva arca vonásait; a vér fájdalmasan lüktetett füle idegein keresztül. Azután ismét mosolygott.

— Majd én is megköszöntöm őt — mormogá fogai közül. — Küldök neki névnap ajándékot, amelyet még nem kapott soha.

És újra mosolygott fel-felkiáltva, hogy fejében pokolbeli kínokat érez!

* * *

Most jerünk a kárpátfalvi kastélyba.

A Berettyó egyik szeszélyes kanyarodása mintegy fél-szigetbe körít néhány ezer holdnyi területet, ezen fekszik a Kárpáthy-család őskastélya.

Azt illetőleg nehéz volna meghatározni, melyik a sok épület közül a voltaképpeni ősi lakhely, miután az elődök mindegyike óhajta magát építményeiben megörökíteni, egyik jobb szeretett a vízpartra építeni, másik be az erdők közé, ismét másik az országútra akart látni, a negyedik pedig erővel elbújt szem elől; az utódok azután egy vagy más célra használták az ősök piramidjait, a népszerűbb egyéniségek emlékeit nagy becsben marasztván, a kevésbé tiszteltekét alárendeltebb célokra fordítva.

Így ott látni a vízparton agg gesztenyék árnyékában egy fekete romladékot, mely eredetileg nem is itten épült, hanem kinn a síkságon találtatott. Ez volt a legrégebb nagyapának, Kárpáthy Ubulnak erős faragott kövekből épített sásfészke, melyet a tatárok IV. Béla alatt égettek fel, de köveit nem bírták szétfeszegetni; ott maradt a tisztos emlék késő Ulászló idejéig, midőn a körüle terület falunak nyoma sem vala már, ekkor feltámadt a nemzeti büszkeség Kárpáthy Ákosban, az akkori Szabolcs vármegyei főispánban, s mindjárt Dózsa vezér megsüttetése után, a megjuhászodott kurucokkal darabról darabra elhordatá a méltatlan síkságról a hun építészet eme tiszteletre méltó maradványát, s ahogy állt, felállítatá azt ismét a Berettyó partján, palotája mellett, s jaj lett volna annak, aki ebből csak egy követ is meg mert volna mozdítani.

Egy későbbi utód: Kárpáthy Ábel, akkor térvén át református hitre, roppant templomot építtetett oda harangokkal és orgonával ellátva, s alapítványt tett a pap fizetésére. Sőt buzgalma még annyira vitte, hogy egy irtóztató kaszárnyát kezdett el rakatni azon szándékkal, hogy abból kollégium lesz huszonnégy katedrával, konviktussal, kilencszáz diákra könyvtárral, múzeummal s más tréfaságokkal. De belehalt az óriási vállalatba, s öccse, a praktikus Kárpáthy Bertalan, magtárnak fordítá a kollégiumnak kandidált falakat.

Ennek a fia, Kárpáthy Boldizsár iszonyú fősvény volt, sohasem költött sem magára, sem másra, s hogy vendégeket

ne legyen kénytelen elfogadni, kihurcolkodott az I. Leopold alatt épült roppant palotából, annak az ablakait berakatta téglával, magának pedig építtetett egy kis földszinti házat, mely csak akkora volt, hogy maga elfért benne, s onnan soha ki nem mozdult. Utódai, kiket szörnyen megvexált azáltal, hogy sokáig élt, és várakoztatta őket halálára, a piszkos lakást kutyapecéreik számára áldozák föl.

Az utóbbi ős nagyszerű gazda volt, szüntelen gazdasági épületeket rakatott egymás hegyire-hátára, olyan pálinkafőző házat támasztatott a versailles-i mintára épült kastély oldalának, hogy nem lehetett az utóbbiban megmaradni a moslékszag miatt, s istállón és esztrangan keresztül kellett bejutni az angol-kertbe.

Kárpáthy Dalia, ki Mária Terézia fényes korszakában díszlett, új, pompás kétemeletes kastélyt építtetett a Berettyó-partra divatos rondellákkal s középen aranyos donjonnal, a kapu fölött aranycifrázatú márvány ősi címer, még nagyobb a tető homlokzatán s a víz felőli fronton kariatídákra emelt aranyrácozatú erkély, benn hosszú folyosók, boltozatos termek, kifestve, táblázva és szőnyegezve, nem különben megvakva nagybecsű képekkel és ellátva titkos ki- és bejárásokkal s alattomos csigalépcsőkkel, ahogy ez azon időkben szokás volt. A következő ős II. József császár idejében jutott a kastélyhoz, addig Bécsben lakott, ennek meg az a gondolatja támadt, hogy ő várost telepít Kárpátfalva helyibe. Építtetett is egy sor hosszú házat a füzek aljába, s egy csomó naplopót belekolonizált; a kastélyban pedig minden termet felosztott spanyolfalakkal három-négy részre, hanem a következő évben telepítvényét nagyon megrongálta a vérhas és váltóláz, s emberei lassankint visszazökdöstek, ki honnan idejött. Ő maga is rövid időn boldogabb hazákba indigenáltatott be.

Erre következett a mi nábobunk, ki holta napjáig Jancsi maradt.

Az ő kezeinek nyomai legláthatóbbak az ősi telepen. Minden, mi felöltő, mi kiáltó, mi az embereket mérföldekre figyelmessé teszi, az ő szerzeménye. A park tele szarvas- és dámvaddal, s azok számára téli rekesztek; ezek ötlenek már messziről a közeledő szemébe, még midőn csak messziről látja a kárpátfalvi templom tornyát, melyet Jancsi úr két akkorára építtetett, s befödete villogó bádoggal, hogy a vendég tíz mérföldnyi távolból kiismerje a többi falunyelek közül.

Üvegházat építtetett kétakkorát, mint őse, Daliác volt, nem mintha pálmákat akart volna benne növelni, hanem hogy a roppant hatszázéves gesztenyét ne ériék a szelek, melynek lombjai közt rejtőzött Kárpáthy Kupa három nap és három éjjel, midőn a tatárok üldözik, táplálván magát azon idő alatt a vendégszerető fa édes gyümölcseivel.

Kárpáthy Dalia csak egy kerek termet építtete a kastélyban, aholott hébe-hóba Bécsből aláhozott énekesek és virtuózok zengedezének; Jancsi úr helyett az angolkert közepén saját terve szerinti színházat emeltetett, s voltak kóbor társaságok, melyek rávetették a fejöket, hogy oda menjenek játszani. A honorárium elég csalogató volt, de annál visszatetszőbb a kritika, mely abból állt, hogy ha a színész nem tudta jól a szerepet, ott in facie loci lehúzatta a nagyságos úr, s olyan sort veretett rajta, amilyen csak dukált.

Ez esettől azonban nem leheté félni, midőn nevenapján történt valamely tablókkal és görögtüzekkel ékesített előadás, mert e napon a nagyságos úr mindenki iránt szokatlanul kegyes volt, három napig gyönyörködheték kegyeiben minden lélek, a negyedikben aztán hordta mindenki az irháját, mert akkor kezdődött a haddelhadd a hírneves vendég urak között.

E kibékülési szimptomákra történt hivatkozás több, mint pusztá frázis.

Amint születésnapja közeledett, valami szokatlan áhítat lepte meg János urat; a bohócok, a porléányok kizárattak a kastélyból, helyettök a tisztelendő úr tett látogatásokat

a kastély uránál; a kutyákat, medvéket elzárták az udvarról, hogy a közeledő szegényeket meg ne tépjék, s az új kenyérrel áldozat alkalmával a főúr egész udvari népével együtt templomba ment, ott felveendő az úrvacsoráját, s onnan visszatérve, amit az úr oltára előtt fogadott, hogy aznapon kibékülend minden ellenségeivel, azt menten foganatba vevé.

— Küldjétek legelőbb is a jószágigazgatót!

Nem azért, mintha e derék ember volna az ő ellenségei között a legelső, hanem azért, mivel nála vannak letéve mindazon tisztartók, ispánok, kasznárok, kocsmárosok és árendások számadásai, kik Jancsi úr roppant birtokán felezik a jövedelmet, s a nábob igen jól tudja, hogy midőn e számadásokat átnézi és helybenhagyja, legszámosabb ellenségeivel van alkalma kibékülni, s éppen azért hozatja azokat maga elé közelgő születésnapja előtt, mert meglehet, hogy ha valami gonosz órában vetne beléjük egy pillantást, felét elcsapná az összes személyzetnek, s azért megint kár volna, mert szegények többnyire gyermekes emberek, s aztán, akik utánok jönnének sem lennének jobbak.

Az érintett jószágigazgató, nemzeti Varga Péter uram, egy Jancsi úrral hasonlókorú férfi, kinek apja kondás volt Jancsi úr apjánál, s akit azért tartottak az úrfi mellett, hogy legyen neki kit ütni-verní. Ami tudományt Jancsi úr nevelői az ifjú úrra raktak, az arról menten lepergett, hulladékai azonban annál fogékonyabb földre találtak Petike lelkében. Az öreg Kárpáthyt nagyban mulattatá az eset, hogy fia helyett Petike tanulja meg a leckét, s később a fiút elküldé tanulni a debreceni kollégiumba, ahol aztán a világ minden létező tudományait ki- és betanulván visszatéret, megtevé őt egyenesen jószágigazgatónak, mely hivatalában mind a fentebb említett napig híven meg is maradott, s ha megmondjuk, miszerint most is azon szegényes állapotban van, melyben volt eleve, nem éppen gazdag fizetéséből élve évről évre, teljes fogalmat adánk becsületességéről.

Mert a magyar nábobnak elve az, hogy a fizetéstől irtózik; inkább ajándékoz, vagy elnézi, ha lopják, csak fizetésnagybírástért ne folyamodjanak tisztviselői, mert azt utálja szörnyen.

S ha azután egy-egy olyan bohó akad hozzá, mint Varga Péter uram, aki nemcsak hogy lopni nem tud, de még csak meg nem szolgált ajándékokat sem örömet vesz el, annak a kincsek közepett könnyen felkopik az álla. Más ember rég milliomos volna az ő helyzetében, az alárendelt ispánok, tisztartók mind hintóban járnak, ezüstről ebédelnek, s kisaszonyaikat Bécsben neveltetik, ő pedig alig tudott annyira menni, hogy egy pár ezüstsarkantyút üttethessen kordovány csizmájára, s egy ócska csézára tegyen szert, melyen két, csikóbul nevelt ló szállítja, amikor parádézik.

Most is arról látjuk őt leszállni a kastély kapujában megállva, mert behajtatni áttal, hogy a komisz cséza kerekai fel ne vágják a szép gömbölyű kavicsot, amivel az udvar fel van töltve.

A szekér dereka tele van rakva egybekötözött, hosszú iratsomagokkal, miket Péter úr elébb az odasiető hajdúk karjaiba támogat, s azután általuk előre bocsátva, becsülettudó lépésekre szedegetve sarkantyús lábait, felballag Jancsi úr elé, ki ott várakozik rá a családi archívum termében, melynek óriási fehér mázas, aranyozott szekrényei likas rácsozattal a boltozatig emelkednek, telve lévén okiratok és bevégzett számadások múmiáival, miket hosszú évek során át egynehány számkivetett egéren kívül senki sem háborgat, azokat sem tudni, mely átokfogta szenvedély vagy családi viszonytagság kényszeríti eme sovány kosztra, amidőn hombárok és szalonnás kamrák kecsegtető közelségben vannak.

Míg az érdemes jószágigazgató eddig a szobába eljutott, számtalan ajtókon kellett neki keresztülbotorkáznia, melyek akár voltak becsukva előtte, akár nem, mindegyiknél megállt, kocogtatott, ha az ajtó tárva volt, akkor az ajtóragasztón kocogtatott, míg a sarkában jövő öreg Pál hajdú, ki az aktákat

hozta nyalábban, be nem tuszkolta erővel, hogy sohase kopogtasson ott, mert senki sem felel. Végre az archívumba jutott. Jancsi úr meglátva a közeledőt, előbbre ült karszékében, s kezét nyújtá felé; Péter úr azonban ahelyett, hogy egyenesen odament volna az eléje nyújtott kezet megfogni, körülhárta a hosszú tölgyfa asztalt, nehogy azt a gorombaságot kövesse el, hogy bal kéz felül ejtse a nagyságos urat, s akkor is három lépésnyi távolban megállt előtte, s mély tisztelettel meghajtá magát.

— No! Menjen már közelebb! — riadt rá a konfidens hajdú. — Nem látja, hogy nyújtogatja az első lábát a nagyságos úr?

— Óh, kérem alássan — szólt kezeit félredugva az érdeemes jószágigazgató —, nem vagyok én azon kitüntetésre érdemes.

És a nagy világért rá nem lehetett volna venni, hogy kezét odanyújtsa Jancsi úrnak, kinek a világon tán egyedül ő adta meg a valódi címet; azután meg azt nem lehetett vele megértetni, hogy ő a méltóságos úr mellé leüljön, hanem erővel kellett őt Pálnak lenyomni egy székre, de csak megint felkelt róla, s állva maradt földesura előtt.

Sajátságos három alak volt az együtt, a méltóságos úr, a jószágigazgató és a hajdú. Kárpáthy arca ez órában szokatlannul derült volt, nagy kopasz homloka fénylett, mint egy templom kúpja, ősz hajzatának gyér maradványai ezüst billengekben kondorultak tarkója és halántéki körül. Szépen meg volt borotválkozva simára, s a bajusza kétfelé simítva, szemének lázas veressége elmúlt, s képéről eltűntek a torzító ráncok.

Átellenben a derék tisztviselő, sárgabarna arcán a múlt században elsajátított modor, pontos alkalmazkodás és műhatatlan tisztelet; bajusza kurtára van nyírva, hogy sok baja ne legyen vele, pedig több gondot ad annál a csodára meghagyott hajporos copf, mely tisztos emléket fekete szalag közé fonva

ország-világ láttára viseli az emberséges ember, s köntösét maig is azon divatra szabhatja, melyről nem lehet tudni, vajon frakk-e az vagy atilladolmány; elől össze nem gombolható, alul hátrafelé húzódik, s látni engedi a csípőn alul érő ezüstgombos mellényt.

Mögötte áll Palkó, a vén hajdú zsinóros dolmányban.

Ez is oly ősz, mint ők; együtt nőttek fel, együtt vénültek meg mind a hárman, s Palkó most is csak úgy bánik a nagyságos úrral, mint mikor együtt labdáztak az udvaron.

Megöszült már a haja a legénynek, de egy szála sem hiányzik; hosszan, tömötten hátrafelé van az simítva, s lefogva görbe fésűvel, bajusza hegyesebb a csizmadiaárnál, s félelemgerjesztőn kétfelé van kenve; arcvonásai oly egyszerűek, hogy három húzással lerajzolhatná egy ügyesebb festő, csak a színével gyűlne meg a baja, kissé nehéz lévén festeni pirosba veressel.

— Méltóztatott kegyeskedni a méltóságos úrnak — szólt Péter úr az asztalhoz állva — becses személyében leereszteni a számadások megvizsgálása végett; annak okáért bátorkodtam egész alázattal az egészet egy kis szisztémába szedni, hogy méltóságodra nézve annál könnyebb legyen az áttekintés.

Ezzel inte Pálnak, hogy tegye le az iratokat.

Ez nagy mérgesen odatálalta valamennyit az asztalra. S nem állhatta meg, hogy ennyit ne mondjon:

— De kár, hogy ez a sok szép papiros tele van firkálva.

— Ész nélkül beszél kend! — förmedt rá Jancsi úr.

— Hiszen mindegy volna a nagyságos úrnak, ha üres papirost mutatnának neki e helyett, úgysem hallgat reá. Nem elég azt tudni, hogy meglopták, még azt is tudni akarja, hogy mit loptak?

— Ejnye, beste lélek fia! Énvelem beszélsz így? Mármost csak azért is végignézem az egész számadást, s te azalatt itt fogsz állva maradni a hátam mögött.

— Megeiszem én azt az írást mind, amit a nagyságos úr átnéz — dörmögé az öreg szolgál.

— Fogja be kend a száját! — rivallá rá Jancsi úr; mire Palkó komikus szófogadással tevé markát bajuszos ajkára, s csak úgy azt öt ujjá közül morogta:

— Befogtam már.

János úr erre példás elszántsággal nyújtá kezét a legfelyül fekvő csomag után, mely Kárlátó János tisztartó számadásait foglalá magában, s elkezdte benne keresgélni mindaddig, míg azon meggyőződésre nem jutott, hogy nem találja az elejét, mire odatoló azt Péter úr elé, ki is rögtön rátalált a keresett lajstromra.

— Íme itt a kakadi jószágáról kelt évi kiadások és bevételek lajstroma.

Hallgassuk meg mi is. Kissé unalmas, de jobban tanulságos fog lenni annak megtudása, hogyan gazdálkodtak a nábob jószágán.

Péter úr, dacára hajlott korának, pápaszem nélkül olvasott.

.... „Az 1824—25-ik esztendőben valának a kakadi uradalomban bevételek, ut sub stria bizonyíttatnak, e következők:

Itt elébb félbeszakítá az olvasást Péter.

— Méltóságodnak kegyes engedelmevel, ide a márgóra bátorkodtam egynéhány észrevételt tenni az illető pozíciókra nézve, ha kegyeskednék azokat meghallgatni.

Jancsi úr inte, hogy felajánlja rá magát.

— Tehát; ez évben tett a kakadi uradalom gabonatermelése 12 ezer köből tiszta búzát. Eszerint alig adta meg a magot, amit belevetettek — a leggazdagabb földön.

— Rossz esztendő volt az idén — menté a tisztartót Jancsi úr. — Megdőlt a gabona, a nyáron elverte a jég, a sok eső miatt kicsírázott az asztagban.

Így mondá a tisztartó maga is — viszonzza Péter úr —, de télen rá kellett volna eresztetni a birkákat a vetésre, néhol

lekaszáltatni a sását, s majd nem dűlt volna meg; jégeső ellen Pozsonyban lehetett volna kármentesíteni, s ott van az irtóztató nagy csűr, ha behordták volna, nem csírázódik ki, és megvan.

— Jól van, Péter uram, tovább. Majd máskor másképp lesz. Csak bízza kegyelmed azt reám.

— Eladódott a tizenkétezer mérő élet, köblét nyolc forinttal véve — ennyit adott érte egy győri kereskedő váltó-cédulában — összesen kilencvenhatezer forintért, holott én az újságokban olvasám, hogy Pesten tizenegy forinttal kelt a sikeres búza, s könnyen el lehetett volna szállítani, mert az árvíz miatt az ökröknek úgysem volt semmi dolguk.

— Igenis, de éppen ezen árvíz okozta, hogy elvívén a hidat, nem lehetett átkelni a Tiszán.

— Baj ugyan, hogy a víz elvitte a hidat, de nem kellett volna el hagyni romlani a gátot, akkor nem vitte volna el.

— No csak bízza azt kegyelmed rám! Menjünk tovább!

— A repce megdohosodott a vevő utáni várakozásban, úgyhogy nem folyt be érte több nyolcezer forintnál. Ez hibás állapot, mert ahogy én tudom, akkor nem járt eső, hanem a tisztartó keresztelője miatt a boglyákban fülledt a betakart repce, s attól lett fekete és savanyodott meg.

— No bizony. Hát keresztyén ember kegyelmed, hogy a tisztartótól azt kívánja, miszerint fiának keresztelését hátrább való dolognak tekintse holmi világi repcénél? Csak hagyja azt kegyelmed énrám.

— A szénát elvitte a víz, mert éppen takarodás idején hajtóvadászatra rendelt a méltóságos úr minden villa fogható embert. Máskor e rovat alatt szép sommák szoktak megnevezve lenni.

— No annak hát egyenesen magam vagyok az oka; szegények nem tehetnek róla; csak bízza azt kegyelmed rám.

— Emiatt azonban a bevételek egy új tétellel szaporodtak, mely származik a juhok és igazbarmok dögbőreiből, melyek takarmány hiánya miatt rakásra hullottak.

- Lám, a kár haszonba ment.
- Fogyott ellenben a bevétel a gyapjú rovatával, mely máskor nevezetes volt.
- Úgyis rossz volt ez idén az ára, alig keresték.
- Továbbá . . .
- Hagyjuk el ezt már Péter. Ezt látjuk, hogy derék becsületes ember; minden rendén van. Mi az a másik csomó ottan?
- Ez Kajaput Taddé számadása, a nyilasi uradalom kasznárjáé.
- Ah, ez érdekes szokott lenni, nincsenek most új találmányai?

Ez említett férfiú egy vállalkozó szellem volt, ki példánygazdászatot állíta a kezeire bízott uradalomban, hanem ez a példánygazdászati példátlanul többbe került, mint amennyit behozott.

Állított ő cukorgyárat, de a kotyvadékot sohasem vitte odább a szörpnél, s a tarthatatlan madárlép alakú cukor minden fontja tíz forintba került.

Selymet is tenyésztett, de egy rőf szalag többbe került abból, mintha egy rőf bársonyt vett volna készpénzen.

Hallotta valaha a festő csülleng hírét, s nagy mennyiséget vett belőle, hogy majd ő abból indigót támaszt; de rajtasavanyodott a kifacsart lé, mert nem találta ki, hogy miáltal lesz kristályá.

Állított üveghutát is, s készpénzen vette hozzá a fát, és nem bírt egyebet előállítani zöld üvegnél, amit senki sem vesz.

Fenyőerdőt ültetett a futóhomokba, mégpedig tavaszkor; őszre híre-hamva sem volt.

Posztógyárt állított, Szakolcáról hozatott bele egy megbukott takácsot főfelügyelőnek, aki aztán olyan kék szöveteket állított elő, hogy ha három hétig viselte valaki, szanaszét mállott rajta, hanem ha megázott egyszor, akkor meg úgy összement,

hogy a könyökéig ért az embernek a ködmen ujja, s megfesté kékre az alatta levő inget úgy, hogy nem volt többé szüksége ködmenre.

Egyszóval sokkal több volt a költség, mint a nyereség az egész gazdaságból, ez a rezultátum.

— Íme így van az, mikor tudósok kezdenek gazdálkodni — monda Jancsi úr, miután jól kikacagta magát az egyes tételeken.

— Megkövetem alázatossággal — szolt Péter úr —, így van az, mikor féltudósok gazdálkodnak; a tudomány oly méreg, amiből a sok meggyógyít, a kevés megöl.

— No de lássuk a többieket! Mi az a vékony köteg ottan? Már ekkor a vékonyát kezdte válogatni.

— Ez az opálbányák árendásának a jelentése. A négyezer forint haszonbér fejében elküldé a drágaköveket, miket ugyan készpénzen ezer forintért meg lehetett volna tőle kapni.

— Hát mit csináljon szegény ember? Csak élni is kell neki. Hat gyermeke van, amint hallom.

— De Galíciából volt itt egy kereskedő, s az megnézte a bányát, és húszezer forintot ígért haszonbérbe első szóval.

— Mit? Én galíciai embernek, idegennek adjam a bányákat? Hát ha csillagokkal fizetne! Maradjunk a réginél. Mi az a másik csomó?

— Ez a talpadi erdősz számadása.

— Tisztelem azt az erdőt! Már tizenkét esztendő óta látok itt számadásokat a talpadi erdőről; a minap agarászaton vagyok többedmagammal, s utolér az eső. Sebj — mondám én —, itt kell lenni közel az én talpadi erdőmnek; vágassunk oda, ott várhatjuk, míg a zápor átmegy. Odanyargalunk nagy sietve, hát erdőnek sem híre, sem hamva. Kérdem utoljára egy ázott kukoricacsőztől, hol itt a talpadi erdő? Ahol ni! — szol ez, egy helyre mutatva, ahol vagy ötven girbegurba nyírfa sínylett a homokban, mintha seprüket ültettek

volna szépen sorba. Hát ez az én nagy költséggel ültetett talpadi erdőm! Meg kell mondani annak az embernek, hogy ültessen oda még egynehány seprűnyelet, ha azt akarja, hogy erdősznek nevezzem.

— Emez pedig itt a tarcsai molnár számadása. Ez is mindig korpával számol be.

— Hagyja el kegyelmed, szép felesége van.

— Szép, de rossz.

E morális észrevételre jónak látta Jancsi úr filozófus válasszal felelni.

— Barátom, a rossz asszonyok szükségesek a világon. Mert miután vannak kicsapongó férfiak, kell, hogy legyenek kicsapongó asszonyok is, mert ha ezek nem volnának, akkor amazok a tisztességes asszonyokra és leányokra vetnék szemeket. Csak bízza kegyelmed azt rám!

— Csak bízza kegyelmed a tarcsai molnárnét a nagyságos úrra! — szólt közbe a hátul álló Palkó.

— Megint beszél kend?

— Én? Egy szót sem szóltam.

— No. Ez az ember itt mindig a fülembé beszél; hát lehet ilyen lárma mellett számadásokat átvizsgálni? Menjünk gyorsan a végére Péter. Mi van még hátra?

— A kegyes hagyományok és alapítványok.

— Ne is bontsuk fel, elég azt tudni, hogy ki vannak fizetve. Van-e valakinek még valami várnivalója tőlünk?

— Igenis. A** kollégium nem kapta még meg az évi díját.

— Nem is kapja, mert tavaly névnapomra nem küldték el a szuplikánst!

— De ha az idén elküldik, akkor kiadjuk nekik?

— A tavalyit is.

— Azonkívül egy csomó folyamodvány és körív van még hátra.

— Mik azok?

— Ez itt felszólítás egy magyar tudós társaság alapítására.

— De már arra egy batkát sem adok. Addig volt boldog az ország, amíg tudósok nem voltak benne. Elég az, amit a kollégiumban tanulnak.

— Itt egy előfizetési ív egy keletkező újságra.

— Újság: hazugság. Azzal biz a véretem nem rontom.

— Ez itt indítvány egy állandó magyar színház építésére Pesten.

— Aki játszani akar, jöjjön hozzám, itt színház is van, enni is kap, ellehet nálam holtig.

— Ez felszólítás a nemzeti múzeum gyarapítására.

— Fogadom, hogy nekem különb gyűjteményem van, mint annak a nemzeti múzeumnak, s ha a kurucjárásakor el nem pusztult volna, kitenne magán a bécsin. — — — —

— — — — —
— — — — —

Ilyenforma volt a magyar főúr évi számadása.

Jövedelmét megrövidíté a célszerűtlen gazdálkodás, hűtlen, kényűkre hagyott tisztviselők; nagy része szétmállott üres léhaságok, oktalán fitogtatás s ízetlen mulatságokban; közügyekre csak ott áldozott, hol neve dicsőítették, hol patrónusi szerepet viselhetett, s oly vállalatoknál, hol az áldozatot csupán hazafiság, úgyszeretet kérte, zárva voltak markai, s dacára annyi pazarlás-, oktalanságnak, év végével mégis kétszáz és néhány ezer forint készpénze volt még a pénztárban, melyet nem bírt elkölteni.

A többi számadást át sem tekinté Jancsi úr. Minek? Boszszantsa magát azzal, hogy észrevegye, miszerint csalják? Hát nincs-e annyi pénze, hogy el sem bírja költeni? Vagy tán éppen perlekedjék azok ellen, akiken követelése van? Már akkor csak inkább maradjon annál, aki eltette. Vagy utánajárjon, mint a serény gazdasszony a piacra küldött szakácsnénak, hogy nem számol-e be drágábban, mint

ahogy vesz. Ez mind nem volna nemesemberhez méltó fáradság.

— Kösse össze Varga Péter uram az aktáit!

A tiltul átlapozott számadások azután betétettek a családi archívum rácsai mögé, soha többé napfényt és kalamárist nem látandók.

Mennyi nemzeti intézet, mennyi emberbaráti vállalat, mennyi közhasznú indítvány jöhetett volna létre csak azon hulladékokból, melyek a nábob terített asztaláról lehullottak, és amiket később egy nemzedék hangyszorgalma ismét morzsánként alig győz összehordogatni, hogy felépítse apródonként mindazt, amit az elődök építtetlen hagytak!

— No azután holnap nevem estjére elvárom kegyelmedet Péter — szól Jancsi úr, mint negyven év óta mindig szokta, meghíva a hű tisztviselőt asztalához, hová csak előkelő vendég vagy szolgálattevő bohóc képében volt bejuthatása akárki fiának.

A jámbor tisztviselő, mint negyven év óta mindig, most is mély főhajással válaszolt nagy alázatosan:

— Nem vagyok én méltó ezen úri kegyre, lehetetlenség énnekem annyi előkelő vendég társaságában megjelennem, majd én csak holnapután reggel fogom tenni tiszteletemet a többi szolgálatban levő tisztségekkel egyben.

Azzal meghajtá magát, és lábával hátraseperve elkotródott, nem tévesztve szem elől, hogy eltávozása közben háttal ne találjon fordulni a méltóságos úr felé.

Jancsi úr nevetett, amint Varga Péter eltávozott. A hű tisztviselő becsületessége fölötti elégtelenségből nevetett tán? Nem. Neki ez is csak olyan bolond volt, mint a többi, mint Vidra cigány, aki mórióskodik, mint Gyárfás poéta, aki verseket köpköd maga körül, mint Lokodi színészdirektor, aki Hamletet játssza, vagy mint Matyi agár, ki a levegőbe hajigálja a nyulat, és úgy kapja el. Csakhogy neki az a kiváló bolondság jutott, hogy az urát megbecsüli és nem lopja meg,

holott az ellenkezőre elég alkalma volna. Ez is bolond, mint többi, s csak arra van rendeltetve, hogy az urát mulattassa. És éppen azért őt is oly kiválólag szereti Jancsi úr, mint a többi kedvenc bolondjait, Vidra cigányt, Gyárfás poétát, Lokodi direktort és Matyi agarat, s ha meghalna, éppoly keservesen megsiratná, mint azokat, éppoly fényes sírkövet állíttatna neki, mint azoknak: a cigánynak, a poétának, a színésznek, az agárnak.

— No mit tájja kend a száját? — kiálta Jancsi úr a háta mögött álló Palkóra. — Miért nem megy a fiskálisért, hogy idehíja?

— Jól van na. Azért nem kell olyan nagyon kiabálni! — felelt vissza a vén hajdú. — Csak nem ugorhatok egyszerre, mikor még most is tele van a fejem a sok mennykő hordta számadással.

— Úgy, jó hogy eszembe juttatod. Hát te mikor adsz számot arról a száz forintról, amit a múltkor kaptál, amikor Debrecenbe küldtelek? No most tessék előállni, most tessék hetvenkedni, Pál uram! Lássuk, hogyan tanult meg számadást csinálni.

— Az könnyű — felele Pál huszáros rövidséggel, s megfelelő akcióképpen kettőt sodorított a bajuszán, a mentéjét megrántotta elől kétszer, a hajába mélyebben vágta a görbe fésőt, és állát beleegyengette nyakravalójába, nadrágszíján egyet húzott, s csizmáját letörülte a kezével, hármat köhentett, és monda:

— Kaptam a méltóságos úrtól száz forintot bankócedulában. Ebből vagyon még a zsebemben egy peták, a többi meg-evődött, és megivódott; summa summarum: itt van a száz forint.

Jancsi úr az oldalait tartotta nevetésben.

— Kend is olyan számadást csinál, mint az egyszeri deputáció; „Jöttünk, mentünk: száz forint; ettünk, ittunk: száz forint; összesen háromszáz forint.”

— Nohát — volt rá a felelet.

— Most lóduljon kend a fiskálisért! Mondja meg neki, hogy jó tollat is hozzon magával, mert írni fog, s ami itt van, az nem okos embernek való.

Egy negyed múlva hozta Pál a fiskálist.

Nem tudatik, hol fogá ki a vízből ezt a jeles egyéniséget Jancsi úr; hanem annyit mondhatni, hogy szörnyen a többi közé illett.

Éppen csak akkora képe volt az emberséges embernek, mint egy született mókusnak, s mosdási ellenszenv miatt hallatlanul kormos. Ezzel egybehangzó, boglyas, tüskés hajától elkezdve, félregázolt csizmasarkáig minden, ami rajta avagy körülötte vagon; gallérja elhízva sokévi piszoktól, a kabát eleje is csillog valamitől, ki tudná, hogy mitől. Kétséges színű mellénye egy gomblyukkal feljebb gombolva az egyik oldalán, mint kellene, minélfogva a másik oldalon üresen maradt lyuk igen célszerűen rá van fogantatva a pantalló legfelső gombjára, ilyenformán a hevedert is pótolja. Nyakravalója, mely lehetett valaha fehér is, hátul van megkötve, ahogy ez egy időben divat volt, de nem párizsi. Mindkét zsebje tele van dugva egész térdig eggyel-mással, zsebkendővel, spárgával és téli kesztyűkkel; ujjai pediglen oly tentásak, mintha nem is tollal szokna írni, hanem csak azokat mártogatná a kalamárisba.

Ez is Jancsi úr bolondja. Mert neki nem kell másforma ember; ő különös gonddal gyűjti az ilyen embereket, hanem ez nagyon is sordidus bolond, csak olyankor veszik elő mulatság kedvéért, mikor valakivel meg kell itatni az olajat szilvórium helyett, egyébkor csak prózai dolgokra használtatik; leveleket írni, inventáriumokat készíteni, s urbarialis gyűléseken parasztokat megcsapatni.

Ezt per „hallja az úr!” szokta címezni a nábob, ami nála még a kendezésnél is alábbvaló megtiszteltetés.

— Hallja az úr! No jöjjön ide az úr. Jaj be mennykő fokhagymaszagú az úr! Tartsa be a száját; nem megmondtam

már, hogy ne egyik fokhagymát, mert elcsapom. De hol juthat hozzá, mikor az egész uradalomban nem szabad természetzeni? — Hát azért hivattam az urat, hogy írjon azonnal leveleket, de idefüleljen, mert kétszer nem mondom el; írjon leveleket mindazoknak az úri barátimnak, akikkel néminémű összekoccanásban voltam az idén, tudósítván őket afelől, miszerint adandó születésem napjának ünnepén óhajtanék velök kibékülni. Név szerint: írja meg Horhi Miskának (intra parenthesis azt mondom, hogy Mihálynak írja az úr, mert ő nem minden bolond embernek Miska), hogy nem bánom, a határvillongási pert condescendáltatom, s neki engedem a burjánysói halmot. Csenkő Lacinak írja meg azt (el ne felejtse, hogy ez perillustris ac generosus titulust kap a levélen, de belül diákul ne írja neki, mert nem érti meg, csak syntaxist végzett), írja meg neki, hogy ami ménlovat kért tőlem, de akkor nem adtam neki, ha eljön érte, elvitetheti. Berki Lőrincet tudósítsa, hogy mindent elhiszek már neki, még ha azt megígéri is, hogy sohasem hazudik többet, még azt is elhiszem. Ezt ezen szavakkal írja a levélbe. Kalotai Fricinek — nem, ennek ne írjon semmit — mert képes volna adóslevelet csinálni a meghívó levelemből, ez úgylis eljön, ámbátor ebrúdon dobattam ki ezelőtt fél esztendővel. Utoljára pedig tudósítsa Kutyalvi Bandit, hogy felejtse el már azt a kis elpáholtatást, amit Kiss Miska öcsém követett el rajta mindnyájunk nevében, béküljön ki vele, majd szerzek neki valakit, akin bosszúját töltsé, ha egyebet nem, a fiskálisomat. Megértette az úr?

A fiskális intett a fejével.

— Az úrral is kezet fognék immár, miután benne vagyok a nemszeretem dolgokkal való kibékülésben, ha olyan ménkű tintás nem volna az öt ujjá. Menjen ki, mosdjék meg, azután jöjjön be megint.

A fiskális szót fogadott, kiment, szappant kért, s félóráig mívelte a kezein elévült mindenféle hagyományos szutykot;

mire visszatért, Jancsi urat az ablakban találta, amint kinézett az udvarra, hátratéve kezeit, és meg sem mozdult.

A fiskális megállt és várta, míg meg fog fordulni. Várt egy jó félórát, akkor visszafordult a nábob, s mint aki jól tudja, hogy várakozik rá valaki, inte az ügyésznek.

— Üljön le az úr és írjon.

A nagy úr hangjában valami szokatlan elfogultság volt észrevehető, mely a fiskálison kívül bizonyosan más akárkit meglepett volna.

„Édes öcsémuram!” — kezdte az öreg Kárpáthy diktálni.

„Miután öcsémuram jelenleg az országban lakik, én pedig nem akarom, hogy a Kárpáthy név kisebbitve legyen, e mai napon, melyben minden haragosaimmal kibékülék, atyafiságosan nyújtom kezemet öcsémuramnak is, s remélve, hogy nem utasítja azt vissza, ezennel felajánlok öcsémuramnak kétszáz-ezer forintot, melyet, amíg én élek, évről évre meg fog tőlem kapni. S reményelem, hogy ezentúl jó atyafiak maradunk.”

Az öreg szemei megnedvesedtek e sorok gondolása alatt, s ha egy komolyabb ember lett volna közelében, igen érzékeny jelenetet idézhetett volna elő.

— Csináljon neki borítékot, és írja rá: Nagyságos Kárpáthy Béla úrnak, öméltóságának Pozsonyban. Egy lovaslegény vigye el neki személyesen e levelet.

Azzal, mintha kétszáz-ezer követ vetett volna le szívéből abban a kétszáz-ezer forintban, oly könnyűten sóhajtja fel. Sohasem érzé magát boldogabb embernek, mint e pillanatban.

Mivel fogja e nemes, bocsánatkész indulatot viszonzani Abellino, azt majd meglátjuk azonnal.

★

Jancsi úr alig bírta bevárni a János fővétele reggelét; úgy örült előre, mint egy gyermek, kit valami rég óhajtott mulatságba visznek; korán reggel még virradat előtt felébreszték a kopók vihogási s az udvarra bedöcögő társzekerek zaja.

A vadászok érkeztek meg az erdőről frissen lőtt vadakkal, a hosszú szekerek oldalán kilógott a szarvas feje címeres ágabogával, ketten póznára vetett fácányokat hoztak s hízott császármadarakat vállaikon emelve, a szakács kijött eléjük fehér kántusában, s elégült orcával tapogatta sorra a kövér vadakat. Jancsi úr az ablakredőnyök közül nézett ki az udvarra; még csak akkor hajnalodott, az ég keleti kárpitja bíbor és rózsza, karmazsin és sáfrán színeiben égett, körül még csendes volt a vidék, a mezőkön ezüst köd lapult meg, mintha tündér tenger támadt volna itt-ott.

Jól hallá, az udvaron mint jönnek-mennek az emberek, ki-ki készülteket tesz, aminők csak esztendőben egyszer szoktak előfordulni; a kertben, a parkban erősen kopácsolnak, mind ünnepélyes előkészület az. Nemsokára jönni fognak az üdvözlő jobbágyok, tisztviselők, azután a várva várt ismerősök, távol és közel rokonok, talán maga Béla is. — Ez volt legutolsó gondolatja mindig. Egy szerelmes ifjú nem várja oly vak hittel kedvesét, mint ő unokaöccsét. Úgy tetszett neki, hogy békülő kezét nyújtja neki, s bár alig volt hihető, hogy ő a hozzá küldött levelet ez ideig kaphatta volna, de mintha valami mégis azt mondaná belül, hogy öccse, egyetlen vérrokona, vagonainak leendő örököse, idestova a Kárpáthy név egyedüli fenntartója, még ma este őnála fog lenni. Hogy találkoznak? Hogy békülnek ki? Mit fognak egymásnak mondani?

Még egy kicsinyt lefeküdt aludni, a hajnali álom a legédesebb; akkor is azzal álmodott, hogy Bélával beszélt, mellette ült, vele barátságos poharat ivott, s már jól fenn volt a nap az égen, midőn Pál felrángatá álmábul, fülébe kiabálva: — No keljen fel, itt a csizma!

Jancsi úr virgonc erővel ugrott ki ágyából, mint akinek rögtön eszébe jut a jövő nap öröme vagy terhe. Ilyenkor, midőn úgy vár az ember valamire, a kitűzött óra ütése is felébred.

— Van itt már valaki? — ez volt első kérdése a szolgálhoz.
— Annyi, mint a szemét — szolt ez, ugyancsak megbecsülve az illetőket.

Itt van-e Kiss Miska? — tudakozódék csizmáit felhúzva Jancsi úr.

— Ő volt a legelső. Az apja sem volt annak nemesember, mert már két órákor talpon van.

— Hát még ki van itt?

— Itt van Horhi Miska. A kapuban jutott eszébe, hogy a dohányzsacksóját Szabadkán felejtette a vendéglőben, ha a kocsiról erővel le nem húzom, visszamegy.

— A bolondos! Hát még kik érkeztek?

— Az úri rendben lévő jómadarak mind kompareáltak. Kalotai Frici is itt van; tulajdon szekeren jött. Vajon hol lophatta?

— De nagy bolond vagy te, Palkó. Hát más senki sincs itt?

— Más? Más? Hogyne volna más? De nem káptalan a fejem, hogy valamennyinek a nevét a fejemben tartsam; majd meglátja őket, még meg is unhatja.

Eközben fölöltözteté urát a bizalmas hajdú, szépen lesimogatva, körültrülgetve, ha mi ráncot talált öltözetén.

— Hát valaki, valami különös, nemigen szokott vendég nincs jelen, valami olyan ember, aki nemigen szokott engem látogatni. Mi?

Palkó egy ideig eltátotta a szemét-száját, nem tudva, mit feleljen.

— De bizony itt van a*-i szuplikáns; ez még sohasem volt itt.

— Ejnye Pál, be simplex ember kend!

— Hát mit tudom én, kit vár a nagyságos úr! — felelt Pál durcásan, s úgy feladta urára a dolmányt, hogy majd kitörte vele a kezét.

— Az akarom megtudni — monda Kárpáthy komoly hangon —, ha nincs-e még itt Béla öcsém?

Pál csúnya képet meresztett erre a szóra, s letette kezéből a bársonykefét, mellyel éppen a mentegallért készült végigsimítani.

— Kicsoda? Az a szélkergető . . .

— Nos? Mi az? Tanulja meg kend, hogy egy Kárpáthyról mindig tisztelettel kell beszélni!

— Mit? — szólt Pál hátratéve kezeit. — Tán éppen ki akar vele békülni a nagyságos úr? Aki a nagyságos urat úgy megbántotta.

— S mi gondja arra kendnek?

— Óh, nekem egy csepp gondom sincs rá; dehogy van egy szikra is, hisz én csak egy kótyomfitty hajdú vagyok, mi dolgom nekem a nagy urak ügyeibe beleavatkozni. Csak tessék kibékülni vele! Mit bánom én. Ölelgessék egymást! Ha egymásnak mórिंगolnak, sem bánom én. Engemet nem bántott a jámbor, a nagyságos urat bántotta, s ha a nagyságos úrnak az kedvére van, hát csak tessék!

— No, ne bolondulj, te Palkó! — szólt tréfásabb akkordbul Jancsi úr. — Mondd csak, ki van még itt!

— A csőcselékből itt van a pukkansci tisztartó, hozott egy nagy menkő sajtot; aztán a dudai esperes, az, akit én ki nem állhatok.

— No ugyan sokat is törődik az vele.

— Hát iszen ne is törődjék vele; elég az hozzá, hogy én ki nem állhatom.

— Hát miért nem állhatod ki, te vén golyhó?

— Mert valahányszor találkozom vele, mindig a nagyságos úr egészsége felől tudakozódik. Hát mi gondja neki a nagyságos úr egészségére? Hisz nem doktor ő.

— De rossz kedvedben vagy ma te Palkó; hát az aprószentek itt vannak-e?

— Ohohohühühü? — mosolyga Pál —, itt ám; az egész debreceni kántus a kontrával együtt; négy banda cigány jött; Bihari is itt van, a rektor is felállította a parasztfattyúkat az

udvaron; meg ne ijedjen a nagyságos úr, mert nagyot fognak kiáltani, amikor meglátják: itt van a tűzi mester is. Ott fűr-farag a fák között; azt mondja, hogy valami meglepetést készít estefelé, csak aztán megint fel ne gyújtsa az asztagot, mint tavaly.

— Hát komédiások nem jöttek?

— Dehogynem jöttek, hiszen éppen azon nevettem. Megint itt van az a Lokodi ötödmagával: ő maga, aki vitézeket játszik, egy vékony borbélylegény, aki játszik öregapákat és egy éltés asszonyság, aki a fiatal kisasszonyokat játssza. Már ki is csinálták, hogy estére mit fognak előadni. Mikor a nagyságos urak a nagy teremben ebédelnek, ők azalatt az előszobában Dobozyt játszik el feleséggestül, tizenkét képes ábrázolatban — görögtűz mellett.

— Hát miért az előszobámban és nem a színházamban?

— Kicsiny az nekik.

— Hiszen csak öten vannak.

— Igen, de valamennyi hajdú mind ott lesz ám, ki töröknek, ki magyarnak; a régiségtárbul elő is hordtunk már minden hozzá való fegyvert és öltözetet, a diákok meg azalatt énekelni fogják Dobozy történetét, Gyárfás most készíti hozzá a verset, a kántus prézes meg a nótát. Be derék lesz!

A vén golyhó úgy örült a komédiának, mint egy gyerek.

Ezalatt felöltözteté Jancsi urat, megfésülé, megmosdatta, elvagdalta a körmeit, megborotválá, felköté nyakraválóját, és begombolá, amint illett.

— No már most kimehet emberek elejbe.

— Merre a pipám?

— Csitt! Micsoda pipa? Nem tudja, hogy elébb temp-lomba kell menni, imádkozni, addig nem pipázik senki.

— Úgy! Biz igazad van. Hát miért nem harangoznak még?

— Várjon! Elébb meg kell izenni a papnak, hogy felkelt a nagyságos úr.

— Még egyet kell neki megizenni, hogy: „Hosszú kolbász, rövid prédikáció!”

— Tudom — monda Pál és lódult a paphoz, kinél tulajdonképpen nem az volt a fő baj, hogy hosszú prédikációkat tartott, mint inkább az, hogy esztendőben egyszer színe elé kaphatván Jancsi urat, az isten nevében úgy megdorgálá mindannyiszor, hogy az összegyűlt vendégeknek volt miről tréfálni egész ebéd idejéig. Ez alkalommal azonban a különös véletlen felmenté Jancsi urat e keserves multság alól, mert a tisztelendő úr hirtelen megbetegedett, nem végezhetette kötelességét.

— Hisz itt van az esperes! — monda a gyász hírrel érkező Palkó.

— Ki ne ereszd a szádon többet! — kiálta rá Jancsi úr, — Ha az befog bennünket, vacsora lesz az ebédből, s úgy összevissza talál dicsérni Isten fülei hallatára, hogy magam is elszégyenlem magamat. Végezze az istentiszteletet a szuplikáns.

A szuplikáns öt esztendő (nem születését, hanem a tanfolyamot számítva) tógátus diák volt, ki amióta a kollégiumba zárták, sohasem látott ennyi urat egy rakáson; képzelhetni a jámbor ijedelmét, midőn tudára adák, hogy egy negyedóra múlva ő fog prédikálni ennyi istentől elvetemült ember lelki épületére.

Jó lett volna elszökni valamerre, de szemmel tartották, s látva félelmeit és szorongattatásait, mindenféle dévajtságot elkövetett vele a csintalan sereg; a zsebkendőjét hozzávarrták a tógája zsebéhez, hogy ki ne húzhassa, mikor az orrával lesz baj; elhitették vele, hogy Vidra cigány a kántor, ezt azután körülfogta, hogy ha bele talál maradni valami mondásba, kezdje rá az orgonát; utoljára pedig kicserélték az imádságos könyvét egy nagy baromorvoslási könyvvel.

A jámbor diák nem bírt azzal a lélekjelenléttel, mivel Csokonai Vitéz Mihály, kinek hasonló esetben dévaj úrfiak

szakácskönyvvel helyettesítvén az imakönyvét, amint azt a jegyzéken kinyitá, elkezdé olvasni: „az ecetes . . .” itt vevé észre, hogy ecetes ugorkáról van szó, és rögtön folytatá: „. . . vízzel megitatott Jézus monda fejét lehajtván: „Elvégeztetett!” S olyan szónoklatot hevenyészett ez alapigékről, hogy mindenki elbámult bele.

A szegény szuplikáns ehelyett, amint észrevette, hogy barmoknak való könyvet vitt fel a katedrára, úgy belesült mindenbe, hogy azt sem tudta, micsoda szavakon kezdődik a „Miatyánk”. Azon módon visszament a szószekből, és egy szót sem szólt. Csakugyan az esperes urat kellett felkérni, megígértetvén elébb vele, hogy prédikálni nem fog, csupán imádkozik. Az is eltartott másfél óra hosszat. Az érdemes úr úgy ellátá jókívánságokkal a Kárpáthy-családot, annak minden fi- és leányágon lévő ivadékit in ascendenti et descendenti, mind ezen, mind pedig a másik világon, hogy azokat, akár élnek, akár meghalnak, semminemű malőr nem érheti.

E kegyes szertartáson mind jelen valának az érkezett vendégek, Jancsi úr addig senkivel sem szólt, amíg Istenhez nem emelé lelkét, s arcán ez alkalommal nem mindennapi érzelmek kifejezéseit leheté látni. Midőn leborult imádkozni, valódi mély áhítat ült minden vonásán, s lesüté szemeit, midőn érdemeit hallá emlegetni, mintha mindazt, amit életében jót tett, ahhoz képest, amit tennie lehetett, amit tennie kellett volna, oly csekélynek látná! . . . „Csak még egy esztendő adjon a többiekhez Isten — sóhajta fel magában —, és ki lesz pótolva, amit a többi elmulasztott. De van-e ígérve onnan felyül ilyen év? Jön-e csak egy új hold, csak egy új nap is még a mai után?”

Egészen elérzékenyülve hagyá el a templomot, s csak vendégei gratulációira kezdé ismét szokott eszmekörébe térni.

Jancsi úr szokatlan megilletődése egy cseppet sem akadályozta a dévaj társaságot megkezdett jókedvében; tréfáltak, nevetgéltek, míg a templomtól a kastélyig hajtattak, ki kocsin,

ki lovon; Kalotai Frici nyolc fiút felszedett a szekérére, s midőn legjavában hajtatott, kiesett mind a négy kereke, feldúlt a szekér, kinek keze, kinek lába marjult; mert ama furfangos Horhi Miska, amíg a templomban ültek mások, azalatt kiszedte a szekerekből a kerékszegeket, s Kalotai Fricin kellett a szomorú példának megessni. Kassay Lőrinc most az egyszer jött a maga lován, annak meg égő taplót dugott a fülébe a tréfás ifjú, mely elmésség következtében a dühödtt paripa úgy vágta a földhöz ráülő gazdáját, hogy menten elájult.

Jancsi urat máskor az ilyen dolgok nagyon mulattatták, most azonban fejet csóvált rájuk. Horhi Miska mindenféle tréfát kigondolt, amin majd nevetni lehet nagyokat; ő cserélte el a legátus könyvét, ő tett szurkot a kántor ülésébe, hogy majd ott fenekeljen meg; kiment a konyhába, a mákot kicserélte puskaporral, a hajdúk puskaportartóit pedig teletöltte mákkal, hogy mikor szalvékat kellett volna adni az érkező uraság elé, egy puska sem sült el, a mákoskalácsok pedig szétvetették a sütőkemencét. A harasztosi birkás, ki egy puztát bírt olcsó haszonbérben Jancsi úrtól, óriási sajtot hozott magával tisztelet jeléül, s annak belsejébe egy pár galamb volt rejtve. Horhi Miska kilopta belőle a galambokat, s két szép darab patkányt alkalmazott helyökbe, mikor aztán a birkás átnyújtá a sajtot, s levette a tetejét, galamb helyett íme körmös állatok ugrottak a vendégsereg közé.

Jancsi úr most mindezen dolgokon nem tudott kacagni, sőt még figyelmezteté Horhi Miskát, hogy ezúttal ne kövessen el annyi ostobaságot, mint máskor szokott, hanem mulassunk szépen. A poétának meg kellett elébb mutatni a verset, amit el akar mondani asztal felett, ha nincs-e benne valami triviális, útféle kifejezés; a cigányra ráparancsoltatott, hogy ha leissa magát, a vendégeket sorba ne csókolja, az agarakat kikergették a tornácba, s nem volt nekik szabad az étterembe menni s a vendégek tányérjáról elszedni a koncot, mint máskor; cigányok, színészek és diákok utasítva voltak, hogy a

legillendőbben viseljék magukat, s a pőre népnek tudtára adatott, miszerint ökör fog sülni és bor fog csurogni az eresztől, de verekedni ne próbáljanak, mert az most az egyszer nem szabad.

Mindenki csodálkozva kérdezé egymástól a tünemény okát.

— Tán vesztit érzi az öreg, hogy oly kegyes indulatokra tért egyszerre? — monda Horhi Miska.

— Vagy tán most tisztul az esze. A svábnak azt mondják, hogy negyven esztendőskorára jön meg a sütnivalója; az övé hetvenre érett meg.

— Ne bántsátok — szólt egy harmadik —, az emberi természet minden hét esztendőben egyszer megváltozik; ő már isten kegyelméből a tizedik hetest tölti; ideje, hogy rákerüljön a sor.

— De biz azt hiszem, hogy amióta az országgyűlésen van, kezdi átlátni, hogy fontos ember, tán aranykulcsot is kapott, s most azért nem hagy magával komázni.

Az igaz, hogy minden öröm mellett, amivel Jancsi úr megtisztelőit fogadta, nem lehet észre nem venni bizonyos visszatartózkodást, ami neki azelőtt legkevésbé volt sajátja.

Pedig mind e változást egyetlen gondolat okozta; azt hívé, hogy öccse, Béla okvetlenül el fog jönni az ő névnapjára; lehet, hogy késni fog, de jelen fog lenni. Maga sem tudta volna okát adni e hitnek, de mégis várt, számított rá, s ha cimborái valami felöltő ostobasághoz kezdtek, rögtön az jutott eszébe: „Ha most ezt a Kárpáthy-család legifjabb ivadéka látná, mit mondana hozzá?” Nem! Egyszer látta már nagybátyját hozzá illetlen mulatság közepett, most lássa tisztesebb vigalomban.”

Az ünnepélyes hálálkodások után leszálltak az úri vendégek a kertbe, hol az egybegyűlt parasztság várt földesúrára.

Máskor Jancsi urat, mikor a lépcsőn ment le vagy fel, kétfelől tartani kellett, mert ő is, mint a lokomotív, csak a síkon

tudott haladni; most félretolta Palkó kezét, könnyedén lépdelt le a harminckét márványkő fokon, mely a kertbe vezetett.

Bizonyosan az országgyűlésen töltött félévi józan életmód szerzé vissza idegei rugékonyságát.

Odalenn a sorba állított iskolásgyermeknek éljen-rikoltása fogadá. — Az iskolamester már akkor magyarán mondvá *nyakban volt*, szegénynek nem kellett több egy pohár bornál, hogy tökéletesen leigya magát, s ezt a pohár bort már anticipálta valahol, minek következtében az az ötlete jött, hogy neki kell legelőször felköszönteni a nagyságos urat, s ezt meg is cselekedte volna, ha Horhi Miska hóna alatt nem kapja, s el nem hiteti vele, hogy nem János úr, hanem Kalotai Frici nevenapja van most.

Az érdemes népegyengető azután annak esett neki; Frici futott volna, ha lehete hová, de a háromszáz parasztkölyök is mind neki uszult, s akármerre fordult, mindenütt őt vivátozták, pofozni sem igen merte őket, mert voltak közöttük nagy gyerekek, félt, hogy megverik, hanem segítségért kiabált.

Ezalatt Jancsi úr leszállt a csomóba gyűlt nép közé; nagy trombitaszóval háromszor tust fűttak megjelenésére minden jelenlevő cigányok, s két ősz hajú jobbágy járula eléje, egy nagy kövér tulkot vezetve szarvánál, melyet csak éppen e napra hizlaltak, s a bátrabb közülök előállt, levette kalapját, egyet köhentett, s lenézett a csizmája orrára, s elmondá nagy bizton a köszöntő verset, melyet kilenc évfordulóban ugyanő szokott elmondani. De tudta is könyv nélkül, sehol sem akadt meg.

„Az isten éltesse nagyságod sokáig,
Amihez hozzányúl, mind arannyá váljék,
Csűstül* szálljon reá az isten áldása,
Kinek nincsen mása.

* Ellentéte a „szemenkint” kifejezésnek.

Ahány harapást tett e tulok a fűben,
Járván ez ideig éppen ötödfűben,
Annyi esztendőig terjedjen élete;
Ne legyen fekete.

Bor, búza, pecsenye mindig elég legyen,
Ápetitussa is hozzá elég legyen,
Sohse költjön annyi pénzt a patikára,
Mint a Katikára.

Ő úri hírének ne legyen csorbája,
Mindennap új meg új örömét találja,
Nemzetségének nagy dicsősége,
Sose legyen vége.

Ha pediglen meghal, angyali karokban
Üljön fel az égbe, ott sem a sarokban,
S ha mi is itt hagyjuk e földön fogunkat,
Fogja ott pártunkat."

„Az isten éltesse a nagyságos urat, kívánom tiszta szívből!” — mondá utána a jámbor ember, mintha maga sem hinné, hogy a fentebbi verseknek valami foganatja lehessen az égben.

Jancsi úr, mint rendesen szoká, készen tartva ötven aranyat, azt a tulkot átadó öregeknek nyújtá, magát a kövér barmot pedig parancsolá az egybegyűlt parasztság számára megsüttetni.

Ezek után jött a városbeli fiatalság, egy tízakós hordót hengerítve elő, tele hegyaljai borral; ott a nábob előtt talpra állíták a hordót, s felállíták reá Marcit, a hajdani levetett pümködsi királyt, mint akinek legjobban fel volt vágva a nyelve. Ez aztán fogá a poharat, s megtöltvén, elköszönté a nagyságos úrra, elmondván a körmönfont cifra mondókát, amit szerteszét hallani az országban, ahol akad valaki, aki könyv nélkül be tudja tanulni, s ki-ki told, fold hozzá, amit illendőnek talál.

— „Isten jóvoltából kívánom én kegyelmednek, a nagyságos úrnak, hogy minekutána e mai arannyal foldozott, bársonnyal behúzott, ezüst patkószegekkel kivert napra épkezláb fel hagyta kegyelmedet virradni a mennyei felség, tegye azt, hogy ne számlálgassa a kegyelmed hajszálait, hanem annyi áldással öntse kegyelmedet nyakon, amennyi szál már lehullott fejről; ahányan csak vannak a mennyei cselédségből, egyéb dolguk ne legyen, mint hogy a kegyelmed útjából sepergessék a földi gondokat, hogy boldogságának aransarkantyús csizmái a bajok pocstétájában be nem sároződván, jókedvének kulacsa mindig tele legyen piros egri borral, s valahányszor egyet iszik belőle, mindannyszor prószitot kiáltson valamennyi selyembocskorban járó angyali nemzetség, s ha netalántán csúz vagy hideglelés, köszvény, guta és más nemszeretem vendég kerülgetné úri személye táját, két-két paradicsombeli hajdú álljon ott kétfelül mogyorófa pálcával, s kergesse azokat, ahonnan eljöttek, magát pedig úgy mártogassa minden boldogságban, mint Fáraó népét a Verestengerben, s ha pedig végtére eljön az a kegyetlen kaszás, aki minden embert szénának néz, s lekaszálja a nagyságos urat, ne hagyják ama mennyei szekeresek sokáig forspont után járni a nagyságos úr lelkét, hanem jöjjenek hamar érte hat másvilági lóval, s úgy vigyék be nagy trombitaszóval ama mennyei pitvarba, ahol Ábrahám, Izsák és a többi zsidó pátriárkák, harmincháromezer vörös nadrágos cigány égbe repült hegedűszója mellett járnak bársonybugyogóban a kállai kettőst. — Az isten éltesse! Kívánom tiszta szívből!”

Jancsi úr megajándékozá a legényt, ki egy szó vétség nélkül elmondá a furcsa megköszöntést. Ezúttal mindazt nem találta ő olyan mulatságosnak, mint egyébkor.

Most szép fiatal lyánka közeledék, a legszebb hajadon, akit hét falu határában találni lehetett. Ez fehér báránykát hozott névnapi ajándékba, mondott is hozzá valami beszédet, de abból egy szót sem hallott senki, olyan halkán mondta.

Hiába mondták neki, hogy ne tartsa a kötenyét a szája elé, mert nem értik a szót.

Az a jó szokás volt Jancsi úr névnapján, hogy a köszöntő lyánkát fel szokták vinni a vendégségbe, ott ült Jancsi úr mellett az asztalnál, s más nő nem volt jelen a lakomán. Még gonoszabbakat is beszélnek, midőn a vendégség vége felé a bor a fejekbe szállt, s az ismeretlen mámor megzavará a lyánka agyát; hanem azért mindig férjhez ment az, mert Jancsi úr gazdagon kiházásítá, s az apjából hatökrös gazda lett; amiért is a jámbor parasztok nemigen ijedtek vissza azon gondolattól, hogy leányaikat ide hozzák.

A leány elvégezte beszédét, amit abból lehet meg tudni, hogy hirtelen lekuporodott a báránkához, s annak nyakát átölelte.

— Ni, hogy bújik egymáshoz! — monda egyik eredeti fiú.

— Fél a vágóhídtól — felelt rá kétértelműen Horhi Miska.

Jancsi úr atyai leereszkedéssel lépett a lyánkához, megveregeté pofácskáját, megsimogatá fejét, s nyájasan kérdezé:

— Mi a neved leánykám?

— Zsuzsi — monda alig hallhatólag.

— Van-e már szeretőd?

— Nincs nekem — monda a lyány lesütve szeméit.

— No hát válassz magadnak ezek közül a hozzád való legények közül, mert ebben az órában férjhez adlak.

(Jancsi úrnak az esze tisztul — mondanák itt-amott —, máskor el szokta ezt halasztani másnap délutánig.)

— No legények, kinek van kedve mindjárt hazavinni feleségül ezt a hajadon leányzót?

Tizen is ugrottak, Marci is köztük volt, tréfából Horhi Miska is odavegyíté magát, de Jancsi úr félrehajtá őt botjával.

— Ki innen, kecske, a bárányok közül! Nem a te fogadra szántam. No leányom, válassz ízibe ennyi derék legény közül.

— Az édesapám . . . — rebegé a lyánka fel sem pislantva.
— Hogy az édesapád válasszon közülök számodra? —
kérdé magyarázó hangon Jancsi úr. — Hol van ennek a lyán-
nak az apja?

Egy félig őszült ember kullogott elé levett kalappal.

— No válasszon kend a leányának férjet, szaporán.

A paraszt gondolkozni akart.

— Egy, kettő, három! Ne sokat hányja-vesse kend.

Végre talált a paraszt kedvére való vőt, egy kurta suhancot,
de kinek jómódú gazda volt az apja.

— No hát megelégszel vele? — kérde Jancsi úr a lyánkától.

Zsuzsi fülig pirult, s eléggé érthető hangon válaszolá:

— Már akkor csak mégis inkább a Marcihoz állok.

Az egész társaság hangosan felkacagott rá.

— Minek hívtad hát ide az apádat?

Marcinak sem kellett gondolkodási határidő, menten
odaszökött, kezén fogá a lyánt; Jancsi úr adott nekik áldást és
ötven aranyat, s rábízta Marcira, hogy jó gondját viselje a
feleségének.

— De már én megőrzöm! — monda Marci hetykén,
szemeivel az úrfiak felé vágott.

(— Mi lelhetette az öregurat? — dörmögé a jó társaság —,
hogy olyan erkölcsös kezd lenni egyszerre?)

Erre ismét megharsantak a trombiták, az úri vendégek
felmentek a palotába, a parasztok láttak a maguk vigalmi
után, ifjak, leányok játszották a Lengyel László révészeit,
a gyűrűhajtást s más ártatlan mulatságot, az öregek számára
volt bor és égett szesz, s az asszonyoknak volt mit megszólani
ifjakon és öregeken.

Feljutva a palotába, újabb öröm várt Jancsi úrra. Kutyfal-
vi Bandi, kiről azt hívé, hogy már el sem fog jönni, éppen akkor
ugrott le a lováról. Nemsokára agyba-főbe ölelgeték egymást.

— No, csakhogy te is itt vagy! — monda a jámbor öreg,
önkéntelen könnyet törölve szét szemében.

— Pedig ugyan kicsinyben múlt, hogy még más valaki is el nem jött, akit legkevésbé vártál!

— Ki az? — kérde Jancsi úr örömtől ragyogó arccal.

— Nos? Találd ki.

— Béla öcsém! — szólt egyszerre az öreg.

— Ördögöd van! — monda Kutylfalvi Bandi, egészen meglepve a nábob örömetől. Ő boszontani vélte őt e hírrel.

— Hol van ő? Hol maradt? Mért hagyta el? — kérde Jancsi úr sürgető örömmel a mindinkább elbámuló Bandit.

— Itt van nálam a szomszéd faluban, hozzád indult névnapot köszönteni; csak azért jött le Pozsonybul, de az az útban megbetegedett, s kénytelen volt nálam megállapodni; azonban hozott magával születésnapodra ajándékot, amit még ma este el fog küldeni; én is elhoztam volna, de lovon jöttem, s az egész szekérrel van.

Jancsi úr reszketett az örömtől. Annyira magába disputálta már unokaöccse megérkezését, miszerint azt mint valami elmúlhatlan örvendetes eseményt tekinté.

— Gyorsan, Palkó, gyorsan! Hintót kell küldeni érte, négy ló menjen előre, hogy a rukadi csárdánál felválthassák; menjen kend! Azahogy ne kend menjen! Küldjön magánál alázatosabb embert, küldje a fiskálist! Mondja Béla úrnak, hogy tisztelem, csókolom, hozza el őt minden erővel, menjen, szaladjon kend!

— Űm. Szaladjak? — dűnnyögé magában Palkó szép kényelmesen elballagva. — Nem szaladtam én az inszurrekció óta; még jó, hogy azt nem mondta, hogy repüljek.

Jancsi úr addig senkihez sem szólt, míg nem látta, hogy a fiskális elindult a legdíszesebb hintóban unokaöccse elé.

Számítgatni kezdé magában: „Odáig négy óra, vissza négy, az nyolc, most két óra van délután, tízre itt lesz. Bizonyosan nincs semmi baja, csakhogy nem mert egyszerre idejönni, azt hitte, hogy haragszom rá, s Kutylfalvit küldte előre; mégis szép tőle, hogy úgy tisztel. Most már sietni fog, meg-

bánja heveskedését, bocsánatot fog kérni, s azután jó rokonok leszünk, s én nyugalommal térhetek Istenhez.

— Látjátok barátim — szóló végre kitörő nyíltsággal a körülállókhoz —, ez ünnepély kettős ünneppé fog azáltal válni, hogy a Kárpáthy-család két utolsó férfiagja oly hosszas elszakadás után e napon fog barátságos kézszorítással egymással egyesülni.

— Ez valóban Istennek tetsző vigasság leszen! — erősíté az esperes úr, és a jelenlevők mind egyhangú helybenhagyással zúgtak reá, csupán Kutyalvi árult el valami kényelmetlen feszengést e szavak hallatára, mintha nem tetszenék neki e nagyon kegyes szándék.

Eközben a hajdúk szilvóriumot s tízesztendős őszi-barackszeszt hurcoltak körül cipószeletekkel a vendégek között, ami azt jelenté, hogy közel az ebéd, s széltére kelt az appetitórium, egy sem volt eretnek, egy sem volt vízissza. Félóra múlva hangzott a csengettyű, mely az ebédet jelenté, háromszor újra kezdve, ha netán valaki a vendégek közül szerzeácso-rogna, s azzal a hajdúk széttárták a nagy szárnyajtókat, mik az ebédlőbe vezettek.

A pompás nagy terem végig volt terítve hosszú asztalokkal, miken rendesen kétannyi teríték szokott lenni, mint ahány vendég volt, hogy ne csak elférjenek a tisztelgők, hanem ha később jön valaki, az is helyet találjon.

Tortától, süteménytől görnyedt minden asztal, a leg-pompásabb gyümölcs, aranybélű dinnye, pikkelyes ananász egész kazalokban illatozott rajta, pástétomok ijesztő alakú nagyságban emelkedtek az átellenben ülők között, s cet nagyságú halak rengő kocsonya közepett ejték kétségbe a belőlük enni kívánókat. Minden étel között koszorúk, virág-bokréták porcelán vedrekben.

Arany- és ezüstedényekben egy egész múzeum kincse volt felrakva az asztalokra. Még az éneklő diákoknak is ezüst-poharak jutottak. A terem közepén ezüstmedence állt, melyből

furfangos szökőkút lövellte magasra a tiszta tokaji bort topáz-sárga nedvsugarban.

Ki-ki helyéhez sietett; Jancsi úr az asztalfőhöz indult. Midőn odaért, megpillantá, hogy mellette egy másik teríték is áll. Az más névnapokon is ott szokott lenni; ott ültek a bárányt hozó parasztleányok évről évre. Most megbotránkozva kiálta Jancsi úr a széke mögött álló Palkóra:

— Mi ez? Minek itt a teríték?

— Ugyan ne kiabáljon olyan nagyon már no! Hát nem látja, hogy a családi billikom van odatéve? Hát gondoltam, hogy ha az a másik eljön, legyen neki hova ülni . . .

Jancsi úr ábrázolja szépen kigömbölyödött e szóra, tetszett neki ez a figyelem, megveregeté Palkó vállát, s azután minden vendégnek elmondá, hogy az üres hely ott Béla öccse számára van felhagyva, Palkót pedig újra megdicséré:

— Látja kend, hogy mégis jó szíve van kendnek.

— Biz énnekem nincs — mormogá ez durcásan.

A leves elhallgattatá egy percre a vendégsereget, ki-ki jó appetitust kívánt a szomszédjának, s azután hozzálátott, hogy a magától meneküljön. Jobb felől ült Jancsi úr mellett az esperes, az asztal túlsó végén Kutyalvi Bandi, mellette Kiss Miska. Horhi Miska mellé senki sem mert ülni, mert istentelenségeket szokott mívelni, tüzes békákat ereget el az asztal alatt, s ecetet önt a szomszédja poharába, ha oda nem néz. Az alsóbb rendű nép más asztalt foglalt el. A háttérben állt egy oszlopos peristyl, közepét foglalva el a feldíszített színpad, melyről az ebéd ideje alatt Lokodi uram elébb ködfátyolképeket fog mutogatni, azután a diákok közremunkálása mellett egy víg komédiát fog produkálni, melynek címe Doktor Faust. Göthéből fordította Lokodi. Erre Göthe aligha ismert volna; végtére pedig Dobozy futása fog előadatni görögtűz mellett 12 képletben; az utolsónál aztán, mikor mindenki meghalt, szétnyittatnak a háttérben levő szárnyajtókat, s pompás tűzijáték fejezi be az egész mulatságot. Az időközöket Bihari

bandája fogja kitölteni válogatott nótákkal, mik részint saját, részint Lavotta legkedvencebb szerzeményei.

Javában folyt már a vígság; dal, zene, pohárcsörgés és vidám beszédek vegyültek mulatságos zajjá, alig vala ember, ki még nyelvét bírta, valami cifra áldást ne mondott volna a házigazdára. Jókedvű volt ő is, orcája ragyogott, bár kevesebb bort ivott most, mint másszor. Este is lett, a hajdúk nagy karos tartókban gyertyákat hoztak elé, a pohár csengett egyre. Hátul a függönyös peristyben harcias ének mellett fehér és rózsaszín fényben meredtek, változtak Lokodi uram eleven képletei, s egyszerre széttárván a hátulsó ajtók, az elcsendesült éj sötétjéből fénylő tűzoszlopok, szikrázó kerekék, emelkedő napok kezdenek kigyulladni, a tűzijátékos mesterművei, a futó röppentyűk kékre, rózsaszínre váló csillagokat szórtak a sötétké éjben, s a tüzes cseresnyefa aranyesőben hullatta alá szikrázó gyümölcsseit . . .

E percben hallatszék az udvarra gördülő hintó robogása.

Az elküldött fiskális érkezék meg — azonban egyedül.

Jancsi úr leveretten ült vissza helyére, megtudva a küldött szájából, hogy Abellino csakugyan nem jöhet, mert beteg; hanem amit óhajtott, a névnapi ajándékot ezennel átküldi nagybátyjának azon őszinte kívánással, hogy találja abban legnagyobb örömét.

Hat erős legénynek dolgot adott felhozni a hosszú ládát, melybe a születésnap ajándék volt eltéve s elhozva; feltevék azt az asztalra, hogy minden vendég megláthassa.

A láda minden szegletén erős vaskapcsokkal volt összefoglalva; elébb azokat kell harapófogakkal lefeszegetni.

Vajon mi lehet e ládában? A vendégek összedugták fejeiket, hogy meglássák, mi lesz benne; találgatták, és senki sem találta ki.

Egyszerre széttágult mind a négy kapocs, a láda négy oldala négyfelé esett, s az asztalon állt — egy befedett kopersó . . .

Az elszörnyedés hangja hallatszott mindenfelé!

Szép ajándék a hetvenedik születésnapra: fekete koporsó bársony szemfedővel letakarva, tetején a Kárpáthy család ősi címerei, oldalán ezüstszegekkel kiverve Kárpáthy János neve . . .

Az iszonyat lezárt minden ajkat, csak egy fájdalomkiáltás volt hallható, nehéz, fuldokló, mint a szíven talált vadállaté. A vén Kárpáthy János feljajdulása volt az; az iszonyúan megbántott öreg, amint a koporsót meglátta, amint azon saját nevét olvasá, felugrott székéből, kiterjeszté kezeit, arca valami irtózatoss mosolyra torzult el, s lassankint félelmesen elkékülni kezdé; rebegő ajkain látszott, hogy akarna még valamit mondani, de az csak egy hosszú, kínos hörgés vala; azzal felemelé az égre kezeit, s egyszerre homlokára csapva velök, nyitott szemekkel esett hanyatt karszékébe.

A vér fagyott meg azok ereiben, akik látták. Senki sem mozdult helyéről néhány percig. Akkor egyszerre zsi-bongó zajjal kezdett bomlani a társaság, néhányan a főúrhoz futottak, hogy ágyába vitessék, mások orvos után kiáltoztak, többen a koporsót vették le az asztalról; csak ketten ültek némán az asztal mellett, Kiss és Kutyfalvi.

A hajdani pütkösdi király azon pillanat óta, hogy egykori jóltevője összerogyott, le nem vevé szemeit szomszédja arcáról, s az, mintha le volna bűvölve helyére, fel nem bírt előle kelni.

Kiss, mintegy öntudatlanul szorítá öklébe a nehéz aranyserleget, mely előtte állt, s midőn az elősiető hajdúk elvievék magukkal Kárpáthy Jánost, egyszerre felugrott helyéről, s csattanó szózattal ordítá Kutyfalvira:

— Kend cimborájával együtt egy nyomorult orgyilkos!

S azzal, ami bor a serlegben volt, a megtámadott szemeközé önté.

A többiek egyik rémületből a másikba estek, ki-ki kereste az ajtót, mert itt szörnyű dolgok fognak még történni.

A megcsúfolt verekedő a megbántás után lassan felemelkedett székéről, kendőjével letörlé halavány arcáról a bort, s közbámulatra — ahelyett, hogy megbántójára rohanna — elkezdte kifelé hátrálni. Senki sem foghatta meg ezt; máskor egy sértő tekintet elég volt arra, hogy valakit vérben-fagyban hagyjon. Mi lelte most?

Meg volt rémülve ő is. Midőn az ifjabb Kárpáthyval kicsinálták, hogy az öregnek születésnap ajándékkul koporsót küldjenek, Kutyalvi azt hívé, hogy abból csak egy gonosz tréfa lesz, mely legfeljebb ütlegeken fog végződni, s évegett lovászának előre meghagyta, hogy paripáját felnyergelve ott tartsa az ablak alatt, hogy könnyen megugorhassék; de azt nem gondolá, hogy ily szomorú véget érjen a tréfa, s midőn Kiss szemébe vágta az orgyilkos nevezetet, elszibbadt bele minden tagja, nem érzé a megbántást s megcsúfolást, csak a rémületet, mely e szavakra szívében gerjedt, s nem gondolt egyébre, mint hogy mentül előbb nyergében ülhessen, s fut-hasson el innen, s kezdé az ajtó felé hátrálni.

— De nem megyünk el innen, uram! — ordítá rá Kiss, s mint a veszett vad keresztülszökve az asztalon, rárohant a szökni készülőre, s megragadá annak mellén az öltönyt. — Nem megyünk mi innen, uram, hanem ha elejtettük a vadat, megüljük a torát!

Kutyalvi szemeit elfutotta a vér, kezével megtámadója kezét iparkodott letépni melléről, s az ajtó felé törekedett; de amaz útját állta, s acélkézzel tartá fogva. Senki sem merte magát közbetvetni, hogy őket elválassza. Fegyver egyikhez sem volt közel, annál irtózatosabb volt a tusa; nincs rémítőbb a pusztá kézzel való harcnál. Kutyalvi kisujján egy dió nagyságú antik gyűrűt viselt. Lehete észrevenni, mint fordítja kövével kifelé. Kiss kezében tartá az aranyserleget, melyet az asztról fölkapott.

Ezalatt szinte az ajtóig értek tusakodva; itt Kutyalvi egyszerre dühösen emelé fel öklét, s gyűrűjével egy veszett

csapást intézett ellenfele halántékának. Az egyszerre félrekapta fejét, s a másik percben Kutyalvi bezúzott homlokkal terült el a küszöbön.

A vendégsereg rémülten futott szerteséjjel, késő éjszakán nyargaló kocsik hagyták el minden irányban a Kárpáthy-kastélyt. Iszony és rémület szállt vendégül abba, csak a tűzijáték röppentyűi szálltak még a magasba, s óriási égő betűkkel kiírva ragyogott a távolba a „Kárpáthy” név.

Kutyalvi Bandit vérben-fagyban szállíták haza cselédei négy óra járásnyira eső lakásába.

Mi volt természetesebb, mint hogy a kárpátfalvi kastélyból lélekszakadva menekülő vendégek útba ejtsék a szomszéd lakot; már ha csupa keresztyéni kötelességből is, hogy a betört fejű uraság felüdültének örvendő tanúilehessenek, s részvétüket tudtul adhassák. És aki már egyszer ott volt, hogyan mulaszthatta volna el, hogy a jelenlevő Kárpáthy Abellino, most már a Kárpáthy-család roppant birtokai praesumptiv örököse iránt viseltetett tiszteletét és hódolatát nyilvánítsa.

Mindnyájan látták Kárpáthy Jánost hanyatt dőlni karzékében, azt megütötte a guta; ha rögtön meg nem halt is, de bizonyosan elvész bele, s voltak többen, kik a barátságos részvét önkényt támadó ösztönével unszolák a nagyra becsült ifjút, hogy rögtön, még azon éjjel siessen átutazni Kárpátfalvára, lefoglalni, lepecsételni a holmiket, nehogy valaki félretakaríthasson belőlök; azonban Béla úrfi már egyszer járt úgy, hogy elsietett tudósítások miatt útja végéről kellett visszafordulnia, s jónak találta ezúttal biztosabb híreket várni be, s csak a temetés hírére jelenni meg. Másnap reggel csakugyan meg is érkezék az esperes úr — ki azért maradt legutoljára Kárpátfalván, hogy megtudja, vajon aláírta-e Jancsi úr a ** kollégiumot érdeklő kodicillust —, s ez azon szomorú hírt hozá, hogy biz az öregúr, ámbátor még ki nem adá lelkét,

de az utolsó halálküzdelmek között van, úgyhogy már egy okos szót sem lehet vele szólni. Értette alatta azt, hogy nem lehet vele aláíratni a kodicillust.

Kövezték még aznap az esperes urat több főtisztviselői a Kárpáthy-család uradalmainak, kik siettek magukat megismertetni öccsellenciájával az örökös úrral, leendő patrónussal. Ezek még bővebb részleteket is tudtak a haldokló testi állapota felől. Egy falusi borbély eret vágott rajta, minek következtében kissé magához tért; azután orvosért akartak küldeni, de azzal fenyegetődzött, hogy azt agyonlövi, csak hagyják nála a borbélyt, ahhoz több bizalma van, mert az nem meri megölni. Semmi gyógyszert sem akar használni, és senkit sem akar látni, csupán Kiss Miskának van, hozzá bejárása. Azonban aligha fogja már holnap reggelnél tovább vihetni.

Abellino jó előjelenségnek vevé a tisztartók megjelenését, ez arra mutatott, hogy benne már leendő urokat tisztelik meg hódolataikkal. Másnap ismét egész seregszámra jöttek Kutyfalvi udvarára az ispánok, kasznárok, írnokok, birkások, árendások s más afféle apróbb emberek, magukat Abellino úri kegyeibe felkoldulni. Valójában a régi gazdának meg voltak számlálva pillanatai. Senki sem merte neki ígérni a holnapi napot.

Harmadnap még a hajdúk és kulcsárok is átvándoroltak Abellinóhoz; már ekkor boszontani kezdé a sok hálálkodás; ezekkel nagy kurtán beszélt, s megértve tőlök, hogy ezentúl ő fogja a földi gondviselés dolgait végezni közöttük, mert már nagybátyja az utolsó lélegzetet nyögi; egyszerre kiadá parancsban, hogy ő a Kárpáthy-uradalmak tisztí személyzete közt gyökeres reformokat kíván létrehozni, melyek közül legelső is az, hogy minden férfirenden levő hivatalnok tartozik a bajuszát mint dísztelen kinövést, menten kiirtani! A tisztartók, kasznárok haladéktalanul engedelmeskedtek; csupán a hajdúk között akadt egy-kettő, aki vonakodott magát

csúffá tenni; de miután az alsóbb cselédségnek fejenkint négy darab császárarany ígértetett, ha kötelességöket teljesítik, lefaragák azok is a sok esztendeig ápolt s annyi viaszkot és faggyút felemészített férfias díszét arcaiknak, s megköszönték szépen a gombos frakkot, bársonybugyogót, harisnyát és csatos cipőt, mellyel otromba skarlát gúnyájukat fel fogják cserélni.

Negyednap nem maradt a halál révén álló Kárpáthy János mellett annyi jó barát, hivatalnok, cseléd és bohócbul más, mint Kiss Miska, az egykori pütkösdi király, Varga uram, a jószágigazgató, Palkó, a vén hajdú és Vidra, a cigány. Még a poéta is megszökött. Gyárfásnak csak „János” helyett „Bélát” kellett mindenüve írni a köszöntő versbe, hogy az új patrónusnak is elmondhassa ugyanazt. Ő is átment, és gratulált. Hiába, még a bolondok között is van kvalifikáció.

Mindazon vendégek, jó barátok, alattvalók, kik János fővétele napján együtt imádkoztak a templomban, együtt ittak az asztalnál Jancsi úrral, most együtt mulattak Abellinóval, s ha három nap összeragadt volna is, mégsem fogytak volna ki azon bohó és nevetséges kalandok meséiből, miket a jámbor öregre tudtak, kinél ez órában nevetségesebb, esztele- nebb és balgatagabb ember nem lehetett. Szólta, szidta, rágal- mazta a jámbort, aki csak beszélhetett, a teremben az urak, a konyhában a kukták, a tornácon a hajdúk, s aligha volt valaki annyi nép között, kinek eszébe jutott volna, hogy már ha elkövetkezik szomorú halála, lelkeért egy imát bocsásson az égbe.

Ötödnap már nem volt, aki hírt hozzon Kárpáthyról. Talán azóta el is temették a boldogtalant.

Hatodnap aztán egy lovaslegény vágatott be az udvarra, kiben Marcit fogjuk megismerni.

Amint lováról leugrott, meglátta a pukkancsi tisztartó a tornácból, s nevetve rákiálta:

— No, te is eljöttél, Marci fiam? Te ugyan jól jártál, hogy nem esett egy héttel később a lakodalmaid, új földesurad

úzusba hozhatná a jus primae noctist. Hát mi újság Kárpát-falván?

Bizonyos temetésre hívja az urakat. Ez volt a legtermészetesebb véleményy.

— Egy levelet hoztam a tisztartó úrnak! — szólta hidegvérrel Marci; a tisztartó nagy megbotránykozására meg sem billentve kalapját az erkélyen álló Abellino előtt.

— Hát a kalapod, pimasz? Ki küldi azt a levelet?

Az első kérdésre vállat vonított Marci, a másodikra azt felelte, hogy neki a jószágigazgató adta.

A tisztartó felszakítá a levelet, s zöld karikát hánytak a szemei, ahogy beletekintett.

Az öreg Kárpáthy János saját kézírása volt az, melyben tudatja a Kuttyfalvi-kastélyba gyülekezett tisztviselőivel, hajdúival és cselédjeivel, hogy méltóztatott annyira magához térni, miszerint ágyából felkelhet, és nekik levelet írhat értékökre adván, miszerint nagyon örül, hogy nálánál jobb urat találtak, mármost annál csak maradjanak meg, és öhozza többet képpel se forduljanak.

A tisztartó olyan képet csinált, mint akit jól tartottak vadkörtevel, s hogy ne csak magát érje ez örvendetes hír, kézről kézre adá a levelet a többi tisztitársaknak is, az ispánoknak, kasznároknak, birkásoknak és írnokoknak, utoljára a hajdúk és cselédek közt is megtevé a veszélyes irat a leverő körutat. Az embereknek hasonló esetekben vajmi nagy vigasztalás egyet sodoríthatni a bajuszán, s ahol van ni! most már se hivatal, se bajusz. Ki a fejét vakarta, ki ríva fakadt, ki káromkodott. Az ember hevenyében nem is tudta, hogy kit szidjon, Abellinót-e, hogy miért nem örökölt valóban, vagy Jancsi urat, hogy ha már meg akart halni, miért nem halt meg igazán. Most imhol ennyi ártatlan embert bolonddá tesznek!

Abellino volt az utolsó, kinek ez *örömhírt* síró arccal tudtul adák. A nagy filozófusi férfiú hidegvérrel szürcsölé tojásos teáját:

— Enfin, örökké mégsem fog élni.

JEGYZETEK

R Ö V I D Í T É S E K

AkadÉrt.	Akadémiai Értesítő
BH	Budapesti Hírlap
BpSz	Budapesti Szemle
Ék	Életképek
EPhK	Egyetemes Philologiai Közlöny
I. OK	A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei
HhM	Jókai Mór hátrahagyott művei. 1–10. k. Bp. 1910.
It	Irodalomtörténet
ItK	Irodalomtörténeti Közlemények
JKK	a jelen kritikai kiadás
Jókai-jubileum	A Jókai-jubileum és a Nemzeti díszkiadás története. Bp. 1898.
K	Kézirat (az Egy magyar nábob kézírata)
Mikszáth KrK	Mikszáth Kálmán összes művei kritikai kiadása
MBiblSzle	Magyar Bibliofil Szemle
MH	Magyar Hírlap
MNy	Magyar Nyelv
NK	Jókai Mór összes művei. Nemzeti kiadás. 1–100. k. Bp. 1894–98. — Egy magyar nábob: 4–5. k. 1894.
Ny	Nyugat
OSzK	Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára
PH	Pesti Hírlap
PN	Pesti Napló
sh.	sajtóhiba
TGyűjt.	Tudományos Gyűjtemény
VU	Vasárnapi Ujság
<ékszárójelben>	a K-ból Jókai által törölt szöveg, {kapcsos zárójelben}
	a K-ból idegen kéz (vagy nem bizonyíthatóan Jókai) által törölt szöveg,
	fett szöveg a K-ba idegen kéz (vagy nem bizonyíthatóan Jókai) által
	utólag beírt szöveg, [szögletes zárójelben] a sajtó alá rendező kiegészítése.
	A Jókai-művek lapszámait, ha külön nem jelezzük, az NK-ból idézzük.

KIADÁSOK, FORDÍTÁSOK

Az *Egy magyar nábob* kéziratának nagy része a Petőfi Irodalmi Múzeumban található. A K az első fejezet „Fejeiken csákós kalpag” kezd. mondatával indul, és néhány lapnyi kihagyással a regény végéig tart. A Jókaitól és idegen kéztől származó, fekete tintás, ill. piros és fekete ceruzás javításokkal megtűzdelt K a PN folytatásos közlésének nyomdai kézírata.

A K-ról említést tesz Kéry Gyula (*A Petőfi-Ház története és katalógusa*. Petőfi könyvtár 26. k. Bp. 1911. 123.) és Ferenczy Zoltán (*Jókai szobái a Petőfi-házban*. Az Est Hármaskönyve Bp. 1925. 230.)

Az *Egy magyar nábob* a PN 1853. évfolyamában jelent meg 87 folytatásban az alábbi részletezés szerint:

1. júl. 1. 992. sz. 1–2. Az *Egy különnc 1822-ből* (a PN-ben *Két különnc 1822-ből*) c. fejezet az „Igy halad végig a zimankós éjben” kezd. mondatig.
2. júl. 2. 993. sz. 1–2. Az eml. mondatról „A bohóc fél szemmel a tömött tárcára sandítva” kezd. mondatig.
3. júl. 3. 994. sz. 1–2. Az eml. mondatról az „– Eh ventre bleu!” kezd. mondatig.
4. júl. 5. 995. sz. 1–2. Az eml. mondatról az „– Ez azonban nem tesz semmit” kezd. mondatig.
5. júl. 6. 996. sz. 1–2. Az eml. mondatról a fejezet végéig.
6. júl. 9. 999. sz. 1. Az *Alku egy élő ember bőrére* c. fejezet elejétől a „Ha az ember mind e tekervényeket” kezd. mondatig.
7. júl. 12. 1001. sz. 1–2. Az eml. mondatról a „Kárpáthy türelmetlenül szakítá félbe” kezd. mondatig.
8. júl. 13. 1002. sz. 1–2. Az eml. mondatról a fejezet végéig.
9. júl. 16. 1005. sz. 1–2. A *Rousseau srjánál* c. fejezet elejétől a „Montaigne emlékéhez érve” kezd. mondatig.
10. júl. 17. 1006. sz. 1–2. Az eml. mondatról a fejezet végéig.
11. júl. 19. 1007. sz. 1–2. Az *ifjú brások* c. fejezet elejétől a „Debry szerencséjére e pillanatban” kezd. mondatig.
12. júl. 20. 1008. sz. 1–2. Az eml. mondatról a fejezet végéig.

13. júl. 22. 1010. sz. 1–2. Az *Egy híres művésznő pályája* c. fejezet elejétől a „Mainville betegsége éppen éjszaka fordult meg” kezd. mondatig.
14. júl. 23. 1011. sz. 1–2. Az eml. mondatról a fejezet végéig.
15. júl. 26. 1013. sz. 1–2. *A színházi csata* c. fejezet elejétől az „Ezalatt a második darabhoz szükségelt előkészületek rendbe hozattak” kezd. mondatig.
16. júl. 27. 1014. sz. 1–2. Az eml. mondatról a fejezet végéig.
17. júl. 31. 1018. sz. 1–2. A *Chataquélia* c. fejezet elejétől az „Egy délután tűz ütött ki” kezd. mondatig.
18. aug. 2. 1019. sz. 1–2. Az eml. mondatról a „Miként előre mondók” kezd. mondatig.
19. aug. 3. 1020. sz. 1–2. Az eml. mondatról „A vén Hyurmala” kezd mondatig.
20. aug. 4. 1021. sz. 1. Az eml. mondatról a „Tíz nap múlt Chataquélia eltávozása óta” kezd. mondatig.
21. aug. 7. 1024. sz. 1. Az eml. mondatról a „Rudolf türelmetlenül várta” kezd. mondatig.
22. aug. 9. 1025. sz. 1. Az eml. mondatról a fejezet végéig.
23. aug. 12. 1028. sz. 1. *A pünkösdi király* c. fejezet elejétől az „Amint az úri hintók láthatóvá lőnek” kezd. mondatig.
24. aug. 13. 1029. sz. 1. Az eml. mondatról a „Mielőtt harmadszor is hozzáfogtak volna” kezd. mondatig.
25. aug. 17. 1031. sz. 1–2. Az eml. mondatról „A népség ujjongva, vivátozva kísérte végig” kezd. mondatig.
26. aug. 18. 1032. sz. 1–2. Az eml. mondatról a „Kutyfalvi nagy, brutális erejű ember volt” kezd. mondatig.
27. aug. 20. 1034. sz. 1–2. Az eml. mondatról a fejezet végéig.
28. aug. 24. 1036. sz. 1. Az *Ezernyolcszázhuszonöt* c. fejezet elejétől a „Még egy régi ismerőnk nevével fogunk találkozni” kezd. mondatig.
29. aug. 25. 1037. sz. 1–2. Az eml. mondatról a fejezet végéig.
30. aug. 28. 1040. sz. 1. Az *Egy család átka* c. fejezet elejétől a „Vannak olyan boldog emberek” kezd. mondatig.
31. aug. 31. 1042. sz. 1. Az eml. mondatról „A jámbor ember tigris szívet váltott” kezd. mondatig.
32. szept. 1. 1043. sz. 1. Az eml. mondatról „Az éltés kisasszony anélkül, hogy” kezd. mondatig.
33. szept. 3. 1045. sz. 1. Az eml. mondatról a „Mayer úr egy nagy csomó pörös papiros között találta” kezd. mondatig.
34. szept. 4. 1046. sz. 1. Az eml. mondatról a fejezet végéig.
35. szept. 6. 1047. sz. 1. *A kísértő a templomban* c. fejezet elejétől „A hajtóvadászat megindult a paradicsomból” kezd. mondatig.

36. szept. 7. 1048. sz. 1–2. Az eml. mondattól a fejezet végéig.
37. szept. 9. 1050. sz. 1–2. A *Saldirt (Ki van fizetve)* c. fejezet elejétől a „De ki is várhatta volna” kezd. mondatig.
38. szept. 11. 1051. sz. 1–2. Az eml. mondattól a „Még eznap este egy cifra ezüstsínóros hajdú kereste fel” kezd. mondatig.
39. szept. 13. 1052. sz. 1–2. Az eml. mondattól a fejezet végéig.
40. szept. 15. 1054. sz. 1–2. A *nábob nevenapja* (az NK-ban *A nábob névnapja*) c. fejezet elejétől az „E kibékülési szimptomákra történt hivatkozás” kezd. mondatig.
41. szept. 16. 1055. sz. 1–2. Az eml. mondattól „– A szénát elvitte a víz” kezd. mondatig.
42. szept. 18. 1057. sz. 1. Az eml. mondattól „A többi számadást át sem tekinté” kezd. mondatig.
43. szept. 21. 1059. sz. 1. Az eml. mondattól a „Jancsi úr alig bírta bevárni” kezd. mondatig.
44. szept. 22. 1060. sz. 1–2. Az eml. mondattól a „Jancsi úr szokatlan megilletődése” kezd. mondatig.
45. szept. 23. 1061. sz. 1. Az eml. mondattól a „Most szép fiatal lyánka közeledék” kezd. mondatig.
46. szept. 25. 1063. sz. 1–2. Az eml. mondattól a „Kutyfalvi Bandit vérben-fagyban szállíták haza” kezd. mondatig.
47. szept. 28. 1065. sz. 1. Az eml. mondattól a *Váratlan fordulat* c. fejezetben levő „Boltay mester éppen kinn állt” kezd. mondatig.
48. szept. 29. 1066. sz. 1. Az eml. mondattól a „– Másfél millió!” kezd. mondatig.
49. szept. 30. 1067. sz. 1–2. Az eml. mondattól a „Boltay még aznap kiszekerezett falusi tanyájára” kezd. mondatig.
50. okt. 2. 1069. sz. 1–2. Az eml. mondattól a fejezet végéig.
51. okt. 5. 1071. sz. 1–2. A *vadász a veremben* c. fejezet elejétől az „Egy óra múlva előállt a szekér” kezd. szakaszig.
52. okt. 6. 1072. sz. 1–2. Az eml. szakasztól az „Éjszaka, sötétben, mikor a gyertyát eloltják” kezd. mondatig.
53. okt. 7. 1073. sz. 1–2. Az eml. mondattól az „– Óh, mennyi bohóságot elkövetett” kezd. mondatig.
54. okt. 8. 1074. sz. 1. Az eml. mondattól a „– Csitt, Boltay jön!” kezd. mondatig.
55. okt. 9. 1075. sz. 1–2. Az eml. mondattól a „Kecskerey úrnál tehát nagy estély készül” kezd. mondatig.
56. okt. 12. 1077. sz. 1–2. Az eml. mondattól a fejezet végéig.
57. okt. 13. 1078. sz. 1. A *találkozás* c. fejezet.
58. okt. 15. 1080. sz. 1. Az *Egy hazai intézkedés* (az NK-ban az *Egy*

- hazai intézmény*) c. fejezet elejétől a „Fanny megérkezéssel Kárpát-falvára” kezd. mondatig.
59. okt. 16. 1081. sz. 1. Az eml. mondattól a „Mint már fülhegygel hallottuk” kezd. mondatig.
60. okt. 19. 1083. sz. 1–2. Az eml. mondattól a fejezet végéig.
61. okt. 21. 1085. sz. 1–2. A *Szegény asszony!* c. fejezet elejétől a „– Lásza kedves barátom –” kezd. mondatig.
62. okt. 22. 1086. sz. 1–2. Az eml. mondattól a „Fanny az öröm, a meglepetés reszketésével várta” kezd. mondatig.
63. okt. 23. 1087. sz. 1–2. Az eml. mondattól „A két ifjú nő egyedül” kezd. mondatig.
64. okt. 26. 1089. sz. 1–2. Az eml. mondattól a fejezet végéig.
65. okt. 27. 1090. sz. 1–2. A *barátné* (az NK-ban *A barátnő*) c. fejezet elejétől a „– Most jön a sor az eredeti” kezd. mondatig.
66. okt. 28. 1091. sz. 1. Az eml. mondattól a fejezet végéig.
67. okt. 30. 1093. sz. 1–2. Az *ünnepély* c. fejezet elejétől „Az alapkö le volt téve” kezd. mondatig.
68. nov. 1. 1094. sz. 1. Az eml. mondattól a fejezet végéig.
69. nov. 5. 1097. sz. 1. A *vadászat* (az NK-ban *A vadász*) c. fejezet elejétől „A menet a helységen kívül egy mulatólak előtt” kezd. mondatig.
70. nov. 6. 1098. sz. 1–2. Az eml. mondattól a fejezet végéig.
71. nov. 10. 1101. sz. 1–2. A *kémszenvedés* c. fejezet.
72. nov. 11. 1102. sz. 1. A *kém* c. fejezet elejétől az „Abellino békét hagyott a látogatójegyeknek” kezd. mondatig.
73. nov. 12. 1103. sz. 1. Az eml. mondattól a *Kívül fény, belül éj* c. fejezetben levő „Amely reggel Kárpáthyné megérkezett Szentirmára” kezd. mondatig.
74. nov. 13. 1104. sz. 1–2. Az eml. mondattól a „Kecskerey úr megragadá az alkalmat” kezd. mondatig.
75. nov. 16. 1106. sz. 1. Az eml. mondattól a „Rudolf e szóra felállt” kezd. mondatig.
76. nov. 17. 1107. sz. 1. Az eml. mondattól a fejezet végéig.
77. nov. 18. 1108. sz. 1. A *Veszélyes kísérlet* (a PN-ben *A fájdalmas kísérlet*) c. fejezet elejétől a „Mi a halálra ítélt rab vérpadtói félelme ahhoz” kezd. mondatig.
78. nov. 20. 1110. sz. 1–2. Az eml. mondattól a fejezet végéig.
79. nov. 23. 1112. sz. 1. A *Kellemetlen fölfedezések* c. fejezet.
80. nov. 25. 1114. sz. 1. A *Kárpáthy Zoltán* c. fejezet.
81. nov. 26. 1115. sz. 1. A *Titkos látogatók* c. fejezet.
82. nov. 27. 1116. sz. 1. A *végintézet* c. fejezet elejétől az „– Ennyit rólunk, meghaltakról” kezd. mondatig.
83. nov. 30. 1118. sz. 1. Az eml. mondattól a fejezet végéig.

84. dec. 1. 1119. sz. 1. *A Búcsúvételek* c. fejezet és *A világ nyelve* c. fejezet elejétől az „Abellinóról senki sem tartá érdemesnek” kezd. mondatig.
 85. dec. 3. 1121. sz. 1. Az eml. mondattól a „Szentirmayné okos nő volt” kezd. mondatig.
 86. dec. 7. 1124. sz. 1. Az eml. mondattól a fejezet végéig.
 87. dec. 28. 1140. sz. 1. *Végszó a „Magyar Nábob”-hoz.*

KÖTETKIADÁSOK

- I. *Egy magyar nábob.* 1–4. k. Pest 1–3. k. 1853. 4. k. 1854. 1. k. 149 l.; 2. k. 163 l.; 3. k. 155 l.; 4. k. 116 l.
- II. 1–4. k. 2. kiad. Pest 1858. Heckenast Gusztáv 1. k. 203 l.; 2. k. 215 l.; 3. k. 207 l.; 4. k. 152 l.
- III. 1–3. k. 3. kiad. Pest 1868. Heckenast Gusztáv 1. k. 255 l.; 2. k. 255 l.; 3. k. 253 l.
- IV. 1–3. k. 4. kiad. Bp. 1. k. 1874. 2–3. k. 1875. Franklin 1. k. 265 l. 2. k. 269 l. 3. k. 264 l.
- V. 1–3. k. 5. kiad. Bp. 1879. Franklirt 1. k. 256 l.; 2. k. 255 l.; 3. k. 255 l.
- VI. 6. kiad. Bp. 1889. Franklin 703 l.
- VII. Képes díszkiadás. Goró Lajos hatvankét szövegrajzával és nyolc aquarelljével. Bp. 1894. Athenaeum 501 l. | Jókai Mór regényei képes díszkiadásban 1–17. füzet |
- VIII. a) 1–2. k. Bp. 1894. Révai Testvérek | Jókai Mór összes művei. Nemzeti kiadás 4–5. k. | 1. k. 289 l.; 2. k. 240 l. Ugyanez a kiadás megjelent teljesen azonos, finomabb papírra nyomott „amateur díszkiadás”-ként és nagy 8° alakban, Nemzeti díszkiadás elnevezéssel.
 b) Bp. 1904. [A sorozat megjelölése nélkül.]
 Címlapkiadás.
 c) Bp. 1905.
 Címlapkiadás.
 d) Bp. 1908.
 Címlapkiadás.
 e) Bp. 1912.
 Címlapkiadás.
 f) Bp. 1912. [A sorozat megjelölése nélkül.]
 Címlapkiadás.
- IX. a) 1–3. k. 8. kiad. Bp. [190?] Franklin 1. k. 219 l.; 2. k. 231 l.; 3. k. 221 l.
 Címlapkiadás.
 b) 9. kiad. Bp. [1904].
 c) 10. kiad. Bp. 1907.

- Címlapkiadás.
- d) 11. kiad. Bp. 1907.
Címlapkiadás.
- e) 12. kiad. | Jókai Mór válogatott munkái | Bp. 1907.
Címlapkiadás.
- f) 13. kiad. Bp. [1911].
Címlapkiadás.
- g) 14. kiad. Bp. 1912.
Címlapkiadás.
- h) 15. kiad. Bp. 1914.
Címlapkiadás.
- X. a) 1–3. k. 16. kiad. Bp. 1922. 1. k. 240 l.; 2. k. 228 l.; 3. k. 227 l.
Franklin
b) 17. kiad. Bp. 1922.
Címlapkiadás.
- XI. a) 1–2. k. Bp. 1925. Franklin—Révai kiadás | Jókai Mór művei. Centenárium kiadás 4–5 | 1. k. 232 l.; 2. k. 192 l.
b) 1–2 k. Bp. 1928. [A sorozat megjelölése nélkül.]
Címlapkiadás.
c) Bp. [1941.]
Címlapkiadás.
d) Bp. [1943.]
Címlapkiadás.
e) Bp. [1944.]
Címlapkiadás.
f) Bp. [1946.]
Címlapkiadás.
- XII. a) Reich Károly rajzaival, Szücs Jenő utószavával. Bp. 1956. Szépirodalmi könyvkiadó 512 l. | Jókai Mór válogatott művei |
b) Megjelent a Román Népköztársaság és a Magyar Népköztársaság közös könyvkiadási egyezményének keretében.
Címlapkiadás.
c) Szlovákiai Szépirodalmi Könyvkiadó 1956.
Címlapkiadás.
Megjelent a Csehszlovák Köztársaság és a Magyar Népköztársaság könyvkiadási egyezményének keretében.
- XIII. a) Reich Károly rajzaival, Szücs Jenő utószavával. Bp. 1957. Szépirodalmi Könyvkiadó 552 l.
b) Bp. 1959. Címlapkiadás
- XIV. Hegedüs Géza utószavával. 1–2. k. Bp. 1960. Szépirodalmi Kiadó | Kincses Könyvek. Szövetkezeti Kiskönyvtár | 1. k. 349 l.; 2. k. 300 l.

IDEGEN NYELVŰ KIADÁSOK

Német :

- I. a) Ein ungarischer Nabob. Roman von Moritz Jókai. Deutsch von Adolf Dux. 1—4. vol. Verlag von Gustav Emich. Pest 1856. 1. k. 191 l.; 2. k. 200 l.; 3. k. 169 l.; 4. k. 138 l.
- b) ua. Belletristisches Lese-Kabinet der magyarischen Literatur, in sorgfältiger Uebersetzung. Lieferung 9, 10, 11, 12, 13
- c) Bp. 1878. 1. vol. 191 p.; 2. vol. 200 p.; 3. vol. 169 p.; 4. vol. 138 p. Verlag des Athenaeum. 1. vol. 191 p.; 2. vol. 200 p.; 3. vol. 169 p.; 4. vol. 138 p.
- II. a) Ein ungarischer Nabob. Roman von Maurus Jókai. Deutsch von Adolf Dux. Verlag von Philipp Reclam jun. 520 p. Leipzig (1892.)
- b) [1919.] Universal-Bibliothek. 3016—3020.

Francia :

- I. Un Nabob Hongrois. 1—2. vol. Liège 1860. 1. vol. 226 p.; 2. vol. 260 p.
- II. a) Un Nabob Hongrois. Imitation libre du Hongrois Traduit par P. D. Daudley et Mlle Daudilly. Bruxelles—Paris 1866. 1. vol. 201 p.; 2. vol. 207 p.
- b) Bruxelles—Paris 1874. [MBiblSze 1925. 272.]

Finn :

- I. Unkarilainen Nabob. Soumentanut E. Achten. Helsinki 1872.
- II. Unkarilainen Nabob. 1—3. vol. Romaani kirjoittanut Mauri Jókai. Unkarin kielestä Niilo E. Wainio Pervossa 1888. W. Södertsröm 1. vol. 154 p; 2. vol. 147 p. 3 vol. 137 p.
- III. Unkarilainen Nabob. Helsinki 1917. Kirja 497 p. [MBiblSze 1925. 267.]

Angol :

- I. a) An Hungarian nabob. A romance translated by Nisbet Bain. London 1898. Jarrold & Sons 358 p.
- b) Works of Maurus Jókai. Hungarian Edition. A Hungarian nabob. Translated from the Hungarian by R. Nisbet Bain. New York 1899. Doubleday & Page Company 358 p.

Cseh :

Uherský Nabob. Přeložil Gustav Narcissus Mayerhoffer. Praha 1913. František Borový. 552 p. [MBiblSze 1925. 279.]

Kínai :

JŪE-CSIA-I MO-ER. I ko Hsiung-ja-li fu hao. Sanghaj 1956. Hszi ven i csu sǒ pau 286 p.

Az *Egy magyar nábob* népszerűségére vall, hogy már az 1860-as évek vége felé színpadra alkalmazta Lukácsi Sándor színművész. A dramatizált változatról a VU-ban olvashatjuk az első híradást: „*Az aradi színpadnak*) egy új színműve van, melyet Lukácsi Sándor alakított drámává Jókai Mórnak *Magyar Nábob'* című ismert regényéből. Mondják, hogy eléggé sikerült.” (*Irodalom és Művészet*. 1868. szept. 27. 39.)

Lukácsi darabja gyengécskén sikerülhetett, s esetleg többszöri átdolgozás után is csak három év múlva került a győri színpadra. Legelőször erre enged következtetni a Fővárosi Lapok tudósítása: „*Győrött* Jókai *Magyar nábobjából'* készített hasoncímű drámát adtak elő. Mondják: nem olyan rossz, mint a dramatizált regények rendesen lenni szoktak. Az átdolgozó L u k á c s y u r, színész. Különbözik pedig a győri magyar színészet igen sovány napokat él.” (*Vidék*. 1871. nov. 10. 1077.) Lukácsi művét 1873. ápr. 19-én mutatták be a budapesti Miklósy színházban Gizella főhercegnő házassága alkalmával. A nábobot Szigeti Imre, Abellinót Krasznai alakította. Ez sem sokat segített azonban a darabon, mert a Fővárosi Lapok híradása szerint a dramatizálás nem sikerült, ami megnyerte a közönség tetszését, azt a regényből kölcsönözte az átdolgozó, ki „szoros rendben követte a regény meséjét”. (*Fővárosi Hírek*. 1873. ápr. 22. 399–400. — *vö. Magyar Polgár* 1873. ápr. 22. 3. — *Magyar Ujság* 1873. ápr. 22. 3.)

1894-ben, Jókai írói pályafutásának 50. évfordulóján Kövesdi Imre alkalmazta színre a regény csárdai jelenetét, amelyet a Jókai regényeiből vett életképszerű jelenetek között Rónaszegi Gusztáv rendező irányításával adtak elő jan. 24-én Aradon. (*Az egyletek köréből*. Arad és Vidéke 1894. jan. 25. 5.) Az Aradi Közlöny megírja, hogy miről szólt a Törökcsakad-csárdai jelenet, amelyben többek között Kárpáthy János, Vidra cigány, Gyárfás poéta és Bús Péter uram szerepelt. „Az egész történet a magyar nábob kárpáthy birtokán a Törökcsakad-csárdában, hova Kárpáthy János bevetődik egész kíséretével. Széles jó kedvében nem tud mit csinálni: hát mulatozik a nép multságán. Lenyeleti a cigánnyal az egeret, mikor már poétája rimeit megunt hallgatni. Végül az egész ház táncra perdül, a nábob pedig incselkedve odarikkant a cselédek közé:

— Jól van Kati! Szorítsd Böske! Ujuju!” (*Színház, Irodalom, Művészet*. 1894. jan. 25. 7. — *vö. A színházban*. Arad és Vidéke 1894. jan. 25. 3. — *Aradi Közlöny* 1894. jan. 19. 3. — jan. 21. 7.)

Jókai halála után Beöthy László, a Magyar Színház igazgatója Hevesi Sándort bízta meg Jókai regényeinek dramatizálásával. Első

ízben *Az új földesúr* került színre (1912 szeptemberében), s ennek sikerén felbuzdulva 1915-ben Hevesi az *Egy magyar nábobot* dramatizálta, majd a következő évben a *Kárpáthy Zoltánt*. Az 1916-tól előadott két darab — elsősorban a regény érdekéért s nem a Jókai szövegéhez szinte betű szerint ragaszkodó átdolgozás miatt — 150 előadást ért meg a Magyar Színházban (*Egy magyar nábob*. Színjáték öt felvonásban. Jókai Mór regényéből színpadra átdolgozta Hevesi Sándor. Bp. 1916. Bemutatója a Magyar Színházban 1916. ápr. 1. (Színlapja képmellékleteink között.) Értékelését l. Lakatos László MH 1916. ápr. 2. 93. sz. 5–6. — B. S. [Bródy Sándor] Az Est 1916. ápr. 2. 93. sz. 9. — Boros Ferenc Élet 1916. ápr. 9. 15. sz. — Pauker Ödön Népszava 1916. ápr. 2. 93. sz. 9. — Várdai Béla Katholikus Szle 1916. jún. VI. sz. 660. — Szász Zoltán PH 1916. ápr. 2. 93. — 13027. sz. 10. — Vö. László Anna: *Hevesi Sándor*. Bp. 1960. 199–201.)

KELETKEZÉSE, FORRÁSAI

A szabadságharc bukását követő esztendőben Sajó álnéven jelenik meg Jókai *Forradalmi és csataképek 1848 és 1849-ből* c. kétkötetes novella-gyűjteménye, majd az *Egy bujdosó naplója* c. munkájával jelentkezik az egyre népszerűbb fiatal író. 1852-ben gyors egymásutánban lát napvilágot a *Hangok a vihar után* c. elbeszéléskötete, az *Erdély aranykora* c. regénye és *A kétszarvú ember* c. kisregénye. Az ezután következő évben három kötetben jelenik meg a *Török világ Magyarországon* és négy kötetben az *Egy magyar nábob* c. regénye; két kötetben látnak napvilágot *A janicsárok végnapjai* c. regénye és az *Erdélyi képek* c. leírásai, majd négy kötetben az *Egy magyar nábob* folytatásaként a *Kárpáthy Zoltán*.

A kötetben megjelent művek felsorolásából is kiderül, hogy 1850 után szokatlan lendülettel dolgozik Jókai. Pedig a szoros értelemben vett szépirodalmi munkásságán kívül nagy elfoglaltsággal járó szerkesztőségi munkát is végez ebben az időben. 1851-ben Vahot Imre Remény c. időszaki kiadványának főmunkatársa, majd társszerkesztője. 1852-től naptárt szerkeszt, melynek szinte az egész anyagát egyedül készíti. (A *Hölgyfutár* 1852. nov. 26-i közleménye szerint a hónap végére már a második kiadást éri meg *Jókai Mór Országos Nagy Naptára az 1853. évre* c. kiadványa. — Vö. Szinnyei Ferenc: *Novella- és regényirodalmunk a Bach-korszakban*. I. k. Bp. 1939. 139.) Nagyarányú elfoglaltságát fokozza, hogy az 1853. jan. 2. és 1854. febr. 19. között működő Délibáb c. folyóiratnak csak formálisan főmunkatársa, gyakorlatilag a névleges szerkesztő, gróf Festetics Leó helyett mindenestül szerkesztője, s így nemcsak elvileg irányítja a lapot, hanem — miként 1847-ben és 1848-ban az Ék-nél — most is oroszánrészt vállal az újdonságok, színikritikák és a külföldi „társaséletről” szóló színes, apró közlemények írásából. 1854-től Pákh Albert a névleges szerkesztője a VU-nak, mégis Jókai írja-szerkeszti csaknem az egész lapot. (Vö. Mahotka Jenő: *Szépirodalmi folyóirataink története az abszolutizmus korában*. Bp. 1934. 14.)

Az ötvenes évek első feléből származó levelei csaknem kivétel nélkül bizonyítják, milyen megfeszített munkát végez. 1852. szept. 5-én írja az anyjának: „Egyébiránt én egészséges vagyok s munkám

annyi van, hogy felét is vissza kell utasítanom a hozzám tett ajánlatoknak". (OSzK. Fol. Hung. 2261. 191.) 1853. dec. 7-én pedig a *Manlius Sinister* c. drámájáról szólva így ír neki: „Sok dolgom az oka, hogy ilyen későre írok, és az a bizonytalanság, hogy darabomat soha sem tudhattam mikor adják.” (Uo. 199.) 1854. febr. 22-én ugyancsak az anyjához írt levelében olvashatjuk: „Munkám elég van, hála Istennek s nem mondhatom, hogy azt rosszul jutalmazták.” (Uo. 201.) 1854. márc. 28-án is ilyen sorokra bukkanunk: „Dolgom nemhogy fogyna, hanem még szaporodik.” (Uo. 204.)

Nagy elfoglaltságáról emlékezik meg Bérczy Károly 1852. okt. 1-én Gyulai Pálhoz írt levelében: „A hegyek közt Móric is töltte egy részét a nyárnak de ő nem igen társas állat vagy talán hogy igen elfoglalt ember ritkán láttuk egymást.” (Fontes 4. 145.)

A Reményen, a Délibábon és a VU-on kívül a PN kiadója, Emich Gusztáv biztosítja, hogy az 1850-es években szinte állandó kapcsolatot tartson Jókai az olvasóközönséggel. Emich napilapja, a PN 1851. szept. 16-án kezdi el folytatásokban közölni az *Erdély aranykora* c. regényt, melyet a következő években a regények és elbeszélések egész sora követ. Itt jelenik meg pl. 1852-ben *Az utolsó tengeristen*, a *Kelet király-nyője*, a *kalóz király*, a *Varchoniták*, a *Fortunatus Imre*, a *kétszarvú ember*, 1853-ban az *Egy római család*, a *Carinus*, az *Egy magyar nábob*, 1854-ben a *Kárpáthy Zoltán*, 1855-ben és 1856-ban a *Régi jó táblablátrák*, 1856-ban a szabadságharc idején megkezdett regénye, a *Szomorú napok*, 1857-ben *Az elátkozott család*, majd 1862-ben *Az új földesúr*.

★

1853 első felében, sok irányú elfoglaltság közben fogamzik meg Jókai lelkében az *Egy magyar nábob* alap gondolata. A század vége felé két ízben is megemlíti, hogy a regény alapötletét, az „első akkordokat” feleségétől kapta. A *tengerszemű hölgy* c. regényben játszódik le az a jelenet, amikor lázas „lapszerkesztői” tevékenység után (az előfizetőkhöz küldendő folyóiratát egyedül kellett címeznie és a címszalagokat összeszűrnie) mintegy *pihenésképpen* írja az *Egy magyar nábobot*, aminek főalakjához felesége elbeszélése alapján kapta az eszmét. (Vö. *Jókai Mór önmagáról*. Bp. 1904. 22–23.)

1893-ban A „*Magyar Nábob*” megköltése c. visszaemlékezésben ugyancsak arról számol be, hogy felesége inspirálta az *Egy magyar nábob* megírására. Itt már részletesebben elbeszéli, hogy 1853 tavaszán hatalmas sárban utazott keresztül az Alföldön, s felesége útközben mesélte el egykori találkozását Józsa Gyurival. Az öreg író visszaemlékezése szerint ez volt az „első eszmecsfra” az *Egy magyar nábob* megírásához. (JKK 2. k. 260.)

Jókai visszaemlékezéseit — bár jelentős részét szentesítette az irodalomtörténet — alapos okunk van óvatossággal fogadni. Jelen esetben is közelebb kerülünk az igazsághoz, ha e visszaemlékezéseket a korabeli íráso- feljegyzésekkel szembevesszük.

Amit *A tengerszemű hölgy* c. regényben írt Jókai, a lényegét illetően — hát, hogy a napi szerkesztőségi munka befejezése után szinte pihenő-képpen írta az *Egy magyar nábobot* — feltétlenül hiteles. Ezt bizonyítja az anyjához írt 1853. febr. 19-i levele, melyben a következő sorokat olvashatjuk:

„Ne vegye tőlem rossz néven, hogy olly ritkán és olly sokára írok. Két annyi a dolgom, mint a mennyi az időm: a lappal való foglalatosságok elveszik annyira egész nap az időmet, hogy csak este felé pihenhetek meg, — pihenésnek nevezem pedig azt, amikor leülök írni.” (OSZK Uo. 195.)

E megjegyzéseknél sokkal többet jelent a regény keletkezési körülményeit vizsgáló kutatás számára az említett tisztántúli út életrajzi vonatkozásainak felderítése s Jókai egykorú munkáinak, ill. magánfeljegyzéseinek mérlegre tétele. A szolnok–nagyvárad úton született meg — Jókai visszaemlékezése szerint — az *Egy magyar nábob* alapgon-dolata. Igaz, arra nem találhatunk konkrét adatokat, hogy mikor villant fel Jókaiában a készülő regény terve, de bizonyos mértékig az is megnyugtató-sul szolgálhat számunkra, ha írónk visszaemlékezéseinek ezt a részét olyan események szomszédságában találjuk, amelyeknek megtörténtét filológiai eszközökkel lehet bizonyítani.

Jókai 1853. máj. 5-én indult el Pestről, s jún. 1-ig tartózkodott Erdélyben. Erdélyi útját felesége vendégszereplése érlelte cselekedetté. A Délibáb már febr. 27-én hírt ad az író készülődéséről. (291.) Ápr. 10-én pedig már Jókainé esetleges vendégszerepléséről is megemlékezik. (482. — Vö. Kristóf György: *Jókai napjai Erdélyben*. Kolozsvár 1925. 9–10.) A Délibáb *Budapesti Hírek* c. rovata szerint: „Lapunk szerkesztői munkatársa J ó k a i M ó r jövő csütörtökön Erdélybe indul, Hátszegvidéket és a székely földet beutazandó.” (1853. máj. 1. 18. sz. 577.) Egy hét múlva már arról ad hírt, hogy „Lapunk szerkesztői munkatársa, J ó k a i M ó r mult csütörtökön Erdélybe elutazott.” (1853. máj. 8. 19. sz. 611.) A PN jún. 5-én közli, hogy várják Jókait Pestre, jún. 8-án pedig már azt írja, hogy megérkezett. A PN-hez hasonlóan a *Hölgyfutár* jún. 8-án (460.) a Divatcsarnok pedig másnap jelenti Jókai Pestre érkezését.

Ahhoz, hogy Jókai a visszaemlékezésben említett időpontban valóban Erdélybe utazott — nem férhet kétség. Jókai egykorú beszélői azonban azt is hitelesen bizonyítják, hogy a regény első fejezetében és *A „Magyar Nábob” megköltése* c. visszaemlékezésében leírt élmé-

nyek Nagyváradra utaztában érték a fiatal író, ki már kecskeméti diákkorában, majd 1849 legelején Szolnok és Debrecen között is átél hasonló úti kalandokat. Kecskemétről házigazdájával Szegedig barangoltak, s kirándulásuk jeleneteit közvetlen élményből táplálkozó eleven-séggel ábrázolta a *Hétköznapiok* c. regényében, mintegy 7–8 évvel az *Egy magyar nábob* megszületése előtt. (L. a *Hétköznapiok* keletkezéstörténetét.) Gyakori, hogy Jókai 40–50 év távlatából keveri vagy felcseréli ifjúkori élettapasztalatait. Jelen esetben azonban nincs erről szó.

A Délibáb főmunkatársaként az események friss hatását rögzítő, saját magához címzett útleveleiben folyamatosan számol be erdélyi útjáról. (*Úti levelek. Jókai Mór Sajóhoz.*) Máj. 9-én, közvetlenül Nagyváradra érkezése után nagyon részletesen szól tisztántúli élményeiről.

„Most ötöd napja, hogy elindultam Szolnoktól, a miből láthatod, hogy ezen az uton nem fogom körülkocsikázni a világot . . .

Mikor azt mondom: gyorszekér, — érts magadnak egy nagy gyékényes társzekeret, mellyet kilenc ló húz, s melly mellest öt hat ember ballag . . .

Itt már huszonnyolc hét óta esik az eső, következőleg a föld abban az állapotban van, mint midőn az özönviz lelelebb lefutott róla; feneke nincs az útnak”. Így haladtak „nádón, kákán és sáson keresztül . . . a torony irányában . . .

Ha reggel meglátunk egy tornyot a távolban, felsohajtunk, bár csak estére ott hálhatnánk, s ha nagy nehezen bevergődünk, azt a vigasztalást kapjuk, hogy még ez idáig nagyon jó út volt, hanem ezután következik még a rossz. A képzelet tagadja a lehetőséget, de a következő nap igazolja: éktelen ingoványon kell keresztülhatolni, hol minden húsz lépésre pihenni kell a lónak, a kocsis úszni tanul, a víz a tengelyeken felül csap . . .

Végre megérkeztünk Váradra.” (Délibáb 1853. máj. 29. 698–99.) A levélben és a regény első fejezetében alig három hónapon belül közzétett jelenetek olyan nagymértékű stílus- és motívum-rokonságra — nem egy esetben azonosságra — mutatnak, hogy egyszerű elolvasás is bárkit meggyőzhet a közvetlen élmények azonosságáról. (Az sem lehetetlen, hogy Jókai Erdélyből írt útleveleit éppen azért hagyta ki az NK-ban összegyűjtött összes munkái közül, mert szinte valamennyit beledolgozta valamelyik szépirodalmi munkájába.)

Visszaemlékezésében félreérthetetlenül utal arra Jókai, hogy Erdélybe utaztában a Szolnokról Nagyváradra vezető, most ismertett úton a feleségétől kapta a regény megírásának ötletét. Az egykorú írók között azonban nem találunk ilyen jellegű célzást. Ellenkezőleg! A Délibáb máj. 1-én közzétett első híradása Jókai Erdélybe utazásáról (amelyet egyébként Jókai írt) így kezdődik: „Lapunk szerkesztői

munka társa, Jókai Mór jövő csütörtökön Erdélybe indul.” Egy hét múlva a Délibáb ugyancsak a *Budapesti Hírek* c. rovatában (de már nem Jókai rejtjelével) jelenti: „Lapunk szerkesztői munka társa, Jókai Mór mult csütörtökön Erdélybe elutazott”. E híradásokkal szemben a megérkezésről a Délibáb az említett rovatában azt közli jún. 12-én, hogy Jókai Mór „e napokban *nejével együtt*” visszaérkezett Kolozsvárról. (Kiemelés tőlem. Sz. L.)

Ezekből az idézetekből is kiderül, hogy a napisajtó az induláskor nem említi Laborfalvi Rózát az író útítársaként, a megérkezéskor azonban igen. Természetesen nem utólag korrigált udvariatságról van szó, hiszen az első útlevelet is így kezdi Jókai: „Most ötödnapi, hogy elindultam Szolnokról.” Feltűnő tehát, hogy nemcsak a Délibáb, de Jókai hivatalosan is és útleveleiben is arról ír az elutazás napjaiban, hogy *egyedül* vágott neki az erdélyi útnak. (Aligha okozhat zavart, hogy a hosszú és kényelmetlen utazás *után* többes számban jelenti be Jókai, hogy „megérkeztünk Nagyváradra”, hiszen ez a többes az útítársakra is vonatkozhat.)

Az eddig elmondottak még nem szolgáltathatnak ugyan megdönt-hetetlen bizonyítékokat, de ahhoz bőségesen elegendők, hogy jogos gyanút keltsenek bennünk. S nem is eredménytelenül. Amit ugyanis a hírlapi közlések sejtteni engedtek, a fiatal író 1853 április végi — tehát közvetlenül az erdélyi útja előtt keletkezett — levele bizonyossá tesz. Jókai nem együtt indult a feleségével Erdélybe, s ennek folytán egyáltalán nem biztos, hogy együtt utaztak Szolnoktól Nagyváradig, miként A „*Magyar Nábob*” *megköltésében* írja.

„Kedves anyám

Nagyon sietve írok, mert Május 5-én indulok Erdélybe s oda leszek unius elejéig, ennélfogva minden dolgomat el kell elébb végeznem. Nőm már a mult csütörtökön elment, nagyon rossz útja volt szegénynek.” (OSZK Uo. 197.)

Az elmondottakat kétségtelessé teszi a Délibáb ápr. 24-i közleménye: „Jókai né héten elutazott Kolozsvárra vendégszerepekre.” (*Budapesti Hírek* 543.) Aligha gondolhatunk arra, hogy a mintegy két héttel korábban indult Laborfalvi Róza férjével együtt utazott tovább a Tisza-parti vasútállomásról. Minden valószínűség szerint a század végén a visszafelé vezető út élményeire, esetleg az 1849 eleji zord télben megtett Szolnok és Debrecen közti utazásra emlékezett az író, amikor az *Egy magyar nábob* keletkezésének körülményeit megírta. Mindezekből pedig nyilvánvaló, hogy nem kaphatta a feleségétől Szolnokról Nagyváradra utaztában a regény „első akkordjait”.

Még így is nagyon valószínű azonban, hogy erdélyi útján határozta el, hogy regényt kanyarít Józsa Gyuri történetéből, hiszen köz-

vetlenül Pestre érkezésük után egy rovatban lát napvilágot hazatérésének és az *Egy magyar nábob* megírásának híre. Az is biztosra vehető, hogy Emich Gusztáv júniusban — tehát az erdélyi út után — kötött szerződést Jókaival, különben aligha várt volna több mint egy hónapot a nagy port felvert s a PN-re nézve is rendkívül kedvező hír közzétételével. Írónk június eleji Pestre érkezése után a Délibáb a *Budapesti Hírek* c. rovatában első helyen közli, hogy „Lapunk főmunkatársa Jókai Mór e napokban nejével együtt K o l o z s v á r r ó l visszaérkezett”. (1853. jún. 12. 24. sz. 771.) Ugyanebben a rovatban találjuk az első hírt az *Egy magyar nábob*ról: „Jókai Mór jövő július elejével egy nagy társadalmi regényt kezd meg a Pesti Napló tárcájában: „E g y m a g y a r N á b o b” cím alatt, mellyet Emich Gusztáv 1000 pengőért tett sajátjává.” (Délibáb 1853. jún. 12. 24. sz. 772. — Vö. Szinnyei Ferenc i. m. 171.)

Más kérdés, hogy a külön figurát megfestő regény címéhez Scribe egyik darabja is ötletül szolgálhatott. Jókai ugyanis 1853-ban beszámol a *Külföldi Szemle* c. rovatában egy „eredeti” vígoperáról: „— H a l e v y t ő l „Le Nabob” című víg opera, mellyhez Scribe irt szöveget, közelebb színre került. Sok eredeti van benne s különösen a természethangok burlesk utánzásával erősen meg van szöve s paprikázva a művészet.” (Délibáb 1853. okt. 2. 14. sz. 449.)

Végeredményben nem tudjuk pontosan megállapítani, hogy mikor és milyen körülmények között fogant Jókai fantáziájában az *Egy magyar nábob* c. regény terve. Az bizonyos, hogy nem a visszaemlékezésében említett módon született meg az ötlet, de a Délibáb kettős híre és a visszatérés utáni gyors szerződéskötés arra enged következtetni, hogy az erdélyi úton érlelődött végleges elhatározásá a regény megírásának gondolata. Ma már azt is nehéz eldönteni, hogy valóban a feleségétől kapta-e az első „eszmeccsírát”. Az azonban nagyon hihetőnek látszik, hogy Laborfalvi Róza új munkára buzdíthatta, hiszen a szabadságharc utáni anyagi nehézségeiket alig gyűrték le, amikor a Délibáb fokozódó pénzügyi zavarai személy szerint is súlyosan érintették Jókait (l. a *Kárpáthy Zoltán* keletkezéstörténetét).

*

Az *Egy magyar nábob* első része 1853. júl. 1-én jelenik meg a PN-ben, s jó két hónap múlva már azt közli a Hölgyfutár, hogy a regény hamarosan kötetben is napvilágot lát: „Jókai Mór „Egy Magyar Nábob”-ját, melly jelenleg a „P. Naplóban” közölte, s nem sokára önállólag is három kötetben meg fog jelenni.” (*Hirharang* 1853. szept. 13. 191. sz. 776.)

Az eredetileg három kötetre tervezett mű azonban nemcsak kibővül, de az is bizonyos, hogy Jókai már 1853 novemberében komolyan gondol folytatásának megírására. A Hölgyfutár ugyanis nov. 9-én

már azt is megírja, hogy Jókai egy új regényt adott el Emich Gusztávnak újabb 1000 forintért. Ez az új regény Szinnyi Ferenc szerint is a *Kárpáthy Zoltán*. (I. m. 189. — vö. a *Kárpáthy Zoltán* keletkezéstörténetét.)

November első felében jelenti Jókai lapja, hogy az *Egy magyar nábob* első három kötete már ki is került a sajtó alól: „Megjelent s minden könyvtárban kapható, a ‚Magyar Nábob‘ három kötete, Jókai Mórtól, a negyedik kötet jövő hónapban hagyja el a sajtót.” (*Budapesti Hírek*. Délibáb 1853. nov. 13. 20. sz. 638.) Szinnyi november közepére teszi az első három kötet megjelenésének időpontját. (L. i. m. 170—71.) A regény gyors befejezését — a PN októberi közleménye szerint — Jókai különböző elfoglaltságai hátráltatták: „— Beszély- és regényírónk egyik legtehetségesebbike, legszorgalmasabb írónk, a ragyogó tollú Jókai Mór, ki lapunk számára az általunk is méltán magasztalható *Magyar Nábob* ot írja, e nagy regénye mellett is lelt magának időt, hogy a Délibáb számára egy regénycyklust írjon. Az új regény címe ‚A balkáni harc‘, mely az 1828/9-ki török—oroszháború eseményeit a drinápolyi békeig tünteti majd elének azon erőteljes, vonzó nyelven, mely a Jókai nyelve. A regényben érdekes epizodot fog alkotni a janicsárok kiirtásának története. Jókai e mellett egy eredeti drámán dolgozik, mely befejezéséhez közelg, s melynek címe ‚Manlius sinister‘.” (*Fővárosi és Vidéki Ujdonságok*. PN 1853. okt. 14. 1079. sz. 3.)

Valószínű, hogy nagy elfoglaltsága miatt hagyja abba egy időre Jókai a Délibáb újdonságrovatának, a *Budapesti Híreknek* a szerkesztését is a regény dec. 7-i befejezéséig. Tény, hogy a regény kötetes megjelenésének híre után először a dec. 11-i számban látnak napvilágot Jókai ismert kézjegyével a Délibáb újdonságai.

Az *Egy magyar nábob* végszava dec. 28-án jelenik meg, a negyedik kötete pedig 1854 januárjában. A PN a *Tudomány és Irodalom* c. rovatában *Magyar könyvészet* címen ad erről hírt: „Egy magyar nábob. Regény. Írta Jókai Mór. IV-ik kötet. 12-rét, 114 l. Pesten. 1854. Kiadja Számwald Gyula. (Ezen negyedik kötettel az *Egy magyar nábob* teljesen be van fejezve; ajánljuk azt az olvasó közönségnek addig is, míg róla részletesebben fogunk szólni.)” 1854. febr. 1. 26—1169. sz. 3.)

A Délibáb febr. 5-én közli a hírt: „Jókai Mór *Egy magyar Nábob*-jának negyedik kötete megjelent és kapható minden könyvkereskedésben.” (*Budapesti Hírek*. 1854. febr. 5. 6. sz. 192.) A PN *Magánhirdetések* c. rovatában olvashatjuk februárban: „Emich Gusztáv nemzeti könyvkereskedésében kapható: Török mozgalmak 1730-ban. Regény, írta Jókai Mór. 2 kötet ára borítékba fűzve 1 frt 30 kr. p. p. — Magyar Nábob. Regény. Írta Jókai Mór. 4 kötet ára borítékba fűzve 4 frt. pp.” (1854. febr. 25.)

A záró kötet megjelenését bizonyítja Jókai febr. 22-i levelének utóirata: „A Nábob negyedik kötetét kapta e már kedves anyám? mert postán elküldtem.” (OSzK Uo. 203.)

*

A szabadságharc bukása után a politikai dermedtség síri csendjében fróink — mint a fegyveres harc egykori lelkes támogatói — elsők között emelik fel szavukat a nemzeti léteet fenyegető Habsburg-elyomás ellen. Jókai csataképeivel 1848/49 hőseinek állít emléket. A költők és írók egész légiója tesz közzé témájuknál fogva optimizmusra hangoló szabadságharcos novellákat és visszaemlékezéseket. A császári politika egyetlen tollvonással megtiltja ugyan, hogy népünk legjobbjai a forradalom szellemét idézzék, de fróink újabb és újabb témákat találnak, s ezek segítségével élesztik a nemzeti élniakarás tüzét; lelket öntenek a csüggedőkbe, s igyekeznek ébren tartani a jövő iránti felelősségérzetet. (L. a *Politikai divatok* c. regényhez készült jegyzetet.) Jókai is a Bach-korszakban írt munkáival vívja ki a közönség elismerését.

A reformkori Magyarország életét megjelenítő regény részben a nemzeti felemelkedés útjára lépett magyarságnak állít emléket, részben ellenállásra ösztönöz a Habsburg-önkényuralommal szemben, azaz a Bach-korszak magyarságához szólva ábrázolja a reformkort.

Jókai már 1847-ben leszögezi, hogy szépirodalmi alkotásaival saját korára akar hatni. Az *Ék* szerkesztői munkájának átvétele előtt írja le az ars poeticának beillő sorokat:

„Az irodalom hivatása az igazság eszméit terjeszteni. S midőn a szárazon elmondott igazság kiáltó szó marad a pusztában; midőn a meztelen igazsággal társalogni olly kevesen szeretnek; az irodalom hivatása az igazság eszméinek tetsző alakot adni, hogy a szív élvezet, a fő meggyőződése sarkpontját találja föl bennök... Őrt állani az emberiség örök jogai felett; napfényre hozni mindent, a mi szép, üdvös és igaz; méltánylani az erény törekvéseit; biztatni, emelni a fejlődő igaz tehetséget; ostorozni a tévelygést, a ferdeségeket; oltani minden szívbe a becsület szerelmét, az alacsonyág utálatát; érzelemfoghatóvá tenni a lelkeket fölrázni az alvó erőt gyáva tespedéseiből; fogyasztani a szükkeblőség birodalmát, s mi legfőbb: tudni *szólani és tenni* a jó ügyért, ha úgy kívántatik; tudni *hallgatni és tünni* érte, ha arra lesz szükség: — ez hivatása az irodalomnak, nekünk pedig kötelességünk. — Ezért nem értünk egyet azon irodalmi töredékkel, melly, szükkeblőségébe elfalazva, korlátai közé szoktatott szellemével illy elveket mondat ki: 'a költészet maga magának cél, a költészetnek ne legyen iránya.' — Mikor egy virágszál sem születik cél nélkül, mikor a széles mindenségben

mindennek hatása, mindennek haszna van (dacára néhány önfajtogatta szív aprócska világfájdalmacskáinak): épen a költészet, e minden virágok virága, élne-e azért, hogy viruljon és elhervadjon, mikor annyit tehet minden életkérdés eldöntése körül?" (*Mi hir Budán? Ék* 1847. jún. 5. 23. sz. 747–48.)

Jókai e fiatalkori felfogását megőrizte egész életére. Ma sem lehet könnyősen olvasni az 1875-ben, ötvenedik születése napján írt cikkének sorait, mikor a nemzet iránti hálájáról szól: „hálám adójának igenis van valódi tárgya: ez műveim iránya, szelleme. Békét eszközölni a hazában ott, ahol a közös hon fiai egymást tépve, a közös anyát tépik; buzdítani ott, ahol a csüggedés zsibbaszt s megmondani az igazat ott, ahol az fáj, de gyógyít. Megismertetni magunkat magunkkal és a világgal igazi képünkben; ébreszteni az ismeretvágyat, az önbizalmat, a haladást: ezekben rovom le hazám közönsége iránt hálám nagy adóját.” (*Írói arcképek* 73.)

Nem kétséges az *Egy magyar nábob* történelmi jelentősége. Írója a szabadságharc bukása után a múltból mindinkább közeledik saját korához, s a reformkor lélekformáló erejét idézi a Bach-korszak magyarságának. Az első határozott lépés ez a mű *A kőszívű ember fiai* hazaszere-tre hangoló küzdelméhez.

Jókai világosan látja a korszak sivárságát, mely döntően befolyásolja írói pályájának irányát. Az *Egy magyar nábob* találkozik első ízben a közönség vágyálmaival. Az 1860-ban, a politikai reménykedések időszakában keletkezett *Jóslat* c. költeményében így foglalja össze az ötvenes éveket:

Ezernyolcszázötvenegy:
Minden jó ügy hátramegy.
Ezernyolcszázötvenkettő:
A jobb idő még el nem jő.
Ezernyolcszáz ötvenhárom:
Még súlyosabb lesz a járom . . .

(*Költemények*. I. k. 96. — Vö. *Novellák* 261–62.) A „még súlyosabb járom” elviselését igyekszik megkönnyíteni Jókai ebben a korszakban írt művével, elsősorban az *Egy magyar nábob*bal.

„A töröktárgyú regényekben is ott rejlik az irányzatosság: — írja Sőtér István a *Jókai útja* c. tanulmányában — rokonszeny az emigrációt befogadó török nép mellett. De az irányregény első, nagyjelentőségű próbája Jókainál: az *Egy magyar nábob*. Az 1847-ben vallott elvet ebben a regényben viszi át először a gyakorlatba. Utat keres Jókai, és ehhez az útkereséshez iránytűként 48-at előkészítő, haladó ars poeticája szolgál számára.

Igaz, a *Nábob* nem 48-hoz nyúl vissza — de egész célzatával, irányzatosságával a Bach-korszak viszonyaira vonatkozik. Ez a célzat, ez az irányzatosság az elbukott 48 magyar társadalmában kíván visszhangot kelteni. Olyasféle szándék és hivatásérzet irányítja Jókait, mint Aranyt, a kőrösi balladák lelkesítő, bátorító, öntudatra serkentő történelmi párhuzamaival.” (*Romantika és realizmus*. Bp. 1956. 395.)

Jókai 50-es években keletkezett művei egyértelműen bizonyítják, mily őszintén teszi magáévá azt az illúziót, hogy a szabadságharc bukása után is lehetséges a reformkor folytatása, sőt azt is megejtő formában illusztrálja, hogy az ország felemelkedését a nemesi-nemzeti egység biztosíthatja. Az *Egy magyar nábob*bal aktívan harcol a hazafias erők összefogásáért és az arisztokrácia legjobbjainak megnyeréséért. Sőtér István szerint „az irányzatosság haladó elve ellenére: maga az irány, melyet Jókai a *Nábob*ban és még 67 utáni regényeiben is megjelöl, részben haladó csupán. A *Nábob* egy nemzeti összefogást hirdet, a haladó, 'nemzeti' főnemesség, a Széchenyi-típusú arisztokrácia vezetésével, melyben a középnemesség és a kézművesiparos, plebejus elemek, valamint a parasztság is helyet foglaljanak.” (I. m. 395.)

Gazdasági és politikai tekintélyük miatt vezető szerepet szán a reformkori hazafias arisztokráciának, de élesen elítéli az elnemetietlenedő, külföldre távozott főurakat. Az 1857-ben keletkezett *Dózsa György* c. drámája és a *Szegény gazdagok* c. (1860) regénye azonban arra vall, hogy hamar kiábrándul az arisztokráciához fűzött, az egész korra is csaknem általánosan jellemző illúzióból. Joggal említi Nagy Miklós a regény megjelenésének százéves évfordulójára írt tanulmányában:

„Az arisztokrácia vezetőszerepének egy ideig való elfogadása nála is, mint általában e korban, Széchenyi-kultuszban nyilatkozik meg. Ám a kor Széchenyi-kultusza általában Kossuth-ellenességet jelent, mint ahogy a reformkor folytatását is 1849 elutasításával együtt hirdeti a Pesti Napló tábora. A forradalom mellett ugyan már Jókai sem áll ki, de nem is óv folytonosan tőle, s nem is válik világnézetének alapjává az a Kemény Zsigmond-féle realizmus, amely a nemzeti álmokról való lemondást s a szűkös valósághoz való alkalmazkodást, belenyugvást tanítja . . . Fel kell figyelni arra, hogy regényeiben Jókai Széchenyi mellett egyenrangú, sőt művészileg rokonszenvesebbé tett alakként lépteti fel Wesselényit, azt a Wesselényit, aki a 40-es évek közepén Kossuth felé húzott”. (*Két százéves Jókai-regény*. I. OK 1955. 67.)

Az *Egy magyar nábob* rendkívüli hatását az is indokolja, hogy Jókai ebben a regényében jut először közel a realista ábrázoláshoz. „Az *Egy magyar nábob* és a *Kárpáthy Zoltán* elsősorban azzal közeledett a realitáshoz, hogy a történelmi szükségleteket az eddiginél jobban

ismerte fel bennük az író. A múlt meglevenítésével már nemcsak a nemzeti érzés ébrentartását akarta elérni, mint Vörösmartyék, hanem a polgári átalakulás folytatása mellett is érvelni kívánt. Ezt a célt valóban legjobban a reformkor rajzával lehetett elérni, s Jókai cikkeiben (Magyar Sajtó, 1857.) is állandóan azt hirdette, hogy e korszak ábrázolása nemzeti életünk megismeréséhez és külföld előtt való megismertetéséhez mindennél fontosabb." (Nagy Miklós i. m. 69.)

„Jókai ezzel a művével a regény műfajának egy sajátosan magyar változatát teremt meg — változatot, mely a világirodalom többi regény-típusától gyökeresen különbözik. A *Nábob* egyaránt elűt a romantikus és realista regénytől, habár mindkettőből elvegyül benne valami. Különösen a genre-részletekben, közelébb jut a realista ábrázoláshoz, mint pl. Victor Hugo — de az igazi kritikai realizmust éppen nem éri el. Ugyanakkor, a *Nábob* műfaját már sokkal inkább nemzetinek érezzük, mint pl. Eötvös regényeit. Jókai regényműfaja középúton áll a nyugati regény eljárásait, megoldásait kölcsönvevő Eötvös — és a népies eposzt megteremtő Petőfi és Arany műfaji törekvései között. De amíg Arany a népies eposzból a regény felé próbál eljutni, addig Jókai a regényt minduntalan a népmese vagy a patriarkális anekdota felől közelíti meg. Nemzetibb, „magyarabb” színezetű lesz ugyan ezzel a műfaj, de nagyonis különböző a klasszikus kritikai realista regénytől.” (Sötér István i. m. 405.)

★

A regény eszmei mondanivalója és a források felhasználásának módja közötti összefüggésekre mutat rá az újabb Jókai-irodalom. (pl.: *Nagy Magyar Költők*. 2. k. Bp. 1955. 146.)

E megfigyelések a regény szemléletének és forrásainak kapcsolatáról kiindulópontjai lehetnek Jókai forrásanyagának ismertetéséhez.

Alkotómódszeréből maga az író is sok mindent elárul, amikor kifejti: „a velem egyidejű korból vett regényeim alakjai mind élő emberek, s ha rendkívüliek is, de valóságosak”. (*Önéletrajzom*. Jókai-jubileum 151.) Természetesen szó sincs nála szolgai másolásról. Saját magáról vall ő akkor is, amikor mint újságíró Daenemark rabbihoz intézi verses sorait:

„Légy nyugodt nagy rabbi! én, —
Mint afféle újságíró, —
Nem is tudnék, ha akarnék,
Bármit úgy elmondani,
Hogy jól meg ne toldjam; arra
Még magad sem ismersz többé.

(*Költemények*. 2. k. 98.)

„Jókai a legtöbb hitelességgel és életismerettel a régiből újjáalakuló országot tudja bemutatni. A régi Magyarország képe talán egyik művében sem oly gazdag, mint a *Nábobban*. E gazdagság középpontjában egy típus áll, a régi Magyarország típusa: Kárpáthy János. Az ő átalakulásának útja — kissé az országé is. A fátumnak azzal a kultuszával, melyet Kemény művel, szembeszegül Jókai ábrázolási ember-eszménye is. Kárpáthy Jánost „fátuma, környezete” formálta — de Jókai épp ezt a környezetet és fátumot töri szét. A *Nábob* életútja: ékeesszólo cáfolata bármiféle „finitizmusnak”. Ez az út is szembeszegülés azzal az életbölcselettel, melyet a passzív ellenállás nemessége alakít ki magának.

Jókai a híres Józsa Gyuri-anekdotakörből fejlesztí ki János úr alakját — de maga a jellem túlemlelkedik az anekdotaiságon, s lélektanilag is pontosá, hitelessé válik Jókai keze alatt . . . Maga a környezet eredeti és változatos színeiben, különösségében: realista genre-kép, humor és megfigyelés kettős remeklése. De Kárpáthy János nem úgy külön, mint Jókai legtöbb alakja. Az ő különtségének mély, társadalmi okai vannak, s ezeket az író meg is mutatja nekünk. Éppen ezért külön vonásaival — típus-volta gazdagodik. Mindenváró Ádám és Tallérossy Zebulon mellé állítva válnak igazán szembeszökőkökké János úr típusvoltának bizonyosságai. Amazok anekdotái, genre-jellegével szemben, Kárpáthy János megformálásában a realista művészet mértéktartása is érvényesül . . . Ugyanakkor környezete bemutatásában bírálónak is keseredik Jókai humora: gondoljunk a földesúr névnapján átnézett számadásokra, melyekről a patriarkális, nemesi gazdálkodás szatírja kerekedik ki.” (Sótér István i. m. 399—400.)

A főszereplő Kárpáthy János is részben valóságos személyektől, ill. irodalmi példáktól kölcsönözte jellemét, részben az író alkotó fantáziájának terméke. (Vö. György Lajos: *A magyar nábob*. Kolozsvár 1940. 6.)

Az irodalomtörténetírás csak részben tud kielégítő választ adni arra a kérdésre, hogy ki volt a magyar nábob, kiről mintázta Jókai korának egyik legnagyobb hatású alakját. A pontos feleletet Jókai ismert alkotó módszerén kívül az is nehezíti, hogy a nábob nagy pálfordulatát, gyors és szélsőséges megjavulását nem mérthette az életből, s még inkább az, hogy a házassága előtti Kárpáthy János olyan típust személyesít meg, amely a reformkori Magyarország életét valósággal elárasztotta, s amely az úri kompánia egy-egy tagjaként a regény lapjain életre kelt, mint Kutyalvi Bandi, Horhi Miska, Kalotai Frici, Kassay Lőrinc, Csenkő Laci, Berky Lőrinc stb. Jókai szerint „A magyar nábob egy tipikus alakja volt a magyar közéletnek, mondhatni egy egész korszaknak a kifejezése, akinek bizarr ötleteit, hatalmaskodásait, tréfás kalandjait sokan ismerték, egész adomakör gyűlt össze körülé.” (*A „Magyar*

Nábob" megköltése. JKK 2. k. 260.) Néhány sorral előbb említi, hogy Józsa Gyurival kapcsolatos élményeit mesélte a felesége, amikor a regény megírására határozta el magát. Nem kétséges, hogy a házassága előtti Kárpáthy János és Józsa Gyuri közeli rokonok.

„György Lajos lelkiismeretes kutatásai teljesen világossá tették (Erdélyi Múzeum 1940.), hogy függ össze az *Egy magyar nábob* a Józsa Gyuri anekdotakörrel. De éppen e kutatások alapján láthatjuk, hogy mennyire az anekdotakörben nem szereplő, társadalmi leleplező erőt jelentő vonást festett Jókai a portréra. A szerzői elbeszélések persze nem *hangsúlyozzák* a nábob szórakozásainak embertelenül durva mozzanatait, de azért ha mellékesen is, hűségesen megemlékeznek a lovardai szórakozások alkalmával megvadított paripáktól agyontaposott parasztlánnyról és a kastély botrányos orgiáiról. A Józsa Gyuri anekdotakörben és Vas Gereben ugyanerről a témáról szóló regényében (*Egy alispán*) a nábob szerelmi életéről egy szó sem esik!” – írja Nagy Miklós idézett tanulmányában. (75.) Józsa Gyuri nőtlenül, utód nélkül hunyt el 1846-ban (Szinyei József szerint 1847-ben), míg Kárpáthy János házassága és fia születése nyújt alkalmat az *Egy magyar nábob* c. regény legszebb helyeinek és mindenekelőtt folytatásának megírására. Érthető tehát, ha irodalomtörténetírásunk nem elégedett meg a Jókai által megvillantott Kárpáthy János–Józsa Gyuri párhuzammal, hanem tovább nyomozott a magyar nábob élő mintája után. E tevékenykedésükre ösztönzőleg hathatott Jókainak a *Kárpáthy Zoltán* végszavában tett kijelentése, mely szerint az Abellino és Zoltán között folyó perhez hasonlóan „napjainkban is két ilyen alapon indított per forog törvényszék előtt”. (Vö. Szinyei Ferenc i. m. 1. k. 339.)

1902-ben Breznay Imre foglalkozott a nábob alakjával. Ő sem vonja kétségbe, hogy Kárpáthy János számos vonást kölcsönzött Józsa Gyuritól, de megemlíti azt is, hogy – miután sok Józsa Gyuri-féle alak élt széles e hazában – többen egy Karácsonyi grófra ismernek Kárpáthy Jánosban. (*Jókai regényalakjai*. Hevesvármegyei Hirlap 1902. dec. 24. 154–155. sz. 4–6.) Sajnos ezzel az adattal nem sokra megyünk, mert hogy ki lehetett ez a Karácsonyi gróf, ma már szinte lehetetlen megállapítanunk. Nagy Iván szerint ugyanis „Az 1823-ki pozsonymegyei tisztválasztáskor hatvannyolc Karácson szavazott”. (*Magyarország családjai*. 10. k. Pest 1860. 86.) Több figyelmet érdemel Breznaynak az a megjegyzése, mely szerint Szabolcs megyében „Ibrányi Ferencet tartják Kárpáthy János eredetiének. Maga az Ibrányi család is azt hiszi, amennyiben igen sok hasonlatosságot talál a két alak között.” (Uo. 86.)

Az Ibrányi-család egyik tagja mellett szól a regény eseményeinek színhelye is. A Hunek Emil által szerkesztett *Magyar Városok Monográfiájában* a Szabolcs megyei Buj községről többek között a következőket

olvashatjuk: „A község határában van az u. n. Török-szakad csárda, amelyről Jókai írt az Egy magyar nábob c. regényében.” (*Nyíregyháza és Szabolcs vármegye községei*. Bp. 1931. 328.) Ugyanez a kiadvány írja a szomszédos Kótaj községről: „Ebben a községben élt Ibrányi András, Jókai Mór „Egy magyar nábob” című regényének főalakja, akinek híres kuriája ma Tahy Endre tulajdonában van.” (338.)

A Borovszky Samu által szerkesztett *Magyarország vármegyéi és városai* (Bp. 1910.) c. kötet Buj községről ugyancsak megemlíti: „A község határában Buj és Kótaj között fekszik az u. n. „Török-szakad” csárda, amely Jókainak „Egy magyar nábob” című regényéből ismeretes.” (*Szabolcs vármegye* 21.) Kótajról megállapítja: „A községben több csinos úrilak és nemesi kúria van. Itt van többek között az úgy nevezett Fráterféle ház, melyet a Jókai által megörökített magyar nábob kastélyának tartanak.” (38.) Borovszky kiadványának Szabolcs megye történetével, művelődési viszonyaival foglalkozó része pedig a következőket írja: „II. József halálával . . . Szabolcsban a nemzeti érzület öntudatosan megnyilvánult . . . Az újjáébredés korszakában, ez a határozott nemzeti vonás felkeltette az írók érdeklődését is a vármegye társadalma iránt és Jókai örökszép regényének, az „Egy magyar nábob”-nak a színhelyét is innen választotta.” (479–80.) Jókai a regény első fejezetében keresztúti gátról ír. Margócsy József — aki a nábob kastélyára vonatkozó kutatásainak értékes eredményeit a jelen kiadás rendelkezésére bocsátotta — még 1961-ben is talált olyan keresztlevelet, melyen e községnek a neve Kótaj és Keresztút alakban szerepel. Az is figyelemre méltó, hogy Jókai a nábob egyik őseről megemlíti, hogy egy be nem fejezett kastélyt építtetett, és Borovszky munkája Kótaj község jellemzésénél ír hasonlót: „A községben hajdan állítólag egy „Bánom vára” nevű, várszerű, be nem fejezett épület is volt.” (38.)

Margócsy nem elégedett meg az írásos emlékek felkutatásával, hanem 1961-ben személyesen is ellátogatott a kótaji kastélyba. Breznay Imre 1902-ben azt írta, hogy a szájhagyomány Szabolcs megyében Ibrányi Ferencet tartja a Kárpáthy János eredetijének. Margócsy csaknem hatvan évvel később személyesen győződhetett meg arról, hogy még ma is van alapja a Breznay által lefrottaknak. Kótajba látogatva készleges felvilágosítást kapott a kastély utolsó tulajdonosának özvegyétől és a község történetét jól ismerő tanítótól. A velük folytatott beszélgetés nyomán megállapíthatta, hogy ma a falu szélén álló ún. Fráterkastélyt (ill. Tahy-kastélyt) tartják a magyar nábob hagyományos központjának, bár a falu szívéhez közelebb fekszik az Ibrányi-kúria (ma is így nevezik). 100–150 évvel ezelőtt mind a két épület az Ibrányi család tulajdona volt, de később mindkettőt eladták. A falu szélén levőt a Körmendiek, később a Fráterek, majd Tahy Endre és családja vette

meg. Ugyancsak Margócsy szíves közléséből ismerjük, hogy Tahyné szerint nemcsak Józsa Gyuri fordult meg gyakran ezen a vidéken, de Jókai is járt a környéken. A szájhagyomány pedig máig megőrizte az egyik „öreg” Ibrányi emlékét, aki a nagy korhely, Józsa Gyuri barátja volt.

Mikszáth Kálmán szerint a regény alapját „egy való történet képezi, mely néhány évtizeddel előbb általános beszéd tárgya volt az országban. Kékkő vár urának, báró Balassának a története van feldolgozva, természetesen sok költői szabadsággal. A hetvenéves öreg főúr egy fiatal, szegény sorsú leányt vett nőül [lábjegyz.: Tary Ilona kisasszonyt], kitől Balassa Antal báró született.

Az örökösök pörrel támadták meg az öreg báró halála után a kis bárót, furfangos prókátorok még szakértőket is kihallgattattak, hogy a hetvenéves aggastyánnak nem lehetett igazi fia. E történetből és mellékepisódjaiból van szöve az „Egy magyar nábob” meséje, mely nagy irodalmi esemény volt, s Jókai életében fontos állomás. Ez a regény az ország elvitázhatatlanul legnagyobb elbeszélőjévé emelte.” (*Jókai Mór élete és kora*. Mikszáth Krk 18. k. 196. — Vö. Császár Elemér: *A magyar regény története*. Bp. 1922. 185.) Számos irodalomtörténeti tanulmány ismétli Mikszáth megjegyzéseit. (Pl. Minay Lajos: *Jókai élete 1825–1904*. Mezőtúr 1925. 32–33.)

1922-ben jelent meg Dóczy Jenőnek az érdekes munkája, mely „egykorú okmányokkal bizonyítható” levelezések, memoárok, röpiratok segítségével rekonstruálja a Gyulaival, Kemény Zsigmonddal és Szilágyival társalkodó Arany János egy napját. Jóllehet a felhasznált adatok gyakran kereszteztek, sőt lehetetlenítik egymást, mégis figyelemre méltó a feljegyzés:

„Kárpáltak a kiadókra, szerkesztőkre, akik rosszul fizetik az írókat . . .

— Jókai is főként azért vágott bele tavaly a Délibádba, hogy a maga gazdája legyen — mondotta Szilágyi.

— Áh, csak Jókairól ne beszéljete! Abból ma-holnap plutokrata lesz! Már telkeket vásárol a Svábhegyen. Tudjátok mennyit kapott a Naplótól a Nábobjáért? Ezer pengő forintot! Friebeisztól tudom, az pedig nem hazudik.

— Én is így hallottam — szólt bele Kemény — és a folytatásért, amelyen gőzerővel dolgozik, másik ezeret kap.

— No olyan is lesz az akkor! — dörmögött Gyulai. — Folytatásos regény! Egy rókáról két bőrt! Hisz ez már valóságos Dumas-receptre megy.

— Úgy látszik sok pénz kell nekik.

— Igen, én is úgy hallottam: Gertrudis királynő szorítja a munkára. Sok az adósságuk.

— Nem énekel a csíz, ha bőven van kendermagja! — kontrázott Szilágyi.

— Kár pedig érte. Így hamar ki fogja írni magát.

— Hát azt hallottátok, — kapott megint a szóba Szilágyi — hogy Török János szállítja neki a regénytémákat.

— Hogy-hogy?

— Igen. A Komló-kertben beszéltek a multkor. A Nábobhoz is ő adta az anyagot. A vén Kárpáthy báró Balassáról van mintázva. A regényben ennek a hetvenesztendős főurnak a históriáját dolgozta föl Móric. Vagy huszonöt évvel ezelőtt történt, hogy a Kékkő vár ura elvett egy szegény leányt, a kis Tary Ilkát s a házasságukból egy fiú született: az Anti báró. A fejedelmi hagyatékra éhes atyafiság pörrel támadta meg az öreg nábob halála után a fiút s azon a címen akarták tőle elperelni a vagyont, hogy a fiú nem lehetett az apja fia. Híres orvosszakértők is nyilatkoztak pro és contra. Sokat beszéltek erről akkoriban.

Arany élénk arccal vette át a szót:

— Hát azt mondd, hogy Török János? Könnyen megeshetik.”

(*Egy nap Arany János életéből. Interieur az ötvenes évekről.* Bp. 1922. 76—77.)

Több megjegyzést fűzhetünk Hegyaljai Kiss Géza kutatásaihoz, aki 1935-ben a következőket állapította meg:

„Legérdekesebb, hogy ki volt a Magyar Nábob? Valóban élt ő is. Egy ismerősöm szerint 100.000 hold földje volt, Kígyós uradalmi központtal, Békésmegyében. Ezt az eredeti magyart mint kinyomoztam Wenkheim Józsefnek hívták. Hogy csakugyan ő volt, amellet bizonyít az is, hogy mikor Wenkheim meghalt, Jókai azonnal megírta remek regényét s a következő évben meg is jelent.” (*Jókai regényhősei az életben.* Antenna 1935. jún. 16—22. 17.)

Hegyaljai Kiss Géza nyomozásának eredménye nem elég pontos. Nagy Iván (*Magyarország családai cimereikkel és nemzedékrendi táblákkal.* 12. k. Pest 1865. 138.) szerint Wenkheim József (1809—1869) Békés megye alispánja volt, s még élt az *Egy magyar nábob* megjelenésekor. Hegyaljai megjegyzései sokkal inkább illenek Wenkheim József-Antalra, kiről Nagy Iván a következőket írja:

„szül. 1780 ban. Cs. kir. kamarás, fiatal korában Arad megyénéll jegyzői hivatalt viselt, utóbb mint Békés, Kígyós, Székudvar és Szent-Márton uradalmak ura, gazdaságának élt, és e részben jószágai rendezésére sokat tett. Meghalt Pesten 1852. dec. 28. kora 72. évében. Harmadik nejétől Schercz Krisztinától (néhai Schercz József uradalmi tiszts és Müller Katalin leányától) ki 1849. aug. 31-én halt meg, és Ó-Kígyóson a kápolna sírboltjába (hol férje is nyugszik) temettetett, szül. 1849. april. 21-én leánya: Krisztina (Mária A.-Regina).”

Téves lehet Hegyaljainak az a megállapítása is, hogy Jókai előbb megírta a regényét, s csak a következő évben bocsátotta a közönség elé. Jókai ugyanis megemlíti egyik életrajzi feljegyzésében, hogy máról holnapra, a szó szoros értelmében folytatólagosan készítette az *Egy magyar nábobot*. (*Az én dolgom a Pesti Naplónál*. HhM 5. k. 290.)

Ványi Ferenc irodalmi lexikonának adatai szerint Kárpáthy Jánosnak az élő mintája az agg Balassa Sándor gróf, ill. kovi (koji) Komáromi György volt. (*Magyar Irodalmi Lexikon*. Bp. 1926. 236. — vö. György Lajos i. m. 7.)

György Lajos szerint „Valóságos legendák keringtek főképen gróf Keglevich Miklós, hevesi „főkolompos” országos csínytevéseiről, amelyek olyan példákat szolgáltatnak, hogy hatásuk alatt másutt is alakultak hasonszőrű tivornyázó „kolompériák.” (I. m. 6.) Ugyancsak György Lajos említi még néhány országos hírvű főúri korhelyt (Lónyay László, Gyürky — 6. — Both Pál, Papszász Lajos — 10—11.), akik részben a nábob alakjához, részben tivornyázó cimboráihoz nyújthattak egy-két jellemvonást.

Kárpáthy János figurájának megformálásakor feltétlenül érthették Jókait irodalmi hatások is. Ezek közül a legjelentősebb Fáy András regénye. Szigetvári Iván szerint Fáy *Bélteky házának* „szembeötlő a Magyar Nábob és Kárpáthy Zoltán alapeszméjével való rokonsága. Mind Fáy, mind Jókai azt a két nemzedéket mutatja be, amely 1830 körül került egymással szembe. Bélteky Mátyás és Kárpáthy János a régi konzervatív, Bélteky Gyula és Kárpáthy Zoltán az új, haladni akaró Magyarországot képviselik.” (*Fáy András Bélteky Háza*. It 1914. 46. — vö. Szinnyi Ferenc i. m. 1. k. 338—39.)

Császár Elemér írja az *Egy magyar nábob*ról, hogy „a megnyitó jelenet a 40-es évek híres Józsa Gyurijának egy duhaj csárdai mulatozását másolja . . . Maga a főhős azonban inkább irodalmi hatásnak köszöni létét, Fáy *Bélteky házának*. Ez adta Jókainak a gondolatot, hogy az agg főurat mint a régi Magyarország képviselőjét mutassa be, s Kárpáthy János mint ember is Bélteky Mátyás mása. Nem olyan gazdagon kiformált jellem, de érdekesebb, jellemzőbb és magyarabb. Egy fokkal műveletlenebb mintaképénél, de nem durva, s van egy nagyon szép vonása, amiért sok hibáját megbocsátjuk: szívvel-lélekkel magyar.” (*A magyar regény története*. Bp. 1922. 184—85.)

Érdeemes részletesen foglalkozni Mainville-né Fodor Jozefine alakjával, mert a legpregnansabban nála figyelhetjük meg, hogy hogyan módosította Jókai az *Egy magyar nábobban* az élet által készen kínált anyagot. Természetesen szó sincs arról, mintha Mainville-né akár csak forrás-felhasználás szempontjából is tipikus alakja lenne a regénynek, hiszen maga Jókai is elárulja az 5. fejezet elején, hogy nem ideális, azaz

nem költőileg motivált dolgokról ír, amikor a híres színész nő pályájáról emlékezik meg. Márpedig ahhoz aligha férhet kétség, hogy Jókai nagy általánosságban átdolgozza szépirodalmi műveiben — nemegyszer meg visszaemlékezéseiben is — az élettől kapott anyagot. Jelen esetben azonban a korabeli folyóiratok, esetleg hírlapok cikkeiből átvett közleményeket ültette regényébe — ami igazán ritka művészetében. Figyelemre méltó azonban, hogy lényegében csak azon a ponton tért el élő mintájától, ahol az egész regény eszmei mondanivalója szempontjából érezte szükségét a változtatásnak.

A regény keletkezéstörténetéről szóló visszaemlékezésében azt írja, hogy a Mainville-né — Catalani epizódot a TGYűjt. Koszoru c. melléklapjában találta. Sajnos a leelőhely pontatlan megnevezése miatt hiábavalónak bizonyult mintegy húsz évfolyam átkutatása, az eredeti forrásra egyelőre nem sikerült rábukkannunk. Mainville-néről azonban nemcsak a múlt századi lexikonok írtak, hanem viszonylag részletesen, amolyan rezignált búslakodással Petendi Géza is beszámolt róla a Szépirodalmi Közlönyben. (*Egy magyar művész család külföldön. Pár lap a zenészet történetéből.* 1858. jan. 31. 9. sz. 821—24. — febr. 4. 10. sz. 845—46. — febr. 7. 11. sz. 867—72. — febr. 18. 12. sz. 893—95.) Ennek nyomán jelent meg a VU aláíratlan cikke. (*Fodor Józsefa.* 1858. márc. 7. 10. sz. 109—10. — vö. Sebestyén Ede: *Egy régi magyar énekesnő pályafutása.* PH 1927. jan. 1. 15—16.)

Mainville-né élettörténete a következő:

A XVIII. század közepén egy Fodor nevű kiszolgált magyar katona a németországi Venlovban telepedett le a Maas folyó partján, hol 1752 és 1759 között három fia (József, Károly, Antal) született, kik mindnyájan zenészek lettek. Fodor József 35 éves korában Párizsba ment, s itt született lánya, Jozéfa alig múlt másfél éves, midőn atyja magával vitte II. Katalin cárnő udvarába. Fodor József haláláig, mintegy 23 éven át Oroszországban maradt. Jozéfa már 11 éves korában közreműködik atyja hangversenyein, sőt a rendkívüli tehetségű lány 14 esztendőskorában mint énekesnő is nagy sikert arat. Mainville, az orosz udvarban tartózkodó francia színtársulat tehetséges tagja veszi feleségül a szép lányt, ki ezután nagy sikerrel szerepel Stockholmban és Koppenhágában. Hamarosan fellép a párizsi Opéra Comique-ben, de sikerrel az Olasz Operában szerepel, ahol Catalani, az új „hiu igazgatonő félté tőle babérait s addig boszontotta, mignem szerződését is fölbontva Párist oda hagyta”. Sikeres hamburgi és londoni szereplése után 1818-ban Olaszországba ment, hol pályája legfényesebb szakasza kezdődött. Velencében valósággal dicsőítették, magas kitüntetésben részesítették, de Catalani távozása után ismét visszatért Párizsba. „Most következett éveit a legszebbeknek nevezte. Bámulatos szép hangja mind terje-

lemre, mind kelleme kifejlése legfőbb fokán állott s azon annyira uralkodott, hogy képes volt a legellenkezőbb jellemű szerepekre. A párisi olasz operában minden színrehozott új darab, újabb és szebb babérokat font homloka körül, ő volt a köz- és sarkpont, mely körül az egész párisi operavilág forgott. Messze földről tódultak művészek s művésznők őt bámulni s tanulmányozni . . .

E folytonos diadalaratás három évig tartott, a mikor hangját súlyos betegség támadván meg, orvos tanácsára 1822-ben Olaszországba, Nápolyba ment." Gyógyulása után fellépett Nápolyban, sőt Bécsbe is ellátogatott. „Páris magán kívül volt örömeiben”, amikor 1825-ben megérkezett a városba. Először Semiramis szerepében lépett fel, de a lelkes ovációktól kísérve a nagy ünnepelés alatt állandóan elérzékenyülten énekelt, majd hangja „egy pillanat alatt örökre haszonvehetlenné vált”. 1828-ban ismét Nápolyban kísérletezett, de árnyéka már saját magának, s így a „színpadot könyes szemekkel és sajtó kebelletl örökre elhagyá”, majd őt magát is hamarosan elfelejtik. Állítólag az 1840-es évek vége felé Fontainebleau-ban halt meg. (Az idézetek a VU-ból valók.)

Az *Egy magyar nábob* V. fejezete és az életrajzi adatok közti hasonlóság, nemegyszer egyezés nagy általánosságban egészen nyilvánvaló. Mainville-né életútjának színhelyei mellett, házasságának, szereplésének, ünnepeltetésének, velencei kitüntetésének, Catalani intrikáinak stb. motívumait költőileg is hitelesen jeleníti meg Jókai.

A Mainville-né életrajzával kapcsolatos eltérések egy része lényegtelen, s nyilvánvalóan származhat abból a különbségből, ami Jókai és a mi forrásaink között van. Jókai a saját visszaemlékezése szerint az 1820-as években megjelent anyagot használta fel, Petendi Géza pedig Jókai műve után mintegy 5 évvel jelentette meg szentimentális emlékezését, anélkül, hogy tudott volna az *Egy magyar nábob* rokon fejezetéről. Petendi szerint Mainville-né apja és testvérei már Németországban születtek, Jókai szerint Magyarország volt a Fodor-gyerekek szülőhazája, s csak kiskorukban kerültek Hollandiába. Jókai talán így akarta még nyilvánvalóbbá tenni Mainville-né magyar származását, de a letelepedésük helyének a különbözősége lényegtelen is lehet. (A németek iránti averzióját aligha kereshetjük e változtatásban.) Az sem lehet lényeges, hogy Jókai szerint 12, Petendi szerint pedig 11 éves korában lép fel Jozefine a „moszkvai úri világ előtt”. A személynevek írása közti különbségek (Mainville-né, Mainvielle-né, Jozéfa — Josephin) a korabeli sajtó pontatlanságainak, ill. magyarító eljárásának lehetnek a következményei. (Catalani neve pl. mindenütt azonos formában szerepel.)

Jókai mindenkéül Petendi ruházta a nagy színésznő hűség, hitvesi vonásait, amelyeket Laborfalvi Rózától kölcsönzött,

s amelyeket a *Politikai divatok* c. regényében Hargitay Judit testesít meg. (L. a *Politikai divatok* keletkezéstörténetét.) A legdöntőbb különbség azonban az, amire az *Egy magyar nábob* a hangsúlyt helyezi. Mainville-né letűnésének oka: a magyar mágnásfiatalok aljas áskálódása a magyar származású színésznő ellen. A külföldön züllő „ifjú óriások” erkölcsös életmódja miatt kezdik ki a színésznőt, s még Mainville-né magyar származása sem téríti őket jobb belátásra. Azt is érzékelteti Jókai, hogy míg a hazafiatlan aranyifjak nem törődnek a művésznő magyar származásával, addig Boltay Sándorék és a hazafias arisztokrácia képviselői művészi kvalitásai mellett épp származása miatt sietnek pártfogására. Ezzel a módosítással eszméileg is és szerkezetileg is viszonylag szoros szálakkal fűzi Jókai a párizsi jelenetsort a regény egészéhez.

A többi szereplők jelentős részét is az életből ellesett minták alapján dolgozta fel. Boltay Sándornak, a párizsi magyar asztalosnak szinte szeplőtlen alakja sem légből kapott. A szabadságharc előtt tekintélyes számú magyar kézműves élt a francia fővárosban. Garay János visszaemlékezése szerint pl. amikor 1848. márc. 15-én a Hotel de Ville-ben a magyar küldöttség Dobsa Lajos vezetésével a francia köztársasági kormánytól hódoló nyilatkozatra megjelent, a küldöttség nem Magyarországról ment, hanem „az ott időző magyarokból alakult, kik nagyobb részt kézművesekből állottak”. (*A párizsi magyarok 1848-ban*. Országvilág 1892. ápr. 23. 17. sz. 269.)

Egyetértünk Zsigmond Ferencsel, aki szerint az *Egy magyar nábob* „országgyűlési részletein is érezhetők a gyermekkori személyes emlékek játékos nyomain.” (*Jókai Mór élete és művei*. Bp. 1924. 12.)

Nem kétséges, hogy a párizsi színházi események megjelenítéséhez alapul szolgált az a híres színházi botrány, mely a pesti német színházban tört ki, s amelyet a reformkori közvélemény — élén Kossuth Lajossal — élesen elítélt. „A Pesti Hirlap fővárosi rovatvezetője, Frankenburg megtámadta a német színházat és főúri közönségét, amely egy színésznőért botrányos verekedést csapott: „többibben ki- és lefüttyülték a színpadról, tojásokkal hajigálták, melyek egyike arcát is találta . . . a skandalum majdnem két óráig tartott.” A tüntetés ellen Széchenyi is tiltakozott. Kossuth többek között a következőket írja a példa nélküli botrányról: „A német színház két énekesnőjére nézve a közönség két pártra szakadt (magyarok istene! oh, be fontos ügy!). Föllépett az egyik énekesnő, s az egyik rész füttyölt, a másik tapsolt; és támadt civódás, kidobás, ráncigálás, mire a füttyölők és barátaik csatát rendeztek, és lőn a színházban benn s a csarnokban kiünn veszekedés és verekedés, melyhez hasonló magyar színház nevét még soha sem mocskolá be . . . És kik valának ime botránynak legfőbb hősei? — haszontalan utcataposók talán s iparlovagok? oh, igenis, ezek itt sem hiányoztak; de a főbb

hősök nem ők valának, nem is a gyűlékony ifjúság heves serege, hanem voltak magyar főrangú férfiak, azon magasabb osztály tagjai.” (Wald-
apfel József: *Forradalom előtt*. Bp. [1948] 179–80.)

Már 1848-ban több ízben élesen elítéli a külföldet majmoló, jellemtelen mágnásfiatalokat, akiket hidegen hagyott a nemzet sorsa, s külföldön tékozolták el a magyar föld mesés kincseit. Ezeket közvetlen közelről aligha ismerhette, s ezért folyamodhatott irodalmi forrásokhoz alakjának megformálásakor. Szigetvári Iván említi, hogy Fáy Andrásnak a *Bélteky ház* c. regényében „szerepel egy magyar herceg is, ki évenként egyszer csak azért jön haza, hogy birtoka jövedelmét fölvegye s aztán külföldön elköltse. Egyike ez a legismertebb irodalmi motívumoknak, amellyel már a 18. század óta folyton találkozunk színpadon és elbeszélő irodalmunkban. (Részletesen írt róla Zolnai Béla: *Phil. Közl.* 1914. 175.) Megvan aztán még jóval később is.” (It 1919. 44.) Kovalovszky hívja fel a figyelmet arra, hogy „szorosabb értelemben vett ereje van . . . Jókainál az *Abellino* névnek (*Kárpáthy A.*), amely hangulat- és jellemfestő erejét egy annak idején sokat játszott német zsvány-drámából hozta magával (Vulpius: *Räuber*).” (*Az irodalmi névadás*. MNy 1934. 283–84. – *Vö. Uo.* 1935. 34–35.)

Az *Egy magyar nábob*ban számos olyan apró jelenet van, amelyre Jókai mint megtörténte céloz *A „Magyar Nábob” megköltése* c. visszaemlékezésében, de amelyek felkutatása a forráshelyek pontatlan megjelölése miatt meghaladja jelen kiadás lehetőségeit. Nem kétséges azonban, hogy a további kutatások ezen a téren újabb meggyőző eredményekre fognak bukkanni. Jókai életművének tanulmányozása során mi is számos apró rokon motívumot találtunk, melyek nagy részét a *Tárgyi és nyelvi magyarázatok* között tesszük közzé.

★

A regény földrajzi helyei (Debrecen, Tiszafüred stb.) s főleg a párizsi utcanevek arra engednek következtetni, hogy az *Egy magyar nábob* sokkal inkább a realitás talajából sarjadt, mint azt Jókai művéről feltételezhettük.

★

Az *Egy magyar nábob* íróját ért irodalmi hatások közül az említett *Bélteky ház*on kívül Eötvös és Dickens ösztönzése a legjelentősebb. (L. Szinnyi Ferenc i. m. I. k. 340., 344. – *Uő.*: *Novella- és regényirodalmunk a szabadságharcig*. Bp. 1926. 120.)

I R O D A L O M

A REGÉNY FOGADTATÁSA

Az *Egy magyar nábob* folytatásának, a *Kárpáthy Zoltánnak* a megjelenése után, minden különösebb megfogalmazás nélkül is, érdekes, paradox helyzet alakult ki a két regény további kiadásait és a Jókai-irodalom megállapításait illetően. Jókai életében az olvasók körében a *Kárpáthy Zoltán* nagyobb népszerűségnek örvendett, mint az *Egy magyar nábob*. Erre maga az író is több helyütt céloz, s mi e megjegyzéseket idézzük. A kritika és az irodalomtörténetírás azonban — teljes joggal — mindig többre értékelte a nábobról, mint a fiáról szóló regényt. Kiadói szempontok miatt sohasem került sor a két regény egybekapcsolására, együttes megjelenetésére, mint *A fehér rózsáé* és *A janicsárok végnapjai* esetében. A Jókai-irodalomban azonban olyan mértékig együtt találjuk az *Egy magyar nábobot* és a *Kárpáthy Zoltánt* — részben párhuzamba állítás, részben együttes értékelés formájában —, hogy e két regényre vonatkozó értékelő megjegyzéseket, formális jegyek alapján is csak nagyfokú állandó ismétléssel vagy az érdembeli mondanivalót kikezdő, az összefüggéseket elhanyagoló módszerrel tudnók elkülöníteni egymástól. Ez a probléma ilyen mértékben Jókai egyetlen más munkájával kapcsolatban sem áll fenn.

Éppen ezért kénytelenek vagyunk — kivételképpen — ahhoz az eljáráshoz folyamodni, hogy az *Egy magyar nábob* időbeli szomszédságában megjelenő *Kárpáthy Zoltán* kritikai jegyzetapparátusában tegyük közzé az egymással összefüggő és egymást sokban kiegészítő két regény irodalmát. Most az *Egy magyar nábob* fogadtatásáról igyekszünk teljes képet adni, s csak felsoroljuk a regény ismertetéseinek és értékeléseinek bibliográfiáját, ahol a jelentősebb műveket dőlt szedéssel emeljük ki.

Szinte egyetlen Jókai mű sincs, amelyet olyan elismeréssel fogadott volna a kritika és az olvasóközönség, mint az *Egy magyar nábobot*. Népszerűségét és értékeinek azonnali felismerését jelenti részben az, hogy a regény folytatólagos közlésével észrevehetően megnőtt a PN olvasótábora, részben pedig, hogy közvetlenül a befejezése után megkezdik a fordítását is.

A regény sikerét bizonyítják a napisajtnak a megjelenéssel kapcsolatos híradásai:

„Jókay, Egy magyar Nábobjának' három kötete megjelent, a 4-ik (utolsó) kötet a regénynek lapunkbani befejezésével tüstént követendő a többieket. E regény felől, annak eddigi fejlődéseig is kimondá már a közönség kedvező ítéletét. Mi, kik Jókay e művét eddigi dolgozatai legjelesbikének tartjuk, kik benne az életet és a költészetet találjuk fel, elégnék tartjuk e mű önálló megjelenése felől értesíteni csak a közönséget.” (*Fővárosi és Vidéki Ujdonságok*. PN 1853. nov. 19. 1109. sz. 3.)

Jókainak a regényhez csatolt végszava után a szerkesztőségi megjegyzések között olvashatjuk a következő sorokat:

„nem kételkedünk, miszerint a magyar olvasó közönség nagy többsége a ‚Magyar Nábobot‘ nem csak dús élvezettel, hanem egyszerűsmind kétségtelen erkölcsi eredménnyel olvasta, s némi büszkeséget helyezünk benne, hogy koszorús írónk e nagyon sikerült ‚rányregények‘ első közlönyéül szolgálhattak lapjaink.

Korunknak ennél kedvesebb s állandóbb becsü olvasmányt Jókai alig adhatott; s ha bár termékeny lelkétől legközelebb igen becses munkákat várhat az irodalom, — mi mégis egynek sem nézünk oly feszülten elibe, mint ‚Nábob‘ folytatásának, mely a felserdülő ‚Kárpáthy Zoltán‘ ifju korát, századunk ötödik évtizedét, fajunk egyik sorsteljes korszakát tárgyzandja.” (PN 1853. dec. 28. 1140. sz. 1.)

Igen jellemzően mutatja a regény népszerűségét Jókai 1853. dec. 7-én írt levele:

„Jövő esztendőre, minthogy még kevés a dolgom, alkalmasint még egy lapot ragasztanak a nyakamba. Egy könyvvarus most szerződést csinált velem, hogy a mit tiz esztendeig irok, mind megveszi, minden tiz iv munkámért adván 250 pengőt; e szerint, ha jövő évben is annyit írnék, mint az idén (120 nyomtatott ivet) fizetne a bohó ember 3000 forintot. A ‚Magyar nábob‘ a napokban egészen megjelenik, a mikor átadom azt majd kedves anyámnak. Az ‚Erdély aranykora‘ nem rég jelent meg Londonban angol fordításban, ugyanott a ‚Nábobot‘ is fordítják angolra, szinte mind a kettő Lipcseben német fordításban fog legközelebb kijönni. Mindezeket azért irom meg kedves anyámnak, mert hiszem, hogy örülni fog rajta; másnak nem dicsekedném vele.” (OSzK Uo. 199.)

Nem véletlen, hogy Jókai még a század vége felé is az *Egy magyar nábobot* és a *Kárpáthy Zoltánt* tartotta legrokonszenvesebb művének. (*Önéletírásom*. Jókai-jubileum 143.)

*

Az *Egy magyar nábob* sikerének beszédes bizonyítéka Greguss Ágost szigorú bírálata is, melyet alig néhány nappal a záró negyedik kötet megjelenése után tett közzé a PN. A *Tudomány és Irodalom* c. rovatban napvilágot látott kritika általában szól az irányregényről, s kifogásolja Jókai elvi fejtegetéseit is. Az *Egy magyar nábobot* „művei legjelesbjének” tekinti, s nem tartja irányregénynek: „de jobb, mint az, mert azon elemek, melyek azt irányregénnyé tennék, költőileg átalakítottán, a művészeti céllal azonosulnak”. Ebben a kérdésben természetesen távolról sem lehet egyetérteni Greguss-sal, aki a regény szerkezetéről már egy fokkal enyhébb szigorral állapítja meg, hogy „az epizódok tárgyai ha nem okvetlenül függenek is össze a regény főmeséjével, mégis kiegészítő képei azon kornak és körnek, melyben a regény játszik”, elevenek és találóak „... a bebonyolított csomó tervszerűen vitetik megoldása felé, a végkifejlés minden erőszak nélkül, természetesen és mégis meglepőleg történik, a költői igazság mentve van, s az olvasó teljesen kielégítve teheti le a könyvet.

A jellemeket illetőleg, Jókainak semmi más művében sem találjuk azon változatosságot és főleg élethűséget, melyben az *„Egy magyar nábob”* alakjai feltűnnek.” A regény fő alakjának Fannyt tartja s nem Kárpáthy Jánost, ki „készen lép a szinpadra”. Fanny jellemzése Kármán Fannijára emlékezteti a bírálót, aki szerint a regény fő érdeme az, hogy „a magyar élet, a magyar jelleg” kifejezését nyújtja. Nyelvéről megemlíti, hogy „valamennyi mostani írónk közt legigézőbb”. (1854. febr. 12. 35. sz. 3.)

A hó végén a Családi Lapok ☉ kézjegyű recenzense írja az alábbiakat: „A legragyogóbb előadású írónk egyike Jókai. Tanusítja ezt jelen regénye is... jelen művet, egyikétül ismerjük... irodalmunk legjobb termékeinek, — mert az oktalan pazarlás, aljas feslettség, kalandos szemtelenség s több efféle, oly élelnek színekben állítatik élénk, hogy ki e hű tükörben csak távolról is magára ismer, lehetlen, hogy meg ne szállja a megszegyenülés érzete, sőt némelly alakoknál a rosszálás kifejezésén kívül a bűnhesztés munkáját is látjuk alkalmazásba véve. Mind a mellett a költői igazság-szolgáltatást nem találjuk eléggé szigorú- s következetesnek.” A cikkfró kifogásolja a műben „ingerlő, vérizgatólag” ható, házások közti hálótermi jelenetek élethű festését. Véleménye szerint a regény „tisztán műitészeti” szempontból kifogásolható gyengéit — melyet a „szerző legjobban látszik érezni” — „sokszorta túlhaladják s mintegy elfödik a regénynek számos gyönyörű, kedélyes és megható helyei, leírásai s lélektani hűséggel felfogott s ecsetelt jellemrajzai.

S így mi nem áttalunk e munkáról dicsérő elismeréssel emlékezni.” (*Egy magyar nábob. Irodalom. Családi Lapok* 1854. febr. 28. 4. sz. 186.)

1854 végén Vahot Imre Nagy Képes Naptára dicséri Jókait. Véleménye szerint, ha így halad „csaknem biztosan előre mondhatni, hogy az újabb magyar regény irodalom ujjáteremtőjévé leand”. (*Irodalmi és színházi állapotaink 1854-ben.* — I. Szinnyei Ferenc i. m. 345–46).

Négy év múlva, a regény második kiadása alkalmával sem csökken az *Egy magyar nábob* népszerűsége. A Nővilág szerint „Leggenialisabb regényíróknak, a Kárpáthy Zoltán'-nal egyetemben általánosan elismert legjobb regénye” ez a mű. (1858. aug. 29. 35. sz. 560.) A Hölgyfutár a *Budapesti Hírharang* c. rovatában írja: „J ó k a i ,Magyar Nábób'-ja, új kiadásban jelent meg, a költő arcképével együtt. A kiadó — Heckenast Gusztáv úr — nem küldvén be szerkesztőségünkhöz, a könyv árát nem közölhetjük olvasóinkkal, hanem annyi bizonyos, hogy egy ily szép regény soha sem drága, mert igen sokat ér.” (1858. szept. 7. 204. sz. 815.)

A VU az *Irodalom és művészet* c. rovatában írja a második kiadás megjelenésekor: „Jókai legszebb s legolvasottabb regényeinek egyike, a 'Magyar Nábob' a mult hetekben jelent meg Heckenastnál második kiadásban . . . A gyors kelendőség maga tanusítja az új kiadás szükségét, melyet a regénynek mostani új tulajdonosa, Heckenast Gusztáv, az első kiadás szegénységéhez képest, valódi pazar diszben állított ki 4 szép kötetben . . . A regényt mindenki érdekléssel fogja olvasni még későbbi időkben is, mert a benne rajzolt alakok, események és helyzetek nagy része egy kiszakított darab a lefolyt, fogyatkozásokban és érényekben gazdag magyar életből.” (1858. szept. 5. 36. sz. 429.)

A regény fordításáról érkezett közlemények is hasonló népszerűségről tanúskodnak. Még a folytatásos közlés feléig sem ért el a regény, amikor a Hölgyfutár a következő hírel lepi meg olvasóit: „J ó k a i M ó r ,E g y m a g y a r n á b o b'ját, mely jelenleg a ,P. Naplóban' közöltetik, s nemsokára önállólag is három kötetben meg fog jelenni, már két bécsi lap kéri lefordítás végett.” (*Hírharang.* 1853. szept. 13. 191. sz. 776.) Egy hónap múlva már a kolozsvári Hetilap is közzéteszi a következő hírt: „A P. Napló szerint Jókai M a g y a r N á b o b'ját Stuart Mária angol grófnő a n g o l r a fordítani szándékozáván, Jókait felkérte, hogy egyezését adja hozzá. Nevezett grófnő Jókainak már több novelláját adá ki angolul.” (*Hírfűzér.* 1854. okt. 25. 84. sz. 3.) A PN híradása nyomán Falk Miksa már 1854 decemberében hozzáfog az *Egy magyar nábob* fordításához. (*Fővárosi és Vidéki Ujdonságok.* 1854. dec. 16. 1131. sz. 3.) Jókai írja a Délibáb *Budapesti Hírei* között: „dr. Falk, Jókai Mór ,Erdély aranykorát' és ,magyar Nábóbját' is fordítja a szerző által készitendő felvilágosító jegyzetekkel a népies sajtóságokat jellemző helyeken.” (1853. dec. 18. 25. sz. 797.) E kiadásról Halász Gyula a következőket említi: „a derék Petőfi fordító Dux Adolf . . . Falk Miksa buzdítására 1856-ban Jókainak *Egy magyar nábob* című regényét fordí-

totta le németre s Emich Gusztáv . . . azt a „Belletrischer Lese-Cabinet der magyarischen Literatur” című vállalatában kiadta.” (*Jókai regényei a külföldön*. Jókai Magyar Nők Lapja. 1894. január. Jókai-szám. 924. hasáb.) 1860 tavaszán a VU már a következő hírt teheté közzé: „(*Jókai ,Magyar Nábob’*) című jeles regénye közelebb francia nyelven is megjelent.” (*Irodalom és Művészet*. 1860. máj. 13. 20. sz. 238.)

A temesvári Delcjtü *Heti Szemle* c. rovatában találjuk a következő sorokat: „A franciáknál Jókai s Petöfi forditmányai nem igen sikerültek. Genfben *Re villie d* Jókai több novelláját, s a ,Csataképeket’ is leforditá ujabban . . . A híres amerikai regényiró *Sealsfield* Jókai ,*M a g y a r N á b o b*’-járól ezt írta: ,Jókai Magyar nábobja sajtáságos könyv, valóban jellemzőleg magyar, villámló fénypontokkal, mint kevés mű, mely a regényirodalomban fellángolt. E n e m z e t b e n t ű z v a n é s l á n g, mely elég lenne a félvilágot felgyujtani.’” (1861. jan. 1. 1. sz. 6.)

Az *Egy magyar nábob* külföldi sikerére vall az is, amit az egyik napilap híradása tartalmaz: „Lamarszki orosz nyelvtudós és tanár, az orosz irodalom egyik legkitünőbb tehetsége, több időt töltvén Magyarországon, nyelvünket annyira megszerette, hogy azt egészen sajátjává tette s több magyar műnek fordításához is kezdett. Ezek közt vannak: Szalay ,*Magyarország története*’ s Jókai ,*Egy magyar Nábobja*’.” (*Különfélek*. PN 1863. dec. 17. 288. sz. 2.)

A Hon cikkírója az *Egy magyar nábobot*, a *Kárpáthy Zoltánt* és *A régi jó táblabírákat* méltató Schmidt Juliánról említi, hogy „oly melegséggel szól felőlök, hogy azt egy olyan szigorú és alapos műtészttől hallani, — mint ő — nem kis dicséretére szolgálhat irodalmunknak”. (1871. nov. 22. Reggeli kiadás. 269. sz. 2.)

Az *Egy magyar nábob* iránti rajongás természetesen nem szűnt meg Jókai halálával. Ennek illusztrálására idézzük Lakatos Lászlót, aki Hevesi színpadi átdolgozását bírálva a következőket írja a regényről: „Kárpáthy János, a magyar urnak e minden időkre szóló megtestesülése, nem gróf és nem báró. A mi nagy Jókaink ebben is mennyire magyar. Esményképe a középnyemes volt . . . Egy indiai nagyurakkal is hatalomban és gazdagságban vetélkedő magyar középnyemes (a református vallás szabályai szerint engedte őt a protestáns Jókai Mór élni és meghalni) grófnak és hercegeknél is különb és ez annyira magyar és annyira igaz, mint ahogyan magyar mód igaz az *Egy magyar nábob*-ról szóló végletesen fantasztikus és romantikus regény. Gazdag ez a mű... A magyar Biedermeiertől a hazafiságra és demokráciára való politikai izgatásig mennyi van ebben a magyar remekműben, amely minden időkre szóló örökletes nemzeti kincsünk, fantasztikus gyönyörűség és egyben szociális és történelmi dokumentum is. Jókai legjobb esztendei.

ben teremtette meg a nábob alakjait, akik nem kisebb realitással élnek bennünk, mint a magyar történelemnek a valóságban is élt nagyjai.”
(*Egy magyar nábob* — Szinjátek öt felvonásban. Jókai Mór regényéből szinpadra írta Hevesi Sándor. — A Magyar Színház ujdonsága. Magyar Hirlap 1916. ápr. 2. 93. sz. 5.)

Vahot Imre és Jenevai László: Jókai Mór. A Nagy Világ Képekben. (Közhasznú házikönyv. A magyar nemzet anyagi, szellemi javára. Első folyam. Kiadja és szerkeszti: Vahot Imre.) Pest 1855. 427. hasáb.

100: Jókay Mór. Budapesti Viszhang 1856. máj. 8. 19. sz. 157.

Ferenczy Jakab—Danielik József: Jókai Mór. Magyar Irók. Életrajzgyűjtemény. Pest 1856. 230.

Dux, Adolf: Vorwort des Uebersetzers. Pest, im September 1856. Ein Ungarischer Nabob. Pest 1856. III—V. — Ua.: Bp. 1878. III—V.

Válkai Imre: Irodalmi és művészeti Daguerrotypek. Bécs 1858. 53.

Irodalom és művészet. VU 1858. szept. 5. 36. sz. 429.

Magyar Irók Arcképei és Életrajzai. Pest 1858. 36.

Emilia: Jókai Mór. Családi Kör (Hetilap a művelt magyar hölgyek számára.) 1860. okt. 21. 2. sz. 18.

Jókai Mór életrajza. Női Ismerettár. Anyák Hetilapja 1861. jún. 8. 10. sz. 80.

Arany János: Szegény gazdagok. Szépirodalmi Figyelő 1861. (L. Salamon Ferenc: Dramaturgiai dolgozatok. 2. k. Bp. 1907.) Arany János Összes Prózai Művei. Bp. Franklin é. n. 1015.

Gyulai Pál: Jókai legújabb regénye. Szépirodalmi Figyelő 1862. II. félév 20. sz. 316—17. Kritikai dolgozatainak kisebb gyűjteménye. Bp. 1927. 143.

Zilahy Károly: Magyar Koszorusok Albuma. Irói élet- és jellemrajzok. Pest 1863. 101, 107. Nővilág 1862. szept. 20. 26. sz. 405—08.

Jámbor Pál: A magyar irodalom története. 2. k. Pest 1864. 355.

Hajnik Károly: Országgyűlési Emlékkönyv. 1866.

Szombati László: A magyar regényirodalom vázlatos története. Tanuló Ifjúság Lapja 1870. Július havi melléklet. 1870. aug. 31. 11.

Jókai jellemzése 1866-ból. Kolozsvár 1894. jan. 5.

Apuleius (Baráth Ferenc): Nyugot-Europa és Hazánk. Pest 1871. 79—94. (Vö. VU 1874. dec. 3. 49. sz. 617.)

Napi Hírek. Kelet 1871. márc. 14. 60. sz. 241.

Schmidt Julián Jókairól. Hon 1871. nov. 22. Reggeli kiadás.

Ujdonságok. Magyar Ujság 1873. ápr. 22. 92. sz. 3.

Színházi Szemle. Figyelő 1873. ápr. 27. 17. sz. 203.

Fővárosi Hírek. Fővárosi Lapok 1873. ápr. 22. 92. sz. 399—400.

- Gyulai Pál: Ujabb magyar regényeink. BpSz 1873. I.
 Birálatok. 1861—1903. Bp. 1911. 102., 104.
- Vutkovich Sándor: Ásvai Jókai Mór. Magyar Írók Albuma. Élet- s jellemrajzok. Pozsony 1873. 289—91.
- Karl Braun—Wiesbaden: Tokaj und Jókai. Bilder aus Ungarn. Jókai Mór. Ein magyarischer Dichter. Berlin 1873. 178—91.
- Irodalom és Művészet. VU 1874. dec. 20. 51. sz. 823.
- Toldi Ferenc: A magyar költészet kézikönyve A mohácsi véstől a jelenkorig, vagyis az utóbbi másfél század kitünőbb költői élet-rajzokban és jellemző mutatóványokban feltüntetve — által. Második átdolgozott kiadás 5. k. Bp. 1876. Franklin 287—88.
- Tóth József: Jókai Mór felköszöntője. (Mondatott Debrecenben 1878. július 15-én a Tisza Kálmán tiszteletére rendezett disztrakomán.) Debreceni Ellenőr 1894. jan. 9. 7. sz. 3.
- Gáspár Imre: Jókai mint regényíró. Családi Kör 1878. okt. 13. 41. sz. 9.
- Antti Jalava: Mauri Jókai Unkarialinen Nabob. Romaani kirjoittanut Mauri Jókai. Unkarin kielestä suomensi Niilo E.Waino. Porvoossa. Werner Söderström. 1888. I—XIV.
- Finnsk Tidskrift. 1889. 26. 388—90. (L. Leffler Béla: Magyar írók svéd nyelven. It 1914. 68.)
- Chalupka Rezső: Jókai Mór a finn irodalomban. ItK 1892. 163—64. Jókai regényei. Irodalom. Debreceni Hirlap 1893. márc. 7. 56. sz. 3. — ápr. 12. 85. sz. 3. — szept. 18. 218. sz. 3.)
- Ernyei István: Jókai regényköltészete. Zala 1893. nov. 19. 47. sz. 1—3.
- Baksay Sándor: Jókai karácsonyja. VU 1893. dec. 31. 53. sz. 917.
- Maróthi János: Jókai Mór. Független Néplap 1894. jan. 5. 1. sz. 2.
- Sziklay János: Jókai pályája. Egyetértés 1894. jan. 6. 6. sz. 1.
- Milkó Izidor: Jókai és a Jókaiszmus PH. 1894. jan. 6. 6. sz. 23. Jókai élete. PH. 1894. jan. 6. 27.
- Jókai regényei napihírekben. BH 1894. jan. 6. 6. sz. 5—6.
- Dömötör Pál: Ünnepi óda Jókai jubileumára. (Vers) Jókai Magyar Nők Lapja 1894. jan. 7. 1. sz. 12—13.
- Szűts Miklós (beszéde). Jókai-jubileum Nagy-Kanizsán. Zala 1894. jan. 7. 2. sz. 2—4.
- Solyom Ferenc: Jancsi ur, Abellino et Comp. Aradi Közlöny 1894. jan. 13. 10. sz. 1—2. — Barsi Ellenőr 1894. jan. 21. 3. sz. 2—3. — Magyar Nők Lapja 1894. jan. 21. 4. sz. 38—39. 1. — Zala 1894. jan. 28. 8. sz. 5.
- Még egyszer az aranylakodalomról. Kolozsvár 1894. jan. 16. 12. sz. 2.
- Kovács Dezső: Jókai regényei a színpadon. Erdélyi Hiradó 1894. jan. 22. 18. sz. 2.
- Jánossy Béla emlékbeszéde. Arad Jókai-ünnepe. Aradi Közlöny 1894.

- jan. 25. 20. sz. 4. — Arad és Vidéke 1894. jan. 25. 20. sz. 1—3.
 Fekete Adél: Ki az én legkedvesebb íróm? *Jókai Magyar Nők Lapja*
 1894. márc. 4. 10. sz. 118—19.
 Beöthy Zsolt: Egy kis cikk újabb irodalmunk történetéből. *Képes*
Folyóirat 1894. 7.
 Bodnár Zsigmond: Nagy idők poétája. *Magyar Salon* 1894. január.
Jókai szám. 851. hasáb.
 Kossuth Ferenc: A nagy író. *Hazánk* 1894. máj. 8. 128.sz. 2.
 Névay László: *Jókai Mór Ötven éves írói jubileumára.* Bp. 1894. 30—31.
 Kováts Antal: *Jókai mint regényíró.* Kecskemét 1894. 12—13.
 Prém József: *Jókai Mór. Élet- és jellemrajz.* Pozsony—Budapest 1894.
 14—16.
 Kőrösi László: *Jókai Mór. Korrajzok.* Budapest 1894. 134.
 Zlinszky Aladár: *Ünnepi beszéd Jókai Mór ötven éves írói jubileumán.*
 Zombor 1894. 9—12.
 Halász Margit: *Nóalajok Jókai két regényében.* Zala. 1895. máj. 19.
 40. sz. 1—2.
 Horn, Ede: *Jókai.* Paris 1895. 13.
 Beöthy Zsolt: *Jókai Mór és a regény. A magyar irodalom története.* 2. k.
 Képes díszmunka két kötetben. Bp. 1896. 492.
 R. Nisbet Bain: Preface. *An Hungarian Nabob. A romance translated*
by R. Nisbet Bain. London. Jarold & Sons. 1898. 5—6. —
 New York. Doubleday, Page & Company. 1899. 5—6.
 Molnár Géza: *Maurice Jókai.* Bp. 1900. 16.
 Endrődi Sándor: *Századunk irodalma képekben Széchenyi föllépésétől*
a kiegyezésig. Bp. 1900. 360.
 Thury Zoltán: *Magyarország kincse. Könyves Kálmán Értesítője.*
 Szerk. Petrik Géza. Bp 1901. febr. 1. 13.
 Nógrádi László: *Jókai Mór élete és költészete.* Pozsony—Budapest 1902.
 35., 36., 44., 58.
 Breznay Imre: *Jókai regényalakjai.* Hevesvármegyei Hirlap 1902. dec. 24.
 154—155. sz. 4—6.
 Farkas Klára: *Jókai a nevelésről. Nemzeti Nőnevelés. (Kiadja az Erzsé-*
bet-nőiskola tanári testülete. Szerkeszti Sebestyénne Stetina Ilona.)
 1903. május. V. füzet. 231—39.
 [Jókai Mór] *Életrajza.* Arad és Vidéke 1904. máj. 6. 105. sz. 6—7.
Jókai élete. Alkotmány. 1904. máj. 6. 109. sz. 1.
 Károlyi Gyula: *Jókai főalakjai. Alkotmány* 1904. máj. 7. 110. sz.
 1—2.
 Kossuth Ferenc: *Jókai halálára. Egyetértés* 1904. máj. 8. 128. sz. 1.
 Mikszáth Kálmán: *Jókai halálára. VU* 1904. máj. 8. 19. sz. 318—19.
 — *Az én halottaim* 221—26.)

- Haller Zsigmond: Jókai az ügyvédekről. Máramaros, 1904. máj. 8. 19. sz. 3.
- Schöpflin Aladár: Jókai Mór. VU 1904. máj. 8. 19. sz. 319–23.
- Tóth József Lajos: *Epilógus*. Politikai Hetiszemle 1904. máj. 15. 20. sz. 9–10.
- Solymossy Sándor: Jókai irói egyénisége. Tanulók Lapja (Ifjusági hetilap. Felelős szerkesztő: Gaal Mózes) 1904. júl. 3. II. félév. 14. sz. 218.
- Mészáros Sándor: *A női ideál Jókai regényeiben*. Soproni Napló 1904. dec. 25. 105. sz. 5–8.
- Beöthy Zsolt: Jókai a magyar szellemi életben. Jókai Mór: Önmagáról. Bp. [1904]. Bevezetés 14.
- Lakatos József: Jókai Mór. A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló kisserbényi algimnázium értesítője az 1903–1904. tanévről. Eperjes 1904. 9.
- Papp Illés: Emlékezés Jókai Mór felett. Kassa 1904. 10.
- Szabó László: *Jókai élete és művei*. Bp. 1904. 153–56. 205, 360.
- Oskar von Krücken und Imre Parlagi: *Das Geiste Ungarn*. Biographisches Lexikon. Wien und Leipzig [190?] 571.
- Kapossy Lucián: Jókairól. Pápai Hírlap (Szerkesztő és laptulajdonos dr. Kőrös Endre) 1905. dec. 9. 2.
- Kunfi Zsigmond: *Jókai*. Huszadik Század 1905. 8., 20.
- Berta Ilona: *Emlékezés Jókairól*. Nemzeti Nőnevelés 1905. május 5. füzet 197–203.
- Garzó Béla: *Jókai regénytárgyai*. A kecskeméti áll. segélyezett evang. ref. főgimnázium értesítője az 1904–905-ik iskolai évről. Kecskemét 1905. 9.
- Beöthy Zsolt: *Jókai emlékezete*. Kisz. Társ. Évk. 40. k. 1905. 93–114. — Bp. 1906. — Beöthy Zsolt Munkái. Irodalmi tanulmányok. Bp. é. n. 215, 219.
- Mikszáth Kálmán: Jókai Mór 1825–1904. Bevezetés. Az új földesúr Magyar regényírók képes kiadása. 21. k. Bp. 1905. — Mikszáth. Kálmán: Irói arcképek. Bp. 1953. 79.
- Oláh Gábor: Jókai és Debrecen. ItK 1906. 275.
- Madarász Flóris: *Jókai Mór regényei*. Két előadás az egri katolikus főgimnázium 1905/6. tanévi ismeretterjesztő előadásainak sorozatából. Eger 1906. 28. (Vö. Philológiai Közl. 1907. 615.)
- Mikszáth Kálmán: *Jókai Mór élete és kora*. Mikszáth Krk 18. k. 195–202., 298–308. — 19. k. 45.)
- Gerő Ernő: *A dicsőség útján*. Jókai Album. Képek, adatok, okmányok

- Jókai Mór életéből. [Bp. 1909.] 69.
- Szinnyei Ferenc: Novellairódmunk Jósikáig. ItK 1911. 25.
- Várdai Béla: Arany János prózai hagyatékához. 2. k. Birálat Jókairól. EPhK 1911. 35. k. 789.
- Ferenczy Zoltán: A magyar irodalom története. Bp. 1913.
- Leffler Béla: Magyar írók svéd nyelven. It 1914. 68.
- Elek Oszkár: Költőink képzelete és a népmesék. It 1915. 313.
- án.: Egy magyar nábob. Színház Zene Ujság 1916. ápr. 2. 93. sz. 17.
- [a. z.]: Kárpáthy Zoltán. Hírek Est 1916. dec. 16. 250. sz. 5.
- Sz. Gy.: Kárpáthy Zoltán. PN 1916. dec. 16. 347. sz. 11.
- P-r.: Kárpáthy Zoltán. Alkotmány 1916. dec. 16. 349. sz. 2-4.
- Folyóiratok Szemléje. It 1916. 301., 325., 326., 330., 338.
- Szigetvári Iván: Fáy András Bélteky Háza. It 1919. 46.
- Zsigmond Ferenc: Jókai Mór uralomrajutása regényirodalmunkban.* It 1921. 35.
- Zsigmond Ferenc: Jókai regényhősei.* BpSz. 1922. 547. sz. 67.
- Dóczy Jenő: Egy nap Arany János életéből. Interieur az ötvenes évekből. Bp. 1922. 76-77.
- Császár Elemér: A magyar regény története. Bp. 1922. 183-86.
- Alszeghy Zsolt: A XIX. század magyar irodalma. Bp. 1923.
- Jablonkay Gábor S. J.: Jókai világnézete katolikus szempontból. Magyar Kultúra 1924. 338.
- Jablonkay Gábor S. J.: Jókai tendenciája. Magyar Kultúra. 1924. 397.
- Zsigmond Ferenc: Jókai Mór élete és művei.* Bp. 1924. 5., 12., 19., 37-39.
- Zsigmond Ferenc: Jókai.* Bp. 1924. 136-51.
- Gábor Gyula dr. a pesti hitközség főtitkára: Jókai és a zsidók. Egyenlőség 1925. jan. 24. 10-11. (vö. It 209.)
- Jókai a Nemzeti Színházban. Színház és Zene. PH 1925. febr. 1. 26. sz. 13.
- [d]: Jókai a Nemzeti Színházban. Nemzeti Ujság 1925. febr. 1. 26. sz. 21.
- K. G.: A leányideál Jókai költészetében. Erő. 1925. február. VI. sz. 149.
- Tábori Kornél: Jókai világsikerei. Tolnai Világlapja 1925. febr. 11. 16-18.
- Szabó Aladár: Jókai reformátussága. Kálvinista Szemle 1925. febr. 14. 7. sz. 55-56.
- Szeredai-Gruber Károly: Jókai Mór és Pozsony. Híradó (Pozsony) 1925. febr. 15. 37. sz. 3.
- Alapy Gyula: Pozsony Jókai műveiben. Híradó (Pozsony) 1925. febr. 15. 37. sz. 3-4.
- Szilágyi M. Dózsa: Jókai művészete. Vasárnap (Arad) 1925. febr. 15. 4. sz. 68-71.
- Kovács Dezső: A mesemondó. Ellenzék (Kolozsvár) 1925. febr. 16. 37. sz. 12.

- Putnoki Béla (beszéde): Miskolci Napló. 1925. febr. 18. 39. sz. 2–3.
- Alexander Bernát: *Jókai Mór*. Nagy emberek. Bp. 1938. 238. — Pester Lloyd 1925. febr. 18. (ford. Benedek Marcell)
- Jókai művészete*. Vajdasági Kultura 1925. febr. 28. 1. sz. 1–4.
- Csüry Bálint: A mi Jókaink. Magyar Nép (Kolozsvár) 1925. febr. 28. 9. sz. 1–2.
- Victor Cornea: Centenarul Jókai. România (Organ al Partidului Național Român) 1925. febr. 28. 411. sz. 2.
- Balázs Á.: *Jókai*. Erdélyi Irodalmi Szemle 1925. március. III. sz. 97–99.
- Borbély István: *Egy magyar Nábob*. Erdélyi Irodalmi Szemle 1925. március. III. sz. 100–103.
- Király Pál: *Jókai Mór külső élete*. Magyar Nép (Kolozsvár) 1925. márc. 15. 11. sz. 9–10.
- S. J.: Még két Jókai emlékezés a román sajtóban. Ellenzék (Kolozsvár) 1925. márc. 16. 61. sz. 12.
- Moesz Gusztáv: *Jókai növényismerete*. Természettudományi Közlöny 1925. márc. 817. füzet 116.
- Solymossy Sándor: A nemzetnevelő Jókai. Néptanítók Lapja 1925. ápr. 6. 13–14. sz. 8.
- Buday Dezső: *Jókai lelke*. Ny 1925. 5–6. sz. 333. skk.
- Tolnai Vilmos: *Jókai és a magyar nyelv*. MNy 1925. 91–92.
- Négyesy László: *Jókai költői és nemzeti értéke*. AkadÉrt. 1925. 116–17.
- Tormay Cécile: *Jókai*. Napkelet 1925. II. 119.
- Kőrös Endre: *Jókai nemzeti jelentősége*. Ünnepi beszéd a százados évfordulón. Pápa 1925. 12.
- Bognár Cecil: *Jókai lélekrajz*. Komárom 1925. 16.
- Loisch János: *Jókai Mór*. A bp-i ág. hitv. evang. főgimn. értesítője az 1924–25. iskolai évről. Bp. 1925. 6–10.
- Kristóf György: *Jókai élete és kora*. Kolozsvár 1925. 76.
- Hajdu Lukács: *Jókai és a magyar történelem*. (Előadása a Jókai Egyesületben) Komárom 1925. 21–22.
- Gál János: *Jókai élete és írói jelleme*. Berlin 1925.
- Nagy Sándor: *Jókai*. Brassó 1925. 14–59.
- Mínay Lajos: *Jókai élete 1825–1904*. Mezőtúr 1925. 11., 32.
- Sziklay János: *Jókai Mór élete*. *Jókai 1825–1925*. Emlékkönyv születésének századik évfordulójára. Szerkesztette: Kőrösi Henrik. Bp. 1925. 10., 13.
- Zsigmond Ferenc: *Jókai humora*. uo. 32.
- Révay Mór János: *Jókai hatásának titka*. Uo. 45.
- Tábori Kornél: *Jókai utja külföldön*. Uo. 50–51.
- Havas István: *Jókai*. Prolóógus századik születése napjára. Uo. 54.

- Kőrösi Henrik: Jókai pályája. Uo. 57.
- Novák Sándor: Beszéd a Jókai-ünnepélyen. Marton János: A sárospataki ref. főiskola Jókai-ünnepélyének beszédei. Sárospatak 1925. 11.
- Csergő Tamás: Jókai emlékbeszéd. Szászrégen 1925. 7.
- Erdélyi Pál: Jókai. Komárom 1925. 6. — Jókai Emlékkönyv (szerk. Alapy Gyula és Fülöp Viktor) Komárom 1925. 28.
- Sziklay Ferenc: Jókai a nemzet-pedagógus. Jókai Emlékkönyv Uo. 130.
- Szabó László: Az igazi Jókai. Az Est Hármaskönyve. Bp. 1925. 215.
- Laczkó Géza: Jókai és a kritika. Uo. 246.
- Hevesi Sándor: Jókai a színpadon. Uo. 251.
- Ferenczy Zoltán: Jókai. Emlékkönyv Dr. gróf Klebelsberg Kunó negyedszázados kultúrpolitikai működésének emlékére születésének ötvenedik évfordulóján, Bp. 1925. 631—37.
- Jablonkay Gábor S. J.: Jókai és a magyar lélek. Magyar Kultura 1926. 131.
- Jablonkay Gábor S. J.: Jókai és a történelmi érzék. Magyar Kultura 1926. 490.
- Divald Kornél: Jókai lelke. Bp. 1926. 5—6.
- Ványi Ferenc: Magyar Irodalmi Lexikon. Bp. 1926. 236.
- Kristóf György: Jókai lelke. Három jellemzés. Kolozsvár 1926.
- Bernfeld Magdolna: A némettség Jókai megvilágításában. Bp. 1927. 16.
- Siklóssy László: *Wesselényi Miklós fehér szerelme*. BH 1928. ápr. 8. — ápr. 21. 91. sz.
- Bánhegyi Jób: A magyar irodalom története. 2. k. Kisfaludy Károlytól napjainkig. Bp. 1930. 156—57.
- Tolnai Vilmos: *Jókai Magyar nábobjához*. It 1930. 252.
- Szinnyei Ferenc: *Elbeszélőink egymásrahatása a Bach-korszakban*. ItK 1932. 2.
- Szerb Antal: Magyar Irodalomtörténet. 2. k. Kolozsvár 1934. 44—45. Bp. 1935. 339.
- Pintér Jenő Magyar Irodalomtörténete. 7. k. Bp. 1934. 316—18.
- Szini Gyula: Egy élet regénye. Bp. 1934. 130.
- Farkas Gyula: A magyar irodalom története. Bp. 1934. 232.
- Kovalovszky Miklós: Az irodalmi névadás. MNy 1934. 283—84. — 1935. 34—35.
- Dr. Fil. i Dr. Praw Jerzy Pogonowski: *Maurycy Jókai w Polsce*. Warszawa 1935. 7.
- Fábián István: *Az adoma szerepe és világnézete Jókai műveiben*. Debreceni Szemle 1936. 18.
- Nagy Sándor: *A hirlap hatása Jókai társadalmi regényeinek anyagára*. It 1937. 147.

- Medvei Emma Margit: Budapest a magyar szépirodalomban különös tekintettel az 1830-as és 40-es évekre. Bp. 1937. 32–33.
- Lengyel Dénes: *Jókai regényeinek romantikája*. It 1938. 162–65.
- Hankiss János: A nagy magyar mesemondó. Bp. 1938. 11–12.
- Szinnyei Ferenc: *Novella- és regényirodalmunk a Bach-korszakban*. 1. k. Bp. 1939. 338–46.
- Révész György: A zsidó Jókai regényeiben. Nyíregyháza 1940. 8–9., 38. Különlenyomat a Magyar Zsidó Szemle dr. Kiss Arnold emlékkönyvéből.
- Szinnyei Ferenc: Vas Gereben. ItK 1941. 7–8.
- Dezső Gyula: A református Jókai. Kecskemét 1941. 6, 12.
- Sőtér István: *Jókai Mór*. Bp. [1941]. 57–110. — Vö. F.: Sőtér István: Jókai Mór. It 1943. 133. — Gálos Rezső: ua. ItK 1942. 209–11. — Rezek S. Roman: ua. Pannonhalmi Szemle 1942. 392. — —df.—: A „Jókai-revizió” legújabb terméke. BpSz 1942. 262. k. 190.
- Féja Géza: A felvilágosodástól a sötétedésig. A magyar irodalom története 1772-től 1867-ig. Bp. 1942. 232.
- Fábián István: Az adoma irodalmunkban. Bp. 1943. Magyarságtudomány 1943. 1. füzet 124–25.
- György Lajos: *A magyar nábob*. Erdélyi Tudományos Füzetek 120. sz. Kolozsvár 1943. — vö. — id. Dr. György Lajos: A magyar nábob. Pannonhalmi Szemle 1943. 135.
- Török Pál: Jókai-regény mint történeti forrás. Protestáns Szemle 1943. 204.
- Voinovich Géza: Jókai Mór. Irók és Költők. Bp. 1943. 32–33.
- Kozocsa Sándor: Kis magyar irodalomtörténet. Bp. 1944. 140.
- Benedek Marcell: Délsziget, avagy a magyar irodalom története. Második bővített kiadás. Bp. 1948. 173.
- Nagy Miklós: Vezérfonal városi előadók számára Jókai Mór c. előadás-hoz. Bp. 1950. 1952. 5.
- Nagy Miklós: Bevezetés. Jókai Mór: Fekete gyémántok. Bp. 1952. 36.
- Szalatnai Rezső: Száz évvel ezelőtt jelent meg az „Egy magyar nábob”. Béke és Szabadság 1953. okt. 7. 41. sz. 17.
- Sőtér István: Két esztendő irodalomtörténeti munkássága a Petőfitől Adyig korszak területén. It 1953. 273.
- Bárdos László: Mit olvassunk Jókaitól? Komárommegyei Dolgozók Lapja 1954. ápr. 17.
- Nagy Miklós: Jókai Mór (1825–1904). Irodalmi Ujság 1954. ápr. 24. 3.
- Zsolnay László: Jókai útja Komáromtól 1848 felé. Komárommegyei Dolgozók Lapja 1954. ápr. 28.
- (s. j.): Jókai Mór. Az Ut 1954. máj. 2–8. 4.
- Hegedüs Géza: Jókai és a színház. Béke és Szabadság 1954. máj. 4. 6.
- Illés Endre: A világhír. Béke és Szabadság 1954. máj. 4. 14–15.

- Sőtér István: Jókai Mór (1825–1904). Szabad Nép 1954. máj. 25. 2–3.
- Hegedüs Géza: Hogyan ajánlja a könyvtáros Jókai műveit? A Könyvtáros (A Népművelési Minisztérium lapja. Főszerkesztő: Katona Jenő) 1954. január. 16.
- Hegedüs Géza: A halhatatlan Jókai. Természet és társadalom 1954. április. 196.
- Sőtér István. Jókai útja. Csillag 1954. dec. 1955. jan. febr. *Romantika és realizmus*. Bp. 1955. 397–411.
- Barta János: Jókai. (Megemlékezés halálának ötvenedik évfordulójáról.) Építünk 1954 nyarán. 3.
- Szebényi Géza: Jókai és a Fekete gyémántok néhány problémája. It 1954. 26.
- Katona Piroska: Jókai Mór. Kecskemét 1954. 12.
- Nagy Miklós: Két százéves Jókai-regény. (Az „Egy magyar nábob” és a „Kárpáthy Zoltán”). I. OK 1955. 65–89.
- Nagy Miklós: Az újabb Jókai-kutatások problémái. It 1955. 491.
- Lengyel Dénes: Jókai Mór. Nagy Magyar Költők. 2. k. Segédkönyv az általános iskolában tanító magyar szakos nevelők számára. Bp. 1955. 146–48.
- Sőtér István: Jókai és a Rab Ráby. It 1956. 1–39.
- Szücs Jenő: Utószó. Jókai Mór: Egy magyar nábob. Bp. 1956. 495–97.
- Szücs Jenő: Utószó. Jókai Mór: Kárpáthy Zoltán. Bp. 1956. 461–63.
- Kiss Ferenc: Az új földesúr. It 1958. 60.
- Czine Mihály: A novellista Móricz Zsigmond első lépései. ItK 1957. 299.
- Weber Antal: A magyar regény kezdetei. (Fejezetek a regény történetéből). Bp. 1959. 92., 107., 108.
- Szekeres László: Utószó. Jókai Mór: Kárpáthy Zoltán. 2. k. Bp. 1960. 289–95.
- Hegedüs Géza: Utószó. Jókai Mór: Egy magyar nábob. 2. k. 1960. 295–300.
- Miklós Róbert: Jókai Mór. (Megj. A Kultúra Világa 5. k. Bp. 1960. 408–409.)
- Klaniczay Tibor, Szauder József, Szabolcsi Miklós: Kis Magyar Irodalomtörténet. Bp. 1961. 228.

A REGÉNY SZÉPIRODALMI HATÁSA

Szinnyei Ferenc részletesen felsorolja, hogy a Bach-korszakban rendkívül népszerű Jókai főleg stílusával és tárgyválasztásával milyen mértékben hatott a korabeli írókra. (*Elbeszélőink egymásrahatása a Bach-korszakban*. ItK 1932. 1–11.)

Ugyancsak Szinnyei Ferenc írja többször idézett munkájában: „Vadnai Károly *Művész család* c. párizsi elbeszélését Jókai *Egy magyar nábobjának* Mainville-né epizódja sugallta. Itt is éppen úgy intrikál a nagy primadonna tehetséges vetélytársa, Cesarine ellen, mint ott Catalani, Ney Ferenc *Matild és Olga* c. regényében a 'fiatal csillagászok klubja' (a léha fiatal mágnások köre) a *Nábob* 'ifjú óriások klubjának' utánczata. Szegfi Mór *A szlv rejtélyei* c. novellájában is felbukkan Jókai párizsi, haszontalan és nővadász fiatal mágnásai. Ugyancsak az *ő Kis bajok nagy gondok* c. regényében Pankotay Fricivel élén egy duhaj kompánia szerepel, mely Csollán Bertiere emlékeztet. Komáromy Ferenc Kantafalvy Eugén bárója (*A pályakezdeők*) halvány Abellino-utánczat . . . A *Nábob* és *Kárpáthy Zoltán* indította bizonyára Vas Gerebent a század első felének részletes rajzára (*A régi jó idők, Nagy idők, nagy emberek, A nemzet napszamosai, Egy alispán*). Császár Elemér szerint 'tárgykörüknek és szellemüknek rokonsága Jókai politikai regényeivel az első percre feltűnik'. (*A magyar regény története*. Bp. 1922. 237.) Ugyanezt állapíthatjuk meg Abonyi Lajos *Az egyetem pallosa* c. regényéről. *A régi jó idők* Szántay-ja Szentirmay gr. alakjára emlékeztet." (I. m. I. k. 443–44.)

Jókai hatásáról szólva természetesen csak vázlatos képet nyújthatunk, s csak a legszembetűnőbb — egyébként a Jókai-irodalom által már feldolgozott — jelenségekre figyelhetünk fel. Szinnyei Ferenc szerint ugyanis csak a Bach-korszakban több száz regényen és elbeszélésen mutatható ki a nagy regényíró közvetlen hatása, s a nyolc „leghívebb tanítványának” 152 művén kívül nem kevesebb, mint 62 ismeretlen íróra hatott Jókai, sőt — pótlólag, a jegyzetei között — azt is megjegyzi, hogy „A névteleneknek és az egészen jelentéktelen íróknak még 47 novellájában van J.-hatás”. (I. m. I. k. 454.)

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Az *Egy magyar nábob* című regényt lényegében az első kiadás alapján rendeztük sajtó alá, jóllehet bizonyos mértékig eltértünk ettől a szövegtől részint a K, részint a második kiadás javára. Nem kétséges ugyanis, hogy a K hívebben megőrizte Jókai nyelvhasználatát, mint a nyomtatott szövegek. A variáns-táblázat szemléletesen mutatja, hogy az író által használt *köztük, maguk, rajtuk* stb. szóformákat a PN és a kötetkiadások gyakran megváltoztatták (*köztök, magok, rajtok*).

1858-ban, a második kiadáshoz írt Végszóban megjegyzi Jókai: „Némi anakronizmusokat hallék megjegyeztetni, miknek megrovását köszönettel fogadva, iparkodtam e második kiadásban kiigazítani.” Ennek megfelelően — nagyon természetesen — az első és a második kiadás közti — egyébként nagyon csekély — tartalmi jellegű, Jókaitól származott változtatásokat is figyelembe vettük.

A JKK szövegét a nyelvhasználati jelenségek gondos megőrzésével, korszerűsített helyesírással közöljük. (Vö. JKK I. k. 298–318.) Egyenként, előfordulási sorrendben tüntetjük fel a K, PN, az 1853. 1858. 1868. kiadás és az NK helyesírási, nyelvhasználati és tartalmi eltéréseit.

Az alapszövegben rövid o-val szerepelnek a következő szavak: *élvezetsovár, hánykodtak, hánykodó, megrovásait, millio, oh, ohajt, ohajtás, ovatos, porázon, sohaj, sohajtozni, sovár, sovárgott, teketoria, ujolog, utofájdalmait.* (De: *örrolni, böldogitni, sajtós.*)

Az alapszövegben rövid ö-vel szerepelnek a következő szavak: *delnöktől, előőrsöket, felgyürközve, férközve, közölük, levetközni, lön, mezőről, örzött.* (De: *földre, fővegét, jőjön, jón.*)

Ezeket mindig a mai helyesírásnak megfelelő ékezőssel írtuk.

Az alapszövegben a regény szereplőinek a neve gyakran következtelenül, több formában fordul elő. Természetesen e már-már sajtóhiba vagy elírászámba menő különbözőségeket a JKK-ban egységsítettük: *Abellino* (Abellinó), *Chataquéla* (Chataquela, Chataguéla, Chatakuéla, Chatakvéla, Khatakvéla), *Fanny* (Fany, Fáni, Fány), *Fennimor* (Fenimore, Fennimore), *George* (Georges), *Kárpáthy* (Karpathy, Karpathi, Karpáthy), *Kecskerey* (Kecskerei), *Kereszthyné* (Kereszthiné,

Keresztyné), *Kiss Mihály* (Kis Mihály), *Kis Mihály* (Kiss Mihály), *Málnay* (Málnai).

A K tanúsága szerint Jókai kétféleképpen írta hősnője nevét: míg kislánynak számított Fáninak titulálta (az anyja még később is), és csak felserdülése után emlegette Fannyként. A K-ban Kis Mihály neve is két alakban szerepel. A nemesi cím elnyerése után követhetően Kiss Mihály-t használ. A JKK a K szándékának megfelelően — az NK egységesítése ellenére — e neveket kétféle formában írja.

A földrajzneveket általában a ma használt alakjukban szerepeltetjük: Nagy-Kunság, Püspök-Ladány, Tisza-Füred, vaskapu, Italia, Paris, Páris stb. helyett a JKK-ban Nagykunság-ot, Püspökladány-t, Tiszafüred-et, Vaskapu-t, Itáliá-t, Párizs-t stb. írunk.

Nem jelöltük külön variánsként, de modern formában írtuk a K-ban gyakran szereplő illy, olly, melly, milly, akármelly, akármellyik, bármellyik, némelly, valamelly szavakat. Az alapszövegben előforduló ép, épen, valamint a -kép, -képen végződésű szavakat sem soroltuk fel a szövegváltozatok között, bár a mai helyesírásnak megfelelően hosszú -p-vel írtuk. Pl.: csemegeképpen, tulajdonképpen, voltaképpen.

Nem szerepelnek a felsorolásban a következő gyakori variánsok sem: boszant, boszankodni, boszu, boszus, boszuság, kocsmáros (NK: korcsmáros) lélekzet, mingyárt, rossz, vajjon, valjon, valyon, vallyon szóformák.

Ugyancsak modernizáltuk a K-ban és az első kiadásokban a következő alakban előforduló idegen szavakat, tulajdon- és földrajzi neveket: *abstract*, *absurdum*, *academia*, *Adonisok*, *affair*, *affectatio*, *afghan*, *agio*, *accentus*, *actió*, *accord*, *acrobatai*, *acták*, *akademia*, *alarmirozott*, *alligatorok*, *Almanach*, *amalganisált*, *amarant*, *amaranth*, *cantus praezes*, *capacitál*, *capitál*, *anachronismus*, *anecdót*, *anekdóta*, *a oreilles de*, *apanage*, *appetitorium*, *apetitus*, *april*, *apropós*, *archivum*, *aristocrazia*, *aristocrata*, *Argus*, *arrogans*, *asceta*, *assessor*, *asztrakán*, *athletai*, *attitüdeökkel*, *augustus*, *austráliai*, *bagatelle*, *balanciroz*, *balcon*, *ballett*, *bandérium*, *bankbillét*, *banquettek*, *baranque*, *barbar*, *barbarismus*, *batardok*, *batteria*, *becolonisált*, *betyárseminárium*, *biliárd*, *bizar*, *blasírt*, *blazírt*, *blouse*, *boudoir*, *boulevard*, *boutique*, *bravo*, *bravour*, *brüsseli*, *bureau*, *calicotsaison*, *candidált*, *canon*, *cantiléna*, *cantus praezes*, *capacitál*, *capitális*, *caramból*, *carricatur*, *caryatida*, *cashmir*, *casmir*, *Casinó*, *castorkealap*, *categoria*, *chanson*, *chaosz*, *charakter*, *chatechismus*, *chemiai*, *cherubim*, *chere niece*, *chere voisine*, *chère voisine*, *chevaliér*, *chimaera*, *China*, *china*, *cicisbéo*, *circuláré*, *circus*, *civilisatio*, *civilisatió*, *civilisált*, *civis*, *cizellirozott*, *classicitás*, *cliens*, *club*, *clubb*, *codex*, *codicillus*, *collegium*, *collégium*, *colonia*, *comicus*, *comitiva*, *comoedia*, *compania*, *compánia*, *compareál*, *compromittál*, *conferentia*, *confidens*, *confusio*, *Conrad*, *conservativ*, *conservativismusa*, *continens*, *contra*, *convictus*, *coryphaeus*, *corynthis*, *costume*, *coulissa*, *coupé*, *couplet*, *craleolog*,

cravatli, creatura, crème du crème, Creml, criminalis, critica, cursus, dahlia, Danae, Danae, debandíroz, debutíroz, Decamerone, declámál, declamatio, declamatió, decretum, dedícál, dehonestál, delicia, demonstratió, detestabel, detestabile, Dhavalgiri, diadem, dictál, dictió, diplomatai, director, directorium, discretio, discretió, discursus, distantia, divatlyon, doctor, dominium, dynasta, dythiramb, Egyptom, eleusi, elegans, elite, elixir, emancipatio, emblema, emigrans, emphaticus, entreacte, en carriere, epitaphium, episod, Eris, etablíroz, etiquette, Europa, exaltál, exaltatió, excellentia, exceptiva, exoticus, expeditio, explosio, famos, Farao, fetish, filister, financz, fioritura, fiscalis, fiscális, foliánt, founnirózás, frater, fresco; fris, galleria, Galliczia, galvanismus, garde dame, gendsarmerie, genealogia, generus, genialis, geníális, geníroz, geníroz, genius, gentlemen, geranium, glacée, góth, grassál, grátia, gratulatió, grimace, gygás, gypsz, harmonicus, Heloiset, herczegprimás, héros, hypocrita, historia, honorarium, hortensia, hôtél, humoristicus, hurrah, ideal, idealis, idyll, idioma, illuminatió, illustrál, illustratió, illusió, impertinentia, indigestió, indignatio, indescret, indolentia, injuria, inquisitió, institutió, instructió, instructor, insultatió, insurrectio, interjectió, intermezzo, interventio, intriqua, inventarium, iris, Isle de Jeruzsalem, jargon, jazmin, jovialis, joujou, juratus, kaktus, kanikula, kantus, Kaspi, kathedra, kuglioff, kurator, labyrinth, lazur, legalis, legatus, legio, legsolidabb, lethargia, liberalis, liberiás, libretto, lyceumi, lyon, lyonne, literatura, litteratura, livrèes, locomotiv, lorgnett, Lóth, machée, maecendás, magneticus, magnetismus, majoratus, majorescò, malitia, malheur, marabut, Marocco, marquis, martius, massiv, matinée, matronalis, megfounniróz, melaleuka, melancholicus, melodia, Mephistó, missionarius, moir, monografia, monolog, montur, moral, moralis, moringol, morosus, mumia, munitio, muzeum, mysterium, mysticus, mythologia, mythosz, naly, Napoleon, nargyla, Nero, nilusi, nimbus, Ninon de L'Enclos, Noe, non sens, notárius, nuance, nymbus, nympfa, Óbi, Oceánia, octáv, oncli, oppositio, ordalia, organismus, organum, orthodox, ottoman, ozmanografia, palatinus, Palaestina, papier, paragraphus, párisi, partie, partitura, parvenu, pasquill, patentírozott, pathosz, pátriárchák, patriarchalis, patronus, pavillon, pedans, pénzsouverain, peremptorius, perpetuom mobile, perse, persvadeál, pianissimo, piquant, piquetasztal, plafond, plagium, poeta, poezis, polemia, politzia, politicus, polus, porcellán, potentat, positió, positiv, positura, practicus, praedíctum, praedestinatió, praeservativa, prédikáció, primadina, procedura, producál, productio, profanus, professor, prolog, prosopopoea, protectori, protégée, protocolláltat, provinciát, prude, pseudo, Psyche, psychológia, publicum, purismus, pyramid, pyramis, qualificatio, rabiatus, ratificáltat, regalisok, rector, renommé, renommée, repertoire, republicanus, reputatió, respectus, restauratio, restauratió, resultatum, revangeot, rhum, rigorosum, ritualé, rococó, romancz, romanticus, rostopsin, roulad, saison, salamander, salon, salonnjargon, salvé, sangvinicus, saracén, sarcasticus, sardonicus, satellite, satisfactió,

satyricus, scandal, scandalum, scrupulus, seepelchasse, seladon, seminarium, sensatió, sensitif, separatismus, shach, shawl, september, silvorum, sine-cura, soló, status, statutum, stereotip, studium, superintendentia, supplikáns, suprematia, syllogismus, symbolum, symphonia, symphatia, symptoma, syrén, systema, Szamum, szilvorum, tableaux, tactus, thea, terrace, theatrum, thibet, toilett, togátus, toledo, toaszt, tragoedia, tragicomoedia, travesztatió, triarius, trivialis, tropicus, troubadour, tuczat, tuczet, tunica, tus, turquois, usus, variatió, versio, viez, Viktor, visio, volant, yankee.

Lap: Sor:

- 5 cím Egy különöc 1822-ből (PN: Két különöcz 1822-ből 1853:
Két különöcz 1822-ből)
1 fergeteges idő (1858; 1868; NK: fürgeteges idő)
4 gólya szánt, kácsa költ (PN: gólya, kácsa költ)
5 Medardus (NK: Medárdus)
7 ki e parciális (PN: ki a partiális)
12 csárdának lévén (1858: csárdának lévén)
15 mert amíg azt (NK: mert míg azt)
16 kellett addig valaminek (NK: kellett valaminek)
17 Kivált ily kedves (NK: Kivált ilyen kedves)
20 kétfelül (1858; 1868; NK: kétfelől)
fenékgig áztatva (PN: fenékgig áztatva; 1858; 1868; NK: fenékgig
áztatva)
6 : 1 restelli a szájából (PN; 1853; 1858; 1868: resteli a szájából)
6 mennydörgő ménká! (1858; 1868: mennydörgő mennykő!
NK: mennydörgős mennykő!)
10 felesége-e vagy szolgálója (NK: feleség-e vagy szolgáló)
11 úlsó végire (1858; 1868: utolsó végire)
13 most meg (NK: most még)
15 kiteríteni (NK: kiteríteni)
20 az izzadságot (NK: az izzadtságot)
22 monda (NK: mondá)
23 – Nem ér az (NK: – Nem ér ez)
29 pedig aztán (NK: pedig)
30 magokat (NK: magukat)
31 nekifanyalodnak (1858; 1868: neki fanyarodnak)
7 : 2 ostopattogás (NK: ostopattanás)
15 elsetétült (1858; 1868; NK: elsötétült)
22 elmélkedik (NK: elmélkedék)
29 e söppedéknek (NK: e süppedéknek)
30 eljönnek (1858; 1868; NK: jönnek)

Lap: Sor:

- 7 : 32 laposok (NK: láposok)
8 : 4 s egy szekeret (NK: és egy szekeret)
6 talál (1858; 1868; NK: találna)
11 sárga zsinórral (K; PN; 1853; 1858; 1868: sárga zsinórra
— sh. — elírás, —)
13 két pisztoly. Övig (K: két pisztoly. <nyak> Övig)
14 azon alól (NK: azon alul)
17 jó mokány (K: jó <alföldi ló> mokány)
18 serénye (NK: sörénye)
a gyeplőt (1858; 1868; NK: a gyeplőt)
19 kocsis kezeli. (K: kocsis <fog> kezeli.)
Alszik a jó (PN: Al-zik a jó — sh. —)
21 gyeplőt (NK: gyeplőt)
24 hátulsó ülés nem látszik elfoglalva lenni, (K: hátulsó ülés
<nincs> nem látszik elfoglalva lenni)
ülésbe helyezkedék (K: ülésbe<n látszik> helyezkedék)
25 külsejű férfiú (K: külsejű férfiú)
28 azokból nem látszik (K: azokb{an}ól nem látszik)
azonfelül jócskán (PN; 1853; 1858; 1868; NK: azonfelül
jócskán)
29 lóg-lóg (K; PN; 1853; 1858; 1868: ligg-lógg)
30 csak néha-néha hőköl (K: csak <ollykor> néha néha hőköl)
9 : 2 azt lehet gyanítani (K: azt lehet<e> gyanítani)
4 engedi hinni, hogy (K: engedi {gyanítani} hinni hogy)
5 a rosszabb (K: <...> a rosszabb)
6 végre csakugyan (K: végre <ezek> csak ugyan)
küszködés után (K; 1853; 1858; 1868; NK: küzködés után)
9 látszott érzeni (PN: látszott érteni)
10 egy nagyot, azután (K: egy nagyo<bb>t, azután)
13 impertinens éjjeli bögöly (K; PN; 1853: impertinens bögöly)
15 Miután ezt a (K: Miután e<s>zt a)
16 vesette figyelmét (1858: vette figyelmét)
s éppen (K: s <jó> épen)
18 felemelé (NK: főlemelé)
annak orcáján (PN: annak arczáján)
21 Őt televér (K: <Hat> Őt televér PN; 1853; 1858; 1868;
NK: Őt telivér)
23 csengettyű (K; PN; 1853; 1858; 1868; NK: csengettyű)
lóg, hogy (K; PN; 1853; 1858; 1868: lógg, hogy)
29 ki van ottan? (K; PN; 1853: ki ül ottan?)
31 fejébe nagy (K: fejébe <va> nagy)

Lap: Sor:

- 10 : 1 tán *döntő* nagy (K; PN; 1853: tán *szokatlan* nagy)
3 mintha önmagán (1858; 1868; NK: mintha önmagában)
4 bámulna el (NK: bamulna el – sh. –)
5 színtelen tekintetével (K: színtelen <nemes> tekintetével)
de melyek mind (K: de melyek<et> mind)
6 e durva (1868; NK: a durva)
7 visszataszító hatást (PN; 1853; 1858; 1868: visszautasító hatást)
10 elsímítja a dúlt körvonalakat, oly (K: elsímítja <vonásait> a dúlt körvonalakat olly)
11 föl ez arc (NK: föl az arcz)
arc, hogy az (K: arcz <olly . . . atyai> hogy az)
még feltűnőbbé teszi (K: még <szokatlanabbá> feltűnőbbé teszi)
12 azon *különös* körülmény (K: azon *szokatlan* körülmény)
14 komoly, sőt (K: komoly <arczáról>, sőt)
15 következtetni, miszerint (K: következtetni <me h> miszerint)
17 *Az agg férfi fázik.* (K; NK: *Az agg férfi fázik.*)
18 testét melegen tartani (K: testé<nek>t melege<t> n <kölcsönöz> tartani)
21 ember sietett (K: ember <hamarább megy> sietett)
24 eszme, vágy, gondolat (NK: eszme, vagy, gondolat)
25 gondolat felébreszti (K; NK: gondolat fölébreszti)
27 hogy egész éjjel (K: hogy <hirtelen az eszébe jutott> egész éjjel)
28 Törökszakad (K: Törökszakad< . . . >)
29 az különben (K: az < . . . > különben)
32 megvereti hajdúival (NK: megvereti a hajdúival)
nemesember, az egész (PN: nemes, az egész)
11 : 1 fellármázta embereit (NK: fellármázta az embereit)
5 egyúttal azon három (K: egyúttal <testőr aga a ráru> azon három)
6 vitetnek elől (NK: vitetnek elül)
8 harmadik a *tányérnyaló* poéta (K; 1853; 1858: harmadik a *peregrinus* poéta)
9 végig a zimankós éjben (K: végig <éjszakának idején> a zimankós éjben)
15 *kend* (NK: kend)
17 nem fejez ki valami (K: nem< . . . > <foglal magában> fejez ki valami)
23 volt *rd*, hogy (K; PN; 1853: volt, hogy)
25 megszólítás (K; 1853: megszólítás)

Lap: Sor:

- 11 : 26 *nagy uramnak* (K; NK: nagy uramnak)
29 *jó futó* (NK: jó futó)
31 sásban, megszabulásokot (K: sásban, <hogy> megszabulásokot 1868; NK: sásban, megszabulásokot)
33 *ezt* (NK: ezt)
- 12 : 1 *kend* (NK: kend)
Jöjjön kend (PN; 1853; 1858; 1868: *jőjön kend* NK: *Jőjön kend*)
2 *izibe!* (K: <frissen> izibe!)
11 *szegre* (PN; 1853: szegre)
15 *középen, testőreitől* (1858; 1868: közepén testőreitől)
18 *atillában* (K; 1853; 1858; 1868; NK: atilában)
21 – *Jöjjön közelebb* (1858; 1868; NK: – *Jőjön közelebb*)
erőtetett (NK: *erőtetett*)
26 *viszonza* (1868; NK: *viszonza*)
29 *a fácánjaim* (NK: *s fácánjaim*)
- 13 : 4 *fehér fogát* (K: fehér <villogó> fogát)
5 *ujjain kezdé* (K: *az ujjain kezdé*)
7 *egy tál kolibrimadár-tojás* (K; PN; 1853: egy tál *kanári* madár tojás)
8 *kecsege porcogójából* (PN: *kecsege porczogójából* – sh. –)
11 *cigánypescenyével* (NK: *zigánypescenyével*)
12 *kiálta a bohóc* (1868; NK: *kiáltá a bohóc*)
17 *kend adni* (K: *kend<...> adni*)
23 *kívánta megörökíttetni* (K; PN; 1853: *kívánta megörökíttetni*)
30 *orráig* (K: *órráig* PN; 1853: *óráig*)
- 14 : 1 *ehhez a csárdához* (K; PN; 1853; 1858; 1868: *ehéz a csárdához*)
5 *nem kap enni* (K: *nem <me> kap enni*)
6 *a tölgye* (K: *a tölgy<ét>* e NK: *a tőgye*)
monda rá (1868; NK: *mondá rá*)
13 *kend nekiünk* (K: *kend nek{em}ünk*)
egeret (NK: *egeret*)
17 *s rögtön hitta* (K: *s rögtön hitta*)
18 *hitta magával* (NK: *hívta magával*)
20 *a macska.* (K: *a ma<...>cska,*)
24 *velük* (PN; 1853; 1858; 1868; NK: *velők*)
25 *kedves fülecskéi* (K: *kedves <...> fülecskéi*)
27 *feláll fonn két lábra* (K; PN; 1853: *feláll két lábra fonn*)
28 *akármely más állat.* (K: *akármely állat más.*)
33 *delfcia, úrias* (K: *delicia, <a leguri> urias*)
- 15 : 4 *felnyitá egyetlen nagy* (K: *felnyitá <egy> egyetlen nagy*)

Lap: Sor:

- 15 : 13 nyújtogatók fel (1868; NK: nyújtogatták fel)
19 végéhez, flanelldarabbal (K: végéhez, <egy> flanelldarabbal)
24 legizmosabbjaiból, a *pórleányok legszebbjeiből* válogatva (1858;
1868; NK: legizmosabbjaiból válogatva)
27 valaha löni lehetett (K: valaha <találni> löni lehetett)
29 létezett ez a faja a (K: létezett <a> ez a faja <e> a)
32 installationalis (1853: instellationalis — sh. —)
34 főispáni beiktatásokra (K: főispáni beiktatásokra <és> PN;
1853; 1858; 1868; NK: főispáni beiktatásokra)
lakadalmakra és (NK: lakodalmakra és)
16 : 2 is fenmaradt (PN; 1853: is fenmaradt)
5 Maga a kocsmáros (K: <Maga> Maga a kocsmáros NK: Maga
a korcsmáros)
6 feltéve egy (NK: *letéve egy*)
szíjaccsa faragott (1868: *szijaccsa faragott*)
7 a szájába zöld (1858; 1868: a szájában zöld)
petrezselyem téve (NK: *petrezselymet téve*)
8 állatnál (1858; 1868; NK: *állatnak*)
16 — Pardon grácia (K: <— Köszönöm> — Pardon *gratia*)
21 egy ökröm (K: egy ökrö<t> m)
24 Akkor volt az! (K: Akkor volt azs)
26 tisztességéért (PN; 1853; 1868; NK: *tisztességeért*)
30 száz forintért (K: száz <aranyért> forintért)
32 zsebébe (PN; 1853: *zsebjebe*)
33 látni engedé (K: látni enged<i> é)
34 *veres szemű* (NK: *veres szemű*)
17 : 6 bohócát (NK: *a bohóczát*)
8 őt fel, *amint jöttek a bécsi zsumálóknban, hogy majd* (K; PN;
1853: őt fel, hogy majd)
11 egész borzas hajerdeje (NK: *egész hajerdeje*)
18 A bohóc még nem (K: A <czigány> bohócz még nem)
19 egy egész (K: egy egész <... let...>)
24 hogy olyan ritka sültet (NK: *hogy ilyen ritka sültet*)
28 a székben (1858; 1868; NK: a széken)
18 : 3 szemeit törölve (NK: *szemeit törölve*)
6 az ijedségből (NK: *az ijedségből*)
7 akarta volna (1858; 1868; NK: akarta)
9 keservesen —, nem kell (K: keservesen; —<u> nem kell)
10 vége a Vidrának (K: Vége a <v> Vidrának)
meghal a Vidra! (K: meghal a <v> Vidra!)
11 meg a Vidrát (K: meg a <v> Vidrát)

Lap: Sor:

- 18 : 20 finoman spékeltén (K: finoman spékél<v>ten)
23 A bohóc (K: A <vi> bohóc)
- 24 agarat is nagy (K: agarat is <megszopott csontokat> nagy)
25 nagy szomorún (NK: nagy szomorúan)
29 nagy ijedségtől (NK: nagy ijedségtől)
30 mondjon verset (K: mondjon <erre az esetre> verset)
34 könnye csorog. (PN; 1853; 1858; 1868: könnye csorog.)
- 19 : 3 a Torda hasadékba (NK: a tordai hasadékba)
4 — Pardon (K: — <...> Pardon)
5 ez poetica (K: ez poet<e>ica NK: ez a poetica)
egymástul lopni (NK: egymástól lopni)
7 felhordák a hajdúk (NK: felhordták a hajdúk)
9 tulsó végén (K: tulsó végé{re}n 1858; 1868: utolsó végén)
- 19 s elneveté magát (K: s elnevet<te>é magát)
21 kirántá azt (1858; 1868; NK: kirántá azt a)
zsebéből, ahova észrevétlenül (NK: a hová észrevétlenül)
csúsztatá, míg a megijedt társaság azt hívé, hogy lenyelte s
meg akar fúlni tőle, s csaknem kétségbeesve kérlele etetvéni,
itatván mindenféle jóval.
— Nesze (K: zsebéből, <felmutatva a társaságnak.> a hova
észrevétlenül csúsztatá míg a megijedt társaság azt hívé, hogy
lenyelte s megakar fúlni tőle s csak nem kétségbeesve kérlelé,
<...> etetvéni, itatván mindenféle jóval.
— Nesze)
- 26 elnyelte a corpus (K: elnyel<é>te a corpus)
28 rá engem! (K: rá <ember> engem!).
29 Fel kell (NK: Föl kell)
- 20 : 12 te cigány (1853: te *czigán*)
15 hiába csiklandák (K; PN; 1853; 1858: hijjába csiklandák)
19 a poétának *pedig* fel (NK: a poétának fel)
21 orcája elkékiült (NK: orcája kékiült)
26 saját *szemeink* és (K; PN: saját és)
27 vele levő emberek (K: vele levő{k} emberek)
- 21 : 1 a vadásának, egy (K: a vadász<a>ának, egy)
vállú *cseh* suhancnak a (K: vállú cseh suhancz<nak> a — NK:
vállú *sahancznak* — [sh.] —)
2 vigyázzon (K: vigyáz<.><z>on)
3 a holmire (1858; 1868; NK: a holmirá)
a postakocsist (K: a <kocsilám> postakocsist)
4 izmos *cseh* vadász (NK: izmos vadász)

Lap: Sor:

- 21: 5 a hátáról (NK: a hátáról)
6 amennyire (K: <...> a mennyire)
8 Külső viselete mutatá (K: küls<eje> ő viselete mutatá)
urak közül való (K: urak közül<...> való PN; 1853; 1868:
urak közül való)
10 sajtyszerű módit (K: sajtyszerű<t> módit)
mutogatnának az (1858; 1868; NK: mutogatnánk az)
11 nemcsak az (K: <ne> nem csak az)
utcgyerekék (1858; 1868; NK: utczai gyerekék)
14 körülbelől (1858; 1868; NK: körülbelül)
18 hajerdő bokrosodik (K; PN; 1858: *vuklierdő* bokrosodik)
hogyan felülkerül (NK: hogyan felülkerül)
20 borotválva (K: borotv<o>álva)
21 a nyak egy magas (K: a nyak <egy> magas)
23 mozdítani. (K: <a> mozdítani.)
27 rézgombjai (K: rézgom<j>bjai)
egy meggyagnál (K; PN; 1853; 1858: egy meggyagnál)
29 magasra felemelkedve (NK: magasra emelkedve)
32 *cosaque* lábravaló, mely (K: *cosaque* <bugyogó> lábravaló,
melly)
34 s elöl ki (NK: s elül ki)
22: 1 mellény alul (NK: mellény alól)
csengő-bongó *zsuzsuk* (K: csengő bongó <zsuzsúk> *joujouk*)
lógna elő (K; PN; 1853; 1858; 1868: lógna elő)
2 irtóztató hosszú (K: irtóztató<n> hosszú)
3 vigyáz az ember (K: vigyáz<ott> az ember)
6 tekenősbékahéj (NK: teknősbékahéj)
12 modorukkal, még (K: modorukkal <j>még)
14 *jeunesse dorée* (K; PN; 1853; 1858; 1868: *jeunesse*
d'or)
15 a párizsi (K: a pári<s>zi)
19 hogyan mit (K: hogyan <jobbra nézzenek> mit)
20 is úgy viselték (K: is úgy viselték)
21 viselték magukat (PN; 1853; 1858: viselték magukat)
mint a katonák (K: min<d>t a katonák)
22 kemény „r”-eket (K; PN; 1853: kemény „r”-eket – 1858;
1868; NK: kemény „r”-eket)
mondott, mintha (K: mondott, <hogyan> mintha)
23 a *Minerva* (K; PN: *a la chinerve* – elírás – sh. –)
alatt divat volt republikánusnak lenni, római (K: alatt divat
volt republikánus <volt a világ> nak lenni, római)

Lap: Sor:

- 22: 24 hordani; *a chapeau* (K: hordani; <a nagy nyakkravalók idején>
A chapeau)
- 26 napóleoni (K: <...> napoleoni)
szimpátiákat föltételezett; ezt aztán mindjárt a chapeau (K:
sympathiákat <osztogatott> föltételezett, ezt aztán min<gy>djárt
a chapeau)
ezt aztán (NK: azt aztán)
- 27 russe váltotta fel, és (K: russe <egészen másneműeket> váltotta
fel és)
- 28 változtattak, néha (K: váltóztattak, <sőt> néha)
- 30 *fázisán* (K: *phasisán*<...>)
- 32 a lengyel (K: a <l> lengyel)
- 34 von War (K: von <V> War)
- 23 : 1 az, aki (K: az, <...> a ki)
- 3 Bérangerből (PN; 1853; 1858; 1868; NK: Bérangerből)
- 4 esőtől ázott (NK: esőtől ázott)
- 7 megbámulta a konyhájába (K: megbámulta a <kony-
hájába> szobájába 1858; 1868; NK: megbámulta a kony-
hába)
- 8 és szolgáját, szörnyűképpen (K: és szolgá<l>ját <szur> szörnyű-
képen)
- 11 nyelvet, kiejtésén (K: nyelvet <és> kiejtésén)
- 13 Mille tonnerres! (PN; 1853: Mille tonners!)
- 24 — Comment s'appelle *cela*? (K; PN; 1853: — Comment
c'apelle?)
- 32 — Az, az (K: — <Ez, az> — Az, az)
- 24 : 3 vagyok, s ez itt a (K: vagyok <mikor a> s ez itt a)
- 5 comment s'appelle *cela*? (PN; 1853: comment c'apelle?)
- 7 département (K; PN: departament)
- 8 *part* ez (NK: part ez)
hanem *gát* (1858; 1868; NK: hanem *gát*)
- 14 jó *calembour* volt (K: jó *vicc* volt PN; 1853: jó *vicz* volt 1858;
1868; NK: jó *calembourg* volt)
- 18 — Ah, c'est beau (K: — Ah, <cc> c'est belle PN; 1853: — Ah,
c'est belle)
- 25 Bús uram (K: <...> Bús uram)
- 26 *lâsson, fogta magát* s (K; PN; 1853: *lâsson, s*)
- 28 *contadino* (1853: *ontadino* — sh. —)
- 31 — Ah, *ôh, ah*, (K: — Ah, *oh, ah* PN; 1853; 1858; 1868;
NK: — A, *ah, ah*)
- 25 : 3 c'est piquant! Nem (K: c'est <amusant> piquant! Nem)

Lap: Sor:

- 25 : 4 mindegy; tegnap elegáns (K: mindegy: tegnap <ma> elegáns)
- 14 ha dáma, tant (K: ha <nő> dáma, tant)
- 16 van az. Meg kell tudni, hogy Jancsi úr (K: van a<...>z. Meg kell tudni, hogy <János> Jancsi úr)
- 18 sortól a 26. lapon az első sorban lévő „tetőpontját” szó 8. betűjéig terjedő rész a K-ban fekete tintával át van húzva.
— Qu'est-ce que cela? (K; PN; 1853: — Que est que cela?)
az a Jancsi úr (K: az a <János> Jancsi úr — PN: az a Janes ur — sh. —)
- 19 — Hát Jancsi úr. (K: — Hát <János> Jancsi úr.)
- 21 c'est fort (PN: c'est fors — sh. —)
- 26 mondá Bús (NK: monda Bús)
- 27 bement lefekünni (NK: bement lefeküdni)
- 33 szobájáig, akiről (K: szobájáig, <hol> a kiről)
- 26 : 4 utánuk ment (K: után<a><uk> ment PN; 1853; 1858: utánok ment)
- 7 friss magyart (PN; 1853; 1858; 1868: fris magyart)
- 9 parasztlánynak (NK: paraszt leánynak)
előtte a két (PN; 1853; 1958: előtte két)
- 12 muzsikáló úr (K: muzsikáló <...> úr)
- 13 ittas ujongás (K: ittas ujongás)
- 14 aminőt csak (PN: a minőt csak — sh. —)
- 16 a terembe (K: a te<...>rembe)
- 17 megszólalt (K: megszólalt)
- 20 szalútfrozni (PN; 1853; 1858; 1868; NK: salutirozni)
- 22 ahogy éppen (K: <ső> hogy épen)
- 23 beléjük (NK: beléjük)
amidőn e közéjük (1868; NK: midőn a közéjük)
- 26 kiejté kezéből (K: kiejté kez(i)éből)
- 31 gavallért, elfeledé, hogy meg van halva, felugrott (K; PN; 1853: gavallért, felugrott)
- 33 kedves édes, jó (NK: kedves, jó)
- 34 A kacaj (K: A <j> kacaj)
- 27 : 2 ölelései közül (PN; 1853; 1858; 1868: ölelései közül)
- 4 arcáról letörölve (NK: arczáról letörölve)
- 5 zsebkendőjével a (K: zsebkendőj{éről}ével a)
- 9 tudja magának prendre (NK: tudja prendre)
- 10 Kárpáti Kárpáthy Abellinót (K: Karpathi Karpathi Abellinot 1858; 1868: Karpati Karpathi Abellinót NK: Kárpáti Kárpáthy Abellinót)

Lap: Sor:

- 27 : 11 nonchalance-szal (K; PN; 1853: nonchalancel 1858; 1868; NK: nonchalance-al)
- 14 úr most már (1858; 1868; NK: úr most)
- 15 két térdére (K: két térd*<i>*ére)
- 16 kezdte (K: k<...>ezdte)
- 20 ő, hagyott hátra, kik mind főispánok, zászlós urak voltak, melynél (PN; 1853: ő, kik mind főispánok, zászlós urak voltak, hagyott hátra, melynél)
- 25 – *Le voilà!* (K: – {Vous} *Me voilà!* – PN: *Elle voilà!*)
- 29 ah çà! (PN: ah çe!)
comment s'appelle cela? (K; PN; 1853: comment c'appelle?)
- 32 anyám. Az egy (K: anyám. <és megkereszteltek> Az egy)
- 28 : 1 tanítattott (K; PN; 1853; 1858; 1868: tanítattott)
- 2 Béla! *Hát* (K: <ha> Béla! <est cette>nn hát)
- 5 Abbelino, csináltam Bélából azt, de (K; PN; 1853: Abbelino, felvettem azt, de)
- 8 És lám most (K: És <miért jött> lám most)
- 13 ott valami (K: itt valami)
adni, tegye ide (K: adni, <...> tegye ide)
- 15 monsieur Jancsi. Jancsi úr hallgatott. (K: monsieur Jancsi. <Jancsi ur csak hüledezett. Illy fidéliter soha életében sem bánt vele senki. Az idegennek e kedves impertinentiája egészen kivette sodrából, vagy tán egészen> Jancsi úr hallgatott)
- 21 sóhajta Abellino (K; 1858; 1868: sóhajta Abellino)
- 25 mi az arra (K: mi az <egy> arra)
- 27 hogy mihez (K: h<e>ogy mihez)
- 28 meute-ét és écurie-t tartottam, (K; PN; 1853: meutét és parforce vadászatok tartottam)
- 32 a lago di Como (K; PN; 1853; 1858; 1868: lago di Como)
- 33 francia auteur-ökkel fólíántokat (K: francia <poét> auteurökkel <saj> foliántokat)
- 34 académie des sciences (K: academia des <si> sciences)
- 29 : 1 homburgi fürdőn (K: Homburg-fürdőn)
elvesztettem egy félmillió (K: elvesztettem <...> egy fél millió 1858; 1868; NK: elvesztettem fél millió)
- 8 öntudatlan (K: öntudatlan l<...>an)
- 13 megtanulni. Egyszer (K: megtanulni <És ha> egyszer)
fripons des (NK: fripons de)
- 21 Ahán! (K: <– Ugy van.> – Ahán!)
- 24 Valójában? (K, PN; 1853; 1858; 1868: – Valóban?)

Lap: Sor:

- 29: 28 daloljanak (K: dalolj(á)anak)
33 vérig verekesznek (1868; NK: verekeszenek)
- 30 : 1 különc a magaviseletében (K: különcz a magavisel(é)etében)
2 az asztalára, mert (NK: az asztalra, mert)
3 asztalára, (K: asztalár(…)a,)
s kávét nem (NK: és kávét nem)
7 élete mind (K: élete <ez> mind)
- 10 gazdag örökség, akkor véletlenül ez a gazdag onkli, ez a magyar
(NK: gazdag oncli, ez a magyar)
gazdag onkli (K: gazdag <Nábob> oncli)
- 11 magyar nábob, (K: magyar<...> <n>Nábob,)
- 16 détestable földre (— K; PN; 1853: detestabel földre 1868;
NK: detestable földre)
- 18 akkor csak (K: akkor <a> csak)
a lovát a (NK: a lovait a)
- 21 én vagyok (1858; 1868; NK: én vagyok)
- 26 sortól a 31. lap 31-sorában a „piramisokra” szó első 6 betűjéig
terjedő rész a K-ban fekete tintával át van húzva.
az úrnak is tetszett (PN: az úrnak és tetszett — sh. —)
- 27 felugorva a chevalier (K: felugorva a <f> chevalier)
- 31 alakjában; mille (K: alakjában; <mint> mille)
mille tonnerres (K; PN; 1853: mille tonners)
- 33 Vigasztalhatatlan (1858; 1868; NK: Vigasztalhatatlan)
- 31 : 2 szerencse istenasszony (K: szerencse <...> istenasszony
NK: szerencse istenasszonya)
hiába dáma (K; PN; 1853: hijjába dáma, 1858; 1868: hijába
dáma)
5 azt, én már (K: azt, <mert> énmár)
ahhoz vagyok (K; PN; 1853; 1858; 1868: ahoz vagyok)
velem még a hajdúm (NK: velem a hajdúm)
- 11 teheti magát (K: teh<...>eti magát)
- 13 apanázsért (PN: apanegeért — sh. —)
bejönni (1858; 1868; NK: bejönni)
- 15 kifizeti adósságaimat (NK: kifizeti adósságomat)
- 17 — Űm, be (K; PN; 1853; 1858; 1868; NK: — Űhm, be)
- 19 elhalaványult (NK: elhalványult)
- 23 könnyű szerén (1858: könnyű szerény — sh. —)
- 27 megy a jövedelem (NK: megy jövedelem)
- 29 jövedelmemből sem (K: jövedelem<et>ből sem)
- 33 válogathat (K: v<e>álogathat)
- 32 : 7, 10, 33 : 3 kiálta (1868; NK: kiáltá)

Lap: Sor:

- 32: 11 kezdett helyet (K: kezdet helyet<t> 1858: kezdtt helyet
— sh. —)
15 *taszlijába* (NK: *tásztlijába*)
monda: (1868; NK: *mondá:*)
16 *elébb-utóbb* (K: *elébb-utó<...>bb*)
17 *magával vinni* (K: *magával <k...> vinni*)
koporsóba? (1858; 1868; NK: *koporsóba?*)
18 *Koporsóba!* (1858; 1868; NK: *Koporsóba!*)
20 *a koporsóba*, (NK: *a koporsóban,*)
21 *majd a másikat* (K: *<...>majd a másikat*)
22 *az enyim lesz* (NK: *az enyémm lesz*)
24 *ordítá felugorva* (1868; NK: *ordítá felugorva*)
28 *az öreg tehetlen haragján* (NK: *az öreg tehetetlen ha-
ragján*)
30 *megüti a guta* (K: *megüt<ött>i a guta*)
33: 23 *rekedt hangon* (K: *rekedt <szóval> hangon*)
nehány szót (1858; 1868; NK: *nehány szót*)
szót mormogott (K: *szót <sz> mormogott*)
26 *fáklyás lovagjaival.* (NK: *fáklyás lovagjaitól.*)
27 *boszontó búcsúja* (K: *boszontó <szó> búcsúja* PN; 1853;
boszontó búcsúja 1858; 1868; NK: *boszontó búcsúja*)
30 *Au revoir!* (K; PN; 1853; 1858; 1868; NK: *A revoir!*)
34: 1 *takarítást reggelig*, (PN: *takarítás reggelig — sh. —*)
13 *rajta Szegeden.* (1858: *rajta Szegeden. — sh. —*)
14 *chevalier-nak* (PN: *chevalièrnak* 1858: *chevalièrnak* 1868;
NK: *chevalièrnak*)
15 *szedni a köpönyegét* (PN; 1853: *szedni a köpenyegét*)
16 *lovását, felülni* (K: *lovását, <ujra> felülni*)
18 *engem a csárdából* (K: *engem a <...légből> csárdából*)
21 *tűzvilágnál* (K: *tűzvil<é>ágnál*)
35: 1 *leggazdagabb* (K: *leggazdagabb*)
3 *még 1780-ban* (K: *még 1<8>780 ban*)
5 *aureus calculust* (K: *aureus <numerust> calculust*)
7 *készfizezőre feltróni.* (NK: *készfizezőre leróni?*)
15 *szappanbuborék* (K: *szappan<golyó>buborék*)
36: 1 *csoport legújabb* (K: *csoport <nem a> legújabb*)
szerint levetkezett (NK: *szerint nekivetkezett*)
6 *levevék a póznáról, s* (NK: *levevék a póznáról s*)
egy a több közül (PN; 1853; 1858; 1868: *egy a többi közül*)
NK: *egy a többi közül*)
aki legkevésbé volt (NK: *a ki legkevésbé volt*)

Lap: Sor:

- 36: 7 fennhangon elolvasá (K; PN; 1853; 1858; 1868: fennhangon elolvasá)
8 amiből aztán (K: a mi<d>bő<n>l aztán)
9 lehet egy (K: lehet <azz> egy)
12 kiáltá mint a többi (NK: kiálta mint a többi)
15 néhány év (NK: néhány év)
16 találkoznak (PN: találkozuuk — sh. —)
20 két neme szokott (K: két nem<ük>c szokott)
23 utolsó eset (NK: uolsó eset — sh. —)
26 Néhány (NK: Néhány)
29 Mr. Griffard is (K: mr G<...>riffard is)
30 balkonjárul (NK: balconjáról)
32 csoporttal jött (K: csoportal jött)
33 a Boulevard des Italiens-ban (K: a boulevard des italiensben)
- 37: 8 egy *derék* orgia (NK: egy orgia)
12 állapotját (1868; NK: állapotát)
19 *mint* amennyit (NK: a mennyit)
34 iszonyúakat nyert (NK: iszonyúkat nyert)
kitartása által (K: kitartás <s>a<l> által)
- 38: 8 azért láttuk (NK: azért látjuk)
10 történt csárdai rencontre után (K: történt <elbeszélésünk>, csárdai rencontre után)
13 tulajdonképpen (1858; 1868; NK: tulajdonkép)
14 az *Île de Jérusalem* (K: az <lle> *Île de Jerusalem*)
16 módjában mulatóházat (K: módjában <épi> mulatóházat)
mulatóházat építtetni (1858; 1868; NK: mulatóházat építtetni)
17 mert ezen a helyen (NK: mert azon a helyen)
18 minden négyszöglet ezer, néha ezerkétszáz frankon (PN; 1853: *négyszöglet ezer, néha ezerkétszáz frankon*)
21 pavilonok (K: <e> pavilonok)
22 szigetet ellepték (K: sziget<ék>et ellepték)
legnagyobb és (PN: legnagyobb és)
25 tekintve épült (K: tekintve, <fek> épült)
26 készült mulatólak (K: készült <kas> mulatólak)
29 helyett (NK: ehelyütt)
30 és a kényelmetlent (K: és a <célszerűtlent> kényelmetlent)
31 sortól a 31. lap 34. sorával bezáruló rész a K-ból hiányzik.
32 azonfelül körül (NK: azonfölül körül)
34 téli zöldekkel (PN; 1853: téli zölddel)
- 39: 3 remetegunyhót (NK: remetekunyhót)

Lap: Sor:

- 39: 15 volt *gobalákat* futtatni (PN; 1853: volt *paeoniákat* futtatni)
22 Egeria (PN: Egerie — sh. —)
26 a tágasabb (1858: a tágasbb — sh. — 1868; NK: a tágasb)
27 márványmedencébe (PN; 1853: márványmedenczékebe)
31 csendes habtükrökön (NK: csendes habtükrön)
énekeltek *ugyan* olyan szépen (NK: énekeltek olyan szépen)
40 : 2 csodákat *megebámulá*, (NK: csodákat *végig* bámulá,)
4 másikat már ért (K: másikat m<ert>ár ért)
6 látjuk az ifjú (K: látjuk az <az> ifjú)
11 keresztülvető leffentyűkkel (K: keresztülvető <gomb>lef-
fentyűkkel)
15 felyül rányomva (PN; 1853; 1858; 1868; NK: felül rányomva)
17 neveztek, s mely (K: neveztek <melly> s mely)
19 pedig *fölfelé* mindinkább (NK: pedig mindinkább)
24 kesztyűjét, miket (K; PN; 1853; 1858; 1868: keztyűjét,
miket NK: keztyűjét, miket)
26 jól ismerék (NK: jól ismerték)
28 előtt fenn kell (PN; 1853: előtt fen kell)
30 zsebkendő feladásáért (PN; 1853; 1858; 1868: zsebkendő
feladásáért)
32 mint aranyakat (PN; 1853; 1858; 1868: mint aranyokat)
33 Cologne-nyal (K; PN; 1853; 1858: Cologneal 1868: Cologneal)
41 : 1 és kesztyűi (K; PN; 1853; 1858: és keztyűi 1868; NK: és
keztűi)
5 mahagonifa szárnyajtókat (K; PN; 1853; 1858; 1868: mahoni
fa szárnyajtókat — elírás — sh. —)
11 legújabb diadalait (1858; 1868; NK: legújabb diadalmait)
egészen felfrissülve (1858; 1868: egészen felfrisülve)
12 angol kritikai lap (K: angol <belletri szépirodalmi> critikai lap)
13 kedélyében (1858; 1868: kedélyeiben)
25. sortól a 42. lap 33. sorában levő „divatformák” szó első nyolc
betűjéig terjedő rész a K-ban fekete tintával függőlegesen át
van húzva.
28 legjobb nevelő (K: legjobb <mester> nevelő)
32 író- és könyvtartó asztalok (K: író és <...> <...>könyvtartó
asztalok)
33 ezüstéktványekkel (1868; NK: ezüst ékítményekkel)
42 : 3 melyek nehézkes (1853: melyek nehezkés)
4 költőietlenséget (K; 1858; 1868: költőietlenséget — elírás —
sh. —)
6 szobrok, miket (NK: szobrok, a miket)

Lap: Sor:

- 42 : 7 közül ástak ki (PN; 1853; 1859; 1868: közül ástak ki)
8 porcelánasztalkák (K: porcellán asztal(ok)kák)
13 középtett ezüstkígyók (K: középtett <egy fehér> ezüst kígyók
PN; 1853; 1858; 1868; NK: középtett ezüstkígyók)
16 tartani (K: tartani <...>)
17 arcképei, kiket (K: arczképei, <kik nagy> kiket)
27 különösen finomak (1853: különösen finomk – sh. – 1858;
1868: különösen finomok)
32 menván, a kitelhető (K: menván <háromszor> a kitelhető)
33 sor első két szava után kezdődő s a 46. lap 13. sorával végződő
rész a K-ból hiányzik.
34 felemelkedett (1868; NK: fölemelkedett)
- 43 : 4 attitűdökkel (PN; 1853; 1858: attitudeökkel 1868; NK:
attitudeökkel)
5 kiálta az ifjú (NK: kiáltá az ifjú)
12 a bonmot-rul egy óra (NK: a bonmotról egy óra)
13 valamennyi szalonban (PN; 1853: valamennyi boulevardon)
15 mondja, mi jó (NK: mondja, a mi jó)
23 Még ezt Abellino (NK: ezt Abellinó)
- 44 : 2 ahol majorátusom (NK: a hol a majoratusom)
13 ezeknek egy (PN; 1853: ezeknek az embereknek egy)
14 abban benne (PN: abb n benne – sh. –)
26 van a bírót elkergetni (PN: vant a bíróelkergetni – sh. –)
27 melyek közül a (NK: melyek közül a)
28 septemtrionalis (1858; 1868; NK: septemtrionalis)
- 45 : 14 ahhoz az ostoba (PN; 1853; 1858; 1868: ahöz az ostoba)
15 könyvhez, melyben (1868; NK: könyvhöz, melyben)
26 hogy mért nem (1858; 1868; NK: hogy miért nem)
30 Csupán nekem (1853: C upán –sh. –)
32 családi (1853: cs aládi – sh. –)
- 46 : 6 harmadik födözetem (NK: harmadik födélzetem)
10 St-Denis-n (1858: St Denis)
egy északi herceg (1858; 1868; NK: egy éjszaki herczeg)
18 bizonyítékául (PN; 1853; 1858; 1868: bizonyítékául)
19 lesznek is a szívek és tárcák fenekén, és (K: lesznek is a <világon>
szívek és tárcák fenekén <m> és)
20 valamit megtudnak, az váltig (K: valamit megtudnak, <azért>
az váltig)
21 hogy én tudom (K: hogy <mi mosolygunk, ha a monsieur>
én tudom)
26 kevésbé bánná (1858; 1868; NK: kevésbé bánná)

Lap: Sor:

- 46: 33 ön üteremet — szólt (NK: ön ütcreimet, szólt)
tréfálva (NK: tréfával)
ne a kezemhez (1858; 1868; NK: ne kezemhez)
- 47: 1 szükség az. (K: szükség <...> az.)
2 frank meg nem (K; PN: forint meg nem)
7 lócsizárját azért (NK: lócsizárját, azért — sh. —)
8 őket kielégíteni (K: őket ki <fizetni> elégiteni)
10 kiálta föl dühvel (PN: kiálta föl dühből)
17 rongyos néhány százezer (PN; 1853; 1858; 1868; NK: rongyos
néhány százezer)
19 ha néhány (PN; 1853; 1858; 1868; NK: ha néhány)
22 hangon monda (1868; NK: hangon monda)
23 mint lehetne (1858; 1868; NK: mit lehetne)
25 a parvenüt. (K: a <par> parvenut.)
31 monda Mr. (1868; NK: monda mr.)
- 48: 2 felébredt a nemesi (NK: fölébredt a nemesi)
7 Kétszer (K: kétsz<...>er)
ád, aki rögtön ad (PN; 1853; 1858: ad a ki rögtön ad 1868;
NK: ad, ki rögtön ad)
ne kívánhatná tehát (NK: ne kívánhatnám tehát)
11 ez a legerősebben (NK: ez legerősebben)
15 gyászt a kalapomra (1858; 1868; NK: gyászt az én kalapomra)
frankomért. (K: <forint> frankomért.)
18 önnek előlegezni. (K: önnek <adni> előlegezni.)
22 — Legkevésbé sem. (PN; 1853; 1858; 1868; NK: — Leg-
kevésbé sem.)
25 mint Don Juan de (1858; 1868; NK: mint Juan de)
29 merem hozni (K: merem ho<...>zni)
30 tette-e azt (PN; 1853: tette-é azt)
fogja-e ezután (NK: fogja-e)
- 49: 4 egy másodikat (1858; 1868; NK: egy másikat)
20 sorban a „bármennyire” szó első három betűje után a 25. sor-
ban lévő „foglalkoznak” szó első 6 betűjéig bezáruló rész a
K-ban fekete tintával függőlegesen át van húzva.
22 rokona lehető (NK: rokona)
- 50: 1 Gyakran megtörténik (K: Gyakran meg<esik>történik)
gentlemanek (K: gentlem<a>enек)
6 tizenhat éves (K; PN; 1853; 1858; 1868: 16 éves)
8 hetvenéves (K; PN; 1853; 1858; 1868: 70 éves)
11 Egyébiránt is (NK: Egyébiránt)
15 nyújtania számomra (NK: nyújtani számomra)

Lap: Sor:

- 50 : 32 míg az öreg (K: míg <önnek> az öreg)
- 51 : 1 kötni, egyszóval (K: kötni <a mi> egy szóval)
3 és lépcsőre (K: és <itt> lépcsőre)
mert ittas (PN: mert ittas — sh. —)
5 tilalmak, megengedem (K: tilalmak, <úgy hiszem> megengedem)
7 nézve, de (K: nézve, <de> de)
- 10 Parbleu! Ekkor (K: Parbleu! Akkor NK: Parbleu akkor)
- 15 házasság az elegáns (NK: házasság elegáns)
- 20 egy ifjú sarjadékkal több (K: egy <taggal> ifjú sarjadékkal több)
- 21 fel lenne oldva (NK: föl lenne oldva)
- 26 ismét bele (K: ismét <szerelm> bele)
- 27 nem oly irtóztató (NK: nem olyan irtóztató)
- 29 felkelve helyéről (PN; 1853; 1858; 1868; NK: fölkelve helyéről)
- 31 ingelőjét (K: ing<fodrát>előjét.)
- 34 kezd el majd (PN; 1853: el kezd majd)
- 52 : 2 utak közül (PN; 1853; 1858; 1868: utak közül)
5 Előbb megpróbálok (PN; 1853; 1858; 1868; NK: Előbb megpróbálok)
7 az aszkétai (K: az <ascetai> ascetai)
- 15 gyilokról és méregről (PN; 1853; 1858; 1868; NK: gyilokról és méregről)
- 17 által rongáljam (PN: által roogáljam — sh. —)
- 18 tudja ön (1858; 1868; NK: tudja ön)
- 20 jó veres bor (NK: jó vörös bor)
- 22 Nem tudom (1858; 1868; NK: Nem tudom)
- 28 magamnak, hogy közelében lakjam, képes (PN; 1853; 1858; 1868; NK: magamnak képes)
- 53 : 5 dörzsölve kíséré (NK: dörzsölve kikisére)
- 8 néhány év alatt (NK: néhány év alatt)
- 54 : 1 könnyedén öltözött (NK: könnyedén öltözött)
2 Viseletökben (NK: Viseletükben)
3 azt a keresetlen (NK: a keresetlen)
6 Mindháromnak (NK: Mind a háromnak)
- 19 kettőjük között (PN; 1853; 1858; 1868; NK: kettőjük között)
- 55 : 1 nélkül, beszéde (K: nélkül <beszéde> szavai PN; 1853: nélkül, szavai)
2 nem ad (PN; 1853; 1858; 1868; NK: nem ad)
5 harmadik fedezeten jött (1868; NK: harmadik fedélzeten jött)

Lap: Sor:

- 55 : 8 „ami tekintve” kezd. rész a 28. sorban levő „pillanatig” szóig a K-ban két dült ceruzavonallal át van húzva.
10 csalit és (K: <erd> csalit és)
14 Rudolf. A figyelmes (K: Rudolf. <A mint ifjaink a sétány hosszában karonfogva sietnek> A figyelmes)
16 közül az egyik (NK: közül az egyik)
17 egyik egy (K: egyik <m> egy)
jár, míg a másik (K: jár <míg a másik> míg a másik)
22 maguknak; az (PN; 1853; 1858; magoknak; az)
kedvenc tere a divatvilágnak, (K: kedvencz <világa> tere a <párizsi> divat világnak,)
24 fennhangon (NK: fennhangon)
29 vászonzubbonny (K: vászon<y> zubbonny)
56 : 3 örömköny csillogott (1858; 1868; NK: örömköny csillogott)
10 de amióta Párizsban (1858; 1868; NK: de mióta Párisban)
14 valamelyikünk (1853: valamely /künk — sh. —)
17 közül az, kit (PN; 1853; 1858; 1868: közül az, kit)
57 : 6 ünnepnapokon (NK: ünnepnapon)
7 jární, s az egyszerű emlék alá (K: jární s <egyik oszlop csarnok> az egyszerű emlék alá)
10 kijöttem, most (NK: kijöttem s most)
13 — Minő (K: <— Úgy> — Minő)
15 ne resteljék (NK: ne resteljék)
16 templomfelszerelést (NK: templomfölszerelést)
20 öntudatlan felsóhajtott (NK: öntudatlan fölsóhajtott)
25 fáradságomat (K: fáradságomet — elírás —)
29 de én (PN; 1853: de én — sh. —)
31 hercegi díszágyakat (NK: hercegi díszágyat)
58 : 1 mert magyar (NK: mert a magyar)
5 hogy a jólétből (K; 1853; 1858; 1868; NK: hogy a jólétből)
11 és én nem (NK: és nem)
12 kiesik a köny (1858; 1868; NK: kiesik a köny)
14 hazájuktól (PN; 1853; 1858; 1868; NK: hazájoktól)
17 odaságva monda: (1868; NK: odaságva mondái)
20 Rudolf vállat vontott (NK: Rudolf vállat vont)
21 érzelgés. Eközben (K: érzelgés. <S azután mintha más tárgyat akarna adni a beszédnek a kézművesekhez fordult> E közben)
28 nyúlik, amennyire (PN: nyilik a mennyire — sh. —)
59 : 3 melyen valami régi templomforma áll (K: melyen <Montaigne emléke> valami régi templomforma áll)
4 szintén fel (PN; 1853: szinte fel)

Lap: Sor:

- 59 : 12 látszik, melynek (NK: látszik <miknek> mellynek)
14 félben van hagyva (K: félben va<...>n hagyva NK: félbe van hagyva)
- 20 Itt nyugszik a természet és igazság férfja (1858; 1868; NK: Itt nyugszik a természet és igazság férfja)
- 21 Nem csuda, hogy (K: Nem cs<o>uda, hogy NK: nem csoda, hogy)
- 25 mintha egészen (K: mintha <elak> egészen)
- 27 Az itt kezdődő részhez a PN (júl. 17.) a következő megjegyzést fűzi: „A tisztelt olvasónak nem kell szem elől téveszteni, hogy e rajzolatok az 1822-iki korszakról, viszonyokról és szellemekről szólnak. S z e r k.”
- 30 kezét, s anélkül, (K: kezét <búcsúzott> s a nélkül)
- 60 : 1 magamnak? Én az (K: magamnak <az Ermenonvillei> Én az)
5 álljon Tempe-völgye (K: álljon <t> Tempe völgye)
6 közepén (K: köz<é>epén)
7 a legkevésbé festői (NK: a legkevésbé festői)
- 10 monda Rudolf (NK: monda Rudolf)
- 13 képviselve, s (K: képviselve, <harco>, s)
- 16 patak martjait (K: patak <pa> martjait)
- 24 újabb időkben (K: újabb idő<nk>kben)
- 27 „Tudós palóc” (1858; 1868; NK: „tudós palócz”)
- 61 : 2 időkben felmerültek (NK: időkben fölmerültek)
8 egyéb tér (1858; 1868; NK: egyéb tér)
12 ha költői (K: ha <nyelvét elfelejtette> költői)
egy letargiában (K: egy <alvó> lethargiában)
- 14 Hunyadi János (K; PN; 1853; 1858: Hunyady János)
- 23 Dessewffy (K; PN; 1853: Dezsőffy)
Teleky Ferenc (PN; 1853; 1858; 1868: Teleki Ferencz)
- 62 : 2 sorától 14. soráig terjedő rész a K-ban fekete tintával függőleges vonallal át van húzva.
5 lejátsza szerepét (1858; 1868: lejátszva szerepét)
6 hunok, avarok és pecsenégek. (K: hunnok avarok és <p>Pecsenégek. PN; 1853: hunnok avarok és pecsenégek. 1858; 1868; NK: hunnok, avarok és besenyők.)
7 most is kevés magyar lakja. (K: most is {idegen nép} kevés magyar lakja.)
9 maguk erőtetése nélkül (PN; 1853; 1858: magok erőtetése nélkül NK: maguk erőtetése nélkül)
10 apródonként kiszorul pusztáira. (K: apródonként kiszorít-

Lap: Sor:

- tatik}ul pusztáira 1853; 1858; 1868; NK: apródonkint kiszorul pusztáira)
- 62 : 15 s mi je van (K: s <milyen> mi je van)
17 fiai! — szólt Miklós mély, erős hangon. (K: fiai! <kiálta> szólt Miklós <villámló szemekkel> mély, erős hangon.)
20 *mindene* (1858; 1868; NK: *mündene*)
kell arra, hogy (K: kell {arra} arra, hogy)
27 Elfogadandja (K: Elfog<ja>adandja)
32 bír forgatni (K: bí<...>r forgatni PN: bír< forgatni)
33 szobrászvé^s vagy (NK: szobrászvé^s vagy)
63 : 2 születése után már (1858: születése utá már — sh. —)
6 bölcsesség van (1858; 1868; NK: bölcsesség van)
7 nagyon sokat (NK: nagyon is sokat)
9 dőlve István (NK: dőlve István)
11 képes lenne (K: képes lenn<...>e)
13 miket elé az újabb (1868; NK: miket eléje az újabb)
21 eszme végít veti (K: eszme <...> végít veti PN; 1853; 1858; 1868; NK: eszme végét veti)
akarni és nem akarni (1858; 1868; NK: akarni és nem akarni)
22 *akarunk* (1858; 1868; NK: akarunk)
27 felkeresni, kim/velni (NK: felkeresni, kim/velni)
29 tüdő lehetétől (K; PN; 1853; 1858; 1868: tüdő lehelletétől)
31 bölcsességünkkel, nem (K: bölcsességünk<...>el, nem 1858; 1868; NK: bölcseségünkkel, nem)
32 ostobaságainkkal (K: ostobaságainkal)
hasznára, akkor nincs oly természeti (K: hasznára <micsoda> akkor nincs olly természeti)
33 erő, mely (K: erő <...> melly)
34 mondja: „Én (K: mondj<...>a: én)
64 : 5 az ország fővárosában, Pesten (K: az ország <középpontján> fővárosában, Pesten)
6 összpontosulni fog (K; PN; 1853; 1858; 1868: összpontosulni fog)
10 példával előjárulni (NK: példával előljárni)
13 legtöbb bűneik a (1868; NK: legtöbb bűnük a)
15 szoktam fennhangon (1868; NK: szoktam fennhangon)
22 Te misszionárius (PN: Te n issionarius — sh. —)
— Te misszionárius vagy, ki meg akarod téríteni eretnek (K: — T<i>e missionarius<ok> vagy<tok> <meg> ki megakar-<játok>od téríteni <eltántorult> eretnek)
23 hazahívogasd? (K: hazahív<d>ogasd?)

Lap: Sor:

- 64 : 29 ifjú óriások (1858; 1868; NK: ifju óriások)
30 beléphetése, kik (1868; NK: beléphetésük, kik)
32 kitüntették magukat (PN; 1853; 1858; 1868: kitüntették magokat)
- 65 : 1 – Ej, oktalan törekvés! Az országgyűlési (K: – Ejh <balga> <fáradtság> oktalan törekvés <s...> <egy> az országgyűlési PN; 1853; 1858; 1868: Ejh, oktalan törekvés! Az országgyűlési)
5 kettétört köszlopot (NK: kette tört köszlopot – sh. –) állíta fel, melyre (NK: állított fel, melyre) ez embléma volt (K: ez emblema volt)
6 Miklós megfordítá (1868; NK: Miklós megfordította)
7 s felyülkerült talapjára (K: s felyül <álló> került talapjára PN; 1853: fefül került talapjára 1858; 1868; NK: fefül talapjára)
9 ifjú óriások (1858; 1868; NK: ifjú óriások)
- 66 : 1 sortól a 71. lapon a 3. sorig bezárólag hiányzik a K-ból. északi oldalán (NK: északi oldalán)
7 foglalkodtatni (NK: foglalkoztatni)
9 felemelő közvélemény (NK: főlemelő közvélemény) fütty és taps (PN; 1853; 1858; 1868: fütty és taps)
10 hogy jövő (NK: hogy a jövő)
13 számízetett (PN: számízetett)
14 melaleuca között (PN; 1853: melaleuca (?) között)
16 ennél is az (NK: ennél is) Académie (PN: académia)
23 ami legtöbb (1858; 1868: a mi legtöbb NK: a mi a legtöbb) a pikétasztaloknál (NK: a piquetasztalnál)
24 biliárdok körül (NK: biliárdok körül)
- 67 : 5 az erkélyszoba (PN: az erkely-szoba – sh. –)
15 tudni, azokból (1858; 1868; NK: tudni azokról)
19 azért pedig (NK: azért pedig)
- 68 : 20 elnyújtva a lábait (NK: elnyújtva lábait)
30 magyar elegant ifjú (NK: magyar elegáns ifju)
33 Ne mondja (PN: ne mondja –sh. –)
- 69 : 6 volt, ki a múltkor (NK: volt a ki multkor)
7 egy rubelt (PN; 1853: öt rubelt)
18 hol neki csinos (NK: hol csinos)
29 kiálta tréfás (1868; NK: kiáltá tréfás)
30 ki szinte a (1858; 1868; NK: ki szintén a)
- 70 : 5 Ovidius Naso (PN; 1853: Ovidius Násó)

Lap: Sor:

- 70 : 7 csakhogy azok (PN: cs khogy azok — sh. —)
10 tartalmát írítik (PN; 1853: tartalmaít írítik)
12 tányérral hóna (NK: tányérral a hóna)
14 alá süllyed (PN; 1853; 1858; 1868; NK: alá sülyed)
25 kiált fel (PN: kialt fel — sh. —)
30 felemelték; a (NK: fölemelték; a)
31 ember, (PN; 1853: ember, a jámbor)
- 71 : 6 szeretetreméltóbbak unokaöccseiknél (K: szeretetreméltób-
bak {az} unokaöccseiknél
11 azzal felkeresé (PN: azzal felkere é — sh. — NK: azzal föl-
keresé)
12 kívül-belől (NK: kívül-belül)
16 közül, midőn (PN; 1853; 1858; 1868: közől, midőn)
előbbi eltávozott. (NK: előbbi eltávozott)
18 nem fürdik tán (PN; 1853; 1858; 1868: nem fürdik tán)
22 felfrissüljenek, melyeket (1858; 1868: felfrisüljenek, melye-
ket)
23 Rossini Mózesét (K: Rossini<...> Mosesét NK: Rossini
„Mores”-ét)
28 Ezalatt a társaság (K: Ezalatt a<z> <emberek> társaság)
az erkélyen (NK: az erkelyen — sh. —)
- 72 : 2 ugymond, jer ide (K: ugymond gyer ide)
3 odabenn leszek (NK: odaben leszek)
neki a kantáriját. (NK: neki kantáriját.)
7 mit cselekedék! (NK: mit cselekedett?)
14 azt monda rá (NK: azt mondta rá)
15 átlépett három (K: átlép<...>ett három)
16 abba beledugta a (NK: abba bedugta a)
21 vendégszereplését? Ah ez (K: vendégszereplését! <— Hallot-
tam róla valamit szólt> ah ez)
22 monda (1868; NK: monda)
23 Ismeri ön ugyebár (K: ismeri<e> ön<ü> ugyé-bár)
25 mely néhány hét (PN; 1853; 1858; 1868; NK: mely néhány
hét)
28 az elejtett (K: az <ej> elejtett)
29 kis kuplét (K; PN; 1853; 1858: kis couplet-et NK: kis
couplet-t)
31 neki azt a (NK: neki ezt a)
33 fejét hánytatni. (K: fejét hánytat<va>ni.)
jó a vadász (NK: jön a vadász)
- 73 : 1 akkor összekapnak (NK: akkor öltrekapnak)

Lap: Sor:

- 73 : 3 diadallal (K: di<...>adallal)
4 *kuplét* a (K; PN; 1853; 1858: *coupletet* a 1868; NK: *couplet-t* a)
9 Csak tegnapelőtt (K: csak <T>tegnapelőtt NK: Csak tegnap)
11 Debry –, végigmondadni (K: Debry; <el>végig mondadni)
12 már az (K: már<...> az)
20 nem engedé, hogy (K: nem enged<i>é hogy)
30 mert nincs (NK: mert nincsen)
- 74 : 1 kettő elől (NK: kettő elül)
5 az erkélyen (K: az erkelyen)
13 monda neki (1868; NK: mondá neki)
14 beleakadva (NK: beléakadva)
16 a kas alól (1868; NK: a kas alul)
21 a papához (K: a papához – elírás –)
24 támadt a szalonban (K: támadt <az előteremben> a salonban)
25 erkélyterem ajtaja (K: erkely terem <szobája> ajtaja)
26 *rajta* Kárpáthy (NK: Kárpáthy)
29 ügy felől (K: ügy<ben> felől)
- 75 : 3 hogy senki (K: hagy senki – elírás –)
9 néhány (PN; 1853; 1858; 1868; NK: néhány)
11 kiálta bosszúsan (K; PN; 1853; 1858; 1868: kiálta bosszusan)
26 a háladatos kutya (NK: a háladatos kutya)
27 s annak (K: s <e>annak)
28 rendel, hol a (NK: rendel ho<g>l a)
31 *Philax* úr (K: *Philáx* úr)
32 fél Európát (K: fél <e>Európát)
34 a tallér és (K: a tallé<l>r és NK: a tallér s)
- 76 : 2 lealázása a (K: le<e>alázása a)
6 otthagyják a színpadot (K: otthagy<...>ják a szinpado<n>t)
7 állítatik egy (K: állitatik egy)
8 arcjáték, kitűnő (K: arczjáték <és> kitűnő)
10 ugránczósaira (1868; NK: ugránczósaira)
15 elfogadni (1853: c fogadni – sh. –)
sikertől (PN: sikertől. – sh. –)
16 ha vajjon rendes (K: ha val<...>yon rendes PN; 1853; 1858; 1868; NK: vajjon rendes)
17 várakozáson (K: vár<...>akozáson)
felyül (PN; 1853; 1858; 1868; NK: felül)
18 melybe azelőtt (K: melybe<n> azelőtt)
21 a fokhagyma- és (NK: a foghagyma s)
23 el. E naptól (K: el. <ett> E naptól)

Lap: Sor:

- 76 : 25 művészt; egy nap a (K: művészt <ma> egy nap a)
csaholni, másnap (K: csaholni <hol> más nap)
- 26 párizsi színpadot körüljárt (K: párizsi színpadot körüljárt)
- 27 színház, a Théâtre (K: színház <az academ> a theatre)
- 29 felvitték őt (NK: föl vitték őt)
- 30 páholyaikba (K: páho<o>olyaikba)
- 34 Nurmahalt (NK: Nurmahált)
- 77 : 3 Mind szükség (1868; NK: mi szükség)
- 8 monsieur (K: monsieu<rt> — elírás —)
- 9 van ingerelve a (K: van ingerelv<...>e a NK: ingerülve a)
- 12 végít szakasztom (NK: végét szakasztom)
- 15 felele a derék (NK: felelé a derék)
- 17 szerteszéjjel szedték (1858; 1868: szerte-szélyel szedték K;
NK: szerte-szélllyel szedték)
- 18 sortól a 32. sorig terjedő rész a K-ban fekete tintával vont
függőleges vonallal át van húzva.
- 27 fürdőre kell vele (NK: fürdőre kell vele)
- 78 : 10 másfelől a chut (NK: másfelől a)
pisszegés (1858; 1868: piszegés)
- 11 feltétel ezért az (NK: föltétel ezért az)
- 13 voilà: már (K: voilà<...>: már)
- 15 (ennél a (K: (<E>ennél a)
- 16 megigazította kravátlíját (PN; 1853; 1858; 1868: megigazí-
totta cravatliját)
- 18 Perelinhez, kié (NK: Perelinhez, a kié)
az a művészkutya. (NK: ez a művész-kutya.)
- 19 Kihívtam (NK: Kihivatám)
kutyástul, s le (NK: kutyástól s le)
- 20 adod azt az ebet (NK: adod ezt az ebet)
- 22 Lehet-e magyar (NK: lehet-e a magyar)
- 24 úgy nézek én ki (NK: úgy nézek ki)
- 27 kutyájának az árát (K: kutyájának az árát)
- 29 s azt nevezi (NK: s ezt nevezi)
- 31 A fickó (1853: Aé ficzkó —sh. —)
- 32 évről évre (1858; NK: évről-évre)
- 79 : 4 városul városra (1858; NK: városról városra)
- 5 kutyával, s (K: kutyával <hogy> s)
- 7 ötvenezer forintot kidobni (NK: ötvenezer frankot kidobni)
- 9 tercerolt, s puff (NK: terzerolt s puff)
- 10 agyonlőve (1858; 1868; NK: agyonlőve)
s azzal vége az (NK: s ezzel vége az)

Lap: Sor:

- 79 : 18 kell az (K: kell <e>az)
25 neki ebben (NK: neki *épen* ebben)
30 az a fiatal (K: az a<kit> fiatal)
31 aki az atyját (K: a ki<nek> az atyját 1858; NK: ki az atyját)
34 felkeresni (NK: fölkeresni)
- 80 : 2 megtiszteltetés-e (K: megtisztelt<és>etés-e)
3 magát, vevé (K: magát <...> vevé)
4 semmit sem (NK: semmit *nem*)
mozdítani (K: mo<n>zdítani)
10 közjük (1858; NK: közjök)
11 *Sértett meg* (NK: *megsértett*)
valakit közületek? (1858: valakit közöletek)
25 felemeltünk. (NK: fölemeltünk.)
29 ő színész (K: ő <komédiás> színész)
30 tetszik füttyülünk (1853; 1858: tetszik füttyölünk)
füttyülünk. Megfizetünk (K: füttyülünk <és m> Megfizetünk
NK: füttyülünk. Megfizettünk)
- 81 : 2 tréfásan monda: (NK: tréfásan monda:)
4 Az elsőbbi (NK: Az előbbi)
5 a több óriások (1868; NK: a többi óriások)
7 Oignon *társaságában* (K: Oignon *kiséretében*)
9 magyarul (1853: magyarul — sh. —)
14 kipisztegetni nem (1858; 1868: kipisztegetni nem)
15 s ahhoz úgy (K; PN; 1853; 1858; 1868: s ahhoz úgy)
16 gendarmériával való (NK: gendarmerieival való)
19 *claqueur* (K: *Claque*<r>ur)
20 néhány (NK: néhány)
argumentum (K: <á>argumentum)
22 *pástétomhordók* (PN; 1853; 1858: *pastétomhordók*)
23 hordjanak frissítőt (1858; 1868: hordjanak frisitőt)
27 kacagva fakadjon (NK: kacajra fakadjon)
28 mindez sokkal (K: mindez <megettörténhetik> sokkal)
30 és fütty, mely (NK: és fütty, mely)
32 az egység (K: a<sz>z egység)
- 82 : 1 Rudolf hallgató (K: Rudolf <Istvántól> hallgató)
3 elviszlek közülök (1853; 1858; 1868: elviszlek közölök)
4 és hallgatva ment (K: és hallgat<ott>va ment)
8 s kinek (K: s <kitől> <kinek> kinek)
10 Csak *volt!* (1858; 1868; NK: Csak *volt!*)
- 83 : 1 dolgokrul (1858; 1868; NK: dolgokról)
beszélek (K: beszél<ne>ek)

Lap: Sor:

- 83 : 4 bájos arccal (K: bájos arczal)
5 reá a művészet (K: <hozzá> reá művészet)
6 ihletét lehelte (K; PN; 1853; 1858; 1868; NK: ihletét lehelte)
7 minden kincseiből (PN; 1853; 1858; 1868; NK: minden kincseiből)
8 terjedve Moszkautól (K; PN; 1853: terjedve Moszkautól NK: terjedve Moszkvától)
12 nemzetnek volt büszkesége, hanem egész Európáé (K; PN; 1853: nemzetet hódította meg, hanem egész Európát)
14 s a Tuileriákban (K: Tuileriákban PN; 1853; 1858; 1868: Tuileriákban)
15 elismerék (K: elismer(i)ék)
16 mint most Lind (NK: mint majd Lind)
18 Fodor Jozefine. (NK: Fodor Jozefina)
Jozefine. (K: Jozefin(e)a.)
Nagybátyja, (K; NK: Nagyatya,)
20 Ezek közül a (1853; 1858; 1868: Ezek közül a)
legkisebb, József (K: legkisebb József)
23 gyermeki szépsége (NK: gyermeki szépsége)
84 : 1 történt nevedése azt (NK: történt növekedése azt)
2 amely gyermek (K: a melly(nek) gyermek)
7 ott nője (NK: ott neje)
11, 25 Jozefine-t (K; PN; 1853; 1858; 1868: Jozefinét — NK: Jozefinát)
13 minden művelt (NK: minden művelt)
19 hangversenyben (NK: hangversenyen)
23 láttára megszorítaná (NK: láttára megszorítá)
27 a közönség (K: <e>a közönség)
32 volt Moszkaunak (NK: volt Moszkvának)
85 : 5 csáb, halvány bosszú (K: Csáb, <és> halvány <két> boszu)
bosszú (K; PN; 1853; 1858; 1868: boszu)
9 Jozefine-ről (K; PN; 1853; 1858; 1868: Jozefinéről NK: Jozefinről)
11 hír nem egyszer (K: hír <sokszor elhitesi két> nem egyszer)
12 magukkal (NK: magokkal)
egymást megszerették (K: egymás(ba)t megszerett(e)ék)
14 kornak két leghíresebb művésze (PN; 1853; 1858; 1868: kornak leghíresebb művésze NK: kornak leghíresebb két művésze)
15 és e szeretet (1868; NK: s e szeretet)
16 a hír után (1858; 1868; NK: a hír után)
18 még él, de (K: még él(t) de)

Lap: Sor:

- 85 : 17 híre mulandó, neki nem (K: híre <hamarább el> mul<ik>andó
21 dicsősége volt (K: dicsősége<...> volt)
<mint> ne<m>ki nem)
30 eset a világban (K: esett <...> a világban — elírás —)
futni hagyja (K: futni hagy<ná>ja)
34 Koppenhágát (NK: Koppenhágát)
A K-ban 35. sortól a 86. lap 11. sorában lévő „temetve”
szóig terjedő részt valaki tintával áthúzta.
- 86 : 1 *drámai szerepeket* (NK: drámai szerepeket)
7 felléphessen benne (NK: fölléphessen benne)
9 szerződtek az olasz (NK: szerződtek az olasz)
10 fellépett, az (NK: föllépett, az)
13 dicsősége tetőpontját. (NK: dicsősége a tetőpontját.)
14 Olaszthonba viszi (K: Olaszthonba <megy> viszi)
15 *hervadatlanul* (NK: hervadatlanul)
26 legelső (K: <...> lege<...>lső)
28 az első előadáson. (K: <először> az első előadáson)
29 kipiszegték, a másodikon (K: kipiszegték, a másod<szor>ikon
1858; 1868: kipiszegték, a másodikon)
a harmadikon (K: a harmad<szor>ikon)
- 87 : 7 sokáig egy helyben van (NK: sokáig egy helyen van)
8 megszokják, és nem veszik (NK: megszokják s nem veszik)
9 pedig feljegyzik (NK: pedig följegyzik)
21 a szereposztályra már alkalmatlan (K: a szerep<re>osztályra
már alkalmatlan)
31 *sziszegés*. (NK: sziszegés.)
33 mely sokat (K: mely <ne>sokat)
34 férjét (NK: a férjét)
- 88 : 4 jól hangzó (K: j<...>ólhangzó)
10 trópusok légkörének (NK: tropicus lég körének)
11 szerint, és (NK: szerint s)
halhatott tetszése (K: hal<l>hatott tetszése)
sülyedhetett (PN; 1853; 1858; 1868; NK: sülyedhetett)
12 történetendett (K: történ<hetett>endett)
21 mi joga (K: <ho> mi joga)
joga van annak (NK: joga annak)
24 elvonja magát (K: elvonjád magát — elírás —)
26 menjen játszani (K: menjen <ének> játszani)
29 akar fellépni (NK: akar föllépni)
31 tőle, a legkínzóbb (K: tőle, <hát> a legkínzóbb)
38 fellépni, mert (NK: föllépni, mert)

Lap: Sor:

- 88 : 34 és ez sérti a (NK: s ez sérti a)
89 : 2 lépteti föl (NK: lépteti fel)
3 végre fenyegetőzőik (1868; NK: végre fenyegetőzik)
fogja; a művésznő (K: f<...>ogja; a művésznő)
4 a művésznő végre (NK: a művésznő)
szabadságidejét (K: szabadság<i>) idejét)
5 fordókra mehet (PN; 1853; 1858; 1868; NK: fürdőkre mehet)
6 még fel kell (NK: még föl kell)
10 éjszakát virasztott (K; PN; 1853; 1858; 1868: éjszakát
virasztott)
11 oly halvány (NK: oly halavány)
13 nehogy a gyógyszer (K: nehogy <...> a gyógyszer)
14 űzte a kór (PN; 1853; 1858; 1868: űzte e kór)
16 betegsége ragályos. (K: betegsége <halálos> ragályos)
25 nemes vonásain (K: nemes von<al>ásain)
28 Kezében (NK: Kezeiben)
30 keressen bennök. (K: keressen benn<e>ök.)
32 hogy legkisebb sikert (K: hogy legkissebb sikert)
34 leheljen beléjük (K: lehelljen beléjük)
90 : 1 és papucsával (K: és <sz> papucsával)
5 elkomorodik (K: el<sz>komorodik)
8 mosolyogni kezdenek (1858; 1868; NK: mosolyogni kezdenek)
az mind csak (NK: ez mind csak)
10 amiért imádkozott (K: a miért <férj> imádkozott)
11 férje meggyógyul; (1858; 1868; NK: férje meggyógyult;)
14 az ajtó (K: az ajtó<n>)
szőnyegeken óvatosan lép be (K: szőnyegek<re>en <lépve>
óvatosan lép be)
16 munkától felmentett (NK: munkától fölmentett)
17 mint barátnét tartott (NK: mint barátnőt tartott)
18 aggodalom látszik (K: <ije> aggodalom látszik)
19 rejteni. (NK: elrejtteni)
26 színpadi betegséget. (NK: színpadi betegséget)
30 ma fog fellépni (NK: ma fog föllépni)
33 nekem rosszul esik? (K: nekem rosszu<k>l esik? PN; 1853;
1858; 1868: nekem rosszul esik?)
34 Catalani mindazt (K: Catalani <...> mind azt)
mert nagy (K: mert n<ev>agy)
91 : 3 — Hozzászókatott már. (1858; 1868; — Hozzászókatott már.)
10 akarna felfedezni (NK: akarna fölfedezni)
12 pisszegni. (PN; 1853; 1858; 1868: piszegni NK: piszegni)

Lap: Sor:

- 91 : 14 két könnycsepp (PN; 1853; 1858; 1868; NK: két könnycsepp)
21 talál (NK: találta)
23 Mainvielle e (K: M(e)ainvielle e)
s száraz kezét (K: s <ke> száraz kezét)
24 fehér kezét (1853: fehér kezét — sh. —)
27 mintha alumnának (NK: mintha aludnának)
32 (A K-ban a „hogyan tegyük” kezd. résztől a 92. lap 14. sorá-
nak végéig terjedő rész tintával át van húzva.)
34 Te enyim (K: <t> Te enyim)
92 : 1 szeretned — sóhajta (NK: szeretned — sóhajta)
2 azt lefoglalja (NK: azt elfoglalja)
5 szólt keserűn (1858; 1868: szólt keserűen NK: szólt keserűen)
6 szisszenést hallani (1858; 1868: szisszenést hallani)
8 fullánkját (K; PN; 1853; 1858; 1868: fulánkját)
9 akkor ugye? (1858; 1868: akkor ugye? NK: akkor ugye-?)
12 hallani a szisszegést (NK: hallani a szisszegést)
16 Sérthet-e egy tiszta (K: Sérthet e <ily> egy tiszta)
18 fekvé fetrengjek? (K: fekvé <illy> <itt> fetrengjek?)
23 — Feküdjél le (K; PN; 1853; 1858; 1868: — Fekügyél le)
Jozefine. (K: Jé<..>zefine.)
27 volna az: egy színész nő férje (K: volna <e> az: egy színész nő
férje)
34 kötél táncos (K: kötél<en>táncos)
93 : 3 Bamboche-é a (K: Bamboch(é)é a)
6 levelet tartva kezében (NK: levelet tartott a kezében)
17 belőle fennhangon (NK: belőle fennhangon)
s ezt olvasá (NK: s olvasá)
26 tettel (NK: tettel)
30 ami önhöz (NK: mi önhöz)
94 : 3 monda férjének (1868; NK: monda férjének)
5 halmazai az illatos leveleknek (K: halmazai a<parfümös>
z illatos leveleknek)
miknek pecsétjei tizágú koronákat viselnek (K: miknek
pecsétjei tizágú koroná<t>kat viselnek)
9 Jeanette (1858; 1868: J e a n e t t e)
11 tudom, bocsássam-e? (PN; 1853; 1858; 1868: tudom, bocsás-
sam-e?)
12 erős szívvvel (K: erős <tetett>szívvvel)
14 kiment elé a (1858; 1868; NK: kiment eléje a)
kellemetlen izenet (K: <újabb> kellemetlen izenet)
16 jelenté kihordója által (K: jelenté kihordója által)

Lap: Sor:

- 94 : 19 mert a király (K: mert a király)
őfensége éppen (1858; 1868; NK: ő felsége épen)
23 föllépést, s (K: föllépést, <hogy> s)
26 Milyen jószívű (K: <...> Milyen jószívű)
30 volt ez az (K: volt e<...>z az)
óriások számításain! (K: oriasok <terve> számításain!)
- 34 Jozefine arca (K: Josefina<a>e arcza)
- 95 : 2 játszani fogok! (NK: játszani fogok!)
- 4 Ez merész dac (NK: Ez dacz)
- 96 : 1 népség tódult (K: népség <tör...> tódult)
2 eléggé titkolt. (K: eléggé <hiresztelt> titkolt.)
4 fognak történni (K: <...> fognak történni)
5 a parterre-en, (K; PN; 1853; 1858; 1868; NK: a parterren,)
6 infernale-ban (alvilági páholy) (K: infernaleban <is> (alvilági páholy) NK: infernaléban (alvilági páholy).)
7 óriások kedvenc (K: oriasok <rendes> kedvencz)
8 azon tulajdonságánál (1858: azon tulajdonságánál — sh. —)
9 alább esett (NK: alantabb esett)
- 10 balettek alkalmával. (K: balletek <és más egyéb> <ru> <juponos> alkalmával.)
- 11 törik magokat (NK; törik magukat)
- 15 rendiben van? (NK: rendben van?)
fiatal, alispánffy (NK: fiatal, alispánfi)
- 16 szembejövőtől (1858; 1868; NK: szembejövőtől)
- 18 barátomat (K: b<á>arátomat)
- 22 osztálya, kikkel (K: osztálya <melyel> kikkel)
- 97 : 4 a parterre-en kell (K; PN; 1853; 1858; 1868; NK: a parterren kell)
- 14 Mainvielle-né még (K: M<el>ainviellené még)
- 18 jókedvre hangolnak (K: jó kedv<v>re hangolnak)
jól tudva van (K: jól tud <j> va van)
- 19 gentlemanek (PN; 1853; 1858: gentlemanek)
- 24 melynek szövetéből nagy (K: mely<ből>nek szövetéből nagy)
- 28 kasmírrá, hogy (K: <ch>casmírrá, hogy)
- 30 Mainvielle-nénél (NK: Mainviellenénél)
- 32 mely egész (K: mely <.l.> egész)
egész lényegén (NK: egész lényén)
- 33 előmlík, azon (PN; 1853; 1858; 1868; NK: előmlék, azon)
- 98 : 5 művészetet (NK: művészetét — sh. —)
6 művésznőt (1858; 1868; NK: művésznőt)
9 valaki előttük (1858: valaki előttünk — sh. —)

Lap: Sor:

- 98 : 10 minek cselekszi (K; PN; 1853; 1858: minek cselekszik — el-
frás — sh. —)
11 a színlést. (NK: a színlelést.)
18 e frakkszárnyú (NK: a frakkszárnyú)
21 e meglepetés (NK: a meglepetés)
koszorúk és gyémántos (NK: koszorús s gyémántos)
22 pisszegés és talán fütty (PN; 1853; 1858; 1868: piszegés és
talán fütty)
23 a vetélytársnének. (K: a <... tely> vetélytársnének)
24 kell neki! — monda (1868: kell neki: monda NK: kell neki,
monda)
30 fel Abellinót (K: fel <...> Abellinót)
31 legavatottabb (K: legavatottabb <...>)
szépségflastromot (1858; 1868; NK: szépségflastromot)
33 órát (NK: órát)
- 99 : 7 miszerint ők az (K: <hogy> miszerint ők az)
8 okai, hogy ma (K: okai, <miszerint> hogy ma)
9 Semiramide-et (K: <s> Semiramidét PN; 1853; 1858; 1868:
Semiramidét)
12 nagy courtoisie-val (NK: nagy courtoisievel)
művésznőt idáig (K: művész<et>nőt idáig)
15 mindenki páholyaiba (1868; NK: mindenki páholyába)
21 Rudolf —, mintha (K: Rudolf, <hogy> mintha)
25 ezalatt a loge (K: ez alatt <kiszegezé> a loge)
távcső-battériáit (NK: távcső batteriát)
34 függöny fellebbent. (NK: függöny föllebbent.)
- 100 : 2 készen állt már (NK: készen áll már)
repülőfélben (K: repülő <v...> félben)
3 háttéréből előlépett (K: háttéréből <egy> előlépett)
4 nőalak (K: nő<e>alak)
8 — Barmok! — (K: B<et>armok!)
- 15 Hiába, nem (K; PN; 1853; 1858; 1868: Hijába, nem)
19 színész nő (K: színész nő <teszi azt, hogy>)
22 kegyencétől ez (K: kegyencétől <a> <e>z)
29 tanúságára szolgál, mennyire nem szükség énekes darabokban
a szereplőknek (K: szolgál <miszerint> énekes darabokban,
mennyire nem szükség a szereplőknek [Jókai később ezt a
szórendet az általunk közölttel cserélte fel.]
30 mű beltartalmával (NK: mű tartásával)
- 101 : 2 összhangot adni (K; PN; 1853; 1858; 1868: összhangot
adni)

Lap: Sor:

- 101 : 3 **mindennek** (K: <...> **mindennek**)
varázsló (K: v<á>arázsló)
5 **csodálatos hajlékonyságú** (K: csodálatos <hangj> hajlékonyságú)
6 **mesterfogásokat** (K: mester<és>fogásokat)
8 **közül hallgatá** (PN; 1853; 1858; 1868; NK: közöl hallgatá)
9 **a körülállóktól** (PN; 1853; 1858; 1868; NK: s a körülállóktól) kérdezve (PN; 1853; 1868; NK: kérdezte)
12 **viselték magukat** (PN; 1853; 1858: viselték magokat)
13 **tenyér visszhangzott** (K: tenyér visszhangzott PN; 1853; 1858; 1868: tenyér visszahangzott)
15 **tapsolás miatt.** (K: tapsolás <mellett> miatt.)
19 — **Csitt! chut!** (NK: — Csitt! chut!)
23 **olvadékony, lágy hangon** (K: olvadékony lágy hang<ja>on)
25 **midőn a legelső** (K: midőn <egyszerre> a legelső)
102 : 1 **az Oignon?** (K: az <o> Ognon?)
7 **Azzal újra** (K: <Catalini> Azzal újra)
9 **elfeledkezve** (NK: *megfeledkezve*)
15 **e tapsolók közül** (1858: a tapsolók közül NK: a tapsolók közül)
27 **voltak a süker** (NK: voltak a siker)
30 **két színházszolga** (NK: két színházi szolgál) saját bokkrétáiból (PN; 1853; 1858: saját bokkrétáiból — sh. — levelet *megkaphassanak* (NK: levelet kaphassanak)
31 **ültették hintájába** (NK: ültették hintájába)
32 **s maguk vonták** (PN; 1853; 1858: s magok vonták)
33 **szállásaig** (1858: szállásáig)
103 : 1 **páholyában élvezendő** (K: páholyában élvezendő) diadala másik (K: diadal<á> a másik) vetélytársnéja *megbukását.* (NK: vetélytársnéja bukását)
5 **lornyetjeit,** (NK: lörngnettjét,)
6 **fellebbentét, mert** (NK: föllebbentét, mert) ma nevezetes (K: ma <a leg> nevezetes)
8 **ma kipiszszegni** (1858; 1868: ma kipiszszegni)
12 **az ügyelő csengetése** (NK: az ügyelő *koppantása*)
14 **elkezdtek fennhangon** (PN; 1853; 1858; 1868; NK: elkezdtek fennhangon)
16 **volt, minthogy** (K: volt, <mivel> minthogy)
19 **lassan felgördült** (K: lassan fel<huzatott>gördült)
20 **Arca, termete** (K: Arcz<...>a, termete)
23 — **Óh, itt is** (NK: — *Ott is, itt is*) egy birodalomról volt (NK: egy birodalomról volt)

Lap: Sor:

- 103 : 25 Még egy (K: <m>Még egy)
szisszenés (1858; 1868: sziszenés NK: szisszenés)
ezt csak akkor (1858: ez csak akkor — sh. —)
26 lámpák (1858; 1868; NK: lámpák)
34 — *Au nom de la reine!* (1858; 1868; NK: — *Au nom de la*
reine!)
- 104 : 1 *immortelle* (1858; 1868; NK: *immortelle*)
5 *Au nom du peuple!* (1858; 1868; NK: *Au nom du peuple!*)
7 mintha rögtön (K: mintha <eg> rögtön)
11 el, s amilyen (1858: el, s a millyen)
14 név felkiáltása mellett (NK: név felkiáltása mellett)
17 koszorút felemelni (NK: koszorút fölemelni)
özönével felért (NK: özönével fölért)
20 valódi könyvek voltak (PN; 1853; 1858; 1868; NK: valódi
könyvek voltak)
21 hála könnyei. (K: hála könnyei. PN; 1853; 1858; 1868; NK:
hála könnyei.)
26 színházszolga (NK: színházi szolga)
28 annyit mondott (K: annyit <sugott hoz> mondott)
- 105 : 5 könnyen felcserélte (NK: könnyen fölcserélte)
9 csinálni, s éppen (NK: csinálni, éppen)
12 egy leheletét a (K; PN; 1853; 1858; 1868; NK: egy lehelletét a)
15 roncsában (K: roncsá<v>ba<l>n)
16 fenekére süllyedt (PN; 1853; 1858; 1868: fenekére süllyed t
NK: fenekére süllyed)
lelfratná azon (PN; 1853: *láfhatná* azon — sh. —)
21 Bizonyosan ez az (NK: Bizonyosan az az)
az újonnan érkezett (K: az <...> újonnan érkezett NK: az
újonnan érkezett)
24 alvilági páholyt (K: alvilág<ot>i páholyt)
26 nincs e *botránynak* (PN; 1853: nincs-e e *botránynak*
1858; 1868: nincs-e e *botránynak* NK: nincs-e *botránynak*)
28 szólt *berohanva* (NK: szólt *berohanva*)
30 Rudolf vállat *vonstott* (NK: Rudolf vállat *vont*)
- 106 : 3 ily pompás tréfát (K: ily <...> pompás tréfát)
4 tette közülünk (PN; 1853; 1858; 1868: tette közölünk)
13 látcsöveit (NK: látcsövét)
14 A K-ban a „— *Bon Dieu*” szavakkal kezdődő rész a 31. sor-
ban a „tett ember” szavakkal záródó részig át van húzva
tintával.
17 — *Va-t'en!* (*Eredj!*) — kiálta (NK: — *Va-t'en,* kiáltá)

Lap: Sor:

- 106 : 22 akarva felfedezni (NK: akarva fölfedezni)
24 rohan *a* (NK: rohan*t*)
Oignont felkeresni. (NK: Oignont fölkeresni.)
- 107 : 2 ismernék közölök (NK: ismernék közülök)
a hátuk mögött. (NK: a háta mögött.)
6 a gentlemaneket (K; PN; 1853; 1858; 1868: gentlemeneket)
7 takarodjék ön, és (K: takarodjék<...>k ön és)
14 a pizszegésre, a sípra (1858; 1868: a piszezésre, a sípra)
17 kudarcot, nehogy (PN; 1853: kudarczot, Inehogy – sh. –)
27 érkezett Barry hercegnőhöz, mire (K: érkezett <Nemours>
Berry hercegnőhöz <páholyába>, mire PN; 1853; 1858;
1868: érkezett Berry hercegnőhez, mire)
34 elébb több apróbb (NK: előbb több apróbb)
a magok ügyeit (1868; NK: a maguk ügyeit)
- 108 : 6 régi visszhangokat (K; PN; 1853; 1858; 1868: régi visszhangokat)
érezene ébredni (K: érezn<i>e ébredni)
10 karzaton (K: <...> karzaton)
és cifrát ásítani (K: és cifrá<n>t ásítani)
11 az ábécze valamennyi (K: az abécze<é>e valamennyi NK: az ábéczé valamennyi)
12 mássalhangzó (1858; 1868; NK: mássalhangzó)
14 goromba tenyérek a (K: goromba t{a}enyérek a)
17 néhányan nevettek (NK: néhányan nevettek)
18 pizszeget, azután (K; PN; 1853; 1858; 1868: pizzegett, azután)
21 *chut.* (1858; 1868; NK: *chut?*)
26 pizszegés csak nem (1858; 1868: pizzezés csak nem)
tört elé; (K: tört<é>elé; NK: tör elé;)
30 elkezdtek pizszegni. (1858; 1868: elkezdtek pizzezni.)
- 109 : 2 hirtelen kezű ember (K; PN; 1853: hirtelen kész ember
– elfrás – sh. –)
3 előteremti a kért (K: előteremti a <kivánt> kért)
6 hogy miye hiányzik (K; PN; 1853; 1858: hogy mie hiányzik)
11 hősi szerepét (NK: hős szerepét)
12 kiálta elhatározottan (NK: kiáltá elhatározottan)
15 a mennydörgő (K: az mennydörgő PN; 1853; 1858; 1868;
NK: menydörgő)
Olympra (NK: olympusra)
19 siralmasan demontfrozva volt (1858; 1868: siralmasan debandi-
rozva volt)
20 Gaudcheux uram (K: G<o>audcheux uram)

Lap: Sor:

- 109 : 22 voltak munkások (PN; 1853: voltak munkások)
 hogya a nép (K: hogy<...> a nép)
23 kedvencét (K: kedvencét <meget>)
29 a közönség (K: a <...> közönség)
30 fogadott püsszegő (1858; 1868: fogadott püsszegő)
32 az első püsszenés (1858; 1868: az első püsszenés NK: az első püsszegés)
34 mukkant többet. (NK: mukkant többé.)
110 : 6 titkos sülyesztő. (PN; 1853; 1858; 1868: titkos sülyesztő.)
7 Elől rohant az (K: Elől <m>rohant az)
11 kiálta az első diadallal (1858; 1868: kiálta első diadallal NK: Kiálta diadallal)
13 kezek a Bolivar-kalapot (K: kezek a<...> Bolívar kalapot)
16 asztaloslegény (K: asztalos le<...>gény)
17 kesztyűtlen hadak (K; PN; 1853; 1858; 1868; NK: kesztyűtlen hadak)
 kesztyűk (K; PN; 1853; 1858; 1868; NK: kesztyűk)
19 óriássereg lejumpitereztetett a (K: óriás sereg <lej> lejumpitereztetett <az> a)
20 paradicsomból, üldöztetve prédára (K: paradicsomból <még> üldöztetve <elrabo> prédára)
21 mennykövektől (K: mennykövek<...>től PN; 1853: mennykövektől)
25 verték a pallót (NK: verték a padlót)
28 canaille-jal (K; PN; 1853; 1858: canailleal NK: canaille-al)
31 ére véget. (K: ére vége<...>t. NK: ére végetf. — sh. —)
32 „pompás mulatságnak”. (1858; 1868; NK: „pompás mulatságnak”.)
III : 2 téve, hogy (K: téve <neki>, hogy)
3 fizetni, ha (K: fizetni, h<...>a)
5 nem lép föl többet (1858; 1868: nem lép föl többet NK: nem lép fel többet)
6 megszabaduljon? (1858; 1868; NK: megszabaduljon?)
112 : 4 hónap lefolyta alatt (1858: hónap lefolytá alatt — sh. —)
9 5-ig (K: 5-éig PN; 1853; 1858; 1868: egész 5-éig)
a „La belle laitière” (PN; 1853: à la belle laitière
1858: à la belle laitière 1868: à la belle latiere
NK: a „La belle letiere”)
10 Burlington (NK: Burlington)
11 Debry komornyikja (NK: Debry komornyikja)
14 kezéhez vett, (1868; NK: kezéhez vette,)

Lap: Sor:

- 112 : 23 *Iván* (NK: Iván)
24 *Vestris* (NK: Vestris)
- 113 : 1 azon városban (NK: azon városba)
2 szedjék le a címet, (PN; 1853; 1858; 1868: szedjék le a címet,)
3 tetetett (1858; 1868; NK: tétetett)
6 minden parancsait (1868; NK: minden parancsát)
7 a városból ismét tovább (NK: a városból tovább)
9 *Grignon* (NK: Grignon)
10 *rat* (1858; 1868; NK: rat)
13 *mangeur des petits enfants* (K: mangeur des petits enfants
1858: magneur des petis enfants — sh. — 1868; NK: magneur des petits enfants)
16 divatba jön (1858; 1868: divatba jőjön)
17 *Aubry kutyája* (1858; 1868: Aubry kutyája NK: Aubry kutyája)
18 *Kárpáthy Abellino* (PN; 1853; 1858; 1868: Kárpáthi Abellino NK: Kárpáthy Abellino)
20 *Mainvielle—Catalani* (NK: Mainvielle—Catalani)
24 előbbi urához (1858; 1868; NK: előbbi urához)
25 egy név (K: egy <par> név)
28 *míg* e nevet (NK: *hogya* e nevet)
- 114 : 2 név alatt rejő egyéniséget, s lenne (K: név <tulajdonosnját> alatt rejő egyéniséget, s lenne)
14 *annyiban* elüt (1858: annyiban elüt — sh. — NK: annyira elüt)
16 *alatt ez átlátszó* (K; PN; 1853: *alatt a piros vérerek hálózatát látni* s ez átlátszó)
18 *láthatólag kigyullaszt* (K: *láthatólag kigyulla<d>sz* PN; 1853; 1858; 1868: *láthatólag kigyulaszt*)
A K-ban a „gyullaszt” szótól a 32. sorban levő „és ha egy tár” kezd. részig tintával ki van törölve.
19 *Szemeinek fehére* (1858; 1868: *Szemeinek fejére*)
23 *töltek*, mint egy (1858; 1868: *tölttek*, mint egy NK: *telttek*, mint egy)
24 *cseresnye*, s (NK: *cseresznye*, s)
26 *világít és éget* (K: *világít és é<l>get*)
34 *hősné*, *negyediknek* (NK: *hősnő*, *negyediknek*)
- 115 : 4 *Különben mindezekből* (K: *különben <...> mindezekből*)
szükség (K: *szükség <...>*)
11 *van megalapítva* (NK: *van megállapítva*)

Lap: Sor:

- 115 : 19 talált boncnak (K: talált *boncznak* PN; 1853; 1858: talált bonznak)
25 van derekán (NK: van *a* derekán)
30 ezer darabra (K: ezer darab<j>ra)
- 116 : 3 egyszerű szertartások (K: egyszerű <ceri> szertartások)
5 ki ábrázoltatik (K: ki <fest> ábrázoltatik)
6 fülekkel, hogy (NK: füllel, hogy)
15 ugyanott megismeré (PN; 1853; 1858: ugyanott elismeré
– sh. – NK: ugyanott *felismeré*)
19 brit fővárosból (NK: britt fővárosból)
20 róla beszél. (NK: róla beszélt.)
föülmúl minden (1858; 1868; NK: *felülmúl* minden)
29 mert egy (K: mert <ha> egy)
31 magának örömet (NK: magának örömet)
- 117 : 2 ismét elválna tőle (PN; 1853: ismét elvál~~na~~ tőle 1858; 1868;
NK: ismét elvál~~na~~ék tőle)
7 szenvedgeni, ő az (NK: szenvedgeni, ő az)
9 pedig mily (NK: pedig milyen)
11 Ez ád legnagyobb (PN; 1853; 1858; 1868; NK: Ez *ad* legnagyobb)
14 minő mélyen (NK: milyen mélyen)
17 lord Byron. (NK: lordy Byron.)
19 miszerint az ő emléké (K: miszerint <öt> az ő emléké)
20 szívéből kitörülhesse. (NK: szívéből kitörülhesse.)
27 vannak, ahol (K: vannak a<honna>hol)
30 minden gyulladásnál (K; NP; 1853; 1858; 1868: minden gyulad~~ás~~nál)
- 118 : 4 Egy tömkelege az a (K: <A> Egy tömkelege <az> a)
7 számára látszanak (K: számár<á>a látszanak)
8 fennhagyva lenni (K; PN; 1853: fennhagyva lenni)
Egyik ház (K: <Maga> egyik ház)
11 lógnak a lámpák (K; PN; 1853; 1858: lógnak a lámpák)
12 mely a városrészt (1868; NK: mely *e* városrészt)
tud kiigazodni (1868; NK: tud *eligazodni*)
19 ád munkát (1858; 1868; NK: *ad* munkát)
21 nyomor vagy bűn (K: nyomor <és> vagy bűn)
22 van szülőintézet (NK: van intézet)
23 kórház, haldoklók (NK: kórház, *a* haldoklók)
- 119 : 1 Panthéon térről (K: Pantheon <pia> térről)
11 bakján, térdére (K: bakjá<t>n térdére)
14 pompás kasmír (K: pompás <ch> cashmir)

Lap: Sor:

- 119 : 17, 121 ; 3, 14, 30 közül (PN; 1853; 1858; 1868: közlő
kik neki újabb (K: kik <a tűz> neki újabb)
18 igen lovagoltak (K: igen lovagol {n}t ak)
jónak látták (K: jónak lát{j}ták)
19 visszatérni (1853: viss atérni — sh. —)
23 terjed — monda (NK: terjed — monda)
27 kérdé a delnő (K: kérdé a <D> delnő)
30 jó fiút közülünk (PN; 1853; 1858; 1868: jó fiút köz-
lünk)
hiszem magyar (K: hiszem <egy pár> magyar)
31 egy rokkant (K: egy rokkant <kézi>)
120 : 5 Odaérve kifogató (1858; 1868: Odaérve kifogá)
10 ragadá a gyep^llt (1858; 1868; NK: ragadá a gyep^llt)
16 mennydörögve gördült (NK: mennydörögve gördült)
17 elegánt világból (1858; 1868; NK: elegans világból)
18 *Minő bizarrerie! Minő* (NK: *minő*)
21 hurra^kkiáltással sietett (K; PN; 1853; 1858: hurrah kiáltással
sietett NK: hurrah-kiáltással sietett)
24 elegánt világból (1858; 1868; NK: elegans világból)
25 kiálta ekkor (1868; NK: kiáltá ekkor)
30 néhány hasonlóul díszes (1858; 1868; NK: néhány hasonlóul
díszes)
31 ifjú törekedett (K: ifjú <iparkodott> törekedett)
121 : 2 arról *verve le* (NK: arról *leverage*)
6 nevén szólítá (K: nevén szólítá)
megköszönve, anélkül, hogy bókot mondana a tett (K: meg-
köszönve <legkisebb bók nélkül> a nélkül, hogy bókot mon-
dana a tett)
7 A K-ban az „állíták” szótól a 25. sorban levő „mind odaégnek”
szavakig terjedő rész tintával át van húzva.
8 s csövét megragadva (NK: s a csövet megragadva)
9 irányzá (K: <...> itányzá — elírás —)
felettük égő tetőre (PN; 1853; 1858; 1868; NK: felettük
égő tetőre)
22 hol valami (K: hol<1>l valami — elírás —)
23 rájuk gondot. (PN; 1853; 1858; 1868: rájuk gondot)
26 szabadítani! (K: szabadí<...>tani. NK: szabadítani! *minél
gyorsabban.*)
31 lehetne kivenni. (K: le<...>hetne kivenni)
33 mód e gyermekeket (NK: mód a gyermekeket)
122 : 1 azon ifjú (K: {az} azon ifjú)

Lap: Sor:

- 122 : 3 folytonos működése mellett (K: folytonos <kisérete> működése mellett)
5 egyenként felhúzza (NK: egyenkint felhúzza)
gyermeket, s így (NK: gyermeket és így)
7 a munkás (K: <az> a munkás)
8 de ki lesz oly (K: de **ki** lesz oly)
ez égő (NK: az égő)
16 agrafe-jait (K: agraffjait)
17 törődnek, hirtelen (K: törödn{e}ék hirtelen)
24 A körülállók (K: A <...> körülállók)
34 hurrákiáltása (K; PN; 1853; 1858; 1868; NK: hurrah-kiáltása)
- 123 : 3 haladtak felfelé (NK: haladtak fölfelé)
4 int a hölgynek (NK: inte a hölgynek)
6 égő gerendát (1858: égő gérendát — sh. —)
15 omlik-e le alatta? (K: omlik-e le <?> alatta?)
16 legombolyítja derekáról (NK: legombolyítja derekáról)
18 körülkerítik (K: körül ke<...>rtik, azzal 1858; 1868; NK: körül keríti)
lassankint (K: <...> lassankint)
21 van; és mindez (NK: van; s mindez)
24 mindkét kézzel (K: mind két ké<t>zzel)
26 felé fog esni (1868; NK: feléje fog esni)
27 mindjárt ott fogja (K: <...> mingyárt ott fogja)
29 hajlik felé az (1868; NK: hajlik feléje az)
- 124 : 3 dorongot hurkolt a (PN; 1853: dorongot hurczolt a)
4 ültetett rá, (K: ültetett <öl> rá,)
8 a lábtón. (K: a l<...>ábtón.)
10 nézzétek ezt az (NK: nézzétek azt az)
13 lassankint minden anya (K: lassankint minden **anya**)
14 ölelheti (1858; 1868; NK: ölelheté)
16 a legkisebb (K: a legkissebb)
19 s ki ott fetreng (K: s <ifjú> ki ott fetreng)
23 hogy az nem (NK: hogy ez nem)
28 Nehány pillanat (1858; 1868; NK: Néhány pillanat)
31 Chataquela az ifjú (K: Chataquél<e>a <át> az ifjú)
33 sietett hirtelen (K: sietett <még> hirtelen)
- 125 : 7 másfelől (NK: másfelől is)
8 széledezni kezdett. (K: széledezni kezdett. <Csak a három ismeretlen ifjú maradt még a fecskendőnél.>)
13 delnő a csecsemőt (K: delnő{t} a csecsemőt)
14 néptömeg közül (PN; 1853; 1858: néptömeg közül)

Lap: Sor:

- 125 : 15 tudakozódék utánok (NK: tudakozódott utánok)
16 volna tudni (NK: volna kitudni)
19 Nehányan (NK: Néhányan)
25 A K-ban az „egyébért” szótól a mondat végéig terjedő rész tintával át van húzva.
28 jobb (1858; 1868; NK: job**b**)
33 Chataquéla tettét százféle (K: **Chataquéla tettét** {A dolgot} száz féle)
- 126 : 2 magát felfedezni (NK: magát fölfedezni)
3 jobb (NK: job**b**)
6 nem jött elő. (NK: nem jött.)
8 erkélyteremben (K: erkelyteremben)
17 „Egy csókot (K: „egy <ké> csókot)
18 férfinak (PN; 1853: férfinak)
és rögtön (K: és rögtön)
19 nem közölünk (PN: 1853; 1858; 1868: nem közölünk)
23 szólt neheztelő lenézéssel (K: szólt **neheztelő** lenéz{ő}éssel {haraggal})
26 ilyenek a fia (PN: ilyenek a *fi*a — sh. —)
28 kedvéért ott (PN; 1853; 1858; 1868: kedvéért ott)
29 közepett a nép (NK: közepette, a nép)
- 127 : 1 szólt a megjavíthatatlan (K: szólt <az> a megjavíthatatlan)
3 nők magukat férjeik (PN; 1853; 1858; 1868: nők magokat férjeik)
9 felkelt (NK: fölkelt)
14 felé volt fordulva (K: felé <f> volt fordulva)
15 Alig lehetne bizarrabb (NK: Alig lehet bizarrabb)
két arcot, így (K: két arc**z**ot így)
17 nevető arca (NK: nevető arc**z**)
23 könnyeden odavetve (NK: könnyedén odavetve)
31 mert fő kérdés (NK: mert kérdés)
- 128 : 1 A K-ban a „utánam fog halni” kezd. résztől a 19. sor végéig tintával át van húzva.
18 az élelyűjtott (NK: az éléje nyujtott)
19 monda Rudolf (NK: mon**d**á Rudolf)
20 állítá Kárpáthy (K: <foly> állítá Kárpáthy PN; 1853: *kiáltá* Kárpáthy 1858; 1868; NK: *kiált*a Kárpáthy)
28 szavaknál mosolygó (K: szavak<...>nál mosolygó)
33 E fogadás bámulatos (K: <E fogadás...> E fogadás bámulatos)
- 129 : 4 bizonyossá tehetjük (PN; 1853; 1858; 1868: bizonyosokká tehetjük)
tehetjük NK: bizonyosokká tehetjük)

Lap: Sor:

- 129 : 8 ember tartozik (K: ember<nek az> tartozik)
11 Ah, megálljunk! (K: Ah, <pár> megálljunk!)
egyszer kivétel (1858: egyszer kivétel — sh. —)
12 Monseigneur Kárpáthy (PN; 1853; 1858; 1868: Monsigneur
Kárpáthi NK: Monsieur Kárpáthy)
24 ő szolgálhat neki (K: ő <adhat> szolgálhat neki)
26 E fogadás tehát éppen (K: <...> E fogadás **tehát** éppen)
31 afgán szertartás (K: afgan <szoka> szertartás)
33 brit poétát (K: a b<s>ritt poétát NK: a britt poétát)
130 : 2 képzelhető-e egy épeszű (NK: képzelhető-e épeszű)
9 azok közül (PN; 1853; 1858: azok közül)
14 fordíta a bankárnak és (1858: fordítva a bankárnak és 1868;
NK: fordítva a bankárnak)
elkezdett füttyölni (1858; 1868: elkezdett füttyülni)
17 hevével keresé (NK: hevével kereste)
18 majd dühvé (NK: majd dühhé)
21 leglátogatottabb (K: leglátogato<bb>ttabb)
22 sorba vett minden (K: sorba <nézett> vett minden)
131 : 2 hindu varázslatokkal (NK: hindu varázslatokkal)
4 vén duenna (K: vén due<n>gna PN; 1853; 1858; 1868:
vén duegna)
5 Ez egy öblös (PN; 1853; 1858: Egy-egy öblös)
10 fenekéig mindig sötétebben, mindig feketébben. (NK: fenekéig,
mindig feketébben.)
14 s mikből a felizgatott (1858: s mikből a felizgatott — sh. —
NK: s mikből felizgatott)
15 felhőszínű (NK: felhőszerű)
20 csodái elülednek (K: csodái elüllep<zenek>ednek PN;
1853; 1858; 1868: csodái elüllednek)
21 átlátszótlán, (NK: átlátszatlan,)
34 repkedő kígyók (NK: röpkedő kígyók)
repkedő kígyók a lében (K: a lében *repkedő kígyók* [sorrendet
javította át Jókai.])
132 : 3 s lugost alakítanak (NK: s lugast alakítanak)
10 a nedv elsápad, (K; PN; 1853; 1858; 1868: a nedv elsáppad)
13 elixírral tölt (NK: elixírral tölt)
15 Felöltözteté magát; (K: Felöltöz<ött>teté magát;)
23 oly összhangzó (K; PN; 1853; 1858; 1868: oly öszhangzó)
28 Csengetésire (PN; 1853; 1858: Csengetésére NK: Csengetésre)
mfg szobalányai (NK: még az úrnő szobalányai)
34 új mégis van közöttük. (NK: új *van mégis* közöttük.)

Lap: Sor:

- 133 : 5 *Vicomte Abellino* (K: vicomt Abellino PN: *vicont de Abellino*)
6 *Comte Fennimore* (K: Conte Fennimor NK: *Comte Fennimor*)
8 „*Szentirmay Rudolf báró.*” (NK: „*Szentirmay Rudolf gróf*)
22 *Senki sem tudta* (NK: *Senki nem tudta*)
26 *a portás csengettyűje* (PN; 1853; 1858; 1868: *a portás csenge-*
tyűje K; NK: *a portás csengetyűje*)
aztán ismét (K: *az(ok)* után *ismét*)
29 *ledűlt kerevetére* (NK: *ledőlt kerevetére*)
30 *abbahagyta* (PN; 1853; 1858; 1868; NK: *abban hagyta*)
134 : 1 *egyik szegletébe* (K: *egyik sze(le)gletébe* NK: *egyik szög-*
letébe)
3 *mint ifjú hajadon, ki* (K: *mint <gyermek leány> ifju hajadon ki*)
7 *így: a hős* (K: *igy: <A> a hős*)
8 *vész közepett oly* (1868; NK: *vész közepette oly*)
16 *akit keresett* (K: *a<l>kit keresett*)
17 *lehelete érinté* (K; PN; 1853; 1858; 1868; NK: *lehellete*
érinté)
24 – *Én is sokat* (K: <– Tehát g> – *Én is sokat*)
viszonza Rudolf (1868; NK: *viszonzá Rudolf*)
25 *sem fogunk* (K: *sem f<...>ogunk*)
31 *életét reám bízta* (NK: *életét rám bízta*)
135 : 15 *még mind* (1868; NK: *míg mind*)
17 *szemenként szí fel* (PN; 1853; 1858; 1868: *szemenkint szí fel*)
18 *halál tűzben* (NK: *halál a tűzben*)
25 *elfehérültek* (NK: *elfehéredtek*)
27 *őt fenn, s csak* (K: *őt fenn <magához szórtva>, s csak*)
28 *forró ajk* (K: *forró <ajk> ajk*)
32 *vészt hoznak* (NK: *vészt hoznáék* – sh. –)
136 : 9 *találják magukat* (P; 1853: *találják magokat*)
11 *de ők kikerülték* (K: *de ők <el>kikerülték*)
12 *vált rájuk nézve* (K: *vált <szám> rájuk nézve* PN; 1853;
1858; 1868: *vált rájuk nézve*)
14 *sem fáradtságra* (PN: *sem fáradságra*)
16 *karjai fáradtságára* (K: *karjai fárads<...>ágára*)
19 *Tíz nap múlt* (K: <Egy hét> *Tíz nap múlt*)
27 *elindulását* (NK: *indulását*)
32 *viselte magát oly* (K: *viselt<ék>e mag<ukat>át olly*)
137 : 1 *schova, hátravetette* (NK: *schová, hátra vetette*)
8 *viseltetni* (K: *viseltetni <H...>*)
10 *halkan Rudolphoz* (K: *ha<ng>lkan Rudolphoz*)
12 *érkeztek Londonból* (1858; 1868; NK: *érkeztek Londonból*)

Lap: Sor:

- 137 : 21 s két tagja volt jelen a páholyban: az öreg (K: s két tag<ból> állt, az eg>ja volt jelen a páholyban: az öreg)
az öreganya, a (K: az öreg any<ából>a, a)
- 22 Sándornő és (NK: Sándorné és)
- 29 szarvasbőr kesztyűket (PN; 1853; 1858; 1868: szarvasbőr kesztyűket K; NK: szarvasbőr kesztyűket)
- 30 Atellenben ül (1858: Atellenben ül — sh. —)
- 33 Tekintetének (1858: Tehintetének — sh. —)
- 138 : 3 miknek látása (K: mi<ket csak>nek látása)
7 belép, könnyű (K: belép, <ismét> könnyű)
21 nagysádtoknak tartozom (1858: nagyságtoknak tartozom)
23 kedves Magyarországomba (K: kedves magyarországomba.)
24 Nehány szarkasztikus (1858; 1868; NK: Néhány sarcasticus)
28 mondá (NK: mondtá)
33 kis unokalyányomtól, (NK: kis unokalyányomtól,)
- 139 : 1 unokalyány" arcára, (NK: unokalyány" arczára,)
7 a lánykához intézve (NK: lánykához intézve)
12 gyermeket (1858; 1868; NK: gyermeket)
17 bókot elteszem (K: bókot<...> elteszem)
18 viszonzá felhangoltan (1868; NK: viszonzá felhangoltan)
azért tüntetett ki legjobban (K: azért <szertetett> tüntetett ki legjobban)
23 a tiszaváradí (K: <...> a Tiszaváradí)
29 beszédje közé (NK: beszéde közé)
- 140 : 7 ott maguk (PN; 1853: ott magok)
8 magyar város (K: magyar <...> város)
13 unokám felserdüljön (NK: unokám fölserdüljön)
15 van (1822), építettünk (K: van (1822) építettünk NK: van, építettünk)
18 által teljesíttethessünk (1858; 1868; NK: által teljesíttessünk)
33 és ami annál (NK: s a mi annál)
- 141 : 3 leggazdagabbak, legnagyobbak (1858; 1868; NK: leggazdagabbak)
4 annak okvetlen szegénnyé és kicsinnyé kell (K: annak okvetlen szegény<é>nyé és kicsinnyé kell 1858; 1868; NK: annak okvetlen szegénynyé kell)
5 felelt Rudolf hideg (NK: felelt hideg)
7 vehetni (NK: vehetné)
10 így szokták (K: így szokt<a>ák)
14 mikor az (NK: mikor ez)
15 lábaival feneket (K: lábai<...>val feneket)

Lap: Sor:

- 141 : 17 vére melegségét (K: vére me<g>legségét)
27 a grófnő textusának (NK: a grófné textusának)
32 különben a (K: különben <...> a)
- 142 : 5 mindenható maradt (K: mindenható <magát> maradt)
10 élni és érezni? (NK: élni és érezni?)
10 sor után a K-ban a következő Jókai által áthúzott rész olvas-
ható: „Eszékéin felhagyva az *emphaticus* tárgy világi bíb eszmékre
vitte a <k. d.> beszéd folyamatát.
— Ön tehát Londonba megy, midőn mi éppen onnan jövünk.”
- 11 Azonban illőnek (K: <Rudolf> Azonban illőnek)
13 általános tárgyú (K: általános <tárgy> tárgyú)
16 A lányka okos (K: A lányka <okos> NK: A lányka okos)
arcát a kérdezőhöz emelve (K: arcát a kérdezőhöz <fel>-
emelve)
17 helyes hangon (K: hely<é>es hangon)
19 közönséget zavarja (1858; 1868: közönséget ne zavarja — sh. —)
22 gyászol. Midőn (K: gyászol, <m> Midőn)
23 asszonyt Angliában (K: asszonyt <...> Angliában)
32 monda a lányka (NK: mondá a lányka)
- 143 : 1 egy villanyos ütést (K: egy <electronicus> villanyos ütést)
2 ízeiben, úgy (NK: ízében, úgy)
10 Tán hallotta (NK: Talán hallotta)
13 Byron előbb meghalt (NK: Byron előbb meghalt)
18 saját maga (1853: saját aga —sh. —)
22 e hír által nem érzé (K: e hír<t> által nem érzé)
25 ébred fel, s (NK: ébred föl s)
27 Szerencsére megilletődését nem (K: Szerencsére <elhalványo-
dását> megilletődését nem)
29 figyelmet, s mindenki oda nézett. Rudolf maga is követé a köz-
figyelmet, s első volt (NK: figyelmet, s első volt)
32 ma ez a Mars (PN: ma az a Mars)
- 144 : 1 Flóra arcára (K: Flór<á> arcára)
6 utaznak nagyságtok (1868; NK: utaznak nagysádtok)
11 bámulat elég (NK: bámulás elég)
25 az oly egyszerű (NK: az olyan egyszerű)
26 egy sarokfordulatánál szinte (1858; 1868; NK: egy sarok-
fordulásnál szinte)
30 — Ecco ce! ecco ce! (NK: — Ecorce! ecorce!)
31 mind a két fél megnyert (K: mind a <...él> két fél megnyert)
33 férje után (K: férje<i> után)
- 145 : 11 Szívtelennek kezdé (K: Szívtelennek<k> kezdé)

Lap: Sor:

- 145 : 13 vevé elé, (NK: vevé elő),
14 melyek ama bűbájos (K: melyek <azon> ama bűbájos)
20 csendes partjain (K: csendes <táj> partjain)
21 lapok közül (PN; 1853; 1858; 1868: lapok közül)
24 s aztán egy gyöngéd (1858; 1868; NK: s azután egy gyöngéd)
25 édesanya küldött (K: édes anya <írt> küldött 1858; 1868;
NK: édesanya küldött)
27 hamvait könnyeivel (PN; 1853; 1858; 1868; NK: hamvait
könyeivel)
30 akadni, némelyiken (NK: akadnia, némelyiken)
31 lapokra (NK: lapra)
ért, melyeket (K: ért me<...>llyeket)
146 : 4 emlékéből belerajzolja (NK: emlékéből belerajzolja)
7 most leverten (K: most <idegesen> leverten)
10 valamivel hosszúkásabb (K: valamivel <oválabb oválabb>
hosszúkásabb)
11 kevéssel derültebbek (K: kevéssel <os> derültebbek)
17 hogy ő itt e magányban (K: hogy ő itt <egy> e magányban
1858; 1868; NK: hogy itt e magányban)
20 összekulcsolódtak – kebléből (K: összekulcsolódtak, s keb-
léből)
21 egy könny jelent (PN; 1853; 1858; 1868; NK: egy köny
jelent)
22 első könny (1858; 1868; NK: első köny)
a bezárt gyermekévek (NK: a gyermekévek)
24 néhány (1858; 1868; NK: néhány)
igazíta a képen (NK: igazít a képen)
25 íme az arc (K: <a> íme az arcz)
32 szegény Magyarhonba. (K: szegény magyarhonba.)
A VIII. fejezet előtt van vége az első kötetnek az 1853-as,
1858-as és 1868-as kiadásban.
147 : 1 kedves, a szegény (NK: kedves, szegény)
Magyarhonban. (K: magyarhonban.)
5 előttük járul kivont (K: előttük <megy> járul kivont)
10 ahogy rangbeli (K: a hogy <előkelő> rangbeli)
11 kinyílt bazsarózsa (K; PN; 1853; 1858: kinyílt basarósa)
12 selyempuszlija (NK: selyempruszlija)
15 még kevésbé (PN; 1853; 1858; 1868; NK: még kevésbbé)
19 mindenütt felébrednek (NK: mindenütt fölébrednek)
148 : 1 urak házai (NK: urék házai)
2 van velük (PN; 1853; 1858; 1868: van velök)

Lap: Sor:

- 148 : 6 Ezt elvégezve (1858; 1868; NK: Ezt elvégezte)
7 rendi módja szerint (NK: rendje módja szerint)
14 békességgel: (K: <k>békességgel:)
15 — Felkelt-e már (NK: — Fölkelt-e már)
20 tennie (NK: tenni)
uraiméknak, melyet (NK: uraméknak, melyet)
26 falakra függesztve az (K: falakra <festve> függesztve az)
31 asztal alja (K: asztal <á>alja)
be van tarkázva (NK: betarkázva)
149 : 7 Legeslegelől mind (K: Lege(l)slegelől mind)
pütkösdí király (1858; 1868; NK: pütkösdí király)
13 más közemberé (K: más <paras> közemberé)
14 helyett sinóros (NK: helyett zsinóros)
nadrágot visel (K: <nag> nadrágot visel)
18 kendő lóg ki (K; PN; 1853; 1858; 1868: kendő lógg ki)
19 beledagadva (NK: beledagadva)
33 nem műlik, nemzetes (K: nem műl<a>ik nemzetes)
150 : 3 ki a vendégeket? (K: ki a vendég<séget>eket?)
5 egyből se maradjak ki (K: egyből se maradj<an>ak ki)
8 a rovásán? (NK: a rovására *rva.*)
16 Sohse törődöm (K: Soh'se' törődöm 1858; 1868; NK: Sohase
törődöm)
17 alattvalóim. (1858; 1868; NK: alattvalóim.)
A K-ban a 16., 17., 18. és 19. sor tintával át van húzva.
25 hanem, hogy nagyságos (PN; 1853; 1858: hanem, hogy ngos)
akinek az érdemes (1868; NK: a kinek érdemes)
26 falon la. (K: falon l<e>a.)
egy summa pénzt. (K: egy s<o>umma pénzt)
28 szokás fenntartassék (PN; 1853; NK: szokás fentartassék.)
29 előmozdítassék (K; 1858: előmozdítassék)
pütkösd harmadik ünnepén (K: pütkösd <n...> harmadik
ünnepén)
30 lovaslegények a környékből (K: lovaslegények <egy> a kör-
nyékből 1868: lovaslegények a környékrül NK: lovaslegények
a környékről)
33 van a város minden (K: van a <falu> város minden)
34 kárba megy, (1868; NK: kárba mennek)
151 : 3 és ha egyszer-másszor (K: és <...> ha egyszer-másszor)
11 feddőzék a bíró. — Nem jó (K: feddőzék a bíró<k>. N<os>em
jó)
12 szokni ehhez az (K; PN; 1853; 1858; 1868: szokni chez az)

Lap: Sor:

- 151 : 12 ehhez az élethez, s majd (K: ehhez az élethez <s ha ma vagy holnak le> s majd)
16 legény elédbe hág (NK: legény elébed hág)
18 hetykén intve (PN; 1853; 1858; 1868: hegykén intve)
20 itt hiába feleselnek (K: itt hijába feleselnek PN; 1853; 1858; 1868: itt hijába feleselnek)
23 rakva, egy szekér tele (K; PN; 1853: rakva másik tele)
24 frissen sült (1858: frisen sült)
27 beleszokott már abba a (K: beleszokott már <valami> abba a)
28 Nagyobb pompa (1858; 1868; NK: Nagyobb pompa)
33 pedig üljön fel (K: pedig <...> üljön fel)
- 152 : 7 Elöl lovagolt (NK: Elül lovagolt)
8 szekérre rakott cigánybanda (K: a cigány banda szekérre rak<va>ott [Jókai változtatja meg e sorrendet.])
11 nekigyürkőzött mészároslegények (K: <fel> nekigyürkőzött mészáros legények)
14, 18 veres (NK: vörös)
15 élelmiszeres kocsik (K: élelmi szeres kocsi<t>k)
21 akkor ő pünkösdi (K: akkor ő <lehet> pünkösdi)
23 markos állat, s (K: markos állat <volt> s)
24 sérénye tizenkét (NK: sörénye tizenkét)
26 farkasbőrből (NK: farkasbőről)
27 kicsinyt lóg rajta (K; PN; 1853; 1858; 1868: kicsinyt lógg rajta)
28 hetykeség, hol (PN; 1853; 1858; 1868: hegykeség, hol)
31 két pógár lovagol (NK: két polgár lovagol)
33 hogy valamelyik ló (K: hol<l>gy valamelyik ló)
- 153 : 7 népekkal, s körülűzködve (K: népekkal <a népek pedig> s körülűzködve)
9 pillanatban tarackdurranás (K: pillanatban <...> tarackdurranás)
10 patrónus (K: pátronus — elírás —)
16 porfelleg jelenti (K: porfelleg <mutatja> jelenti)
17 gyerekek futnak (NK: gyermekek futnak)
20 facövekekkel; egy (NK: facsövekekkel; egy — sh. —)
31 váltá fel. (K: váltá fel {fel}.)
32 Vidra cigányt (K: Vidr<át>a cigányt)
34 maga pedig utána (K: maga pedig <háta mogo> utána)
fakó szekéren ülve (1868; NK: fakó szekeren ülve)
- 154: 2 ruhának, később pedig (K: ruh<...>ának, {azután} később pedig)

Lap: Sor:

- 154 : 2 abban a cigány (NK: abba a cigány)
6 Horhi Miska (1858; 1868; NK: Horhi Miska)
7 szóra a szomszédba (1858; 1868; NK: szóra a szomszédba)
8 úgy például (NK: így például)
9 s körülbelül (1858; 1868; NK: s körülbelül)
10 kinek is hitták (K: kinek is hiták)
13 Csenkő Laci (1858; 1868; NK: Csenkő Laci)
15 Berki Lőrinc (K: a Berki Lőrinc 1858; 1868; NK: Berki Lőrincz)
Lőrinc, a leghíresebb (1868; NK: Lőrincz leghíresebb)
16 a környékben (NK: a környéken)
17 Kalotai Frici (1858; 1868; NK: Kalotai Frici)
21 őt legkevésbé sem (NK: őt a legkevésbé sem)
22 Kutyalvi Bandi (1858; 1868; NK: Kutyalvi Bandi)
a legpompásabb (1858; 1868: legpompásabb)
27 kik mind nagyon (K: kik<et> mind nagyon)
tetszettek maguknak (PN; 1853: tetszettek magoknak)
28 eredeti fickóknak (1858; 1868; NK: eredeti fickóknak)
29 törték a fejüket (1858; 1868; NK: törték a fejüket)
30 a vendég lovainak (K: a vendég<ek> lovainak)
34 oly kosztümben (K: olly costumeben PN; 1853: oly costumeben
NK: oly costumben)
- 155 : 2 melyek egy időben (K: melyek<et> egy időben)
3 elméncségeknek tartattak. (K: elménczségeknek tart<o>attak.)
7 zászlóval, túlhan (K: zászló{hoz}val, túlhan)
13 nagy vágatva (K: nagy <l> vágatva)
lát közeledni egy (K: lát közeled<ik>ni egy)
16 elmondja röviden, hogy (K: elmondja rövide<s>n, hogy)
21 Senki sem ismeré (NK: Senki nem ismeré)
ismeré a legényt (K: ismeré a legényt.)
22 betyárosan felfelé (NK: betyárosan fölfele)
23 csapva, vállaira ömlő (NK: csapva ömlő)
30 sörénnyel és farkal (K: sörénnyel és farkal)
- 156 : 6 hegyezve figyelmesen (K: hegyezve f<e>igyelmesen)
10 a többi közül (PN; 1853; 1858; 1868: a többi közül)
23 A hintokról szépen (1868; NK: A hintokról szépen)
26 rákiáltva helykén: (PN; 1853; 1858; 1868: rákiáltva hegykén:)
31 ennek is, az ő (K: ennek is, az ő)
- 157 : 4 Egyet pattantott, s repül (K: egyet <ütött rá> pattantott, s
repül 1858; 1868; NK: egyet pattant, s repül)
16 futásnál ügyelni fogok rá. (K.: futásnál <én kapom el a zászlót>
ügyelni fogok rá.)

Lap: Sor:

- 157 : 17 — Ugyan ugyé? (1858; 1868; NK: — Ugyan ugy-e?)
18 eresztlek? Nem éred (K: eresztlek? <Ne hidd öcsém> Nem éred NK: eresztelek? Nem éred)
20 lobogós üngödtül (NK: lobogós üngödtől)
26 oda hamarább (PN; 1853; 1858; 1868: oda hamarébb)
30 megnyerék (1853: meg yerék — sh. —)
- 158 : 10 nekidühödött szökést téve, egy (K: nekidühödött szökés<sel>t téve egy)
16 leesett a lórul. (1858; 1868; NK: leesett a lóról.)
28 Ugye Ráró? (K; PN; 1853; 1858; 1868: Ugy-e ráró?)
30 s fejét szügyébe hányta (K: s fejé<be>t szügyébe hányta)
- 159 : 1 érdekesebbé (NK: érdekesebb)
6 ült fel ismét (NK: ült föl ismét)
7 meg paripáját. (NK: meg a paripáját.)
11 hogy lova leveti (K: hogy <a> lova leveti)
12 a második lövés (K: a más<ik>odik lövés)
14 kantárt, és felkészülve (NK: kantárt s felkészülve)
19 előre a megcsapott ló, szilajon (K: előre a megcsapott ló, <mint a> szilajon)
21 ha valamitől megrettent (K: ha <me> valamitől megrettent)
24 a lovag vakmerőségén (K: a lovag <rend.> vakmerőségén)
paripája dühén (K: paripája <m> dühén)
25 közepett lebontakozik (K: közepett <hirtelen> lebontakozik
NK: közepette lebontakozik)
33 vette észre (1858; 1868: vette észre — sh. —)
- 160 : 3 monda az idegen (NK: mondá az idegen)
8 ehhez a bolond (K; PN; 1853; 1858; 1868; NK: ehcz a bolond)
9 legyen; de gyere (K; PN; 1853: legyen; *ha egy gyereket ültetnék rád, az is kitenne rajtam*; de gyere)
14 embereket ölt meg (NK: embereket öl meg)
28 e vakmerő (NK: a vakmerő)
- 161 : 5 másfelől magas (NK: másfelől gazdag)
7 rétet és kaszállót (K; PN; 1853; 1858; 1868; NK: rétet és kaszállót)
24 hordani szarvait (1868; NK: hordani szarvát)
29 már hiába (K; PN; 1853; 1858; 1868: már hijába)
- 162 : 1 gulya közül (PN; 1853; 1858; 1868: gulya közül)
A K-ban a „gulya közül” kezd. rész a 3. sorban levő „meggyalázatot” szóig tintával át van húzva.
8 járó vaskocsit is megtámadta (K: járó <gőzmozdonyt> vaskocsit is megtámadta)

Lap: Sor:

- 162 : 13 között két külön út volt kivihető, melyeket maga előtt (K: között két külön út volt kivehető <volt az út>, melye<n>ket maga előtt)
- 18 Alig haladt Márton (NK: Alig halad Márton)
sás között (K: sás <g>között)
- 26 mocsárba, körös-körül (K: mocsárba, kör<ül>ös körül)
területben legázolva (PN; 1853; 1858; 1868: területbe legázolva)
- 27 bősziultségből (K: <bő> bősziultségből)
- 29 korábbi tülekedésben (PN; 1853; 1858: korábbi külekedésben
— sh. —)
- 31 ragadós vízi (1858; 1868; NK: ragadó vízi)
- 33 első lábára (K: első <bal> lábára)
- 34 bölgését hallatá. (1868; NK: bölgést hallata.)
- 163 : 2 ismeretlen söppedékben. (NK: ismeretlen süppedékben)
- 4 E boszontó hangra (PN; 1853; 1858; 1868: E boszantó hangra
NK: E bosszantó hangra)
- 18 karikás ostorával. (K: karikás ostorá<bo>val)
- 26 lovasok közül (PN; 1853; 1858; 1868: lovasok közül)
- 29 egy ostorcsapás hirtelen (K: egy ostorcsapás<sal> hirtelen)
- 32 feltaszította a porba (NK: föltaszította a porba)
- 164 : 1 hasztalan! (K: hasz<n>talan!)
- 14 egyenesen. (K; PN; 1853: egyenesen, *mint a kilőtt ágyúgolyó.*)
- 16 szökésnyire volt (K: szökésnyire <...> volt)
- 20 a hajszolás zaját (NK: a hajszolás zaját)
- 24 már akkorra ez is (NK: már akkor ez is)
- 25 vállára kapva (K: vállára kap<t>va PN; 1853: vállára kapta)
- 30 fog, amíg meg (NK: fog, míg meg)
- 165 : 3 ostorpattogás (1858; 1868; NK: ostorpattogatás)
- 10 kísérte végig az (K: kísérte végig <meg> az)
- 12 kellett állapodni, s ott (K: kellett állapo<tban>dni, s ott —
elírás —)
- 17 egyetemben megtérnie. (1868; NK: egyetemben betérnie)
- 19 Fenntartjuk (NK: Fentartjuk)
- 24 azon érdekesebb (K: azon erd<é>esebb)
- 25 egy-egy János (K: egy egy <j> János)
- 26 nábob névnapjára (K: Nábob né<p>vnapjára)
- 31 barna zenészek tánra (K: barna zenészek <kapo> tánczra)
- 33 örök pohár (1858; 1868; NK: örök pohár)
- 34 teremben körbeülnek (K: teremben <a holott> körbeülnek)

Lap: Sor:

- 166 : 1 *eredeti fickók* (1858; 1868; NK: eredeti ficzkók)
nagy gömbölyű asztal körül (K: nagy <...> <...> gömbölyű
asztal körül)
8 pohár, s valahányszor (K: pohár s <ez alatt> valahányszor)
12 kidúl a sorbul (NK: kidúl a sorból)
15 kedélyes mulatság (K: kedélyes multság<o>)
21 neszmélyire jár (K: neszmélyi<r>re jár)
24 s aki utól (NK: s ki utól)
28 akar ölni, s (K: akar ölni <mind> s)
ordítanak és nyögnek (NK: ordítanak és nyögnek)
33 kihányt az ablakon (K: ki<ny>hányt az ablakon)
167 : 3 a pohár egyet (1858: a pobár egyet — sh. —)
6 egy húszasban. (1868; NK: egy huszasba.)
9 eldül tele fővel és üres erszénnyel. (K: eldül <ittasan> tele
fővel és üres<en> erszénnyel.)
14 viszont a déleesti (K: viszont <az> a déleesti)
15 A K-ban „a komoly képű Horhi” kezd. rész a 168. lap 10.
sorában lévő „annál nagyobb úrnak” szavakig tintával át van
húzva.
Horhi Miska (PN; 1853: Korhi Miska — sh. —)
19 takarodjék ki a (NK: takarodjék a,)
25 — Kis Mihálynak (K: — Ki<ss>s Mihálynak)
27 lenni, ugyé? (1858; 1868; NK: lenni ugy-e?)
168 : 5 *kompánia közé* (1858: cömpánia közé — sh. —)
6 nemes Kiss Mihály (K: nemes Kiss <János> Mihály)
13 csak ez (NK: csak az)
15 elcsábítod a *lyánt* (PN; 1853; 1868; NK: elcsábítod a *leányt*
1858: elcsábítod s a *leányt* — sh. —)
16 múlva *azután vége* (NK: múlva aztán vége)
18 *felveszed a piros* (NK: fölveszed a piros)
27 *megnéze óráját*: (NK: megnéze az óráját:)
31 van a *bugyilárisban*. (NK: van a bugyilárisban.)
32 *eredj, hajdúim* (NK: eredj, a hajdúim)
33 *készen lész, gyere* (K; PN; 1853; 1858; 1868; NK: készen
léssz, gyere)
169 : 7 „*eredeti fickó*” (1858; 1868; NK: „eredeti ficzkó”)
8 *csikósna*k öltözve (K: csikósna<ál> öltözve)
11 Minden *mozdulatja* (NK: minden mozdulata)
13 *betyáros tempók* (K: betyáros <... tempók> tempók)
17 *sőt némelyek* (K: sőt <ta> némelyek)
18 *hogy itt-ott a főispáni* (K; PN; 1853: *hogy itt a főispáni*)

Lap: Sor:

- 169 : 19 természetesen szinte (NK: természetesen szintén)
22 ez úri (1858; 1868; NK: az úri)
28 nagy érzékenységében (NK: nagy érzék<é>enyiségében)
- 170 : 4 *bomlott óra* (1858; 1868; NK: bomlott óra)
5 is, oly (K: is, <úgy> olly)
6 zsákkal állna (1868; NK: zsákkal állna)
9 feje már lógott (K; PN; 1853; 1858; 1868: feje már lógott)
mindenki (K: <csak> mindenki)
15 egyet nyelne (K: egyet <kortyantana> nyelne)
16 *kortyantana* (1858; 1868; NK: kortyantana)
Ehhez, mint (K; PN; 1853; 1858; 1868; NK: Ehez, mint)
19 tudta csinálni. (NK: tudta <...> csinálni.)
24 nehéz, miután (K: nehéz <kivitelű> miután)
27 hanem még efelett az is (K: hanem még <azon felyül> e felett az is)
- 171 : 6 lövelte szét (NK: lövelte szét)
12 még Bandi (1868; NK: mfg Bandi)
15 karjain, rekedten (K: karjain <...> rekedten)
17 – Készülj, mert (1853: – Készülj, mert – sh. –)
21 kevésbé tudott (1858: kevesbbé tudott 1868; NK: kevesebbé tudott) •
22 az asztal alatt. (PN; 1853: az asztal előtt.)
23 meg helyéből (NK: meg a helyéből.)
24 brutális erejű ember (K: brutális erej<e>ű ember)
28 közül valaki (PN; 1853; 1858; 1868: között valaki)
- 172 : 3 a csikósból váltott (NK: a csikósból váltott)
9 a legóriásibb erejű (NK: a legóriásabb erejű)
erejű verekedők ellenében (K: erejű <emberek> verekedők ellenében)
10 ember ne resteljen (PN; 1853; 1858; 1868; NK: ember ne resteljen)
ütleget kiállni (NK: ütleget kiállni)
11 fedetlen fővel (NK: földetlen fővel)
17 magát tarkótól talpig (K; PN; 1853: magát torkától talpig)
23 s azután egész (1868; NK: s ezután egész)
25 Kutyalvi pedig (K: Kutyalvi<t> pedig)
29 s felébredvén nagyon (NK: s fölédredvén, nagyon)
31 Kis Miska (K: Ki<s>ss Miska)
- 173 : 3 Hol nők (K; PN; 1853: Ha nők)
5 minél előbb (NK: minél előbb)
megszöktessék (1858: *elszöktessék*) •

Lap: Sor:

- 173 : 5 őket a társaságból (NK: őket a <compániából> társaságból)
 6 tagjai többnyire azon fajta emberek (K: tagjai <igen> többnyire <olyan> azon fajta emberek)
 magányperceikben (NK: magán perceikben)
 8 kik a parasztszolgálon (K: kik <nél> a parasztszolgálon)
olcsó szépségeken (1858; 1868; NK: olcsó szépségeken)
 10 és szolgálóikkal (NK: és a szolgálóikkal)
 13 Ha poéta volnék (K: Ha poét<ák>a volnék)
 15 mákvirág, *akasztófavirág* ott (1853: mákvirág és a... a virág ott 1858; 1868; NK: mákvirág ott)
 19 valami szokatlan *fordulata*, amely (K: valami <idegen> szokatlan *zamatja*, a mely PN; 1853: valami szokatlan *zamatja*, a mely)
 25 s az a föld (NK: az a föld)
 174 : 8 ül. Kis Miska azonban (K: ül. Kis Miska <Ha tökéletes paradoxon nem volna Jancsi urról föltenni, hogy a francia romantikusokat olvassa, azt kellene hinnünk> Kis Miska azonban)
 10 alakjának ajánlólevele (K: alakj<a>ának ajánló levele)
 11 fogadtatott (1853: fog átatott. — sh. —)
 12 A *művelt* köröknek (NK: A *művelt* köröknek)
híják szelességnek (K; PN; 1853; 1858; 1868: *híják szelességnek*)
 18 férfias előnyeit, (K: férfias <magaviseletét> előnyeit,)
 20 s ha felült lovára (NK: s ha felül a lovára)
 21 különb ember (PN; 1853: különb ember)
 27 ki némi (K: ki <a> némi)
dali kalandort (1858; 1868; NK: *deli kalandort*)
 28 azt leheté tapasztalni (NK: azt lehetett tapasztalni)
 175 : 2 azt gyanítani, (NK: azt gyanítani,)
 5 Kárpáthynak furcsa rohamai kezdődtek; gyakran a (K: Karpáthinak furcsa rohamai kezdődtek: gyakran <midon> a)
 6 fenhangon hahotázni (NK: fenhangon hahotázni)
 7 ilyenkor az jutott (K: ilyenkor <vagy> az jutott)
 11 észrevéve (NK: észrevévé)
 13 kacajba tört ki (NK: kaczejban tört ki)
 23 lesz az, az (1858; 1868; NK: lesz az)
 28 Jancsi úrhoz csak akkor (K: Jancsi úrhoz <pipával szájában kilépve> csak akkor)
 30 beeresztették, s (NK: beeresztették s)
 32 a becsületes embert (K: a<z> becsületes embert)
 34 dohánnyal. (K: <...> dohánnyal.)

Lap: Sor:

- 176 : 2 onnan a székrül (NK: onnan a székről)
3 fidibusz mellette (NK: fidibusz mellette)
4 rámeresztette szemeit (K; PN; 1853: nagy szemeket meresztett
1868; NK: rámeresztette a szemeit)
7 szerelmes (NK: szerelmes)
ma van piros (K: ma<ga> van piros)
15 jőni (1868; NK: jönni)
18 vagy, betyár (K: vagy <jott> betyár)
24 Kázmér tömegéből (K: Kázmér<rol> tömegéből)
25 forinton (1853: forintban)
32 kastélyra szántam (K: kastély<va> <építésére> szántam)
33 fogok építtetni (K; PN; 1853; 1858: fogok építtetni)
34 nyáron át lakom. (K: nyáron át <fogok> lak<ni>om.)
177 : 2 nagyobb összegeket (NK: nagyobb összegeket)
9 egy elszakadt (K: egy <...> elszakadt)
23 ahelyett, hogy (K: <annyira> a helyett, hogy)
178 : 3 Sokan legnagyobb (K: Sokan {L} legnagyobb)
uraink közül még akkor nem (K: uraink **közül még akkor** nem
PN; 1853; 1858; 1868: uraink **közül még akkor** nem)
4 voltak birtokosi, (NK: voltak birtokosai,)
5 idegen, tán soha (K: idegen **tán** soha)
6 őscik beszéltek (K: ősei<nk>k beszéltek)
idegen helyekre pazarlák (K: idegen **helyekre** pazarlák)
7 a kerek világot (K: a {ke} **kerek** világot)
8 magukat a legnagyobb (PN; 1853; 1858; 1868: magukat a
legnagyobb)
14 műveltséget; a (NK: műveltséget: a)
15 a honszeretet (K: <...> a honszeretet)
17 alkatrészei-e az (K: alkatrésze <...>e az — elírás —)
18 európai műveltségnek (NK: európai műveltségnek)
19 Más, bár kisebb része (K: Más **bár kisebb** része)
21 műveltséget megtagadott (NK: műveltséget megtagadott)
22 kik szürben (K: kik **még friss emlékezetben van** szürben
PN; 1853: kik (még friss emlékezetben van) szürben)
179: 4 igazi életbölcesség (PN; 1853; 1858; 1868; NK: igaz élet-
bölcesség)
9 A K-ban a „fiak, leányok” szavakkal kezdődő rész az 12. sor-
ban lévő „emlékeztetne” szöveg Jókai utólagos, de más kéz
által közbejavított betűzése.
leányok oly növeldékben képeztettek (K: leányok {idegen
ajkú városok} **oly** növeldé{i}kben képeztettek)

Lap: Sor:

- 179 : 10 legkisebb helyet (K: legkisebb helyet)
11 ami *nemzetünkre s nemzetünk nyelvére* (K: a mi {hazára,} {hazai} {fajunkra s fajunk nyelvére}) PN; 1853: a mi fajunkra, s fajunk nyelvére)
13 *kisasszonyt hazai nyelven* szólítani meg (K: *kisasszonyt {magyarul} hazai nyelven* szólítani meg)
14 *táncra felkérni* (NK: *tánczra fölkerüni*)
15 *amiért* (NK: *miért*)
16 *irányában volt szokás* (K: *irányában volt szokás*)
18 *ily renden volt* (NK: *ily rendben volt*)
pedig más, szélsőségben vad (K: *pedig más szélsőségben vad*)
23 *vetették magukat* (PN; 1853; 1858: *vetették magokat*)
24 *ősi ugarokon* (PN; 1853: *ősi ugarakon*)
25 *számára elegendő nyúl, amit kergessenek; akkor* (K; PN; 1853: *számára elegendő tér a nyulakat kergetni; akkor*)
31 *nevezni. Ez a szó* (K: *nevezni. <Alig tünt ki egy két kiváló szellem ez alvó nemzedék közül> Ez a szó*)
34 *polgárság volt.* (NK: *polgárságból telt ki.*)
180 : 4 *Legfélebb aranyeret* (PN; 1853: *legfélebb aranyeret* 1858; 1868; NK: *legfélebb aranyeret*)
8 *fátum vagy* (K: *fátum, <feláldozó hivatás> vagy*)
10 *szellem ez* (NK: *szellem az*)
11 *közül, ámde* (K: *közül, ám de* PN; 1853; 1858; 1868: *közül, ámde*)
e néhány elég (1868; NK: *e néhány elég*)
14 *delnőink, kik* (K: *delnőink <és f...> kik*)
anyjukká fogadták (PN; 1853; 1858; 1868; NK: *anyjokká fogadták*)
15 *Ürményi Anna* (1858; 1868; NK: *Ürményi Anna*)
16 *Telekinée* (1858; 1868; NK: *Telekinée*)
Bornemisszanée, Bánfynée (1858; 1868; NK: *Bornemisszanée, Bánfynée*)
19 *közül* (PN; 1853; 1858; 1868: *közül*)
találandunk többeket (K: *találandunk <nehen> többeket*)
a műveltség és (NK: *a műveltség és*)
21 *visszahatása ellenében* (K; PN; 1853; 1858; 1868: *viszhatása ellenében*)
25 *A K-ban a „mindörökké” szóval kezdődő rész a 28. sorban lévő „teremtőjét” szóig idegen kézírás utólagos beszúrása.*
26 *Festetich Györgyöt* (K: *Festetich Györgyöt* 1858; 1868: *Festetich Györgyöt* NK: *Festetich Györgyöt*)

Lap: Sor:

- 176 : 2 onnan a székrül (NK: onnan a székről)
3 fidibusz mellette (NK: fidibusz mellette)
4 rámeresztette szeméit (K; PN; 1853: nagy szemeket meresztett
1868; NK: rámeresztette a szeméit)
7 szerelmes (NK: szerelmetes)
ma van piros (K: ma<ga> van piros)
15 jőni (1868; NK: jönni)
18 vagy, betyár (K: vagy <jott> betyár)
24 Kázmér tömegéből (K: Kázmér<rol> tömegéből)
25 forinton (1853: forintban)
32 kastélyra szántam (K: kastély<va> <építésére> szántam)
33 fogok építtetni (K; PN; 1853; 1858: fogok építtetni)
34 nyáron át lakom. (K: nyáron át <fogok> lak<ni>om.)
177 : 2 nagyobb összegeket (NK: nagyobb összegeket)
9 egy elszakadt (K: egy <...> elszakadt)
23 ahelyett, hogy (K: <annyira> a helyett, hogy)
178 : 3 Sokan legnagyobb (K: Sokan {L} legnagyobb)
uraink közül még akkor nem (K: uraink **közül még akkor nem**
PN; 1853; 1858; 1868: uraink **közül még akkor nem**)
4 voltak birtokosi, (NK: voltak birtokosai,)
5 idegen, tán soha (K: idegen **tán** soha)
6 őseik beszéltek (K: ősei<nk>k beszéltek)
idegen helyekre pazarlák (K: idegen **helyekre** pazarlák)
7 a kerek világot (K: a {ke} **kerek** világot)
8 magukat a legnagyobb (PN; 1853; 1858; 1868: magukat a
legnagyobb)
14 műveltséget; a (NK: műveltséget: a)
15 a honszeretet (K: <...> a honszeretet)
17 alkatrészei-e az (K: alkatrésze <...>e az — elírás —)
18 európai műveltségnek (NK: európai műveltségnek)
19 Más, bár kisebb része (K: Más **bár kisebb** része)
21 műveltséget megtagadott (NK: műveltséget megtagadott)
22 kik szürben (K: kik **még friss emlékezetben van** szürben
PN; 1853: kik (még friss emlékezetben van) szürben)
179: 4 igazi életbölcesség (PN; 1853; 1858; 1868; NK: igaz élet-
bölcesség)
9 A K-ban a „fiak, leányok” szavakkal kezdődő rész az 12. sor-
ban lévő „emlékeztetne” szöveg Jókai utólagos, de más kéz
által közbejavított betűzése.
leányok oly növeldékben képeztettek (K: leányok {idegen
ajkú városok} **oly** növeldé{i}kben képeztettek)

Lap: Sor:

- 179 : 10 legkisebb helyet (K: legkisebb helyet)
11 ami nemzetünkre s nemzetünk nyelvére (K: a mi {hazára,}
{hazai} {fajunkra s fajunk nyelvére} PN; 1853: a mi
fajunkra, s fajunk nyelvére)
13 kisasszonyt hazai nyelven szólítani meg (K: kisasszonyt
{magyarul} **hazai nyelven** szólítani meg)
14 táncra felkérni (NK: tánczra fölkérti)
15 amiért (NK: miért)
16 irányában volt szokás (K: irányában **volt** szokás)
18 ily renden volt (NK: ily rendben volt)
pedig más, szélsőségben vad (K: pedig **más szélsőségben** vad)
23 vetették magukat (PN; 1853; 1858: vetették magokat)
24 ősi ugarokon (PN; 1853: ősi ugarakon)
25 számára elegendő *nyúl, amit kergessenek*; akkor (K; PN;
1853: számára elegendő *tér a nyulakat kergetni*; akkor)
31 nevezni. Ez a szó (K: nevezni. <Alig tünt ki egy két kiváló
szellem ez alvó nemzedék közül> Ez a szó)
34 polgárság *volt*. (NK: polgárságból *telt ki*.)
180 : 4 Legfélebb aranyeret (PN; 1853: legfélebb aranyeret 1858;
1868; NK: legfélebb aranyeret)
8 fátum vagy (K: fátum, <feláldozó hivatás> vagy)
10 szellem *ez* (NK: szellem *az*)
11 közül, ámde (K: közül, **ám** de PN; 1853; 1858; 1868: közül,
ámde)
e néhány elég (1868; NK: e néhány elég)
14 delnőink, kik (K: delnőink <és f...> kik)
anyjukká fogadták (PN; 1853; 1858; 1868; NK: anyjokká
fogadták)
15 Ürményi Anna (1858; 1868; NK: Ürményi Anna)
16 Telekinéé (1858; 1868; NK: Telekinéé)
Bornemisszánéé, Bánfynéé (1858; 1868; NK: Bornemisszánéé,
Bánfynéé)
19 közül (PN; 1853; 1858; 1868: közül)
találandunk többeket (K: találandunk <nehen> többeket)
a műveltség és (NK: a műveltség és)
21 visszahatása ellenében (K; PN; 1853; 1858; 1868: vizshatása
ellenében)
25 A K-ban a „mindörökké” szóval kezdődő rész a 28. sorban
lévő „teremtőjét” szóig idegen kézírás utólagos beszúrása.
26 *Festetich Györgyöt* (K: *Festetich Györgyöt* 1858; 1868: *Festetich*
Györgyöt NK: *Festetich Györgyöt*)

Lap: Sor:

- 180 : 27 *Széchenyi Ferencet* (1858; 1868; NK: Széchenyi Ferencet)
28 *teremtőjét, egy Rádayt* (K: *teremtőjét* <továbbá> *egy Rádayt* PN; 1853: *teremtőjét, továbbá R á d a y t* 1858; 1868; NK: *teremtőjét, egy Rádayt*)
egy Telekit (K: *egy Telekit* PN; 1853: *egy Telekit* 1858; 1868; NK: *egy Telekit*)
Majláthot (K: *Majláthot* {*egy Széchenyit*} 1858; 1868; NK: *Majláthot*)
Podmaniczkyt (1858; 1868; NK: *Podmaniczkyt*)
- 29 *Dessewffyt* (K: *Dezsőfit* PN; 1853: *Dezsőfit* 1858; 1868; NK: *Dezsőfit*)
- 30 *szellemi mozgalomnak* (K: *szellemi* {*harcz*} *mozgalomnak*)
31 *magyar népről, hogy* (K; PN; 1853: *magyar fajról, hogy*)
33 *A K-ban az eredeti sorrend, melyet Jókai változtatott meg a következő volt, Vörösmarty, Bajza, a két Kisfaludy, Berzsényi, Kazinczy, Kölcsey.*
Berzsényi, Kazinczy, (1858; 1868; NK: *Berzsényi, Kazinczy*)
- 34 *Kisfaludy, Kölcsey, Vörösmarty és Bajza* (1858; 1868; NK: *Kisfaludy, Kölcsey, Vörösmarty és Bajza*)
- 181 : 2 *A sor végéhez csatolt laplji jegyzet az NK-ban, a következő: „1853: a regény keltének éve.”*
9 *Kolozsvárott oly* (NK: *Kolozsvártt oly*)
oly ünnepélyel (K: *oly* <*tán*> *ünnepélyel*)
- 13 *nemzeti műveltségnek* (NK: *nemzeti műveltségnek*)
felszenteltetett. Ily (NK: *fölszenteltetett. Ily*)
A „felszenteltetett” szóhoz kapcsolódva a K-ban, a PN-ben és az első kiadásban a következő laplji jegyzet olvasható: „E mű Körner Zrinyije volt, lefordítva Petrichevich Horváth Dániel által. Az ezen tényt örökítő színlap az 1853. aug. 21-ki <nemzeti> Délibáb nemzeti színházlap hasábjain közöltetett. J. M.”
- 15 *meg nemzetünk életében.* (K: *meg a nemzet* {*fajunk*} *életében*)
- 16 *minden ereiben* (1868; NK: *minden erében*)
- 17 *kik maguk sem akarják* (1868; NK: *kik magok sem akarják*)
- 20 *sem elég botornak nem* (K: *sem elég* <*ostobának*> *botornak nem*)
- 21 *most e tárgyról* (NK: *most* (1853!) *e tárgyról*)
frni tudjak. (K: <*beszél*> *frni tudjak*)
- 22 *igen sokat* (NK: *sokat*)
ismét esetek, (PN; 1853: *ismét eszesek* — sh. —)

Lap: Sor:

- 181 : 23 a bölcsesség (PN; 1853; 1858; 1868; NK: a bölcsesség)
29 Ha néhány (1858; 1868; NK: Ha néhány)
megnyitása után (1858; 1868; NK: megnyitása után)
- 182 : 1 István (PN; 1853: I s t v á n)
2 agg bölcsességgel (PN; 1853; 1858; 1868; NK: agg bölcsességel)
3 ki oly magasan (K: ki oly <jellem> magasan)
5 ellenségei (K: ellenségéi)
tiszteli mind (NK: tiszteli őt mind) ●
7 Miklós (PN; 1853: M i k l ó s)
9 van fejkéhez a (PN; 1853; 1858; 1868: van a fejkéhez a)
11 agg celebritások sorában (1868; NK: agg celebritás sorában)
kik részint (K: kik<nek> részint)
16 csepp büszkeség (K: csepp büszk<é>esség)
17 kijelentem, hogy (K: kijelent<jüük>em, hogy)
érték. (1858; 1868; NK: érték.)
18 csak magánybüszkeségre (NK: csak magánybüszkeségre)
21 kik egymás után érkeznek (K: kik egyenkint érkez<ve>nek)
22 sinóros ősmagyar (K: sinóros ős<kori>magyar
1868; NK: zsinóros ősmagyar)
23 türkizzel kirakott (K; PN; 1853; 1858: turquoissal kirakott
1868; NK: turquois-val kirakott)
24 pörge bajuszokkal (K: pörg<...>e bajus<...>zokkal)
25 a mi párizsi (K: a mi {kedves} párizsi)
33 De alig (K: De <e> alig)
nábobot, e pompás (K: Nábobot, <annyira> e pompás)
- 183 : 2 a tunya maradás (K: a <rest> tunya maradás)
3 egy sem élesebb (K: egy sem <epes> élesebb)
18 kétkedni kezdtek (1853: kétkedni kezdtek — sh. —)
21 sem a divateseményekről (K: sem a divat<e>eseményekről
NK: s a divateseményekről)
23 aláírási íveken (1858; 1868; NK: aláírási íven)
24 Szentirmay Rudolfé (1858; 1868; NK: Szentirmay Rudolfé)
25 emberbarát vagy (1868; NK: emberbaráti, vagy)
26 Szentirmay Eszéki Flóra (1858; 1868; NK: Szentirmay Eszéki
Flóra)
29 kezdetét éljük (K: kezdetét é<r>ljük 1858; 1868; NK: kezdetét éljük — sh. —)
- 184 : 2 kedvvel jár (K: kedvel jár)
az országgyűlési karzatokra, mint a színházba, s este (K: az ország<házban m>gyűlési karzatokra mint a színházba s este)

Lap: Sor:

- 184 : 6 mindennemű és (K: minden nem<...e>ű és)
8 szónokok tartanak beszédet, s lesz (K: szónokok <fog> tartanak beszédet <tartani> s lesz)
9 és püsszegés. (NK: és piszegés.)
13 hogy a gyorsírók (K: hogy a <je...> gyorsírók)
17 rémletes (K: <f>rémletes)
19 A közönség azon részét, mely e nyelvet nem (K: A közönség <nagy> azon részét <untatni kezdi> mely e nyelvet nem) mely e nyelvet (NK: a mely e nyelvet)
20 mulatság, a figyelmezők (K: mulatság, <míg> a figyelmezők) pedig éppen (K: <ep> pedig épen) éppen boszankodnak (K: épen boszankodnak PN; 1853; 1858; 1868; NK: épen boszankodnak)
23 ellenzék szájasabb (K: ellenzék <ve> szájasabb)
29 zсібaj közt (NK: zсібaj közt)
32 közül felkelnek (1868: közől felkelnek NK: közül fölkelnek)
185 : 4 atiladolmányokban (K: <ál>atíla dolmányokban)
5 kik közül az (PN; 1853; 1858; 1868: kik közől az)
8 székéről felkelt? (NK: székéről fölkelte?)
10 Hol ül ez, (K: hol ül <...> ez,)
13 Pozsonyban lakik (K: Pozsonyban {van} lakik)
22 barátim, nagy jellem (K: barátim, <a> nagy jellem) még magyarul (1853: n ég magyarul — sh. —)
26 hogy nem (1853: h γ nem — sh. —)
28 jegyzéket tesz (NK: jegyzéket tesz)
29 kézről kézre adja (NK: kézzől kézre adja)
186 : 6 Nézd, mint mutatja (K: Nézd, <hogy> mint mutatja) kapacitálja (1853: kapicitálja — sh. —)
11 A K-ban az „ifjú főúrhoz” szóval kezd. rész a 25. sor végéig tintával át van húzva)
kik e percben (NK: a kik e percben)
14 a leány mind (K: a léi<...>ny mind)
19 a goromba nagybátyát (K: a <mo> goromba nagybátyát)
22 sem sétányra (K: sem sétányra)
23 sehová, hol sok ember (K: sehová, hol sok <sok> ember NK: sehová, a hol sok ember)
24 az a templom, (K: az a te<p>mplom.)
25 a rituálékban (K: a ritualekban 1853: a ritualekbn — sh. —)
31 Fennimorral, hogy (K; PN; 1853; 1858; 1868; NK: Fennimoreal, hogy)

Lap: Sor:

- 187 : 3 Abellino kész volt rögtön (K: <Livius> Abellino kész volt <öt> rögtön)
6 ki mindazokat nagynénje (K: ki mindazokat <ez> nagynénje) szolgáltattak (K: szolgáltattak <azokat>)
8 a ház melletti kertbe (K: a <hátsó> házmelletti kertbe)
14 uramnak nyolc (K: uramnak <tizen>nyolcz)
18 reggelig, mikor a (K: reggelig, mi<g>kor a)
19 mily feladat (K: mily feladat 1868; NK: milyen feladat)
20 bír elalumni (1858; 1868; NK: bír elaludni)
23 megeredt, úgy (1868; NK: megeredt, s úgy)
24 üvegház, de még (NK: üvegház, még)
26 reggeli hat (K: reggeli h <g>at)
27 zuhanyfürdőből. (1858; 1868; NK: zuhanyfürdőből)
32 kedve Fanny (K: kedve <...> Fanny)
188 : 3 úton vélsz célhoz (K: úton <jutsz> vélsz czélhoz)
4 elég azt (K: elég <annyit> azt)
6 tizenegy óraker (K: tizen<két>egy óraker)
9 melynek bámulásában a mi (K: mely<et a mi>nek bámulásában a mi)
10 a többi honatyák (K: a <haza> többi <...> honatyák)
18 E percben lassú (NK: E perczen) susogás (NK: suhogás)
19 mögött, s néhányan (1858; 1868: mögött s néhányan NK: mögött néhányan) idejük volt (1858; 1868; NK: idejük volt)
21 A lányka alig (NK: A leányka alig)
25 ülőkre letekinhetni (NK: ülőkre tekinhetni)
28 sугá Abellino (K: <szólt> sугá Abellino)
189 : 1 szólt a jurátus (K: szólt <ez> a juratus)
11 dicsőséget; ezek (K: dicsőséget; <azt mondá> ezek)
14 megjegyzzék (K: megjegy<...>zzék)
18 szép polgárlány (1868; NK: szép polgárleány) néhány percig (1858; 1868; NK: néhány perczig)
19 kísérlőnéjével együtt (NK: kísérlőjével együtt)
29 A komoly (K: A <körül> komoly)
30 arcán méltó (K: orczá<t>n méltó)
190 : 1 hazaérkező (K: <Mit beszélt> haza érkező)
2 Ugye fölséges (K: <O><U>gye fölséges)
191 Az 1868-as kiadásban az Egy család dtka c. fejezet előtt kezdődik a második kötet.

Lap: Sor:

- 191 : 2 szabad nevezetességnek (K: szabad <...> nevezetességnek)
nevezetességnek híni. (NK: nevezetességnek mondani)
4 A K-ban Mayer helyett Müller szerepel a 194. lap végéig.
ez a név olyan sok emberé, hogy senki sem veheti magára. Az apa
(K; PN; 1853: ez a név a legáltalánosabb. Az apa)
8 voltak, egyik (K: voltak, <eleg> egyik)
10 a lányok közül (PN; 1853; 1858: a lányok közül NK:
a lányok közül)
11 már 1818-ban (K: már 18<20>18ban)
14 a „szép Mayer lányoknak” (1868; NK: a „szép Mayer-
leányoknak”)
15 szép lányokat (1868; NK: szép leányokat)
16 szépségüket megillető (K: szépségük<nek>et meg <...>illető)
192 : 1 századbeli románban (K: szá<d>zadbeli románban)
5 háztartás (NK: háztartása)
6 ezt, törté is (K: ezt, <de> törté is)
21 asszony is gondatlan volt (K; PN; 1853: asszony is esztelen
volt)
25 Maga semmihez (K: <...> Maga semmihez)
31 a felsőbb hatóságok (K: a fennsőbb hatóságok 1858; 1868;
NK: a felsőbb hatóságok)
193 : 8 nevetségének céltáblája (NK: nevetségének céltáblája
— sh. —)
9 macskáját (K; PN; 1853: macskáját ölébe veszi,)
16 egyebet köménymagos rántottlevesnél (K; PN; 1853: egyebet
rántott köménymagos levesnél)
22 künn levő pénzeit (NK: künlevő pénzeit)
24 elmene fel a (NK: elment fel a)
26 sorra nem járva (K: sorra <j...> járva)
29 cselekedeteit, sietett őt felkeresni sűrű könnyhullatások között, s
(K; PN; 1853: cselekedeteit, sűrű könnyhullatások között sietett
őt felkeresni, s)
könnyhullatások között (1858; 1868; NK: könnyhullatások
között)
194 : 2 csinált snekkljéire (NK: csinált snekkljére)
11 is a földön (NK: is e földön)
13 szoktasd gyermekeidet (1858: szoktasd gyermekeidet — sh. —)
15 ahhoz értesz (K; 1858; 1868; NK: ahhoz értesz)
18 ért a finom (NK; ért finom)
finom kézimunkákhoz (1868; NK: finom kézi-munkához)
19 elmehet nevelőnének (NK: elmehet nevelőnőnek)

Lap: Sor:

- 194 : 26 azt: Eliza (K: azt: <Lizka> Eliza)
 lét alkalmazást (NK: *nyert* alkalmazást)
 27 nevelőnéi pálya (NK: nevelőnői pálya)
- 195 : 1 Mayer engedett (K: <Müller> Mayer engedett)
 4 kezdeni – ezt mondák (K: kezdeni: í<gy> ezt mondák)
 Mayernek ahhoz értő (K; 1858; 1868; NK: Mayernek ahoz
 értő)
 értő, *hiteles* (NK: értő)
 5 hogy elhiggyen. (PN; 1853; 1858; 1868: hogy elhiggyen.)
 16 a családban (*e* családb n – sh. –)
- 19 szoktatni a főzéshez, Mayer (K: szoktatni <, hogy maga
 főzzön> a főzéshez Mayer)
- 20 levesekhez; az egész család naphosszant dolgozott. Mayer
 (K: levesekhez; <a gyermekek egész> az egész család nap-
 hosszant <kötöttek varrtak> dolgoz<tak>ott, <a gazda is
 dolgozott és> Mayer)
- 23 törték magukat a (PN; 1853; 1858: törték magokat a)
26 ezalatt a (K: ez alatt <ig> a)
- 32 tanulmányairól pedig (K: tanulmányait<t>ról pedig)
- 196 : 1 nagyobbja cukros (K: nagyobbja<étvágytalanul> czukros)
 3 legyen együttlélelőknek (NK: legyen együttlétőknek)
 4 fáradságos dolgai után (NK: fáradságos dolga után)
 7 rájok, hacsak a lábukra nem gázol; kik (K: rájok, <míg hátba
 nem üttetnek> ha csak lábukra nem gázol, kik)
 9 hozzájuk legközelebb (1858; 1868; NK: hozzájuk legközelebb)
 10 családjuk (1858; 1868; NK: családjok)
 12 át lelkiületüket (1858; 1868; NK: át lelkiületeket)
 17 Mayerék néhány (1858: Mayerék néhány)
 19 A természeti (K: <Szegény család> A természeti)
 21 büszkeségük legyen (1858; 1868; NK: büszkeségük legyen)
 25 hiányzott Meyeréknél (hiányzott Mayeréknél 1868; NK: hi-
 ányzott Mayeréknél)
- 31 És *azután* vannak (NK: És vannak)
 melyek hallgatva (NK: melyek *aztán* hallgatva)
- 34 lenni, s hacsak (K: lenni, s <addig> ha csak)
 nem ülhetnek (K: nem <esz...> ülhetnek)
- 197 : 1 lóg rajtok (K; PN; 1853: lógg rajtok)
 9 délutánokint (PN; 1853: délutánoként)
 midőn a messzely (K: mi<nt>dőn a messzely)
- 14 leányai is olyan (PN; 1853; 1858: leányaik is olyan)
16 apródonkint *mind* (NK: apródonkint)

Lap: Sor:

- 197 : 21 főköttöket vásált (1858; 1868; NK: főköttöket vásárolt)
23 messzely bor (NK: meszely bor)
24 tüneményel. Neki (K: tüneményel <úgy hogy magának>. Neki)
28 oly örvendetes (NK. örvendetes)
művészetben, miszerint (K: művészetben, <hogy> miszerint)
- 198 : 1 azonnal öccseinek adta (K: azonnal <hugainak> öccseinek adta
1858; 1868; NK: azonnal öccsének adta)
3 egyszerre félbeszakasztják (K: egyszerre <végig> félbeszakasztják)
- 15 úr nagy dolgokat (K: úr nagy<on> dolgokat)
24 ezüstkupakot (K: ezüstkupakra?)
30 városon, Teréz (K: városon <na> Teréz)
31 kisasszony ott (K: kisasszony <mo> ott)
- 199 : 3 szép pipához? (K: szép pipá<zott>hoz?)
11 pipát, s úgy (K: pipát, <h> s úgy)
19 gazdag főúrnak (K: gazdag <magnas> főúrnak)
21 lakni, gyalázatos (K: lakni <s> gyalázatos)
23 kiálta fel (NK: kiáltá fel)
26 vállat vontott. (NK: vállat vont.)
27 milyen könnyelmű (K: milyen könnyelmű)
28 elvetemedettnek tartani. (K: elvetemedettnek <gondolni> tartani.)
29 bolonddá vélt (K: bolondá vélt)
30 adta, holott azt (K: adta, <midőn> holott azt)
32 azok a múlt (NK: azok múlt)
33 hogy legegyszerűbb (K: hogy <midőn nem engedi magával elhíttetni, hogy miszerint> legegyszerűbb)
- 200 : 1 forint havidíjból (K: forint <fiz> havidíjból)
leánya kap, százakat (K: leánya <v> kap, százakat)
4 is higgyen abból (PN; 1853; 1858; 1868: is higgyen abból
NK: higgyen abból)
9 visel; a primadonnáktól (NK: visel s a primadonnáktól)
14 Erre nem (K: <ma...> Erre nem)
15 néz ön maga elé (NK: néz maga elé)
16 epés kifakadással (K: epés<en> kifakadással)
21 eszébe még színdarabot (K: eszébe még színdarabot NK: eszébe színdarabot)
24 dicsekszik, miket (K: dicsekszik, <mellyet> miket)
ajándékul; mert (PN; 1853; 1858; 1868: ajándékul; mert)
26 mélyel e pipa (NK: melylyel a pipa)

Lap: Sor:

- 200 : 29 *taplót. Mayer uram nagyon* (K: *taplót. <Ez sok volt. Mayer uram sirva fakadt. Haza rohant. Szerencsés>re olyan nagy zajjal rohant be, hogy a családnak sikerült Matildot dűhe elől elrejteni, meghagyá azonban, hogy azon földél alá ne merészeljen lépni, a melly alatt ő lakik, mert nyakát fogja tekerni, kettőbe hasítja, darabokra tépi s más egyéb igen szokásos kivégzések nemével irtja ki a világból.>* Mayer uram<at> nagyon)
- 31 *vette a kalapját, és* (K: *vette a kalap<...>pját és*)
- 33 *az felülhaladta* (PN; 1853; 1858; 1868; NK: *az felül haladta*)
- 34 *Hiába.* (K; PN; 1853; 1858: *Hijába.*)
- 201 : 3 *fizetése van lányának.* (NK: *fizetése van a leányának*)
- 12 *zajjal rombolt be* (NK: *zajjal rontott be*)
- 13 *elől elszöktetni* (K: *elől <elrejteni> elszöktetni*)
- 14 *vevé magának* (1853: *véve magának — sh. —*)
- 17 *egyéb legkevésbé szokásos* (K: *egyéb <nem igen> legkevésbé szokásos* NK: *egyéb legkevésbbé szokásos*)
- 29 *Egy egész hétig* (NK : *Egy egy hétig*)
- 202 : 2 *pedig sterc volt.* (K: *pedig <sz> stercz volt.*)
- 3 *Mért nem* (NK: *Miért nem*)
- 8 *monda a férj* (NK: *mondá a férj*)
- 19 *egyszer óhajtáná megcsókolni kezeit* (K: *egyszer <sz> óhajtáná megcsókolni a kezeit* NK: *egyszer óhajtáná megcsókolni kezét*)
- 27 *igaz az, amit Teréz* (K: *igaz az, <ho> a mit Teréz*)
- 31 *sohasem élvezték* (K: *soha sem <érezték> élvezték*)
- 32 *multságaira.* (K: *multság<á>aira.*)
- 203 : 2 *Amióta innen* (K: *<a> Amióta innen*)
- 20 *gondolatra ki tudott* (K: *gondolatra <hogy> ki tudott*)
- 23 *hogy atyját* (K: *hogy a<...>tyját*)
- 27 *bocsánatáért* (NK: *bocsánatért*)
- 28 *kőből kellett* (1868; NK: *kőből kellett*)
- 30 *Beszéljen* (K: *Beszéljen*)
- 33 *annál kevésbé* (PN; 1853; 1858: 1868; NK: *annál kevésbbé*)
- 204 : 3 *tiszta szándokú* (1868; NK: *tiszta szándékú*)
- 4 *viseltetik egész* (NK: *viseltetik az egész*)
családja iránt, s (K: *családja <által> iránt, s*)
- 5 *Matild irányában érez* (K: *Matild irán<t>nyában érez*)
- 13 *megbántott családodtól.* (1868; NK: *megbántott családodtól.*)
- 14 *imádónak* (K: *imádó<k>nak*)
- 16 *tisztelni* (1858; 1868; NK: *tisztelni*)

Lap: Sor:

- 204 : 23 tisztességes céljai (K: tisztességes <szan> czéljai)
27 oly egészséges volt (K: oly egész(en)séges volt)
31 néhány hónap (PN; 1853; 1858; 1868; NK: néhány hónap)
utána jó (K: <s> utána jó)
- 205 : 3 meg magukat a (PN; 1853; 1858: meg magokat a)
előtt, mikor jönnek (NK: előtt)
11 szépségük kifejtett (PN; 1853; 1858; 1868: szépségek kifejtett)
26 tisztelői (1858; 1868; NK: tisztelői)
- 206 : 8 Teréz volt az (PN; 1853: Teréz volt az)
10 figyelmére (NK: figyelmre)
15 hogy ismeri (K; PN; 1853; 1858: hogy *nem* ismeri)
16 vendégeket fejenként (PN; 1853; 1858; 1868: vendégeket
fejenként)
20 — Néhány szóm (1858; 1868; NK: — Néhány szóm)
25 a távolabbi (NK: *őt* a távolabbi)
26 Alig tette (K: A<...>llig tette)
- 207 : 2 s ahhoz a néhány (K: sa oz a néhány PN; 1853; 1858; 1868;
NK: ahhoz néhány)
7 nagy búslására fog (1868; NK: nagy bámulásra fog)
14 elő ön (NK: elő az ön)
15 hölgyi szűzességről (PN; 1853; 1858: hölgyi szűzességről)
25 követelem (NK: követelem)
legkisebbik leányát (K: legkisebbik leányát)
29 őt a jó (K: őt <...>a jó)
33 nem hiába (K: nem hijjába PN; 1853; 1858; 1868: hijába)
- 208 : 1 én a legfelsőbb (K: én a legfelsőbb 1858; 1868: én a leg-
felsőbb)
13 nem volt ura. (K: nem <maradt> volt ura.)
18 elvinni a háztul (NK: elvinni a háztól)
20 — Hó! *áh!* *óh!* (PN; 1853; 1858; 1868; NK: — Hó! *óh!* *áh!*)
21 nevelem-e én őt (1868; NK: nevelem én őt)
23 Nem úgy bánok-e (K: Nem <...> úgy bánok e)
24 szemeim fényével (1868; NK: szemem fényével)
27 azokat kezei közül? (1858; 1868: azokat kezei közül? NK:
azokat kezeim közül?)
32 magát a vendégeivel (1858; 1868; NK: magát vendégeivel)
- 209 : 6 mint a vénkisasszony; (K: mint <Teréz> a vén kisasszony;)
15 sokat lehet építeni (NK: sokat lehet építeni)
20 tanácsos, nőtlen (NK: tanácsnok, nőtlen)
26 úr az egész (NK: úr ez egész)
mosolygott csak (K: mosolygott <h> csak)

Lap: Sor:

- 209 : 31 Teréz cselekedni. (K: Teréz cselekni. – elírás –)
33 elég. Ő azt akarta (K: elég. <Azt ke> Ő azt akar<j>ta)
- 210 : 1 szándékozott oltani (K: szándékozott <ultatni> oltani)
9 Chlamek úr (K: C<l>hlamek úr)
végighallgatta (K: végig hallgat<v>ta)
18 még kevésbé (1853; 1858; 1868; NK: még kevésbbé)
19 ismerőshöz (NK: ismerőshöz)
21 tekintetes Bordácsi (K; PN: tekintetes Kordácsi)
29 ahol igaztalan (K: a hol igaz<..>talan)
- 211 : 3 Amint Bordácsi (K; PN; 1853: Amint Bardácsi)
4 okiratba (NK: okmányokba)
7 mi baj, (K: mi baj)
15 szavait intézte, mely (K: szavait intéz<né>te, melly)
lélekbátortalanság által meg volt (K: lélekbátortalanság <miatt>
által meg<f> volt)
18 tekintetes Bordácsi úr (K: tekintetes Barkácsi úr PN; 1853:
tekintetes Bardácsi úr)
22 gipszfigurának (K: gypszfigu<..>rának)
25 Bordácsi úr (K: Bor<..>dácsy úr PN; 1853: Bardácsy úr)
- 212 : 1 hittem – hebegé (K: hittem, <h> hebegé)
4 Bordácsi nem hagyta (K; PN; 1853: Bardácsy nem hagyta)
5 ön háza? (K: ön <..> háza?)
8 és botránkoztatására (PN; 1868; NK: és botránkoztatására)
10 nevét, ahol csak (K: nevét, <m> a hol csal NK: nevét, hol
csak)
11 és elbusult apák (K; PN; 1853: és szenvedő apák)
22 A szerencsétlen (K: <..>A szerencsétlen)
nehány szót (1858; 1868; NK: néhány szót)
25 az úrék házához jártam (K: az urék házá<ba>hoz jártam
1858; 1868: az ur házához jártam NK: az úr házához jártam)
28 az úr? És (K: az ur? <Hogy> És)
- 213 : 1 irtózat és pokol (NK: irtózat s pokol)
6 fogai ijedség, (NK: fogai ijedtség)
9 hogy ha becsületes (K: hogyha <akad> becsületes)
testvére kívánja (K: testvére <bek> kívánja)
12 pörre engedi (K: pörre <..> engedi)
dolgot és (K: dolgot <terem> és)
13 teremt úgy (K: teremtt úgy)
22 elég volt ennyi. (PN: elég volt annyi)
29 ki önlányai szerelmével úz (K: ki ön leányai <testével>
szerelmével úz)

Lap: Sor:

- 213 : 34 a lábát. (NK: lábát?)
- 214 : 3 lehetne fojtani (K; PN: lehetne folytani)
6 jajveszékélés Teréz (K: jajveszékélés <Fanny elvitele> Teréz)
13 „Áhítatosság (K: „ahita<...>tosság)
25 *nem akar* (1858; 1868; NK: nem akar)
34 és készülj! (K: és készuls! — elírás —)
- 215 : 2 szokásaként, kik (PN; 1853; 1858; 1868: szokásakint, kik)
4 Jössz (K; PN; 1853; 1858; 1868; NK: Jösz)
5 Hová papa? (K: Hová <P>papa?)
10 *nem akarok* (1858; 1868; NK: nem akarok)
15 találkozva, bátor (K: találkozva, <masodsz> bátor)
23 mielőtt annak (PN; 1853; 1858; 1868; NK: mielőtt *Fannynak*)
26 közbeveték magukat (PN; 1853; 1858: közbeveték magokat)
31 Néhány év (1858; 1868; NK: Néhány év)
- 216 : 1 megfogá a leány (PN; 1853; 1858; NK: megfogá *Fanny*)
2 Terézhez (K: T<h>erézhez)
11 láttak hozzá (K: látt<á>ak hozzá)
- 217 mottó : egy *nagy*, magas (NK: egv magas)
monda néki (PN; 1853; 1858: monda neki NK: mondá neki)
Szentírás. (NK: Szentírás.)
3 beleesik s amit (1868; NK: beleesik a mit)
5 életfenntartás ösztöne (PN; 1853; 1858; 1868; NK: életfenntartás ösztöne)
6 amire isten (K; PN: a mikre Isten)
9 leányainak bűne (NK: leányainak a bűne)
12 Nagyon sűrű. És a (K; PN; 1853: Nagyon sűrű, *nagyon sűrű*. És a)
13 És a szégyen (K: És <...> a szégyen)
elád (PN; 1853: e l a d 1858; 1868; NK: elad)
vesz (1858; 1868; NK: vesz)
14 egyéb példát maga (K: egyéb példá<val>t maga)
16 képes arcát (K: képes <lelk> arczát)
18 és megmutatja (K: és <no mondja> megmutatja)
- 218 : 1 gazdag, az örömeiben (K: gazdag, <a végtelen> az örömeiben)
2 „Nézd, én (K: „<...>nézd, én)
5 csinos alakkal, kedveső arccal (K: csinos <termettel> alakkal, kedves <eo> ő arczal)
8 *lefelé* (1858; 1868; NK: lefelé)
fölfelé (1858; 1868; NK: fölfelé)
20 Legkisebb hibája (K: <l>Legkisebb hibája)

Lap: Sor:

- 218 : 21 iránt nem volt (NK: iránt sem volt)
22 legkisebb szeszélyt (K: legkisebb szeszélyt)
26 Hiába, elébb (K: Hijjába, elébb PN; 1853; 1858; 1868; Hijába, elébb)
28 a vén, életkedvhagyott nagynénéknek (K: a vén, élet kedv<et-
len>hagyott nagynénéknek)
34 *kénytelenségből* (1858; 1868; NK: kénytelenségből)
219 : 1 *kell* lenni (1858; NK: kell lennie)
4 bárha mindent titkon (K: bárha mind<azt>ent titkon)
5 és ez felemelte (K: <ez> és ez felemelte)
7 benne (K: benne, <vissza>)
önbizalomhoz (1858; 1868; NK: önbizalomhoz)
8 kevés figyelmet fordítanak rá. (K: kev<e>és<en> <ismerik>
figyelmet fordítanak rá.)
9 sőt még arra is figyelt, hogy mikor (K: sőt még <azt is észre
vette> arra is felfigyelt hogy mikor)
22 *Szegény Matild!* (1858; 1868; NK: Szegény Matild!)
monda a leány (NK: monda a leány)
24 *sajnálta* (1858; 1868; NK: sajnálta)
33 Teréz állapotja (NK: Teréz állapota)
34 intézetből holtiglani (NK: intézettől holtiglani)
220 : 1 kettőjük számára (1868; NK: kettőjük számára)
számára nemcsak (K: számára <míg> nem csak)
3 ifjak, *lyánkák* (PN; 1853: ifjak, *lyánkák* 1868; NK: ifjak,
leánykák)
5 félretevé (K: félre t<é>evé)
7 *Munkájaért* (NK: Munkájáért)
15 némely személyei (K: némelly személyei)
17 házzal is bír (1868; NK: házzal bírt)
Boltay János (1858; 1868; NK: Boltay János)
24 ment nőül senkihez. (K: ment <férjhez> nőül senkihez)
28 Boltay ezalatt (NK: Boltay az alatt)
33 sohasem beszéltek egymással. (K: soha sem <láttak> beszéltek
egymás<t>sal.)
221 : 8 a nép szószólója. (K: a nép szószólója.)
16 *Sándor* (1858; 1868; NK: Sándor)
17 hosszasabb ideig (NK: hosszabb ideig)
19 felőlök valamit? (K: felőlök <...> valamit)
20 magas, ideges (K: magas, <szőke> ideges)
27 aminővel nagy (K: a minő<t>vel nagy)
28 a nagyvilágban, (K: a <nagy> nagyvilágban,)

Lap: Sor:

- 221 : 32 volt egy (K: <...> volt egy)
- 222 : 1 *regens chori* (PN; 1853: *regenschori* 1858; 1868; NK: *regenschori*)
- 7 *Stabat mater* (K: *Stabat mater* <t> 1858; 1868; NK: *Stabat mater*)
- 13 *ájtatos imádkozók* (K: *ajtatos imádkozók* – *elírás* –)
- 19 *A lányka ritkán* (1868; NK: *A leányka ritkán*)
- 22 *nincs annyi ok féltetni* (K: *nincs* <min> *annyi ok féltetni*)
másik leányára mint (K: *másik* <gyermekére> *leányára mint*)
- 25 *akárhol a hajadon, mert* (K: *akár hol a* <leány> *hajadon, mert*)
- 30 *foglalatoságuk, mint* (K: *foglalatoságuk, <h> mint*)
- 223 : 16 *vigalmakról eszmél* (K: *vi<l>galmakról eszmél*)
- 20 *azon új, azon* (K: *azon uj* <*szenvedély*> *azon*)
azon száraztató (K: *azon száraztató*)
- 27 *ti katekizmustokban* (K: *ti* <*cathe*> *catechismustokban*)
- 28 *Mért nem vigyázott magára.* (PN; 1853: *Miért nem vigyázott magára.* (1858; 1868; NK: *Miért nem vigyázott magára.*)
- 29 *Mi fölkeressük* (NK: *Mi felkeressük*)
- 32 *vigyáznak magukra?* (1858; 1868; NK: *vigyáznak magukra?*)
- 224 : 2 *chevalier errant-ok* (K: *chevalier(s)* *errants-ok*)
törték magukat (PN; 1853: *törték magokat*)
- 6 *össze Mayeréknél* (K: *össze Mayerekn<é>ál*)
- 7 *kísérletek miatt* (K: *kisér<et>letek miatt*)
- 12 *egyenes, nyílt* (K: *egyenes* <...> *nyílt*)
- 23 *oly összhangzók egy* (K; PN; 1853; 1858; 1868: *oly összhangzók egy*)
egy lányka kedélyével (NK: *egy lányka kedélyével*)
- 29 *hivé, hogy már* (K: *hivé ho<l>gy már*)
- 32 *midőn Krammné ki találta* (K: *midőn* <*az*> *Krammné kitalálta*)
- 225 : 2 *éjszaka lázban feküdt.* (K: *éjszaka lázban és magán kívül* <*volt*> *feküdt.*)
- 3 *legelső érintésére a pizsoknak.* (K: *legelső érint<kezés>ésére a pizsoknak.*)
- 5 *ezalatt bosszút* (K; NK: *ezalatt bosszút* 1853; 1858; 1868: *ezalatt bosszút*)
- 6 *olyan bosszúállók* (K; NK: *olyan bosszúállók* 1853; 1858; 1868: *olyan bosszúállók*)
- 7 *hagyták a kert* (NK: *hagyaták a kert*)
a kert hátulsó ajtaját, s (K: *a kert hátulsó ajt<ót>aját s*)

Lap: Sor:

- 225 : 8 Ők maguk azután (PN; 1853; 1858: Ők magok azután).
10 került csábító, a derék (K: került <...> csábító, <ki> a derék)
13 örvendve hallgaták (NK: örvendve hallgatrák)
23 a főtemplomban a „Stabat mater dolorosa”-t (K: a <sz> fő templomban a „stabat mater<t> dolorosa”-t)
29 mily fölséges; óh, (K: milly fölséges; óh NK: milly fönséges, óh,)
33 éppen egy (K: é<g>pen egy)
34 egy könyvet törölt (K; PN; 1853; 1858; 1868; NK: egy könyvet törölt)
- 226 : 4 a köny megered (K; PN; 1853; 1858; 1868; NK: a köny megered)
6 Vajon minő (K: Va<j>lyon minő PN; 1853; 1858; 1868; NK: vajjon minő)
13 monda szomorú (NK: mondá szomorú)
szomorú arccal (K: szomorú arczal)
16 mintha csak (K: mintha <épen> csak)
21 azon hölgynek alkalmat (K: azon hölgy<...>nek alkalmat)
24 marad, miként (K: marad<t>, miként)
26 sorral kezdődő rész a 227. lap 34. sorában lévő „A fény” szavakig bezárólag a K-ban tintával át van húzva.
29 hangon a dandy —, hogy (K: hangon <az ifjú> a dandy, hogy)
31 műveltségben (NK: műveltségben)
- 227 : 1 abbanhagyja a beszédet (NK: abbanhagyá a beszédet)
2 hétig töprenkedni a (K: hétig töpren<...>kedni a)
5 végeztéig hallgatott (K: végezté<vel>ig <ism> hallgatott)
14 szóra Krammné is (K: szóra Kramm<...>né is)
15 leányzó rokonai, uram (K: leányzó <családja> rokonai, uram)
17 az idévezítő (K: az Idvezítő)
29 E lánykából egykor (NK: E lánykából egykor)
34 a lányka felügyelői (NK: a lányka felügyelői)
- 228 : 2 álnokok cseleitől. (K: álnokok <s>cseleitől.)
7 ártatlanságot (K: ártatlanságot, <mert hiszen egy éneke>)
13 nem ajándékba (1858; 1868; NK: nem ajándékba)
19 Nevezze előtte (K: <n>Nevezze <ot> előtte)
20 a jótékonyág küldőjeül (NK: a jótékonyág küldőjeül)
23 havi öszletet tőlem (K; PN; 1853; 1858; 1868: havi öszletet tőlem)
24 átvenni s célszerűen (NK: átvenni és célszerűen)
27 Mért ne vette (NK: Miért ne vette)
28 gyanúra a titkos (K: gyanúra <az ismere> a titkos)

Lap: Sor:

- 229 : 1 Attul tartott (1858; 1868; NK: Attól tartott)
ami bizonyosan (K: a mi <...> bizonyosan)
10 szívébe be volt (K: szívébe<n> bevolt)
14 többé oly szívesen (K: többé <oromest> oly szívesen)
16 gazdagon (NK: gazdagon)
18 gazdagságról (NK: gazdagságról)
25 nénjét beszélje rá (K: nénj<e>ét <előtt> beszélje rá)
30 ingerlé képzelődését. Ki (K: ingerlé <lelkét> képzelődését. Ki)
230 : 15 Szentirmay Rudolf (1858; 1868; NK: Szentirmay Rudolf)
17 igazán (1858; 1868; NK: igazán)
231 : 3 Tehát főfő úr ő is (NK: Tehát ő főfőúr is)
5 szívében. Akire (K: szívében <Bizony.> A ki<k>re)
8 nagyuraink közül (PN; 1853; 1858; 1868; NK: nagyuraink
közül)
11 hogy ismeretlen (K: hogy <az> ismeretlen)
14 néhány percig (1858; 1868; NK: néhány percig)
20 félelemidéző befolyást (K: félelem <gerjesztő> idéző befolyást)
21 csalódott szívvel (K: csal<...>ódott szívvel PN: csalódott
szível — sh. —)
29 tudta, hová ment (NK: tudta hova ment)
232 : 1 Hová tűnt el (1868; NK: Hova tűnt el)
4 neki őszintén (K: neki, <h> őszintén)
7 jótéteményeiért egykor (K: jótéteményei<ről>ért egykor)
12 pénzt fogadott el, (K: pé<...>nzt fogadott el,)
15 irtózik az eszmétől (K: irtózik az <gon> eszmétől NK: irtózik
azon eszmétől)
16 ember őreá gondol. (1868; NK: ember ő rá gondol.)
20 nem válik emlékétől. (PN; 1853; 1858; 1868: nem válik
emlékítőől)
23 elérik az ártatlan (K: elérik <teh> az ártatlan)
233 : 1 oly lépésre határozta (K: oly <dologra> lépésre határozta)
4 oltalmazza a leányt (PN; 1853; 1858; 1868: oltalmazza a leányt)
5 Boltay örömmel (K: Boltay <elfogadá> örömmel)
13 a leány egy (K: a leány <e> egy)
16 mely családi gyűlésekbe (K: melly családi <értek> gyűlésekbe)
18 jární, ahol (1868; NK: jární, hol)
28 mindenfelé eljárt (K: mindenf<é>elé eljárt)
30 egy polgárlányról (NK: egy polgárlányról)
234 : 2 hova Krammné (NK: hová Krammné)
13 ajkait bosszúságában (K: ajkait bosszúságában 1858; 1868:
ajkait bosszúságában)

Lap: Sor:

- 234 : 20 monda. Többé (NK: mondá. Többé)
34 mint amelyet a fák (K: mint a <fa> melyet a fák)
- 235 : 6 megijedt tőlök. (NK: megijedt tőlük.)
9 de hiába vegyült (K; PN; 1853: de hijába vegyült 1858; 1868:
de hijába vegyült)
13 fűrés, mellyel (K: fűrés<t>, mellyel)
17 legények elcsodálkoztak (K: legények<ra> elcsodálkoztak)
20 A K-ban a sor elejétől a 24. sor végéig terjedő rész tintával
át van húzva.
24 leányok szokásakint (1868; NK: leányok szokásaként)
26 arca elsápadt (NK: arcza elsáppadt)
30 cselekedni akkor, (K: csele<d>kedni akkor?)
33 ember, úgy érzé (K: ember <a ki> úgy érzé)
- 236 : 3 is jönni; (PN; 1853; 1858; 1868: is jóni?)
4 nagynénjéhez (K: n>en>agy nénjéhez)
10 Műhelyéből hítták (1868; NK: Műhelyből hitták)
12 kísértetes hangja (NK: kísérteties hangja)
14 — Ah, jó napot! — (K: — Ah, <bon> jó napot! 1868; NK:
— Aha jó napot! —
15 Boltay mester? (K: Boltai <M>mester?)
23 Kihez legyen szerencsém? (K: Kihez <van> legyen szeren-
csém?)
24 monda az idegen (NK: monda az idegen)
33 mivel hallám (K: mivel hallva [?])
- 237 : 7 nőül; ne csodálkozzék (K: nőül; <nos, mit csodálkozik>
ne csodálkozzék)
26 egy lyánkát, ki szép (1858; 1868; NK: egy leánykát, ki szép)
- 238 : 7 Hallotta-e a lány, (NK: Hallotta-e a leány,)
14 hatszáz forint (K: hatszáz forint<ot>)
harminc krajcár (K: harmincz krajczár)
15 ujjával megböködve (1858; 1868; NK: ujjáival megböködve)
19 chevalier kezébe hatszáz (K: chev<...>alier kezébe <melly>
hatszáz)
21 alólírott Mayer (NK: alulírott Mayer)
22 ez alulírt (PN: ez aluiírt — sh. —)
26 Legjobb ily alkalommal minden (K: Legjobb ily <esetben>
alkalommal minden)
29 s lovagkorbácsával (K: s lovagkorbácsával)
egyét fűtlyentett (K: egyet <shüintott> fűtlyentett 1868; NK:
egyét ketytyentett)
mintegy annak kifejezésül, hogy ily (K: mint<ha>egy annak

Lap: Sor:

- kifejezésül, hogy ily (NK: mintegy annak kifejezésül, hogy ily)
- 239 : 6 az ajtót eltávozott. Csak midőn (K: az ajtót <lelent hintaj> eltávozott. Csak midőn)
- 11 természete ellenére (K: term<e>ész<é>ete ellenére)
- 12 indulatát? (K: i<l>ndulatát?)
- 20 a fentisztelt lap (NK: a fentisztelt lap)
- 22 helybeli családapa (PN: helybell családapa - sh. —)
- 24 átadó fogadott (K: átadó <unoka> fogadott)
- 25 ez célszerűnek (K: ez <nem talált helyesnek elfogadni> <megtartani> czélszerűnek)
- 27 a társadalmi élet történetében (K; PN; 1853: a társadalom történetében)
- 34 megtorlatlan hagyni (NK: megtorlatlanul hagyni)
- 240 : 9 lesz azáltal elérve? (NK: lesz ezáltal elérve?)
- 10 hogy megijed a (1858; 1868; NK: hogy megijed a)
- 14 kisasszony, kinek (K: kisasszony, <mellynek> kinek) sárkánya meghódítatott. (K; PN; 1853: sárkánya meghódítatott.)
- 15 jogot ad (PN; 1853; 1858; 1868; NK: jogot ad)
- 18 nemcsak felhagyott a bántalmakkal (K: nem csak <megszűnt> felhagyott a bántalmakkal)
- 20 *convenant* (1858; 1868; NK: *convenant*)
helyzet-e egy főrendű úrnak egy kézművessel párbajt víni, ki még (K: helyzet e <az, hogy> egy főrendű úr<nak>nak egy kézművessel párbajt víni ki még)
- 24 lemondott; ez, mondom (K: lemondott; <párbajt> ez mondom)
- 26 díszmenetek alkalmával (K: díszmenetek<et> alkalmával)
- 32 perfolyama hasonló (NK: perfolyama a hasonló)
- 241 : 4 volt Konrád (K: volt Konrad)
- 8 hangja képes (K: hangja <bucsu> képes)
- 10 pro superabundanti (K: pro superabundanti)
- 26 sárkány, aki (K: sárkány<t>, a ki)
- 32 másikat háta mögé (PN; 1853; 1858; 1868: másikat háta mögé)
- 242 : 5 előhúzva belső zsebéből (K: Előhúzva <keblé> belső zsebéből)
- 7 Sándor csodálkozva (K: Sándor <félig> csodálkozva)
és boszónkodva (PN; 1853; 1858; 1868; NK: és boszónkodva)
- 21 szólt mennydörgő (NK: szólt mennydörgő)
- 33 s azzal a két tanú elé (K: s azzal a két tanu<k> elé)
- 243 : 7 én e számadást (K: én <ezen> e számadást)

Lap: Sor:

- 243 : 25 *így nincs uraságtoknak* (NK: *így uraságtoknak nincs*)
28 Konrád félrevoná (K: Konrád <...> félre voná)
- 244 : 11 háború, ahol (K: háboru, <nem> a hol)
12 meg aztán (NK: meg azután)
14 ellen, födetlen mellel (1858; 1868; NK: ellen, fedetlen mellel)
16 sem hívhat segítségül (1858: sem hívták segítségül)
hagyva. — Hán? (K: hagyva. — <Hah> Hán?)
18 uraim; én tudok pisztollyal, karddal, még (K: uraim, <akar>
én tudok pisztolyal, <akár> karddal, még)
31 Nagysádtok (K: Nagysá<...>dtok)
32 magukat hasonló (PN; 1853; 1858: magokat hasonló)
kényességeken. (K: kényességeken. <— Ennek a fiúnak nemes
emberekhez>)
- 245 : 1 — Ennek a fiúnak (NK: — *No*, ennek a fiúnak)
11 Igen, ott (K: Igen, <én> ott)
12 találkozott ezelőtt (K: találkozott e<gy>zelőtt)
16 monda a hajdú (NK: monda a hajdú)
19 felszakítá a levelet (NK: felszakítva a levelet)
24 tartá: — Rudolf és — Miklós (K: tartá: — <István> Rudolf
és — Miklós)
31 Ha segítségünket (1868; NK: Ha *segédségünket*)
- 246 : 6 *imádó* (1858; 1868; NK: *imádó*)
imádott (1858; 1868; NK: *imádott*)
8 *szere*t (1858; 1868; NK: *szere*t)
9 *szere*tetik (1858; 1868; NK: *szere*tetik)
10 felhatalmazásra van (K: felhatalmazás<á>ra van)
szükségük Sándortól (PN; 1853; 1858: *szükségök Sándortól*)
15 mondják — a tragikomédián? (K: Mondják a <medveadásza-
ton> tr<...>agicoedián?)
17 lesz tragikomédia, mondhatom. (K: lesz <medveadászat>
tragicomedia mondhatom.)
21 sietessünk, mi (1868; NK: *sietessünk, a mi*)
24 idétlen tréfának (NK: idétlen tréfának)
29 kell ezzel (PN: kell ezzel — sh. —)
30 nemesember elvetett (K: nemes ember <kihívását> elvetett)
kesztyűjét (K; PN; 1853; 1858; 1868; NK: *kesztyűjét*)
- 247 : 19 csupán néhány (PN; 1853; 1858: csupán néhány)
31 arcán legkisebb (K: arcán legkisebb)
33 az ily helyzetekbe (K: az ily <esetekbe> helyzetekbe)
Szokott elfogulatlan (K: <Szilárd> Szokott elfogulatlan)
- 248 : 1 levő országos (PN; 1853; 1858; *lévő országos*)

Lap: Sor:

- 248 : 7 megállíták a kocsit, s felszólították Sándort, hogy (K: megáll<o>it-
t<a>ák a kocsi s <kérdék> felszólították Sándor<tol>t, hogy)
9 — felelt ez. — (1868; NK: felel ez.)
11 Vagy azután (K: <v>Vagy azután)
14 hova alig néhány (K: ho<l>va alig néhány PN; 1853; 1858:
hova alig néhány 1868; NK: hová alig néhány)
percnyi várakozás (K: percz<y>nyi várakozás)
18 hányiveti délcegséggel (PN; 1853; 1858; 1868; NK: hánya-
veti délcegséggel)
20 Konrád, Livius, egy (K: Konrad Livius egy)
23 A négy (K: <Konrad> A négy)
25 A K-ban a sor elejétől a 249. lap első sorában levő „fognak
lőni” szavakkal záródó rész tintával át van húzva.
249 : 5 élet annál (K: élet <e> annál)
8 a közös firma (K: a <f> közös firma)
11 e két feltétel alatt (1858; 1868; NK: e két feltétel alatt)
15 tevé, be fogja íktatni (K: tevé <el> be fogja ígtatni PN; 1853;
1858; 1868; NK: tevé, be fogja ígtatni)
31 lövik sonica (K: lövik <egy>sonica)
33 sértett, még a (1868: sértett s még a NK: sértett s míg a)
250 : 1 A K-ban a „csak az kellene” szavakkal kezdődő s a 10. sorban
lévő „hord” szóig terjedő rész tintával át van húzva.
3 kiálta Rudolf véget (K: kiálta <Abellino> Rudolf véget)
5 Abellino ekkor (K: Abellino e<g>kkor)
11 hogy midőn (K: hogy <me...> midőn)
16 bocsáttattak a (K: 1858: bocsáttattak a)
választott belőlük. (1858; 1868; NK: választott belőlők.)
31 elébb lőjön (K; PN; 1853; 1858; 1868; NK: előbb lőjön)
33 Ehhez látni (K; PN; 1853; 1858; 1868: Ehez látni)
251 : 1 ő a repülő falevelet (K: ő repülő {a} falevelet)
3 sincs megengedve (NK: nincs megengedve)
14 pisztoly sárkányáról (K: pisztoly<a> sárkányáról)
27 ordita az (NK: Orditá az)
252 : 7 szemrehányásait, füléből (K: szemrehányásait, <egész fejé>
füléből)
20 a törvényes (K: a <tove> törvényes)
24 saldírozni (1858; 1868; NK: saldírozni)
ezt a követelést (K: ezt <az árjegy> követelést)
31 előttemezték. (1858; 1868; NK: előttemezték.)
32 ekként hitelesített (K; PN; 1853; 1858; 1868: ekként hitelesített)
33 monda az ifjú (NK: mondva az ifjú — sh. —)

Lap: Sor:

- 253 címben A *nábob* nevenapja (K: A Nábob <neve> napja NK:
A *nábob* névnapja)
1 napja közelgett (K: na<pj>pja közelgett)
5 országra szóló (K: országra szóló)
vigalomnak ünnepe, mert (K: vigalomnak <napja> ünnepe
<szokott ez lenni>, mert)
6 minden évfordulatban (NK: minden évfordulatnál)
7 nagyobb dáridóval szokták (K: nagyobb <ünnepélyl>
dárídóval szokták)
10 tudomása ne lett (K: tudomása ne<m> lett)
15 szenet és szalamiát (K: szenet és <puskaport> szalamiát)
17 megköszöntő éneket (K: megköszöntő <nótákat> éneket)
hármóniás nótára (K: hármóniás notá(k)ra)
18 alkudott a gyántára (NK: alkudott a gyántára)
19 mint lehetne (K: mint lehet<e>ne)
254 : 4 szállingózván haza (K; PN; 1853; 1858; 1868; NK: szállin-
kózván haza)
7 ellensége leendett (K: ellensége<s> leendett)
8 elmulasztották. Ez (K: elmulasztották <volna>. Ez)
14 és *parasztmenyecskéit* (NK: és menyecskéit)
20 *széjjel* a hírért (K: széjlyel a hírért PN; 1853; 1858; 1868; NK:
szélylyel a hírért)
27 józan német polgárok (K: német <filiszter> józan polgárok
[Jókai jelzi a szörendcserét])
29 újságírók közellétében (1868; NK: újságíró közellétében)
31 Akik ismerék (K: A kik <már> ismerék)
255 : 1 hétre *hazaszabadulhasson* (NK: hétre szabadulhasson)
8 elnevezzék magukat (PN; 1853; 1858: elnevezzék magokat)
11 Betegsége azzal lett (K: Betegsége <alatt> azzal lett)
12 A Fanny által (K: a Fanny<val> által)
18 értesíték róla (NK: értesítik róla)
31 néhány ezer (1858; 1868; NK: néhány ezer)
256 : 3 A K-ban az „egyik jobb szeretett” szavakkal kezd. és a 6. sor-
ban lévő „szem elől” szavakkal végződő rész Jókai utólagos
betoldása.
7 piramidjait (K: pyrami<...>djait)
8 a kevésbé tisztelteket (PN; 1853; 1858; 1868: a kevésbbé
tisztelteket NK: a kevésbbé tisztelteket)
10 *agg gesztenyék* (PN: agy gesztenyék – sh. –)
14 IV. Béla *alatt* égettek fel (NK: IV. Béla *idejében* égettek föl)
17 Kárpáthy Ákosban, az (K: Kárpáthy <Imrében> Ákosban, az)

Lap: Sor:

- 256 : 20 a hun építészet (K: a hunn építészet PN; 1853; 1858; 1868: a hunn építészet)
építészet eme (PN; 1853; 1858: építészet ime)
21 felállítatá azt (K: felállítatá azt)
24 Kárpáthy Ábel (K: Karpathi Abel)
31 öccse, a praktikus (K: öccse a p<...>racticus NK: öccse, a practicus — sh. —)
- 257 : 1 I. Leopold (K; PN; 1853; 1858; 1868: első Leopold)
4 akkora (NK: akkor)
7 számára áldozák föl. (NK: számára áldozzák föl.)
12 miatt, s istállón (NK: miatt. Istállón)
15 kastélyt építetett (K: kastélyt építetett)
16 s közepén aranyos (NK: s közepén aranyos)
23 A következőt ő (NK: A következő ő)
25 Építetett is (K: Építetett is)
26 fűzek aljába (K: fűzek aljába)
33 a mi nábobunk (K: a mi Nábob<...>unk)
- 258 : 4 téli rekesztékek; (NK: téli rekesztékek);
6 kárpátfalvi templom (NK: kárpátfalvai templom)
7 s befödete villogó (NK: s befödete villogó)
a vendég tíz (K: a vendég<g> tíz)
8 falunyelek közül. (1858; 1868; NK: falunyelek közül.)
9 Üvegházat építetett (K: Üvegházat építetett)
mint őse (K: mind <a mekkorá> őse)
11 hogy a roppant hatszázéves gesztenyét ne ériék (K: hogy a roppant <nyolcz> hatszáz éves <...> gesztenyét ne ériék)
12 melynek lombjai (K: melynek <tetej> lombjai)
Kupa három nap (K: Kupa <, midőn> három nap)
15 építete a kastélyban (K: építete a kastélyban NK: építetett a kastélyban)
16 virtuózok (K: virtuoz<...>ok)
17 Jancsi úr (K: <...>Jancsi ur)
24 nevenapján történt (K: neve napján <ad> történt)
25 tablókkal és (K; PN; 1853; 1858: tableauxokkal és 1868; NK: tableaux-kal és)
28 hordta mindenki (K: hordta minden<...>ki)
32 áhítat lepte (K: áhítat <szoka> lepte)
- 259 : 5 hogy aznapon kibékülend (PN; 1853; 1858; 1868: hogy aznapra kibékülend NK: hogy az nap kibékülend)
7 legelőbb is (1858; 1868; NK: legelőbb is)
8 Nem azért (K: <-...> Nem azért)

Lap: Sor:

- 259 : 11 árendások számadásai, kik (1858: árendásai, kik —sh. —)
Az 1858-as kiadás az I. k. végén a 214. lapon írja: Sajtóhiba.
160-ik lapon, utolsó sorban „árendásai” helyett olvasd:
„árendások számadásai”.
kik Jancsi úr (K: kik <János> Jancsi úr)
21 egy Jancsi úrral (K: egy J<á>an<os>csi úrral)
23 ifjú úrra (K: ifjú<. . .> úrra)
26 nagyban mulattatá (NK: nagyon mulattatá)
28 létező tudományait (NK: létező tanulmányait)
33 évről évre (1858; 1868: évről évre NK: évről-évre)
260 : 6 annak a kincsek (NK: annak a kincseknek)
11 kordovány csizmájára (NK: kordován csizmájára)
12 csikóbul nevelt (NK: csikóból nevelt)
16 udvar fel van (K: <. . .> udvar fel van)
18 egybekötözött, hosszú (NK: egybekötözött hosszú)
25 miket évek hosszú során át egynehány számkivetett
egéren kívüli senki (K: miket <egy> egynehány számkivetett
egéren kívül hosszú évek során át senki sem [A K-ban
Jókai jelölte a sorrendcserét.]
át egynehány (PN; 1853; 1858; 1868: át egynehány)
28 eme sovány (PN; 1853; 1858; 1868: ime sovány)
29 szalonnás kamrák (NK: szalonnás kamarák)
30 eljutott, számtalan (K: eljutott, {addig} számtalan)
33, 34 kocogtatott (1868; NK: kopogtatott)
261 : 1 kopogtasson ott (K: kopogta<. . .>sson ott)
2 az archívumba jutott (K: az <terembe> archívumba jutott)
7 bal kéz (K: bal<fe>kéz)
felül ejtse (NK: felől ejtse)
15 érdemes. (K: érdemes, *hogy a <nagyság> méltóságos úr
kezeit megérintsem.* PN; 1853: érdemes, *hogy a méltóságos úr
kezeit megérintsem.*)
22 A K-ban a „Sajátságos három” szavakkal kezd. s a 26. sorban
lévő „tarkója és” szavakkal záródó rész tintával át van húzva.
25 templom kúpja (1868: templom kapuja NK: templom kupó-
lája)
33 gondot d ad annál (K: gondot ad <alle>annál PN; 1853; 1858;
1868; NK: gondot ad annál)
262 : 1 viseli az emberséges (K: viseli az emberséges)
s köntösét maig (K: s <ruháit> köntösét <. . .> maig)
4 alul (PN; 1853; 1858; 1868: alól)
6 áll Palkó, a vén (K: áll <Pál a> Palkó a v<. . .>én)

Lap; Sor:

- 262 : 9 labdázta az udvaron (K; PN; 1853; 1858; 1868; NK: lapdázta az udvaron)
18 Péter úr az asztalhoz (NK: Péter az asztalhoz)
30 azt tudni, hogy (K: azt tudni<a>, hogy)
263 : 3 rivallá rá Jancsi (1868; NK: rivalla rá Jancsi)
5 uja közül (PN; 1853; 1858; 1868; NK: uja közül)
7 legfelül fekvő (PN; 1853; 1858; 1868: legfelül fekvő NK: legfelől fekvő)
8 mely Kárlátó János (K: mely <Kartalan> Kárlátó János)
13 itt a kakadi (K: itt <az> a Kakadi)
18 dacára hajlott korának (K: daczára <elő>hajlott korának)
19 1824–25-ik esztendőben (K: 1824/5 ik esztendőben PN; 1853: 1824/5-ik esztendőben NK: 1824/25-dik esztendőben)
valának a kakadi (PN: valában a kakadi NK: valának a kakadi – sh. –)
33 viszozna Péter (NK: viszonzá Péter)
264 : 1 lekaszáltatni a sását (K; PN; 1853; 1858; 1868; NK: lekaszáltatni a sását)
ellen Pozsonyban (K: ellen<p>Pozsonyban)
7 köblét nyolc (K: köbl<...>ét nyolcz)
9 én az újságokban olvasám NK: én az ujságban olvasám)
16 volna el hagyni (K; PN; 1853: volna meghagyni)
19 nem folyt be (K: nem <kapott> folyt be)
több nyolcezer (K; PN; 1853; 1858; 1868; NK: több 8 ezer)
23 keresztyén (NK: keresztény)
24 fiának keresztelését (NK: fia keresztelését)
26 kegyelmed énrám (NK: kegyelmed én reám)
28 méltóságos úr (K: méltóságos <ember> úr)
29 megnevezve lenni. (K: megnevez<ni>ve lenni.)
32 új tétellel (K: új <p>tétellel)
33 és igásbarmok (K: és <...> igásbarmok)
265 : 4 volt ez idén (NK: volt az idén)
7 az a másik csomó (K: az a <vékony> másik csomó)
13 Ez említett (NK: Az említett)
férfiú egy vállalkozó (NK: férfiú vállalkozó)
14 hanem ez a (NK: hanem az a)
266 : 1 ködmen uja (1858: ködmen ujjá – sh. –)
15 haszonbér fejében (1858: haszonbér fejében – sh. –)
27 agarászaton vagyok (K: agarászaton vagy<unk>ok)
31 sem híre, sem hamva (NK: se híre, se hamva)
267 : 4 erdősznek nevezzem. (NK: erdősznek nevezzen.)

Lap: Sor:

- 267 : 9 *filozófus* válasszal (K: *philosoph*<icus>us válasszal)
14 *asszonyokra és ledányokra* vetnék (NK: asszonyokra vetnék)
- 268 : 12 Ez felszólítás (K: Ez <...> felszólítás)
15 *pusztult volna* (K: *pusztult* <...> *volna*)
19 *oktalan* fitogtatás (NK: *hiú* fitogtatás)
24 kétszáz és néhány ezer (PN; 1853; 1858; 1868; NK: kétszáz és néhány ezer)
- 31 *gazdasszony a piacra* (K: *gazdasszony* a <konyha> *piacra*)
- 269 : 5 *archívum* rácsai (K: *archí*<m>*vum* rácsai)
8 *mennyi közhasznú* (1858; 1868: *mennyi közszhasznú*)
indítvány jöhetett (K: *indítvány*<t> *jöhetett*)
9 *terített asztaláról* (K: *teritet*<e>*t* *asztaláról*)
11 *morzsánként* (PN; 1853; 1858; 1868; NK: *morzsánként*)
alig győz összehordogatni, hogy (K: *alig győz össze hordogat* <ott> <össze>*ni, hogy*)
apródonként mindazt (1868; NK: *apródonként* mindazt)
15 *meghíva a hű* (PN; 1853; 1858; 1868: *meghívá a hű*)
meghívá a hű tisztviselőt asztalához, hová (K: *meghíva* <uri> *asztalához a hű tisztviselőt, hová* [A K-ban a sorrendcserét jelezte Jókai])
csak előkelő (K: *csak* <mint> *előkelő*)
16 *vagy szolgálattevő* (K: *vagy* <mint> *szolgálattevő*)
28 *fölötti eléguítésből* (K: *fölötti* <ön>*eléguítésből*)
29 *volt, mint a többi, mint* (NK: *volt, mint*)
32 *játssza* (K; PN; 1853; 1858; 1868; NK: *játssza*)
33 *Csakhogy neki az a kiváló* (K: *Csak hogy* <ennek> *neki az a kiváló*)
- 270 : 6 *állítatna neki, mint* (K: *állítatna* <számára> *neki, mint*)
14 *mennykő* hordta (NK: *menykő*hordta)
21 *felele Pál* (NK: *felelé* P<a>*ál*<kó>)
26 *és monda:* (NK: *és mondja:*)
- 271 : 9 *volt az emberséges* (NK: *volt ez emberséges*)
21 *eggyel-mással* (K: *egyel mással*)
22 *téli kesztyűkkel* (K; PN; 1853; 1858; 1868; NK: *téli kesztyűkkel*)
pediglen oly tentásak (K: *pedigl*<...>*en oly t*<i>*entásak*)
34 *fokhagymaszagú az* (NK: *foghagymaszagú az*)
- 272 : 1 *egyék fokhagymát* (NK: *egyék foghagymát*)
6 *néminémű* (NK: *némi-nemű*)
• *hogy Mihálynak írja* (K: *hogy* Mi<sk>*hálynak írja*)
• 22 *ezelőtt fél esztendővel* (K: *ez előtt* <eg> *félesztendővel*)
- 273 : 11 *én pedig nem akarom* (K: *én* <sem> *pedig nem akarom*)

Lap: Sor:

- 273 : 12 kisebbítve legyen (K: kisebbítve legyen)
16 évről évre (1858; 1868: évről évre NK: évről-évre)
17 atyafiak maradunk. (K: atyafiak <fogunk> marad<ni> unk.)
18 megnedvedtek e sorok (K: megnedvedtek e <pilla>sorok)
19 volna közelében (K: volna közel<e>ében)
28 sor után a PN-ban és az első kiadásban nincs választójel.
29 bevárni a János fővétele reggelét, (K: bevárni a <másnap>
János fővétele reggel<é>t,)
- 274 : 2 kilógott a szarvas (K; PN; 1853; 1858; 1868: kilógott a szarvas)
3 fácányokat hoztak (1868; NK: fácánokat hoztak)
5 s elégiült (K: s <megtapogatva a kövér vadakat> elégiült)
6 közül nézett (1858; 1868; NK: közül nézett)
16 közel rokonok, talán (K: közel <ismerősök> rokonok, talán)
Ez volt (K: Ez<zel> volt)
legutolsó gondolata (1868; NK: legutolsó gondolata)
18 Úgy tetszett neki, hogy (NK: Úgy örült, hogy)
19 neki, s bár alig (K: neki s <kétségtelennek hívé hogy> bár alig)
23 egyedüli fenntartója (NK: egyedüli fentartója)
29 álmából, fülébe (K: álmából, <fel> fülébe 1858; 1868; NK: álmából, fülébe)
- 275 : 10 dohányzacskóját (NK: dohányzacskóját)
14 szekéren jött. (K: szekeren jött.)
27 van a *-i szupplikáns (K: van a *pataki* **i supplikáns NK: van a *pataki* supplikáns)
29 – Ejnye Pál, be simplex (K: – Ejnye Pál, <kend> be simplex)
33, 278 : 12, 286 : 20, 33, 287 : 8 monda (NK: mondá)
34 nincs-e még itt (PN; 1853; 1858; 1868; NK: nincs e itt)
- 276 : 4 A K-ban a sor elejétől a 22. sorban lévő „nem állhatok” szavakig terjedő rész tintával át van húzva.
18 tréfásabb akkordból (NK: tréfásabb accordból)
20 A csöcselékbul itt (1858; 1868; NK: A csöcselékből itt)
21 egy nagy menkő (NK: egy nagy ménkü)
26 A K-ban a „Hát miért nem” szavakkal kezdődő s a 27. sorban lévő „mindig a nagy” szavakkal végződő rész át van tintával húzva.
28 egészsége fölül (PN; 1853; 1858: egészsége fölül)
- 277 : 19 a régiségtárból (NK: a régiségtárból)
23 a komédiának, mint (K: a <c> komédiának, mint)
26 elvagdalta a (NK: levagdalta a)

Lap: Sor:

- 278 : 22 tudtára adák, (1868; NK: tudtára adták),
egy negyedóra múlva (K: egy <fertály> negyed óra múlva)
31 könyvét egy nagy (K: könyvét <baromor> egy nagy)
32 könyvvel. (K: könyvvel.)
- 279 : 5 hevenyészett ez alapigékről, (K: hevenyézett ez <ter> alap-
igékről,)
11 megígértetvén elébb vele (K: megígér<g>etvén elébb vele)
13 óra hosszat (K: ór<a>ahosszat)
14 ellátá jókívánságokkal (K: ellátá <a Karpath> jó kívánságokkal)
15 descendenti (K: descende<t>nti)
21 leheté látni. (NK: lehet látni.)
24 tett, ahhoz képest (K: tett, <olly csak> ahoz képest PN;
1853; 1858; 1868; NK: tett, ahoz képest)
tennie kellett (K: tenn<i>ie kellett)
26 sóhajta fel magában (K: sóhajta fel <szívében> magában)
27 onnan felyül ilyen (PN; 1853; 1858: onnan felül ilyen 1868;
NK: onnan felülről ilyen)
28 hold, csak (K: h<ó>old csak)
- 280 : 4 templomban ültek (K: templomban <j>ültek)
5 a szekerekből (K: a szek<é>erekből)
14 konyhába (NK: konyhá<...>ba)
18 olcsó haszonbérben (K: olcsó <áron> haszonbérben)
20 s annak (K: s <abb>annak)
32 kikergették a tornácba (K: kikergették <az elő> a tornácba)
- 281 : 1 viseljük magukat (PN; 1853; 1858: viseljük magokat)
21 legkevésbé volt (NK: legkevésbbé volt)
23 hogy öccse Béla (K: hogy <az ő> öccse Béla)
31 Az ünnepélyes hálálkodások (K: Az <hivatalos> ünnepélyes
hálálkodások)
32 parasztság várt (K: parasztság <mulatozott> várt)
várt földesurára (NK: vár földesurára)
- 282 : 7 nyakban volt (1858; 1868; NK: nyakban volt)
12 hiteti vele (K: hiteti <...>vele)
23 egy nagy kövér tulkot (K: egy nagy <hízott> kövér tulkot)
24 s a bátrabb (K: s a bátra<n>bb)
közülök előállt (PN; 1853; 1858; 1868: közülök előállt)
26 köszöntő verset (NK: köszöntő versét)
32 nincsen mása (K: nincsen mássa)
- 283 : 6 Ápetitussa is. (1868: Ápetitusa is NK: Ápetitusa is)
7, 12 Sose (K: Soh se PN; 1853; 1858; 1868; NK: Soh'se)
9 Ő úri hírének (1868: Ő mi hírének — sh. — NK: dicső hírének)

Lap: Sor:

- 283 : 15 S ha mi is (K: <Hogy> <S ha> <mi itt> S ha mi is)
26 után jött a városbeli (K: után j<...>ött a városbeli)
30 elköszönté (NK: felköszönté)
32 aki könyv nélkül (K: a ki <kö>könyv nélkül)
- 284 : 4, 7, 20 menyeyi (NK: menyeyi)
23 menyeyi pitvarba, ahol (K: menyeyi <paradicsomba.> pitvarba, a hol NK: menyeyi pitvarba, ahol)
24 pátriárkák, harmincháromezer (K: pátriárchák <bárony bugyogóban> harminhárom[!]ezer — elírás —)
28 megajándékozta a (NK: megajándékozta a)
31 fiatal *lyánka* (NK: fiatal *leányka*)
- 285 : 1 Hiába mondták (K; PN; 1853; 1858: Hijjába mondták 1868; NK: Hiában mondták)
3 köszöntő *lyánkát* (NK: köszöntő *leánykát*)
4 ott ült Jancsi (K: ott <elnökölt> ült Jancsi)
19 lépett a *lyánkához* (NK: lépett a *leánykához*)
24 monda a *lyány* (NK: monda a *leány*)
25, 26, 34 közül (PN; 1853; 1858: közül)
33 bárányok közül (PN; 1853; 1858; 1868: bárányok közül)
- 286 : 1 rebegé a *lyánka* (NK: rebegé a *leányka*)
2 közülök számodra? (PN; 1853; 1858; 1868: közülük számodra?)
3 *lyánnak* az apja? (NK: *leánynak* az apja?)
10 gazda volt az apja. (K: gazda volt <az> apja. <...>)
11 úr a *lyánkától*. (NK: úr a *leánykától*.)
15 ide az apádat? (K: ide az ap<...>ádat?)
16 Marcinak sem (K: <Jancsi úr> Marczinak sem)
17 fogá a *lyánt*; (NK: fogá a *leányt*;)
22 urat? — dörmögé (K: <Ú> urat? dörmögé)
25 felmentek a palotába (NK: fölmentek a palotába)
maguk vigalmai (PN; 1853; 1858; 1868: magok vigalmai)
28 bor és égett (NK: bor s égett)
megszólani ifjakon (K: megszólani <e>ifjakon)
32 le a lováról (K: le a lová<t>ról)
34 önkénytelen könnyet (PN; 1853; 1858; 1868; NK: önkénytelen könnyet)
- 287 : 2 akit legkevesé (NK: a kit legkevesébbé)
3 ragyogó arccal. (K: ragyogó arc<á>a<n>L)
8 Mért hagyta el (K: <m> Mért hagyta el NK: Miért hagyta el)
11 jött le Pozsonybul (1858; 1868; NK: jött le Pozsonyból)

Lap: Sor:

- 287 : 16 reszketett az örömtül. (1858; 1868; NK: reszketett az örömtől.)
Annyira magába disputálta (K: Annyi magába disputál<va>ta)
20 hogy a rukadi (K: <...> hogy a <bu>rukadi)
28 senkihez sem szólt (K: senki<r>hez sem szólt)
33 haragszom rá, s Kutyalvit (K: haragszom rá <; még> s Kutyalvit)
- 288 : 17 hangzott a csengettyű (K; PN; 1853; 1858; 1868: hangzott a csengettyű NK: hangzott a csengettyű)
18 vendégek közül (PN; 1853; 1858; 1868: vendégek közül)
- 289 : 1 lövellte magasra (PN; 1853; 1858; 1868: lövelte magasra)
6 évről évre (1858; 1868; NK: évről évre)
megbotránkozva kiálta (PN; 1853; 1858: megbotránkozva kiálta)
kiálta NK: megbotránkozva kiáltá)
11 az a másik (1858; 1868; NK: az a^r másik)
14 az üres hely (K: az <...ég> üres hely)
15 van felhagyva (PN; 1853; 1858; 1868; NK: van fenhagyva)
újra megdicséré (K: újra megdicséré)
25 más asztalt (K: más<ik>, asztalt)
26 peristyl, közepét (K: per<y>ist<i>yl közepé<n>t)
32 12 képletben (K: 12 <sz> képletben)
aztán, mikor (K: aztán, mi<ne>kor)
- 290 : 4 vidám beszédek (K: v<...>idám beszédek)
5 ki még nyelvét (NK: ki a még nyelvét)
8 csengett egyre. (K: csengett e<...>gyre.)
13 kezdenek kigyulladni (PN; 1853; 1858; 1868; NK: kezdenek kigyuladni)
19 vissza helyére (K: vissza<sz>helyére)
22 átküldi nagybátyjának (NK: átküldi *kedves* nagybátyjának)
kívánással (K: kívánáss<á>al)
- 291 : 3 szemfedővel letakarva (1868; NK: szemfödővel letakarva)
13 azzal felemelé (NK: azzal fölemelé)
22 hogy egykori jóltevője (K: hogy <Karpathi> egykori jóltevője)
26 öklébe a nehéz (K: öklébe <egy> a nehéz)
27 elvivék magukkal (PN; 1853; 1858: elvivék magokkal)
31 volt, a megtámadott szeme közé (K: volt, <Kutyalvi> a megtámadott szeme közé)
- 292 : 1 A megcsúfolt verekedő (K: Az <insultált> megcsúfolt verekedő)
lassan fölemelkedett (NK: lassan fölemelkedett)
11 paripáját felnyergelve (NK: paripáját fölnyergelve)
16 gondolt egyébre (K: gondolt e<f>gyébbre)

Lap: Sor:

- 292 : 17 *nyergében ülhessen* (1868; NK: *nyergébe ülhessen*)
22 *Nem megyünk* (K: <Ha> *Nem megyünk*)
- 293 : 4 *futott szerteszéjjel* (K; PN; 1853; 1858; 1868; NK: *futott szerteszéllel*)
6 *rémület szállt* (K: *rémület <lett> szállt*)
11 *természetesebb* (K: *termész<é>etesebb*)
13 *keresztényi* (NK: *keresztényi*)
14 *s részvétüket tudtul* (K: *s részvét<. . .>üket tudtul* 1858; 1868; NK: *s részvétőket tudtul*)
15 *És aki már egyszer ott volt* (K: *És <ha> a ki már egyszer ott volt<ak>*)
22 *ösztonével unszolák* (K: *ösztonével <szí> unszolák*)
24 *lepecsételni a holmiket* (PN; 1853; 1858; 1868; NK: *lepecsételni a holmiket*)
- 294 : 5 *siettek magukat* (PN; 1853; 1858: *siettek magokat*)
8 *vágott rajta, minek* (K: *vágott rajtam <s> minek*)
9 *tért; azután orvosért* (NK: *tért; ezután orvosért*)
11 *ahhoz több* (K; PN; 1853; 1858; 1868: *ahoz több*)
18 *Másnap ismét egész* (K: <m> *Másnap ismét egész*)
19 *udvarára* (K: *udvar<a>ára*)
20 *más afféle apróbb* (K; PN; 1853; 1858; 1868: *más aféle apróbb*)
magukat Abellino (PN; 1853; 1858: *magokat Abellino*)
30 *melyek közül* (PN; 1853; 1858; 1868: *melyek közül*)
- 295 : 2 *lefaragák azok is* (NK: *lefaragá azok is — sh. —*)
4 *felemésztett* (NK: *fölemésztett*)
5 *csatos* (PN; 1853; 1858; 1868; NK: *csattos*)
6 *gúnyájukat fel* (NK: *gunyájokat fel*)
A K-ból a „fel fogják” szavakkal kezd. s a 296 : 28-ban lévő „szidjon, Abellinot” szavakkal végződő rész hiányzik.
8 *és bohócbul más* (NK: *és bohóczból más*)
12 *mindenüve irni* (NK: *mindenüvé írni*)
14 *Hiába, még* (PN; 1853; 1858; 1868: *Hijába, még*)
- 296 : 3 *Bizonyos temetésre* (1868; NK: *Bizonyosan temetésre*)
6 *nagy megbotránykozására* (NK: *nagy megbotránkozására*)
9 *vállat vonított* (NK: *vállat vont*)
16 *ágyából felkelhet* (NK: *ágyából fölkelhet*)
29 *örökölt valóban.* (K: *örökölt igazán valóban?*)
32 *örömhírt* (1858; 1868; NK: *örömhírt*)

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Lap: Sor:

- 5 : 1 A csárdai képekkel és a felhőszakadás leírásával foglalkozik Tóth József Lajos az *Epilógus* c. cikkében. (Politikai Heti-szemle 1894. márc. 15. 9–10.)
E táj igen jellemző rajzát olvashatjuk Petőfinek a Debrecen-ből írt útleveleiben is. (Petőfi Sándor *Összes prózai művei és levelezése*. Bp. 1960. 336–38.)
- 5 *Medardus napja* — jún. 8.
- 12 A Törökszakad csárda leírása hasonlít a *Hétköznapiok*ban meg-festett Koplaló csárdájához. (JKK 156.) A mintát egyrészt a Jókai által már kecskeméti diákoskodása alatt is ismert Szikra csárda, másrészt a Szabolcs megyében levő Buj és Kótaj községek közötti Törökszakad csárda szolgáltatta.
- 6 : 26 *kasornya* — vsz. *kas* (vesszőből font oldalú hintó) helyett
- 7 : 31 *csinált út* — köves, közlekedésre előkészített út — megkülön-böztetésül a dűlőúttól
- 9 : 8 Az *Új földesúrban* a Cziczke nevű agárnak juttat jelentős sze-repet Jókai.
- 19 A *Szomorú napok* c. regényben a részeg kántor társalog a kutyával mint emberrel. (43.)
- 31 *asztrahán* — asztrahán, göndör, fürtös szőrű bárány bőréből készített finom prém
- 10 : 19 Jókai úgyszólván minden regényében megemlékezik a mag-netizmusról, az 1853-as Nagy Képes Naptárában egy nagy cikket ír *A magnetismus* címen.
- 11 : 9 Érdekes, hogy Medárd napja (jún. 8) körüli, azaz nyári ese-ményeket ad elő Jókai, mégis zimankós éjről ír. A téli csapa-déokra és időjárásra jellemző „zimankó” szó használata arra enged következtetni, hogy e sorok megformálásakor felvillant emlékezetében az 1849-es tiszántúli útjának az emléke is. A szabadságharc idején menekült a kormánnyal Debrecenbe. „A legkegyetlenebb hideg volt, amire életemben emlékszem”

Lap: Sor:

- írja az ekkori időjárásról fél évszázaddal az események után.
(*Emlékek a szabadságharcból*. HhM 5. k. 24.)
- 11 : 15⁷ Az *Életphilosophia* c. költeményében is lekicsinylő, gúnyos jelentést tulajdonít Jókai a „per kend” megszólításnak. (*Költemények*. 2. k. 78.)
- 12 : 17 *spanyolnád* — Kelet-Indiából származó nádpálma, iszlappálma; sétavesszőt, esernyőnyelet, porolópalcát, nádszékeket készítenek belőle
- 24 *articsóka* — növény (*cynara scolymus*), melynek leveleit és bimbóját étkezésre használják; Jókai az *Egy az Isten* c. regényében (I. k. 39–40.) és a *Prosit* c. versében (*Költemények*. I. k. 161.) az olaszok lenézett eledeleként szerepelteti
- 29 *Ménes* — boráról híres község a múlt századi Arad megyében, a Hegyalja tövében
- 33 *montúr* — mondur, mundér
- 13 : 9 Dömsödi Péter a „kitanult gyomorphős” él hasonló bizarr ételekkel. (*Hétköznapiok* JKK 60–61.)
- 11 A *Hétköznapiokban* a farkasoknak dudáló cigány tréfálkozik a „cigánypecsenyével”. (JKK 280.)
- 25 *kuttog* — kíváncsiságból leskelődik valaki vagy valami után, kullog
- 14 : 33 *dellcia* — finom ízletes étel, nyalánság
- 15 : 8 A múlt századi pusztai csárdákról részletesen emlékezik meg Szűcs Sándor. (*Pusztai szabadok. Rajzok a régi Alföld életéből*. Bp. 1957. 126.)
- 27 *két haza* — Magyarország és Erdély
- 32 *installationalis* — beiktatási
restaurationalis — tisztújítási
A beiktatás és a restauráció (választási ünnepély) rendszerint egybeesett.
- 16 : 4 A nábob léha cimboráira ismerhetünk Vas Gerebennek az *Egy alispán* c. regényében bemutatott Józsa Gyuri és Keglevich gróf kompániájában. (ItK 1921. 54.)
- 6 *szíjács* — itt: szíj vékonyságúra hasogatott torma
- 34 A *Jakli* c. „természethistóriai rajzában” két veres forintot említ Jókai. (*Életemből*. I. k. 378.)
- 17 : 12 *babuka* — babuta, babutka, babuk — a büdösbanka elavult, nyelvjárási nevei
- 25 Tolnai Vilmos a jelenettel kapcsolatban a következőket állapítja meg: „*A cigány s a sült egér*. — Jókai regényében, a Magyar Nábobban, az első fejezetnek, a 'Törökszakad' csárdabeli

Lap: Sor:

mulatozásnak egyik legmulatságosabb jelenete, mikor Vidra cigány látszólag elnyeli a sült egeret s egyik kezével torkához kap, míg a másikat a hőstett fejében ígért száz forintért nyújtja: „Micsoda száz forintot? — kérde a tréfás úr . . .”

Jókai itt egy mulatszázadbeli adomát sző elbeszélésebe, melyet a Pesti Hírlap, 1841 dec. 29-i számában, a 871. lapon is megtalálunk: „*Biharból* . . . bizonyos földesúr bizonyos szegény embernek 5 frtot ígért egy sült egér megevéseért; a szegény ember jó reménység fejében megette a sült egeret, de a bizonyos úr az 5 frt lefizetését megtagadta azt mondván; 'Köszönd meg, hogy ételre kapattalak.' — Ez volt-e Jókai forrása vagy sem, nem bizonyítható; de az bizonyos, hogy az adoma azonos.” (It 1930. 252.)

György Lajos szerint a Józsa Gyuri-adomakörből került a regénybe. (23.)

- 18 : 1 *ítce* — icce, régi űrmérték: 2 messzely; 0,84 liter
- 31 A nábob poétájának közvetlen rokona Keselyő Péter. (*Népvilág* 148—49.)
- 19 : 2 *Gyöngyösi János* (1741—1818) — református lelkész és költő; versei először Bécsben (1790), majd Pesten (1802—1803) jelentek meg; különösen a tiszántúli olvasói előtt örvendett népszerűségnek; debreceni diák korában Arany János is jól ismerte költeményeit
- 20 : 21 Jancsi úr éppoly hóbortos életmódot folytat, és éppoly különcökkel veszi magát körül, mint a *Hétköznapokban* az öreg Dömsödi. (Vö. Zsigmond Ferenci. m. 138. ItK 1921. 43. L. Fleischmann Gyula: *A cigány a magyar irodalomban*. Bp. 1912. 53.)
- 32 Abellino útja emlékeztet Dömsödinek a zöldhalmi csárda környékén tett kocsikázására. (*Hétköznapok* JKK 188—91.)
- 21 : 1 Nagyon részletesen számol be a külföldieskedés motívumáról Zolnai Béla a *Szigligeti „Szökött katoná”-jának külföldi elemei* (EPHK 1914. 180—86.) c. tanulmányában.
A külföldieskedés ellen emel szót Jókai a *Vén csapodárról* (Vahot Imre) szóló kritikájában is. (*Nemzeti Színház*. Ék 1847. júl. 4. 25.)
- 9 à *la Quiroga köpönyeg* — Quiroga, Don Antonio (1784—1841) spanyol generálisról elnevezett divatos köpönyeg neve
- 13 à *la calicot* — a szövőiparáról híres indiai Calicot (Kalikut, Kalkutta) városról elnevezett, sűrű, vékony fonalából szőtt, nyers pamutszövet, mely a XIX. század első felében lett divatos Párizsban

Lap: Sor:

- 21 : 15 *casseroles* — lábas, kaszroj
31 *tászli* — fodor
32 *à la cosaque* — kozák módra, kozákos
- 22 : 13 A szabadságharc és a forradalom alatti gyors jellemváltozókat nagyon színesen ábrázolja Jókai a *Politikai divatok* c. regényében.
16 *Coblentz* — Coblenca, Koblenz — város a Rajna és Moselle környékén
17 *XVIII. Lajos* (1775–1824) — 1795 óta francia király, de csak 1815-ben, Napóleon bukása után foglalhatta el trónját
17 *noble garde* — nemesi testőrgárda
23 *Minerva* — az ó-itáliai népeknél az ipar és a kézművesség istene
24 *chapeau à la Robinson* — Robinson-kalap; háromszögletű kalap
27 *chapeau à la russe* — orosz sapka
- 23 : 2 *ventrebleu!*, *sacrebleu!* — teringettét!
13 *mille tonnerres* — ezer mennydörgés („ezer ördög”-féle káromkodás)
21 *comment s'appelle cela?* — hogy hívják?
26 *diable* — az ördögbe, az ördögöt
30 *pas donc* — nem, a fenét, egyáltalán nem
31 *forspont* (Vorspann) — előfogat
34 *c'est triste* — ez szomorú
tant mieux — annál jobb
- 24 : 2 *déplorable* — nyomorúságos, siralmas
6 *miserable* — nyomorúságos
7 *département* — megye, kerület
10 *fripon* — gazember, kópé
13 *C'est, parce que* — Azért, mert
14 *calembour* — szójáték
15 *c'est une plaisanterie* — ez tréfa
18 *c'est beau* — ez szép
22 *bon Dieu* — jószákos Isten, te jó Isten
27 *signore contadino* — paraszt úr
31 *monsignore Bouche* — Bús uram
32 *Stuart* — ősrégi skót család; több tagja Skócia, ill. Anglia királya volt
34 *hein* — na (indulatszó, kérdőszó, nyomaték)
- 25 : 3 *c'est piquant* — ez pikáns, csípős
5 *Aschenbrödel* — Hamupipőke
6 *Macbeth* — Shakespeare ötfelvonásos tragédiája
7 *c'est la même chose* — ez ugyanaz

Lap: Sor:

- 25 : 11 *ça* — no, nohát
intéressant — érdekes
- 13 *c'est rien* — ez semmiség
- 18 *qu'est-ce que cela?* — mi az?
- 22 *eh bien* — no, nohát
- 29 Bús Péter uramra emlékeztető flegma kocsmárosnét szerepeltet Jókai a Zöldhalmi csárdában. (*Hétköznapiok*. JKK 176—81.) Haszonló vendéglőst mutat be az *Alföldi kocsmáros* c. anekdotájában is. (*A magyar nép élce szép hegedűszóban*. Pest 1872. 225—26.)
- 26 : 7 *friss magyar* — csárdás
- 14 *charivari* — macskazene; Jókai humoros rovatának is ez volt címe az 1848-as Ék-ben és 1849-ben az Esti Lapokban ill. a PH-ban
- 24 *affabilité* — nyájasság, előzékenység
- 27 : 1 *ce drôle de cigány* — furcsa cigány
- 9 *prendre son air* — feltalálja magát, otthonosan érzi magát
- 11 *noble nonchalance* — úri nemtörődomség, előkelő könnyedség
- 20 32 nemesi őst az tud kimutatni, aki az őt megelőző hat nemzedékének ősiségét bizonyítani tudja. Jókai itt arra céloz, hogy a feudális Magyarországon bizonyos előkelő tisztségek és méltóságok elnyeréséhez meghatározott számú nemes elődöt kellett a pályázónak kimutatni. Az aranykulcsos cím vagy a királyi kamarási cím megszerzéséhez pl. 32 nemesi származású őstre volt szükség.
- 25 *Le voilà* — Ime az
- 32 *noble* — nemes
- 28 : 10 *venir ici, de Paris, c'est tomber du ciel à l'enfer* — ide jönni Párizsból, annyi mint az égből a pokolba pottyanni
- 11 *c'est merveilleux* — ez csodálatos
- 12 *mon cher hajdú* — kedves hajdúm
- 14 *À votre santé messieurs et mesdames* — Egészségükre uraim és hölgyeim
- 21 *Hélas* — óh, jaj, sajnos
- 28 *meute* — kutya farka
- écurie* — istálló
- 30 *bej* — bey, bég; eredetileg közel-keleti fejedelmi, majd a pasák férfiivadékát és az ezredesi rangot elnyert hivatalnokokat illető cím
- 32 *lago di Como* — Comói tó, festői szépségű tó Olaszország északi részén
- 33 *auteur* — író, szerző

Lap: Sor:

- 28 : 33 *joliánt* — foliáns, nagy alakú (ívrét nagyságú) könyv
34 *académie des sciences* — tudományos akadémia
- 29 : 1 *Homburg* — játékbarlangjáról és fürdőjéről híres üdülőhely Németországban; fényét emelte a környékén épült porosz királyi palota
4 A *Hétköznapi*ban az öreg Dömsödi dicsekedhet hasonló főúri szokásokkal. (JKK 185.)
10 *chevalier* — gavallér, lovag
24 *Mais v'la!* — De lám!
- 30 : 11 *Plutus, Plutos* — az antik mitológiában a gazdagság meg-
személyesítője
16 *Ma foi* — Szavamra
détestable — utálatos, kiállhatatlan
24 *Est-ce possible?* — Lehetséges ez?
- 31 : 1 *c'est bien charmant* — ez nagyon bájos
10 *Au contraire* — Ellenkezőleg
14 *ce serait bien fatigant* — ez nagyon fárasztó lenne
19 *plaisanterie* — tréfa, kötekedés
20 *une bagatelle* — semmiség, csekélység, bagatell
21 *livres* — francia pénzegység, a frank elődje
- 32 : 17 Abellinóhoz hasonlított Kisfaludy Károly *Kérők* c. színdarabjának Szélházyja, továbbá a Fáy András *Béltelky házában* szereplő „magyar hercege is, ki évenként egyszer csak azért jön haza, hogy birtoka jövedelmét fölvegye s aztán külföldön elköltse”. Szigetvári Iván szerint „Egyike ez a legismertebb irodalmi motívumoknak, amellyel már a 18. század óta folyton találkozunk színpadon és elbeszélő irodalmunkban.” (*Fáy András Béltelky Háza*. It 1919. 44.)
Abellino méltán sorakozik Vas Gereben pörös atyafiai közé. Elfajzása hasonlít a Vas Gereben által a *Régi jó idők* c. regényében megrajzolt Festetics majoreszkó esetéhez. (ItK 1921. 45.)
- 29 *échauffiroz* — felhevít, megdühít
- 33 : 29 *Adieu cher oncle* — Isten vele kedves nagybács
- 34 : 1 *cher ami* — kedves barátom
4 *Que diable?* — Mi az ördög?
21 A *Hétköznapi* c. regény első fejezetének a végén a gyujtogató Dömsödi Góliáth János alakját világítja meg kísérteties fénnel a kecskeméti tűzvész (14.) E kép Mórlicz Zsigmond *Úri muri*-jának egyik jelenetét idézi fel.
- 35 : 1 Griffard bankárhoz hasonló „világra törő intrikust” szerepeltet Jókai a *Szerelem bolondjaiban* (Lemming) és a *Fekete gyémán-*

Lap: Sor:

- tokban (Kaulmann Félix). Ezek a pénzemberek egyformán „korruptak és uzsorások, akiket épen a mohóságuk tragikumája sújt le.” (Buday Dezső: *Jókai lelke*. Ny 1925. 5–6. sz. 333.)
- 35 : 4 *Picpus* — a párizsi Picpus utcáról elnevezett, Condren (1768–1837) által alapított társaság katolikus felekezeti iskolája; e világi papokból és laikusokból álló egyesületnek kezdetben a szegény gyermekek tanítása és a vallásos érület ápolása, majd 1817 után az Európán kívüli hithirdetés volt a fő célja
- 5 *aureus calculus* — kedves, bájos számítás, számvetés
- 9 *Mississipi-örjögés* — Law, John (1671–1729) hírhedt tőzsdemanipulációja
- Law 1716-ban — mikor Franciaország pénzügyei a csőd szélén álltak — Banque Générale néven nagy bizalomnak örvendő magán-jegybankot állított fel. A következő évben Compagnie d'Occident néven százmilliónyi tőkével a louisianai gyarmatok kihasználására megalapította a Missisipi Társaságot, amely a bukófélben levő kelet-indiai és kínai társaságokkal Compagnie des Indes néven fuzionált, és különböző pénzügyi machinációkkal verte fel a részvények árfolyamát. A társaság megszerezte a pénzverési jogot, magához ragadta az állami adók bérletét, s az üzletet egy nagy állami megrendeléssel is kapcsolatba hozta. A részvények árfolyama rohamosan emelkedett. A részvényüzérek ügködése nyomán (Missisipiens) a párizsi Rue Quincampoix-t, a részvényesek gyülekező helyét ellepték a gazdagodni vágyó szerencsevadászok és szélhámosok: szegények, gazdagok, külföldiek, miniszterek, a királyi család tagjai; órák alatt vagyonokat nyertek. Egész Európa a párizsi tőzsde eseményeire figyelt. A kibocsátott részvények ára hamarosan 36-szorosára szökkent fel. Law 40%-os osztalékot jelentett be, amikor Louisianából érkező kedvezőtlen hírek hatására az üzérek szabadulni igyekeztek a részvényektől, amelyek árfolyama rohamosan csökkent. A társaság felszámolása 1720-ban — mely sok ember koldusbotra jutását jelentette — a névleges értéknek csak az 1%-át fedezte, s Law-ki néhány hónappal ezelőtt Franciaország legnépszerűbb s leghatalmasabb embere volt, a tömeg dühe elől külföldre szökkent. — Jókai az események időrendi elhelyezésével nem sokat törődött.
- 16 *sou* — 5 centime-os, francia aprópénz
- 17 *millionaire* — milliomos
- 36 : 2 *frígiai sipka* — eredetileg a régi frigeek (Kisázsia egyik fenn,

Lap: Sor:

- síkjának lakói) tarajos sisak vagy zacskó alakú sapkája; ennek mása a nagy francia forradalom idején elterjedt vörös jakobinus sapka
- 36 : 12 *À bas les aristocrates!* — Le az arisztokratákkal!
29 *renomirt habitué* — híres törzsvendég
33 *Boulevard des Italiens* — a Nagyopera környékén kialakult nagy bulvár egyrésze; a gazdag pénzmágnások lakóhelye
- 37 : 24 *tontina* — biztosítás
28 *Moniteur* — vsz. *Moniteur Universel* — a francia kormány hivatalos lapja 1789 és 1869 között
- 38 : 12 *sensitif chevalier* — ideges, érzelmes lovag
14 *Île de Jérusalem* — Jeruzsálem-sziget; a Szajna egyik szigete Párizsban
19 *angolkert* — természeti táj hatását keltő nagy kiterjedésű díszkert, park
33 *amerikai lánchíd* — függőhíd, melynél drótkötélkábelek tartják a hídszerkezetet; a múlt században Amerikában és Franciaországban volt elterjedve
- 39 : 22 *Egeria* — jóstehetségű forrásnimfa a római mitológiában; Numa király kedvese és tanácsadója
23 *bêtise* — ostobaság
- 40 : 14 *vajas szarvas* — vajas kifli
16 *chapeau à la Bolivar* — Simon Bolívarról (1783–1830), a dél-amerikai államokat felszabadító spanyol szabadsághősről elnevezett kalap
33 *eau de Cologne* — kölnivíz
- 41 : 10 Célzás a görög szabadságharcra. A törökök elleni szabadságharcukban 1822. jan. 21-én az athéni Akropoliszt, később pedig Naupliát foglalták el a görögök. 1822. nov. 10-én megsemmisítettek egy török flottát, 1823. jan. 6. és 13-a között a törökök által körülzárt Missolonghiból kitortek, s az ellenség hadfelszerelését szétszórva volt kénytelen menekülni.
- 13 *Watts* — az angol reakciós körök Byron-ellenes hajszájának egyik képviselője
30 *chinéser* — kinézer, házaló
- 42 : 12 *tibetsál* — a kasmírral rokon tibeti kecskék finom, göndör gyapjából készült, feketére festett, hosszú szőrű sál, mely nagyon hasonlít az angórához (vö. Némethy József: *Schawl kecskéké*. TGYűjt. 1837. 93–97.)
21 A bankár 70 év körüli férfi; az elbeszélés időrendje nem egyeztethető össze ezzel.

Lap: Sor:

- 43 : 9 *plaisanteria* — *plaisanterie*, tréfa, kötődés
31 *la Hongrie* — Magyarország
- 44 : 14 *épicier* — szatócs, boltos
16 *cocu* — felszarvazott férj, megcsalt feleség
28 *septemtrionalis tábla* — vsz. hétszemélyes tábla; a királyi ítélő táblával együtt a feudális Magyarország legfőbb ítélőszéke (*Tabula Septemviralis*)
Abellino tudatlanságát gúnyolja Jókai, mert a kifejezés „északi táblát” jelent.
- 46 : 9 *porte St-Denis* — a nagy bulváron a Saint-Denis város felé vezető út végén álló, 1672-ben XIV. Lajos németországi győzelmének emlékére épült diadalív
13 *éclat* — kiáltvány
24 *enfin* — végre
- 47 : 2 Ezt a hasonlatot Jókai az 1848-ban keletkezett királyellenes „hőskölteményében” is felhasználta. V. Ferdinándról írja:

De legrozgöttebb baja volt
Fekete — sárgasága
Nagy érvágás lehetne csak
Ennek az orvossága . . .
Ehhez járult még egy kis baj,
Egy kis indigestio.
Meg nem emésztett adósság
Mintegy ezer millió.

(*Pan Jelasicz. Ék 1848. nov. 4.*)

- 11 *Castro, Don Juan de* (1500—1548) — portugál tengerész; kora ifjúságától harcolt a mókrok ellen V. Károly király mellett; 1545-ben helytartó lett Indiában
- 27 *Rambuteau utca* — utca Párizsban a III. és a IV. kerület határán
- 48 : 1 *fi donc* — fuj
- 49 : 1 *Párkák* — az emberi sors három istennője a latin mitológiában
- 50 : 1 Az öregkori nősülésre vonatkozó megjegyzések Jókai második házasságát juttatják eszünkbe.
- 17 *favoris* — oldalszakáll
- 23 *Par Dieu!* — Istenemre!
- 51 : 13 *karikatúr* — karikatúrisztikus, torz
- 52 : 8 *homoeopathice* — hasonszenvi gyógy mód szerint (l. a *Hétköznapok* 235 : 6-hoz készült jegyzetet)
- 53 : 9 Abellino a *Melyik hát a jobbik?* c. rövid novellában szereplő

Lap: Sor:

- Talfájay úr Endre nevű unokaöccsére emlékeztet, kinek gaval-
lér, fiatal élete után szép örökségét hitelezői várják. (*Életem-
ből*. I. k. 414–15.)
- 54 : I *Ermenonville* — francia helység, ahol Rousseau Girardin márki
vendége volt; itt is halt meg 1778-ban, innét vitték holttestét
a forradalom idején a Panthéonba
- 57 : 18 *établissement* — vállalat, műhely
- 58 : 19 Honvág, hazaszeretetet szólal meg Jókainak a *Magyar madarak*
Párisban c. költeményében. (*Költemények*. I. k. 57.)
- 59 : 13 *Montesquieu* (1689–1775) — a francia filozófus főműve:
(*Esprit des lois*) A törvények lelkéről címmel 1833-ban
Pozsonyban jelent meg magyarul
- 60 : 11 *Tempe* — híres völgy Görögországban; az antik költők gyak-
ran megénekelték csodás tájait
- 19 *routier* — utazó, utas
- 20 Rousseau híres regénye a *Julie ou la Nouvelle Héloïse* 1761-ben
jelent meg.
- 27 *Tudós palóc* — Gvadányi József (1725–1801) munkája, mely
az 1790-es országgyűlésről készült, de csak 1795-ben, a meg-
írás után mintegy öt esztendővel jelent meg nyomtatásban
Lipszában, azaz Pozsonyban névtelenül a következő címen:
*A mostan folyó ország gyűlésnek satyrico criticé való leírása, a
melyet egy Isten mezején lakó palócnak színlése alatt irta azon
buzgó szívvel bíró hazafi, a kinek pennájából folyt ki a Falusi
Nótáriusnak Budára való utazása; ezen munkáját is négyssoru
versekben hazájának elejibe terjesztette 1790. esztendőben, Bak
havának 25. napján*
Gvadányi palóca gúnyosan inti a magyarságot, hogy viseljen
nemzeti öltönyt, használja magyar nyelvét, s a nemzet fiai
hazai ezredekben katonáskodjanak magyar tisztek vezetésével.
- 61 : 10 E néhány sor sokkal inkább a Bach-korszakról, mint a reform-
korról szól. (Vö. Tompa Mihály: *A madár fiaihoz*.)
- 15 *Aurora* — Kisfaludy Károly által 1822-ben alapított szépiro-
dalmi évkönyv; 1831-ig Kisfaludy, 1837-ig (megszűnéséig)
pedig Bajza József szerkesztette
- 16 *Szenvey József* (1800–1857) — költő, hírlapíró, fordító, szer-
kesztő
- 22 *Hébé* — 1823–1826 között Igaz Sámuel szerkesztésében meg-
jelent szépirodalmi évkönyv
- 23 *Desseuffy Aurél* (1808–1842) — konzervatív párti politikai
író és politikus

Lap: Sor:

- 61 : 23 *Dessewffy József* (1771–1843) — irodalmi érdeklődésű főúr, Aurél apja; szoros kapcsolat fűzte Kazinczyhoz
gróf Teleki Ferenc (1785–1831) — elnémetesedett királyi kamarás és költő; versei az Erdélyi Múzeum és a Minerva folyóiratokban, ill. az Aurora és a Hébé c. évkönyvekben jelentek meg
- 24 *gróf Ráday Gedeon* (1806–1876) — a Nemzeti Színház főintendánsa, közismert reformkori politikus, híres szónok
Majláth György (1786–1861) — országbíró, reformkori politikus; jelentős szerepet játszott a Magyar Tudományos Akadémia felállításában
Majláth János (1786–1855) — a bécsi kormány embere volt; ő adta ki a *Geschichte der Magyaren* (1828–1831) és a *Magyarische Sagen und Märchen* (1837) c. munkákat.
nostras — honi, földi, honfitárs
- 28 *galvanizmus* — itt: rángás, görcsös mozgás
- 62 : 8 *optimates* — itt: legkiválóbb, legjobb, legelőkelőbb, gazdag polgár
- 13 *obsolet institúció* — elavult intézmény
- 33 E törekvéseket rajzolja meg Jókai az *És mégis mozog a föld* c. regényében.
- 63 : 2 Jókai a nemzeti egység szolgálatában állva írja a VU-ban, hogy Vatha és hívei „a meglevőnek, a megszokottnak védői, az újítás ellenei . . . magas rangot, úri vagyont, országokat kockáztattak azért, hogy az ősi fogalmak emléke el ne töröltesse”. Az új vathák — akik félnek rőftől, mérlegtől, cirkalomtól, vésőtől, ecsettől — „mind Vatha után fognak menni; és a magyarból lesz művelt, tudós ember, lesz élelmes kereskedő, lesz derék iparos, lesz emlegetett művész, lesz minden, ami az új kor fiait *dicsőségben és nagyságban egyenlőkké* teszi . . . anélkül, hogy megszűnt volna jó magyar maradni . . .” (*Vatha lázadása. A magyar nemzet története. Regényes rajzokban.* I. k. Bp. 1884. 75–76.) „Előttünk a magyar nép neve összetartókapocs, nem pedig választófal a különböző társadalmi osztályokra nézve”. (*Vatha lázadása.* VU 1858. szept. 26.)
- 29 *chylus* — tápnedv, tejszerű folyadék, mely emésztéskor jut a bélcsatorna nyirokereibe
- 64 : 8 A Nemzeti Színházat 1837. aug. 22-én nyitották meg Vörösmarty *Árpád ébredése* c. darabjával. (L. a *Kárpáthy Zoltán*hoz készített jegyzeteket.)
- 12 *a capite piscis* — fejtől büzlik a hal

Lap: Sor:

- 64 : 28 1847. febr. 14-én hosszasan kifakad Jókai a külföldimádó, nemzetietlen „magyar úrfiak” ellen. (Jelenkor, *Budapesti Napló*. 74.)
- 29 ifjú óriások — „Ma ezzel a jelzővel az irodalom pelyhedző állú s kétséges tehetségű békétleneit illetik.” (Szabó László: *Jókai élete és művei*. Bp. 1904. 361. Vö. Ványi Ferenc: *Magyar Irodalmi Lexikon*. Bp. 1926. 374. *Jókai-anekdoták*. Vasárnap (Arad) 1925. febr. 15. 4. sz. 62.)
- 65 : 1 regálisok — az országgyűlés egybehívását célzó, meghívó királyi levelek (*litterae regales*)
- 66 : 1 *Boulevard Montmartre* — a párizsi nagykörút egy része a Szajná-tól északra; a *Boulevard des Italiens* keleti folytatása a II. és a IX. kerület határán
- 2 *Jockey Club* — az előkelő urak (a felső tízezer) kaszinója
- 12 *heliotropium* — kerti vanília, kunkor
- 14 *geránium* — muskátli
- melaleuca* — mirtuszfélékhez tartozó balsamos illatú, örökzöld növény
- 16 Lassu István a TGYűjt-ben (1826) nagyon részletes értekezésben számol be a franciaországi színházak korabeli állapotáról. Miután Jókai e tanulmányt mint közvetlen forrást használhatta, a regényben előforduló színházak magyarázó jegyzeteit első-sorban Lassu észrevételei alapján közöljük.
- Académie Royale de Musique* — „nagy énekes-játék-ház...”, melyben a leggazdagabb Decoratiók, tündéres Ballett, a legpompásabb öltözetek, meglepő Maschineriák és egy 200 muzsikusból álló Orchester gyönyörködteti a nézőket; a Frantzia vitézi énekes játékok, melyekbe tántzok (Ballet) vagnak belé szöve, a kisebb Frantzia Opera seriák és szebb néma játékos tántzok (pantommische Ballets) előadására épült”. (Lassu István: *Dramai költés és annak története*. TGYűjt. 1826. 6. k. 51.)
- 18 *Zelmira* — Rossini operája, melyet 1822-ben kezdtek el játszani (l. Stendhal: *Rossini*. Bp. 1958. 381., 436.)
- 19 *Catalani* (1779–1849) — olasz énekesnő; Velencében lépett fel először 19 éves korában; legfényesebb sikereit 1810–1820 között európai körútján aratta
- 21 *Mainvielle-né* — Fodor Jozefine (l. *Keletkezése . . . c. fejezetet*)
- 23 *pikétasztal* — kártyaasztal
- 67 : 4 *crème du crème* — a legelőkelőbbek legelőkelőbbje, a legelőkelőbbek színe-java

Lap: Sor:

- 67 : 6 *Lebrun*, Charles (1619–1690) — mennyezetképeiről híres francia festő
- 13 *bonhomme* — jó (pofa) ember; tréfás, nyájas, kedélyes ember
- 68 : 4 *Petit-pas* — vsz. apró, tipegő járásáról „Kis lépés”-nek becézett táncosnő
- 19 *lord Burlington* — a nevet lehet, hogy az 1667-ben épült Burlington House-ról kapta, mely a tudományos egyesületek központja Londonban
- 69 : 17 sorától a 71 : 2-ig terjedő részt Szinnyei Ferenc 4 sor kihagyással idézi annak bizonyítására, hogy Jókai nemcsak a népies dialógust tükrözi híven, „Ugyanilyen könnyeden ír a főúri társaság szellemeskedő, választékos stílusában.” (I. m. I. k. 402.)
boulogne-i erdő — Párizs melletti erdő, híres sétahely, kocsi-korzó
- 70 : 10 *Damon és Phyllis* (Damón és Phüllisz) — Ez a névpár így nem fordul elő a görög mitológiában. Két olyan szerelmespárt, ill. barátot is ismerünk azonban, kik megtéveszthették Jókait. Ezek: Damón és Phüntiasz, ill. Phüllisz és Démophoon.
Phüllisz trák királyleány — az ógörög mitológia szerint — beleszeret Thészeusz egyik fiába, Démophoonba, de el kell válniok. Míg Démophoon távol volt, Phüllisz hűtlenül elhagyta szerelmét, s az ifjú ebbe belehalt, ill. más verzió szerint öngyilkos lett.
Damón és Phüntiasz két püthagoraszi hú barát; az ifjú szürekusza Dionüsziosz és hívei, hogy kipróbálják a két férfi barátságát, Phüntiaszt árulással vádolják, és azonnali halálra ítélik. Phüntiasz naplementig haladékot kér, hogy ügyeit rendezhesse, s Damónt hagyja túszként, majd midőn — a várakozás ellenére — visszatér, Dionüsziosz meghatva a mély baráti szeretettől, megkegyelmez az elítéltnak, s kéri, hogy őt is vegyék fel a baráti szövetkezetbe. Damónék azonban nem teljesítik a kérést.
Hogy e két pár közül melyikre gondolt Jókai, ma már nem lehet eldönteni, mert végső fokon egyik sem illik a regénybe.
- 71 : 3 Jókai a *Hétköznapi* c. regény befejezésekképpen mondja el a szereplők utóéletét. (269–70.) Hasonlóképpen jár el a *Kárpáthy Zoltán* c. regényében is. (489–91.)
- 7 *divatlion* — itt: divaturacs, arszlán, piperkőc
1848. márc. 19-én Jókai harcol azért, hogy az „arszlán” szó ne legyen ismert fogalom többé. (*Nyílt szavak honunk fiatal-ságához*. Ék 381.)

Lap: Sor:

- 71 : 17 *bain cosmétique de lait* — szépségápoló tejfürdő
23 *Mózes* — Rossini operája
26 Miklós itt Vörösmarty Mihály nagy hatású eposzát, a reformkor nyitányát jelző *Zalán futását* idézi.
- 72 : 21 *Théâtre de la Caïeté* — „a vígság, jó kedvűség színje . . . inkább alacsonyabb sorsuak számára”. (l. Lassu István im. 52–53.)
25 *furorét csinál* — zajos tetszést arat, viharos tetszést kelt
29 *gamin* — fickó, lurkó, suhanc, csibész, utcagyerek
- 73 : 10 *Journal des caricatures* — Karikatúra-újság
27 *Odéon* — „Théâtre de l’Odéon, épült 1791-ben, 20. Martiusban 1799-ben leégett, és egy második játszótársaság számára rendelkezett, innen second Théâtre françaisnak is nevezetik. 1818-ban ismét hamuvá lett, és 1819-nek 1-ső Octoberén viszont felnyitattott; mind külső, mind belső alkotása igen gazdag és izléssel teljes; a benne előadandó darabok ugyan azok, [mint a Théâtre Français-ban] . . . és a két Théatrom vetélkedik egymással”. (TGyüjt. 1826. 6. k. 52.) 1946-ban a Comédie Française-hoz csatolták.
Jókai 1847-ben az Ék szerkesztése során figyelemmel kísérte a francia színházak, közte az Odéon és a Théâtre Français műsorát. (pl. *Külföldi Irodalmi Szemle* 1847. júl. 4. 31.)
- 34 *calèche* — kolesz; könnyű, nyitott kocsi; hintó
- 74 : 11 *en carrière* — mint a kocsi versenypályán
17 *Conciergerie* — a Citében épült legősibb várszerű építménye Párizsnak; alapjait már a Capetingek korában lerakták; ennek maradványaira épült egy erődtmény, mely később börtön lett; a nagy francia forradalom idején ide voltak zárva a foglyok
- 18 *processzus* — itt: ügymenet, eljárás
33 *fatigál* — fáraszt, kimerít
- 75 : 26 Jókai 1847-ben gúnyolódik azon, hogy Schreier majomszínésztársulata nagy sikerrel fogja eljátszani az *Alom* c. drámát (*Mi hír Budán?* Ék 1847. aug. 22. 257.)
28 *ordália* — istentélet (középkori bizonyító eljárás)
34 *louisdor* (*Louis d’or*) — XIII. Lajosról elnevezett értékes francia aranypénz; húsz frankos Lajos-arany
- 76 : 13 *Luxembourg színház* — Théâtre du Luxembourg; Bobino által 1816-ban alapított igen szegényes színház („nyomorult pajta”) a Luxembourg park közelében
19 *débardeur* — rakodómunkás, kikötőmunkás
lorette — kéjő, könnyűvéru nő

Lap: Sor:

- 76 : 26 *Théâtre des Vaudevilles* — „nép dallaival elegendő játékok színje a Chartes utzában” (TGyűjt. 1826. 6. k. 52.) 1790-ben alapították a Palais Royal-ban; 1807-ben megszűnt
Variétés — „Théâtres des Variétés; ezen játék-színeken lehet kiváltképen látni a Frantziák kimeríthetetlen vig kedvüségeket a talentomaikat egész fényekben, és sem a sziv, sem az érzés gyönyörüségét nem találhatnak az itt elő adandó munkákban: tsupán az elmésségért (Witz) íródta” (TGyűjt. 1826. 6. k. 52.). A párizsi Variété a Rue Montmartre és a Boulevard Montmartre találkozásánál a II. kerületben ma is működik.
- 27 *Théâtre Français* (Comédie Française) — a franciák nemzeti színháza; „első Frantzia Théátrumnak is nevezetik. Ennek első származása 1518-ra esik és a Hotel Bourgogne-ben állítottatott fel, 1689-ben a Fossés St Germain utzában, 1770-ben a Tuileirákban, 1782-ben az Odeonban, és minekutána 1790-ben leégett, tétetett a mostani épületbe által. Az ezen Théátrumon játszani szokott darabok, tsupán classicusoknak megemert drámái remek munkáji a frantzia Litteraturának, mind a tragoediában, mind a fenjáromb Comoediában” (TGyűjt. 1826. 6. k. 51–52.)
- 28 *Académie Royale de Musique* — Nagyopera
- 30 *caressiroz* — cirógat
- 33 *Cid* — Corneille, Pierre (1606–1684) színműve; a francia klasszikus dráma kimagasló alkotása; nálunk 1853-ban mutatta be a Nemzeti Színház
Szerzőjéről Lassu István cikke is megemlékezett. (TGyűjt. 1826. 6. k. 45–46.)
Hermione — Racine, Jean (1639–1699) *Andromaque* c. drámájának egyik szereplője; a színdarabból Rossini 1819-ben *Ermione* címmel operát írt
Racine-ről Lassu István idézett cikke szintén írt. (TGyűjt. 1826. 6. k. 47–48.)
Tartuffe — Molière (1622–1673) vígjátékát Magyarországon 1847-ben játszotta először a Nemzeti Színház
Molière-ről Lassu István idézett cikke részletes jellemzést ad. (TGyűjt. 1826. 6. k. 49.)
Cenerentola, Gazza ladra (Tolvaj szarka) — Rossini operái 1817-ből
- 77 : 19 *Italiana in Algeri* — (az) Olasz nő Algírban; Rossini nagy sikerű daljátéka 1813-ból
- 78 : 9 *chut!* — pszt! csönd!

Lap: Sor:

- 78 : 13 *voilà* — íme
- 79 : 9 *tercerol* — XVI. századból származó, kis kaliberű zsebpisztoly
17 *La Italiana* — Az olasz nő (l. 77: 19 jegyzet)
- 81 : 5 *nonchalant* — hanyag, nemtörődöm, hányaveti
9 *claque entrepreneur* — pénzért tapsra vállalkozó; fizetett színházi tapsoló
1847-ben a *Külföldi Társasélet* c. friss eseményeket feldolgozó rovatban írja Jókai: „A *claqueur*öket — fogadott tapsolók — kiverte a minap a párisi boulevard-színház közönsége. Nálunk, ha birokra kerülne a sor, aligha nem a *claqueur*ök vernék ki a közönséget.” (Ék 1847. okt. 17. 511.)
- 16 *gendarmeria* — csendőrség, zsandárság
- 18 *claqueur chef* — a színházi bértapsolók feje, vezér tapsoló
- 82 : 3 Szentirmay Rudolf rokona a külföldet tanulmányozó Szilárdy Leander. (*Hétköznapiok* 63–65.)
- 14 *Tuilériák* — francia királyi palota; a Louvre épülettömbjének bezáró része volt; itt lakott III. Napóleon és felesége; 1870-ben a királyné elhagyta a palotát, s a királyi őrség lakott benne, amíg a Kommün alatt 1871 májusában le nem égett
- 16 *Lind Jenny* (1821–1887) — svéd énekesnő, 1847-ben lépett fel először páratlan sikerrel; 1850–51-ben Amerikában szerepelt; 1852-ben feleségül ment Goldschmidt Ottó zeneszerzőhöz, s hamarosan elhagyta a művészi pályát.
A „svéd csalóány”-ról írja Jókai 1847-ben, hogy olyan népszerű, hogy még azt is, aki hasonlít rá, embertömeg kíséri utcahosszat. (*Külföldi Társasélet*. Ék 1847. okt. 24. 547.)
- 83 : 18 *Fodor Jozefine* — l. *Keletkezése* . . . c. fejezetet.
Fodor Jozefine legnagyobb sikereit Szentpéterváron, Velencében, Bécsben, Párizsban, Londonban és Nápolyban érte el. A Jókai által említett városok közül csak Nápoly hiányzik, Szentpétervár helyett pedig Moszkva szerepel.
- 84 : 6 *Montmorency* (1766–1826) — a Párizs melletti Montmorency helységről elnevezett ősi, 1822-ben hercegi rangra emelt francia arisztokrata család legkiemelkedőbb tagja; tábornokként vett részt az észak-amerikai szabadságharcban; eleinte a francia forradalom idején is aktív szerepet vállalt, de 1793 után Svájcba menekült; 1821-ben XVIII. Lajos király külügyminisztere, majd hamarosan miniszterelnöke lett
- 8 *Kurakin herceg* (1752–1818) — I. Sándor cár külügyminisztere; 1806-tól 1808-ig bécsi, 1808-tól 1812-ig párizsi követ volt

Lap: Sor:

- 84 : 33 *Tharaut-Mainvielle* — francia színész l. a *Keletkezése* ... c. fejezetet
- 86 : 6 *Feydau* — „a vfg Frantzia énekes-játékok szíjnje, Comédie lyrique-nek, s azon útszától, mellyben van, Jeydeau Theatrenek is neveztetik. Kétségkívül egy a legkellemetesebb Párisi játszó-színek közzül”. (TGyűjt. 1826. 6. k. 52.) Az Opéra Comique őse volt; 1789-ben alapították; 1801-ben fuzionált az Opéra Comique-kal, 1829-ben bezárták; eredetileg a királyfi színháza volt, s a húszas években vált híressé.
- 10 *Barilli* — *Bandini* (*Barilli*), *Mari-Anna* (1766—1824) — olasz származású énekesnő, ki 1805-ben került Párizsba a Théâtre Italiens-be, hol a legszebb szerepeket alakította
- 18 *Fenice* — Velence híres színháza, hol sok neves operát mutattak be (pl. *Verdi Rigolettó*ját)
- 22 *Euterpe* — a lírai költészet, ill. a zene múzsája az ókori görög mitológiában
- 28 *A sevillai borbély* — *Beaumarchais* (1732—1799) 3 felvonásos vígjátéka (1775), melyből *Rossini* írt operát
- 33 *Rosina* — *A sevillai borbély* főszereplője
- 89 : 11 *A Politikai divatokban* a *Laborfalvi Rózát* megszemélyesítő *Hargitay Judit*, a híres színésznő ápolja, menti férjét a legteljesebb odaadással. (vö.: *HhM* 5. k. 200.)
kasztor — hódprém
- 91 : 34 *A Politikai divatokban* *Lávayné*, *Hargitay Judit* nemcsak hírnevét, de hitvesi becsületét is kész feláldozni a szeretett férfi megmentéséért.
- 93 : 3 *farewell* — isten veled
Othello, a velencei mór — *Shakespeare* tragédiáját a Nemzeti Színházban 1842-ben játszották először
bamboche — tivornya
- 94 : 5 A tüzágú korona viselése különleges jelenség lehet, mert a nemesi korona ötágú, a bárói hét, a grófi pedig kilencágú, míg a hercegi korona teljesen zárt.
- 21 *Semiramide* — *Rossini* 1823-ban, Velencében nagy sikerrel bemutatott operája
- 97 : 12 *fioritúra* — ékesítés, díszítés, zenei cífrázat
- 99 : 1 Hasonló anakronizmusra hívja fel a figyelmet *Jókai* egyik színikritikájához csatolt megjegyzés. (*Nemzeti Színház*. Ék 1847. jan. 9. 5.)
- 12 *courtoisie* — udvariasság, lovagiasság
- 22 *debütözni* — először fellépni, bemutatkozni

Lap: Sor:

- 99 : 25 *távcső-battéria* — itt: az ágyúüteg csöveinek csoportjára emlékeztető, sűrűn egymás mellé tartott távcsövek
- 100 : 18 *skiccrozás* — rögtönzészzerű, kezdetleges, hevenyészett előadás
- 101 : 18 *oboe* — oboa, fúvós hangszer
33 *rolád* — rolád, énekfutam
- 102 : 3 *mal à propos* — itt: rosszkor, alkalmatlan időben keletkezett
19 *ouvrier* — munkás
- 103 : 21 Jozefine „királynői magatartása” Laborfalvi Róziára emlékeztet.
- 104 : 1 *immortelle* — itt: hervadhatatlan virág (vö. Lipták Gábor: *Jókai Balatonfüreden*. Bp. 1960. 13.)
32 *üvegharmonika* — a romantikus kor dörzsölsére megszólaló hangszere (vö. *Szomorú napok* 61.)
- 105 : 3 Alboni Marietta magyarországi látogatása alkalmával részletelesen kifejti Jókai, hogy mikor nevezhetjük művészinak egy énekesnő teljesítményét. (*Mi hir Budán?* Ék. 1847. nov. 7. 609–10.)
24 *apoztróf* — itt: megjegyzés
- 106 : 4 *famóz* — famózus, híres, hirhedt, pompás
14 *bon Dieu!* — jó Isten! jószágos Isten!
17 *va t'en* — ugyan menj, eredj már
20 *szemfegyver* — távcső
28 *A kingdom for a horse* — Királyságom egy lóért; rész Shakespeare III. Richardjából
33 *oignon* — vöröshagyma
- 107 : 13 *entr'act* — felvonásköz, színházi szünet
- 109 : 19 *démontfroz* — valakit lováról lerántani, harcképtelenné tenni
debandfroz — szétbomlaszt
- 110 : 7 *triárius* — dárdás (hastatus), nehéz fegyverzetű római gyalogos katona, ki a légio csatarendjében a harmadik sorban állt, csak nagy veszély esetén lépett harcba
10 *afficiál* — itt: egészségében megtámad, kóros megbetegedést okoz
19 *lejupitereztet* — itt: ledobat, kiűzet; mitológiai utalás arra, hogy a rómaiak hite szerint Jupiterből mint az ég urától származik a villámlás és a mennydörgés
32 E színházi csatára emlékeztető jelenetről Jókai is megemlékezik 1847-ben, Egressyvel kapcsolatban. (*Nemzeti Színház*. Ék. 1847. jan. 2. 7–8.)
- 112 : 2 *Paphosz* — föníciai gyarmatosítók által alapított templomáról híres ókori város Ciprus nyugati partján

Lap: Sor:

- 112 : 9 *La belle laitière* — A szép tejárusnő
16 *établfroz* — alapít, felállít
opéra comique — vígopera
24 *Vestris, Marie Jean Augustin* (1760–1842) — híres francia táncos; az Operaház világhírű művésze Vestris Allard néven; 1780-tól vált híressé. — A Jókai által említett Vestris táncosnő tehát valójában férfi volt.
- 113 : 11 *Palais Royal* — Királyi palota; Lemercier (1624–1645) alkotása; nevét onnét kapta, hogy XIV. Lajos és Orléans Fülöp itt nevelkedtek; 1781-ben színházat építettek bele, s ez lett a Comédie Française; kertjét bazárépületekkel vették körül
- 114 : 2 *nilus ló* — níl-ló, víziló
- 115 : 6 *entreteneue* — kitartott nő
19 *bonc* — buddhista pap vagy szerzetes
34 *Dhavalagiri* — eljegesedett hegycsúcs Nepálban a Himalája középső részén
- 116 : 1 *colonel* — ezredes
5 *Siova* — a név Sivára, a hinduk „nagy istenére” emlékeztet, ki a hindu szentháromság egyik tagjaként a romboló s ugyanakkor a megtisztító, növelő erő megszemélyesítője volt; kultusza kicsapongó
13 A görög szabadságharc idején Odysseus hadvezér a thermopülei szorosban verte meg a török hadsereget. Ez a győzelem az egész hadjárat egyik legkiemelkedőbb fegyverténye volt.
- 117 : 28 *Mouffetard utca* — igen szűk párizsi utca az V. kerületben a Szajnádtól délre
- 118 : 6 *Rue St. Médard* — a Rue Mouffetard-ról nyíló utca az V. kerületben; templomáról kapta a nevét
Rue Arras — utca az V. kerületben a Boulevard St. Germain-től délre
7 *Oursine utca* — ilyen nevű utca nincs; Jókai bizonyosan a környéken levő Rue des Ursulines helyett használja
A Jókai által említett utcák közül a legtávolabb (kb. 1 – 1 ½ km) a Rue Arras van a Gobelin gyártól.
- 18 *Gobelin szőnyeggyár* — az V. kerulettől délre a XIII. kerületben az Avenue des Gobelins-en áll
Gobelin, Gilles XV. századi francia kelmefestő skarlát festéséről híres műhelyét a párizsi Mouffetard utcában állította fel. Utódai képszövással is foglalkoztak. XIV. Lajos minisztere, Colbert megvásárolta az állam számára a Gobelin-család műhelyét, mely Lebrun építész vezetése alá került, s a művészi ipar minden

Lap: Sor:

- ágának (az asztalos művészetnek és a bronzöntésnek is) helyet adott.
- 118 : 21 *La Pitié kórház* — híres párizsi épület, mely 1612-től 1809-ig gyermekmenhely, utána pedig kórház volt
- 23 *La Bourbe kórház* — eredetileg a Port Royal kolostora volt, s abból alakították át a gyermekágyas asszonyok kórházává
- 24 *Sainte Pélagie* — múlt századi híres börtön egy régi kolostori épületben; főleg politikai foglyokat és sajtóvétség miatt elítélteket zártak ide
- 33 *Notre-Dame* — párizsi katedrális a IV. kerületben a Szajna szigetén, az V. kerület szomszédságában
- 119 : 1 *Panthéon tér* — Place de Panthéon — Párizs V. kerületében; a Panthéon görög kereszt alakra épített templom, melyet 1764 és 1790 között szent Genovéva sírja fölé emeltek; 1835 óta szolgál véglegesen a francia nemzet nagy halottainak temetkezési helyéül
- 4 *cabriolet* — könnyű, fedett kocsi
- 120 : 1 A Panthéonnak Jókai által elképzelt udvara nincs.
- 122 : 16 *agrafe* — csat, kapocs
- 28 *lábtó* — létra
- 125 : 31 *badinage* — tréfalkozás, mókázás, semmiség
- 126 : 12 *szalamander* — a középkori néphit szerint a tűzi szellem, a gnóm rokona; Paracelsus frt tanulmányt róla
- 129 : 34 *généreux* — nemes lelkű, bőkezű
- 132 : 20 *volant* — fodor (a női szoknyán)
- 133 : 5 *vicomte* — francia főnemesi rang a báró és a gróf között
- Abellino de Carpathi* — Kárpáthy Abellino
- 6 *comte* — gróf
- l'île* — a sziget
- Chevalier Charles de Calacci* — Kalácsi Károly lovag
- 137 : 25 *dupé* — vsz. álhaj, paróka
- 26 *matronális* — asszonyi, matrónai
- 138 : 3 *vulgivaga* — közismerten csapodár (nő)
- vulgivaga Venus* — a nép között forgolódó Venus; a mindennapi közönséges szerelem, nemiség
- 139 : 23 *Tiszavárad* — költött helységnev
- 25 *doromb* — népi hangszer
- 140 : 1 A debreceni nagy hidat az *És mégis mozog a föld* c. regényében is emlegeti Jókai.
- 8 A szabadságharc előtti főváros életéről emlékezik meg Jókai 1900-ban *A hajdani hangos Budapest* c. írásában. (Emlékeimből.

Lap: Sor:

- HhM 4. k. 87–92. — Vö. *Pest hatvan év előtt s a jövőben*. Hazánk s a Külföld 1865. febr. 12. 7. sz. 102–103. — Vadnai Károly: *Elmult idők*. Bp. 1886. — Szinnyi Ferenc: *Levelek a régi Pestről*. Napkelet 1923. 765–69., 851–54., 926–31.; 1924. 146–52. — Szinnyi Ferenc: *Novella- és regényirodalmunk a szabadságharcig*. 2. k. Bp. 1926. 5–15. — Waldapfel József: *Forradalom előtt*. Buda-pesti tollrajzok és életképek Petőfi korából. *Buda-Pest, a magyarok fővárosa, vagyis ezen testvér-városban létező minden nevezetességek és látni méltó dolgok leírása*. Vidékiek és benszülettek számára szerkesztette Waldapfel József. Bp. [1848] 5–209.)
- 140 : 9 *Kőrösi-udvar* — az ún. Kőrösi-ház udvara, üzletháza a régi Kőrösi és Kecskeméti utca sarkán, a mai V. kerületben az Eötvös Loránd utca helyén
Kecskeméti-udvar — az ún. Kecskeméti-ház udvara, üzletháza a múlt századi Bástyá és Kecskeméti utca sarkán, a mai V. kerületben
Czuczor Gergely egyik költeményét parodizálva írja Jókai: „Jaj, be szép ez a Pest, Istenem be szép, Minden trottoiron szól német beszéd.” (*Költemények*. 2. k. 37.)
A *Hétköznapiok* c. regényben is megemlékezik arról, hogy ebben az időben alig beszélnek Pesten magyarul. (69.)
- 23 Itt a Petőfi által is megénekelt Védegyeletre céloz Jókai.
26 *satellite* — testőr, csatlós
- 142 : 4 *Bal Mabilie* — Párizs egyik leglátogatottabb mulatója; a regény cselekményének idejében még nem létezett ezen a néven, hiszen 1840-ben alapította Mabilie, neves táncos; Jókai az *Egy ember, aki mindent tud* c. írásában is említi. (*Novellák* 211.)
- 143 : 20 *Saul* — Pál apostol neve keresztény hitre térése előtt
- 144 : 30 *Ecco ce!* — Íme itt!
- 146 : 32 Ebben az epizódban Szentirmay Rudolf Eötvös Józsefnek *A karthauzi* c. regényében szereplő Gusztávra emlékeztet. (L. Sötér István: *Romantika és realizmus*. Bp. 1955. 401.)
- 147 : 1 A *Hétköznapiokban* *A szalmakunyhó* c. fejezet elején olvashatjuk Jókai Alföld-imádatát bizonyító lírai kitöréseit. (85–87.)
- 3 A pütkösi népmulatság a *Hétköznapiok* népiünnepére emlékeztet, már csak azért is, mert mindkét helyen megtalálható a „bika-hecc” (vö.: Zsigmond i. m. 137. — ItK 1921. 43. — Mikszáth KrK 3. k. 325. — l. a *Hétköznapiok* 18. lap. 3. sorához készült jegyzeteket.)

Lap: Sor:

Garzó Béla szerint „A bikát űző két legény képét már a *Hétköznapok*ból ismerjük” de itt „már pazarabb a színek világítása, az alakok és előadás összhangja egységesebb, harmónikusabb” (*Jókai regénytárgyai*. Kecsk. főgimn. ért. 1904–1905. 9.). 1893-ban *Az én iskolatársaim* c. visszaemlékezésében írja Jókai, hogy kecskeméti diákévei idején gyakran meglátogatta a környéket házigazdájával: „Megismertem a magyar fajt a maga őseredeti sajátságaiban... láttam a híres 'bikaharc'-ot s a 'pütkösi király parádéját.’” (HhM 5. k. 175. — Vö. Kada Elek: *Bugac. Pusztai élet Kecskemét vidékén*. VU 1894. júl. 29. 492.)

1856. máj. 11-én a VU-ban ír Jókai *Hogyan mulat a nép piros pütkösd napján?* címen (Melléklet 156–167.) *A bikahajsz* c. fejezetnél (166–167.) megjegyzi a következőket: „Ez a népies mulatság még az én diákkoromban is divatozott Kecskeméten.” E cikk alapján jelenik meg néhány nap múlva németül is a magyar népszokás leírása. (Wie das ungarische Volk sich am Tage des „rothen” Pflingstens unterhält. (Nach Jókai Mór) Pester Lloyd 1856. máj. 14. 2.)

Nagy Sándor szerint a pütkösi lovasverseny és az agrárverseny leírása a modern hírlap sportrovatának felel meg. (*A hírlap hatása Jókai társadalmi regényeinek anyagára*. It 1937. 154.)

- 147 : 12 *puszli* — vsz. pruszlik, mellény
148 : 9 *A Hétköznapokban* Dömsödi tart medvéket a házánál. (51.)
151 : 5 A hajdani pütkösi király beszédstílusa a *Politikai divatokban* szereplő szekeresgazdáéra emlékeztet.
30 A bikának ily módon való vezetését l. Arany *Toldijában* is.
152 : 23 *tizenhat markos* — kb. 168,58 cm nagyságú
153 : 21 *francia háború* — az 1809-es nemesi felkelés
154 : 24 *elzsákol* — elver
158 : 4 *öl* — 1,80 m.
161 : 3 Nagykunmadaras és Tiszafüred tájéka a *Hétköznapok* kecskeméti környékével rokon (vö. Zsigmond i. m. 137.), valójában Nagysárrét vidéke.
4 *hippopotamus* — víziló
162 : 8 Szolnok felé 1847-ben indult meg a vasúti közlekedés.
31 *vízi bojtortány* — itt valójában keserű lapuról van szó
A Tiszamenti mocsárvilág megkapó lírai leírásával a *Hétköznapok* (232–35.) és *A kőszívű ember fiai* (2. k. 203–13.) c.

Lap: Sor:

- regényben is találkozunk. Ehhez hasonlókat találunk Kuthy Lajos és Gaál József műveiben is.
- 163 : 33 *A tengerszemű hölgy* c. regényében is bemutatja Jókai azt a jelenetet, hogy „a nagy lármára, kutyaugatásra maga a ridegmarha is megvadul”. (77.)
- 165 : 30 A tűzijáték a főúri mulatozások velejárójaként – legtöbbször fináléjaként – szerepel több Jókai műben. (pl. *Politikai divatok* 373. – *Kárpáthy Zoltán* 6., 136. – *Fekete gyémántok* 326.)
- 166 : 10 *szinyetátye* (sínátate) – egészség; jó egészséget!
- 169 : 18 *statutio* – ünnepélyes beiktatás
- 170 : 2 *körömpróbáig inni* – körömig inni, fenékgig üríteni a poharat
- 171 : 24 *háromvékás zsák* – zsák, amelybe kb. 90–96 liter (három vékányi) termény befér es. h. f.
- 30 *Brontes* – a három ciklopsz (félszemű óriás) egyike
- 175 : 9 *plena sessione* – teljes ülésben, plenáris ülésen
- 177 : 22 Jókai 1847-ben arról ad hírt, hogy Perzsiában egy Lázár Pál nevű kereskedő utód nélkül halt meg, s maga után hagyott kilencmilliónyi örökséget. Hamarosan 34 család jelentette, hogy e perzsa nábobot fiúknak, ill. apjuknak készek elismerni. (*Külföldi Társasélet*. Ék 1847. dec. 26. 835.)
- 178 : 1 Az 1825-i híres országgyűlést Vas Gereben a *Régi jó idők* c. regényének 21. fejezetében mutatja be. (ItK 1921. 45.)
- 16 *rouerie* – gaztett, gazság
- 17 *code du duel* – a párbaj kódexe, törvénykönyve
- 179 : 1 *tyúkverő* – a legények zenés lakmározással egybekötött látogatása a nászvendégek házáinál a lakodalom után
- kárlátó* – a szülők első látogatása férjhez ment lányuknál, hogy az új asszony főztjéből egyenek
- 5 Az „*Extra Hungariam non est vita*” kezdetű nemesi jelmonddal már 1847-ben gúnyolódik Jókai. (*Külföldi Társasélet*. Ék 1847. nov. 21. – l. a *Hétköznapiok* 133. lap 17. sorához készült jegyzetet. – Vö. *Magyar flegma. Költemények*. 1. k. 104–05. – *Lassan járj, tovább érsz. Költemények*. 2. k. 16–18.)
- 6 Jókai ismeretlenhez címzett levelében vall a korabeli állapotokról: „nem volt az országnak igazi fővárosa, Pest egy nyomorult sárfészek volt, szegény is, idegen is. Aristocratiánk a külföldön, gentrynk a falun, a magyar szó a pusztában... kulturnyelvünk egy holt nyelv, színművészetünk Thespis vándor talyigáján, festészetünk a cimere másolásra utalva.” (OSzK Uo. 115.)

Lap: Sor:

- 179 : 14 *sottise* — ostobaság, butaság
- 180 : 4 1848-ban Jókai is aranyeret kapott. Jún. 15-én írja az édesanyjához küldött levelében: „Egy pár nap óta kinn lakom a Svábhegyen s azóta egészséges vagyok. Mintegy két hétig itt fogok maradni. Az aranyerem elmult. Ha vigyázok magamra talán nem is jön elő többet.” (OSzK Uo.)
- 15 *Ürményi Anna* — *Ürményi József* (1741—1825) országbíró felesége, szül. *Komjáthy Anna* (1751—1830). (Vö. Vahot Imre: *Jeles magyar hölgyek történeti jellemrajzai. Magyar Írók Pályakönyve*. Pest 1856. 64—72.)
- 16 Nehéz eldönteni, hogy a sok híres hasonló nevű asszony közül kire gondol Jókai.
- 26 *gróf Festetich György* (1755—1819) — a keszthelyi Georgikon alapítója, a modern gazdálkodás kiemelkedő hatású úttörője, számos alapítvány kezdeményezője, a művészet és irodalom lelkes pártfogója
- 27 *gróf Széchényi Ferenc* (1754—1820) — főkamrás és országbíró helyettes; 1802-ben nagy értékű könyvtárát a nemzetnek ajándékozta; a Magyar Nemzeti Múzeum megalapítója
- 28 Jókai 1847. febr. 4-én a Jelenkorban dicsőíti Ráday Gedeont, az „emberszerető lelkes színigazgatót, ősmagyar szívemességet tanúsító lelkes tetteért”, mert a leégett német színház színészeinek felajánlotta egy előadás bevételének a felét. (*Budapesti Napló*. 1847. febr. 4. 10. sz. 59.)
- gróf Teleki László* (1811—1861) — politikus és drámaíró; 1848 előtt az ellenzék egyik vezére; 1861-ben a határozati párt vezetője
- gróf Teleki József* (1790—1855) — politikus és történész; 1830-ban az Akadémia elnöke, 1842-ben Erdély kormányzója
- gróf Teleki Domonkos* (1810—1876) — reformpolitikus és történétíró; Széchényi eszméit képviselte az erdélyi diétán. Ma már nehéz eldönteni, hogy melyik Telekire gondolt Jókai. *Podmaniczky József* (1755—1823) — Bács-Bodrog vármegye főispánja
- 181 : 9 Kolozsvárt 1821. márc. 11-én nyitották meg a Nemzeti Színházat Körner *Zrinyijével*
- 16 Az 1825-ös esztendőt találóan jellemzi Zsigmond Ferenc. (*Jókai Mór élete és művei*. Bp. 1924. 5.)
- 28 Ebbe a korszakba nyúluk vissza a *Mire megvénülünk* c. regény az országgyűlési ifjúság történetével.
- 182 : 13 *kantiléna* — feddő ének, gúnyos költemény

Lap: Sor:

- 182 : 19 Az országgyűlési jelenetek leírásán Jókai 1849-es debreceni élményeinek hatása is érződik.
- 185 : 13 *perszondtis* — személynök, magas hivatalnoki rang a rendi Magyarországon
34 *urbarialis* — úrbéri
- 186 : 20 *Hesperidák* — Atlasz és az Éj leányai, kik a görög hitrege szerint a távoli nyugaton az aranyalmát termő fát őrzik
A *Hétköznapi*ban Dömsödi elmélkedik ennyire kendőzetlen nyíltsággal saját gaztetteiről: „hány embert tettem én már koldussá, hány nőt szerencsétlenné.” (179.)
- 187 : 10 *köszméte* — pöszméte, egres
27 *Nanking inexpressible* — élénk színű, kínai nadrág; „kimondhatatlan” nevű alsóruha, gatyá
- 188 : 14 *circuláré* — körlevél, körözvény, körirat
- 191 : 11 *redoute* — vigadó, bálaterem, álarcosbál
- 194 : 2 *snekkli* — snekkedi, csiga, hajbodor, hajfodor (Schneckerl)
- 195 : 11 *Wolf, Friedrich* (1759–1824) — német filológus; 1830-ban Lipcsében jelent meg az enciklopédiája
22 *comptoir* — iroda, pénztár
- 197 : 9 *messzely* — kb. 3,5 dl
- 199 : 34 *aequatio* — egyenlet
- 200 : 21 *Eine Posse mit Gesang* — komédia dallal; zenés vígjáték
- 201 : 10 Fanny züllött hazai környezetéhez hasonló fertőzött családi életbe kényszerül Janka Bókváryné. (*Hétköznapi*. JKK 123.)
- 209 : 28 *kakastarék* — általában a lapos, tarék alakú virágok neve (pl. *celiosa*)
29 *vitézsarkantyú* — sarkantyúvirág, szarkaláb (*centranthus*)
- 210 : 22 *asszessor* — ülnök
30 *exceptíva* — kifogás, kivétel
- 211 : 8 A *Csodák* c. cikkében írja Jókai: „Tudvalevő, hogy engemet „úrnak’ csak Gyulai Pál szólít, ha jó kedve van; ha még jobb kedve van, akkor „uram’-nak; aztán folytatja tegezve; ne adj Isten, hogy „kedves barátom’-nak szólítson, mert akkor haragszik.” (PH 1894. okt. 4.)
9 *patvarista* — joggyakornok
- 212 : 6 *Sodoma és Gomorrha* — lakóinak kicsapongó életéről hírhedt palesztinai városok, amelyek Mózes könyve (19. rész 24–25. vers) szerint kénkőves, tüzes esővel és földrengéssel pusztultak el
33 *lafanc* — rongyos ember, rongyember

Lap: Sor:

- 213 : 21 Mayerék házi rendezvényei Bókváryné hasonló estélyeire emlékeztetnek (*Hétköznapiak* 115–16.)
- 214 : 1 *Malomliget* — a múlt századi Pozsony délkeleti része a Malomligeti Duna-ágtól és a Malomligeti úttól délre, a Dunától és a Brenner Duna-ágtól északra
- 13 *Ahítatosság órái* — a múlt század első felében keletkezett vallásos munkára utal itt Jókai, melynek címe: *Ahítatosság órái a valódi kereszténységnek előmozdítására*. Budán. 1828–1830. Nyomatott a magyar universitas betűivel. (L. Petrik Géza: *Magyarország bibliográfiája*. 1712–1867. Bp. 1888.)
- 218 : 14 *kraneológ* — kraniológ, kraniológiával, koponyatannal foglalkozó
- 219 : 24 *Brabant* — Belgium egyik tartománya
brabanti csipke — igen finom brabanti lenfonalból vetéléssel vagy kézi varrással készült híres brüsszeli csipke; (ma már természetesen géppel készül)
- 222 : 7 „*Stabat mater dolorosa*” — „Álla a fájdalmas anya”; katolikus egyházi himnusz kezdő sora; Palestrina, Pergolese, Haydn és Rossini is megzenésítette.
Jókai hősnői gyakran éneklük (Evila a *Fekete gyémántok* 395.), ill. orgonán játsszák (Natalia *A mi lengyelünk*. 9.) ezt az éneket; felhangzik az *Öreg ember nem vén emberben* is (151–53).
- 223 : 31 *chevalier errant* — kóbor lovag
- 225 : 16 *esprit du corps* — a testületi szellem, bajtársiasság
- 233 : 23 *forint* — 3 húszas, azaz 60 krajcár
- 234 : 25 *Mihály-kapu* — a pozsonyi Bástya és a Deák, ill. a Lőrincskapu utcák közötti Mihály utca északi részén levő városkapu. A belvárost hajdan kőfal vette körül, s négy főkapun bonyolították le a belvárosba irányuló forgalmat. A Mihály-kapu felett magas torony emelkedik, melynek tetején Mihály arkangyalnak a sárkánnyal küzdő szobra áll. Ez maradt fenn legtovább a város négy kapuja közül.
- 235 : 28 Boltay mesterhez hasonló művelt iparost ábrázol Jókai Tseresznyés uramban, a csizmadiában. (*És mégis mozog a föld*) Szebényi Géza szerint az ipari kapitalizmus problémája az 1870-es évek előtt az *Egy magyar nábob* és *A régi jó táblabírók* c. regény perifériáján jelenik meg. (*Jókai és a Fekete gyémántok néhány kérdése*. It 1954. 26.)
- 236 : 32 *établissement* — áruház, üzlet, üzleti berendezés
- 237 : 34 „Abellino csábító mesterkedései — és Fanny védekezése: az angol ‚erkölcsös regények’ helyzeteit idézik. Itt is az arisz-

tokrata frivolság és cinizmus szenved vereséget, akárcsak a *Pamelában* vagy *A wakefieldi lelkészben*. Abellino, a csábítás tudatosan felépített stratégiájával, a színlelés, a számítás, a megtévesztés egész fegyvertárával — mutatis mutandis — az Ancien Régime kéjenceinek ugyanazt a szerepét alakítja, mely Laclos — vagy Richardson és Goldsmith regényeiből ismerős. Természetesen, itt nem 'filológiai' kapcsolatokról lehet szó — hanem sokkal inkább arról, hogy Jókai a magyar viszonyok közt is megteremtett egy olyan helyzetet, melyhez a kialakuló polgári irodalom előfutárjai — különösen az angolok — mint tipikus helyzethez folyamodtak. A hűbéri és a polgári osztályok ellentéteit ezek az írók erkölcsi vonatkozásokban mutatják meg — az arisztokrata erkölcstelenség és a polgári-plebejus erkölcsösség ellentétéként. Abellino vadászata a 'paradicsomból lejáró őzike után' — ez a motívum, a mi viszonyaink közt egyrészt azokra az ellentétekre is utal, amelyekre világirodalmi előzményei — másrészt azonban egy sajátos tartalommal is megtelik. Abellino frivolsága és erkölcsötlenége: a nemzetietlen, kozmopolita jelleget hangsúlyozza ki — Szentirmayék tiszta erkölce pedig a nemzetit. Jókai regényeit az 'angyali jóság' és 'démoni gonoszság' harcának jegyében látta eddig az irodalomtörténet. Pedig e regények zömében nem holmi elvont, erkölcsi kategóriaként szerepel a jóság és a gonoszság, hanem többnyire nagyon is kézzelfogható, történelmi-világnézeti ellentétek szülötteként." (Sőtér István: *Romantika és realizmus* 403—04.)

- 239 : 27 *affront* — sértés, megbántás, gyalázás
 240 : 20 *convenant* — megfelelő, illő
 30 *Hébé* — Zeüsz és Héra leánya, az ifjúság istennője, az istenek pohárnoka az ókori görög mitológiában
 241 : 1 *point d'honneur* — becsületbeli ügy, becsület
 7 *bramarbas* — nevetséges hencegő, szájhős
 8 *imposant* — impozáns, tekintélyes, hatást keltő
 10 *pro superabundanti* — felesleges nagy bőség, felesleg
 19 *bon jour* — jó napot
 243 : 20 A *Hétköznapokban* Rónai pusztabíró úgy szereti és segíti saját fiaként Bálnai Körmös Pistát, mint Boltay Barna Sándort.
 248 : 28 *Schneller* — itt: ütőrugó
 249 : 32 *sonica* — itt: azonnal, nyomban
 251 : 32 *maustodt* (mausetot) — szörnyethalt
 252 : 8 Legpregnansabbban a *Szomorú napokban* (194., 215.) és a *Bárdy*

Lap: Sor:

- család* c. novellájában ábrázolja Jókai, hogy a nemesi gőg a legkínzóbb testi fájdalmak fölött is úrrá tud lenni. (*Csatáképek* 125.)
- 252 : 28 *patzenhäusli* (patzenhäusli) — piaci bódé
- 253 : 15 *szalamia* — ammónia
16 *kántus* — itt: köszöntő ének
- 254 : 19 *mérföld* — változó értékű hossz mérték; magyar: 8,3536 km
osztrák: 7,5859 km
- 256 : 11 Petőfi 1847 májusában a Kerényi Frigyeshez írt „útilevelében” említi Józsa Gyuri tiszafüredi félbemaradt kastélyát:
„Átkelve a Tiszán, éri az ember Füredet, s mingyárt ennek szélén az istenben boldogult vagy ördögben boldogtalanult Józsa Gyuri elkezdett s abba hagyott palotáját. Ott álldogál mogorván vakolatlan falaival s ásító ablakokkal és ajtókkal, mint egy óriási csontváz. Üres termein át tolvajként szalad a szél, s bosszankodó süvöltéssel hagyja ott, hogy nem lelt semmit. Maga Füred is ilyen kietlen, szomorú, rideg...” (Petőfi i. m. 337.)
- 13 Érdekes, hogy a híres szabolcsi familia, a Kállay-család családfáján is ilyen nevekkel találkozunk: Ákos, Boldizsár, Ubul.
- 257 : 12 *esztranga* — esztranga, juhfejtő rekesz az akolban
16 *donjon* — itt: torony
31 *indigenál* — honosít
- 258 : 8 *falunyél* — torony
22 *in facie loci* — ott helyben
25 *tabló* — itt: élőkép, hatásos színpadi jelenet
- 260 : 2 Jókai ezt az esetet megírja a Délibáb *Tarka képek* c. rovatában. (III. *A csavargó*. 1853. jan. 2. 32.)
33 *ajtóragasztó* — az ajtófélfá oldalát borító deszkázat
- 261 : 20 A nábob öreg szolgálja sokban hasonlít Baradlay Richárd tisztiszolgájára (*A köszlívű ember fiai* 2. k. 56–57.) és Berend Iván hű munkására. (*Fekete gyémántok*. 384.)
26 *billeng* — itt: fürt
- 263 : 13 *Kakad* — ma: Kokad, község Bihar megyében
28 *köböl* — egy véka, kb. 30,31 liter
- 264 : 7 *mérő* — a pozsonyi mérő kb. 62,5 liter, a pesti pedig 93,7 liter volt
élet — búza
8 *váltócédula* — bankcédula, papírpénz
- 265 : 9 *Nyilas* — Debrecen határának egy része, ma már külvárosnak számít

Lap: Sor:

- 265 : 19 *font* — kb. 56 dkg
20 *rőf* — kb. 78 cm
22 *csülleng* — növény, melynek leveléből és gyökeréből kék festéket nyernek (isatis tinctoria)
31 *Szokolca* — Nyitra környéki város Csehszlovákiában
- 266 : 5 *rezultátum* — eredmény
- 267 : 5 *Tarcsa* — Püspökladány táján, a Nagysárréten található helység
29 *szuplikáns* — a református iskola és egyház számára adományokat gyűjtő tanuló
- 268 : 1 *magyar tudós társaság* — a Magyar Tudományos Akadémia neve megalakulása idején
3 *batka* — igen csekély értékű, régi aprópénz
8 *állandó magyar színház* — a Nemzeti Színház, melynek támogatására az országgyűlés által megszavazott engedéllyel a vármegyékben, ill. az egyházaknál adományokat gyűjtöttek; a köznemesség nagy része azonban megtagadta a támogatást
- 269 : 30 *móriáskodik* — móriáskodik, bolondoz
- 270 : 28 *peták* — csekély értékű, ötkrajcáros váltópénz
- 271 : 26 *sordidus* — piszkos, szennyes, ocsmány, rút
31 *hallja* — (latinul: audiat) gyakran szerepel Jókainál a joggyakornok lekicsinylő megszólításaként (pl. *A magyar nép adomái* 112.)
- 272 : 9 *intra parenthesis* — zárójel között
11 *condescendálat* — enged, elenged, pert letétet; érvényességét veszti
12 *Burjányos* — költött helységnév; burjányos — burjános, buja gazzal benőtt terület
13 *perillustris ac generosus* — tekintélyes és nemes
- 274 : 5 *kántus* — hosszú, egybeszabott, ingszerű öltözet
- 275 : 13 *kompareál* — megjelenik
- 276 : 15 *móringol* — hozományként ad
21 *Duda* — vsz. Tiszadada Szabolcs megyében
34 *Bihari János* (1769–1827) — híres cigányprímás
- 277 : 13 *Mikor Szulejmán seregei a mohácsi vész* (1526) után rabolva vonultak, Dobozy és felesége lóháton igyekezett menekülni a törökök elől. Midőn üldözői majdnem beérték, Dobozy kardjával leszúrta feleségét, hogy ne kerüljön a törökök kezébe, maga pedig hősiessen harcolva esett el. Történetét Kisfaludy Sándor és Kölcsey Ferenc is megénekelték. Jókai a *Dobozy és neje* c. novellában dolgozta fel. (*Dekameron*. I. k.)
22 *kántus prézes* — református kollégiumi énekkar vezetője;

Lap: Sor:

- torz alakjával a *Hétköznapok* c. regényben találkozunk. (JKK 127.)
- 278 : 20 *tógátus* — a református kollégium felső tagozatába beiratkozott diák, aki subscribált, azaz aláírta az iskolai törvényeket, s az iskola albumába, tanulmányi sorrendbe beírta nevét; a tanulók ettől kezdve lesznek voltaképpeni diákok; gyakorolhatják az ezzel járó jogokat; megilleti őket az úr megszólítás, tógát viselhetnek, (ezért a másik nevük: togátus). (Vö. *És mégis mozog a föld.* 8—9. — *Hétköznapok* JKK 127.)
- 34 Vargha Balázs a Csokonairól szóló anekdoták között közli Vas Gereben következő anekdotáját: Izletes vasárnapi ebéd után a pap megkérte Csokonait, hogy a délutáni könyörgést végezze el. Valamelyik kópé az énekeskönyv helyett szakácskönyvet adott át neki. A templomban a költő az ebéd utáni ital hatására olvasni kezdi: „Ecettel, olajjal s tormával . . . — majd az első megdöbbenés után kivágja magát — megkínzott Ur Jézus Krisztus . . .” (*Csokonai Emlékek. Összeállította és a jegyzeteket írta Vargha Balázs. Bp. 1960. 456.*) A jegyzet-apparátus szerint: Megj. Vas Gereben: *Régi képek. Jellemvonások nevezetesebb férfiaink életéből.* Pesten 1856. 43—49. A továbbiakban közli, hogy „Vas Gereben fogalmazása forrásul szolgált későbbi verses, novellisztikus feldolgozásoknak és anekdotagyűjteményeknek”. (Uo. 624.) Megjegyzendő: Jókai feldolgozása mintegy három évvel előzte meg Vas Gereben itt említett kötetének megjelenését.
- Ezt az anekdotát megírja Jókai a *Kiskirdályok* c. regényében is: „Csokonai elcserélte az imádságos könyvet a szakácskönyvvel, s csak akkor vette észre, mikor félig elmondta, hogy az ‚ecetes uborka’ hogyan készül; de hirtelen fordított rajta, s átvitte a textust az ‚ecetes vízzel megkínált Jézusra’.” (2. k. 66.) Az egyházi szokások burleszk leírása a *Hétköznapok* szemléletére emlékeztet. (Vö. Zsigmond i. m. 137.)
- 279 : 15 *in ascendenti et descendenti* — fel- és lemenő ágon
- 280 : 13 (Vö. *Megint Józsa Gyuri.* Űstökös 1868. febr. 1. 5. sz. 35. — *A legátus-világ.* HhM 4. k. 134—37.)
- 281 : 17 *aranykulcs* — az aranykulcsos cím kamarásságot jelentett, mely eredetileg osztrák udvari tisztség volt; csak az a felnőtt férfi nyerhette el, aki vagyoni szempontból megfelelt, s mind apai, mind anyai ágon 8—8 nemes őst tudott igazolni; az aranykulcsos jelvény (aranyrojtón aranykulcs) viselőjének jogában állt az udvarban megjelenni,

Lap: Sor:

- Jókai 1848. május 18-án a *Charivari* c. szatirikus rovatában a következő titkos jelentést tulajdonítja az aranykulcsnak: „hű tömlőctartója voltál a szabadságnak; viseld porkolábi érdemeid díszjelét magadon”. (HhM 6. k. 19.)
- 282 : 6 Részeges iskolamestert a *Szomorú napokban* (39.) is szerepeltet Jókai. (Vö. Zsigmond i. m. 343.)
- 7 *nyakban volt* — benyakalt, ittas volt (vö. *Hétköznapiok*. JKK 269: 15.)
- 30 *Az arany ember* c. regényében szerepeltet Jókai olyan hőst, aki „Amihez hozzányul, mind arannyá válik.”
- 283 : 2 *ötödfű* — ötöd éves
- 2 *tizakó* — kb. 508 liter
- 284 : 18 Célzás arra, hogy a biblia szerint Mózes népe előtt szétnyílt a Vörös-tenger, s a zsidók száraz lábbal juthattak át a vízen, de fáraó utánuk érkező népe előtt ismét bezárult a tenger, s így azok a vízbe veszttek.
- 287 : 26 *insurrekció* — felkelés; itt az 1809-es nemesi felkelésre (és megfutamodásra) céloz Jókai
- 288 : 15 *appetitórium* — ebéd előtti étvágygerjesztő ital
- 290 : 2 *Lavotta János* (1764–1820) — híres zeneszerző és hegedűs (vö. *Csokonai. Két lángész egy hazában. Írói arcképek*. 105–14.)
- 33 *A köszívű ember fiai* c. regényében Rideghváry rendel koporsót a koleragyánús, élő Tallérossy Zebulonnak. (2. k. 189.)

TARTALOM

I. Egy különc 1822-ből	5
II. Alku egy élő ember bőrére	35
III. Rousseau sírjánál	54
IV. Az ifjú óriások	66
V. Egy híres művész pályája	83
VI. A színházi csata	96
VII. Chataquela	112
VIII. A pütkösi király	147
IX. Ezernyolcszázhuszonöt	178
X. Egy család átka	191
XI. A kísértő a templomban	217
XII. Saldirt (Ki van fizetve)	232
XIII. A nábob nevenapja	253

Jegyzetek

Rövidítések	298
Kiadások, fordítások	299
Keletkezése, forrásai	308
Irodalom	329
Szövegváltozatok	344
Tárgyi és nyelvi magyarázatok	431



A kiadásért felel:
az Akadémiai Kiadó igazgatója



A szerkesztésért felelős:
ZRINSZKY LÁSZLÓNÉ

Műszaki szerkesztő:
VIDOSA LÁSZLÓ

A kötéstervező:
KECSKEMÉTI ANNA
munkája



A kézirat beérkezett: 1962. III. 21.

Példányszám: 6.200

Terjedelem: 23,2 (A/5) iv + 4 oldal melléklet



62.54721 Akadémiai Nyomda, Budapest
Felelős vezető: Bernát György

